

4/6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

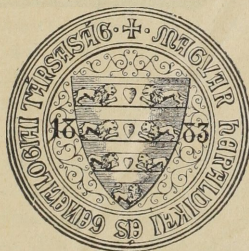
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

TITKÁR

ÉS

SCHÖNHERR GYULA

JEGYZŐ.

TIZENÖTÖDIK KÖTET

1897-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.

MDCCCXCVII.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
ÁLDÁSY ANTAL... ..	33
BÁRCZAY OSZKÁR... ..	92
— —	153
BERZEVICZY EDMUND... ..	95
CSOMA JÓZSEF... ..	1
FEJÉRPATAKY... ..	187
— —	147
Dr. KARÁCSONYI JÁNOS... ..	49
BACZKAMADARASI KIS BÁLINT	19, 138
Dr. KOMÁROMY ANDRÁS... ..	34
LEHOCZKY TIVADAR... ..	192
PETROVAY GYÖRGY... ..	58, 114, 171
— —	7
— —	148
PÓR ANTAL... ..	10
SCHÖNHERR GYULA... ..	91
THALLÓCZY LAJOS... ..	79
VARJÚ ELEMÉR... ..	105
Dr. WERTNER MÓR... ..	70, 127
— —	189

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései... ..	37, 99, 149, 194
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1897. évben FEJÉRPATAKY	
LÁSZLÓ-tól... ..	196
Torma Károly † (1829—1897.)... ..	40
Véghely Dezső † (1841—1897.)... ..	100

<i>Szakirodalom:</i> Dr. Karácsonyi János, Békés vármegye története. III. kötet. Ism. I—y J—s.	40
Dr. Ivan von Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien. 2—3. füzet. Ism. VARJÚ	41
Doby Antal, A Lónyai család. Ism. KISS IVÁN	42
Wilhelm Altmann, Die Urkunden Kaiser Sigmunds. 1—2. füzet. Ism. VARJÚ	44
G. G. Winkel, Gewerbe und Kunstgewerbe in der Heraldik	47
Károly János, Fejér vármegye története. I. kötet. Ism. PETROVAY GYÖRGY	101
Georgius T. Turchányi. Tabellæ chronographicae. Ism. VARJÚ	103
Dr. Friedrich Leist, Die Notariats-Signete. Ism. VARJÚ	104
A Blagay család oklevéltára. Ism. —y.	149
Az erdélyi nemesség címerekönyve. Ism. H. S.	150
Bakk Endre, Kézdivásárhely s az ottani Jancsó családok története. Ism. E—r.	—
A nyomdászczímer (Major István és Faragó cikkei a Grafikai Szemlében). Ism. —g—	151
A gróf Károlyi család oklevéltára. V. kötet. Ism. —y.	199
Galgóczy Károly, A Galgóczy család négy ága, a Szikszay, Csanády és Bajza családok ismertetése. Ism. —g—	200

★

Helyreigazítás HORVÁTH SÁNDOR-tól	48
Válasz Kiss Iván birálatára DOBY ANTAL-tól	152
Felelet Doby Antalnak KISS IVÁN-tól	200
Kérelem KEMPELEN BÉLÁ-tól	104
Kérelem Dr. KONKOLY THEGE BALÁZS-tól	152
Sajtóhibák	200

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság». — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság céljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frinyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiúutaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltá után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztelet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgatói választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtjé terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálói szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízta meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak köteleességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székők és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székők és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választatból az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határainapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettek.

28. §. Az igazgató választmányi ülésein az igazgató és a levelező tagok köteleessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezőket előbb be kell nyújtani az igazgató választmányinak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évről első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnöklőt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgy mint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgatósági tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlének ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határrnapra tüzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendszer időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendszer megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkeknek kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdiája fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetű nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzübeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségképpen a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», második sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelőül szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.

Harmadizben megválasztatott 1892 deczember 10-én.

MÁSODELNÖKÖK:

FELSŐGYÖRI NAGY IVÁN.

Harmadizben megválasztatott 1892 deczember 10-én.

SZILÁGYI SÁNDOR.

Megválasztatott 1894 deczember 12-én.

TITKÁR ÉS A TURUL SZERKESZTŐJE:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

Harmadizben megválasztatott 1893 január 26-án.

JEGYZŐ ÉS A TURUL TÁRSSZERKESZTŐJE:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.

Másodizben megválasztatott 1897 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.

Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.

Megválasztatott 1892 október 6-án.

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Gróf Esterházy János. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Komáromy András. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Dr. Áldásy Antal. <i>Megválasztatott 1896 november 26-án.</i>	15 Dr. Fejérpataky László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Kövár László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Barabás Samu. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Finály Henrik. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Lehoczky Tivadar. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Gróf Batthyány Géza. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Dr. Fraknói Vilmos. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	30 Székhelyi Majláth Béla. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
5 Gróf Bánffy György. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Géresi Kálmán. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Makay Dezső. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>
Idősb Bánó József. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Hajnik Imre. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Báró Mednyánszky Dénes. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>
Bárczay Oszkár. <i>Megválasztatott 1895 november 28-án.</i>	20 Gróf Hunyady László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Nagy Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Bonczi Ödön. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Dr. Illésy János. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>	Felsőgyöri Nagy Iván. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Bunyitay Vincze. <i>Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.</i>	Ivánfi Ede. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	35 Némethy Lajos. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
10 Dr. Csánki Dezső. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Kammerer Ernő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Báró Nyáry Jenő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csoma József. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Dr. Karácsonyi János. <i>Megválasztatott 1890 november 27-én.</i>	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csontos János. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	25 Dr. Károlyi Árpád. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Dr. Ortvai Tivadar. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Emőkei Emich Gusztáv. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Baczkamadarasi Kis Bálint. <i>Megválasztatott 1893 november 30-án.</i>	Lovag Óváry Lipót. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>

- 40 Dr. Pauler Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Pettkó Béla. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
 Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
 Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 45 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. Szádeczky Lajos. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*

- Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 50 Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Szilágyi Sándor. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Idősb Szinyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 55 Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*

*

Levelező tagok.

- Doby Antal. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Megválasztatott 1896 nov. 26-án.*
 Sóvári Soós Elemér. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- † Gróf Andrassy Manó.
 Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 5 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
 Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 10 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekonics Endre. *Zombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimaro.*
 15 Gróf Esterházy Ferencz. *Devecser.*
 Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Berlin.*
 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károlyi Gyula.
 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- † Lanfronconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 25 Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó, u. p. Kis-Tapolca.*
 Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 30 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 Báró Radák Ádám. *Mikeszásza.*
 Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz, u. p. Szucsány.*
 Sigmund Ákos. *Kolozsvár.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Domony, u. p. Aszód.*
 35 † Gróf Sztáray Antal.
 Gróf Tisza Lajos. *Budapest.*
 † Idősb báró Vay Miklós.
 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 40 Gróf Zselénski Róbert. *Temes-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Balásházy Bertalan. *Ködömpusztá, u. p. Henczida.*
 † Báró Bánffy Ádám.

- Bay Ilona. *Debreczen.*
 45 Beöthy Ákos. *Budapest.*
 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
 50 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
 55 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczer István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 † Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 60 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
 65 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 Tisza Kálmánné, szül. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Miháli.*
 *Gróf Almásy Dénesné. *Gyula.*
 Ambrózy Ferencz. *Szeged.*
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
 *Gróf Andrassy Géza. *Betlér.*
 *Gróf Andrassy Gyula. *Budapest.*
 *Gróf Andrassy Tivadar. *Budapest.*
 *Báró Apor István. *Aporfalva,*
 u. p. Dicső-Szent Márton.
 10 Andreánszky Antal. *Budapest.*
 Dr. Aldásy Antal. *Budapest.*
 Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
 Babics József. *Zombolya.*
 Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
 15 Sipeki Balás Iván. *Német-Elemér.*
 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
 Barabás Samu. *Budapest.*
 *Baranyay Mária. *Budapest.*
 Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
 20*Baross Károly. *Budapest.*
 Baróthy Lajos. *Budapest.*
 Dr. Bartha Antal. *Budapest.*
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
 Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér.*
 25*Ludányi Bay István. *Debreczen.*
 *Idősb Bánó József. *Budapest.*
 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
 Bárczay Oszkár. *Budapest.*
 *Tasnádszántói Becsky Emil. *Nagy-Szöllős.*
 30 Komoróczy és Szentandrás Bencsik István. *Király-Helmecz.*
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok,* u. p. Tura.
 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
 *Beniczky Ferencz. *Budapest.*
 *Beniczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-Földvár.
 35 Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
 *Benke Gyula. *Budapest.*
 Beøjthe Ödön. *Erdő-Csinád,* u. p. Sáromberk.
 *Berczik Árpád. *Budapest.*
 Berczik Gyula. *Budapest.*
 40 Bernáth Győző. *Magyar-Fesztreb,*
 u. p. Czéke.
 Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
 *Béldi István. *Marosvásárhely.*
 45 Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
 Bolgár Emil. *Pozsony.*
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
 *Bornemisza Ádám. *Budapest.*
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
 50 Bosnyák László. *Kaposvár.*
 *Botka Béla. *Bánlak.*
 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
 Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
 55 Buzinkay Gyula. *Budapest.*
 Felsőpulyai Bük Géza. *Csik-Gimes-Bükk.*
 Csatay Gyula. *Debreczen.*
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
 *Gróf Csáky Ödön. *Förév.*
 60 Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
 K. Császár Ferencz. *Budapest.*
 Csernátony Gyula. *Besztercze.*
 Csernovics Diodor. *Budapest.*
 Dr. Csiky Viktor. *Kolozsvár.*
 65*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
 *Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-Encs.
 Csontos János. *Budapest.*
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p. Czirák.
 Herczeg Dabisa Sándor. *Falkenstein.* (Taunus.)
 70 Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz,* u. p. Szerb-Bóka.
 Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
 Deési kaszinó-egylet.
 75*Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
 Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
 80 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
 *Desseffy Arisztid. *Budapest.*
 Délmagyarországi rég. és tört. egy-let. *Temesvár.*
 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
 Dobos Kálmán. *Debreczen.*
 85 Doby Antal. *Homonna.*
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
 Domahidy Viktor. *Budapest.*
 Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
 *Döry Jenő. *Dombovár.*
 90*Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva.*
 Dudás Gyula. *Zombor.*
 *Báró Duka Géza. *Kádár,* u. p. Rittberg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becskerek.*
 *Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Brezovicza,* u. p. Zágráb.
 95*Pazonyi Elek Gusztáv. *Budapest.*
 Elek Salamon. *Szolnok.*
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
 *Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vásáros-Námény.*
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
 100 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Galgócz.*
 Gróf Esterházy Kálmán. *Budapest.*
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
 *Gróf Esterházy Miklós Mórincz. *Budapest.*
 105*Gróf Esterházy Mórincz. *Pápa.*
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-marton.*
 Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
 Fáy Béla. *Dédács,* u. p. Piski.
 *Fáy István. *Pusztá-Szemszűrő,* u. p. Batka.
 110*Fáy László. *Nyustya.*
 Báró Feilitzsch Bertold. *Nagy-Becskerek.*
 Fejér Ignác. *Sirok.*
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
 Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
 115 Fekete Albert. *Alsó-Mislye,* u. p. Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes.*
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
 Fiáth Imre. *Kajtor,* u. p. Seregélyes.
 Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
 120 Finály Henrik. *Kolozsvár.*
 Gróf Forgách László. *Mándok.*
 Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
 Fűzi Fűzy Sándor. *Lemes.*
 *Gyulai Gaál István. *Budapest.*
 125 Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
 Géresi Kálmán. *Debreczen.*
 Ghyczy Imre. *Csendes-pusztá,* u. p. Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton.*
 Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
 130 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
 Gózonny László. *Zala-Egerszeg.*
 *Gömöry Oszkár. *Budapest.*
 Görög István. *Budapest.*
 Graenzenstein Béla. *Budapest.*

- 135 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
Dr. Hajnik Imre. *Budapest.*
- 140*Hajós József. *Budapest.*
Halmágyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Hampel József. *Budapest.*
Harmos Gábor. *Kassa.*
Harmos János. *Hatvan.*
- 145 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Hedry József. *Alsó-Láncz,* u. p.
Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Zendrei és Gerendei Hegedüs Ferencz. *Íászfő-Kisér.*
Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz. *Budapest.*
- 150*Heley János. *Tasnád.*
Tiszabeői Hellebronth Antal. *Bécs.*
Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda,* u. p. Tisza-Roff.
Hets Ödön. *Budapest.*
Hodinka Antal. *Bécs.*
- 155 Hódy Imre Ferencz. *Budapest.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
*Gróf Hunyady László. *Budapest.*
*Huszár Béla. *Balogh,* u. p. Balassa-Gyarmat.
- 160*Báró Huszár Károly. *Abafája,*
u. p. Szász-Régen.
*Ibrányi és Vajai Ibrányi László. *Suligulú.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyír-Meggyes,* u. p. Mátészalka.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Nagy-Károly.*
Nagyilosvai Ilosvay Endre. *Máté-Szalka.*
- 165 Dr. Illésy János. *Budapest.*
Inkey László. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szeheres,* u. p. Zsarolyán.
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
- 170*Iványi Tihamér. *Budapest.*
Ivánfi Ede. *Magyar-Óvár.*
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Jakabházy István. *Deés.*
Jasztrabszky Kálmán. *Ér-Endréd.*
- 175 Jedlicska Pál. *Felső-Diós,* u. p. Szomolyán.
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
*Jékey Zsigmond. *Géberjén,* u. p. Győrtelek.
- Jurenák Miklós. *Nagy-Rév,* u. p. Cibibakháza.
- 180 Kammerer Ernő. *Budapest.*
Kandra Kabos. *Eger.*
Dr. Karácsonyi János. *Nagyvárad.*
- *Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Kassai társalgási egyesület.
- 185 Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay Adolf. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
- 190*Köröspataki gróf Kálnoky Gusztáv. *Prödlitz.*
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Deés.*
- 195*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalú.*
*Báró Kemény Gyula. *Pusztá-Kamarás,* u. p. Mocs.
*Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
Kempelen Béla. *Kassa.*
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
- 200*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
- 205*Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
- 210 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsá.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
- 215 Dr. Kopcsányi Károly. *Pécs.*
Korizmicz Antal. *Alexandria.*
Kormos Béla. *Szombathely.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Kossuth István. *Komlód-Tóthfalú,*
u. p. Csenger.
- 220 Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok,* u. p. Mikola.
Kovács Lőrincz. *Nagybánya.*
Köszeghy Antal. *Budapest.*
Köszeghy Kálmán. *Mező-Kövesd.*
Köszeghy Sándor. *Budapest.*
- 225*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
- Kubinyi Ferencz. *Kővár.*
*Kubinyi Hugó. *Rózsahegy.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Vár-alja.*
- 230 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leővey Sándor. *Budapest.*
- 235 Bilkei Lipcsey Mór. *Szolnok.*
Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
*Báró Liphay Béla. *Budapest.*
Kisfaludi Liphay Kornél. *Budapest.*
*Olaszliszkai Liskay Bálint. *Nagy-Becskekerék.*
- 240 Lombardini Sándor. *Zsolna.*
*Lónyay Géza. *Som.*
*Id. Lónyay Sándor. *Beregszász.*
*Luby Géza. *Budapest.*
Luby Károly. *Nagy-Károly.*
- 245*Magyary-Kossa Géza. *Budapest.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Tápió-Szt.-Márton,* u. p. T.-Bicske.
Majláth Béla. *Budapest.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makay Emil. *Temesvár.*
- 250 Makkay József. *Bikács,* u. p. Gyapju.
Malatinszky György. *Vámos-Györk.*
*Bohuszlaviczi Malobiczky Ignác. *Cseszte.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest.*
Markó György. *Mezőhegyes.*
- 255*Br. Mattencloit János. *Paulis.*
Meczner József. *Korlát,* u. p. Vizsoly.
*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Debreczen.*
Melhard Gyula. *Attala,* u. p. Csoma.
Deményfalvi Meliorisz Béla. *Eperjes.*
- 260*Meszleny Bencze. *Velencze.*
*Meszleny Pál. *Velencze.*
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
Miklósvári Miklós Béláné. *Kis-Rozvágy,* u. p. Nagy-Géres.
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
- 265 Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
Miskolczy Imréné. *Vönöczk,* u. p. Kis-Czell.
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
*Bocsári Mocsáry István. *Vác.*
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
- 270 Leveleki Molnár Elemér.
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Iudapest.*

- Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztá-Varjas*, u. p. Böds.
- *Felső-Györi Nagy Iván. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
- 275 Alsó-Szopori dr. Nagy Kálmán. *Budapest*.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest*.
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyviday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
- 280 Nagyvárad premontréi tanári kar.
Nagyváthy Kálmán. *Pozsony*.
Nalácz Ödön. *Deés*.
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest*.
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest*.
- 285 Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár*.
Németh Titus. *Budapest*.
Némethy Lajos. *Esztergom*.
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony*.
*Báró Nyáry Gyula. *Pilis*.
- 290*Orczy Dezső. *Budapest*.
*Ország Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
Ország-Guthy Jenő. *Eperjes*.
Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz*.
Országos levéltár. *Budapest*.
- 295*Országos kaszinó. *Budapest*.
Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony*.
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa*.
Lovag Óváry Lipót. *Budapest*.
Őrgróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa*.
- 300*Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest*.
Pannonhalmi főapátság.
*Budahegyi Pauer Leo. *Budapest*.
Dr. Pauler Gyula. *Budapest*.
*Paulovics József. *Túróc-Szucsány*.
- 305 Payzosz Andor. *S.-A.-Ujhely*.
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék*.
Peőcz Elek. *Budapest*.
Peőcz Ferencz. *Torda*.
Bonyhádi Perczel Gyula. *Budapest*.
- 310 Báró Perényi Zsigmond. *Nagy-Szőllős*.
*Dolhai és Petrovai Petrovay Ádám. *Budapest*.
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Déva*.
Idősb Dolhai és Petrovai Petrovay János. *Pozsony*.
- 315 Ifjabb Dolhai és Petrovai Petrovay János. *Fényes-Litke*.
- Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü*.
*Péchyfalusi Péchy Mihály. *Czikó*, u. p. Sülelned.
Pfeifer Ferdinánd. *Budapest*.
- 320 Pilisi Pilisy Géza. *Fényes-Litke*.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Harasz*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs*.
Pongrácz György. *Balassa-Gyarmat*.
- 325 Pongrácz Kálmán. *Nyitra*.
Pór Antal. *Esztergom*.
Dr. Pósta Béla. *Budapest*.
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
- 330 Pozsonyi Toldy-kör.
Villem Pribék Pál. *Jenke*, u. p. Ungvár.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony*.
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Budapest*.
- 335*Pulszky Ágost. *Budapest*.
*Pulszky Ferencz. *Budapest*.
Radocza János. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza*.
*Dr. Radvánszky György. *Budapest*.
- 340*Báró Radvánszky János. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály*.
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse*.
Rakovszky Endre. *Kassa*.
- 345*Rakovszky Ferencz. *Novák*.
Rakovszky György. *Budapest*.
Ráth György. *Budapest*.
Reiner Zsigmond. *Budapest*.
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest*.
- 350*Reviczky Ambró. *Budapest*.
*Reviczky István. *Budapest*.
*Báró Rédl Péla. *Budapest*.
Dr. Réthy László. *Budapest*.
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor*.
- 355*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskekerek*.
*Röser Miklós. *Budapest*.
Rudnay Béla. *Budapest*.
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak*.
Rumbold Bernát. *Budapest*.
- 360 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár*.
- Sárközy Aurél. *Komárom*.
*Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden*.
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest*.
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa*.
- 365 Sigmund József. *Budapest*.
Kissolymosi Simó Ferencz. *Szilágy-Nagyfalu*.
Simonffy Imre. *Debreczen*.
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi*.
- 370 Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor*.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest*.
*Báró Staudach Adolf. *Budapest*.
Nagyvárad id. Stépán István. *N.-várad*.
Sváby Frigyes. *Lőcse*.
- 375 Szabadkai közs. főgymnasium.
Várad Szabó János. *Debreczen*.
Szabó Lajos. *Péterháza*, u. p. Enese.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr*.
Szalay Gábor. *Budapest*.
- 380 Dr. Szádeczky Lajos. *Kolozsvár*.
*Gróf Szápáry Gyula. *Tuskony*.
Dr. Szendrei János. *Budapest*.
Szentgyörgyi Lajos. *Budapest*.
Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád*.
- 385*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Hidaskürthi Nagy Margit. *Liptó-Szt-Iván*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélád*, n. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton*.
- 390 Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár*.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szőllős*.
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz*.
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz*.
Négyesi Szepessy Máttyás. *Miskolcz*.
- 395 Szerdahelyi Gusztáv. *Vetés*, u. p. Szatmár.
Széll Farkas. *Debreczen*.
Szilágyi Károly. *Debreczen*.
Szilágyi Sándor. *Budapest*.
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest*.
- 400 Idősb Szinnyei József. *Budapest*.
Gróf Szirmai János. *Szirma-Beszenyő*, Borsodmegye.
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest*.
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger*.

- Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
- 405 Dr. Szüts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
*Szili Taund Jenő. *Bécs.*
*Széki gróf Teleky József. *Tetítlen*
via Solt.
- 410* Széki gróf Teleky Sándorné szül.
gróf Teleky Jozefa. *Gyömrő,*
u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
*Nádasi Tersztyánszky Andor. *Ipoly-*
Keszi, u. p. Ipoly-Balogh.
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Thaly Kálmán. *Pozsony.*
- 415 Dr. Thim József. *Zombor.*
Tihanyi Dénes. *Zólyom-Radvány.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Bu-*
dapest.
Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Alsó-*
Németi, u. p. Ungvár.
- 420* Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Zsar-*
nócza.
Tomkaházi Tomka Mór. *Nagy-Ká-*
roly.
- Torkos László. *Budapest.*
Tóth Árpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Nagy-Becskegek.*
- 425 Török Kálmán. *Munkács.*
Törös Sándor. *Kolozsvár.*
Töttössy Gyula. *Karancs-Ságh.*
Turcsányi György. *Pozsony.*
Ernyédi Turzó Miklós. *Nagy-Bittse.*
- 430 Türk Szilárd. *Budapest.*
*Ugron István. *Tiflis.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujj György. *Gödöllő.*
Ullmann József. *Budapest.*
- 435 Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasdényey Géza. *Budapest.*
Vas megyei rég. és tört. egyeslet.
Szombatkegy.
*Baró Vay Béla. *Alsó-Zsolca.*
- 440* Baró Vay Dénes. *Pozsony.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Vály Géza. *Nagy-Zerind.*
Városey Gyula. *Kalocsa.*
Vecsey Imre. *Debreczen.*
- 445 Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Kolozsvár.*
- Vécsey József. *Kassa.*
*Baró Vécsey Józsefné szül. gróf
Dessewffy Blanka. *Budapest.*
- 450 Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Bu-*
dapest.
Vojth Gergely. *Deés.*
*Gróf Waldeck Frigyes. *Tisza-Roff.*
Baró Weissenbach János. *Tab.*
*Baró Weisz Pál. *Kálaz,* u. p. Vere-
bély.
- 455 Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Gr. Wilczek Ede. *Erdőkürth,* u. p.
Nógrád-Kálló.
*Baró Wodianer Albert. *Budapest.*
Zachár Gyula. *Budapest.*
Gróf Zay Albert. *Zay-Ugrócz.*
- 460* Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Csepei Zoltán Elek. *Budapest.*
Zorkóczy Tivadar. *Stubnyafürdő.*
*Zsigárdy Gyula. *Galánta.*
- 465 Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma

(500 frtos alapítvánnyal 5, 200 frtos alapítvánnyal 35, 100 frtos alapítvánnyal 27) --- --- 67

A pártoló tagok száma --- --- --- 156

Az évdfjas tagok száma --- --- --- 310

Az összes tagok száma --- --- --- 533

NEMZETSÉGI CZÍMEREK NYOMAI AZ EZREDÉVES KIÁLLÍTÁSON.

(Tizenkét címerrajzzal.)

Varjú Elemér úrnak, a Turul legutóbbi füzetében megjelent «Czimertani és sphragistikai emlékek az ezredéves kiállításon» című jeles dolgozata hatása alatt írtam az alábbiakat. A jeles értekezés, midőn nagy vonásokban, sok tudással megrajzolja a kiállítás összes heraldikai eredményét, ügyes kézzel kiszedegeti mindazt, a mi e szakban a legérdekesebb, legtanulságosabb és legnevezetesebb.

E cikk annak szerény pótléka akar lenni, összeszedetve az egyes adatokat, melyek ezen fényes kiállításból nemzetségi címereink tisztázására s megvilágítására vonatkozással bírhatnak. Különösen a bécsi államlevéltár kiállítása volt e tekintetben kiválóan fontos, mely a több százrmenő gipszlenyomatokban másolt pecsétekben a régi magyar heraldikára vonatkozó becses és részben ismeretlen adatok hosszú sorozatát adta.

Sajnos, hogy ezen érdekes pecséttani emlékeket csak a tárló üvegén át, rossz világításban láthattuk, mely a tárló keretétől fedett szélső sorokat teljes sötétségben hagyta s jegyzeteinket a régiségeket néző látogatók sokaságában, zajában s gyakran azoktól lökdöstetve tettük.

Ez az oka, hogy kissé bátortalanul nyúlok a tollhoz, hogy a tanulmányozás előnytelen volta írásomban nem helyes következtetésekre vezethet, de bízva esetleg a jóakarátú s nemzetségi címereinkre üdvös helyreigazításokban, a következőkben adom ezek tisztázása körül tett észleleteimet.

Az Aba nemzetségre nézve kiváló fontosságú adat, hogy Nekcsei Demeter 1328. évből származó gyűrűpecsétje *sast* ábrázol.¹ Károly király hírneves tárnokmestere tehát magángyűrűpecsétjén saját nemzetsége címerét használta s csak hét évvel később, 1335-ben kísért két pólás pecsétje, melyek közérdekű kiadványait hitelesítette. Ez adat nagyban csökkenti a pólás Aba címerek fontosságát s nemzetségi tekintetben hitelességét s erősíti azon véleményemet, melyet az «Aba nemzetség címeréről» írott értekezésemben² nyilvánítottam, hogy az Aba ivadékok címerpajzsában a pólák csak hatalmi állásuk jelvényeül szolgáltak. Hogy pedig a hatalom e jelvényével az utódok, sőt oldalági leszármazók is szívesen tüntettek, bizonyosság reá szintén a kiállítás tárlójában Nekcsei Zsigmond pecsété 1402-ből, ki Demeter tárnokmesternek oldalági dédunokaöccse volt, kinek címerpajzsa a két pólát mutatja.

A másik adat e nemesség címerére nánai Kompolthy László kir. főpohárnokmester 1424. évi pecsété, melynek pajzsában a fél sas a sisakdíszben ismétlődik. A híres Kompolthy család címerének eddig csak sisakdíszét ismertük, István országbírónak szintén 1424. évből származó sisakpecsété után.³

Általában kevés az adatunk a Bő (Bew, Bw)

¹ Varjú E. id. m. Turul, 1896. évf. 149. l. 1. hasáb.

² Turul, 1893. évf. 49. l.

³ Orsz. lt. pecségeinek lejtroma, VII. tábla, 28. sz.

nemzetség címerkérdéséhez. De mivel a nemzeti címerek képezik alapját nemzeti heraldikánknak, kötelességünk e téren minden legkisebb adatot számba venni, feljegyezni, mert az ily csekélynek látszó apró adatoknak későbbi kutatások és fölfedezések adhatják meg a kellő értéket.

Az ötvösműkiállítás ismertetett meg elsőben a Thúz Ozsvát zágrábi püspök címérével, mely egy XV. századból származó pástorbotra s egy aranyozott ezüst szenteltvíztartóra volt vésvé. E címer: osztott pajzs; felül az osztási vonalból növekvő grif, alól leveles korona.

Ez adathoz a bécsi államlevéltár pecsétgyűjteménye egy másikat adott. Ez Messer István pecsétje 1402. évből, mely egy állat balra néző törzsét ábrázolja. A homályos pecsétből ki nem vehetjük az állat fajtát, nem tudjuk a fej orozláné-e vagy griffé? De a két adatot egybevetve már találunk egy csekély kiinduló pontot ezen nemzetség címerének tovább kutatására, mely eredetileg valamely állat alaktörzse lehetett.

Rendkívül érdekes a Buzád-Hahold nemzetségből származó István 1328. évi pecsétje,¹ mely háromszögpajzsban szarvakkal ellátott női mellképet ábrázol s ez sisakdíszül ismétlődik. Ennek megfejtésére nézve Varjú úr egy problémát állított fel, hogy a) miként lett a Buzád nemzetség címerében az ökörfőből női mellkép? s b) mi összefüggésben van ez a Bebekek, Csetnekiek stb. címereivel?

A probléma első részének megfejtését abban találjuk, hogy nézetünk szerint a Buzád-Hahold nemzetség címere nem ökörfő, hanem csak két szarv volt.

Ezen nemzetségről Kézai Simon krónikájában azt mondja: «Buzád nemzetsége Meiszenből veszi eredetét, a wartburgi kerületből való nemesek.»² A bécsi képes krónika így ír:³ «Buzád nemzetségét István király, II. Béla fia hozta be Magyarországra. Az Orlamundi grófok közül valók.»

Ezen két adat kétségtelenné teszi azt, hogy ezen bevándorlott nemzetség régi német eredetű volt. A bécsi krónika e nemzetség címerét is adja, mely egy meg nem határozható tárgyból, —

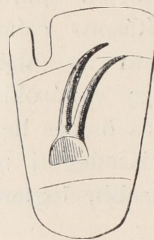
¹ Turul, 1896. évf. IV. füz. I. tábla, 7. sz.

² Szabó K. fordítása, 89. l.

³ Emich G. kiadása, XXVI. l.

mely lehet veres sapka alakú főveg, de lehet a koponyacsont felső része is — kinyuló két szarvat ábrázol. Azonban az ökörfejnek e címeren semmi nyoma sincs. (1. sz.)

A leírt címeralak, régi német nemzetségeknél, azon ős-germán szokásra is visszavezethető, mely szerint ezek megnyútván az elejtett vadak bőrét, annak fejbőrét füleivel és szarvaival együtt fejdíszül viselték. Ujabban a német heraldikusok egynémelyike ellene van ezen elméletnek, de e mellett bizonyít a német heraldikában annyira kedvelt sisakdísz: a bivalyszarvak, melyek valódi német specialitásnak nevezhetők. A magyaroknál a szarvak — mint címeralak — ismeretlenek voltak s a Hahold nemzetség tagjai — címerük értelmesebbé tétele végett — e szarvakat egy ökörfejre tették, vagyis ősi címerüket mint ökörfejet használták. Erre nagyon ko-

I. SZ.

2. SZ.

rai példáink vannak. Ilyenek Buzád bán pecsétje 1250 körül, fiának Trisztánnak «Tristanus memisit» köriratú ismert pecsétje, továbbá az ezen nemzetségből származott Csányi Csák főpohárnok, főtárnok és főkamarmármester 1268. évből származó pecsétje, az országos levéltárban. Mindhárom pecsét ökörfejet ábrázol szarvai közé tűzött kis, alól hegyes keresztrel. A XVI. század végén kihalt Lindvai Bánffy család címere végre a mellett bizonyít, hogy a bivaly vagy ökörfő, mely néhol koronából emelkedő törzsszé alakult, ezen nemzetség állandó címérévé változott.

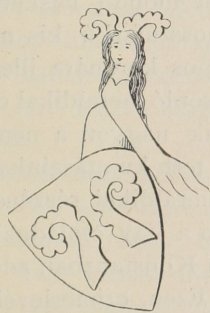
Azonban, hogy ezen nemzetség ősi címere eredetileg a két szarv volt, erre a bécsi krónikánál már több mint félszázaddal régiebb adatunk van, Pance (Ponic) comesnek, Gergely fiának, Arnold comes testvéreinek pecsétje 1250-ből az orsz. levéltárban, mely férfi fejet s nyakat ábrázol, bajuszszal és szakállal, melyre a bivalyfejbőr van illesztve, füleivel és szarvaival együtt. (2. sz.)

Másik heraldikai bizonyítékot a bécsi képes krónikába festett címér, a harmadikat a kiállításán közszemlére kitett István-féle pecsét 1328-ból szolgáltatja.

Ez utóbb felsorolt adatok bizonyítják, hogy azon korban, melyből István pecsétje származott, a nemzetség tagjai még jól ismerték az ősi címér jellegét. Erre mutat a bécsi krónika egykorú adata is, s ez ősi címér jelvényeit, helyes heraldikai érzékkel sisakdíszül egy segéd sisakdíszre egy női törzsre alkalmazták s előállott a szarvakkal ellátott női mellkép, mely a pajzsba is utat tört magának. És erre volt is ideje, mert a sisakdíszek már a XIII. század elején divatba jöttek. Hartmann von der Aue és Eschenbachi Wolfram (1197—1210) már címerekkel ékített sisakokról énekelnek.¹

A probléma második részére már az első részére adott válasz megadja a feleletet. A leánytörzs úgy a Buzád, mint a Bebek, úgy a Csetneki, mint a Forgách címernél (erről alább bővebben) segéd-sisakdísznek tekintendő. De kétségtelenül annak tekintendő a Boxa nemzetségből származó Sóvári Soós család mesés címere is, mely eredetileg a pajzsban két kosszarv lehetett és sisakdíszül női törzset alkalmaztak az ősi címeralakok viselésére. (3. sz.) A sisak-

3. sz.

dísz később tetszetős voltánál fogva a pajzsba is bejutott s ilyen állapotában erősítette azt meg Zsigmond király mint ősi címert 1418-ban. E feltevés, — mely több mint valószínű, mert

¹ Valószínű, hogy a XIII. század első éveiben még csak festett sisakokról beszélhetünk, melyen a festmények a címérpajzs alakjait ábrázolták, de a XIII. század közepén a valódi sisakdíszeket is szelvényben használták Németországban. Nálunk a XIII. század harmadik negyedében van első nyoma, Francia- s Angolországban csak a század végével.

több példa erősíti a külföld heraldikájában — következetesen közel vezet a Boxa nemzetség ősi címérének megismeréséhez.

* * *

A Hunt-Pázmán nemzetség ősi címérére nézve új adat Endrédi Zovárdffy András szatmármegyei követ pecsété 1439-ből, melynek címérpajzsa balharánt helyezett fölfelé irányuló holdsarlót mutat, szárai között a csillag csak mint tisztán ki nem vehető domborodás látszik.

II. Lajos királynak a Forgách család részére 1525-ben adományozott címere szintén a nemzetségi címerek rovatába tartozik, mert az adományos család a kiterjedt Hunt-Pázmán nemzetségből származott.

A Forgách család ősi címérére vonatkozó legrégebbi adat az 1299. évből származik, s ez Tamás nyitrai és barsi főispánnak pecsété,¹ ki Andrásnak — Béla herceg udvarmesterének, — ez Ivánkának s ez végre Ivachnak a Forgách család első ismert ősi fia, ki a XII. század végén s a XIII. elején élt. A pecsét alakja — pajzs nélkül — egy jobbra fordult holdsarló.

Sajátságos, hogy a Hunt-Pázmán nemzetség két legelőkelőbb ágazata: a Szentgyörgyi és Bazini grófok s a Forgáchok, mintegy megosztottak a nemzetség ősi címérének. Amazok a csillagot, ezek a holdsarlót fogadták el s a Forgáchok holdsarlójának helyzetéről ítélve — az 1299. évből származó pecséten — valószínű, hogy a nemzetség ősi címérében azon helyzetben állott egymáshoz a két égi test, mint a hogy az a bécsi krónikában lefestve van, t. i. a félhold a csillagot balról kerítette.

Tamás comes pecsétjétől számítva, több mint egy század mult el, míg a Forgách családra vonatkozó egy másik pecséttel találkozunk. Ez Forgách Péter főajtónálló 1411. évből származó sisakpecsétje,² mely két egymással szemben álló holdsarlót tüntet fel, egy koronás női törzs halántékára illesztve.

A címérelfajulás szembeszökőbb példáját a magyar heraldikában alig találjuk, mint a Forgách családnak három különböző korból feltüntetett következő három címérének.

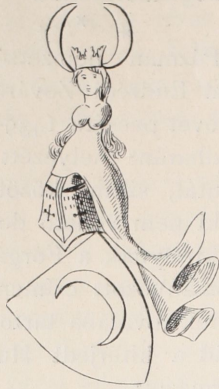
a) Az ősi címér: a pajzsban jobbra fordult félhold, sisakdísz: egymással szemközt álló hold-

¹ Arch. ért. 1891. évf. 353. l.

² Századok, 1880. évf. 485. l.

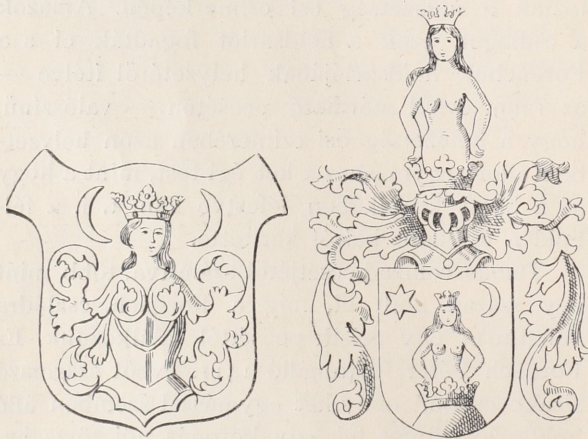
sarló, egy koronás női törzsnek, mint segédsisakdísznek halántékaira illesztve. (4. sz.) Az egész

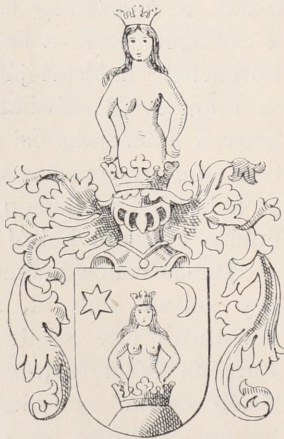
4. sz.

Tamás főispán 1299. évi pecsétjéből és Forgách Péter főajtónálló 1411. évi sisakpecsétjéből összeállítva.

b) II. Lajos király címeradományja 1525. évből. Ez látszólag a fentebbi sisakdísznek pajzsalakká emelése, de a valóságban még annál is több, mert a holdsarlók lebegőkké lettek. Ezáltal a női törzs megszűnt segédsisakdísz lenni, főpajzsalkká lett, melynek az ősi sisakdísz holdsarlói csak kíséretét képezik. (5. sz.)

5. sz.

6. sz.

c) A Forgách család most használt címere, melyben a koronából növekvő meztelen koronás női alak az egyedüli címeralak. A régi nemzeti címer motívuma a sisakdísznél teljesen eltűnt s a pajzsban a főalakot kísérő csillag jobbról s félhold balról csak úgy tekintendő, mint a XVII. s XVIII. században szokásos chablonszerű toldalék, hogy vele a pajzs üres részei

kitöltessenek s a címerképeket élénkebbé tegyék. (6. sz.)

* * *

A Pécz nemzetség címerére elég egybevágó heraldikai bizonyítékunk van, hogy azt kétségtelenül meghatározhassuk. Már elébb ismeretesebbek voltak Márton alországbíró pecsétje 1295. évből, Marczali Miklós erdélyi vajdáié 1403-ból, Marczali Imreé 1441-ből és Marczali Jánosé 1457-ből.

Ezen pecsétek címerpajzsai mind egy keskeny harántpólyát mutatnak. Sisakdísz a Marczali Imre és János pecsétjén van s ez zárt szárny. Az utóbbiéra — mely az ősi címer tükörképét mutatja — a pajzsalak van illesztve.

Ezen eddig ismert adalékokhoz a bécsi államlevéltár pecsétgyűjteménye két újabb adattal járult. Egyik Tamás csejthei várnagynak — az Apponyi család ősének — 1328. évi pecsétje,¹ a pajzsban keskeny harántpólyával, a másik berekszoói Hagymás László pecsétje az 1439. évből, ki a dönt háromszögpajzsban szintén a Pécz nemzetség keskeny harántpólyáját viseli, de sisakdíszét egy (nem ragadozó) madár képezi.

E családnak egy másik leszármazója, berekszoói Hagymás Miklós erdélyi alvajda nyolczvan évvel később 1519-ben, nálunk a heraldikai hanyatlás legszembeötlőbb korszakában, már elhagyta a keveset mondó keskeny harántpólyát s címerébe a hosszúfarkú kis madarat bevette és azt egy lilimos koronára illesztette.²

Az ehhez hasonló heraldikai önkények nehezítik meg nálunk nagyon a nemzeti címerek tisztázására tett kutatásainkat.

A kiállítás heraldikai részének egyik legérdekesebb darabja a Vay családnak Zsigmond királytól 1418-ban Konstanzban adományozott címerlevele volt. Ezen címerlevélről előzőleg is volt már tudomásunk, de csak néhai Deák Farkasnak a berkeszi levéltárról tett jelentéséből,³ hol az évszámot hibásan 1414-re tette s hol megjegyezte ugyan az armalis hátára később írott eme szavakat: «Nem kell nekünk nemes levél, nincs erre szükség a Vay familiában», de belül a címerleírásról megfeledkezett.

¹ Varjú id. cikkének melléklete, I. tábla, 8. sz.

² Ez utóbbi adatot Dr. Csánki Dezső úrnak köszönöm, ki H. M. pecsétjét az Orsz. lt. Dipl. 29,973. sz. okleveléről volt szíves velem közölni.

³ Századok, 1876. évf.

E címérlevél tárgyalása nem tartozik ugyan a Pécz nemzetség címérééről írottak sorába, de ha a Vayak ezen régibb 1418. évi címéradoományát az 1507. évi Vay-Ibrányi-féle címérbővítéssel egybevetjük, azonnal megtaláljuk az okozati összefüggést.

Az Ibrányi család, — mint tudjuk — a Pécz nemzetségből származott. Egyházas-Ibrányt 1322. évben nyerték adományba I. Károly királytól a Pécz nemzetségből származott Gergelynek fiai: Lukács és Gergely, kik az Ibrányi család őseinek tekintendők. Az így alakult család mindjárt az alapítóiban, vagy — mi valószínűbb — azok fiában kihalt s az utolsó leány-ivadékot, a fiúsított Margitot 1414. év táján Vay István nőül vevén, annak nevét is felvette s az újabb Ibrányi családnak lett megalapítója, mely tulajdonképen a Vajai Vay családnak egyik ágazata.

A kétnevű egy család némely tagjai, Vayak és Ibrányiak vegyesen, II. Ulászló királytól Budán 1507 február 3-ikán címérbővítést nyertek.

A bővített címér leírása következő: kék pajzsban, zöld alapon természetes színű arannyal fegyverzett szarvas lép, jobb szeme fölött, fejébe ferdén fúródott nyilnak arany tollai látszanak, (az 1418. évi Vay címér), a szarvast fenn jobbról, hétágú arany csillag, balról ezüst holdsarló kíséri, az egész felett felül veres rózsával, alúl arany liliummal rakott arany szegélyzetű ezüst balharánt keskeny pólya vonul el. Sisakdísz: zárt fekete szárny. Takarók különböző színűek.

Ha ezen bővített címérből kivesszük a Vayak 1418. évi szarvasát, a heraldikai czafrangokat: a csillagot s félholdat, a rózsát, melyet az oklevél szavai szerint Vay László nicomediai püspök, s a liliumot, melyet Ibrányi István érdemeiért adományozott a király, a megmaradt rész: a pajzsban harántpólya, sisakdíszül a zárt szárny a Pécz nemzetség ősi címéréét tünteti fel. (7. és 8. sz.) Igaz, hogy a pólya balharánt van helyezve, de a címérfestő megfordította a Vayak balraugró szarvasát is s mindkét címérnek tükörképét adta, de meghagyta a sisakdísz helyzetét, mely minden heraldikai józslás ellen a pajzsalakkal ellentétes helyzetben áll.

E címérbővítés, — ha adatai hitelesek — útba igazít részben a Pécz nemzetség címérének színeire nézve is. Ebből kitűnik, hogy a

harántpólya színe fehér, a sisakdísz zárt szárnya fekete, csak a pajzs színe marad előttünk ismeretlen.

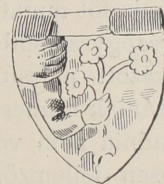
7. sz.

8. sz.

A pécsi székesegyház régi sírkövei között van Alsáni Bálint pécsi püspök és bibornok sír- emléke 1408. évből. A sírkő a püspököt egész alakban, teljes főpapi ornatusban ábrázolja, a sírkő jobb felső sarkára a főpap címere van vésvé, mely koczkázott pajzsfő alatt a jobb felső sarokból, felhőből kinyúló jobb kart ábrázol, töves rózsaszárat tartva, melyen három kinyílt rózsza van. (9. sz.) E sírkövet elhunyt tudósunk Dr. Henszelmann Imre ismertette a «Mittheilungen der Centralcommission» XVI. k. 14. lapján, hol a sírkő legendáját következőleg adja:

«Hic iacet reverendissimus pater dominus Valentinus, tituli sancte Sabine presbiter, cardinalis, gubernator ecclesie quinque ecclesiensis, filius quondam Johannis bani filii Lugrethi palatini de Alsan de genere *Zenthe-Maguch* obiit autem in festo beate Elisabethe regine anno domini M.CCCC.VIII.»

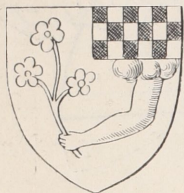
9. sz.

A sírkő felirata mutatja, hogy az Alsáni család a Szenté-Magocs nemzetségből származott s hogy az elhunyt biboros büszke volt előkelő származására, midőn a legendában atyja a bán, s nagyatyja a nádor nevét is megörökíti s megjelöli ősi nemzetségének nevét is oly korban, mikor a családnevek maradandóbb hasz-

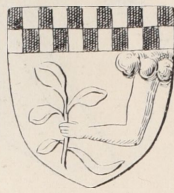

nálata ezt már fölöslegessé tette. Feltehetjük róla, hogy ismerte nemzetsége címerét is, melyet sírkövére vésetett.

A címer a sírkövön kissé kopott, a pajzsfő heroldalakja nem vehető ki tisztán, de az elmosódott részleteket kellőleg megvilágítja ugyan-csak Bálint püspök pecsétje az országos levéltárban, melynek címerpajzsában, koczkázott

10. SZ.

11. SZ.

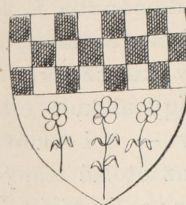
hátsó felpajzsfő alól, felhőből kinyúló kar, egy száron nyiló három rózsát tart. (10. sz.) E pecséten a kar ellenkező irányt mutat, mint a sírkő címerén s a koczkázott hátsó felpajzsfőben a pecsét vésője olyan herold alakot alkotott, mely a sok százra menő, — a pajzs különböző számú, egyenes és görbe vonalakkal történt osztásából és hasításából származott — heroldalakok között a legritkább, alig föllelhető alak.

Ezen heroldalak ily alakjában aligha öntudatosan foglal helyet Alsáni Bálint címerében, az inkább csak a pecsétvéső önkényes találmányának tekintendő, ki a pajzsalak három rózsájának tetszetősebb elhelyezése végett áldozta fel az első fél pajzsfőt. Erre megadják a bizonyítékot a sírkő címeré s Alsáni János főpinczesternek s a sárkányrend első lovagjai egyikének 1408. évből származó pecsétje,¹ mely mindkettő teljes pajzsfőt mutat. (11. sz.) De ez öntudatlan címertörés egyszersmind azt is bizonyítja, hogy ezen koczkázott pajzsfő oly fontos motívuma volt az Alsániak címerének, hogy annak a pajzsból kimaradnia nem volt szabad.

A címer erősen jellemző, egyszerű de jóhatású elrendezésével megfelel a heraldika és harczjátékok fénykorában dívott címereknek, eltekintve belőle a különben lényegtelen naturalistikus motívumokat: a páncélos kart s a rózsák szárát és gyökerét. Ezek a már a XIV. szá-

zad végén kezdődő naturalista irány függelékei s eredetileg e címerben alól három stilizált rózsza lehetett.

Az országos kiállítás pecsétgyűjteménye a Makrai Benedek címerében 1413-ból az Alsáni címerhez most egy társat adott. E címer: osztott, felül koczkázott, alul három, száros leveles rózsza. (12. sz.)

12. SZ.

Mint látjuk, naturalisztikus ezen címerben is van, itt nem kar tartja az egy száron kinyílt három rózsát, itt külön, külön száron mintegy földből nőnek azok ki, de máskülömben ezen lényegtelen eltérések a két címer teljesen azonos főjellegén semmit sem változtatnak.

Ha be tudnók bizonyítani azt, — miben a címer-azonosságot tekintve nem kételkedhetünk — hogy az Alsániak és Makraiak egy nemzetség két különböző hajtása. Azon esetben a két egyenlő címerben a Sente-Magoch nemzetség ősi címermotívumait is bírnók, mely vagy koczkázott paizs, vagy egy egyszerűen három rózsza volt, vagy mind a kettő együtt: osztott pajzs, felül sakkozott, alul három stilizált rózsza.

És most végezek. Nem mintha tárgyamát kimerítettem volna, mert hiszen még nagy számban mutatja e pecsét sorozat az Ákos, Csák, Németujvári, (Héder) Hermann, Kadich, Gutkled, Balog, Osl, Poki, Boxa stb. nemzetségek ősi címerváltozatait, melyek mind megannyi fontos adatok ezen nemzetségi címerek tisztázásához, de mindez el sem fér egy szűkre szabott dolgozat keretében.

Hogy ezen sphragisztikai kincs nálunk maradjon s a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába megy át, erre nézve folyóiratunk t. szerkesztője múlt évi titkári jelentésében némi reményt nyújtott. Adja Isten, hogy ezen reményünk beteljesedjék!

CSOMA JÓZSEF.

¹ Orsz. levéltár pecsétjeinek lajstroma, VII. tábla, 32. sz.

A KISFALUSY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE 1476-TÓL 1681-IG.

(Két címerrajzzal)

A már kihalt *Kisfalusy* család, melynek neve néha *Kisfaludynak* is iratott, egy törzsből származott az *Ilosvayakkal*; — közös ősök, *Tatamér* fia *Ilosvay Maxim* 1341-ben élt,¹ s utódai közül *Karácson* fia *I. András* kezdette állandóan viselni a *Kisfalusy* nevet. 1457-ben² és 1460-ban királyi ember volt. 1454-ben beperelte testvéreivel *Ilosvay Lászlóval* és *Györggyel* együtt *Ilosvay Nán Miklóst* és fiait *Demetert* és *Jakabot* Ilosva, Iloncza, Kisfalu, Rév, Karaszló és Puszta-Nagyforrás egyharmadának elfoglalása miatt.³ Több adatot nem ismerünk róla. Ismeretlen családból származó nejétől, *Margittól*, a ki 1480-ban mint özvegy még életben volt, három fia maradt: *Demeter*, *I. János* és *Mihály*.

Mihály neve 1476-tól 1489-ig, *I. Jánosé* pedig 1476-tól 1501-ig említették. Utódai, úgy látszik, egyiknek sem maradtak.

Demeter 1475-ben, 1476-ban⁴ királyi embernek volt kijelölve. 1476-ban kiegyezett testvéreivel, valamint nagybátyjának *Karácson Lászlónak* fiaival *Lászlóval*, *Jánossal* és *Miklóssal* együtt *Bilkey* Andrással, *Bilkey* Istvánval és fiával *Mihálylyal*, *Rákóczy* Istvánval, *Bilkei* Gorzó Istvánval és *Lipcsey* Mihálylyal, s minden eddigi egymás ellen folytatott pereiket kölcsönösen beszüntették.⁵ 1480-ban elfoglalta testvéreivel *Jánossal* és *Mihálylyal* édes anyjuk *Margit* beleegyezéséből *Ilosván*, *Ilonczán*, *Réven*, *Kisfaludon*, *Pusztá-Négyforráson* és *Borsován* néhai *Ilosvay Nán Miklós* birtokait, melyeket pedig *Ilosvay László* és *Miklós* atyja idősb *László* 1460-ban örök áron szerzett volt meg, 1482-ben *karácson* ünnepe körül pedig testvéreivel s a *Bilkeyek*, *Lipcseyek* és *Rákóczy* István segítségével megrohanta az *Ilosvayak* bilkei udvarházát, onnan minden barmot elhajtattott s minden ingóságot elvitetett, a mivel 1000 arany forintnál több kárt okozott; *Báthory* István országbíró parancsára 1483-ban vizsgálatot is tartottak *Beregmegye* alispánja és szolgabirái ezen ügyben,

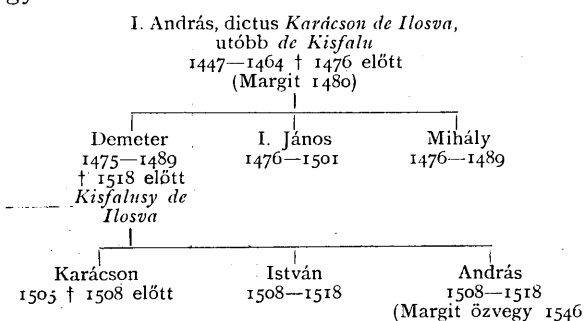
de a per hosszan húzódott el, mert még 1489-ben folyamatban volt, a midőn *Demetert* testvéreivel és társaival *Rákóczy* István, *Bilkey* János és *Bilkey* Györggyel együtt egy-egy márka birságban marasztalta el *Báthory* István országbíró, erdélyi vajda és székely ispán, mert az *Ilosvayak* panaszára megidézve ítélőszéke előtt nem jelentek meg,¹ arról azonban, hogy ezen per miként végződött, nem maradtak reánk tudósítások. 1488-ban nem tudni mi okból megölte *Komlósy* Tamást. Ezek után neve már nem említették. Három fia maradt: *Karácson*, *István* és *András*.

Karácson 1505-ben királyi embernek jelöltetett, de 1508-ban már nem volt életben, gyermekeiről sincs tudomásunk.

István 1508-ban, 1518-ban említették, utódait szintén nem ismerjük.

Andrást és testvérét *Istvánt* 1508-ban megidéztette *Komlósy* Tamás fia *Mihály*, atyjának a *Kisfalusyak* atyja *Demeter* által még 1488-ban történt megöletése miatt. Ennél többet *András*-ról sem tudunk, özvegye *Margit* 1546-ban még mint élő említették, de gyermekei neveit nem ismerjük.

Az eddig előadottakból a leszármazási tábla így állítható össze:

Itt megszakad a családfa, s csak egy ismeretlen nemzedék után találkozunk *Ferencz* és *II. János* neveivel.

Ferencz mindössze is egyszer említették 1576-ban, többet nem tudunk róla.

II. János birtokos volt az *ilosvai* jószágokon kívül még *Hetyenben*, *Borsován* és *Tivadaron* is. 1570-ben *Beregmegye* táblabirája volt, 1576-

¹ Turul, 1896. évf.

² Lelesz Statut. Litt. B. Nro 292. Anni 1457.

³ Eredeti az *Ilosvay* ltárban.

⁴ Lelesz, Actor. Nro 31. Anni 1476.

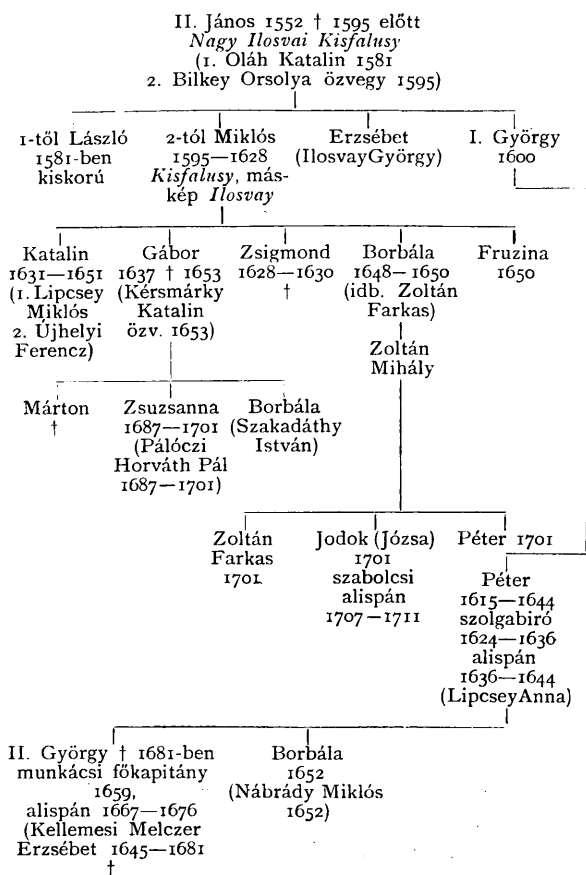
⁵ Eredeti az *Ilosvay* cs. ltárban.

¹ Eredeti az *Ilosvay* cs. ltárban.

ban pedig királyi embernek jelöltetett.¹ 1572-ben zálogba adott Tivadaron egy telket 12 forintért Daróczy Szerafinnak.² 1588-ban ellentmondott Kúnmissey Lukács deák beiktatásának azon ilosvai, ilonczai, kisalusi és bródi részbirtokokba, melyeket az *Vitkai Ilosvay Jánostól* vásárolt volt meg 1200 magyar forintért. 1595-ben már nem volt életben. Első nejével *Oláh Katalinnal*, Oláh László és Borsovay Borbála leányával Borsován is birtokhoz jutván, 1581-ben egy ottani udvarház és tartozékai birtokába lett beiktatva nejével, fiával *Lászlóval* és Kóródy Jánossal együtt. Második neje *Bilkey Orsolya* volt, Bilkey Péter és Kricsfalusi Sztojka Anna leánya. Az elsőtől egy fia született, a már említett *László*, a másodiktól pedig két fia és egy leánya maradt: *Miklós*, *György* és *Erzsébet*, *Ilosvay Györgyné*.

II. *Jánostól* a leszármazást a család kihaltáig ezen táblázat mutatja:

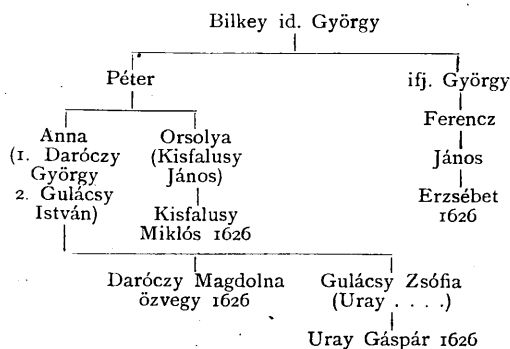

¹ Eredeti az Ilosvay cs. Itárában.

² Lehoczky Tivadar. Beregmegye monográfiája, III. k. 768. l.

László 1581-ben midőn atyjával, anyjával és Kóródy Jánossal be lett iktatva egy borsovai udvarház birtokába, még kiskorú volt, utóbb már nem olvasunk felőle semmit; lehet, hogy az ő fia volt azon *Ferencz*, a kit 1636 és 1651 között említenek némely adatok.

Miklós neve 1595-ben fordul elő először. 1616-ban vizsgálatot tartatott unokaöccsével *Péterrel*, valamint Ilosvay Karácson Annával Simai Mező Gáspár özvegyével és fiával Mező Péterrel azon ilosvai jószágok iránt, melyeket Joódy Márton birt volt, s utóbb Kunmissey Lukács deák kezeibe kerültek, annak magvaszakadtával pedig Ilosvay János szerzett volt meg magának, de a mely birtokoknak egyharmada a *Kisalussyakat* és Joódy Mártont illeti. 1625-ben keresetet indított öccsével *Péterrel* együtt Ilosvay Karácson Margit Szény János özvegye, Vinnai Eödönffy István, idősb Nagy Ilosvay Ilosvay János és ennek neje Morvay Anna ellen néhai Ilosvay Karácson István birtokai végett.¹ 1626-ban pedig egyezsége lépett Bilkey Erzsébettel, Daróczy Magdolnával és Uray Gáspárral a bilkei, dobrókai, szajkófalvi, lukovai, rákóczi, miszticzei, ökörmezei részbirtokok és a bilkei udvarház iránt. Az osztozó felek közötti atyafiságot a mellékelt tábla világosítja fel.

*Miklós*nak két fia és három leánya maradt: *Gábor*, *Zsigmond*, *Katalin* előbb *Lipcsey Miklós*né (elhalt 1631 előtt), utóbb 1645–1650-ig *Újhelyi Ferencz*né, *Borbála* *Csepei Zoltán Farkas*né és *Fruzina*, a ki 1650-ben még hajadon volt.

Zsigmond 1630-ban Beregmegye táblabírája volt,² más adat nem maradt róla.

¹ Eredeti az Ilosvay cs. Itárában.

² Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 387. l.

Gábor 1637-ben királyi ember,¹ 1643-ban és 1651-ben pedig beregmegyei szolgabíró volt.² Nejétől *Kérszárky Katalintól*, a ki 1653-ban özvegynek iratott, egy fia és két leánya maradt: *Márton*, a ki gyermektelenül halt el, *Zsuzsánna*, *Pálóczi Horváth Pálné*³ és *Borbála*, *Szakadátly Istvánné*.

I. Györgyről csak annyit tudunk, hogy 1600-ban királyi ember volt, de aztán nem sokára elhalálozott, egyetlen fiút hagyva hátra: *Pétert*, a kinek neve 1615-ben említetik először; 1628-ban óvást emelt *Daróczy Erzsébet*tel *Homoky Pálnéval* együtt egy tiszta-szálkai teleknek *Jándi Nagy Ferencz* által szándéklott elzálogosítása ellen,⁴ 1640-ben nejjével *Lipcsey Annával* egy szőlőt vett a munkácsi hegyen *Morda Gaspártól* 233 frtért.⁵ Az 1624.,⁶ 1629.,⁷ 1630.,⁸ 1631.,⁹ 1633.,¹⁰ 1634.,¹¹ és 1636. években¹² Beregmegye szolgabírójára, 1636-tól 1644-ig pedig alispánja volt.¹³ Közben 1626-ban mint táblabíró¹⁴ említetik, 1630-ban és 1638-ban pedig királyi embernek jelöltetett. Végre 1637-ben¹⁵ és 1642-ben¹⁶ követül küldetett az országgyűlésekre. Nejétől, a már említett *Bilkei Lipcsey Annától* csak két gyermeke maradt: *II. György* és *Borbála*, *Nábrády Miklósné*.

Nem tudjuk kinek a leánya volt *Kisfalusy Anna Dán Balázsné*, a kinek leánya *Dán Anna Szúdy Zsigmondné* lett.

II. György egymaga állván már *Ilosvay Kárcson* fiának *I. Andrásnak* ágán, az ilosvai uradalomnak mintegy harmadát bírta, s azonkívül a bilkei jószágokban is részes lévén, mint igen vagyonos és tekintélyes ember hivatalos volt

¹ Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 380. l.

² U. ott, I. k. 361. l.

³ Neve nem fordul elő a Pálóczi Horváth család naplójában. (Monumenta hungariæ historica. XXXI. k., 193. l.)

⁴ Lehoczky, id. m. III. k., 711. l.

⁵ Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.

⁶ U. ott.

⁷ U. ott.

⁸ Lehoczky, id. m. I. k. 361. l.

⁹ U. ott.

¹⁰ U. ott.

¹¹ Sajátkezű aláírása az Ilosvay cs. ltárában.

¹² Lehoczky, id. m. I. k. 361. l.

¹³ Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

¹⁴ Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 387. l.

¹⁵ U. ott I. k., 371. l.

¹⁶ Beregmegyei jegyzőkönyv, 153. szám, 688. l.

*Rákóczy I. Ferencz*nek Gróf *Zrínyi Ilonával* 1666-ban Zborón tartott lakodalmára, a hová Beregmegyéből még csak *Gulácsy Ambrus* akkori alispán, és *Lónyay Gábor* kaptak volt meghívást. 1651-ben, 1660-ban és 1667-ben királyi ember, 1662-ben¹ táblabíró. 1659-ben *Lóránthffy Zsuzsánna* fejedelem asszony munkácsi főkapitánya,² az 1667., 1670., 1671., 1672., 1675. és 1676. években Beregmegye alispánja volt.³ 1669-ben az eperjesi, 1670-ben pedig a besztercebányai országgyűlésre küldetett követül.⁴ 1666-ban beperelték *Ilosvay Gergely*, *István* és *György* valami «Joódy» nevű «száz aranyos» ilosvai részbirtok végett. 1675-ben elcserélte egy munkácsi rétjét *Báthory Zsófia* fejedelemnével *Gyulay Gergely* és *Oláh János* rétjeinek feléért. 1666-ban majdnem életét vesztette; — a felső-karaszlói, más-kép rosztokai jobbágyok ugyanis áldozó csütörtökön kártyáztak a Borsova partján, oda kiállt tehát a dobrókai templomtól, hogy ünnep lévén, hagyják el a kártyázást, de erre az oroszok reá rohantak, ő azonban kivont karddal visszautzte őket a templom tájáig, s itt a jobbágyok egyike a lábába lőtt. Az *ifjabb Ilosvay Péter*, mint a pallosjogot gyakorló kapitány által összehívott úri szék, melynek tagjai *Gulácsy Ambrus* beregi alispán, *Keviczky Miklós* szolgabíró és *Komlós Benedek* esküdt, — *Rátóthi Gyulaffy László*, *Dolhay György*, *Gejőczy László*, *Bilkey György*, *ifjabb Ilosvay János*, *Ráthy János*, *Lövey János*, *Komlós Mihály*, *Egressy János*, *id. Ilosvay Péter*, *Ilosvay Gergely*, *Szendy Zsigmond*, *Pálóczi Horváth Pál*, *Gulácsy Miklós* ugoicsai szolgabíró, *Gacsály István*, *Lipcsey Gergely*, *Nemes György* s több más törvénytudó férfiak voltak, tanúkihallgatást tartott ez ügyben, de minthogy abból nem volt biztosan megállapítható, ha valjon *Szabó András* vagy *Tulkán Ferencz* ejtette-e a lövést, az úri szék azon végzést hozta, hogy ha *Kisfalusy György* rá esküszik *Szabó András* fejére, akkor ütse el a fejét, ha pedig nem akarna megesküdni, úgy a vádlott huszadmagával esküdjék meg ártatlanságára és legyen felmentve.⁵ *Kisfalusy*

¹ Beregmegyei jegyzőkönyv, 153. szám, 688. l.

² U. ott.

³ Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

⁴ Lehoczky, id. m. I. k. 371. l.

⁵ Az uriszék jegyzőkönyve az Ilosvay cs. ltárában.

György 1681-ben halt meg Munkácson, de gyermekei nem maradván, vele családjának kétszáz éves neve is sírba szállott. Neje *Kellemesi Melczer¹ Erzsébet*, kit mint *Ilosvay Péter* özvegyét vett nőül 1645-ben, birt 1677-ben Eperjesen egy házat a Tót-útczában, 1670 és 1677 között pedig Tályán egy taksás házat, mely utóbbtól évenként 10 forintot fizetett. 1672 február 22-én betegségében végrendeletet tett Kisfaluban, de ismét felgyógyulván túl élte férjét. Halála után néhai férje birtokai *Ilosvay Péterre* és *Jánosra* szállottak, de minthogy úgy *Ilosvay János*, mint *Kisfalusy György* is a kurucz világban haltak el, a szepesi királyi kamara elfoglalta jószágait, mire nézve 1709 február 21-én tanúvallatás tartatott Eperjesen *Ilosvay Péter* kérelmére.²

A család címere ugyanaz volt, a mit az

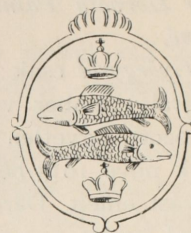
¹ Nem pedig *Milczek*, a hogy *Lehoczky* írja, id. m. III. k. 352. l.

² Eredeti az *Ilosvay* cs. ltárában.

Ilosvayak is viseltek. Az utolsó *Kisfalusynak* 1663. évi (1. számú ábra) és 1666. évi (2. számú ábra) pecsétjeit bemutatjuk itt rajzban is. A négy

1

2

részre osztott pajzs még nem fordul elő az eddig felfedezett pecséteken, különben is az utolsó *Kisfalusy* halála után csak mintegy száz évvel veték fel azt az *Ilosvayak*, s velük együtt a *Komlósyak* és *Lipcseyek* is.

PETROVAY GYÖRGY.

PECSÉTTANI ÚJABB APRÓSÁGOK.

(Hat pecséttrajzzal.)

I.

Demeter esztergomi bíboros érsek (1379—1387) pecsétjei.

Jóllehet a jeles főpapot, ki a sorban második az esztergomi érsekség bíborosai közt, beható tanulmányunk tárgyává kiszemeltük, annyira még nem jutánk, hogy nyomára jöttünk volna származásának, családjának vagy nemzetiségének.

Nagy-Lajos király ugyan írva hagyta felőle, hogy a magyar királyi udvarban született és nevelkedett (ab exordio sue nativitatis in aula regia educatus), és gyermeksege óta Istentől nyert méltóságokban eltöltött agg koráig folyton ott forogván, hűséggel szolgálta őt. Ez alkalommal megemlékezik unokaöccséről (germano suo) is, Fülöp udvari vitézről, kit némely nógrád-megyeyi birtokkal megadományoz,¹ de egyebet családjáról, mely — nem lehetetlen — lengyel

volt, és mint Erzsébet királyné udvari népe, vele jött Magyarországra, nem említi.

E benső viszonynál fogva, mely közte és a királyi udvar közt fönállott, valószínűnek tartom, hogy Demeterünk már tizenöt éves korában javadalmas esztergomi kanonok volt, és hogy ő az, kiért Nagy Lajos király, követe, Garai János veszprémi püspök által, 1352 január 15-ikén az iránt folyamodott VI. Kelemen pápához, hogy őt barsi főesperesnek kinevezni méltóztassék.¹

A magyar király e kérelmét a pápa teljesítette.²

Ha ezen föltevésünk, mint hiszszük, helyes, akkor Demeter atyját Tamásnak hitták, ő pedig 1336 körül született.

¹ Vatikáni levéltár, Supplicationes Clementis VI. anno IX, fol. 23/b.

² Clemens episcopus Demetrio Thome, canonico Strigoniensi confert archidiaconatum Borsiensem in ecclesia Strigoniensi, quem Conradus Scultetus archidiaconus Nitriensis obtinebat. Datum Avinione XVIII. Kal. Februarii anno IX. Theiner, Monum. Hung. I. k. 813. l.

¹ 1381 augusztus 28. Fejér, Cod. Dipl. IX/V. k. 482. l.

Schmitth,¹ ki egyébként jó forrásokból mérített, azt állítja felőle, hogy mielőtt az esztergomi székre kinevezték, egymás után a szerémi, váradai és a zágrábi püspöki megyéket kormányozta. Hogy Demeterünk váradai püspök volt valaha, abban Schmitth határozottan tévedett, éppúgy, mint Gánóczy;² de nem valószínűtlen, hogy szerémi püspök, és bizonyos, hogy erdélyi és zágrábi püspök volt.

Ugyanis választott és megerősített szerémi püspökül 1365 januárius 17-ikén előkerül egy Demeter, ki még 1368 május 23-ikán is szerémi püspöknek említették a királyi levelek záradékában; de még ugyanazon évben Demeter helyét a szerémi püspöki széken István választott és megerősített püspök foglalja el, Erdélyben ugyanekkor Domokos püspök helyet ad Demeterünknek.³

Mert hogy csakugyan Demeterünk ült 1368-tól 1376-ig az erdélyi püspöki széken, arról a pápa, Mária királynő, meg ő maga tesznek tanúságot.⁴

Zágrábba 1376 februárius közepe előtt helyezték át; Zágrábból pedig Esztergomba 1379 februáriusban; mint esztergomi érseket csakhamar kinevezte őt VI. Orbán pápa biborosnak, a szentszék magyarországi követének és továbbra is megbízta a főegyházmegye kormányzatával. Teljes czíme ez időben: Demetrius miseratione divina tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiter cardinalis, in Hungaria sedis apostolice legatus, perpetuus Strigoniensis ecclesie gubernator et summus regni Hungarie cancellarius.⁵

Hogy Demeternek, mint főesperesnek volt hivatalos pecsétje, valószínű; hogy ilyent mint szerémi, erdélyi, zágrábi püspöknek, és mint esztergomi érseknek, még mielőtt biborossá lett, használnia kellett, kétségtelen. De mi ezen pecsétek közül csak egyet, a zágrábi püspököt ismerjük és adjuk a következőkben:

A pecsét 1379 április 4-én kelt hártya ok-

¹ Archiepiscopi Strigon. I. k. 204. l.

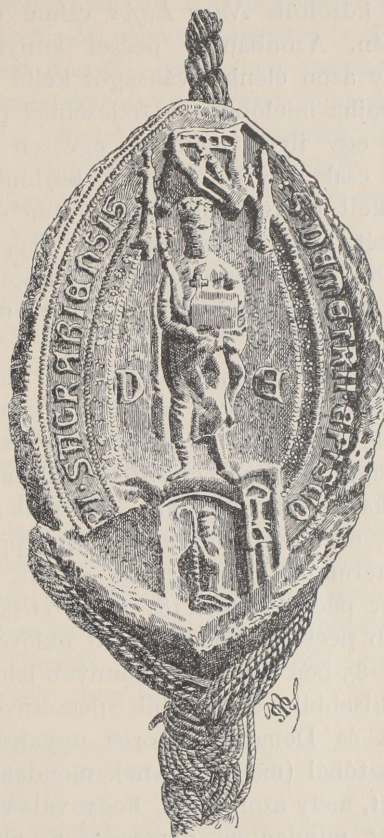
² Episcopi Varadinenses, I. k. 194. l.

³ Fejér, id. m. IX/III. k. 469. l. és IX/IV. k. 122., 134. ll.

⁴ Theiner, Monum. Hung. II. k. 159. l. Szereday, Series eppor. Transsilv. 115. l. Beke, Az erd. kápt. levéltára, 209. szám.

⁵ Diplomatarium Posoniense (kézirat), I. k. 627. l.

iratról függ, melyben Demeter esztergomi érsek, e hely örökös ispánja és királyi udvari kancellár Rusint veszprémvölgyi apátnő kérésére néhány oklevelet átír és megerősít. A pecsétre vonatkozólag ez áll az okiratban: *eo quod sigillum nostrum de predicto nostro archiepiscopatu nondum est ordinatum, appensione sigilli nostri autentici, quo eo tempore, dum episcopatuui Zagrabiensi preeramur, utebatur, — ezt függeszti az oklevélre. Tehát esztergomi érseki hivatalos pecsétje még ekkor nem készült el.*

A pecsét monorú alakú. Hossza 7,5, legnagyobb szélessége 4,2 centiméter. A pecsét két harmadát gót menyezet alatt álló, impozáns alakú szent király (Szent-István) foglalja el, ki fején koronát visel, jobbában liliomba végződő jogart, baljában mellére szorítva alighanem templomot tart. Jobb czombja mellett D(emetrius), balczombja mellett E(piscopus) betűk láthatók. Ez alatt külön keretben maga Demeter püspök pedummal kezében térdel.

Körirotát némi hozzávetéssel ekképpen olvassuk:

S · DEMETRII · EPISCOPI SAGRABIENSIS.

Azaz: *Sigillum Demetrii episcopi Sagrabiensis.*

Az okmány és pecsét eredetije az országos levéltárban őriztetik; másolatát *Csánki Dezső* barátomnak köszönöm.

Demeternek bíboros korában készített pecsétei közül azonban többeket ismerünk. E pecsétek egyikének igen hiányos, töredezett lenyomatról vett másolatát Dörre Tivadar rajzában már közöltük *Nagy Lajos* című művünk 521. lapján. Azonban e pecsét annyira hiányos, hogy azon élénk kívánságot kelté a szemlélőben, vajha mielőbb egy teljesebbel pótoltnék. Íme egy ilyen majdnem egészen teljeset, mely alul csak némileg hiányos, közlünk.

Meg kell jegyeznünk, hogy Demeter bíborosnak két nagy pecsétnyomója (typarionja) volt, melyek lényegesen csak nagyságuk által különböztek egymástól valamit. Mindkettő alakjára nézve monorú.

Az egyik hossza 9, a másiké 9'5; amaz legnagyobb szélessége 5'5, emezé 5'6 centiméter.

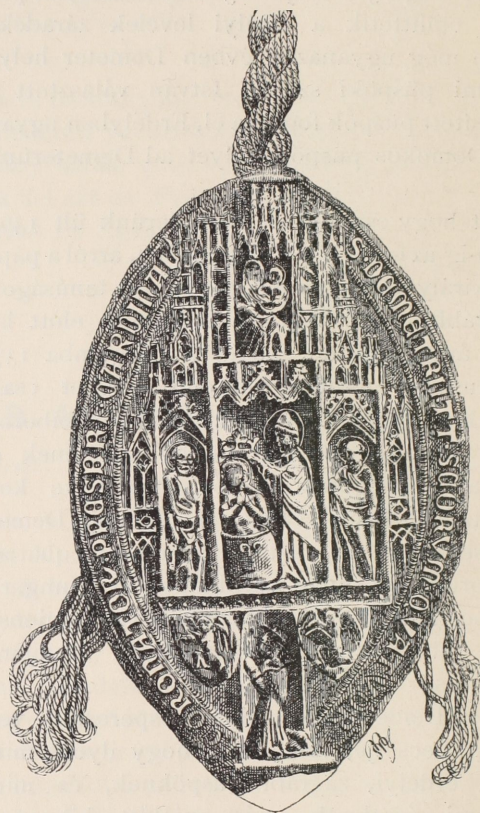
Igaz ugyan, hogy a kisebbet az okiratban, melyen függ, *sigillum autenticum*nak nevezi, a nagyobbikat pedig *sigillum maius*nak; mégis azt vélem, ezen megjelölésekre nem éppen kell súlyt fektetnünk. Minthogy az okirat, melyen a kisebbik pecsét függ, 1382 július 11-ikén kelt, a nagyobb pecséttel megerősített oklevelek pedig 1384—85-ben keltezték, könnyen lehetséges, hogy a kisebbik és idősbik pecsétnyomónak baja esett és Demeter bíboros ugyanazon pecsétlyukasztónál (ma vésnöknek mondanók) újat készíttetett, mely azon kívül, hogy valamivel nagyobb lett, mindenben megegyez az előbbivel. Erre látszik mutatni a terjedelemre vonatkozó csekély eltérés. Azonban az se lehetetlen, hogy Demeter egy időben készítette mindakét typariont.

A vörös viaszba nyomott pecsétek gazdagon díszített gót stílusú oltártáblát ábrázolnak, melynek körirata a következő:

S * DEMETRII * TT * SCORVM * QVATVOR *
CORONATOR * PRESBRI * CARDINAL *

Azaz: *Sigillum Demetrii tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiteri cardinalis.*

Az oltártábla szélteben is, hosszában is három részre osztható. A középső rész felső fülkéjében a boldogságos Szűz ülő alakja, baljában a kis Jézussal, kit jobbról, balról egy-egy szárnyas angyal imád, ábrázolatik. A közbülső legnagyobb fülkében talpas edény, (keresztút, mely alkalmas volt az azon időben még divatozott bemártás által való keresztelésre) látható, ebben egy férfi alakja gloriolával, összetett kezekkel térdel. Ez alak mezítlen felső teste kimagaslik az edényből. Tőle balra egy szent (mert feje

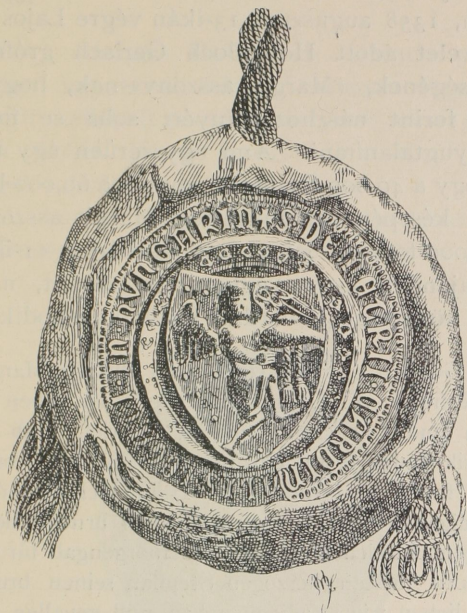

szintén gloriolával van kerítve) püspök áll teljes ornátusban és egy négyágu lilimos koronát tart, csaknem tesz a mezítelen szentnek fejére. Mit ábrázol e jelenet, nem nehéz meghatározni. Valószínűleg Szent-István király keresztelését, mely esetben a mellette álló püspök Szent-Béla, az esztergomi főegyház védőszentje. Ezen főábrától jobbra Szent-Péter áll a kulcsokkal, balra Szent-Pál a karddal, vértanúsága jelvényével. A pecsét alsó csúcsában maga Demeter bíboros térdel, bíbornoki díszben, kalappal a fején és imára-kulcsolt kezekkel. Jobbról,

balról czímere: egy-egy jobbra fordult, térdelő angyal, ki kezében valamit tart.

Hogy mit tartanak ezen angyalok, azt világosabban megfejtí a következő pecsét, melyet Demeter bíboros apostoli követsége tisztében használt: *sigillum, quo in officio legationis utebamur*, mint maga magyarázza.

A szintén vörös viaszba nyomott kör alakú pecsétnek átmérője 4 centiméter. A köriraton belül fekvő 3 centiméter átmérőjű körben egy kárpított falú, háromszögletű címeres pajzs látható. Benne egy jobb lábával térdelő, kiterjesztett szárnyú angyal, ki mindakét kezével a bibornoki kalapot mintegy följánlólag tartja; a kalap két bojtja egyenesen lelóg. A pecsét körirata:

✠ S ✠ DEMETRII ✠ CARDINALIS ✠ LEGATI ✠
IN ✠ HUNGARIA.

Azaz: *Sigillum Demetrii cardinalis, legati in Hungaria.*

Ezen angyal és a nagy pecséteken előforduló angyalok közt az a különbség, hogy míg ez balra néz, amazok jobbra fordított arczzal ábrázolják.

Nyilván ezen képlet mutatja Domokos bíboros címerét, melyet, mint ez a dolog természetéből foly, önmaga választott magának és nem családjától öröklött.

A leírt pecsétek az esztergomi főkapitán magánlevéltárában őriztetnek: a nagyobbak lad. 45. fasc. 1. nro 8. és lad. 72. fasc. 2. nro 1. alatt; a kisebb négyszer is megvan e jelzet alatt: *Fundationalia* nro 2-do c. d. e. g.

II.

Margit bajor hercegnőnek, István magyar herceg, Nagy-Lajos király öccse egykori feleségének pecsétje.

Nagy Lajos király Endre öccse halálát megboszulandó, szövetkezett az egyházból kiközösített Bajor Lajos német császárral is. E szövettség megerősítéseül eljegyezte a császár leányát Annát, öccsének *István úrnak*, mint őt általán nevezték,¹ jöllehet latin okleveleink őt hivatalosan hol Magyarország, hol Erdély, hol meg egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország hercegének írták.

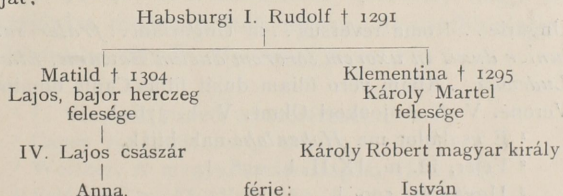
VI. Kelemen pápa megfogható okokból nagyon ellenezte e tervezett házasságot és a magyar királyi udvarral az időben sűrűn folytatott levelezésében rosszalólag nyilatkozott ezen szándékról.

De Lajos király, jöllehet a menyasszony hetnyolcz évvel volt idősebb a vőlegénynél,² — harmadfokú rokonság is útját állotta az egybekelésnek³ és a császár időközben meghalt, — nem vonta vissza szavát, sőt megérkezvén második olaszországi hadjáratából, fényes követséget küldött Passauba, hogy a menyasszonyt Magyarországra hozzák, hol az egybekelés 1350 szeptember 19-én meg is történt.⁴

¹ *Stephanus dictus Ur, frater quondam pie memorie Ludovici regis Ungarie.* Codex diplom. et epist. Moravie, XI. k. 357. l.

² István herceg 1332 december 26-án született, míg Anna hercegnő születése évét 1324- vagy 1325-re teszik. Wertner, Zur Geschichte der Wittelsbacher, a berlini Herold 1895. évf. 5. számában.

³ Wertner az idéztem helyen adja a házaselek stemmáját:

⁴ Diessenhofer ap. Böhmer, Fontes, IV. k. 78. l.: rex

Hogy az egyház utóbb kibékült e házassággal, arra kétségtelen bizonyítékaink vannak, s úgy vélem, ezen alkalomból történt, hogy István úr felesége nevét Annáról Margitra változtatta.

E házasságból már két gyermek született: János és Erzsébet, midőn atyjuk 1354 augusztus 9-én meghalt.

Özvegye, ki egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország hercegnéje méltóságát viselte, és tovább is Zágrábban lakott, nagyhamar megúnta özvegyi állapotát, jóllehet Nagy-Lajos király, kinek ekkor még gyermekei nem voltak, az ő fiát János herceget szemelte ki utódjának.

Elhagyta gyermekeit, el Magyarországot, hol oly nagy méltóságra és hatalomra jutott, hogy felesége legyen Hohenloch Gerlach grófnak.¹

Albert osztrák herceg már 1356 januárius 10-ikén jelenti, hogy Lajos magyar király egy részről, más részről Margit «bajor hercegnő» őt bízták meg, miszerint ítélkedjék a hercegnő nászajándékának kifizetése iránt.² — Ugyane napon Margit ugyan még Zágrábban kelt levelében egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország hercegnéjének nevezi magát és megjuttalmazza egyik híve érdemeit;³ sőt ugyancsak Zágrábban január 14-ikén is még mint egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország hercegnéje rendeletet bocsát ki, hogy az ottani remete szerzetet, melyet boldogult férje lelki üdve és fia, János herceg szerencsés előmenetele végett Pristavstina nevű birtokával megajándékozott, annak birodalmába vezessék be. Az ügy igen sürgős lehetett, minthogy a zágrábi káptalan már a következő napon jelenti «asszonyának Margitnak, Isten kegyelméből egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország hercegnéjének», hogy a beigtatás megtörtént.⁴ Ugyanazon év április 4-ikén Margit már Bécsben van, ahol magát már csak bajor hercegnőnek (ducissa Bavarriæ) írja és lemond — nászajándékát kivéve —

minden más igényeiről,¹ mihez képest (helyesen jegyzi meg Wertner) ekkor valószínűleg el volt már jegyezve Hohenloch gróffal.²

Hanem a nászajándék ügye, mely kitett 60,000 forintot, és melyet István herceg nevében Nagy-Lajos királynak kellett fizetnie, még elhúzódott egy darabig azért, mert Bajor Margit hozományát, 40,000 forintot, se fizették még ki. Lipcsén, 1358 augusztus 13-ikán végre Lajos király levelet adott Hohenloch Gerlach grófnak és feleségének, «Margit asszony»-nak, hogy a 40,000 forint nászhozományért soha se fogja őket nyugtalanítani.³ Ami egyszerűen úgy történt, hogy a 40,000 forintot levonták a 60,000-ból, s aztán készpénzben kifizettek Margit asszonynak 20,000 forintot s így 1359 februárius 11-ikén a nászajándék ügye végleg elintéztetett, mint erről a következő kiadatlan levél tanúskodik:

Wir Gerloch graf von Hohenloch und wir Margret sein hausfrawe von Bayrn und alle unser erben bechennen und tun chunt mit dem brief, umb die czwainczik tausent guldein pfennig, die uns vorgeannter frawn Margreten von Hohenloch von dem hochwirdigen fürsten unserem lieben bruder herrn Ludweigen chünich ze Ungern ze morgengab für den hochgeborn fürsten herzogen Steppfan seinen bruder unseren lieben wiert sæligen geben und gevallen sint und die dem hochgeborn fürsten unserm lieben oheym herzog Albrecht sæligen von Österreich wurden von unsern wegen geben und ingeantwort, derselben vorgeanntem zwaiczik tausent guldein pfennig seyn wir von dem hochgeborn fürsten unserm lieben ohayne hertzogen Rudolfen ze Osterreich seinem sun mit rechter wag gar und gaenzleichen bericht und gewert an allen unsern schaden und gebresten; also daz wir obengenanter Gerloch graf von Hochenloch und wir frawe Margret von Bayrn sein hausfrawe und alle unser erben hintz dem egenanten hochgeborn fürsten Rudolfen ze Österreich, hintz allen seinen brüdern, hintz allen iren erben und hintz allen iren pürgen chayne ansprach non voderung gegen in von der oftgenannten zwaynczik tausent guldein pfennig wegen, swie sy die von unsern wegen ingenomen und von der morgengab wegen empfangen habent, fürbuz nimmer mer in chaynen weis haben noch gewinnen schullen. Und sagen auch sy und ir pürgen der ege-

Ungarie . . Roma reversus . . in Ungariam . . *frater suus iunior duxit in uxorem sororem ducum Bawarie, filiam Ludcwici* . . Aliam vero filiam duxit filius Canis dominus Verone. V. ö. Anjoukori Okmt. V. k. 576. l.

¹ E családot ma *Hohenlohe*-nak hívják.

² Fejér, id. m. IX/II. k. 498. l.

³ Ugyanott, 500. l.

⁴ Tkalčić, Monum. Civ. Zagrab. I. k. 219. l.

¹ Fejér, id. m. IX/II. k. 499. l.

² Hogy felesége még nem volt, arra az vall, mert ilyenül nem nevezi magát.

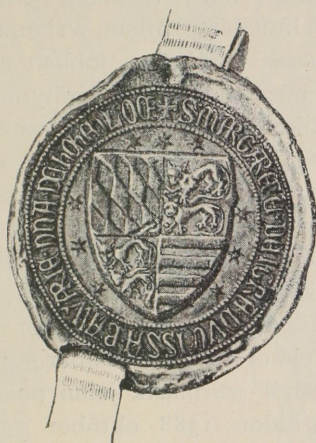
³ Fejér, id. m. IX/II. k. 676. l.

nanten czwayczik tausent guldein pfennig mit dem gegenwärtigen brief gar und gaenzleichen ledig und los an allez gevar. Und darüber zu einem waren sicherh urchund geben wir mit unsern baiden anhangunden insigeln besigelten, der geben ist ze Pazzawe in der stat, an dem naechsten montag nach sant Thorothea tag, do man zalt von Christes gepürt drenzchen hundert jar und in dem naeün und fünftzkistem jar.¹

Ezen hártván Hohenloch Gerlach pecsétje mellett, ugyancsak hártva szalagon függ Bajor Margit mellékelt pecsétje, melynek mását dr. *Károlyi Árpád* tisztelt barátom lekötelező szíveséggel rajzoltatta le számunkra.

A kerek pecsét átmérője 3,9 centiméter. A pecsétmezőben csillagoktól körülvett címer-

pajzs alakja egyenszárú, domború oldalú, felül széles háromszög. A címerpajzs egyszer osztott, egyszer vágott. Az ily módon támadt négy mező elseje a bajor dült téglányokat (Wecken) foglalja magában; a második és harmadik a Hohenlohe család két egymásfölött jobbra haladó leopárdját, a negyedik mező pedig a magyar címer pályáját tünteti fel. Színjelzésnek nyoma nincs. Körirata:

✱ S · MARGARETE · DEI GRACIA · DUCISSA
BAVARIE · DOMINA · DE HOHENLOE.

Azaz: *Sigillum Margarete, Dei gracia Ducissa Bavarie, Domina de Hohenloe.*

Mindössze tehát csak a magyar címer fele, a nyolcz pólya emlékeztette egykori hazájára.

¹ Eredetije hártván a bécsi cs. és kir. állam-levéltárban, Rep. I. Szíves barátságából másolta Károlyi Árpád.

Bajor Margit halála évét 1374-re teszik, míg második férje, Hohenloch Gerlach még 1387-ben előkerül. Fiuk, János, 1412-ben halt meg.¹

III.

Csáktornyai Laczkfi István nádori pecsétje 1388-ból.

Mióta Karácsonyi János a Kerekegyházi Laczkfiak családfáját a Turul 1886. évi folyamában megírta, érdeklődésünket, mondhatnám: rokonszenvünket is feléjük fordította. Megfelekeztvén pedig Majláth Béla közleményéről az az 1884. évi Turulban (21. lap), vágytam címerüket, a «fehér sárkányt» ismerni. Le is rajzoltattam Laczkfi Miklós erdélyi vajda pecsétjét Nagy-Lajosom 405. lapjára, de az a felette töredezett eredetiről vajmi gyöngén sikerült. Élénk volt tehát örömöm, midőn az esztergomi főkapitán levéltárában² Csáktornyai István nádor pecsétjét, mely úgy épségére, mint vésetének finomságára párját ritkítja, megtaláltam.

Csáktornyai Laczkfi II. István — I. István erdélyi vajdának, Nagy-Lajos király hű emberének, az apuliai hadjáratokban jobb kezének fia — leginkább kiváló tagja volt a Hermán nemzetsegnek, melyhez a Laczkfiak tartoztak.

Politikai pályáját, mint a székelyek ispánja kezdette meg 1367-ben.³ Önző és erőszakos természetéről tanúskodik már a levél, melyben Nagy Lajos király meghagyta neki, valamint bátyjának, Imre erdélyi vajdának, hogy tekintettel az anyakirályné szóbeli intésére, Donát Keresztst Gyánt nevű birtoka miatt ne bántsák.⁴

1371-ben mint dalmát és horvát bán fordul elő, mikoron Nagy-Lajos király megparancsolta a székes-fejérvári káptalannak, hogy Kato dömösi préposttal és királyi káplánynyal egyetemben határt járjon Gyánton István bán és testvérei ellen, kik a Keresztesek jószágát elfoglalták és hatalmasul bírják. Ez alkalommal is úgy jártak el a Laczkfiak emberei, hogy a határjárást megengedték ugyan, de a fölmérést és birtokba vételt ellenezték.⁵

¹ L. Wertner idézett értekezésénél.

² Capsa 15. fasciculus 3. nro 12.

³ Wertner, A magyar nemzetségek, II, 23.

⁴ Fejér, id. m. IX/IV. k. 160. l.

⁵ Fejér, id. m. IX/IV. k. 333. 362. ll.

Bátyja, Laczkfi Imre 1372 október előtt nádorrá előmozdítottván, helyét Istvánunk foglalta el.¹ Mint ilyet, küldé őt Nagy-Lajos király hatalmas sereggel Olaszországba, hogy Carrara Ferruciet, Padova urát Velence ellen segítse. Az olasz korírók nagyra becsülték «a nemes és hatalmas István grófot és vajdát», ki 1373 május 1-én érkezett Olaszországba.² Meg is felelt a belé helyezett várakozásnak, midőn a velenceieket nagy vitézül megverte, sokat, előkelő férfiakat elfogván közülök. De a szerencse csakhamar ellene fordult. Csatát veszített ő is, és tizenötöd magával, magyar főurakkal (gentiluomini) a velenceieket fogságába került.

E szerencsétlenség következtében Carrara Ferruczi kénytelen volt békét kötni Velenczével (1373 szeptember 25.), mely fölötté lealázó volt Padovára, de a vajda szabadságát visszaadta.

Ez időtől fogva nem találjuk Csáktornyai Laczkfi Istvánt, jóllehet a vajda címet bevett szokás szerint megtartotta, királyi szolgálatban Nagy-Lajos király haláláig. Nyilván kegyvesztett volt. Kevély természete e miatt duzzogott, a miért ifjabb Erzsébet királyné elnézte, hogy üldözőbe vették a Laczkfiakat, a mit női szeszélynek, vagy még inkább gyöngeségnek vehetünk, annál inkább, mert nem sokára azután, 1383 június 15-ikén kinevezte a királyné Csáktornyai Laczkfi Istvánt dalmát és horvát bánnak, de csakhamar megint letette. Utódjául Szentgyörgyi Tamás már 1384 május 15-ikén érkezett Zárába.

E mellőzést Csáktornyai Laczkfi István elégséges oknak találta arra, hogy az elégületlenek (a Horvátiak, Szécsi Miklós országbíró, Zámbo Miklós tárnokmester, Kanizsai Miklós és mások) sorába álljon, kik bejárták a nemesi udvarokat és városokat, hogy rábeszéléssel vagy ijesztgetéssel pártfeleket gyűjtsenek. A királyné tudta ezt. Megfosztotta tehát a lázadókat méltóságaiktól és meghagyta híveinek, hogy rájuk ne halgassanak, sőt ha megkeríthetik, személyüket, vagyonukat letartóztatásák. István vajda mindenkoron név szerint meg van említve.

Garai Miklós nádornak azonban sikerült még

¹ L. Erdélyi vajdák sorozata című értekezésem 21. lapját.

² Istoria Padovana. Muratori, Scriptores rerum Ital. XVII. k. 155. s. köv. II.

egyszer megengesztelni az elégedetleneket az által, hogy Szécsinek a nádorságot átengedte, Zámboinak a tárnokmesteri, Simontornyai Laczkfi III. Istvánnak pedig a lovászmesteri méltóságot visszaadta. Hanem a Horvátiak és Csáktornyai Laczkfi II. István részére — úgy látszik — csak kecsegtetései maradtak, melyek ezeket ki nem elégítették. Így esett, hogy midőn Kis-Károly Magyarországra érkezék, ezek lönek legkitartóbb párthívei. A katasztrófa után is, mely Kis-Károlyt 1386 február 7-ikén érte, Horváti János bánnal Laczkfi István vajda még mindig a királynék ellen tüntettek. István vajda azonban nem követte Horvátit Tvartkóhoz, aligha azért, mert a bosnya királyt az ország legveszedelmesebb ellenségének tartotta, mint inkább, mert azt hitte, hogy a maga és nemzetsége nagy terjedelmű birtokaiban, valamint az udvar körében maradt barátaiban jobban megbízhatik. Csakhamar meg is békült a királynők sorsa fordulatával, kiknek tanácsában ugyanazon évi május 1-én megtaláljuk őt is.¹

A királynők elfogatása után az országnagyok, élükön Szécsi Miklós nádorral, országos tanácsot alkottak, melynek István vajda szintén tagja volt. Zsigmond király trónra emelésében is részt vett. És ekkor már nádor volt, melyenül 1387 elejétől 1392 novemberig találjuk.

Ezen korból származik jelen pecsétje, melylyel a Visegrádon 1388 október 20-án kelt, a szebellébi esztergomi káptalani birtok határjárásából kiadott okiratát megerősítette.

A zöld és szederjes színű selyem szalagról függő, fehér viaszba nyomott, kerek pecsét átmérője 6 cm. Leírása ama gyönyörű rajz mellett, melyben adjuk, fölöslegesnek látszik. A stilizált sárkány valódi mestermű és rávall Nagy-Lajos királynak a művészet minden nemét pártoló korára. A sárkány elé rajzolt kis kereszt nyilván a fenevad varázslata paralizálására volt alkalmazva.

A pecsét körirata a következő:

✱ S · STEPHANI · REGNI · HUNGARIE · PALATINI · ET IUDICIS · COMARORVM.

¹ Lásd Ifjabb Erzsébet királyné és Kis-Károly című értekezéseimet a «Századok» 1895. és 1896. évi folyómaiban.

Azaz: *Sigillum Stephani regni Hungarie palatini et iudicis Comanorum.*¹

Csáktornyai Laczkfi István élete még nádorsága alatt is folytonos kétszínűség. Aztán pedig, hogy a nádori méltóságról lemondattak vele, folytonos árulás volt, minek végre elvette méltó jutalmát.

Zsigmond király gyűlésre hívta össze az ország nagyjait, melyre *salvus conductus* küldött a Laczkfiaknak. Zsigmond pártjának leg-

¹ Van Csáktornyai Laczkfi Istvánnak egy másik, kisebbik nádori pecsétje is, mely megjelent a Szilágyi Sándor által szerkesztett *Magyar nemzet története* III. kötete 414. lapján. Ez azonban a nagyobbinak igen gyarló utánzata.

főbb támaszai együvé gyűltek Körös-Udvarhelyen. A Laczkfiak és társaik is megjelentek, bízva a királyi hitlevél erejében s azzal a reménnyel, hogy sikerül magukat kitisztítani és folytatni kétszínű politikájukat. De a király véres megtorlásra készült ellenük, és minthogy a hitlevél miatt nem indíthatta meg a törvényes eljárást, hívei vállalkoztak a boszú művének végre hajtására. A tanácskozások folyamán, 1398 februárius 27-ikén, egy kedvező alkalommal, midőn a megtért pártosok fegyveres kíséret nélkül jelentek meg a király színe előtt, a Zsigmondhoz hű magyar urak megtámadták őket: Csáktornyai Laczkfi István elvérzett a főurak kardcsapásai alatt.¹

IV.

Küküllei János pecsétje.

A szíves olvasó, ki talán még emlékezik arra, hogy János küküllei főesperes és Nagylajos király történetirója életrajzát, melyről akkorig vajmi keveset tudtunk, a Századok 1893. évi folyamában megírtuk, érteni fogja az örömet, melyet nekünk az alább közlendő pecsét fölfedezése okozott, és megbocsájtja, hogy azt e pecsétani apróságainkba fölvevük.

Az okirat, melyről e pecsét zöld és ibolyaszínű selyemsodraton függ, Esztergomban, 1365 szeptember 15-ikén (in octavis festi nativitatis virginis gloriose) kelt. Kiadója az irat elején így czímezi magát: *Nos Johannes archydiaconus de Kykelleu, venerabilisque Nicolai dei et apostolice sedis gratia archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui vicarius in spiritalibus et temporalibus generalis*. Tartalma pedig egyik szomorú jele azon anyagias iránynak, melyről a középkor legnagyobb bölcsésze így szól: «Hitvány nyereségen kapva kapnak, egy garasért néha rútul összeperelnek; dibdáb dologért, szikra ígértért nem röstellnek éjjel-nappal fáradni».² Ez irány mindinkább elfajulván, folytonos elégtelenséget szült, míg végre Zsigmond király korában, Nápolyi László trónkövetelése alkalmával, a szentszéktől támogatván,

¹ Schönherr Gyula, *Az Anjou-ház örökösei*. (A magyar nemzet története, III. k. 436. l.)

² Kempis Tamás, *Nogáll fordításában*, III. 2.

s a hű, de gyöngé főpapokat is magával ragadván, elementáris erővel kitört — nagy kárára az egyháznak és hazának.

A szóban forgó okirat ugyanis tanúságot tesz arról, hogy Tamás, az esztergomi szent-tamas-hegyi prépost és esztergomi kanonok Küküllői János előtt, mint Frankói V. Miklós esztergomi érsek (1358 szeptember — 1366 december) helytartója előtt megjelenvén, önként kijelentette, hogy a pörről, melyet az esztergomi káptalan ellen a Visegrádra vezető két út közti terület iránt indítani szándékozott, letesz, megismervén, hogy se neki, sem egyházának a mondot tizedhez semminemű joga nincsen.¹

A zöld viaszgba nyomott körpecsétnek 4,2 cm. az átmérője; a gót egyszerű fülkájében egy infulás főpapot, ki jobbát áldásra emeli, baljában

pedig pásztorbotot tart, álló alakban mutat, és valószínűleg magát Miklós érseket ábrázolja. Körirata két gyöngyfűzér közt:

✱ S · IOHIS · VICARII · N · ARCHIEPI · ST · GON · ✱

Azaz: *Sigillum Johannis Vicarii Nicolai Archiepiscopi Strigoniensis.*

✱ ✱ ✱

Miután pedig alig remélhetjük, hogy Küküllői János életrajzát még egyszer, bővített kiadásban közzé tehetjük, engedjenek meg tisztelt

¹ Az esztergomi főkáptalan magánlevéltárában, lad. 45. fasc. 1. nro 6.

szerkesztő barátaim, hogy a reá vonatkozó, őt érdekesen jellemző és családjára is némi világot derítő okiratot extra rhombum ugyane helyt közölhessem. Az 1383 február 9-ikén kelt okirat így hangzik:

Nos capitulum ecclesie Strigoniensis notum facimus tenore presentium universis, quod cum dudum bone memorie quondam dominus Nicolaus dictus Garzda, prepositus ecclesie Orodyensis, concanonicus noster in extremis agens, in ultimo suo testamento curiam suam cum domibus et edificiis in superficie eiusdem existentibus, capelle beate Elizabeth, in eadem curia constructe, necnon etiam quamplura bona mobilia, fervente sue donacionis affectu, quem ad ipsam beatam Elizabeth gerebat, in donationem ipsius legasset et perpetuo commisisset, tandem ceteris bonis per ipsum legatis et per consanguineos suos iuxta eorum velle distractis, et sola curia predicta una cum memorata capella nostre dispositioni seu collationi ex iure patronatus commissa in errore vacillante seu remanente; nos considerantes defectum et desolationes edificiorum ipsius curie, in qua quamplures persone consequenter neglectis edificiis eiusdem inhabitasse dinoscebantur, et volentes de remedio restorationis providere oportuno, ipsam curiam honorabili viro domino Johanni archidiacono de Kykullew, vicario dicte ecclesie Strigoniensis, similiter concanonico nostro ad vitam eiusdem dederamus et commiseramus conservandam, tenendam et inhabitandam. Et quia idem dominus Johannes archidiaconus diligentiam adhibendo et aliorum negligentiam supplendo dictam capellam in suis scissuris reintegrando et de novo tectis reficendo, simul cum campanili parvo, ac ipsam curiam in suis ruinis reformavit, nova etiam edificia necessaria preparari faciendo: ideo nos ad ipsius petitionis instantiam, pensata etiam utilitate dicte capelle, ipsam curiam discreto iuveni Francisco Pauli, cantori ecclesie Strigoniensis predictae, nepoti eiusdem domini Johannis archidiaconi, concanonico nostro contulimus, similiter usque ad vitam suam inhabitandam, tenendam et conservandam eo modo, ut etiam ipse unacum dicto domino Johanne reformationi et meliorationi edificiorum eiusdem capelle et curie condignam diligentiam apponere, sicut de ipso speramus, teneatur. In cuius rei testimonium presentes concessimus literas nostras patentes sigillo nostro consignatas. Datum feria secunda proxima post dominicam Invocavit, anno domini M^{mo} CCC^{mo} LXXX^{mo} tertio.

A 30 cm. hosszú és 10 cm. széles hártya hátán a pecsét nyomai láthatók. Ugyanott közel egykorú irással: *Super domo et curia s. Elizabeth*, és XVII. századi irással folytatólag: *cuius al-*

tariae collatio est capituli Strigoniensis szavak olvashatók. Az okirat az esztergomi főkáptalan magánlevéltárában (lad. 71. fasc. 2. nro 3.) őriztetik.

A *Memoria Basilicae Strigoniensis* című alkalmi mű, mely az esztergomi főszékesegyház 1856 augusztus 31-ikén történt fölszentelése emlékére íródott, 125. lapján egy *Franciscus Frank*-ot említ kántorkanonokul az 1383—1393. évekre. Nem ismerjük ugyan ez adat kútforrásait, de azt véljük, minthogy a mondott kántorkanonok egyszer Franciscusnak, máskor Frank-

nak iratott, amaz a kereszt-, ez a vezetékneve, noha voltaképpen mind a két név Ferencznél egyebet nem jelent. A mi adataink szerint ezen Ferencz kántorkanonok Klára asszonynak, Küküllei János főesperes nővérenek fia második férjétől, bizonyos *Pouch*-tól, kitől két fia született: Ferencz t. i. és Régeni László. Ha nem tévedünk a személyben, minthogy oklevélünk Ferenczet Pál fiának mondja, végre megtudjuk, hogy *Pouch* (éppúgy mint Panka, Ponka, Póka) egyik kicsinyített alakja a Paulus névnek.

PÓR ANTAL.

ERDÉLYI CSALÁDTÖRTÉNELMI ADALÉKOK.

I.

A Vízaknai család.

Meglepő az, hogy oly jelentékeny s akkora történelmi szerepet játszott családnak, mint milyen a Vízaknaiaké volt, eredete s leszármazása oly homályba lehessen burkolva, hogy abban genealogusaink még tapogatózni is alig merészeltek.

Kővári s utána Nagy Iván három generációt közölnek belőle Vízaknai Geréb név alatt s aztán ellenmondásokra találva, tovább nem követhetik, hanem kiszakítanak belőle egyes tagokat, s egy mellékbirtokról *hidegvízi* előnevet tulajdonítva nekik, külön emlékeznek meg róluk, végül pedig alaposan összezavarják e családot a Vingárdi Gerébekkel.

Nem csodálom ezt, mert Kőváriak, ki után Nagy Iván tudósunk is indult, e családra nézve, úgy látszik, egyedüli forrása valami régi genealogiai tábla volt, melyet én az utóbb vízaknai királybírószágban szerepelt Szentpáli család levéltárában is találtam, s melynek megközelítő hasonmása látható Mike S. genealogiai gyűjteményében is, honnan Kővári munkájának javarésztét merítette. E tábla csakugyan így bánik el a Vízaknaiakkal; s csak előnyére válik a genealogiának, hogy említett tudósaink megállapodtak annak közepén s tovább nem folytatták.

Így is akadtak még elegenden, kiket ez alap nélkül összeállított tábla tévútra vezetett; köz-

tük áll Szentkatolnai Bakk Endre, a genealogiában kiváló buzgalmú tagtársunk is, kit, mint Vízakna történetének legtüzesebb ismerőjét, e cikk megírása előtt netaláni adatainak közlésére felkérni el nem mulaszthattam, s ki, miután a kérdést személyesen is hosszasan megvitattuk, mégsem bír elállani a Vízaknaiak és Vingárdi Gerébek összetartozása iránti hitétől, s az ominózus Szentpáli-Mike-féle nemzedékrendet az által igyekszik az okleveles biztos adatokkal összeegyeztetni, hogy az ama táblák élén álló «Vízaknai Geréb» Imrét egynek veszi azon Ervinnel, Alárd vízaknai ispán atyjával, kitől aztán a XIII. századból kiindulólág oklevélszerűleg megállapítható generációk következnek. Aztán ő ezen Alárd-utódoktól hozza le a XV. századbeli Vízaknai családot (meg vele együtt a Vingárdi Geréb családot is), nem pedig a megtévesztő tábla Orbánjának vagy Lászlójának valamelyik fiától, kiket Bakk Endre tagtársunk az Alárd fivéreinek tart.

Hogy mennyit fogadhatok el e nézetekből, azt alább ki fogom fejteni; most legelőször ki kell még egészítenem a végzetes Vízaknai Geréb-féle táblák által megtévesztettek sorozatát egy töredelmes «*mea culpa*»-val, mert bizony azon legelső közleményemben, melylyel e cikksorozatot a Turul 1891. évi 4-ik füzetében megkezdtem, a Bogáthi családnál, a Vízaknaiakat én is mindenütt «Vízaknai Geréb»-eknek írtam. Szolgáljon e helyreigazító önvallomás elégtételül

azon tisztelt mestereimnek, kiknek tévedésére rá kellett mutatnom.

Most már térjünk rá e tévedések gyökerére.

A Vízaknaiak és Vingárdi Gerébek összekeverését kétségtelenül elősegítette a «Geréb» szó, mely eredetileg nemcsak név, vagy helyesebben mondva nem is annyira név volt, mint inkább főnöki előkelő állást fejezett ki, rokon volt a régi *comes* jelzővel s az erdélyi szászok régi okmányaiban, a nyelvükbeli *Gräf* kifejezésből alakulva, felváltva majd Greb, majd Gereb, majd meg egészen latinra fordítva comes alakban számtalanszor jelentkezik; úgy hogy majd minden jelentékenyebb szász helységről elnevezett Grebekkel vagy Gerébekkel találkozunk, a nélkül, hogy egymással nemzedékrendi összekötetésben állanának.

Sőt annyira köztudatba ment át a Geréb szó ezen jelentősége, hogy még akkor is, midőn ez egyes családok nevévé lett s ezekkel a székelyföldre is átszarmazott, még akkor is, miként a székely oklevéltárban is láthatjuk, de a báró Bálinttitt levéltár eredeti oklevelei közt is láttam, még a magyar szövegű oklevelekben is többnyire a keresztnév után, nem pedig elejébe tették, s így például Geréb János helyett magyarul is azt írták: «János Geréb».

Mivel tehát az Alárdok családja is Vízaknán ily geréb méltóságban állott, s mivel úgy e helység, mint Vingárd is szász telepek voltak s egymástól nem is igen távol; s mivel a Vízaknaiaknak, valamint a Vingárdi Gerébeknek, noha ez utóbbiak — miként más dolgozatomban ki fogom mutatni — atyai ágon nem is voltak szász eredetűek, birtokaik egymás közelében feküdtek, s házasságok útján rokonságba is jött a két család egymással, de sőt volt idő, hogy a két család tagjai, u. m. Vízaknai Miklós és Vingárdi Geréb János, mint görögényi várnagyok és alkormányzók, egy időben azonos hivatalt viseltek: mindezekből könnyű volt a két családot egymással összezavarni, nekik közös eredetet tulajdonítani, melylyel pedig annyival kevésbé bírtak, mert a *Vingárdi Gerébek*, miként már tisztán áll előttem, s az összegyűjtött és rendezett adatok csak kidolgozásra várnak, nem szász törzsből, hanem a *Kácsik (Kathyz)* nemből származtak s eredetük oklevelesen megállapítható, a nélkül, hogy nemzedékrendükbe

a Vízaknaiak valamely elődét be lehetne foglalni. S olvastam is számos okmányt, úgy kiadványok s másolatokban, mint eredetiben, úgy az egyik, mint a másik család felől, de azokban soha legkisebb indiciumot sem találtam arra, hogy a két családot egynek lehessen venni; soha azokban¹ a Vízaknai *Geréb* néven említve nem láttam; pedig voltak ez okmányok közt több olyanok is, melyekben mind a Vízaknaiakról, mind a Vingárdi Gerébekről egyszerre volt említés.

Hogy tehát a Vízaknaiak leszármazásával elfogulatlanul foglalkozhassunk, szakítsunk mindenekelőtt a Geréb-féle előítélettel, s tekintsük e családot úgy, a mint okleveleinkben is előfordúl, csakis Vízaknainak; a legelső eleiről genealogiai könyveinkben közölt három nemzedéket pedig, noha némely régibb historikusaink és krónikásaink tekintélyével is talán támogatni lehetne, mint a kritikát ki nem állhatót s így megbízhatlant, mellőzzük vizsgálódásainknál teljesen.

Már a chronologia, a genealogiai koholmányok e legkérelhetlenebb ellensége, meggyőző e leszármazás hibáságáról.

Az 1222-iki vízaknai Geréb Imrének ugyanis, — kit ha Ervinnel egynek veszünk, s a Gerébet nem névnek, hanem állásnak, méltóságnak tekintjük, talán még elfogadhatnánk, — e tábla két fiat tulajdonít: 1-ször Lászlót, egy állítólagos temesi bánt, Tamás és György fiakkal, kiknek elseje a Perényi Orsolya férje, a második pedig 1291-ben az egész alföld kapitánya lett volna; 2-szor pedig Orbánt, állítólag erdélyi vajdát 1248-ban, kinek egyik leánya, Zsófia, Frank vajdának, másik leánya Borbála pedig Dengelegi Pongrácz Kelemennek lett volna neje.

Következnek aztán a kézirati táblákban az egymástól eltérő s ezért Kővári és Nagy Ivánnál nem is reprodukált kísérletek, a Vízaknai családnak ezek valamelyikétől való levezetésére. Aládról azonban, ki pedig egyedül lehetséges törzse e családnak, s kiről az, hogy utódaival együtt a vízaknai ispán vagy geréb méltóságát s a család terjedelmes birtokait utódaival együtt valóban bírta, már a XIII. század közepétől

¹ Kivéve egy az orsz. levéltárban talált genealogiai táblát, melyről utóbb még fogok emlékezni.

fogva — miként látni is fogjuk — oklevelekből teljesen bizonyos, mindezen táblák tudomást nem vesznek.

E táblák Lászlójának, a temesi bánnak, s a neki tulajdonított fiaknak megállhatóságát nem bírálhatom meg; arra nincsenek adataim, mert még a Tamás nejeül írt Perényi Orsolyára nézve sem találtam sehol adatot; de hogy mily kevéssé bízhatni meg ezekre nézve is, kitűnik a másik ágban, az állítólagos Orbán erdélyi vajda ágában szembeszökő anachronismusból, mely az egész tábla hitelét joggal megdöntheti.

Az 1248-iki állítólagos Orbán vajda leányát Zsófiát ugyanis Frank vajda nejeül olvassuk. Már pedig tudjuk azt, hogy Frank vajda 1385—1409 táján szerepelt. A leány életkora tehát csak szerény másfél századdal esik atyjáé után!

De nem marad hátrább a másik leány, Borbála sem; mert az ő férje is Dengelegi Pongrácz Kelemen, szintén 1415 táján élt.

Vessük el tehát merőben ezen ki tudja mikép keletkezett megtévesztő táblázatot, míg biztos okleveles adatok nem kerülnek arra, a mi kevés való lehet egyes részleteiben, s lássuk, hogy mi vehető biztosnak a Vízaknai család felől.

Elfogadhatónak tartom e tekintetben azt, miben a lelkiismeretes alaposággal dolgozó szász írók és Bakk Endre tagtársunk, Vízakna történésze, is valamennyien megegyeznek, hogy t. i. a XVI. században kihalt Vízaknai család őseit az Alárdokban kell elismernünk, kik a vízaknai ispánságot vagy gerébséget okleveles adatok szerint már a XIII. századtól fogva bírták. Hiszen ha a kapcsolat nem is volna nemzedékrendileg szakadatlanul megállapítva, mégsem lehet másképp megmagyarázni azt, hogy a Vízaknaiakat egészen kihalásukig ugyanazon jogok és javak birtokában találjuk, melyeket hajdan az Alárdok bírtak, kiknek időközben való kihalása vagy jogvesztése felől semmi jelenség sem forog fenn. E hatalmas eredet magyarázza meg a XV. századbeli Vízaknaiak nagy tekintélyét s kiváló előkelőségű összeköttetéseit is, miket különben megfejtteni alig tudnánk.

Hogy az első ismert törzset *Imrének*, vagy miként némely szász írók állítják *Ervinnek* hívták-e, nehezen határozhatnók meg; mert a rá vonatkozó, tudtom szerint egyedüli állítólagos oklevél, melylyel II. András király 1222 május

20-án a vízaknai úgynevezett gerébházat, — mely sok átalakulás után még ma is fennáll s a város által megvétetvén városházaként használtatik, — a hozzácsatolt tisztség és kiváltságokkal neki és utódainak adományozta volna, csak egy XVI. századbeli kivonatos és, miként látni fogjuk, nagyon is gyanús átiratból ismeretes.

Ez első törzs fiának tartják a szász történetírók azon *Alárd* vízaknai gerébet, kit 1277-ben állítólag az erdélyi püspök s némely kanonkjai ölettek meg, miért is fia János (vagy ó-szász nevén Gaan) híveivel együtt a gyulafejérvári székesegyházat megrohanta, felégette, szerelvényeit szétrombolta s több kanonkot leöldösött.¹

Kívüle az első Alárdnak még egy fiát *Miklós* és ennek leányát a Barcsaiak levéltárából ismerjük.²

Hogy az említett Gaan vagy Jánosnak felesége a kelneki Cheel comesnek egyik leánya volt, arra magam nem találtam ugyan adatot, de Bakk Endre tagtársunk közlése alapján bejegyeztem.

Ennek fia ismét *Alárd*,³ ki 1295-ben a kincstárral egyezkedik a Zekes királyi birtok határjárásánál ehhez befoglalni akart Godym, másképp Ryngelkyrch birtok iránt, a miről szóló okmányban így van megemlítve: comes Alardus iuvenis filius Gyaan de Vízakna.⁴

Valószínűleg volt még Gaannak egy *Péter* nevű fia is, kinek szintén *Péter* nevű fia a közeli Szerdahelyre települt; mert egy 1352-iki okmány értelmében «*Petrus Jung de Beszmark*, (kinek még Jakab és Hannus nevű fivérei is megemlítettnek) *filius Petri de Vízakna, cognati comitis Alardi* terram suam Mun iuxta Buzmark a parte orientali vendidit comiti Henning de Opold.»⁵

Épen így az említett Alárd hasonnevű fiát

¹ L. az erre vonatkozó forrásokat Teutschnál: Archiv des Vereins für sieb. Landesk. I. k. 1., 21. ll.

² L. dolgozatomat a Barcsai családról a Turul 1894-iki 2—4. füzetében.

³ A Turul idézett füzetében, a Barcsaiakról szóló dolgozatomban, megkérdőjelezve egy Ficust is említettem a Gaan fia gyanánt, bárha sejtettem, hogy itt hibának kell lennie. Csakugyan hiba is, mely a Fejér C. D. XI. k. regestájában levő sajtóhibától származik, hol a kincstár = fiscus helyett Ficus van nyomva, mi elnézésből név gyanánt vétetett.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. VII/IV. k. 233. l.

⁵ Gyulafejérvári kápt. Prot. Joann. Balásfi, fol. 28.

is «Jung» jelzővel látjuk atyjától megkülönböztetve azon 1313-iki határjárásí okmányban, melyet az ő Spreng és Ryngelkerth birtokai s Gregorfaya és Vereseház zekesi birtokok s a gyulafejevári káptalan Kohna birtoka iránt kiadtak.¹

Ezen «Alardus dictus Jung de Vyzakná»-nak már több fiait ismerjük.

Látjuk ugyanis egy 1323 február 1-én kelt okmányból, hogy «*Ladislaus filius condam comitis Alardi de Vízakna fratri suo comiti Alardo*» eladja a springi decanatusba eső Vingerkerg (= Ryngelkyrch) birtokát, «*accedente etiam consensu Michaelis et Nicolai fratrum suorum*».²

Ugyanezen évben «*Michael filius comitis Alardi de Vízakna*» az ugyanazon birtokból őt illető negyedrészt, testvéreinek: *Miklós, János, László* és *Salamonnak*, beleegyezésével szintén testvére Alárd comesnek adja el.³

S mikor aztán Alárd is el akarta másoknak adni e birtokát 1324 január 20-ikán, Miklós és Mihály, Kelneki Salamonnak s ugyancsak Miklós és Mihály az elhunyt Kelneki Dánielnek, a Cheel kelneki comes fiainak gyermekei, tiltakoznak, hogy az ő springi és gergelyfái birtokuk szomszédságában levő eme jószágot idegeneknek adja el.⁴ E tiltakozásnak lett is foganatja, mert Alárd comes maga és fiai *Rener*, *Herbord* és *János*

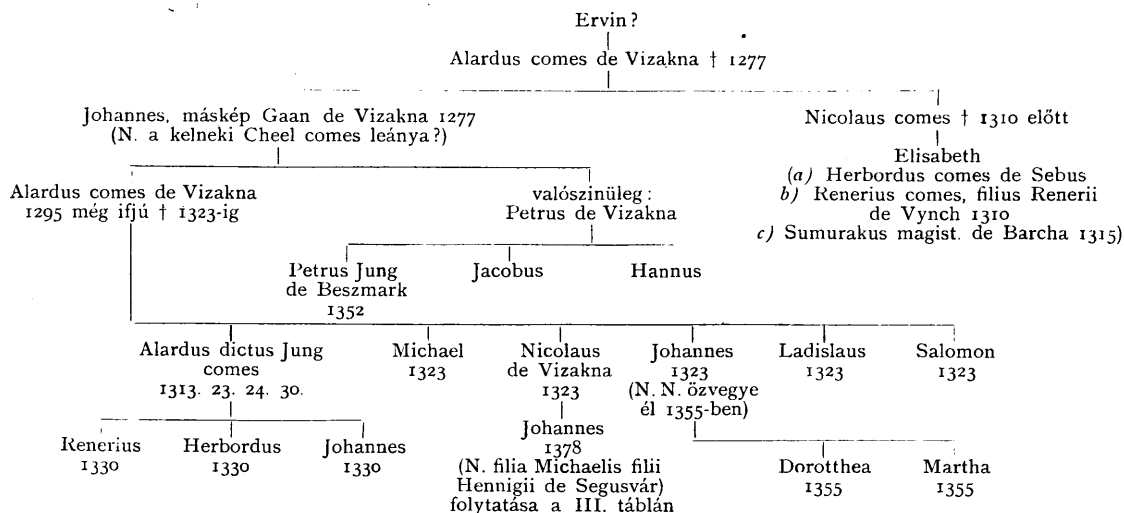
nevében, e birtokot 1330-ban a tiltakozó Kelnekieknek adta el.⁵

Azonban mégsem juthattak ezek még ekkor az egész Ryngelkyrch birtokába, mert Alard comes egyik fiának, Jánosnak e birtokbeli negyedrésze iránt hosszasan perben állanak s csak úgy jutnak célhoz, hogy 1355 november 7-ikén a János özvegyének s leányainak *Dorotya* és *Márthának* 26 márka ezüstöt e birtokrészért lefizetnek.⁶

Ryngelkyrch birtoknak, melyben, fekvésénél fogva, a mai alsófehérmegyei Pókafalvára kell ismernünk, eme viszontagságai, miként láttuk, a Vízaknaiak három nemzedék-izének leszármazási összeköttetését tárja föl teljes biztossággal előttünk. Kiegészíti ezt egy 1378-iki okirat, melyben az Alardus dictus Jung Miklós nevű testvéreinek *János* fiával s ennek feleségével is megismerkedünk, a mennyiben megolvashatjuk belőle, hogy ez évben felszólalt «*Johannes filius Nicolai de Vízakna, in persona dominæ coniugis suæ filiæ videlicet condam Michaelis filii Hennigii de Segusvar*» nevezett nejének Kund, Hondorf, Gogánfalva, Ebesfalva és Gyakos helységekbeli birtokai iránt.⁷

Lássuk tehát az eddig megállapított nemzedékrendet:

I. TÁBLA.

¹ Fejér, Cod. Dipl. XI. Regest. Trans.

² Gyulafejevári kápt. levéltárából, közli Fejér, Cod. Dipl. VIII/Vl. k. 68. l.

³ U. ott.

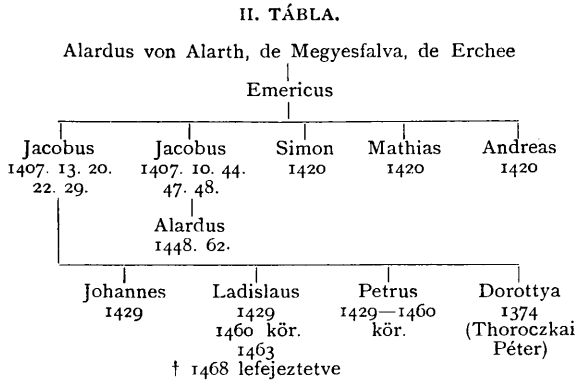
⁴ Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 468. l. — Gr. Kemény József Notit. I. k. 93., 268. ll.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 470. l.

⁶ Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 473., 474. ll. és gr. Kemény József Not. Cap. Alb. I. k. 94., 95., 269. ll.

⁷ A szász nemzetség levéltárából.

Mielőtt tovább folytatnók a Vízaknaiakat, meg kell emlékezni egy családról, mely szintén itt Erdélyben a XVII. század elejéig virágozva az *Alárd* nevet viselte, s melyről okleveles alapon a következő leszármazás ismeretes:

Ezen Alárd család Kolozs- és Tordamegyében s Marosszéken bírt kiterjedt birtokokkal. Más törzsből származott-e, vagy a fenn tárgyaltból, még nem tudjuk eldönteni; de ha felteszünk, hogy az I. táblán látható Alardus dictus Jungnak az 1330-iki egyességlevélben említett három fián kívül utóbb még egy Imre nevű fia is lehetett, nincs semmi lehetetlenség abban, hogy ő legyen az, ki Meggyesfalván s Ercsén birtokot szerezve s esetleg oda is települve, a II. táblán is látható Alárdok, vagy mint néha nevezték: Alárdiak törzsvé lett. E lehetőséget azonban egyelőre csak azért említjük fel, hogy az Alárdok ezen ízeinek leszármazása feledésbe ne menjen, s genealogusaink ösztönözve legyenek azoknak a Vízaknaiakhoz tartozásával, vagy más nemzetségből származásával foglalkozni, mire nézve nekem még egyelőre sincsenek számbavehető támpontjaim; sem pedig a II. tábla Alárdivadékaitól a kapcsolatot azon Alárd Ferenczig, ki 1506-ban az agyagfalvi gyűlésen Aranyoskék követeként említették, vagy azon Alárd Miklósig, kinek neje 1574-ben Bogáthi Anna, fiai pedig Ferencz és László voltak, megállapítanom még nem sikerült; noha a birtokviszonyok is tanúsítják, hogy ez utóbb nevezettek, kik közül Ferencz a Békés-féle lázadáson kívül még 1590 táján is találkozunk, s mellette még egy Gáspár is említették, csakugyan a II. tábla medgyesfalvinak nevezett Alárdjától származtak.

De térjünk vissza a Vízaknaiakra, kiket

mielőtt tovább folytatnánk, a *hamis oklevelek egy egész sorozatáról* kell megemlékeznünk, nehogy ezek a bűvárkodókat tovább is megtéveszthessék.

Sajátságos, hogy e hamisítványok mind a vízaknai úgynevezett gerébház és azzal összeköttetésbe hozni igyekezett jogokra és javakra vonatkoznak, s úgy látszik, hogy célzatosan ezen ház és kúria kiváltságos jellegének megállapítására készültek.

Legelőször a gr. Teleki család oklevéltárának kiadásakor Barabás Samu történészünk alapos és lelkiismeretes vizsgálódásainak sikerült e hamisítást kimutatni V. László egy 1457-iki oklevelében, mely a Szomszédvári Henning részére kelt, kit a hamisító szolgálatkészsége Vízaknai Henninggé változtatott, s az ez oklevelében transsumált 1409-iki oklevelben említett nyestadót és bánzsolozmát is Erdélybe honosította át, sőt az ugyanott transsumált másik 1409-iki oklevelben kiváltságokat nyerő Tóth Miklóst is Szomszédvári helyett Vízaknainak teszi meg, kúriáját a távoli Horvát-Slavonországból merész correctiójával ide Erdélybe Vízaknára varázsolja, s egy többfélekép ferdített helynév belejavitásával a Vízaknával szomszédos Ladamos helység iránt is jogcímet igyekszik teremteni.

Egy másik oklevél hamisított voltáról magam győződtem meg az országos levéltárban. Ez az 1455 január 20-iki híres privilegialis a pallosjogról,¹ melyet az erdélyi Fejérmegyének valamely most már meg nem határozható helységében birtokos István és László kaptak, kiknek neve külsőleg és félreismerhetlen hamisítással de Salisfodio-ra, a helynév pedig, hol birtokuk feküdt, melyre pallosjogot nyerének, szintén Salisfodiensis-re van kiigazítva; mely diplomatikánkban Vízakna helység megjelölésére különben soha em is használt kifejezésből szintén a Vízaknai családnak igyekezett a hamisító kiváltságot kóholni.

E kétségtelen hamisítványok leleplezése méltán megdönti hitünket azon Ferdinánd-féle transsumptum iránt is, mely a Vízaknaiak némely régi okleveleiről az ezek kihaltával javaikat elnyert Haller Péter részére állított ki, s melyben a pallosjogról való hamisítványon kívül az 1222-ben állítólag Vízaknai Imre besz-

¹ Orsz. ltár, Dl. 30831.

tercei grófnak adományozott kiváltságos kúriáról s királybírósról szóló oklevél s ennek 1419-iki megerősítése, valamint egy Budán 1465 ápril 18-án kelt állítólagos királyi oklevél is kivonatosan benne foglaltatik, mely utóbbi által Mátyás király az «egregius Nicolaus, filius egregii et magnifici condam Nicolai Vízaknai tunc vaivodæ partium nostrarum transsilvanarum» s a vízaknai esküdtek közti egyességet megerősítette volna.

Hogy ez utóbbi szintén hamis, vagy hamisított kellett hogy legyen, bizonyítja az: hogy miként látni fogjuk, ez időtájt oly Vízaknai Miklós, kinek atyja szintén Miklós lett volna, nem létezett. Volt ugyan két Miklós, de ezek egyike, az alvajda, Jánosnak volt fia; másika pedig, az ifjabb, a György volt. Oly Miklós ellenben, ki erdélyi vajda lett volna, nem is létezett, az alvajda pedig a kérdéses okmány keletkezőkor nem volt «néhai», hanem élő s fia nem is volt.

Miután a fennebbiekből meggyőződünk, hogy mily óvatossággal kell vennünk a Vízaknaiak jogaira s javaira vonatkozó okleveleket, — melyek utóbb a Hallereknek az úgynevezett gerébházban és királybírórságban való jogutódai, a Homoród-szentpáli Szentpáliak Vízakna községe ellen folytatott perkedéseiben is nagyban szerepeltek, — méltó gyanunk támad még egy másik oklevél iránt is, mely szintén Vízaknai-féle birtokra, Fejéregyháza azon fele részére vonatkozik, melyet Vízaknai Miklós alvajda a segesvári domonkosrendieknek hagyományozott volt, de melyet az ifjabb Vízaknai Miklós özvegye *Margit* tőlük visszaváltott volna.

Az erről szóló 1481 november 24-ikén kelt oklevél¹ a segesvári konvent által van kiállítva, mely e birtokrész iránt a több helyen is következetesen mindig *Margitnak* nevezett özvegygyel kiegyezik. Az egyházi férfiak és testületek e korban szokásos hoszúkás pecsétének csak nyoma van rajta. Az írás egykorú jellegű ugyan, de kissé inkább a keresett szabályosság benyomását teszi, s tulságosabban tisztán olvasható, mintsem hogy az azon korbéli más oklevelek írásával teljesen megegyezőnek tekinthetnők. Irálya a hiteles helyek kiadványainak felel meg, noha

a segesvári konvent ezek sorába nem tartozott, minek igazolására valamennyire elfogadhatnók azon körülményt, hogy itt maga azon konvent levén a birtokot kiváltásra bocsátó egyik szerződőfél, azért állított ki saját pecsété alatt oklevelet e visszaváltásról. De ez alakszerűségeknel nyomósabbak a belső okok, melyekből ez oklevél valódisága ellen kétségünk támad. Egyik az, hogy ez irat Szent-Domokost «*pater seraphicus*»-nak nevezi, holott e jelzót tudomásom szerint Szent-Domokosra nem szokták alkalmazni, hanem csak Szent-Ferenczre, mert csak az erről szóló legendára is vonatkozik.

Másik pedig az, hogy nem egy, de több kétségtelen hitelességű oklevél alapján biztosan tudjuk, hogy ifj. Vízaknai Miklós özvegyét Katalinnak hívták, ez irat pedig ismételten Margitnak nevezi; már pedig a névbéli tévedés legkevésbé eshetett volna meg épen a segesvári szerzeteseken, kik ez özvegy szomszédságában éltek s birtokoltak s vele személyesen egyezkedtek. A jámbor segesvári szerzeteseket tehát azzal kellene vádolnunk, hogy saját rendalapítójukat is, meg a velük személyesen egyességre lépő özvegyet is rosszul nevezték meg okiratukban, ha ennek szerzőjéül csakugyan őket fogadjuk el, mi ez oklevél hitelességét bizony nagyon meg kell hogy ingassa.

Kiküszöbölve ekként a valótlanságokat, lássuk most, hogy mi a való a Vízaknaiak további nemzedékrendéből.

Vízaknai *Miklós* alvajdának s testvéreinek *Györgynek* atyjáról a filiatiot biztosan kimutató oklevelet még nem találtam. Az alvajda később ismertető végrendeletéből kitűnik az, hogy atyjuknak a Lépes Lóránt 1416—38-ra terjedő alvajdasága idején, vagy ezt megelőzőleg kellett elhálnia, mert az örökség felett a végrendelkező Vízaknai Miklós és testvére ezen alvajda előtt léptek egyességre.

Az orsz. levéltárban azonban¹ található egy nemzedékrendi töredék, mely Miklós alvajdát és testvérét Györgyöt a Joannes Gereb de Vízakna fiaul mutatja ki, s további nemzedékrendüket, egészen a család kihalásáig, az okleveles adatokkal teljesen egyezőleg közli.

Ez a későbbi ízeken oklevelek által is támo-

¹ Orsz. Itár, Dl. 36430.

¹ Gyulafejevári kápt. Cista geneal. fasc. 1. no 44.

gatott helyesség. eléggé indokoltta teszi, hogy e táblát annak kezdő törzsének, *Jánosnak* nevére nézve is elfogadhatónak tartjuk.

Csak az a kérdés, vajjon ezen János azonos lehetett-e fennebbi I. táblánk 1378-iki Jánosával, a Vízaknai Miklós fiával, s nem kell-e egy közbeeső ízt feltennünk?

Nézetem szerint nincs hézag, s az alábbi III. tábla élén álló János az 1378-ikival azonosnak tekintendő.

Hogy nem kell azt más ágon keresnünk, kitűnik már abból is, hogy Vízaknai Miklós alvajda, miként végrendeletéből látni fogjuk, a vízaknai királybírószágon kívül a segesvárit is örökösön bírta; mit a segesvári Hennig ivadékoktól kellett örökölnie, kiktől az I. tábla végizén álló 1378-iki Jánosnak neje származott. Csak az tehát a kérdés, hogy ezeknek közvetlenül fia lehetett-e Miklós, vagy talán csak unokája egy szintén János nevű fiától?

Ha már figyelmesen vizsgáljuk az I. táblát, látjuk, hogy Alárd vízaknai comes korán halt el egyik fiának özvegye még 1355-ben is élt; másik fiától Miklóstól való János nevű unokája tehát 1378-ban, midőn ez évi oklevelünkben vele találkozunk, még fiatal házas lehetett s így még életkora delén elérhette a XV. századot. Nincs tehát indokolva, hogy közéje és Miklós közé, ki 1443-ban már alvajda s 1459-ben első nejétől már özvegy volt, még egy nemzedékint képzeljünk.

Alábbi III táblánk élére írván tehát ezen Jánost, a további leszármazás szintén világosan áll előttünk.

Ugyanis Herepei Márk és Tharkeői György alvajdáknak a gyulafejevári káptalanhoz 1450 szept. 20-án intézett beiktatási rendeletében¹ ez alvajdák így szólnak: «dicitur nobis in personis egregii Nicolai vicegubernatoris et iunioris Nicolai filii Georgii de Vízakna», miszerint ők a fejemegyei Hortobágy és Rakovicza öröklött birtokaikba be akarnak vezetetni.

Mivel tehát az alvajda alább ismertetendő végrendelete szerint az ifjabb Miklós az ő testvérének fia volt, leszármazási viszonyaik, miként lennebb III. táblánkon bemutatjuk, teljesen be vannak bizonyítva.

Az idősb Miklóst, mint alvajdát találjuk 1443., 44., 45., 46., 1460. 62., 63., 64., 65. évi oklevelekben,¹ alvajdai címének említése nélkül pedig 1453., 55., 57., 59. évi oklevelekben, s közben 1447-től 59-ig más alvajdákat találunk. Úgy látszik tehát, hogy két ízben viselte e tisztséget; de időközben, miként fennebb is láttuk, már 1450-ben alkormányzó volt, úgyszintén 1451-ben is, midőn Vingárdi Geréb János társaságában egyszersmind görgényi várnagyként is találjuk. Találkozunk vele továbbá 1457-ben, midőn Maros-Vásárhelytt székely gyűlést tart («A ns. szék. nemz. jussait világosító némely levelek.» 1837.) s midőn a szebeniekkel tartott tanács folytán szintén Geréb Jánossal együttesen az oláhországi vajdát Gyógyon el akarta fogni. Ez évben a Hunyadi László lefejeztetését követő mozgalmak alatt Szilágyi Mihály ellen foglal állást, miért ez október 9-én, Szeben város ostromakor, őt javaitól megfosztatni rendeli.²

Első neje, Somkerekai Erdélyi Katalin 1459 július 10-én már meg volt halva, ő pedig Mátyás király uralma alatt újra házasodott, s újra is kegybe jutott s már 1460-ban ismét mint alvajdát s egyszersmind a székelyek alispánját olvasuk, mely tiszteket holtáig viselte.

Ez 1465 aug. 7-ike és 1466 november 16-ika közt következett be. Az első datum alatt ugyanis végrendelete kél, melyben ingóságokat hagy feleségére, kit csak *Krisztina* néven említ, családnevének kitétele nélkül, s öltözékeket hagyományoz Magdolna leányának, a (vején) Rikalf Györgyön való követelését ennek *fiára*, a végrendelező unokajaként megjelölt Lászlóra hagyja, a Bogáthi Lászlón volt követelését pedig leányára, Potentiánára s ennek fiaira. A vízaknai és segesvári királybírószágon öcscsét, az ifjabb Miklóst teszi örökösévé s erdélyi és szlavóniai birtokait is leányai s ezen öcsce közt rendeli felosztatni, kivéve nagyszebeni házáat, melyet halastavával s némely ingóságokkal együtt misealapítványúl az ottani egyházra hagy, Széken levő halastavát és kúriáját, melyeket a kolozsvári, valamint fejelegyházi malmának s birtokának felét, a kúria nélkül, melyeket a segesvári dominikánusoknak hagyományoz.

¹ Orsz. ltár, Dl. 30819.

Turul. 1897. I.

¹ Szász nemz. ltár és gr. Teleki család oklevéltára.

² Gr. Teleki cs. okltára, II. k. 66. l.

Végrendeleti végrehajtóként nevezi ki dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdát s Losonczi Desew Lászlót, Vingárdi Geréb Jánost, Suki Mihályt, továbbá magát öcscsét is, Vízaknai Miklóst s Szentiványi Székely Mihályt; megjegyezvén azt is, hogy birtokai szerzemények, mi ellen ha öcscsének kifogása volna, megbizonyosodhatik azon egyezségből, melyet atyjával, a végrendelező testvérével Lóránt alvajda pecsétje alatt kötött volt a végrendelező.¹

Vízaknai Miklós alvajda halála azonban 1466 november 16-án túl sem eshetett, sőt ekkor már özvegye Krisztina is meg volt halva, mit tanúsít az e napról kelt királyi parancs, melyben Mátyás király a szebeni polgármesternek és tanácsnak megrendeli, hogy a néhai «Nicolaus senior de Wyzakna» özvegyének, a szintén elhalt Krisztinának javait, melyeket ez utóbbi a néhai tarkői Rikalf György és Simon fiaira s Advigára a Bazthe Benedek feleségére — «sibi in prima linea consanguineitatis attinentibus» — hagyományozott, Rozgoni Rajnáldnak, ezek rokona és gyámjának adja ki.²

Vízaknainak ezen Krisztina nevű hátrahagyott özvegye tehát, ha nem a Tarkői Rikalf családból, mi valószínűtlenebb, mert ennek ide vágó nemzedékei tüzetesebben ismeretesek, akkor a Kapi családból kellett hogy legyen, és pedig Kapi András leánya, ki azonban Nagy Ivánnál a Kapiak családfájáról kimaradt. Ugyanis, miként a Tarczay családnál látjuk,³ Tarkői Rikalf Jánosnak nejétől, Kapi Katától gyermekei valának: 1. György erdélyi alvajda, kinek fia László (felesége pedig, miként fennebb kimutattuk, a Vízaknai Miklós leánya volt), 2. Simon, kinek Modvár Margittól fiai András és György, 3. Konis (?), 4. Tóbiás (mely két utóbbi valószínűleg már korábban maradék nélkül elhalt) s végre 5. Adviga, Baztei Benedek neje. S mindezeknek nagynénjük (a Rikalf János testvere) volt: Apollonia, Rozgonyi Jánosné. Az a Rozgonyi Rajnáld pedig, ki az előbb idézett oklevélben szerepel, ennek volt fia; s hibáztak, kik azt Osvát és Jánossal együtt a Rozgonyi István fiainak írták, mit gróf Lázár Miklós⁴ be is bi-

¹ Eredetiben a szász nemz. ltárban.

² U. ott.

³ Nagy Iván, XI. k. 42. l.

⁴ Századok, XIV. k. 803—806. l.

zonyít. Rikalfék tehát a fenn közlött oklevél szerint csak úgy lehettek «in prima linea consanguineitatis» rokonai Vízaknai Miklós özvegyének, ha ezt vagy *Tarkői Rikalf Krisztiná*-nak, a János testvérének, vagy pedig *Kapi Krisztinának*, s a Rikalf Jánosné Kapi Kata testvérének vesszük.

Hogy Miklós alvajdának fia nem volt, leánygyermekai pedig első feleségétől, Somkerekai Erdélyi Katától származtak, a végrendeletből, s illetőleg az 1466 november 16-iki oklevélből bebizonyúl.

Mert ha *Magdolna*, ki egy 1466 október 1-én kelt oklevél szerint¹ Gúthi Ország Sebestyéné volt,² s a megnevezetlen, ki Rikalf Györgyné volt, és Potentiána, Bogáthi Lászlóné Vízaknai Miklósnak az özvegyeként hátrahagyott Krisztinától való gyermekei lettek volna, akkor ez bizonyára nekik és utódaiknak hagyta volna saját vagyonát, nem pedig testvéréről való oldal-rokonainak. Már pedig még Rikalf György fia is csak ily minőségben, nem pedig mint Vízaknai Miklós unokája részesül ezekből, a többi Vízaknai leányok vagy utódaik pedig épen nem kapnak belőlük.

Ezekben végezvén az alvajda ágával, áttérhünk unokaöcscsére az ifjabb Vízaknai *Miklósr*a, György fiára, kivel a fennebbi 1450-iki oklevél kivül 1455., 63., 64., 66-iki oklevelekben találkozunk,³ melyekben mindig mint «iunior» van megkülönböztetve.

Ez volt a pártütő Mátyás király ellen, ki, ha Bonfinnak hihetünk, ennek moldovai hadjárataban is az ellenséggel tartván, elfogatott s 1468 január 19-én kivégeztetett.⁴ Özvegyét Katalinnak látjuk nevezve egy 1477-iki oklevélben, hol az idős Vízaknai Miklós leánya Magdolna Ország Sebestyéné, s unokái Rikalf László és a Bogáthi László gyermekei Péter és Ilona ellene mondanak annak, hogy atyjuk, illetőleg nagy-

¹ Szász nemz. ltár.

² 1495 május 21-én pedig, midőn Hidegvíz, Mihályfalva, Vessződ, Bolya, Indogály, Salgó és Saldurf birtokait a gyulafejevári káptalannak hagyományozta (Orsz. ltár, Dl. 30947) már Ország Sebestyén özvegye.

³ U. ott.

⁴ Bonfin (IV. l.) illető helyén mint ezzel együtt kivégeztetett egy Vízaknai Aladárt is említ. Ennek nyomát sehol sem találhatni. Lehet, hogy Alárd Lászlót értette e téves megnevezéssel.

atyjuk idősb Vízaknai Miklós halála után «*Catharina relictæ et Franciscus filius Nicolai iunioris de Vízakna*», ennek birtokait Vízakna, Hidegvíz, Mihályfalva, Vessződ, Ujfalu, A. és T. Bolya, Saldorf, Salygó, Indogály, Farkastelek, Fejéregyház, Oláh Indogály fejmegyei és Jovedics, küküllőmegyei helységekben elfoglalták.¹

Viszont ugyanezen «*Francisci filii ut et dominarum Catharinae relictæ, Affrae, Barbarae, Catharinae et Margarethae filiarum Nicolai iunioris de Vízakna*» ellenmondását látjuk 1495-ből az idősb Vízaknai Miklós említett utódai ellen a tátei birtokra vonatkozólag.²

Az ifjabb Miklós leányai közül *Afra* előbb az 1491-ben elhalt Altemberger Tamás szebeni polgármester, (azután királybíró és kamaragróf), utóbb az 1515 körül elhalt Bogáthi Imre neje lesz, (Barcsai ltár), *Margit* pedig Dávidházi Istvánhoz Mátyás király egyik hadvezéréhez (1483) ment nőül.

Így adja elő az országos levéltárbeli fendezett genealogia is, mely Borbálának és Katalinnak férjeiről nem szól. Viszont azonban e genealogiában az idősb Vízaknai Miklós ama leányáról nincs említés, ki Rikalfné volt, de kinek nevét az okmányok fel nem derítik. E helyett azon genealogiai tábla az idősb Miklós alvajda egyik leányául szintén *Borbálát* ír, s ennek férjeül az 1455—75 körül élt Parlaghi Györgyöt. Lehet ugyan, hogy ez volt egyik férje Rikalfnének, s hogy őt csakugyan Borbálának hívták, de azt sem tartom lehetetlennek, hogy a két leány össze van tévesztve s talán az ifjabb Miklós Borbála nevű leányának lehetett férje Parlaghi György.

Ferenczről, ki a vízaknai királybírósgot is viselte, a fennebbieken kívül néhány 1492., 94., 95. és 99-iki kisebb jelentőségű oklevél is megemlékezik, Longodáron és Jovedicsen is birtokosnak írva.³

Felesége Somkerekai Erdélyi Magdolna volt, a gr. Teleki cs. levéltára 1505 október 24-iki oklevele szerint ekkor már özvegy.

Fia *Miklós* volt, kit a Barcsai család 1515-iki

¹ Gyulafejérvári kápt. Divers. Cttus Csita I. fasc. III. k. 24 l. Orsz. ltár, Dl. 30217.

² Gyulafejérvári kápt. Cent. R. 65. sz.

³ Szász nemz. ltár.

és 1535-iki okleveleiben is megtalálunk s kinek 1526-ban neje Zsófia, a héderfái Barlabási Lénárt alvajda leánya volt.¹

Hogy e Miklós, — túlélve *Ferencz* nevű fiát, ki 1535-ben halt el nőtlenül, mert csak jegyben járt Lula Klárával, a Lula János szász ispán leányával (ki aztán jegyese halála után apácza lett) — egészen 1552-ig életben lett volna, arra nézve Bakk Endre tagtársunk rendelkezik adatokkal.

E régi és hatalmas szász törzsű család osztozván így a többi történetileg szerepelt régi előkelő szász nemzetségek sorsában, — melyek egyikéről sem tudjuk, hogy ivadékaik fiágon napjainkig fenmaradtak volna, — kihalása folytán a vízaknai úgynevezett gerébházat a királybírósgal s Fejéregyház Longodár és Balástelke jószágokkal együtt 1553 november 19-én Haller Péter kapta adományul.

Mielőtt záradékol a Vízaknaiak újabb nemzedékeiről a fennebbieken alapján készített leszármazási táblát bemutatnám, meg kell jegyezmem, hogy címerüknek, mivel a Vízaknai Miklós alvajda végrendeletén volt pecsét is az idők folytával lehullott, Reissenberger Lajos szász tudósítónk «*Ueberreste der Gothik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*» című érdekes munkájában vezetett, tudomásom szerint, először helyes nyomára.

Ő ugyanis a nagyszebeni városház lépcsőtornyának ajtaján látható két címer egyikét, egy hajdan máshol létezett és Soterius munkájában lerajzolt feliratos címerrel való teljes hasonlóságánál fogva az Altemberger Tamás szász királybíró és kamaragróf címeréül állapítja meg; miből azt következteti, hogy az ugyanazon ajtó bal oldalán az előbbivel szemközt álló másik címer, mely egy vállról lemetszetten lilomos koronából kiemelkedő s szablyát tartó pánczélos kart ábrázol, az Altemberger feleségeé, Vízaknai Afráé, tehát a Vízaknai címer kellett hogy legyen.

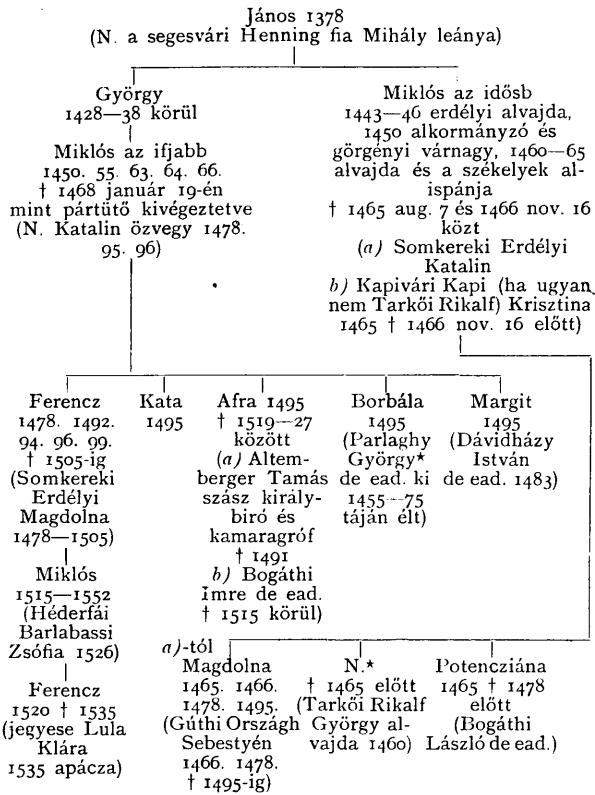
S csakugyan, a gróf Teleki család oklevéltára² az alvajda egy 1445-iki oklevelén talált köriratos pecsétből teljesen ezen címert mutatja be, csak hogy sisakkal és strucztoll sisakdíszszel kiegészítve.

¹ Gróf Teleki család oklevéltára.

² U. ott, II. k. 20. l.

szítve; mi által a Vízaknaiak czimere kétségen kívül van helyezve.

III. TÁBLA.

II.

A Sombori és Drági családok.

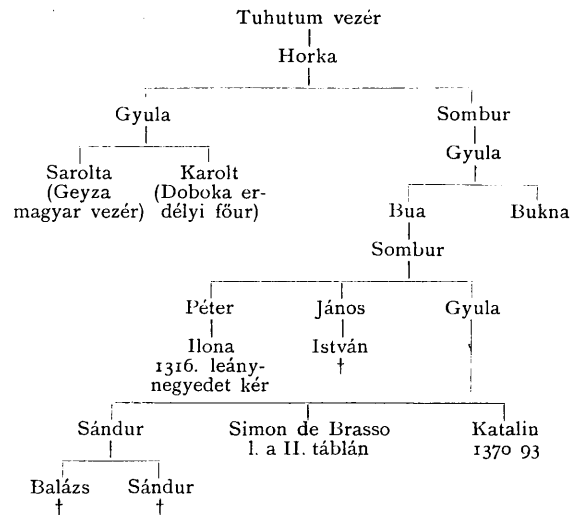
Ősrégi két testvér-család, melyek elődeit az erdélyi századok XIV. és XV. századbéli történetére oly jelentékeny szerepekben találjuk, hogy hajlandók volnánk eredetüket e vendégnép egykori hatalmas és óriási vagyonú főemberei közt keresni s ez esetben talán az egyetlen ily törzsi család volna, mely még ki nem halt.

Azonban e látszattal szemben óvatosságra int azon tapasztalás, hogy más családokat is találunk, melyek a szász földön hasonló kiváló helyzetet foglaltak el, s melyekre nézve mégis kétségtelen okleveles bizonyságok győznek meg a nem szász, vagy épen ősmagyar eredet felől; miként erre más dolgozatunkban rá is fogunk mutatni.

* *Megjegyzés:* Kérdéses marad, vajjon nem az alvajda azon leánya volt Parlaghy Györgyné is, ki Rikalf Györgyné volt. L. szövegünket.

A Sombori család ősi tradíciói szintén el-
lene szólnak e feltevésnek s a legtörzsökösebb,
magáig a honfoglalásig felnyúló, magyar ere-
detre hivatkoznak; a lázadó Gyula vezér Bua
nevű fiától, s így mint első törzstől Tuhutum-
tól a következőleg származtatván a Somboriak
és Drágiak oklevelekből biztosan tudott közös
ősét:

I. TÁBLA.

Hogy e táblán az utolsó nemzedékek igen
közel esnek a XI. század élén elhalt Gyulához,
s így magából a chronológiából is kétségtelen,
hogy ezen egymást követő generációk között
több ízre terjedő hézagoknak kell lennie, az első
tekintetre már föltűnik. S ha alapos a családi
hagyomány e leszarmazást illetőleg, akkor e héza-
got valószínűleg Bua és a fia gyanánt írt azon
Sombur közt kell keresnünk, kitől három ágban
indul ki a nemzetség, s kinek unokáinál már
okleveles évszámokra történik hivatkozás, miből
következtetnünk lehet, hogy ez elágazástól kezdve
már okleveles adatok vannak e testvér családok
nemzedékrendéről.

A Sombori család levéltárában, honnan ok-
mánytárainkban is nagy érdekű Anjoukori ok-
mányok jelentek meg, megvan aztán a további
nemzedékrend, hitelesítve 1767-ben az erdélyi
kir. tábla — s az ezutáni generációkat illetőleg
1873-ig, az országos levéltár ezzel megbízott
tisztségviselői által; melyet, Sombori Lajos cs. és
kir. kamarás szíveségéből, a legújabb nemze-
dékek ide igtatásával, a következőkben adunk:

(A táblákat I. a 30. és 31. lapon.)

E nemzedékrend lényegesen eltér az eddigi ismeretesektől, melyekből *dült betűkkel* szedve csakis azt vettük át, mi e hiteles nemzedékrenddel nem ellenkezik s annak pótlását képezheti. Megtörténhetik ugyanis, hogy a nemzedékrend okmányszerű összeállításakor ezen táblánkon ilykép megkülönböztetett néhány családtagot kifeledek, vagy a rájuk vonatkozó okmányok nem jutottak kézhez, de genealogusainknak s főleg Nagy Iván tudósunknak más forrásokból helyes értesülései lehettek ezekre vonatkozólag. S ha ez így áll, akkor genealogiai szempontból káros volna, ha régiebb iróink emez adatai feledésbe mennének.

Táblázatunkból kitetszik, hogy az 1329-ben szerepelt Nicolaus magister de Brassó, különben még de Rosnou- és de Sombornak is nevezett szebeni ispán két fiában miként veszi kezletkezését a Sombori és Drági család. Utóbbi már rég kihalt. A levelek és birtokok kiadásáért 1561-ben indítottak a Somboriak pert Károlyi Ferencz ellen, ki az utolsó Drági leánynak, Annának, volt fia Károlyi Zsigmondtól.

A Somboriak kiterjedt családjából is ma már csak egyetlen férfi utód gyermekeiben remélheti fenmaradását ez ősi nemzetség.

Okleveleiből már Fejér többeket közölt, mások a Történelmi Tárból s az erdélyi százszok oklevéltárából ismeretesek, s Nagy Iván is sokat ismertet belőlük. Ezért térkimelés szempontjából itt nem is terjeszkedünk ki felsorolásukra.

III.

A Széplaki Petrichevich-Horváth család.

Valamint örvendetes vívmánya a genealogiának, ha, miként a Sombori és Drági családoknál is láttuk, két külön néven virágozott család összetartozóságát s közös törzsét megállapítani sikerül: nem kevésbé becses eredmény a genealogusra nézve az is, ha azonos nevű, de merőben különböző családok tagjait egymástól gondosan meg tudja különböztetni.

Ez néha igen nehéz; főleg oly családoknál, melyek neve sok mással közös, mi nálunk gyakran fordul elő.

Ilyen a Horváth név is, a melyet viselő számos családok közt eligazodni, kivált mivel úgy

a genealogiai munkákban, mint az oklevelekben azt igen sokszor előnév nélkül találjuk, valóban súlyos egy feladat.

Éreztem ezt magam is eléggé «Az Árpádok királyi vére Magyarország családáiban» című monografiám kidolgozásakor, s így nem tartom feleslegesnek genealogus társaim figyelmét felhívni az azonos nevű családok genealogiájának mentől tüzetesebb tisztázására.

S mivel említett munkámba a Petrichevich Horváthok is, nemzedékrendüknek főleg a család nőtagjai tekintetében eddigelé felette hiányosan ismertetett voltánál fogva, csak töredékesen és elszórtan jöhettek be, az annak kiegészítő kötetét mentől teljesebbé és hibátlanabbá tenni törekvő utánjárásaim folytán szerencsés valék most már hozzájutni a család oklevelei alapján összeállított tüzetesebb nemzedékrendükhöz, melyet mint magában is igen érdekest s a Horváthok genealogiájának tisztázására szintén igen becses, említett munkám keretén kívül is ismertetni általános érdekűnek tartom.

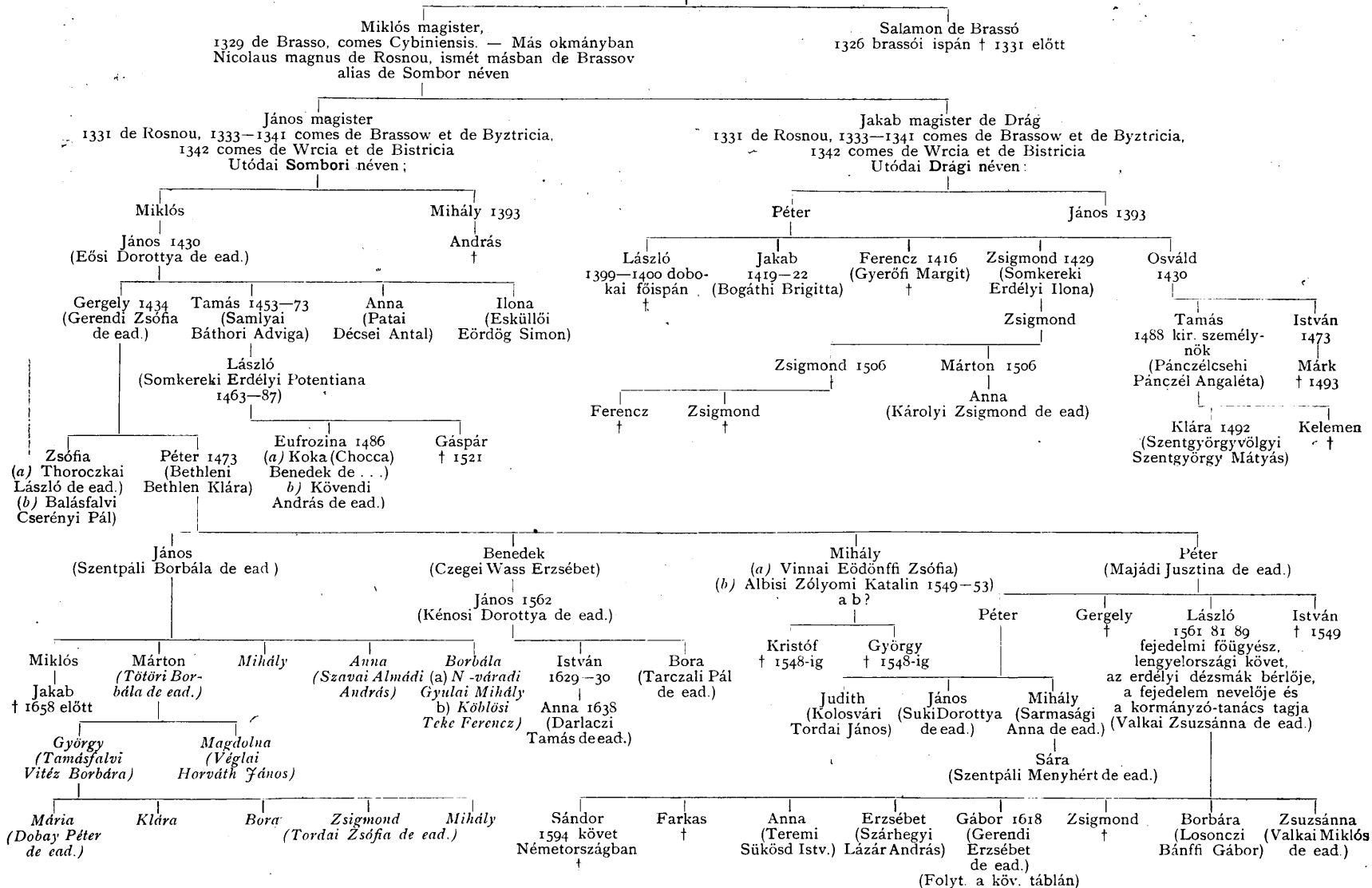
E számos más főrendű családainkkal szorosán összeszővődött családnak, — melynek ma már minden férfitagja grófi vagy bárói rangra van emelve, — múltját az eddigi családtani munkákból eléggé megismerhetjük; így tehát csak a pontos nemzedékrend közlésére szorítkozom, megjegyezvén, hogy még ez sem egészen teljes, mert hiányzik benne többek közt azon Horváth Anna, ki 1630 körül Magyardéllei Jármik Miklós neje volt, ha csak nem azonos azon Annával, ki Barcsai Ákosnének iratik, de hogy melyik Barcsai Ákosnak lehetett neje, azt a Barcsaiak nemzedékrendje kidolgozásánál sem tudtam megállapítani. Hiányzik továbbá azon Horváth Zsuzsanna, ki 1788-ban gróf Teleki Ádám özvegye volt s azon másik Zsuzsanna, ki jelen század első felében Sombori Ferencznek volt neje, valamint azon Julianna is, kit ugyanez időben Sombori Sándor huszárezredes nejeként láttunk, ha ugyan ez szintén a Petrichevich-Horváthokból való volt, — mi határozottan feljegyezve nincs, — s ha nem azonos azon Juliannával, ki P.-Horváth Károly és Barcsai Róza leányaként áll a nemzedékrendi táblán, mely itt következik:

(A családfát l. a 32. lapon.)

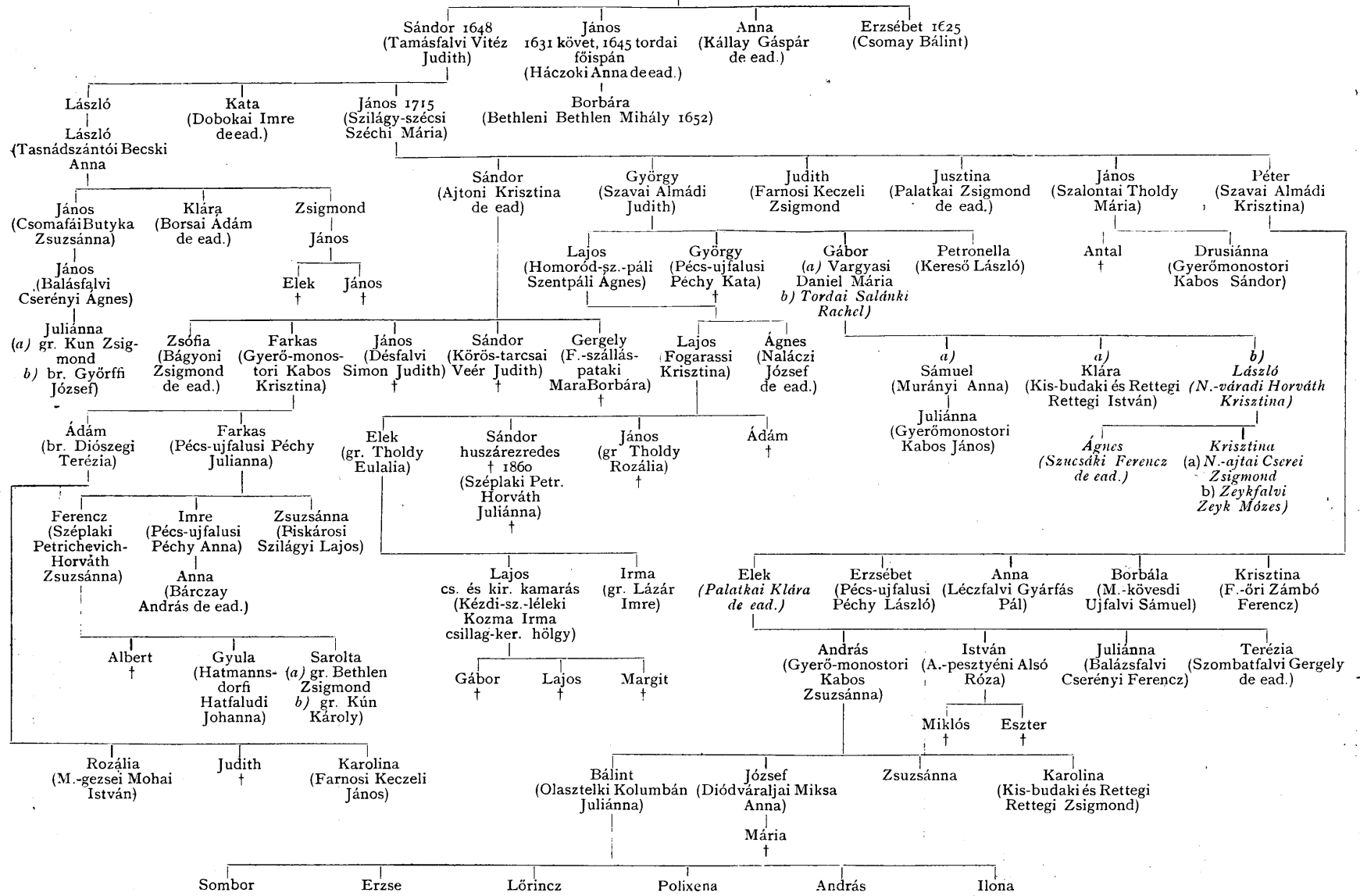
BACZKAMADARASI KIS BÁLINT.

II. TÁBLA.

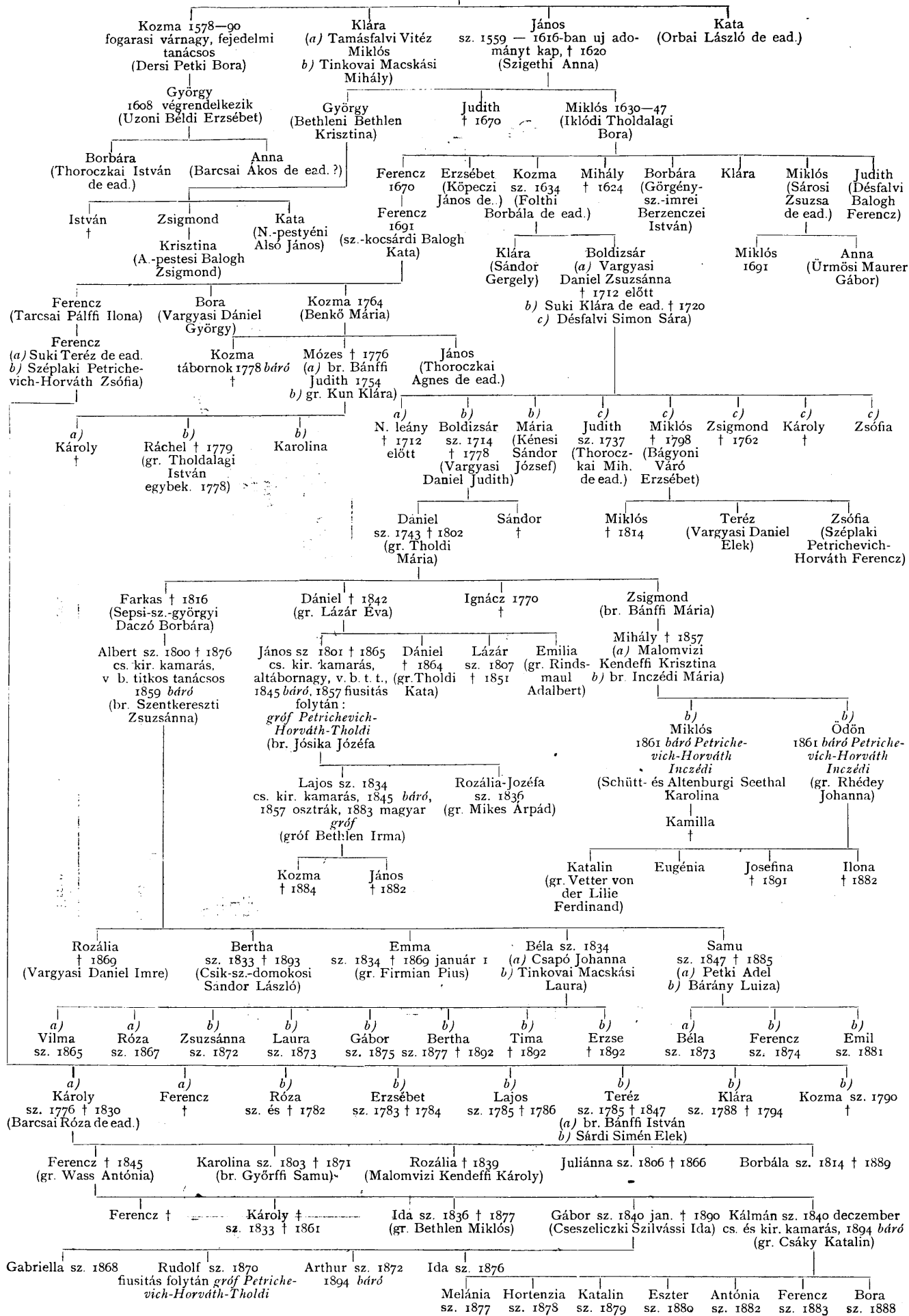
Simon de Brassó (l. az I. táblán)

Gábor (I. a II. táblán)

AZ ENYINGI TÖRÖK CSALÁD CZÍMERE 1481-BŐL.

V E G Y E S.

Az Enyingi Török család címeres-levele 1481-ből.

(Színes címerképpel.)

Mátyás királynak egy ritka szép címeres-levelét mutatjuk be az alábbiakban, mely többféle szempontból rendkívüli érdekességgel bír. Nevezett király 1481 november 26-ikán az Enyingi s Bakonoki Törököknek címeres levelet állít ki, illetve újít meg.

A címerszerzők Enyingi Török Ambrus és fiai, Imre és Benedek egyrésztől, másrésztől Bakonoki Török Péter fia András és László fia László. Maga a címereslevél, mely a gróf Festetich-féle mágocsi levéltár tulajdona, már rég ismeretes, közölve azonban eddig nem volt. Belőle mindenekelőtt kiténik, hogy a Bakonoki Török család, melyet még Nagy Iván is mint külön családot tárgyal, ugyanazon címert nyerte mint az Enyingi Török család. Siebmacher új kiadásában e körülményről már említés tétetett. Török Ambrus 1479-ben szörényi bán volt, s úgy látszik, itt szerzett érdemei jutalmául nyerte e címeres-levelet. Fia Imre nádorfejevári bán volt, ki 1521-ben a harcztéren esett el, az ő fia volt Bálint, ki János Zsigmond idejében oly nagy szerepet játszott.

Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et multimodis servitiis fidelis nostri egregii Ambrosii Thewrek de Enyng, per eum primum sacre huius regni nostri Hungarie corone, tandemque maiestati nostre sub locorum et temporum varietate cum omni fidelitatis constantia et sollicitudine indefessa exhibitis et impensis, quorum intuitu volentes eum favore nostro regio prosequi gratioso, hec arma seu nobilitatis insignia videlicet scutum seu clipeum rectum, nec aliquorsum reflexum, cuius yma ac pene media pars celestino seu lazereo, altera denique et superior pars vitreo seu argenteo coloribus depicte sunt. In superiori hac ipsius clipei parte effigies medii ursi coloris rubri pedibus unguibusque ac ore protensis minaci similis, coronamque lazerei coloris capite gestantis designata spectatur. Supra scutum stat galea argenteo fulgore radians, ex cuius cervice flores tripartiti coloris videlicet argentei, lazerei et rubri instar aulee hinc inde veluti fortis venti impulsu agitati sursum deorsumque diffuunt et sparguntur. In ipsius etiam galee arce alia corona priori similis cernitur, ex qua corona rursum ursus modo premissa declaratus preminet et visui obicitur. Et premissa omnia concludunt linee grosse giro quadrangulari, prout hec omnia in capite seu principio presentium literarum nostrarum subtili artis pictorie magisterio suis appropriatis coloribus depicta sunt et limpidius expressata. Quibusquidem ar-

mis dictus Ambrosius Thewrek se et condam progenitorem suum a dudum ex donatione serenissimi principis condam domini Sigismundi regis, predecessoris nostri felicis memorie usos fuisse dicit, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Ambrosio Thewrek et per eum Emerico et Benedicto filiis eiusdem, necnon Andree, filio Petri Thewrek et Ladislao, filio Ladislai similiter Thewrek de Bakonochy ipsorumque heredibus et posteritatibus masculini sexus universis de novo et ex novo dedimus, donavimus et contulimus, ymo ex habundantiori nostre regie potestatis plenitudine et gratia speciali concedimus et presentibus largimur ut ipsi pretacta arma seu nobilitatis insignia a modo inantea ubique in preliis, duellis, hastiludiis, torneamentis, ac aliis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon in sigillis, velis, annulis, cortinis, tentoriis, et auleis generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare omnibusque et singulis gratiis, honoribus, privilegiis, libertatibus, immunitatibus et prerogativis illis, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure freti et gavisii sunt, gaudentque et fruuntur, uti, frui et gaudere in eum valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, appensione fecimus communiri. Datum Bude, feria secunda proxima post festum beate Katherine virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto, Bohemie vero tredecimo.

(Hártyán, alsó részén beszakadva, selyemfonalon függő viaszpecséttel, melynek fészekkarimája több helyt letört.)

Az adományozott, illetve megújított címer tehát a következő: tárcsa formájú pajzs, mely vízszintesen két, majdnem egyenlő mezőre oszlik. Az alsó mező kék színű, benne semminemű alak nincsen. A pajzs felső mezeje ezüst, az elválasztó vonalból bal felé tekintő vörös medvének felső teste nő ki. Fején kék színű nyitott, leveles korona, mellső lábai felemelve, ujjai karmokkal ellátva, szája nyitva. A pajzson csőrös sisak, rajta ugyancsak kék színű, nyitott, leveles koronából sisakdísz gyanánt a pajzsban látható medve, körülötte arany, sugarasformájú díszítmény. Sisaktakarók színe jobbról vörösezüst, balról kék-ezüst. Az egészeket fekete arany és világoskék színű vonalakkal alkotott keret fogja körül, melyen belül a fekete színű alap türkizkék színű pontokból alkotott damaszkolást mutat fel. Az okmány szövegének kezdő sora arany betűkből van alkotva. Azonfelül az oklevél felső szélén és jobb oldalán végig tulipán, illetve rózsaszzerű virágokból alkotott magyaros jellegű díszes arabeszk vonul végig. Az itt előforduló színek vörös, kék, zöld, sárga, fehér és

helylyel-közze arany. Kívülről az oklevélen semmiféle egykorú jegy nem található.

Heraldikailag véve e címeradományozás többféle szempontból érdekes. Első sorban érdekes azon körülmény, hogy, mint már az eddig említettekben kiténik, Mátyás király ez oklevele nem tulajdonképeni címeradományozás, hanem címerújítás, még pedig felújítása, megerősítése egy Zsigmond király által adományozott címernek. A mellett, hogy ez által a család nemesiségének ideje körülbelül 50—60 évvel előbbre tehető vissza, látjuk az oklevél szövegéből, hogy Mátyás ugyanazon címert adományozza a családnak, melyet Zsigmondtól nyert, azon tehát nem változtat, nem bővít rajta semmit.

Másodsorban ezen címeres-levél még egy különös körülménynél fogva érdekes. Ugyanis 26 évvel később, 1507 augusztus 25-ikén Ulászló király az 1481-ben címerszerző Enyingi Török Ambrus fiának, Imrének s ennek fiai Miklós és Bálintnak, tekintetbe véve Imrének mint nándorfejtéri bánnak a különféle alkalmakkor, főleg a törökök elleni háborúkban teljesített fontos és kiváló szolgálatait, új címert adományoz s egyúttal nekik a bárói méltóságot adományozza. Ezen címer az 1481-iki címertől már több tekintetben elüt. A pajzs nem tárcsa alakú, hanem a rendes formát mutatja. Színe égszínkék, benne drágakövekkel ékített lebegő arany levél-koronából nő ki a vörös medve, melynek fejéről a korona hiányzik, szájában pedig aranymarkolatú, kevéssé görbült pengéjű kardot tart. A pajzs jobb felső sarkában utolsó negyedben lévő ezüst félhold. Sisakja az akkori sisakoknak megfelelő, rajta drágaköves aranykoronából a pajzsbeli medve mint sisakdísz. A címer tehát itt az 1481-ikihez képest már lényegesen változott. Elmaradt az ezüst mező és a medve fején lévő kék korona, de e helyett bővült drágakövekkel kirakott arany koronával és a medve szájában lévő karddal. A foszladék az 1507-iki címernél kék-arany-zöld. Azonkívül az 1507-iki címernél még egy sajátos dologgal ismerkedünk meg. A pajzst ugyanis egy pikkelyes testű sárkányforma kígyó veszi körül, farka nyaka köré csavarodva. Itt nyilván a sárkányrend jelvényével van dolgunk, mely e címernél ép úgy alkalmaztatott, mint pl. a Csapy családnak címeres-levélénél. Rendkívül érdekes eset forog tehát e család címereinél fenn. A család őse Zsigmond királytól nyer címereslevelet, melyet a maga eredeti alakjában Mátyás király 1481-ben megerősít. Az ekkori címerszerző Ambrus fia Imre, kit az 1481-iki címer, mint örökös, megillet, Ulászlótól 1507-ben a maga és fiai részére új címeres levelet kap, melynek szövegében az 1481-iki adományozásra vonatkozás nincsen, s a mely új címerben az ősi címerből csak a féltestű vörös

medve maradt meg. Ugyanekkor találkozunk a címerben a pajzs körül tekerődő sárkánnyal, mely az előző címernél hiányzik, s melyet talán az első címerszerző ő s nyert Zsigmond királytól, mint az általa alapított sárkányrend tagja.

Az a kérdés már most, vajjon a család későbbi tagjai melyik címert használták? Az országos levéltár diplomatikai osztályában Török Imre bántól fordul elő egy 1508-ból származó okmány, de ennek gyűrűs pecsétje, fájdalom, elveszett. A nemzeti múzeum levéltára Török Imrétől oklevelet nem bir. Bir azonban egy Török Imre fiai Miklós és Bálint által 1533 január 25-ikén Sziget várában közösen kiállított oklevelet, melyben Kathoch János részére gonasi birtokukon egy malom felállítására engedélyt adnak. Az oklevél alján két papírfölzetű gyűrűs pecsét látható, melynek címerképe eléggé durva vésetben s meglehetősen lekopva, az 1507-iki címert mutatja. A pajzs alakja, a szájában kardot tartó koronából kinövő medve mindkét pecséten eléggé jól kivehető, de a címerlevél-től elütőleg nem balra, hanem jobbra fordul helyzetben. Azonkívül az első — Miklós — pecsétén a félhold is kivehető, de nem a pajzs jobb, hanem bal sarkában, s ennél fogva nem utolsó, hanem első negyedben. Sajnos, hogy az előbb említett oknál fogva egyelőre nem tudjuk konstatálni, vajjon Török Imre mily pecsétet használt a címerszerzést követő esztendőben.

Alig kell újból kiemelnünk azon körülmény érdekes voltát, hogy egy s ugyanazon család száz év leforgása alatt háromszoros címeradományozásban részesült, két ízben egy s ugyanazon, harmadízben már változtatott s bővített címert nyervén. Részünkről örvendünk, hogy ez érdekes címeradományozással folyóiratunk olvasóit közelebből megismertethettük.

ÁLDÁSY ANTAL.

Kazinczy Ferencz mint genealogus.

A mai világban már csak kevesen tudják, hogy Kazinczy Ferencz, a nemzeti nyelv és művelődés lánglelkű apostola, a magyar írás-művészet megteremtője, sokoldalú és valóban csodálatra méltó tevékenysége közben, életének alkonyán még *genealogiával* is foglalkozott. Nem azért, mintha különös kedvet és hivatást érzett volna magában családtani kérdések megoldásához, hanem mert ő volt az, a ki *Szirmay Antalt* — saját vallomása szerint az ősei iránt való kegyeletből, voltaképen pedig agitatori szerepéhez hiven, a fejlődésnek indult irodalom érdekében — a Szirmay nemzetség történetének megírására ösztönözte s ennél fogva az öreg úr

közbejött halála miatt el nem készült munka kidolgozását erkölcsi és hazafias kötelességének tartotta. — Hogy föladatának mily lelkiösmertes gonddal igyekezett megfelelni és hogy a genealogiában a pontos datumokra általában a történeti valóság tisztázására milyen nagy súlyt helyezett: *Szirmai Kalós Bertalan* Ugocsa vármegyei főjegyzőhöz 1820 május 23-án írott alább következő levele is bizonyítja,¹ melyből az látszik, hogy a könyv kiadásánál a Zemplén vármegyei gazdag és előkelő Szirmayak támogatására számított:

Tekintetes fő notarius ur, különös tiszteletű uram öcsém!

Udvari Consiliarius mélt. Szirmay Antal urat én kértem meg 1812, hogy familiájának eredetét, elágazását, történeteit írná meg 's eresztene ki. Osztözött engem e kérés tételére, azon felül hogy az én atyámat is Szirmay leány szülte, — a Pazdicsi Szirmay András Tököli conföderatiójának secretariusától 's királyfalvi Róth Juliannától született Therésia — az a tekintet, hogy elágazásaikat a Borsodi, Zemplényi, Sárosi 's Ugocsaí és Szathmári Szirmayakra magok a most élő Szirmayak sem tudják a dolog teljessége szerint és tisztán 's láttam, hogy ezeket tudni később még bajosabb lesz. Teljesítette kérésemet a jó öreg, de mivel a munkát életének utolsó esztendejében, gyengélkedő egységben 's gyengélkedő lélekkel dolgozó, maga is érzette, hogy a hol nem papirosból írta a történeteket, azok csonkák 's sok helytt igazítást kívánnak. Hagyománya teljesbb kidolgozójává 's kiadójává tehát engem teve 's én ezt, minekutánna a Pazdicsi Szirmayak magok is óhajtják megjelenését, még ez idén ki eresztem. Hogy az uram öcsém ága felől olyat ne mondjak, a mit az ág tagjai valónak nem vehetnének: alázatosan kérem, méltóztassék a mi itt a tulsó lapon következik, végig tekinteni, a hibákat nekem kimutatni, és a mi vagy csonka vagy homályos, kipótlani és felvilágosítani. Én leveleimet az új helyi postával veszem, mely városa Zemplénynek Széphalomhoz csak egy órányira fekszik. Ajánlom magamat 's kérésemet uram öcsémnek atyafiságos nagy tekintetű barátságába 's maradok tisztelettel

Az Urnak, fő notarius urnak
Széphalom május 23. 1820.

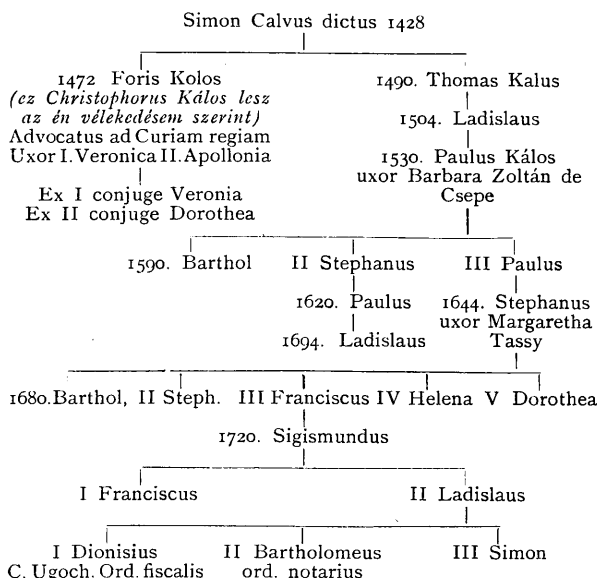
alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz, s. k.

A levél második lapján, ugyancsak Kazinczy saját kezével:

Mélt. Szirmay Antal ur ezeket hagyta a Szirmay Kálos ágról. NB. *Kálos* e vagy *Kallós*?

¹ Kazinczy levele a főjegyző válaszával együtt a Szirmai Kalós család leveles ládájában őrzetik.

mert a Kassán lakó Kallós Dániel ur magát *Kallósnak* írja.

Mely könnyű volna itt minden tagnak felelőségét 's gyermekeit a teljes számban följegyezni 's a fiuk kit vettek, a lányok kikhez adattak s hol laknak? Én azt a Zemplényi Szirmayaknál mindenütt feljegyeztem.

A Kassán lakó Szirmai Kallós Dániel úr felől itt szó nincs. Pedig az már meghaladta életének 50-dik esztendejét, s így a Tabella hiányos.

A levélhez ragasztott papírdarabon, Kazinczy kezével:

Kérem uram öcsémet egyszersmind alázatosan méltóztassék engem tudósítani vannak e a vármegyében *Kozubszki* nevű nemesek? hol laknak? és micsoda idejük és sorsuak?¹

A borítékon: Spectabili ac generoso domino Bartholomæo Kalós de Szirma, I. Cottus Ugocsis ordinario notario, hujusque et aliorum complurium Tabulæ Iudriæ assessorii domino singulariter colendissimo.

Nagy-Szöblös
In Cottu Ugocsisensi.

Kalós Bertalan, a mint a borítékra följegyezte, 1820 augusztus 21-én válaszolt Kazinczy-nak, de válaszát nem ösmerjük. Elöttünk fekszik azonban 1833 január 30-án, tehát csaknem 13 esztendővel később kelt levelének fogalmazványa, mely következőképen szól:

¹ Megjegyzendő, hogy Kalós Bertalan 1760 augusztus 23-án született és így csak hónapokkal volt idősebb Kazinczy. Válaszában a *Kozubszky* családról tett kérdésre nem reflektál, pedig följegyezte magának egy külön papirosra, hogy a *Kozubszkiak Nagy-Szöblösön* laktak, d már valami 80 esztendővel az előtt elköltöztek a vármegyéből. Nemességi igazoló pörük a levéltárban őrzetik. Leányági utódjaik szöblösi parasztok.

Tekintetes ur, különös tiszteletű drága jó uram!

Jutott eszemben a Tekintetes urnak még de dato 23. maji 1820. hozzám a végett intézett becses uri levele, hogy az méltóságos Consiliarius Szirmai Antal ur által a Szirmai Kalós familiánkról ki adott utasítást tekinteném meg és ha mi észrevételeim volnának, terjeszteném elő. Én arra mit feleltem, már nem tudom, előre bocsátom mindazonáltal, hogy a nevünk mindig per simplex *L* iratott így: *Kálos*, mivel az deák szótól *Calvus* veszi eredetét, ismét a Kassai *Kallós* nem a familiánkból való, hanem csakugyan donataria familia *de Borzova* et *Szamos-telek*, a minthogy néhai Szirmai György ur, említett Antal urnak az édes atyja, az ki a nagy atyánk Szirmai Kalos Zsigmond ellen kezdette a királyi táblán 1733-ik esztendőben a törvénykezést, mely már ez előtt is folyt a sedriákon, és egész igyekezete levén, a lineánkat a Szirmai familiából kiküszöbölni, akart bennünket a Borzovai Kallósékhoz vitetni's ugyanazért azon Borzovai Kallóséknak a donatiójokat is a processusban in paribus producalta. Csak arra emlékezem, hogy a genealogiánkról a feleletemben semmit sem szóllottam, melyet nem is tartozhattunk volna megmutatni, mivel mind az Matthiæ Corvini de Anno 1469. adott nova donatioja, mind egyébb a Szirmai familiát illető privilegialis levelek az nevezett nagy atyánknál voltak és ő reá a régi ősi eleinkről szállottak avagy jöttek által, a kinél pedig a privilegialis levél vagyon, a nevét megtartotta és a conferált jószágnak birtokából soha ki nem esett, az minden kétségen kívül a genealogiája megmutatására nem köteleztethetik. De hiszen igen könnyű volt az említett nagyatyánkkal a ki nem nagy tehetségű, a mellett irás, annyival inkább törvénytudatlan volt és a nevét sem tudta jól lemázolni, törvénykezni egy gazdag, törvénytudó embernek, a ki, a mint Consiliarius Szirmai Antal ur Szirmai György urnak a fija az Ugocsa vármegye le irásában kiadott könyvében írja, *Huszthit* is a törvényes könyve kidolgozásában segítette. A mi tehát a genealogiánkat illeti: sehol se látok a Szirmai Györggyel való három rendbeli és mind a két részről *via novi cum gratia* terminált processusban oly documentumot, a melyből kiteteczene, hogy a Corvinus Mátyás király ujj donatiójában ki nevezett *Foris Kalos*, a ki más levelekben *Calvusnak* is, azután pedig mindég a successori *Kálosnak*, imitt amott *Kalusnak* tétettetnek ki, deficiált volna, hanem volt más fija Pál, a mely a többek között kitetczik avagy onnét is, hogy 1590. esztendőben Szirmai György, Györgynek ez Dienesnek, az Coimpe-
trator Miklósnak fia, magok és árván marart Kalos Bertalan Pál és István fratruelium suorum, filiorum vero Stephani, filii olim Pauli Kalos de

Szirma nevekben protestáltak az eránt, hogy az említett öreg Kalos Pálnak leánya Katalin, Sile Istvánnak házastársa, csupán a fiu ágot illető szirmai jószágot velle fel osztatni kívánná, *Fratruelis* pedig két egy testvér atyától származott successorokat teszi, a protestánsoknak tehát coimpe-
trator attyok volt Miklós, Miklósnak test-
vére Foris, seu Cristophorus Kolos-Kálos és így mind a protestánsok, mind a kiknek nevekben a protestatio tétettetett, két egy testvér atyáktól származtanak. E szerént tehát annakokaért öreg Kalos Pál fija fia lévén Kolos Kálos Forisnak, avagy Kristófnak, — az házastársa ki volt? nem tudhatom, hacsak ezentul ki nem tapogathatom. Hanem hogy az irtt öreg Kalos Pálnak fija volt István, ennek házastársa Zoltány Borbála, megtetszik az említett protestatióból, melyet úgy tartom az tettes urnak per extensum meg is küldöttem ez előtt való levelemben. És így Szirmai Antal ur hibásan teszi, hogy Pálnak házastársa lett volna Zoltány Borbála.

Továbbá ezen Kalos Istvánnak egyik fija volt Szirmai Kalos Pál, az házastársa pedig Kalos Pálnak Biki Borbála, fancsikai donataria familiából való.

Ismét Szirmai Kalos Pálnak fija volt Kalos István, ennek házastársa Tassy Margit, kinek első férje volt Szirmai András, de nem az igaz Szirmai familiából való, a mint azt világosan megbizonyítani lehet.

Viszont az most irtt Kalos Istvánnak fija volt Szirmai Kalos Ferencz, az házastársa Gacsályi Anna. Ferencznek fija Kalos Zsigmond, a nagyatyánk, a kivel Szirmai György ur a perlekedést kezdette, házastársa Zoltány Anna. Kalos Zsigmondnak a fiai Kalos László és Ferencz. Kalos Lászlónak házastársa farkasrévi Kodra Anna, mostan élő fiai: *Kalós Dienes* több mint 42 esztendeig volt vice- azután ord. fiscalis, *Bertalan*, tettes Beregh vármegyében először 1787 esztendőben politicus, azután ord. fiscalis, ord. notarius, onnét Ugocsába által jöven, itt ismét ord. notarius, annak utanna 1823. esztendőben következett szék építéskor, 1828. esztendeig ord. vicze ispány, harmadik fija Kalos Lászlónak *Ádám*, negyedik fia *Simon*, a ki házastársa Pálóczi Horváth Julianna, a fiai *Károly*, *Dienes*, *Pál* és *Menyhért*. A legnagyobbik fija 12 esztendő, a többi fujuk pedig kisebb idejűek. Említett Kalos László kisebb idejű testvére Kalos Ferencznek (ámbar mindig csak az ő neve alatt folyt a Szirmaival való per) a fiai csakugyan *Ferencz* és *László*. Ferencznek házastársa Hagara Mária, gyermekeik nincsenek, László pedig nőtelen és penzionatus hadnagy.¹

¹ V. ö. Nagy Iván, Magyarország családai. X. k. 754. l.

Mi magunk testvérek már öregek vagyunk, nevezetesen én a 73-ik esztendőben járok, a leányokat emlitenem szükségesnek nem látom.

De talán már mindezeket hijjában írom, mivel netalán a T. urnak a Szirmaiakról készült becses könyve már ki is nyomtatott, vagy éppen sajtó alatt vagy. Mely ha úgy volna, méltóztassék a Tettes ur az eránt engemet utasítani, hogy azon könyvet hol szerezhettém és vehettém meg. Becses válaszáat a T. urnak óhajtvá elvárván, nagy érdemü uri favoraiban ajánlott állandó igaz tisztelettel vagyok. — Szirma 30. Januarii 1833.

Az tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Szirmai Kalos Bertalan, s. k.

A vén táblabíró, a ki 1828-ban azzal a mondással vett bucsut alispáni tisztétől, hogy *Qui jacet jam in terris, non habet unde cadat*, vagy: *A ki már a földön fekszik, az eséstől megmenekszik*, — és azóta szirmai udvarházában a világtól teljesen elvonulva éldegélt, a családi levelek mellett legfeljebb *Werböczt* meg a Szirmay An-

tal által ajándékba küldött könyveket olvasgatván, — nem tudta, hogy az, a kinek válaszáat óhajtvá várta, sőt még munkáját is kész lett volna megvásárolni, persze csak azért, mert a familia dicsőségéről zengett, már 1831 augusztus 23-án örökre lehunytá szemét. Kalos Bertalan fáradsága tehát csakugyan kárba veszett, egy pár forintja azonban megmaradt, mert Kazinczy meghalt anélkül, hogy a könyvet, melyet már 1820-ban sajtó alá rendezett — kiadhatta volna. Bizvást föltehetjük, hogy a Pazdicsi Szirmayak, a kik Szirmay Antalt minden méltósága és gazdagsága daczára sem akarták elfogadni rokonnaknak és tiltakoztak az ellen, hogy az egykori szolgálodeák, később famozus prókátor Szirmay György unokáival egy családfán szerepeljenek — megtagadták a nyomtatásra szükséges költséget. Az elkészült munka tehát — genealogiai irodalmunknak nem csekély kárával — ott veszett, talán el is kallódott Kazinczynek más kézíratai között, a melyekre a «szent öreg» — mint Kölcsey Ferencz mondá — az ország «tizenegy millió népessége» közt nyomtatót nem talált.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi február hó 27-én *Szilágyi Sándor* elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Bánó József, Barabás Samu, Bárczay Oszkár, Boncz Ödön, Illéssy János, Majláth Béla, Makay Dezső, Nagy Gyula, Pettkó Béla, Szent-Ivány Zoltán, Szinnyi József, Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *Schönherr Gyula* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérfataky László* titkár.

Az elnök az ülést megnyitván, *Schönherr Gyula* felolvassa *Cserna József* ig. vál. tag Nemzeti címereink nyomai az ezredéves orsz. kiállításon című értekezését, mely a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyek első tárgyául a választmány kívánóságára a jegyzői állás betöltése tüzett ki, mely az 1892. év február 11-ikén megválasztott dr. *Schönherr Gyula* megbizásának lejártával az 1896. év végén megüresedett. Az alapszabályok 15., 25. és 32. §-ai értelmében elrendelt titkos szavazás eredményeként 14 beadott szavazatból *Schönherr Gyulára* esett 13 szavazat, *Barabás Samu* ig. vál. tagra 1 szavazat. *Schönherr Gyula* ig. vál. tag tehát az 1897—1901. évekre a társaság jegyzőjévé újból megválasztott.

Ezután a titkár, hivatkozva az alapszabályok 14. §-ára, melynek értelmében a társaság folyóiratának szerkesztője mellé társszerkesztő is választható, miként az a társaság megalakulásakor tényleg meg is történt, a Turul szerkesztésére maga mellé társszerkesztő meg-

választását kérte *Schönherr Gyula* személyében, ki mint társ. jegyző, a folyóirat szerkesztésében eddig is tényleg e szerepkört töltötte be. A választmány a titkár előterjesztését elfogadva, az ennek következtében megejtett titkos szavazás útján 13 szavazattal a *Barabás Samura* esett 1 szavazat ellenében *Schönherr Gyula* jegyzőt az 1897—1901. évekre a társaság folyóiratának társszerkesztőjévé megválasztotta.

A titkár előterjesztette a pénztárnok részletes kimutatását az 1896. év eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és a tényleges eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazta:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1896. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat			Eredmény			Különbözet		
	frt kr.			frt kr.			frt kr.		
1. Pénztári maradvány:									
a) készpénz	---	---	---	345 86	345 86	---	---	---	---
b) téves könyvelés miatt megtérítés	---	---	---	50 —	50 —	---	---	---	---
2. Értékpapírok kamatai	---	---	---	428 —	428 —	---	---	---	---
3. Alapítványok kamatai	---	---	---	155 —	125 —	---	---	---	---
4. Pártoló tagdíjak	---	---	---	1500 —	1480 —	---	---	---	---
5. Évdíjak	---	---	---	1300 —	1303 50	---	---	---	3 80
6. Kiadványok eladása	---	---	---	80 —	96 75	---	---	---	16 75
7. Alapítvány-befizetés	---	---	---	100 —	100 —	---	---	---	---
8. Rendkívüli bevétel	---	---	---	10 —	19 78	---	---	---	9 78
Összesen	---	---	---	3968 86	3948 89	---	---	---	---

A tényleges eredmény e szerint 19 frt 84 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat	Eredmény	Különbözet
	frt kr.	frt kr.	frt kr.
1. Személyi járandóságok ...	750 —	750 —	— —
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	673 50	— 26 50
3. Nyomdai költség ...	1600 —	1461 —	— 138 45
4. Színyyomatok készítése ...	350 —	310 —	— 40 —
5. Metszetek, rajzok, czinkografák	100 —	153 60	+ 53 60
6. Utánvételi expeditio költségei...	50 —	41 51	— 8 49
7. Irodai átalány ...	60 —	60 —	— —
8. Társulati szolga díjazása ...	60 —	60 —	— —
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb. ...	120 —	100 81	— 19 19
10. Tökésítés ...	100 —	— —	— 100 —
11. Rendkívüli kiadás ...	35 —	31 64	— 336 —
Összesen ...	3925 —	3642 61	

A tényleges kiadások tehát 282 frt 39 krral maradnak az előirányzaton innen.

Előirányzott maradvány ...	43 frt 86 kr.
Tényleges maradvány ...	282 „ 39 „
A többlet tehát ...	238 frt 63 kr.

Vagyonállás 1896. decz. 31-én:

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 21,200 korona, jelzáloghitelb. nyer. kötvény 100 frt) ...	10,700 frt — kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok ...	2,600 „ — „
3. Kötelezvény nélküli alapítványok ...	500 „ — „
4. A középkori címeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg ...	300 „ — „
5. Készpénz (átvitel 1897-re) ...	306 „ 28 „
Összesen ...	14,406 frt 28 kr.

A pénztári kimutatás és az itt közölt összehasonlítás bemutatása után Nagy Gyula vál. tag mint a számvizsgáló bizottság előadója felolvassa a bizottság jelentését az 1896. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által előterjesztett költségvetésről. A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tekintetes Választmány!

Alulírottak a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság múlt évi november 26-ikán tartott ig. vál. üléséből az 1896. évi pénztári állapot és számadások megvizsgálására küldetvén ki, e kiküldetésünkben f. évi február 20-ikán jártunk el s a teljesített számvizsgálat eredményét a következőkben van szerencsénk tisztelettel előterjeszteni:

Mindenekelőtt átvizsgáltuk a *pénztári naplókönyvet*, s egybevetvén annak 1896. évi minden egyes tételét az igazolással szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal, a tagdíj-befizetésekre nézve összehasonlító próbákat tévén a *tagok nyilvántartó könyvében* is, a

pénztári naplókönyvet reádban találtuk s 1896 deczember 31-ikével *3948 frt 89 kr.* bevétellel, *3642 frt 61 kr.* kiadással és a folyó 1897. évi költségelőirányzat bevételi rovatába 1. tétel alatt felveendő *306 frt 28 kr.* maradvánnyal lezártuk.

Áttérve a *kézi pénztár* megvizsgálására, összegeztük a napló folyó 1897. évi tételeit a múlt évről áthozott 68 frt 86 kron kezdve, bezárólag február 20-ikáig, mely napig *764 frt 03 kr.* bevételt, *341 frt 01 kr.* kiadást és így *423 frt 02 kr.* maradványt állapítottunk meg. Ennek fedezetéül 188 frt 02 krt készpénzben, 135 frtot előleg-nyugtákban és 100 frtot egy takarékpénztári betéti könyvecskében találván, a kézi pénztárt hiánytalanannak jelenthetjük.

Ennek utána a *törzsvagyon-könyvet* vettük vizsgálat alá. Előre kell bocsátanunk, hogy a törzsvagyon állapotában a múlt évi számvizsgálat óta semmi változás nem történt és így a társaságnak jelenleg is 5 ötszáz forintos (2500 frt), 35 kétszáz forintos (7000 frt) és 26 egyszáz forintos (2600 frt) alapító tagja van. Ezen összesen *12,100 frtot* tevő alapítványokból be van fizetve *9000 frt*, fizetetlen még *3100 frt*. Ebből *2600 frt* van kötelezvényekben, melyeket egyenként megszemléltünk és számba vettünk, ellenben *500 frt* még nincs kötelezvényekkel biztosítva. Az alapítványi tőkén kívül a társaság törzsvagyonához tartozik még az alapítványi természettel nem bíró *1700 frtnyi* megtakarításokból származó összeg s így a társaság törzsvagyonára összesen (12,000 + 1700) *13,800 frtot* teszen.

A befizetett 9000 frt alapítvány és a megtakarított 1700 frt, összesen *10,700 frtból* az osztrák-magyar banknál — miként erről a bank öt darab letéti jegyének megszemlélése után újra is meggyőződünk — *10,600 frt* van letéve, *100 frt* pedig egy kétszáz koronáról szóló 4%-os magyar koronajáradék-kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik.

Már most a társaság teljes vagyonállása, a főntebb kimutatott 13,800 frtnyi törzsvagyonhoz hozzávéve még a középkori címeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv költségeire vál. határozatok alapján félretett és két külön takarékpénztári könyvecskére betett 300 frtot és a múlt évi 306 frt 28 kr. pénztári maradványt, 1896. évi deczember 31-én összesen *14,406 frt 28 krt* mutat.

Megjegyezzük, hogy a pénztári maradványban benne foglaltatik a néhai Kellemes Melczer István hagyományából a múlt évben befolyt 100 frtot is, melyre nézve bátorkodunk azt javasolni a tek. választmánynak, hogy jöllehet néhai Melczer István e 100 frtot nem mint alapítványt hagyta a társaságnak, a hagyományozó iránti kegyeletünk és tiszteletünk jeléül azt az alapítványokhoz csatoltatni s Melczer István nevét 100 frttal az alapító tagok sorába iktattatni méltóztatásék.

A mi az 1896. évi *zárszámadási eredményeket* illeti, konstatálnunk kell, hogy ámbár a tényleges *bevételek* összege (3948 frt 89 kr.) *19 frt 97 krral* az előirányzat mögött maradt (3968 frt 86 kr.), az eredmény az egyes tételeknél mégis örvendetesnek mutatkozik s a hol az előirányzott összeget el nem éri is, mint p. o. az alapítványok kamatainál, melyekből a 3100 frt be nem fizetett alapítvány után várt 155 frt helyett csak 125 frt, tehát 30 frttal kevesebb folyt be, e hiány elveszett pénznek nem tekinthető, mert csupán hátralékokból ered, melyeket az illető alapítók remél-

hetőleg be fognak fizetni. A bevételekkel szemben a *kiadásoknál* — kivéve az állandó tételeket, hol a le-rovás pontosan megfelel az előirányzatnak — mindenütt jelentékeny megtakarításokkal találkozunk, úgy, hogy a végösszeg szerint *282 frt 39 krral* kevesebbet költött a társaság, mint a mennyi előirányozva volt; egyedül az 5-ik tételnél, a metszetek és rajzok költségeinél történt hiteltülpés 53 frt 60 krral, a minek oka az, hogy Weinwurm fényképésznek 1893 óta be nem mutatott számláit is a múlt évben kellett kiegyenlíteni. Az előirányzat és zárszámadás részletes összehasonlítását adja a ./. alatt ide mellékelt kimutatás, melynek utolsó oldalán a társaság vagyoniállása is világosan fel van tüntetve. Az előadottak alapján — konstatálva azt, hogy a t. elnökség az elmúlt esztendőben is reá-lisan és körültekintően gazdálkodott — javasoljuk a tek. választmánynak, hogy Tóth Árpád társ. pénztárnok urat a múlt 1896. évre nézve, a szokásos fentartással, felmenteni méltóztassék.

Ezek után rátérve a titkár úr által készített s velünk közölt *1897. évi költségvetési javaslatra*, miután annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a múlt év eredményeivel s a jövő szükségleteivel indokoltaknak véljük, van szerencsénk azt a titkár úr által előterjesztendő alakjában *3913 frt 28 kr.* bevétellel, *3850 frt* kiadással és *63 frt 28 kr.* előirányzott maradvánnyal a tek. választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1897. február 20-ikán.

Szinnyei Főzsef, s. k.
számv. b. tag.

Boncz Ödön, s. k.
számv. b. tag.

Nagy Gyula, s. k.
számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése elfogadtatván, a választmány elhatározta, hogy a néhai *Kellemesi Melczér István* ig. vál. tag hagyományából befolyt 100 frtnyi összeg, a hagyományozó iránti kegyelet és tisztelet jeléül, az alapítványokhoz csatolandó és *Melczér István* neve a 100 frtos alapító-tagok közé iktatandó. *Tóth Árpád* pénztárnoknak pedig a felmentést az 1896. évre a szokásos fentartással megadta.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1897. évre következőképp állapított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1897. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1896. évről	306 frt 28 kr.
2. Értékpapírok kamatai (10,700 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyer. kölcsön-kötvény után)	432 " — "
3. Alapítványok kamatai :	
a) 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	155 " — "
b) hátralék az 1896. évről	30 " — "
4. 156 pártoló tag után várható jövedelem	1400 " — "
5. 305 évdíjas tag után várható jövedelem	1400 " — "
Átvitel	3723 frt 28 kr.

	Át hozat	3723 frt 28 kr.
6. A társulati kiadványok eladásából várható jövedelem	80 " — "	
7. Alapítvány-befizetés	100 " — "	
8. Rendkívüli bevétel	10 " — "	
	Előirányzott bevétel	3913 frt 28 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt — kr.	
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 " — "	
3. Nyomda (5 füzet nyomtatása)	1700 " — "	
4. Színyomatok készítése	150 " — "	
5. Metszetek, rajzok	150 " — "	
6. Utánvételi expedíció költségei	50 " — "	
7. Irodai átalány	60 " — "	
8. Társulati szolgáló díjazása	60 " — "	
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	120 " — "	
10. Tőkésítés	100 " — "	
11. Rendkívüli kiadás	10 " — "	
	Előirányzott kiadás	3850 frt — kr.
	Előirányzott maradvány	63 " 28 "

Új tagokul megválasztottak : a) pártoló tagokul : *Magyary Kossa Géza* cs. és kir. kamarás és *Budahegyi Pauer Leó* Budapesten (ajánlja Szent-Ivány Zoltán); b) évdíjas tagokul : *Andreánszky Antal* pénzügyminiszteri osztálytanácsos és dr. *Vasdényey Géza* kir. közigazgatási bíró, Budapesten (aj. Makay Dezső), *Naláczai Ödön* Deesen (aj. Szádeczky Lajos), dr. *Borovszky Samu*, a Magyar Tud. Akadémia iroda-igazgatója Budapesten (aj. Schönherr Gyula), *Harmos János* földbirtokos Hatvanban, *Makkay Főzsef* segédlelkész Bikácson és *Puky Főzsef* min. tanácsos Budapesten (aj. a titkár).

A pénztárnok jelentése szerint február 25-ikén a pénztár állapota a következő volt :

Bevétel	779 frt 03 kr.
Kiadás	341 " 05 "
Készpénz	437 frt 98 kr.

A titkár bemutatta dr. *Aldásy Antal* és *Petrovay György* urak leveleit, melyben ig. választmányi, illetőleg levelező taggá történt választatásukért köszönetet mondanak.

A folyó évi nagygyűlés megtartásának ideje az év végére halasztatván el, az ig. választmány megbízta a titkárt, hogy annak napja és tárgyai felől az őszi ig. választmányi ülésen tegyen előterjesztést.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Szinnyei Főzsef* és *Nagy Gyula* ig. vál. tagok kértetvén fel, az ülés véget ért.

Torma Károly.

(1829—1897.)

Társulatunk igazgató-választmánya sorából a régi világ egy érdekes alakját ragadta ki a halál. Torma Károly, az európai hírű tudós, távol hazájától, Porto d'Anzio kicsinyke halász-falujában 1897 márczius 1-én örök álmra hűnyta le szemét.

A római régészet egykori budapesti egyetemi tanárában a klasszikus archæologia egyik első hazai út-törőjét és legavatottabb buvárát siratja; mi társulatunk legrégebb igazgató-választmányi tagjainak egyikét vesztítettük el benne. Nem számíthatjuk azon tudomány-ágak munkásai közé, melyek művelése a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság feladatát képezi. De a csodálatosan sokoldalú férfiú, a volt főispán és a magyar képviselőház egykori alelnöke, a ki a politikai téren megfutott fényes pályát önszántából cserélte fel a kolozsvári, majd a budapesti tudományos egyetemek katedrájával, a klasszikus régészet mezején elért nagy sikerek mellett nem zárkózott el a történet-tudomány többi ágai elől sem; széleskörű irodalmi munkásságával, a Századok s a Történelmi tár hasábjain elszórt közléseiben a történelmi anyag nagy halmozását tette közkincsé, mely főleg Erdély családainak történetét igen sok jellemző adattal világítja meg. A polyhistor buzgalmával karolta fel keletkezésünk első évétől kezdve társulatunk ügyeit és ha tollal nem, de érdeklődésével, üléseink látogatásával, új társulati tagok toborzásával buzgón támogatott feladataink teljesítésében.

Testi és szellemi erejének teljében volt, midőn magánügyeinek végzetes katasztrófája örökre elszakította hazájától s a magyar tudományos világtól. Hét teljes évet töltött az önkéntes számkivetésben; végső halvány vigasztalását Latium klasszikus talajából merítette; mindabból, a miért egész életében küzdött, annyi maradt meg számára, hogy annak a nagy népnek földjén, melynek emlékeit hazájában annyi kitartással kutatta, az örök Róma szomszédságában élhette le utolsó napjait. Koporsója felett Rómában lakó nagy történet-írónk, Fraknoi Vilmos képviselte a hazai tudomány-ságot. Halálának híre csak napok mulva érkezett hozzánk. A Magyar Tudományos Akadémia múlt havi összes ülésében jegyzőkönyvileg vett tudomást egykori rendes tagjának elhúnyta felől. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság e sorok útján rója le iránta a kegyelet adóját. Könnyű legyen az idegen föld hamvai felett.

SZAKIRODALOM.

Békés vármegye története. Irta dr. Karácsonyi János. III. k. 1896.

Dr. Karácsonyi Jánosnak Békés vármegyéről írt, immár teljesen befejezett monográfiája közelebből annyiban érdekel bennünket, a mennyiben III-ik kötete 258 lapon keresztül a vármegyében lakott birtokos és nemes családokkal ismertet meg bennünket. A kötet három részre oszlik: az első rész az 1695-ig ott élt nemes családokat, a második az 1695—1848-ig birtokos, nemes, és a harmadik az 1695—1848-ig előforduló birtoktalan nemes családokat tárgyalja betűrendben.

Miként látjuk, az 1695. év választó vonalat képez a vármegye történetében. Ekkor szabadult fel Békés a török uralom alól, mely alatt Gyula várának Kerecsenyi László által 1566 szeptember 2-ikán történt feladása óta nyögött. E 129 esztendő alatt, a meddig a török volt az úr messze tartományban, a régi nemesség teljesen elpusztult, úgy hogy mikor a vármegye újra szervezkedni kezdett, nemes embert keresve se lehetett találni. A szertezüllött lakosság Szabolcs, Bihar és a környékbeli vármegyékből csak lassan és aggodalmaskodva kezdett haza szállingózni. Az első tisztikar is Bihar vármegyéből telt ki; tanult nemes embert Békésben nem lehetett hivatalra kapni. Az első tisztújításon, 1715-ben, olyan földműves jobbágyokat is kénytelenek voltak megválasztani táblabíráknak, a kik írni se tudtak. Még 1754-ben is, az országos nemesi összeíráskor 27 nemes család 34 tagja vétetett fel a katalógusba, azok is idegenből telepedtek oda.

Nagyobb mérvű volt a betelepedés Löwenburg és a Harruckernek főispánsága idejében. Alig van az országnak vármegyéje (nem értve ide e török alól csak az imént felszabadultakat), mely legalább egy nemes családdal ne járult volna Békés vármegye intelligenciájához. A legtöbb Biharból telt ki, jobbára olyanok, melyeket történelmi tradíció kötött Békéshez. De jöttek a legészakibb vármegyékből is: Trencsénből (Omaszta, Pribis), Liptóból (Devossa, Dobach), Túróczból (Csepcsányi, Machula, Paulovicz, Tomka) stb. A Dunántúl is szépen van képviselve; Győrből való a befolyásos szerepet játszott Csik-család, Zalából a Czigány, Sopronból a Tugovics, Veszprémből a Zalay. Nagy rajt eresztett a nemesekkel zsufolt Vas vármegye; onnan jött a Répczeszentgyörgyi Horváth, Jankó, Bodonyi Pap, Rosty, Tormásy stb. család. Az erdélyi nemes családok egy-egy elszegényedett sarja szintén szerencsét próbált Békésben, pl. Szentkatolnai Cseh, Henter, Csik-Szentsimoni Lakatos, Ebesfalvi Lengyel, Placsintár stb. Szamosujvári eredetű a kitünő jogász Novák Antal, a vármegye nagytekintélyű alispánja, országgyűlési követe.

A betelepések mérvét legvilágosabban a számok mutatják. Az 1754-iki nemesi lajstromba, mint említők, csak 34 nemes vétetett fel, 1785-ben már 254 nemes lakik a vármegyében, 1840-ben pedig 1109 nemes ember választotta a tisztkart. Az 1843-iki számlálás 1212 nemes családfőt mutat fel, 1847-ben pedig 1452 nemes szavazót írnak össze (I. k. 362. l.).

A betelepedett családok nagy része minden nevezetesebb szereplés nélkül éldegélt új hazájában; történelmük jóformán nincsen s így a historikusnak alig akad egyéb dolga, mint a nemességigazoláskor, szavazáskor felbukkanó neveket összehöngészni a koronként eszközölt nemesi összeírásokból, közgyűlési jegyzőkönyvekből. Nagyobb családtörténeti fejtegetésekre még azoknál a családoknál se nyílik tér, a melyek akár birtokuk, akár szellemi tehetségük révén módosító befolyást gyakoroltak a vármegye fejlődésére, mert feltűnő, hogy ezek a családok vagy kihaltak, vagy hamarosan elköltöztek.

Messze terjedő vizsgálatokba nem is bocsátkozik az író. Az egyes családokról — igen helyesen — csak annyiban szól, a mennyiben a vármegyével szoros kapcsolatban állottak; ennél fogva ugyanannak a családnak más vidéken szerepelt tagjait figyelmen kívül hagyja. Az újjáalakult vármegye nemes családjai közül csak a Zsadányi és Törökszentmiklósi Almásy, báró Haruckern, Répczeszentgyörgyi Horváth, Királylehotai Lehoczky, Novák, Rozványi Omaszta, Barkóczy Rosty, báró Rudnyánszky, az 1760-ban megnevesített örmény Simay, gróf Stockhammer, Szombathelyi, Tomcsányi s a kiváló szerepet vitt gróf Wenckheim-családokról találunk rövidebb-hosszabb ismertetést és genealogiai levezetést.

Jobban próbára teszi a történetíró tudását az ősnemes családok multjának földériteése. És nekem úgy tetszik, mintha Karácsonyi a régi világban otthonosabban érezné magát, mintha inkább elemében volna. Nagy tudással, az oklevelek nagy készletével domborítja ki a török hódoltság előtt élt kiválóbb családok multjának képét. Egyik-másik család története egész tanulmánynyá növekedik tolla alatt. Különösen becses a vármegye három törzsökös családjának: a Csolt nemzetségből való Gerlai Ábránfy, a Borsa nembeli Köröznadányi Nadányi és Simay családok ismertetése. Érdekkel olvassuk a Kerezsszegi Csáky, Gyulai Gaál, Magócsy, a Gutkeled nemből való Maróthy és Szakolyi és az 1493-iki magyar nyugtája révén az irodalomtörténetben is ismeretessé lett Körözstarcsai Veér családkról írt terjedelmes cikkeket, hogy csak a feltűnőbekeket említsük.

Mindez világos, gördülékeny, egyszerű nyelven van megírva. A történeti tárgyilagossághoz híven ragaszkodik az író, a családok hiúságát nem legyezi; jót-

rosszat érdem szerint elmond, de mindig jóakarattal. A munka, melyet 11 család címere díszít és számos genealogiai tábla világosít meg, szorúlhat még itt-ott — a mint magam is észrevettem — bővítésre, helyreigazításra, de genealogusaink így is érdeklél és haszonnal fogják forgatni.

I—y F—s.

Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien. Bearbeitet von Dr. Ivan von Bojničić. Heft 2. 3.

A Bojničić úr szerkesztésében megjelenő horvát Siebmachernek második és harmadik füzete fekszik előttünk.

Az első füzetéről írt ismertetésünk, azt véljük, mindenkit eléggé meggyőzött arról, hogy nem komoly, számbavehető tudományos munkával van dolgunk, s így feltett szándékunk volt a címerkönyvvel többé nem foglalkozni.

Nem is akarunk arról most kritikát írni; a két új füzet semmivel sem áll magasabb fokon az elsőnél, tudományos becse ép annyi s nem is reflektáltunk volna rá, ha átlapozásánál egy olyan mondata nem ötlék szemünkbe, a mely míg egyrésről a *leg-határozottabb visszautasítást*, másrészt a *legszigorúbb megrovást* hívja ki maga ellen.

Ugyanis az 50. lapon a *Gara* családról szólván, a többek közt azt mondja, hogy a *Gara* (azaz helyesen Garaí) *család a horvát (!) Družina nemzetségből a verőczemeyei Gorjanból (Gara?) ered*, a miből mindössze annyi igaz, hogy a család a XIII. században Gara (és akkor még nem Gorjan) helységet nyervén adományul, erről nevezte magát. E nevet-séges állítás, melynek alapja csak Bojničić úr dús fantáziájában termett meg, egy olyan nyilatkozatra ragadja, a mely nemcsak hogy rút hálátlanság azon nemzet iránt, melynek egyetemén hallgatta a történeti tudományokat s melynek tudósai részéről eddig csak jóakarattal találkozott Bojničić úr, hanem sértő támadás az egész magyar történetírói kar ellen. A kérdéses paszus különben így hangzik:

«*Wie fast alle grossen Geschlechter Kroatiens, werden auch die Garas von den magyaromanischen Historikern für ihre Nationalität usurpiert und als Ungarn behandelt. Diese ungarischen Geschichtsfälschungen werden hierauf sehr oft auch von fremden Historikern bona fide nachgeschrieben.*»

Mi kimutattuk Bojničić úr hamisításait az első füzetéről szóló ismertetésünkben, de óvakodtunk attól, hogy az egész horvát történetírói gárdát felelőssé tegyük egy illirizmusban szenvedő dilettáns botlásaiért. S erre tárgyilagos czáfolat helyett ez a válasz? Valóban, a felelet méltó a felelőhöz!

Nem szándékunk felsorolni azon czélzatos fer-

dítéseket, a melyek utolsó két füzetében találhatók. Vagy talán óhajt néhány példát Bojničić úr? Ime:

A Garázda családról ezt mondja: «*Die Garazda oder Gorazda stammen aus Vojkovec (Vojk-Keresztúr) im alter Kreuzer Komitate, und gehören dem kroatischen genus Vojk (Vojko) an, dem auch die Familien von Česnice, Vojk, Vojkffy oder Vojkovich von Vojkovec oder Vojk-Keresztur, Dur oder Durovec von Keresztur oder Szent-Kereszt, Bojnik v. Bojnokovc, und Huza (Hoza) von Pezidolc entstammen. (Csánki D. Körösmegye. S. 47.)*»

Kiki azt hihetné tehát, hogy mindezeket Csánki után mondja a szerző. Pedig Csánki az idézett helyen csak annyit mond, hogy Keresztur, melyet Vojk-, Vojkovecz-, Garázda- stb. Keresztur néven is emlegetnek, a Vojk vagy Vajk nemzetség tulajdona. De persze a 126–28-ik lapokat elfeledte idézni Bojničić úr, a hol a Vojk nemzetség a magyarok közé számíttatik!

Neki a *genus Gyeör* (szerinte Gjur), mivel a belőle származott családok csaknem mind Körösmegyében is birtokosok voltak, *gyaníthatólag szláv eredetű!*

Minden lelkifurdalás nélkül felveszi a «horvát nemesség» közé a Lévai Cseheket, a Csössyeket, az Aba nembeli Csirkéket, a Csuporokat, a Dancs, Debrenthei, Derencsényi, a Szerdahelyi Dersffi (levén Szerdahely, igazában Srdišće!). Egervári, Erdődy, Fánsci, Garai, Geréb (de genere Kačić!), Gyulai, Hotvafői, Hunyadi stb. családokat! Sőt nem átal felsorolni egy csapat nemzetséget is, így a Buzád-Haholt, Guth-Keled, Győr, Héder, Hunt-Pázmán genusokat.

Bár sűrűn forgatta Csánki könyvét, azt elfeledte belőle megtanulni, hogy Horvátország, különösen Körösmegye, fegyverrel meghódított része volt a magyar birodalomnak s hogy a magyar király annak földét tetszése szerint adományozta magyar híveinek. Körösmegye például a XV. században csupa magyar familiákat uralt, kiknek itteni birtokos voltukból horvát származásukra következtetni, ha nem a képzelhető legerősebb történelmi botlás, úgy «*Kroatische Geschichtsfälschung!*»

De hát kiki úgy játsza el kis játékaikat, a mint Isten tudnia adta. Nem is nagyon ütközünk meg rajta, hiszen szokva vagyunk hozzá, hogy a legvakmerőbb módon piszkoljanak, marjanak, tépjenek bennünket jó szomszédaink és szövetségeseink.

Pedig nem is olyan nagyon régen másképp volt ez. Egy Zrinyi Miklós büszkén vallotta magát magyarának, de persze a mai magyarfalók nem is a Zrinyiek ivadékaiból kerülnek ki.

De hát mi nem ijedünk meg. Hanem Bojničić úrnak odavágjuk azt, a mit a legnagyobb horvát mond a «Török afum ellen való orvosság» című munkájában:

«Látok egy rettenetes Sárkányt, mely méreggel, dühösséggel teli, kapóul az ölében viseli a Magyar koronát. Én tsaknem mint néma, kinek semmi Professióm a mesterséges szöllásra nintsen, felkiáltok mindazáltal, ha kiáltásommal el-ijeszthetem azt a dühös Sárkányt, kiáltván: *Ne bántsds a magyart!*»

Varjú.

A Lónyay család. Írta Feöldi Doby Antal, megjelent 1895-ben, mint mutatvány szerző ily című munkájából: «A magyarországi beunszülött és beköltözött mágnás családok ismertetése», 140 lap, I–VII. leszármazási táblával, 3 czimerrajzzal és egy arczképpel.

Ha valaki csak a rokonai és barátai részére írja, vagy iratja meg családjának történetét, de azt a nyilvánosság elé nem bocsátja, elnézéssel olvassatjuk az ilyen nem nagyigényű dolgozatnak kezünkhez jutott példányát, dicsérjük a szerző kegyeletét és jóakarató buzgalmát, tévedéseit azonban nem kutatjuk, gyengeségeit elnézzük s nem tesszük nyilvános megbeszélés tárgyává, úgy sem ártnak azok senkinek. A fenti cím alatt megjelent munka azonban nem ilyenek kíván tekintetni, hanem tudományos becses tulajdonít magának, s nem is valami szerény, de előkelő helyet követel ilynemű kiadványaink legjobbainak sorában. Ezt már nem hagyhatjuk szó nélkül és szigorú bár, de igazságos bírálattal le kell szállítanunk azon magaságból, a hová érdem nélkül jutott fel, s ezt már csak azért sem mulaszthatjuk el, mert Jakab Elek úr ismertetése[†] is úgy mutatja be, mint a mely mű — több tudománypártoló bizonyosága szerint — bámulatos, rendkívüli munkásság eredménye, tudományos nyereség és díszére válik nemzeti irodalmunknak. A dicséretekkel éppen nem fukarkodók azonban, az ismertető úrral együtt — különben sem foglalkozván a családtörténettel és leszármazással — nem vették észre a genealogiai kapcsolatok bizonyítékainak hiányát, pedig egyedül ezeken fordul meg a családtörténet értéke. Az már mellékes, hogy a czimerrajzokat művészi kivitelűeknek nézték, — annak tartja a szerző maga is (3. lap) — pedig azok korántsem művésziek, sőt, a mi nagyobb hiba, nem is heraldikusak.

A beregmezei Lónya és tartozékai, szerző szerint, valószínűleg első foglalású birtoka volt a családnak, de házasság, hűtlenség vagy egyik ág kihalásának következtében elvesztették s csak *Berenczey Kúke Jakab* kapta vissza nejével a Hunt-Pázmán nemzetségbeli Kozma leányával mint női hozományt, — de a ki az Árpádok korszakának birtokviszonyaival csak némileg is ismerős, képtelennek tartja ezt az állítást. Nem bocsátkozhatunk az akkori birtokviszonyok fejtegetésébe

[†] Századok, 1896, évf. 932. lap.

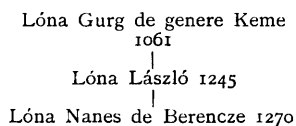

s csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy eddig még senki sem mutatott ki Bereg megye területén első foglalású birtokot.

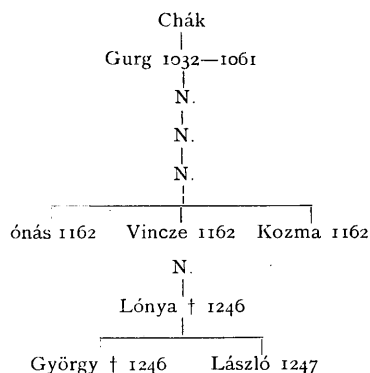
Szerző szerint a Lónyay család első ismert őse *Lóna Gurg* lett volna 1032 és 1061 között a *Keme* nemzetségből, minthogy azonban a *Keme* nemzetséget eddig még nem ismerjük, hálás lettünk volna szerző iránt, ha közölte volna azon oklevelet, melyben ezen nemzetség előfordul, így egyszerű állítására nem hisszük el. De maga *Lóna Gurg* sem létezett soha, mert a Fejér György Codex Diplomaticusának IV/I. 392. lapján kiadott, s szerző által háromszor is közlött, már régen ismert oklevél tanúsága szerint az illető neve nem *Lóna Gurg*, hanem *Chákfia Gurg*, a kiről az oklevélből megtudjuk, hogy a trónbitorló Péter király üldözése elől Lengyelországba menekült Béla herceg kíséretében volt, s midőn később, 1061-ben, a herceg trónra jutott, több birtokot adományozott Gurnak Erdélyben, melyeket azonban utódai valahogy elvesztettek, s csak 1247-ben (és nem 1245-ben) kapta vissza *Lónyafia László*. Az világos, hogy *Lónyafia László* egyenes utóda *Chákfia Gurnak*, de hogy egyúttal a *Lónyayak* őse is lett volna, azt semmi, de semmi sem bizonyítja, s mi csak akkor hinnénk el szerző állítását, ha vagy azt mutatta volna ki, hogy azokat a *Lónyafia László*-nak visszaadományozott erdélyi birtokokat a *Lónyayak* tényleg is birták, vagy azt, hogy azoktól mikor és miképpen estek el. A *Lónya* név *keresztnev* lévén, a mit mások is viseltek, semmit sem bizonyít a *Lónyayak*nak ezen *Lónyafia Lászlótól* való leszármazása mellett és pedig annál kevésbé, mert *Nánafia* (és nem *Nanes* fia) *Küke Jakab*, a *Lónyayak* kétségbevonhatlan biztos őse, *Berenczeynek* nevezetett, s csak miután a bereg megyei *Lónyát* megszerezte, vették fel fiai a *Lónyay* nevet.

1162-ből három *Lónyayt* nevez meg a szerző: *Kozmát*, *Venczelt* és *Fónást*, de hogy ezek neveit honnan vette, annak nem adja urát, mert csak nem tarthatjuk elég bizonyítéknak *Komlósy László* bereg megyei főjegyzőnek 1821-ben elmondott beszédét, melylyel a főispánná kinevezett *Lónyay Gábort* üdvözölte, s melyben *Jónásról*, *Vinczéről* (nem *Venczelről*) és *Kozmáról*, mint XII. és XIII. századbeli főispánokról emlékezik meg, — megemlíti még a főjegyző *Pál* zempléni főispánt is, de már ezt nem veszi fel a szerző a *Lónyayak* közé, pedig ugyanazon az alapon *Pálnak* is helye volna az ősök sorában.

Az előadottakból aztán szerző ilyen családfát állított egybe:

Közlött adatai szerint pedig így állana a leszármazás:

Ezt a két genealogiát azonban nyugodt lelkiismerettel elszakíthatjuk s ott kezdetjük a *Lónyayak* családfáját, a hol *Nagy Iván* kezdette volt ismeretes munkájában, ezelőtt 36 évvel, *Nánafián*, *Berenczey Küke Jakabon*. Ezen *Jakabtól* kezdve aztán közli is szerző a leszármazást (alig valami csekély betoldással) épen úgy, a hogy azt *Nagy Ivánnal* olvashatjuk, de a nélkül, hogy csak egy szóval is megemlítené forrását. Az újabb korbéli családfa kibővítése és annak napjainkig való levezetése azonban már a szerző érdeme, s ezt szívesen elismerjük. Hanem *Nagy Iván* munkájába is csúszott be egy-egy tévedés, de ez menthető, mert akkor még szoros zár alatt állottak a családi levéltárak, s az író csak a már nyomtatásban megjelent munkákat, kézirati genealogiai gyűjteményeket és az egyes családok által beküldött, több-kevesebb hitelességgel összeállított családfákat használhatta fel, de most már, midőn a levéltárak eléggé hozzáférhetőek, kötelessége lett volna a «*Lónyay család*» szerzőjének az egyszerű, de kényelmes lemásolás helyett keresni a vérségi kapcsolatok bizonyítékait, a miket a család és a leleszi konvent levéltáraiban bizonyosan meg is talált volna, s akkor okvetlen rájött volna arra, a mit már az általa közlött két végrendeletből a *Szaniszlóffy Báthory Katáéból* és a báró *Lónyay Zsigmondéból* úgy is sejthetett, hogy *Lónyay VII. Istvánnak Zsignondon* kívül több fia nem maradt, s hogy *X. János* és *VI. András* a *Zsignond* báró nagyatyjának testvérétől *IV. Istvántól* származtak.

De nemcsak a levéltárakat, hanem még a kiadott oklevéltárakat sem használta fel a szerző, pedig *Küke Jakabról* olvashatott volna az *Árpád-kori új okmánytár* X. 145. és 218., a *Hazai okmánytár* VII. 216. és *Fejér György Cod. Dipl.* VIII/VI. 12. lapjain. A gróf *Zichy család* okmánytára II. 452. lapján feltalálhatta volna *Küke Jakab* leányát *Katust*, *Imbreghy Andrásné*. A gróf *Károlyi család* okmánytára II. 186. lapján ráakadhatott volna *Lónyay Domokosnak* két fiára, *Antalra* és *Jánosra*. A gróf *Sztáray család* okmánytára

II. 368. lapján meglelhetette volna *Lónyay Andrásné*, a ki *Tibay Mária* volt, Tibay György leánya. A gróf Károlyi okmánytár IV. 80. lapján pedig arról győződhetett volna meg, hogy Lónyay András már 1612-ben is viselte a kállói várkapitányságot.

A mi a feldolgozás ügyességét illeti, abban sem érthetünk egyet a mű ismertetőjével, mert nem erre vall az adomány- és magánlevelek, beszédek és halotti búcsúztatóknak a szövegben való *szó szerinti* közlése.

Mindezek után, bár elismerjük a szerző rendkívül nagy szorgalmát, a többi mágnás-családokról írott dolgozatainak kiadásától a legjobb akarattal sem várhatunk nagy nyereséget genealogiai irodalmunkra.

Kiss Iván.

Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmonds. (1410—1437.) Verzeichnet von Wilhelm Altmann. 1. und 2. Lieferung. Innsbruck, 1896—97.

Immár két füzete fekszik előttünk Zsigmond király regestáinak, a teljes első kötet, több mint 6000 tétellel, dicsérve kiadójának szorgalmát és türelmét.

E regesták Zsigmondnak csak német-római uralkodói epochájára terjednek ki s ebből az időből is csupán a birodalomra vonatkozó okleveleket sorolják fel. A hazánkra vonatkozókat már azért is mellőzhetőnek tartotta a kiadó, mert tudomással birt az Akadémia megbízásából készülő Zsigmond-kori oklevéltáról. Mindazonáltal ez adatok ép oly becsesek a magyar történelemre nézve, mint a németre. Sőt itt-ott művelődéstörténetünkre érdekes oklevelek kivonataival találkozunk, hogy pedig a heraldikai vonatkozások nem ritkák benne, azt talán mondanunk sem kell.

Az véljük, hasznos szolgálatot teszünk olvasóinknak, különösen azoknak, a kik a XV. század-e nálunk legérdekesebb kor, czímerészetével foglalkoznak, ha összeállítjuk a kötetben levő heraldikai vonatkozású regestákat, megkímélvén ezzel számukra azt a nem csekély munkát, melybe a száz s egynehány adat 6030 közül való kikeresése kerül. Érdekes összehasonlításokra és talán a Zsigmond-korabeli sűrű czímeradományok tisztább magyarázatára nyílik ezzel alkalom.

A két füzet az 1411 július 3.¹ és 1424. év vége közé eső tizenhárom és fél évről összesen 106 czímeradományozó oklevelet mutat ki, nagyobbára a birodalmi iktató-könyvek alapján. Ezek közül egy városnak szól; a többi személyeknek. Ez utóbbiak némek szerint így oszlanak meg: czímeradomány 57; régi czímert megerősítő oklevél 7; nemesítéssel vagy rangemeléssel járó czímeradomány 16; czímerbővítés vagy javítás 16; czímerváltoztatási engedély 3; ugyanazon sisakdisz viseléséről szóló engedély 1; elkobzott czímer visszaadásáról szóló okmány 1; hamis vagy kétes 4.

Nyelvre nézve van hatvanhárom latin és 38 német (a négy hamisat nem számítva).

A legtöbb adomány, úgy mint nálunk, az 1418.

¹ E nappal kezdődnek Zsigmond Reichs-Registraturjainak bejegyzései.

évre esik, világosan mutatva, hogy a Zsigmond által rendezett lovagi ünnepélyekre összegyűlt külföldi nemesek közt ép úgy elegenden akadtak czímertelenek, mint a király magyar kísérei között. Alapos okunk van tehát hinni, hogy ez időben még a külföldön is akárhány nemescsalád találkozott, a melynek nem volt czímere s ezzel aztán a XV. századra megdőlné az az ismert elv, miszerint Németországban a czímer a nemességnek elengedhetetlen attribútuma. Elengedhetetlen az oklevél a kiállító s pecsétet használó nemeseknél, de egyébként nem bir kiváló fontossággal. Hogy ez volt a középkor felfogása, mutatja azon körülmény is, miszerint a czímerlevelek kevésbé ünnepélyes formában s rendszerint csak közép-peccet alatt adattak ki, s velük szemben a birtokadományok jóval fontosabb volta szembetűnő.

A kitüntetettek között magyar nevére nem találunk; hiányzanak a regestákból, s így kétségtelenül a birodalmi iktatókönyvből, a Somkerei Erdélyi és a Bossányi családnak szóló czímerlevelek is, bár egy, ez utóbbival egy napon kelt armális van oda bevezetve, de ez Lützensteini Burkárd grófnak szól.

Nem lehetetlen, hogy a magyarok számára adott császári czímeradományokat a magyar királyi iktatókönyvekbe vezették be, arra számítva, hogy az esetleg elveszett oklevelek a magyar kancelláriánál legyenek igazolhatók, illetve pótolhatók s ne kelljen értük Németországba fáradni. Valószínűbb azonban, kivált a czímerleveleknek tulajdonított csekély fontosságot tekintve, hogy a sok munkával elhalmozott kancellária csupán tévedésből állított ki birodalmi armalist magyaroknak, a kik aztán nem akarván a taksát újlag megfizetni, megtartották s használták az ilyen módon kiadott diplomát.

Az armálisokról szóló regesták a következők:

1412 február 12. Buda. Czímerlevél a kottschachi származású Herl Frigyes részére.

1412 május 21. Buda. Engedély a Miari, Doglioni és Foro bellunai nemes családoknak, hogy a sast czímerük felső-mezejében viseljék.

1413 április 21. Udine. Czímerváltoztatási engedély az Udineből való Ludovicus de Czignotis «sacri lateranensis palatii et aulae nostrae et imperialis consistorii comes» részére.

*1413 május 2. Udine. Czímerlev. Fresachi Osvalt schönfeldti és pleyffi hadnagy számára, a velenceiek elleni háborúban szerzett érdemeiért.¹

1413 december 12. Lodi. Czímerlevél Michael de Hengramis comes palatinus részére.

1413. Hely és év nélkül. Czímermegerősítő-levél Kurz György Austriai Frigyes hg. főpohárnoka részére.

1414. január 21. Cremona. Czímerlev. Kirchen János részére.

1414 február 26. Piacenza. Czímerjavító-levél Bernardus és Galvanus de Anguxolis számára.

1414 február 27. Piacenza. Czímerlev. Georgius de Benzonibus részére.

1414 július 27. Speier. Czímerlev. Hexstat Henriknek.

1414 október 2. Nürnberg. Czímerlev. Schüler István nürnbergi polgár számára.

1414 november 8. Czímerváltoztatási engedély Schad Farkas ausztriai lovag részére.

¹ A csillaggal jelöltek német nyelvűek.

1414 november 14. Lechenich. Czímereslev. az ausztriai származású Fronawer Vilmosnak.

*1415 január 27. Konstanz. Engedély von Wetzhausen és von Baldersheim asztalnokoknak, hogy sógorságban lévén, ugyanazon oromdísz hordhassák sisakjukon.

*1415 márczius 12. Konstanz. Zsigmond király megerősíti Lützelsteini Burkárd gróf azon czímerét, mely Geroldsechi Volmár halálával szabaddá lévén, Wenzel király által Burkárd testvéreinek, Henriknek adományoztatott. (Benne átírva Wenzel okmánya egész terjedelmében.)

1415 márczius 27. Konstanz. Czímeres-nemeslev. Overvesti Lőrincz, Vilmos bajor kir. és hollandi gróf titkára részére.

1415 április 7. Konstanz. Czímerlev. Rudolf Jakab isnyi polgár és kereskedő, valamint ennek fia Henrik részére.

1415 május 7. Konstanz. Zsigmond kir. Bozeni Vintler Jánosnak arany sisakkoronás czímerét ad. Nincs a birod. iktatókönyvben. Eredetije a családi levéltárban Meránban. (Kétes.)

1415. Kelet nélkül. Konstanz. Czímerjavító-levél Watzmannsdorfi Keresztélynek.

1416 november ? Nimwegen. Czímeres nemeslevél Tuchemynt Rádolf és testvérei számára. Ugyanaz ugyanakkor Cordeli Vilmos Györgynek. (Nem biztos, hogy két különböző oklevél-e?)

1416 augusztus 13. Canterbury. Czímerjavító és megerősítő lev. Schlick Henrik és fia Gáspár, udvari irnok számára. Nincs az iktatókönyvben. Kétes.

*1417 február 25. Konstanz. Zsigmond kir. Brucker Henrik hagenau polgárt lovaggá üti és czímerét megerősíti.

1417 márczius 1. Konstanz. Engedély új czímer felvételére Doglioni Györgynek.

*1417 márczius 12. Konstanz. Zsigmond kir. szolgáját, a baseli származású Offenburg Henriket fiaival együtt lovagi rangra emeli s nekik czímerét ad.

*1417 április 8. Radolfszell. Czímerlevél az Offenheimeri eredetű Furbringer testvéreknek és rokonaiknak.

*1417 április 8. Radolfszell. Czímerlevél Holleghe János braunschweigi polgár számára.

*1417 május 6. Konstanz. Czímerjavító-levél Schermberg Vilmosnak.

*U. akkor, u. ott. Czímermegerősítő-levél Ekken Virgil számára.

*1417 június 25. Konstanz. Czímerjavító-levél Dosse Erhárd lovag részére.

*1417 július 5. Konstanz. Czímerl. Weger Istvánnak.

*1417. július 5. U. ott. Czímerlevél Chelerbergi (Kellerbergi) Ástermannak.

*1417 július 10. Konstanz. Czímerlevél Heroldsberg községnek.

1417 augusztus 4. Konstanz. Czímerlevél Varrentropp Albert lüttichi és prágai kanonok és familiaris valamint testvére Henrik részére.

*1417 augusztus 12. Konstanz. Czímerlevél két testvér: Burkart Rudolf és Mont Vilmos számára.

1417 szeptember 14. Konstanz. Czímerlevél Geuder Koncznak.

*1417 október 20. U. ott. Czímerlevél Laudenburgi Rápoltnak.

1417. november 17. U. ott. Czímerlevél a nürnbergi Starcke János és fiainak.

1418 január 8. U. ott. Czímerlevél az Aichelberger testvéreknek: Merkel, János és Péternek.

1418 január ? U. ott. Czímerlevél Quentin Péter és Detrének (Ortenburgból).

1418 márczius 4. U. ott. Czímerjavító-levél a paviai származású Gallina János Ferencz részére.

1418 márczius 7. U. ott. Czímerlevél a feltrei szárm. Johannes de Wendramellis részére, a kit Zsigmond ugyanazon napon kelt oklevelével kíséretébe vesz fel.

*1418 márczius 22. U. ott. Czímerlevél (öt külön darab):

az üchtlandi Freiburgból való Cramer Jakabnak, az ugyanonnan származó Mursel Péternek, Wartemberg Osvált és Erhárt baseli polgároknak, Wartemberg János, Jakab és Miklósnak, Planck Rudolf és János rosenheimi polgároknak.¹

*1418 április 10. Konstanz. Czímerlevél Ekhart Ulrik részére.

*1418 április 16. U. ott. Czímerjavító-levél. Karge Péter Konrád és Jakab ulmi polgárok számára.

1418 április 23. U. ott. Czímerlevél a saltzburgi Hultzin Henrik fiának, Erer Péternek.

1418 április 27. U. ott. Czímeres nemeslevél Tannendorfi Boldizsár, Gáspár, Menyhért, Wenzel és Márton részére.

1418 május 4. U. ott. Czímerlevél Hárlemi János és Jánosnak.

1418 május 9. U. ott. Czímerlevél Rost János misieni polgárnak.

1418 július 2. Strassburg. Czímerlevél a brunecki szárm. Mesrer Jánosnak.

1418 július 12. Hagenau. Czímerlevél Seremi Ottónak. (Nem merek ezen Ottó v. Serem neve alatt magyar embert keresni. Mindenesetre érdekes volna az oklevelet ismerni; iktatókönyvi jele: F. 125 r.)

*1418 július 19. U. ott. Czímeres nemeslevél Henne v. Han számára.

1418. aug. 4. Baden. Czim. nemeslevél Landespergi János részére.

1418 október 6. Augsburg. Czímerlev. Prieschuch Tamás augsburgi polgárnak.

*1418 november 25. Passau. Czímerlev. Hans Chol részére.

*1418 november 19. Passau. Czímermegerősítő két testvér: Kraft Leupold és Niklas Schwabe részére.

*1419 január 25. Bécs. Zsigmond király a Lieflandból való Gerard Dalemnek, a ki párviadalban Treiden Henrik által legyőzve, ezáltal «etwas an seiner ere, friheit und wapan gekrenket ist, und er die ouch verloren hat», becsületét, szabadságát és czímerét visszaadja.

*1419 január 31. Bécs. Czímerjavító-levél Poll István, Albrecht osztrák hg. szolgája számára.

1419 április 28. Visegrád. Czim. nemes-levél Kuwennachból való Kautsch Henrik részére.

*1419 augusztus 13. Buda. Czímerjavító-levél Laun Ulrik lovagnak.

1420 január 17. Boroszló. Czímerlevél Strachwitzer János, Péter, Ferencz és Miklósnak.

¹ Az ilyen sűrű és tömeges czímeradományok bizonyára nem annyira a konstanzi tornákkal, mint inkább Zsigmond folytonos pénzzavaraival s kölcsönkéreseivel hozhatók kapcsolatba.

1420 április 14. Schweidnitz. Czímermegeerősítő-levél Bauckau Mihály boroszlói polgárnak.

*1420 július 25. Czímerlevél Fye Henrik udvari irnok és rokonainak, egyszersmind a kitüntetettek Zsigmond kir. «erhebt zu rittermässigen Leuten und Wap-pengenossen».

1420 július 27. Prága. Eberstein Péter és Pálnak a kihalt Alt-Kernsteiniek czímere adományoztatik. (Eredetije a bécsi cs. levéltárban.)

1420 augusztus 23. U. ott. Czímerlevél Cotta Burk-hárt fiának Bonaventurának (aus dem Geschlecht v. Cottendorf in Thüringen). Eredetije a család levéltárban. Nincs a bir. iktatókönyvben. Valószínűleg hamis.

*1420 december 4. Kuttenberg. Czímerjavító-levél az Egerből (Csehország) való Gummerauer Miklós részére.

1420 december 5. U. ott. Czímeres nemeslevél a Setterichből való Kalde Péter notarius és familiaris, valamint ennek testvérei részére.

*1421 márczius 27. Znaim. Czímerjavító-levél Meis-sani Ottónak.

*1421 márczius 27. U. ott. Czímerjavító-levél Puch-heimi Pilgrimnek.

1421 április 29. Trebčín. Czímerlevél Gausar János-nak (Strassburgból).

1421 augusztus 26. Buda. Czímerlevél Antonio Francisci Novi de Grandonibus pisai polgárnak. (Ugyan-akkor őt familiarisává teszi.)

1421 szeptember 30. Pozsony. Czímerjavító-levél Stubenberg Frigyes részére.

1421 október 2. Czímerlevél Kaspar von Ekch (krajnai család) részére.

*1422 márczius 3. Skalitz. Czímeres nemeslevél a Rektlingenből való Seps Konrádnak.

*1422 július 7. Bécs. Pakensteini Mauseureuter János a kihalt Gutinger család czímerét kapja.

1422 július 7. Bécs. Czímeres nemeslevél Antonius de Tallenderii dictus Dominus Borra ex Arragonia, intimus familiaris (udvari bolond) részére. «... te tam fidelem quam benivolum prebuisti et quodam acuto studio sub simulata quadam curiositate, que summa Kathone teste dinoscitur esse prudentia, crebro nos a corporis periculis exemisti et quandoquoque in perplexitatibus constitutos et animi mutatione perlesos letice iubilo ad prioris iucunditatis gaudium reduxisti...»

1422 július 16. Nürnberg. Zsigmond kir. nemes Schlick Gáspárt, Neuhaus urát és utódait bárói rangra emeli s megengedi a kitüntetettnek, hogy czímerébe anyját, Collalto Konstancia grófnőt is felvegye. Nincs az iktatókönyvben. Zsigmond e napon nem is tartózkodott Nürnbergben. Bizonyynyal hamisítvány.

1422 augusztus 25. Nürnberg. Czímerlevél az Augsburgból való Jost és Ulrik Arczte számára.

1422 szeptember 4. Nürnberg. Czímerlevél a Nürn-bergbe való Steinberg Péternek.

1422 szeptember 8. U. ott. Czímermegeerősítő-levél Adolpheimi Zeisolfnak. Nincs a bir. iktatókönyvben. Eredetije a család levéltárban.

1422 szeptember 13. U. ott. Czímerlev. Rosenbusch János dr. medic. számára.

1422 szeptember 17. U. ott. Czímeres nemes-levél Asparni Amman Simon és testvére Gerung részére.

1422 augusztus—szeptember. U. ott. Czímeres nemes-levél a kölni egyházmegyéből való Balduin, Gerhard és Rutger v. Dyck testvérek számára.

*1422 november 8. Bécs. Czímerlevél Ratich Lénárd, Zsigmond és Ulriknak.

1422 november 12. U. ott. Czímerjavító-levél Win-deni Jánosnak.

1422. Hely és kelet nélkül. Czímerlevél a kommo-taui származású Sedlaczko Jánosnak.

1423 szeptember 24. Visegrád. Czímermegeerősítő-levél Prantbacher János familiaris és testvére Werner részére.

*1423 október 4. Buda. Czímerjavító-levél. Aych-pergi György és fiainak.

1424 május 26. Buda. Czímerlevél Habanug Jodok részére.

1424 június 28. U. ott. Czímerlevél Georg Mann von Goldberg és fivérei Miklós és Márton számára.

*1424. július 13. U. ott. Czímerlev. Goldiner János magdeburgi kanonok és wörltzi prépost, úgyszintén fivére Peczon részére.

1424 július 24. Visegrád. Czímerlevél Konecken Miklós mester és testvére ugyancsak Miklós számára.

1424 július 24. U. ott. Czímerlevél Domenitz Detre halberstadti kanonoknak.

1424 szeptember 1. Tata. Czímerlevél (hat darab) János fia Edmundnak, Johannes Tannworhtnak, Robertus Coknak, Johannes Hamtannak, Johannes Iwary-nak, Dieffredus Berbyknak.

(Zsigmond augusztus 25-ikétől 31-ig Esztergom és Komárom között vadászott, ez idő alatt oklevelei bizonyos Rawasgesső, Rabiskusse, Rozgessoról vannak keltezve. Bizonyosan hibásan vannak e nevek vissza-adva s így a helység vagy talán birtok, erdő nevét pontosan megállapítani nem tudjuk. Szeptember 1-én tért meg a vadászatról Tatára s mindjárt az nap hat czímerlevelet adott ki. Hogy a kitüntetettek érdemeiket nem harczterén, hanem a sokkal békésebb vadászaton szerezték, kétségtelennek látszik.)

1424 október 28. Tata. Czímerjavító-levél Wildungs-mawri Konrádnak.

1424. december 6. Buda. Czímerjavítólevél Reim-stain Jánosnak.

1424 december 8. U. ott. Czímerlevél Ungeraten Péter boroszlói polgárnak.

Hely és év nélkül. Czímerlevél Stals Miklósnak. U. ügy. Czímerlevél Molsbergi János mainzi bírónak.

A herald-intézményre vonatkozólag csak hat reges-tát találtunk a kötetben, ezek azonban a heraldikusra nézve kiváló érdekűek, s magyar szempontból is igen fontosak.

1411 szeptember 12. Visegrád. Zsigmond kir. Ten-nemark (Dänemark) Simont herolddá (seu servus armorum) nevezi ki.

*1412 július 8. Buda. A király közhírré teszi, hogy Weinsberg János persevantot kikiáltójává (Heer-rufer) nevezte ki.

*1412 július 8. U. ott. Detre kölni érsek ajánla-tára Kunigsberg Jánost, a kinek ezúttal Magyarország (Ungerlant) nevet ad, minden magyarországi heroldok és persevantok czímerkirályává nevezi ki.

(Sajátságos, hogy ez a kizárólag Magyarországot illető okmány németül adatott ki, bár a bir. iktatókönybe nincs bevezetve.)

*1413 május 6. Udine. Zsigmond király elhunyt atyjának és testvérének szolgáját (Knecht) Karlsteini Kolost, «Marschalk der wapen», szolgálatába fogadja.

*1413 május 6. U. ott. Venczel testvére szolgáját Lützburg Konrád heroldot udvarához fogadja.

1413 december 27. Lodi. Heroldját, Romrich (Römisches Reich) Pált a római birodalom összes heroldjai és trabantjai királyává teszi, megengedi, hogy minden kapott ajándékkal szabadon rendelkezhet s felmenti őt minden vám alól.

A Sárkány-rend történetéhez szolgáltató némi adalékot a következő öt regesta:

1411 december 23. Buda. Zsigmond kir. Jakab carrarai herceg és anguillai grófot,

1412 január 11. Buda. Brunoro della Scala veronai és vicenzai birodalmi vicariust a Sárkány-rendbe felveszi.

*1412 május 16. U. ott. Felszólítja a Sárkány-rend összes tagjait a Frigyes osztrák herceg elleni háborúban való részvételre s igéri, hogy az általuk elfoglalt helyeket a rendnek zálogba adja. (Bizonyosan volt latin példánya is a magyar rendtagokhoz.)

1412 szeptember 26. U. ott. Miután Orsini Bertold «comes palatinus et princeps» kellőképp megismerte János esztergomi érsektől és Branda bibornoktól a Sárkány-rend szabályait, Zsigmond király felveszi őt a rendbe.

1418 január 22. Konstanz. A király Guartius Fernandit tanácsosává nevezi ki, egyúttal felveszi a Sárkány-rendbe, melynek szabályaira Henrik arragoniai és sicíliai infans előtt kell felesküdnie.

Pecséttani szempontból érdekes Kirchen János proto-notarius 1417 november 5-ikén Konstanzban kelt azon rendelete, melylyel megbízta Arnold bommeli aranyművest, hogy 2 birodalmi pecsétet (sigilla imperialis majestatis) készítsen.

Végül még a következő három regestát iktatjuk ide:

1418 február 8. Konstanz. Zsigmond király eredményesen vesz részt egy tornában. (Richenthal után.)

1411 június 11. A frankfurti tanács megtagadja Zsigmond azon kívánságát, hogy a birodalom és Magyarország címerét ott kiakaszszák.

1418 július 16. Hagenau. Zsigmond meghagyja Zeiselmeister Miklós tanácsnokának, hogy gondoskodjon arról, miszerint a birodalmi városok tornyaira a birodalmi lobogó vonassék fel.

Varjú.

G. G. Winkel. *Gewerbe und Kunstgewerbe in der Heraldik. Die Entstehung und Bildung der Wappen und des Wappenschildes. Nach dem handschriftlichen Nachlass von Ludwig Clericus. Berlin, 1896.*

Egy könyv, a melynek szerzője ismeretlen. Vajjon mi benne a Clericusé, a ki 1892-ben halt meg s a németeknél mint zseniális heraldikus volt ismeretes és mi a G. G. Winkelé, a kiről a címertannal foglalkozók édes keveset tudnak? Nekünk úgy tetszik, mintha egy jól kiszabott kabátot egy bádogosnak adtak volna át megvarrás végett, mert ez a könyvecske néhány jó idea mellett egy nagy csapat képtelenséget tartalmaz, képtelenségeket, a melyek heraldikus tollából nem folyhattak.

A cím sokat igér. A heraldikai tudomány immár

több mint ötszáz esztendőös (Bartolustól számítva keletkezése idejét), de még nem tudott megfelelni arra a nagyfontosságú kérdésre, hogy miként keletkeztek a címerek. Csak természetes a kíváncsiság és a várakozás, a melylyel a Winkel-Clericus könyvét kezünkbe vettük, keresve a kérdés megoldását.

Nem sokáig kellett forgatnunk, hogy belássuk, miszerint a címer keletkezésének megfejtését ez a munka egy lépéssel sem vitte előbbre. Merész conjecturák nem is vihetik; adatokkal beigazolt tényekre van szükségünk, az adatok azonban itt részben igen gyarlók, részben pedig teljességgel hiányoznak.

Mindjárt az első pár sorban elmondja a könyv, hogy szerzője (vagy szerzői) mit értenek címer alatt. Lévén ugyanis a németben Waffen és Wappen eredetileg egy jelentésű, a címer nem lehet más, mint bizonyos ismertetőjelekkel ellátott védőfegyver, és pedig főként, ha ugyan nem kizárólag a pajzs és a sisak. Másutt az a jelvény csak dekoráczióknak való.

Bizonyynyal nem fogja kezébe kapni az én szerény soraimat Winkel úr, mert ha számíthatnék rá, úgy azt a tanácsot adnám neki, olvassa el egy honfitársának G. A. Seylernek munkáját a heraldika történetéről, s tanulja meg belőle, hogy a wápen a XII. és XIII. századon keresztül, a mint az nagy sereg példával van beigazolva, a pajzsra vagy egyebüvé festett jelvényt, de sohasem a jelvényvel ellátott pajzsot jelentette.

Első botlására siet a szerző ráduplázni. Szerinte tévedés volna azt hinni, hogy az első hadi pajzsokat befestették, hiszen a hat-hétszáz év előtti festéket az első eső lemosta volna. Az első pajzsok tisztán csak plasztikus díszekkel voltak ellátva.

Bizony keveset tart a régiekről Winkel úr! Tudtak azok vízálló festéket is fabrikálni! De ha nem festették, hogy dekorálták a pajzsot? Erre is kapunk feleletet. A dekorálás szövettel, bőrrel és érczel történt. De hogy a szövetet mivel festették meg olyaténképen, hogy a színét nem vitte le a zápor, arra a kérdésre adós marad a tisztelt szerző úr. Nem akarjuk olvasóinkat ilyen apróságokkal untatni, a minők csak úgy hemzsegnek a könyvecskében. Rátérünk egyenesen a fő dologra, a címerek keletkezésére.

Röviden összefoglalva a terjengős előadást, szerző véleménye így hangzik.

A lovag urak semmiesetre sem csinálhatták otthon pajzsukat, (miért?), — hanem vették, mert «mint ma a kisvárosi vásárokon halamokban frissen faragott nyárfa-teknőt látni, úgy heverték a középkori vásárok bódéiban rakáson a frissen csinált hadipajzsok».¹

¹ Szórol-szóra!

Ezeket a «frissen készült» pajzsokat aztán otthon a vitézlő urak ki bőrrrel, ki meg szövettel, felcífrázták. De a pajzsfabrikánsok is tanultak, s a jövő vásárra szép tarkán bevont pajzsokkal állítottak be. Nagy lett aztán ezeknek keleti, hanem ugyancsak megnyúlt a nemes urak orra, midőn rájöttek a legközelebbi összejövetelnél, hogy valamennyien egyforma pajzsokat viselnek.

E gyönyörű fantazmagoriából aztán kisüti Winkel úr, hogy «az egyforma címerek nem az egy törzsből való származásra mutatnak, hanem közös beszerzési forrásra és szomszédságra». Hozzá teszi még, igazi őseredeti németiséggel: «Da wäre nun schon, so nebenher, mit einem Lehrsatze aufgeräumt worden, auf den sich die Heraldogenen sehr viel einbildeten». A mi magyarán annyit tesz, hogy kár a genealogusoknak beavatkozni a heraldikába!

A címerek tehát így keletkeztek. Kiki aztán ragasztott a pajzsára egy-egy darab szövetet, rászögezett egy szárnyat, egy ollót vagy egy keztyűt, megkülönböztető jelül, sőt, horribile dictu, ha az ütközetben kivágták a pajzsbevonatot, akkor egy darab másszínű vásznat ráragasztottak vagy rászögeztek a lyukra s ebből aztán lett herold-figura!

Így megy ez végső végig. Nem is akarom tovább fogyasztani vele a papirost és az időt. Csak még egyet említek meg a könyvből, egy olyan dolgot, a mit, biztos tudomásom szerint, még maga Clericus sütött ki s a mivel a németek annak idején (mintegy öt év előtt) igen nagyra voltak.

A művészek, különösen a festők ős idők óta három pajzsocskát viselnek címerül. Clericusnak ez sehogyan sem tetszett, szeretne volna a pajzsokat valami mássá átváltoztatni. A véletlen aztán rávezette, hogy azok a pajzsok valójában festékes fazekak voltak! S hogy jobban elhigyük neki, még azt is megcselekedte, hogy három valóságos XVII. századi ilyen csuprocskát ráerősítettett egy köríves pajzsra s azt lefényképezette. Ott van a fénykép a munkácskában is a 63. lapon. És ime, a fazekak silhouette-jei tökéletesen úgy néznek ki, mint a kerekaljú pajzsok. Ergo — a művész-címer három festőfazék! Hivatkozik is a gosslári szobafestőkre, a kik ő előtte kijelentették, hogy ősi traditio szerint a három pajzs tulajdonkép három festékes-bögre. Már pedig ez, Clericus szerint többet ér, mint a «heraldikusok tudákos származtatásai».

Ezek után Aquila Jánosról, a ki pedig volt olyan művész a XIV. században, mint a XIX-ikben a Clericus gosslári szobafestő, ne merje többé senki sem mondani, hogy német volt! Barbár magyarnak kellett lennie, mert különben nem festett volna címerébe *háromszögű pajzsocskákat*, a mikből ugyan Clericus úr se tudott volna bögrét kombinálni.

Talán többet foglalkoztunk e könyvvel, mint illet volna, de hogy nem mellőztük teljesen, a mint megérdemelné, annak az az oka, hogy tapasztalatlanabb heraldikusainknak, a kik magyar könyvek híján, szentírás gyanánt olvassák a német címertani produktumokat, egy kis próbát akartunk nyújtani a német alaposságból.

S ez alkalomból nem mulaszthatjuk el egy ugyanilyen alaposságú munkának egyik ránk vonatkozó pontját hasonló tanulság okáért felemlíteni.

Az 1887-ben megjelent s a német heraldikusok által igen nagyra becsült «Wappenalbum der Gräflichen Familien. Herausgegeben von M. Gritzner und A. M. Hildebrandt» (Gritzner munkatársa volt a Siebmachernek is) II. kötete L. lapján az Eszterházyakról szólván, ezt írja: «A kardos griff már a legrégebbi időkben eredeti törzscímere volt az Eszterházyaknak (derer von Estoras)¹ és azt *II. András*, Magyarország királya egy Estorasi Mátyásnak adott kiváltság-lévélen, kelt Budán 1225-ben, *megerősítette* s a három rózsával s a hozzáadott koronával *megbővítette*».

S ezt egy *nagyhirű* német címerész le merte nyomtatni az Úrnak 1887-ik évében!

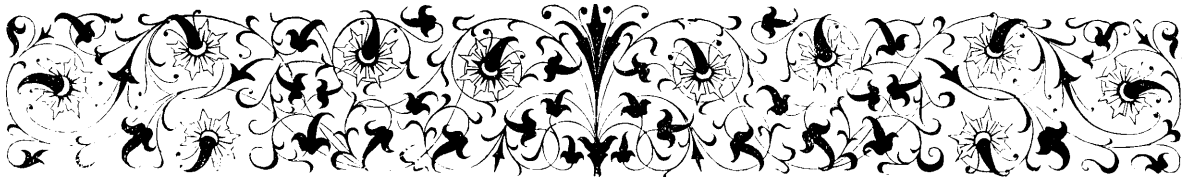
Helyreigazítás. A Turul 1892. évfolyamának első füzetében néhai Csergheő Gézáról egy nagyobb közlemény jelent meg a Török családok illetőleg; a 37-ik oldalon a többi között az «Erdődi Török» családról is tesz említést, melynek utolsó ivadékaként az ismert Török József altábornagyot említi. Erre vonatkozólag a következő helyreigazításokat tehetjük: A család előneve nem «Erdődi», hanem «Erdődi»; a fentemlített Török József altábornagyot ő Felsege Bécsben, 1880 október 18-ikán bárói rangra emelte; az akkor nyert címer leírása a következő: Kék mezőben, zöld alapon, fehér lovon jobbfelé vágató vörös ruhás lovas, jobb-keze görbe kard, melyről a család nemesi címerében látható bajuszos török fő hiányzik; a pajzs alatt szalag «Fide et Fortitudine» felirattal; a pajzs felett hétágú arany koronából aranylevelű koronával díszített sisak emelkedik, mely felett két kék sasszárny között vörös ruhás kar nő ki, görbe kardot tartva egyenesen felfelé; a két sasszárnyon egy-egy hatágú arany csillag látható. Török József altábornagygyal az Erdődi báró Török család nem halt ki; mert nejétől, özv. báró Kleinert Frigyesnétől, szül. Daberge (és nem Tapperger) Máriától származott fia: Géza, a bécsujhelyi akadémiaát végzte nemrég; az altábornagy öccse László, kinek fia Sándor jelenleg is magyar gárdakapitány Bécsben.

E Török család a Pozsonyban élő báró Török József altábornagy állítása szerint Enyingi Török Bálint fitestvértől egyenes ágba származik le.

Horváth Sándor.

¹ Ez árulja el a kitűnő forrást, a Tropheum Domus Estorasiæ-t.

BETHLEN GÁBOR ERDÉLYI FEJEDELEM ŐSEI.

A hirtelen magasra, esetleg világtörténelmi jelentőségre emelkedett férfiak származását meghatározni rendesen vajmi nehéz. Már az illetők életében megered egyrésztől az irigyek, másrésztől a hizelgők nyelve; az egyik befeketíteni, a másik kifényesíteni akarja a bámult férfi származását s a kettő eredménye: a történeti igazság elhomályosítása. Így történt ez Macedo Bazil császárnál, így I. Napoleonnál vagy, hogy közelebbi példát vessünk föl, Eszterházy Miklósnál.

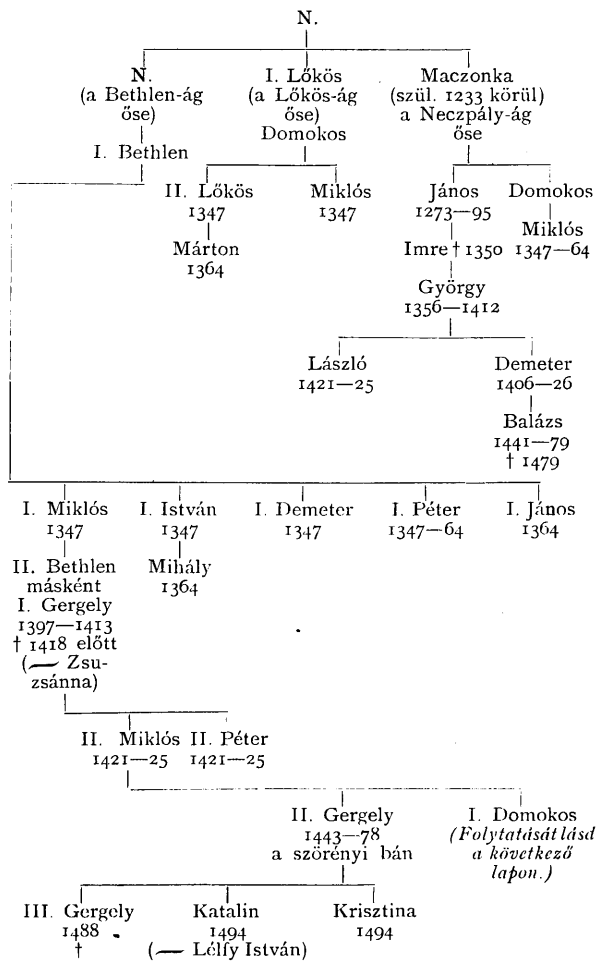
Bethlen Gábor, Erdély nagynevű fejedelme (1613—29.) sem volt kivétel. Ócsárlói mellett neki is akadt hizelgő iródeákja Bojti Veres Gáspár személyében s ez mindjárt megkezdte az Iktári Bethlenekről való tudatlanságát a Betleni Bethlenekről szerzett tudásával takargatni, megkezdte a Betleni Bethlenek őseinek érdemeit az Iktári Bethlenek őseire átruházni s így a két család multját összezavarni.¹ Nyomába léptek aztán a többi genealogusok és, noha föl-vitték a család eredetét egész Szent-Istvánig, lassan-lassan annyi tévedést, annyi mesét halmoztak össze, hogy munkájuknak a XVII. századig terjedő része teljesen hasznavetetlen.²

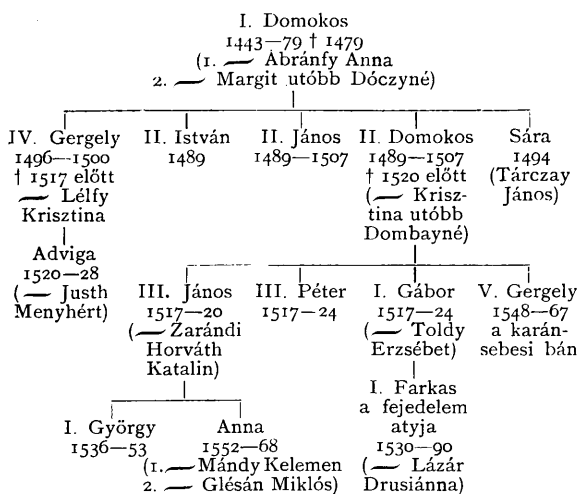
Nem untatom szives olvasóimat e tévedések és mesék részletes czáfolgatásával, hanem a legvilágosabb, a legérthetőbb czáfolatot, a végre nagynehezen megállapított történeti valót terjesztem elő.

¹ Engel, Monum. Ungrica, 240—42. ll.

² Ismerteti ezeket s ellenmondásaikat kiemeli Nagy Iván, Magyarország családai. I. k. 48—49. ll. II. k. 68—69. ll.

Bethlen Gábor fejedelem őseinek nemzedékrendje a következő:

A mint e nemzedékrend mutatja, az Iktári vagy Bethlenösi Bethlen családnak azon, sajnos, ismeretlen nevű őse, kinek révén e család a Neczpály családdal s a gyorsan kihalt Lökös-ággal vérségi összeköttetésben állott, a tatárjárás előtt élt. Ez ismeretlen nevű ősnak Maczonka nevű fia és ettől származó unokái elszakadtak szülőföldjüktől; előbb Hevesmegye északi részén, majd Nógrádmegyében, végül pedig Túrócban szerveztek maguknak új birtokokat, s Túrócban alapítottak új, Neczpály nevű családot. Amde Károly és Nagy-Lajos királyaink uralkodásának békésebb napjaiban eszükbe jutott a közös őszépunokáinak, hogy még nem vették ki részüket az ősi vagyonból s e végből 1347-ben egyszer csak megjelentek Békés- és Zarándmegyék együttes nádori gyűlésén s ott bejelentették a nádor előtt követelésüket Bethlen fiai: I. Miklós, I. István, Demeter és I. Péter ellen, a kik az ősi jószágokat tetteleg kezükben tartották.¹

E száraz, hivatalos keresetlevél lapjain bukkan elő először az ismeretlenség homályából az Iktári Bethlen család.

Abból, hogy a Neczpály és Lökös-ág Gyoma békésmegyei faluból s a hozzácsatolt Miklóslaka, Őzed és Téglás pusztákból, továbbá Bethlen-Ösi, Seprős és Bodon zarándmegyei falvakból és az ezekhez tartozó Csókástelek pusztákból kapott örökrészt, következik, hogy éppen ezek voltak az ősi, még a közös őstől bírt falvak; s így a Bethlen család árpádkori fészket e falvak valamelyikében kell keresnünk. A földrajzi helyzet

s a Gerlai Ábrámfy család példája arra utalnak, hogy Gyomát tartsuk a legelső, legrégebb lakóhelynek. S ha ez áll, akkor az Iktári Bethlen és Neczpály családok ősei Gyomáról kiindulva szereztek meg, a ma is Erdőhátjának nevezett vidéken, a Szartos folyó mellett, azon földterületet, melyen aztán idővel Bethlen-Ösi, Seprős, Bodon és (a gyorsan megszűnt) Csókástelek falvak alakultak. Megjegyezzük, hogy a régi Bethlen-Ösi is a mai Seprős falu határán állott s neve, bár elferdítve, még ma is él, mert a seprősi oláhok határuk egy részét Boklonos-nak hívják.¹

Abból pedig, hogy Iktárból (Temesm.) és tömérdek apró tartozékaiból a Neczpály- és Lökös-ág (ha csak csereképen nem) nem kaptott, nyilvánvaló, hogy Iktár már nem a közös ősnak, hanem csak a Bethlen-ág megalapítójának szerzeménye. Sőt e szerzemény alig régebb a XIV. század elejénél, mert tartozékai már túlnyomó részben oláh falvak, s oláhokra e vidéken a magyar csak a tatárjárás után szorult.

Megállapítván ekkép a színhelyet, hogy az Iktári Bethlen család XIV—XVI. századbeli tagjainak története végbe megy, átmehetünk a családfán feltüntetett tagok egyenként való ismertetésére.

I. Bethlen fiai közül I. Miklóst, I. Istvánt, I. Demetert és I. Pétert 1347-ben azért említi föl Gilitfi nádor levele, mert Neczpály Imre törvénybe idézte őket az ősi jószág megosztása végett.²

I. Péter 1355-ben krassómegyei alispán és galambóczi várnagy vala.³

Ez időtájt, vagy nem sokkal később, I. Pétert és I. Jánost a Lökös-ág, továbbá Maczonkának az alföldön maradt unokája, Domokos fia Miklós, nagyon szorongatták az ősi vagyonból való osztály végett s a bíróság előtt el is nyerték tőlük többek közt Bethlen-Ösi és Seprős felét. Azonban a Bethlen-fiúk, továbbá unokaöccsük I. István fia, Mihály, nem akartak Bethlen-Ösiben és Seprősön magukon kívül más földesurat tudni, s azért rászánták magukat, hogy csere útján az elvesztett fele részeket visszaveszik s felajánlották atyafiáiknak iktári uradalmuk egyes falvait cserébe.

¹ Mogyorósy, Gyula hajdan és most, 206. l.

² Békésmegyei okltár, 23. l.

³ Pesty, Krassóm. tört. III. k. Okltár, 31. l.

¹ Haan és Zsilinszky, Békésmegyei okltár, 23. l.

Ezek elfogadták az ajánlatot s így 1364 Szent-Mihály napján az aradi káptalan előtt megkötötték a szerződést. E szerint Lökös, Márton fia a Lökös-ágból és Miklós, Domokos fia, a Neczpály-ágból, visszaadták Bethlen fiainak, I. Péternek és I. Jánosnak Bethlen-Ösi és Seprős elperelt felét, ezek pedig cserébe adták a Temes folyó mellett Iktártól keletre, Iktár és Enisztő közt eső Andocsfalva és Dragonfalva nevű helységeket az ott levő két hiddal együtt továbbá a Rékas patak fejenél ezen falvakat: Pósa-falvát, Bratiszlófalvát és Rádéfalvát.¹ Később e falvak megint a Bethlen-család kezére jutottak.²

A család továbbterjesztője nem az 1364-ben már említett Mihály, hanem I. Miklós fia, II. Bethlen lőn. Keresztneve Gergely vala s ezért őt jelöljük másként I. Gergelynek. E Bethlen I. Gergelyt 1397—1402. években Bebek Detre nádor elé idéztette Neczpály György, hogy perrel is kényszerítse őt az ősi vagyomból őt illető rész kiadására. A per aztán a szokásos kifogások, halasztások útján folyt rendszeren 1407-ig. Ez év őszén Bethlen I. Gergely is részt vett a boszniai hadjáratban s ott a hadakozás közben rátalált Neczpály György fiára, Demeterre. Miért, miért nem? most egyszerre úgy föllobogott az atyafi-szeretet I. Gergelyben és Neczpály Demeterben, hogy még ott Boszniában a Verbász folyó mellett táborozó király elé mentek s egymást okt. 4-én kiállított levél szerint kölcsönösen nemcsak ősi, hanem összes bármiképp szerzett javaikban is osztályos atyafiakká fogadták. Meg is ígérték melegiben, hogy 1408 Vizkereszt nyolczadán mindketten, vagy esetleg Demeter helyett, atyja, György, megjelennek a váradi káptalan előtt és ott kiválasztott nyolcz jámbor nemes ember ítéletére rábizzák magukat s a hogy azok őket az oklevelek megvizsgálása után megosztotztatják, úgy lesz jó. 40 márka büntetés érje azt, a ki szavát meg nem állja.

A kinek 1408 január 13-ikán Váradon szinét sem látták, az Bethlen I. Gergely vala. Sőt még azt is megtette, hogy újra a régi huzavonához fogott, halasztásokat nyert, az idéztetésekre nem jelent meg, úgy, hogy utoljára a nádor 1412

Szent-Jakab nyolczada előtt három piaczon kiálaltatta. Kifogyván minden ürügyből, végre 1412 Szent-Mihály nyolczadán Kóváry Pál itélőmester és más jámborok közvetítésével egyezésre lépett a Neczpályakkal. Az ősi vagyonnak felét átengedte a Neczpályaknak, csak azt kötötte ki, hogy Gyomán a jobbagyok kétharmadát neki hagyják. Ezután nyugodtan nézte, hogy 1412 december 8-ikán és a következő napokon Szederkényi János mint nádori kiküldött az aradi káptalan bizonyosága jelenlétében Bethlen-Ösit, Seprőst, Bodont és Gyomát 2 részre osztja s az egyik felét Neczpály Györgynek s örököseinek átadja, Bethlen-Ösiben levő udvarházáért pedig a Neczpályaknak 15 és fél öl nagyságú telket kiszakít. Nem szólt az ellen sem, hogy erről az aradi káptalan hivatalosan jelentést tett s Garay Miklós nádor 1413 Vizkereszt nyolczadán ítéletlevelet s az egész pör lefolyását összefoglaló ítéletlevelet adott ki.¹

Bethlen I. Gergely 1418-ban már nem élt. Özvegye, Zsuzsánna, alkalmasint Szeri Pósaleány, ez évben Szeri Pósa Péterrel együtt adja ki a mai Féregyháza (Temesm.) mellett eső Veregyháza egy részét Fejéregyházy Benedek nevű nemes szolgájuknak betelepítés végett.²

I. Gergely fiait, II. Miklóst és II. Pétert 1421- és 1425-iki oklevelek sorolják föl. 1421-ben a Neczpályakkal együtt új adománylevelet szerznek az ősi, még adománylevél nélkül bírt Gyoma, Bethlen-Ösi, Seprős és Bodon helységekre,³ 1425-ben pedig Gyoma szomszédjaival, az endrődi nemesekkel a határvillongások ügyében kibékülnek s egyszersmind Gyoma határait megjárattják.⁴

II. Péternek, az eddigi adatok szerint, magva szakadt.

II. Miklós korán elhalt, úgy hogy 2 fiát: II. Gergelyt és I. Domokost, mint kiskoruakat hagyta hátra. A kiskoru fiuk gyámja Szokolyi Péter, Temesmegye későbbi jeles főispánja vala, s 1443-ban, midőn a Biczerey-családot a Rékas birtokába iktaták, gyámfiainak nevében Iktár határraira vigyázott.⁵

¹ Békésmegyei okltár, 22—28. l.

² Gr. Sztáray cs. okltára, II. k. 192. l.

³ Békésm. okltár, 46—48. ll.

⁴ Justh cs. ltára.

⁵ Forgách cs. ltára a Magyar Nemzeti Muzeumban.

¹ Temesmegyei oklevelek, I. k. 561—62 ll.

² 1517-iki oklevél a Neczpáli Justh család levéltárában, a Magyar Nemzeti Muzeumban.

Szakolyi Péter keze alatt II. Gergely és II. Domokos jeles férfiakká növekedtek s országos hivatalokra emelkedtek. II. Gergely 1458-ban szörényi bán, 1464-ben zsidóvári várnagy vala,¹ I. Domokos előbb az 1468—76. években az erdélyi alvajdaságot viselte,² 1478-ban pedig a szörényi báni méltóságot nyerte el.³ I. Domokos első neje, Ábránfy Anna, a törökverő hősnek, Ábránfy Tamásnak leánya,⁴ második pedig Margit nevű vala.⁵

A két testvér élte vége felé a törökök beütéseinek inkább kitett Iktár helyett Bethlen-Ősít tette állandó lakásává s itt szorosabb ismeretségbe jutott a szintén ott lakó, utolsó Neczpályval, Balázsszal. E Balázs szerencsétlen is, meg tán tékozló is volt, s így mindig pénzhiányban szenvedett. Így történt, hogy 1466 július 3-ikán az aradi káptalan előtt seprősi birtokából 10 telket Bethlen I. Domokosnak zálogosított el 37 forintért;⁶ nemsokára, vagy tán ugyanakkor bethlenősi birtokának felét is zálogba tette 100 forintért I. Domokos apósánál, Ábránfy Tamásnál, ez pedig tovább adta a zálogot vejének I. Domokosnak.⁷ Mindamellet régi magyar szokás szerint összezördültek az atyafiak 1466 őszén. Neczpály Balázs panasza szerint Ábránfy Tamás I. Domokosnak, továbbá leányának, I. Domokos nejének buzdítására és sürgetésére 1466 Szent-Mihály napja táján elküldötte 3 fiát, 6 nemes tisztjét és a maga meg veje bethlenősi jobbágyait s ezek Balázs úr makkos erdejéből 28 darab hízott sertést elhajtottak, aztán bethlenősi malmát feltörték, az ott talált lisztet és gabonát elvitték, egyik szolgáját nyíllal megsebesítették, sőt őt magát is meg akarták ölni. Neczpály Balázs ezért elégtételt követelt. El is ment az országbírói törvényszék elé s ott vádat emelt hatalmaskodás szerzői és elkövetői ellen. A törvényszék 1467 január 20-ikán elrendelte a nyomozást, de Zarándmegye tisztikara csak későn,

május 4-ikén állítja ki a bizonyítványt, hogy Neczpály Balázs panasza való.¹

Már ebből is sejthető, hogy a rendes, bírói úton való elégtételadásból nem lett semmi. Az egyetértés I. Domokos és Neczpály Balázs közt teljesen helyreállott. 1469 elején Balázs úr azt a 100 forintot, melyért bethlenősi birtokának fele le volt kötve, valahogyan lefizette s I. Domokos 1469 május 13-ikán személyesen ment el az aradi káptalan elé, hogy ott kedves atyafiát minden további kötelezettségtől fölmentettnek nyilvánítsa s a zálogot okiratilag is visszaadja.²

Később még inkább kedveztek a Bethlentestvérek Neczpály Balázsnak. Lassan-lassan eljár az idő Balázs úr fölött s mindinkább bizonyosnak látszott, hogy nem lesz fiu-örököse. Kire szálljon már most a szép vagyon? A Bethlenek könnyen bebizonyították Balázs úrnak, hogy sokkal jobb lesz, ha rájuk, egy törzsökből fakadt atyafiaira hagyja, mintha az a királyra száll. Balázs úr tehát ráállott, hogy egymást kölcsönösen örökösökké tegyék. 1478 április 18-ikán létrejött a szerződés³ és a Bethlentestvérek a királyi udvarnál csakhamar kivitték, hogy azt I. Mátyás király 1478 június 10-ikén megerősítette, illetőleg a maga részéről is elfogadta.⁴

Most azonban a Bethleneknek jól kellett volna vigyázniok Neczpály Balázssra. Csakhogy nem vigyáztak s kerekedett belőle olyan baj, hogy 18 évig nyögtek belé. Neczpály Balázs a szerződés megkötése után fölment Túróczi megyébe s ott miért — miért nem? egyszer csak megmásította szavát. 1479 márczius 8-ikán megjelent a túróczyi konvent előtt s visszavonta a Bethlenekkel kötött 1478-iki szerződést, azt vetvén ürügyül, hogy a Bethlenek nem tartották meg ígéretüket s különben is tőle messze laknak.⁵ Aztán pedig ugyanaz nap összes birtokait 2000 kézhez vett forintért elzálogosította kussavi Justh Andrásnak.⁶ Egy hét mulva, márczius 15-ikén még régebbi, 4000 forintos adósságát is rátáb-

¹ Pesty, A szörényi bánóság története, I. k. 283. l. Krassóm. tört. III. k. 416. l.

² Pesty, Krassóm. tört. III. k. 438. l.

³ Gr. Teleki cs. oklt. II. k., 106—130 ll. és Pesty, A szörényi bánóság tört. I. k. 285. l.

⁴ 1467-iki oklevél a Justh cs. ltárában.

⁵ Orsz. lt. Dl. 19535.

⁶ Justh cs. ltára.

⁷ 1467. évi oklevél u. ott.

¹ Justh cs. ltára.

² U. ott.

³ Békésmegye okltára, 90—91. ll.

⁴ U. ott, 92—93. ll.

⁵ Justh cs. ltára.

⁶ U. ott, kiadva némi hibákkal: Békésmegyei okltár, 98. l.

láztatta vagyonára, úgy, hogy az most már 6000 forintig volt elzalogosítva.¹

Justh András már most gyorsan birtokba szeretne volna venni Neczpály vagyonát. Egy hét múlva már beiktató parancsot szerzett a királyi kancelláriától s április 10-ikén ott volt Bethlen-Ösiben a királyi ember, meg a budai káptalan bizonyosága, hogy Neczpály Balázs részét Justhnak átadják. Bethlen II. Gergely akkor már nem élt, I. Domokos pedig nem készült el a meglepetésre, talán nem is volt éppen ott, úgy hogy a hely színén ellenmondani sem tudott; Budára küldötte tehát egyik emberét s ott utólag jelentette be a káptalan előtt tiltakozását Justh András beiktatása ellen.²

Nem sokára (1479 novemberben) Neczpály Balázs meghalt. Ugyanez időtájt I. Domokos is bevégezte földi pályafutását, özvegyen hagyván maga után második nejét, Margitot, és árván 4 gyermekét. A Bethlenek szerencséjére Bethlen I. Domokos özvegye kardos magyar aszszony volt s gyermekeinek meg sógora árváinak jogait keményen védelmezte. Neczpály Balázs halála után annak alföldi birtokait azonnal lefoglalta gyermekei és sógora árvái számára, s fölvette a keztyűt Justh Andrással és Onofrynéval, Neczpály Balázs unokahugával szemben. Onofryné leányegyedet követelt Neczpály Balázs vagyonából. A felvidéki birtokok negyedrésszébe be is iktattatá magát, de Bethlen-Ösiből a király emberét és a káptalani bizonyoságot özvegy Bethlen I. Domokosné udvarbirájával és egyéb embereivel erőszakosan kikergetteté, úgy hogy azok az alföldi birtokok negyedét le nem foglalhaták.³

I. Domokos özvegye nemsokára Nagylucsei Dóczy Imréhez, I. Mátyás király egyik kapitányához ment férjhez, s ebben ő támaszt, a Bethlen-fiúk pedig hatalmas pártfogót nyertek.⁴ Időközben folyt a pör Justh Andrással. Ez 6000 forintos követelése fejében tette lefoglalta Neczpály Balázs felvidéki jószágait, de, mint láttuk, szeretne volna megkaparítani ugyanannak (tetteleg már a Bethlenek kezére jutott) alvidéki

birtokait is. Viszonzásul II. Gergelynek fia, III. Gergely 1488-ban hivatalosan be akarta magát iktatni Neczpály Balázs fölvidéki (turóc-, liptó- és árvamegyei) javaiba, mint a melyek az 1478-iki szerződés szerint szintén a Bethlen-családot illették volna. Ezt meg természetesen Justh András akadályozta meg.¹ A Bethlenek Neczpály Balázs egyetlen leányát is hibásnak tartották a felvidéki jószágok visszatartásában s őt III. Gergely és II. István 1489-ben egész komolyan fölszólították, hogy atyja turóc-, liptó- és árvamegyei birtokait nekik adja át. Mint előre látható volt, Neczpály Zsófia ezt megtagadta.²

Justh András 1488-ban, vagy még azelőtt, újra megkísérelte a zarándmegyei birtokok lefoglalását, de Bethlen I. Domokos özvegye fegyveres emberekkel üzette el a hivatalos személyeket. Erre aztán új per keletkezett «erőszakos elűzés» (violenta repulsio) czímén. 1489 február 18-ikán a királyi törvényszék az özvegyet a pörben való meg nem jelenés miatt megbírságotla.³ 1492-ben Szent-Mihály nyolczadán a törvényszék újra csak azt állapíthatja meg, hogy az alperes özvegy nincs jelen s ennél fogva őt egy arany márkányi, vagyis 72 forintnyi bírsággal sújtja. Ennek a királyt illető kétharmadát Justh András mindjárt ki is fizette, hogy így aztán az egész bírságra nézve egyedül ő legyen a követelő fél.⁴

1493 január 31-ikén Justh másodízben akarta magát a zarándmegyei volt Neczpály-részekbe iktattatni, de az özvegy másodszer is fegyveres erővel állott ellen. E miatt aztán az özvegyet és a Bethlen-fiúkat 1494 február 18-ikán a királyi törvény 2 arany márka, vagyis 144 forint bírsággal róttá meg s elrendelte Justhnak harmadszori beiktatását.⁵ Ez év július 3-ikán meg is jelent a királyi ember a káptalani bizonyosággal együtt Bethlen-Ösiben, most azonban nem csupán Bethlen I. Domokos özvegye, hanem leánya, Sára, Tárczay János későbbi székely ispán neje, fia II. János, továbbá II. Gergelynek

¹ Békésmegyei okltár, 94—97. i.

² U. ott, 101.

³ U. ott, oklt. 103 l.

⁴ Orsz. lt. Dl. 19535.

¹ Justh cs. ltára.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ Két darab oklevél u. ott.

⁵ U. ott.

leányai: Katalin (Lélyfy vagy Léli István neje) és Krisztina is adtak megbízást tisztjeiknek a beiktatás erőszakos megakadályozására.¹

Ez volt az utolsó fogás. Már most aztán jó volt egyességre fogni a dolgot, mert különben a Neczpály-vagyonnak zarándmegyei része is elúszik. Belátták ezt Bethlen I. Domokosnak életben maradt fiai: IV. Gergely, II. Domokos és II. János és 1496 júniusban fölküldték maguk közül II. Domokost Budára egyezkedés végett. Az egyezés Geréb Péter országbíró előtt létre is jött az «uti possidetis» alapján. Justh megkapta a Neczpályak fölvidéki birtokait s a Bethlenek lemondtak minden azokhoz való jogukról, viszont a Bethlenek megtartották a délvidéki jószágokat és Justh elengedte minden ezekre vonatkozó követelését.² Ez egyezséget 1499-ben a király is megerősítette³ s ezt többé nem is sértették meg.

Jogfentartásról s egész pernek elintézéséről lévén szó, az 1496-iki szerződésbe belevették azt is, hogy Gyoma békésmegyei község Miklóslaka, Őzed és Téglás pusztákkal együtt a Bethleneké marad. Tettleg azonban Gyoma 1496-ban már nem volt a Bethlen-családé. Eladták, vagy tán leánynegyed fejében átadták azt 1493 előtt Szegi Dóczy Gergelynek.⁴

Pár évvel az 1496-iki szerződés után Justh András háborgatták némelyek a Neczpály-vagyonban. Ő erre a Bethlenekhez fordult s fölshíltotta őket, hogy segítsék őt, a mint hogy ígérték is, a Neczpály-vagyon védelmezésében. A királyi ember e felszíltást III. Domokosnak és II. Jánosnak az ő bethlenősi birtokukon, IV. Gergelynek pedig az ő seprősi birtokán 1500 márczius 30-ikán adta tudtul.⁵ Kitűnik ebből, hogy I. Domokos nagykorúságot ért fiai közül az osztozkodáskor II. Domokos és II. János Bethlen-Ősit, IV. Gergely ellenben Seprőst kapta.

II. Domokos és II. János 1507-ben mint szomszédok jelen voltak, midőn a zódi uradalom felét a Gersei Pethőknek átadták.⁶

¹ Justh cs. ltára.

² Békésm. okltár, 114—16 ll.

³ U. ott, 132—33. ll.

⁴ V. ö. Karácsonyi, Békésvármegye története, II. k. 131. l.

⁵ Justh cs. ltára.

⁶ Hazai Okmánytár, V. k. 401. l.

Az eddig előadottak túlnyomó része a Neczpáli Justh-család levéltárában levő adatokon alapul. Az 1496-iki szerződés után azt várhatnók, hogy már most a Justh-levéltár régi írásairól eltűnik az Iktári és Bethlenősi Bethlenek neve, mert hiszen az összekötetés a két család közt megszakadni látszott. Azonban a birtokviszály megszűnése után csakhamar rokon kapocs keletkezett volt haragosok között. Mint a családfán látható, IV. Gergely Lélyfy Krisztinát, Lélyfy Istvánnak Iktári Bethlen Katalintól származó leányát, vagyis harmadfokú rokonát vette nőül. Ettől csak egy leánya született, Bethlen Adviga (vagy Hedvig). Ezt pedig Justh Menyhért, András fia, a most élő Justhok közös őse, vette el.¹ E révén aztán megint került egy csomó olyan oklevél a Justh-levéltárba, mely az Iktári Bethleneket emlegeti és szerencsésen kipótolja a XV. és XVII. században élő Bethlenek közt eddig fennálló hézagot.

IV. Gergely fiörökös nélkül halván el, unokaöcscsei, II. Domokos fiai: III. János, III. Péter és I. Gábor mindjárt kérték az özvegyet, hogy adja át nekik férje birtokait, annál is inkább, mert ők készek az ő hozományát készpénzben visszafizetni. Azonban az özvegynek még több joga is volt férje birtokrészeihez, mint csupán a hozományértéke, mert férje előzőleg összes javait 130 forintért elzálogosította apósának, Lélyfy Istvánnak, halála után pedig a zálogjog leányára szállott.² Erről a Bethlen-fiuk semmit sem akartak tudni s a törvény útjára terelték a dolgot. 1517 augusztus 28-ikán kelt a nádor rendelete, hogy IV. Gergely özvegyét hivatalosan is föl kell szólítani hozománya értékének föl vételére s volt férje birtokainak visszaadására, ha pedig nem engedelmeskednék, a nádori törvényszék elé kell idézni. Kolthy Lukács királyi ember szeptember 20-ikán, vasárnap, az aradi káptalan bizonyágának jelenlétében adta tudtul az özvegynek a nádor rendeletét s mivel az visszatartotta a pénzt, megidézte a nádor elé. Megtudjuk ez idézőlevélből, hogy az özvegy Seprősen lakott s hogy elhunyt férjének részei voltak Bethlen-Ősi, Seprős, Bodon zarándmegyei, Iktár, Kistelek, Susvafalva, Alsó-Rékács, Felső-

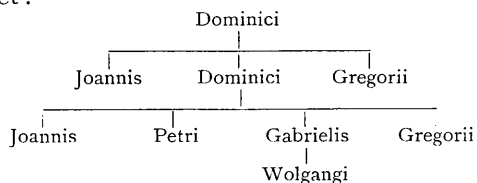
¹ 1520., 1522. és 1524. évi levelek a Justh cs. ltárában.

² 1520-iki levél u. ott.

Rékács, Balotafalva, Kápolnásfalva, Királykuta, Zalafalva, Jakabfalva, Harabócz, Andocsfalva, Draganfalva és Enyészto temesmegyei falvakban.¹ Az utóbb felsorolt 14 faluból állott tehát a később, még az országgyűléseken is annyiszor emlegetett iktári uradalom. A 14 faluból csak az uradalom feje, Iktár maradt fenn épen napjainkig, Susvafalvát ma Susanovecznek, Királykutát ma már Kralovecznek (Kralyevác) hívják (mindkettő Iktár szomszédságában esik); a két Rékács nevére emlékeztet a Kralovecz felett eső Rechesicza hegy, a többi falvakéra meg semmi.

Még ezzel sincs vége ezen idézőlevél érdekes tartalmának, mert, ha megfordítjuk, láthatjuk, hogy a külsején valaki a XVI. század végén, vagy a XVII. század elején rájegyezte ezen, az oklevelektől is támogatott kis nemzedékrendet:

Visszatérve már most a IV. Gergely özvegye és II. Domokos fiai közt támadt perre, III. János abbanhagyta a viszálykodást, de III. Péter és I. Gábor folytatták azt s a nádori törvényszék az ő sürgetésükre IV. Gergely özvegyét, mint makacsot elmarasztalta, férje vagyonát pedig a Bethlen-fiuknak ítélte.² Erre ezek erőszakhoz nyultak és IV. Gergelynek bethlenősi-i részét lefoglalták. Szaladt most az özvegy a királyhoz s a nádor ítéletét fölfüggesztő rendeletet szerzett, de egyszersmind kijelentette, hogy a királyi személyes jelenléti törvényszék előtt elmondja okait, miért nem akarja volt férje vagyonát visszabocsátani. A váradi káptalan volt megbizva, hogy e fölfüggesztő rendelet kihirdetéséről s azzal kapcsolatosan a Bethlen-fiúknak személyes jelenléti törvényszék elé való idéztetéséről jelentést tegyen. Ez teljesítette is a megbízást s bizonyítványt adott arról, hogy az ő kiküldöttje jelenlétében Soklyai Kis Imre zarándmegyei nemes 1519 szeptember 13-ikán

az aradi káptalant a nádorítélet végrehajtásától eltiltotta, szeptember 14-ikén pedig Bethlen-Ősiben Bethlen III. Pétert és I. Gábort a király elé idézte.¹

Azonban a 2 Bethlen-fiu semmit sem adott a királyi fölfüggesztő rendeletre (közönséges dolog volt ez akkor), hanem folytatta a foglalást s 1519 Szent-Mihály-nap táján az özvegynek iktári udvarházára tette rá a kezét.²

Ez utóbbit s a hozzácsatolt részeket aztán végleg meg is tartották, mert az özvegy látván, hogy másképp velük nem boldogul, 1520-ban kibékült a Bethlen-családdal. E végből május 8-ikán megjelent az aradi káptalan előtt a Bethlen-fiuk mostohaatyja, Kenézi Dombay Pál, Bethlen II. Domokos özvegyének, szintén Krisztina nevűnek második férje, édes anyjuk, meg III. Péter és Gábor, és kijelentették, hogy IV. Gergely özvegyének hozománya fejében fizetnek 70 forintot s egyelőre szintén 130 forintért zálogban hagyják nála IV. Gergelynek bethlenősi, seprősi és bodoni részeit.³

Nem valami fényesen állhattak ekkor a Bethlen-család pénzügyei, mert biztos, hogy azt a 130 forintot négy év alatt sem fizették le és 1524-ben III. Péter és I. Gábor mint szomszédok keservesen nézték, a mint a zálogos birtokok felét IV. Gergely özvegye átengedi testvéreinek, özvegy Nadányi Mihálynénak, született Lélfy Katalinnak.⁴

III. Jánost, mint említők, az 1519-iki erőszakos foglalásokkor nem emlegetik; de említik 1520 novemberben és IV. Gergely özvegyének a Sámoly-Keszi Vajda-család ellen folytatott perében az özvegy javára királyi emberül jelölik ki.⁵

Hogyan jutott III. János testvéreivel ellentétben ily nagy barátságba özvegy Bethlen IV. Gergelynével, megmagyarázza az, hogy IV. Gergely özvegye első férje halála után másodsorú Zarándi Horváth Andrásához ment férjhez, III. János pedig éppen e Horváth Andrásnak első nejétől, Palotai Czibak Margittól született

¹ Justh cs. ltára.

² 1519-iki levél u. ott.

¹ Justh cs. ltára.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott.

leányát, Katalint vette nőül.¹ Így tehát kétszeres atyafiság kapcsolta őt nagybátyja özvegyéhez.

II. Domokos második fiát, I. Gábort, nemcsak a nagybátyja özvegyével folyt perekben emlegetik. Ő, mint nagyatyja, kilépett a politikai küzdőtérre s ha hivatalt nem is nyert (eddigelé legalább nincs róla tudomásunk), mint ellenzéki vezér országos hírre tett szert. 1536-ban mint a szentandrászi uradalom negyedének földesurát sorolják föl, de minden jel szerint csak mint testvére, III. János kiskorú gyermekeinek gyámja rendelkezett ő ottan.² Nejével, Nagyfalusi Toldy Erzsébettel a mai Szent-Anna (Arad-m.) mellett eső Tövisgyháza és Ujfalu helységek (ma puszták) részeit kapta.³ Temesvár elvesztése után ő lett egyik leglelkesebb vezére azoknak, kik Izabellát, illetőleg fiát, János Zsigmondot újra Erdély és Tiszántúl fejedelmévé akarták avatni. A Ferdinánd-pártiak már 1552 decemberben tudták, hogy I. Gábor részes az erre irányuló mozgalomban⁴ I. Ferdinánd ezért 1553 február 3-ikán megparancsolja, hogy a váradi várkormányzó az összeesküvés 2 főkolompósát, I. Gábort és Artándy Kelement fogja el és Váradon tömlöczbe vesse.⁵ Csakhogy a parancsot végrehajtani nem lehetett. I. Gábor szabadon maradt, embereivel Nagy-Kereki alá szállott s részt vett 1563 nyarán Petrovich Péternek Várad elfoglalására célzó támadásában. A támadás meghiusulása és Petrovich menekülése után I. Gábor fejének és jószágainak megmentése végett kénytelen volt kegyelmet kérni. Ezt meg is nyerte.⁶ 1556-ban azonban újra János Zsigmond pártjára állott s e miatt 1557 december 9-ikén tövisgyházi és ujfalusi birtokait a Ferdinánd-pártiak elkobozták.⁷ Nemsokára ezután

meghalt. Özvegye a királytól kegyelmet nyert s innen van, hogy a királyi adórovó 1562-ben I. Gábor özvegyét írja a bethlenösi, seprösi és bodoni birtokrészek tulajdonosának.¹

II. Domokos legifjabb fiát, V. Gergelyt, az 1517—20-iki peri iratok nem említik, hanem csak az 1517-iki idézőlevélre jegyzett genealogia sorolja föl. Pedig nagyra volt hivatva. 1548-ban királyi emberül jelöli őt ki Izabella királyné kancelláriája, hogy Petrovich Pétert Csálya és Zsidóvár birtokába beiktassa.² 1553-ban, bátyjával, I. Gáborral együtt részt vett Petrovich támadásában.³ 1557-ben már jutalmat kap Izabella királynétól: Majsay Lászlóval együtt nyeri el a biharmegyei Szentjánosfalut.⁴ 1561—66-ban kárán-sebesi bán vala.⁵ Megölték az ónodi királypárti katonák Mező-Túron 1567-ben, éppen midőn János Zsigmond őt a budai pasához követül küldötte.⁶

III. János gyermekei, anyjuk, illetőleg nagyanyjuk után a Palotai Czibak-család vagyónának egy részét örökölték a zaránd- (most arad-) megyei Eleken, Gyula-Varsányban és a már elpusztult Ságón (Oltlaka és Nagy-Püly közt). Birták azonkívül még a szentandrászi (Békésm.) uradalom negyedét is.

E gyermekek közül I. György 1536-ban nagynénjének, Horváth Borbálának, férjével, Nadányi Gyárfással, bethlenösi-i birtokára nézve lép egyezsége.⁷ 1553-ban ő is teljes igyekezettel szolgálta Izabella és János Zsigmond ügyét, sőt Majsay László zarándmegyei nemessel együtt ő járt követségben 1553 első negyedében Izabella királynénál s ő hozott tőle levelet megüzenetet.⁸ A vállalat meghiusulta után I. György nem sokáig élt. 1556-ban már nem ő, hanem

¹ A gróf Csáky család levéltára Lőcsén. f. 22. nr. 10.

² Karácsonyi, Békés vármegye története. I. k. 225. l.

³ Századok, 1884. évf. 199. l. V. ö. Liber Regius, II. k. 137. l., az orsz. ltban.

⁴ Történelmi Tár, 1892. évf. 658. l.

⁵ U. ott, 669. l.

⁶ Karácsonyi, id. m. 130—32. l. Liber Regius, I. k. 54. l.

⁷ Liber Regius, II. k. 137. l. Ugyanott olvasható egy adománylevél, mely szerint Iktári Bethlen Gábornak Eleken, Gyula-Varsányban és Ságón is lettek volna rész-birtokai. Ebből az következnék, hogy III. Jánosnak is volt Gábor nevű fia. Ámde ennek másutt semmi nyoma és az 1562-iki adórovás szerint ugyanazon részeket III. János leánya, Anna, illetőleg ennek férje,

Glésán Miklós bírja. Ebből tehát az következik, hogy a kérvényezők rosszul voltak értesülve, mert az 1557-ben fölkért eleki, gyula-varsányi és sági részek nem Gáboréi hanem I. Györgyéi, ennek halála után pedig testvércéi, Annáéi valának.

¹ Fábán, Aradmegye leírása, 33. l.

² Pesty, Krassó-m. története, III. k. Okt. 46.

³ Történelmi lapok, II. k. 659—60 ll.

⁴ Bunyitay, A váradi püspökség tört. II. k. 500. l.

⁵ Pesty, A szörényi bánság tört. I. k. 299. l.

⁶ Nagy Iván, id. m. II. k. 73. l.

⁷ A Nadányi-család levéltára Pusztá-Kovácsiban. f. 18.

⁸ Történelmi Tár, 1892. évf. 682. l.

özvegye bírja a szentandrászi uradalom negyedének felét.¹

A szentandrászi uradalom Bethlen-féle negyedének másik fele ugyancsak 1556-ban Mátyás Kelemen nevén áll.² E Mátyás Kelemen, oltlakai nemes, birtokos ember úgy jutott Bethlen-vagyonhoz, hogy még 1552 előtt nőül vette Bethlen I. György leánytestvérét, Annát. Mátyás azonban 1356 után meghalt; Anna tehát mint özvegy bírta 1560-ban a szentandrászi uradalom negyedét,³ (I. György özvegyét bizonyosan kifizette) és mint özvegy szerzett arra 1560 márczius 8-án új adománylevelet I. Ferdinánd királytól.⁴ 1561-ben újra férjhez ment Tótfalusi Glésán II. Miklóshoz s birtokai kedvéért Ferdinánd-párti maradt.⁵

Még csak a fejedelem atyjáról, I. Farkasról kell pár szót szólnunk. Ő az 1517-iki idézőlevélre jegyzett genealogia szerint I. Gábornak fia volt. Bojti Veres Gáspár szerint 1566-ban hősiességgel védte Gyula várát a törökök ellen s onnan több sebbel szabadult meg. Ez azonban hihetetlen. Az Iktári Bethlen-család összes hagyományai atyjának, unokaöccsének és nagybátyjának, János Zsigmond visszahozataláért folytatott küzdelmei, a gyulai vitézek névsora, az ő későbbi életpályája mind-mind ellene szólnak Bojti tudósításának. Továbbá Bojti szerint Gyula elfoglalása után I. Farkas, előbb Bethlen-ösibe bujdosott s onnan Boros-Jenőbe menekült. Csak hogy 1566-ban Gyula elfoglalása után rögtön elfoglalta a török Boros-Jenőt is, tehát I. Farkas csöbörből-vederbe lépett volna. Inkább hihető, hogy I. Farkas regeszerű kalandja 1556-ban tör-

tént. Ekkor ugyanis Boros-Jenő egy kis ideig a János Zsigmond-pártiak kezére került. Ha tehát I. Farkas Gyuláról a János Zsigmond pártiakhoz Boros-Jenőbe akart szökni, könnyen megeshetett, hogy a nádasokban bujdosva ért előbb Bethlen-ösibe és aztán Boros-Jenőbe.

I. Farkas érte meg azt a szomorú időt, hogy őseinek jószágain nem hajthatta le fejét álomra. Iktáron 1552, vagyis Temesvár elvesztése óta, Bethlen-ösiben 1566, azaz Gyula és Boros-Jenő török kézre jutása óta nem lakhatott. Új otthon kellett tehát szereznie s ezt meg is szerezte Báthory István fejedelemhez való ragaszkodásával s a kerelő-szentpáli ütközetben tanúsított vitézségével. 1576 február 1-én kiállította Báthory fejedelem kancelláriája a parancsolatot, hogy Iktári Bethlen Farkast iktassák be a marosilyei uradalomba.¹

Ezzel vetette meg lábát Erdélyben az Iktári Bethlen-család. Méltán kért egy kis fészekhelyet azon országrésztől, melynek fenmaradásáért legjobb meggyőződése szerint már előbb is annyit küzdött, s a belőle származott fejedelem élete a megmondhatója, hogy nem rosszul hálálta meg azt a kis fészket.

Nem mondom, hogy az itt elmondottakat majd idővel ki nem egészíthetik vagy jobban elő nem adhatják mások, kivált azok, a kik az Iktári Bethlen-család levelesládáját átvizsgálják. Tegyük is. Én csak azt akartam, hogy azt a három százados zavart, azt a tömérdek tévedést, mely Bethlen Gábor ősei tekintetében uralkodott, hiteles okiratok segítségével már most is eloszlassam, mert azt vélem, nagyobb szégyenére válik a magyar történetírónak, ha oly nagy nevű, világtörténelmi jelentőségre emelkedett férfinak, minő volt Bethlen Gábor, származását továbbra is függőben, a tudatlanság és tévedések zsákmányául hagyja, mintha előadja, ha nem is egész tökéletesen, a mi e tekintetben már eddig is biztosan megállapítható.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

¹ Pesty, Krassó vármegye tört. IV. k. 97—100. ll.

¹ Dicales conscriptiones comitatus Békés, az országos ltárban.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ Harruckern-levelek a gr. Károlyi cs. ltárában Budapest, f. V. 29.

⁵ Csáky cs. h. Lőcsén, f. 22. nr. 10. Dical. conscriptiones cot. Békés. Ez Annát Békésvármegye történetében (I. k. 225. l.) I. Gábor leányának irtam, de hibásan, mert a Csáky levéltár itt idézett adatát nem vettem figyelembe.

A DOLHAI ÉS PETROVAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

(Első közlemény.)

A család első ismert őse *Hosszúmezey Szaniszló*, a beregmezei oláhok vajdája, valószínűleg testvére volt az 1330 táján Kúnországból, a mai Oláhországból Bereg megyébe áttelepedett *Bilkey Karácson* vajdának, *Ilosvay Maxemnek* és *Komlósy Torpa Mihálynak*, a kiknek utódait már megismertettük folyóiratunk hasábjain. Nevezett *Hosszúmezey Szaniszlónak* fiától, *Jánostól* öt unokája maradt: *Szaniszló*, akitől a *Dolhay* család származott, *János*, akinek fia és unokája *Leordínai Orda* nevet viseltek, *Péter*, aki korán elhalt, *György*, a huszti várnagy, a kinek fiában megszakadt és végre *Bogdán*, a ki *Adeodatusnak* is nevezetett. Mindezekről elmondottuk már a Turul XI. kötetnek 71-dik és következő lapjain mindazt, a mit róluk a leleszi társas káptalan, a gróf Telekiek gyömrői és a Petrovay család levéltárainak okmányai fentartottak.

Bogdán állandóan *Dolhaynak* nevezetett, egyetlen fia, *I. Mihály* eleinte szintén a *Dolhay* nevet viselte, de hogy megkülönböztethető legyen unokatestvéreitől, *Szaniszló fia Mihálytól*, *János fia Mihálytól* és nagyatyja, *János* testvérének, *István* vajdának fiától, *Mihálytól*, *Bogdán Mihálynak* iratott, utóbb Ruzskovára telepedvén, *Ruzskovaynak* nevezetett, végre Petrovára tévén át lakását, felvette a *Petrovay* nevet, melyet utódai aztán állandóan meg is tartottak. 1450-ben minden ellenmondás nélkül beiktattatott rokonaival, *Dolhay István* vajda fiával *Mihálylyal*, *Szaniszló* fiával *Ambrussal*, *Porkoláb György* fiával *Jánossal*, *Orda Mihálylyal* és *Pétermán Györggyel* együtt a máramarosmezei egész Mojszin helység birtokába,¹ de azt csakhamar elvesztették, mert 1453-ban visszaadta Hunyadi János kormányzó Mojszint régi és jogos tulajdonosainak, Grád fiainak, *Mihálynak* és mindkét *Jánosnak*, *Szelistyei Vlád* fiainak, *Jugának*, *Radulnak*, *Ivánnak* és *Zay Maynak*, valamint *Gráda Györgynek*.² *Dolhay Ambrussal* 1466-ban oly módon egyezett ki

öröklött birtokaik iránt, hogy Kis-Lonkát, (Sajó-) Polyánát és Rozsályát ezentul is úgy birják, ahogy atyáik azokat egymás között felosztották volt, Dolha azonban egészen *Dolhay Ambrusé* legyen élte fogytaig.¹ 1470-ben ügyvédi meghatalmazást adott Ilosvay Lászlónak, másik Lászlónak és Jánosnak, Rákóczy Istvánnak, valamint *Bilkey Andrásnak* és *Mihálynak*.² Láttuk, hogy az 1466-ik évi egyezés szerint egész Dolha a *Dolhay Ambrus* birtokába jutott, de úgy látszik, nem nyugodott bele ezen talán kimerőszakolt egyességbe sem *Petrovay Mihály*, sem pedig unokatestvére, *Leordínai Orda Mihály*, a ki a maga részét Dolhából szintén átengedte volt *Dolhay Ambrúsznak*, hanem visszafoglalván birtokaikat, 1471-ben zálogba adták dolhai, zádnjai és bronkai részjóságaikat, melyek a három határ felét tették ki, *Petrovay Mihály* dolhai udvarházával együtt 600 arany forintért mindkét Ilosvay Lászlónak és Zirmay Flórisnak azon per költségeinek fedezetére, melyet Ficze Mihály, Ivánka György, Gyulafalvi Ficze György és Sugataghy János folytattak volt ellenökben.³ Ezen birtokvisszafoglalás s egyéb erőszakoskodás miatt aztán úgy *Petrovay Mihály*, mint *Leordínai Orda Mihály* fejvesztésre ítéltettek, de kiegyezvén *Dolhay Ambrussal*, fejük váltóságába átengedték neki dolhai, bronkai, zádnjai és rozsályai birtokaikat, melyekbe Mátyás király parancsára 1471-ben *Dolhay Ambrus* be is iktattatott. Így veszett el a *Petrovayak* dolhai, zádnjai és bronkai birtoka, mely a három falu egy negyedét tette ki, utóbb pedig *Orda Mihály* és *Porkoláb György* ágának kihaltával, a nevezett faluk feléből állott volna. Ez a jószágvesztés okozta, hogy a két Ilosvay és Zirmay Flóris a zálogösszeg lefizetése daczára sem juthattak a birtokokhoz, miért is beperelték 1476-ban *Petrovay Mihályt* és fiát, *Demetert*, *Leordínai Orda Mihály* leányát, *Katát* és a *Dolhayaikat*, akiket aztán Mátyás király arra ítelt, hogy

¹ Lelesz, Statut. Litt. D. Nro 49. Anni 1450.² Gróf Teleki, Hunyadiak kora, X. k. 395. l.¹ Lelesz, Actor. Nro 9. Anni 1466.² Lelesz, Actor. Nr. 4. Anni 1470.³ U. ott, Nro Fasc. 12. Anni 1471.

vagy adják át a birtokokat, vagy pedig fizetik vissza a zálogösszeget. Valószínűleg ezen zálogösszeg visszafizethetése végett adta zálogba 1479-ben egész Petrovát fiának, *Demeternek* és ennek feleségének, *Margitnak*. Úgy látszik, örökölte atyjának, *Dolhay Bogdán*nak erőszakoskodó természetét és szívesen részt vett a hatalmaskodásokban. 1459-ben Gerhes István és Fejérfalvi Papkoszta idézték törvénybe *Dolhay Ambrussal* és *Leordinai Orda Mihálylyal* együtt valami, — az oklevélben meg nem nevezett — hatalmaskodás miatt,¹ 1479-ben pedig Forintverő János nagybányai polgár perelte be, minthogy Deésy Péter máramarosi sókamaraispán, a *Dolhayak*, Vissy Mikola fia, Miklós és Sajóy Pál társaságában bocskói házát megrohanták s onnan a Bocskóra és Lonkára vonatkozó irományokat és minden ingóságot elvitték, a jobbgányoktól pedig 200 arany forint adót szedtek be, miáltal Forintverőnek 1000 arany forintnál is nagyobb károkat okoztak.

1465-ben mint királyi ember működött, 1466-ban Máramarosmegye egyik szolgabírája volt,² 1476-ban pedig választott bíró volt a Barczánfalvyak osztályánál, végre 1480-ban ellentmondott Drágffy Bertalan beiktatásának Batiza falu birtokába. Élt még 1489-ben.

A harczmezőn többször kitüntette magát, különösen pedig Mátyás királynak István moldvai vajda ellen 1467-ben viselt hadjáratában a december 15-iki éjjeli támadáskor, a mikor a király maga is veszélyesen megsebesült, rokonaival együtt testével védte a királyt a nyilak zápora ellen, ezért aztán rokonaival, Vancsfalvy Korojjal, és ennek fiával Jánossal, Sztatina Nán Mihálylyal, Farkasrévi Lőke Péterrel, Sugataghi Mikle Jánossal, Bárthfalvi Sziget fiával, Péterrel, Vissói Pap fiával, Simonnal, Búthfalvy Lupsával, Fejéregyházy Sztecskkel és Vancsfalvy Ován Györggyel együtt, kivette a király 1469 szeptember 17-ikén kelt levelével a máramarosi főispán, alispán és szolgabírák hatósága alól személyükre, valamint birtokaikra nézve is, úgy hogy csak a király személyes jelenléte, a nádorispán és az országbíró ítélőszéke elé lehes-

sen őket megidézni.¹ Ezen kiváltság «Liber baronatusnak» neveztetett s 1650-ig állott fenn Máramarosban, amidőn az erdélyi országgyűlés eltörölte.

Petrovay Mihály neje valószínűleg *Bedőházy* leány volt, s ezt abból következtetjük, mert 1456-ban átiratta a csanádi káptalannal az egri káptalannak *Bedőháza* határjárásáról 1336 deczember 20-ikán kiadott bizonyáglevelét.² Azonban az sem lehetetlen, hogy anyja volt *Bedőházy* leány s azután örökölte *Bedő*, máskép *Bedőháza* negyedrészt.

Négy fia maradt: *I. János*, *I. Demeter*, *I. László* és *I. György*.

Lászlóról és *Györgyről* egyebet nem tudunk, mint azt, hogy 1466-ban életben voltak, talán a moldvai hadjáratban estek el.

I. Demeterről is csak annyit tudunk, a mit már el is mondtunk, hogy 1479-ben feleségével, *Gyulafalvi Rednik Margittal*, ki utóbb *Bedőy Mihályné* lett, zálogba vette volt atyjától egész Petrovát.

I. János 1505-ben Máramarosmegye egyik követe volt a rákosi országgyűlésen.³ 1508-ban és 1519-ben pedig alispánságot viselt.⁴ 1508-ban ellentmondott Drágffy György Szurdok és Rozsálya birtokába történt beiktatásának. 1518-ban jelen volt Szarvaszón Pogány Zsigmond beiktatásánál. 1519-ben perelt valami ügyben *Bedői Pap Simonnal*. 1514-ben azzal vádolták őt, valamint *Vancsfalvy Györgyöt*, *Búdfalvy Simont*, *Keselőmezőy máskép Huszthy Benedek deákot*, *Bárdfalvy Jánost*, *Szarvaszói Bank Tamást*, *Bank Illést* és *Gerhes Jánost*, *Ebeczky Pétert*, *Gerhes Mihályt*, *Fejérfalusi Ficze Andrást*, *Leordinay Jánost*, *Kohnyay Bogdánt*, *Dragomérfalvi Diák Tivadart* és *Istvánt*, *Farkasrévy Lázárt*, *Gorzó Simont*, *Középapsai Koszta Simont*, *Alsóapsay Balázst*, *Joódy Lázárt* és *Domokost*, *Gyulafalvi Ficze Búthot*, *Barczánfalvy Jánost*, *Jarkafalvy Tivadart*, *Barczánfalvi Pétermán Pétert*, *Alsóvissói Pap Istvánt* és *Pap Illést* s még néhány szatmár- és ugocsamegyei nemest, hogy *Dósa Györgyhöz* csatlakoztak volt, miért is

¹ Leleszi kiadvány 1667-ből néhai Szilágyi Istvánnál.

² Dr. Mihályi János úr szíves közlése a bedői közbirtokosság leveles ládájából.

³ Néhai Szilágyi István közlése.

⁴ Eredeti oklevelek.

¹ Lelesz, Vetust. Actor. Nro 25. Fasc. 7. Anni 1459.

² Eredeti okirat néhai Szilágyi István gyűjteményében M.-Szigeten.

II. Ulászló király Budán, 1514 október 20-ikán kelt levelében összes birtokaikat Verböczy István országbírónak és erdélyi itélőmesternek adományozta.¹ De a máramarosi nemesek erélyesen védték jószágaikat s még az országgyűléshez is felfolyamodtak, ennek lett is foganata, mert az 1514-ik évi XXXV-ik törvénycikk szigorú vizsgálatot rendelt el az iránt, vajjon igaz-e, hogy a máramarosi nemesek a Dósa-féle lázadásban résztvett parasztnak pártját fogták. Ez a vizsgálat a vádlottak javára ütött ki, mert Verböczy egy talpalatnyi birtokhoz sem jutott Máramarosban.

Ruszkovai Dolhay Mihály, az *István vajda* fia, 1511-ben zálogba adta volt egész Ruszkovát, ottani udvarházával, oláh fakápolnával, a a ruszko-polyánai, leordinai és rózsályai részjószágaival és a ruszko-polyánai oláh fakápolnával együtt, *Dolhay Péternek* 700 arany forintért. 1514-ben, *Mihály* gyermektelen halála után, keresetet indított *Petrovay János* ezen birtokok iránt, követelvén azoknak felét a maga részére. A per hosszasan húzódott el, miközben hatalmaskodások sem maradtak el, s midőn 1524-ben a váradi káptalan néhai *Dolhay Péter* fiát, *Farkast* zálog czimén a birtokokba beiktatni akarta volna, *Petrovay János*, Váncsfalvy György fia, Péter segítségével, kivont karddal verte vissza a küldöttséget. E miatt bírságban marasztaltatott el, de midőn annak behajtására bedői udvarházát és ottani birtokát megbecsülni akarták volna, ott is kivont karddal állt ellent. Ezen közben a peres birtokok a királynak Perényi Gábor főispánhoz intézett parancsára három évig a megye közönsége által kezeltettek, a mint azonban Bellényi Albert lett a megye főispánja, azonnal összeíratta a peres felek lezármazását és elkészíttetvén a családfát, oda vitte az ügyet, hogy Váncsfalvy Dán, Joódy Domokos, Felsővisóy Havrilla, Sajói Mán Ferencz, Sajói Búd Illés, Dragomérfalvi Diák Tamás, Jódy Bálya István és Leordinay Mircse választott bírák közbejöttével, az osztály 1525-ben megtörténvén, a birtokok fele *Petrovay Jánosé*, a másik fele pedig *Dolhay Péter* fiaié lett, előbb kiadván belőle néhai *Ruszkovay Dol-*

hay Mihály nővérének, *Veronikának*, Váncsfalvy György feleségének leánynegyed fejében hat jobbágytelket Ruszkován és egy malomnak felét Rózsályán. *Petrovay Jánosra* a 700 arany forint zálogösszegeből, melyet *Dolhay Péter* fizetett volt *Ruszkovay Dolhay Mihálynak*, nem tudjuk, milyen számítás alapján, 256 forint esett, (350 forint helyett) ebből 30 forintot Leordinai Orda János tett le, miért is 1527-ben *Petrovay Jánostól* Leordinán egy népes és egy pusztá jobbágytelket kapott beiratképen.

Még *Dolhay Bogdán* és fia, *Petrovay Mihály* adtak volt valami jószágot Sárpatakon a Dunka családnak, ezen adományt megerősítette *Petrovay János* 1530-ban. A *Dolhayak* történetében elmondottuk, hogy *I. János* neje Jánosvajdafalvi János máramarosi vajda leánya volt, s hogy János vajda halála után, annak a Vissó és Iza völgyén szélesen elterülő birtokai, Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszpolyana, Szurdok, Sajó, Sajópolyana, Sospatak, Rózsálya és Batiza idegen kezekbe kerültek s csak nagy idő múltán szerezték azokat vissza unokái, a *Dolhayak*. De volt János vajdának két fia: András és György és egy másik leánya is, Sztána, Szarvaszó Gerhes Sándorné, ezek utódait is részesítették a *Dolhayak* a nevezett birtokokból. A Sajói Dunka-család is egyik fiági utóda lévén János vajdának, ezért kaptak részt Sospatakon.

Petrovay János nevét 1539-ben olvassuk utoljára, a midőn fiával, *Pállal* zálogba adott Rózsályán egy jobbágy telket 16 forintért Sztojka Simonnak. Egyike volt Máramaros legnagyobb birtokosainak. Birta egész Petrovát, Ruszkova és Ruszpolyána felét, Rózsályán, Leordinán, Szurdokon részirtokokat és Bedő egy negyedét, hogy pedig igen tekintélyes volt megyéjében, kitűnik egy 1530-ik évi okmányból, melyben őt a tisztikar: «a mi urunk, rokonunk és barátunknak» (dominus fraterque et amicus noster) címezi.

Nejének nevét nem ismerjük. Négy fia és egy leánya maradt: *I. Pál*, *I. Péter*, *I. István*, *II. György* és *Margit*, a ki 1351-ben *Vajnaghi Mircse Jakab* máramarosi alispán özvegye volt.

I. Pál 1542-ben királyi ember, 1544-ben pe-

¹ Horvát István, Verböczy István emlékezete, II. k. 166. l.

¹ Néhai Szilágyi István úr közlése.

dig alispán volt.¹ Többet nem tudunk róla. Gyermekai, legalább fiai, nem maradtak.

I Péter 1519-ben képviselte atyját a *Ruszkovay Dolhay Mihály*-féle birtokok iránt *Dolhay Péter* ellen indított perben az 1524., 1534., 1542., 1543., 1548., 1549., 1550. és 1554. években királyi embernek neveztetett ki. Az 1548.,² 1549.,² 1550., 1553. és 1558. években pedig az alispánságot viselte. 1548-ban Brodaryts Mátyás volt a főispán, a másodalispán pedig Szigethy Vass Antal, a ki 1549-ben is másodalispán volt. 1549-ben egy nemesi udvarházat vett Huszton a hozzátartozó földekkel együtt 10 magyar forinton és egy 8 forintot érő lovon Huszthi Bodó Albert leányától, Borbálától, Huszthy Máté deák feleségétől,³ utóbb egy másik udvarházat is szerzett ugyanott, mely néhai Huszthy, máskép Török Györgyé volt, s a melyre Újlaky Ferencz győri püspök és királyi helytartótól adománylevelet is szerzett, a melynek erejével 1553-ban ellentmondás nélkül be is iktattatott.⁴ A máramarosi első alispánsággal össze volt kapcsolva a huszti várnagyság is, ezért volt szüksége a huszti udvarházakra, legtöbnyire ott is lakott, vagy a nem épen távol eső Bedőn, ezért *Huszthi* vagy *Bedői Petrovaynak* is neveztetett. 1552-ben Bedői Tivadar Ferenczcel és Bedői Vana Jánossal együtt megjáratta Bedő határait.⁵ 1534-ben egyezsége lépett Sásváron Ugocsa megye tisztkara előtt a fiágon kihalt Zóvárdffy család leányági utódaival, néhai Mátyfalvi Zóvárdffy György leányaival és azok örökösivel, úgy mint Borbálával, Oroszy Boldizsár özvegyével, Annának férjével, Adorjányi Ráthonyi Gáspárral és Klárának a fiával, Zirmay Lajossal, néhai Zóvárdffy Ferencz birtokai iránt, melyek végett már régebben perlekedtek egymással, s melyek akkor az ő kezeinél voltak, minthogy felesége, *Krisztina*, előbb Zóvárdffy Ferencznek, a Zóvárdffy György fiának volt az özvegye. Az egyesség Surányi János, Mikolay Ferencz, Bilkey György és Huszthy György deák választott bírák közbe-

jöttével köttetett meg, s annak értelmében átadta *Petrovay Péter* a bereg megyei rákóczi, bilkei, mészticzei, s az ugocsa megyei ujlaki és szállósvégárdói rész birtokokat Zóvárdffy György leányági utódainak, — ezek pedig átengedték neki és feleségének, *Krisztinának* a mátyfalvi udvarházat és az egész ottani birtokot, a mely 200 forintra becsültetett, oly feltétel mellett, hogy a míg élnek, békében birhassák, ha *Krisztina* asszonytól leányok maradnának, azok férjhez menetelükkor 100 forinttal elégíttessenek ki, ha pedig fiú maradna, úgy árvaságba esésétől számítva 12 évig bírhasa a jószágot, s akkor 100 forintért visszabocsájtani tartozzék, ha pedig gyermekük nem maradna, akkor halálukkal a birtok azonnal vissza szálljon a rokonokra, végre kötelesek *Petrovay Péter* és *Krisztina* minden, a Zóvárdffy birtokokra vonatkozó irományokat kiadni. Ezen mátyfalvi birtokot utóbb Mucsay Pál, a királyi nagyobb kancellária jegyzője, Bogárdi Nagyváthy János és Újlaki Rác Miklós felkérték volt a királytól mint urafogyott jószágot, de a beiktatásnak ellentmondott *Petrovay Péter* 1543-ban. Az ősi és mátyfalvi jószágokon kívül birt még Lipcsén¹ és Bilkén is, Bereg megyében.

Petrovay Péter háromszor nősült. Első neje, mint az elmondottakból is tudjuk, Zóvárdffy Ferencz özvegye, *Krisztina* volt, de a kinek családi nevét nem ismerjük. Másodszor *Dombay Katalinnal* lépett házasságra, harmadszor pedig *Daróczy Borbálát* vette nőül. Az okmányok így adják elő, de nem lehetetlen, hogy tévedés van a dologban, s hogy a Zóvárdffy leányággal kötött egyességlevélben, (melyet csak másolatban ismerünk) tévedésből van Zóvárdffy Ferencz özvegye *Krisztinának* nevezve *Katalin* helyett; ha ez így áll, akkor csak két neje volt s *Dombay Katalin* volt az első, a mit az is látszik bizonyítani, hogy a *Ruszkovai Dolhay Mihály* elzalogosított birtokaiért a 226 forintot atyja helyett *Petrovay Péter* tette le és pedig neje, *Dombay Katalin* pénzéből. Özvegye, *Daróczy Borbála* 1568-ban egyességet kötött sógoraival, *Petrovay I. Istvánnal* és *II. Györggyel*, mely szerint jegyruhájáért két ház jobbágyot és egy udvarházat kapott, ellenben sógorainak egy ro-

¹ Eredeti kelt Huszton, 1548 augusztus 22-ikén.

² Lelesz, Proth. Auth. 8. folio 226. Anni 1549.

³ U. ott.

⁴ U. ott, Stat. Litt. P. Nro 186. Anni 1553.

⁵ U. ott, Met. Com. Máramaros. Nr. 4.

¹ Lelesz, Statut. Litt. E. Nro 23. Anni 1551.

zsályai telket engedett át azért, hogy őket egyéb birtokaiban megoltalmazzák.

Petrovay Péternek csak egy fia maradt: *I. Lőrincz*, de hogy melyik nejétől született, azt nem tudjuk megmondani.

I. Lőrincz állandóan Bedőn lakván, *Bedői Petrovaynak* neveztetett. Midőn 1556-ban Suraklini Petrovich Péter királyi helytartó adománya címén a megye tisztikara Szigethy Pál deákot Remete falu és az elhagyott pálos kolostor birtokába beiktatni akarta volna, *Petrovay Lőrincz* ellentmondott a Tisza partján fekvő Zuható nevű rét és a Tisza nyugati oldalán lévő Ticze-fejének nevezett területre nézve, állítván, hogy azok a bedői határhoz tartoznak és (anyai) ősei által adattak zálogba a szerzeteseknek. Erre bizonyítékai előmutatására felszólíttatván, azzal mentette magát, hogy az okleveleket most elő nem mutathatja, mert azok Eszéky Ádám deáknál vannak, a ki jelenleg (1556 július 28-ikán) faktor az ostrom alatt álló Huszt várában. 1559-ben perbe idézte *Dolhay Györgyöt* bizonyos rozsályai rész-birtok elfoglalása miatt. Nem élt már és gyermekei sem maradtak 1566-ban, a midőn II. János király bedői udvarházát és minden egyéb birtokait Bornemisza Farkas tanácsosnak és fehérvármegyei főispánnak adományozta, de Bornemisza nem ülhetett bele a birtokokba, mert életben voltak *Lőrincz* nagybátyjai, *I. István* és *II. György*.

I. István (I. János fia) unokaöccsének *Lőrincznek* halála után Bedőre tette át lakását s attól fogva *Bedői Petrovaynak* neveztetett. Azt már elmondottuk, hogy 1568-ban testvérével, *Györggyel* együtt egységet kötött testvérbátyjok, *Péter* özvegyével, *Daróczy Borbálával*. A bedői birtokon kívül birt még Ruszkován, Polyánán, Leordinán és Szurdokon is. 1551-ben és 1572-ben királyi ember volt. Élt még 1579-ben is. Két fia maradt: *I. Ferencz* és *II. János*, a kik szintén 1579-ben említettnek, mint élők, de egyebet róluk nem tudunk.

II. György 1572-ben királyi embernek jelöltetett, 1579-ben még életben volt, de más adat nem maradt fel róla.

Három fiát ismerjük: *III. Jánost*, *II. Istvánt* és *I. Tódort*. Mind a három neve 1579-ben említették első ízben. *Tódorról* ezután nem halunk semmit. *Istvánról* is csak annyit tudunk, hogy 1617-ben megyei esküdt volt.

III. János 1580-ban,¹ 1581-ben, 1593-ban² és 1604-ben³ Máramarosmegye egyik szolgabírája volt, 1612-ben pedig az alispáni tisztelet viselte. 1612-ben rokonaival, Gyulafalvi Rednik Jánossal, Bercze Farkassal és Perse Simonnal adományt kapott Gábor fejedelemtől a máramarosmegyei egész Nagypatakra és a hernécsi rész-birtokra, melyeket már őseik is bírtak, s akkor is az ő kezeikben voltak. Úgy látszik azonban, hogy az adománylevél kiállítását követően rövidesen elhalálozott, mert 1613 márczius 6-ikán, midőn Szigethi Deday György és Szigethi Gyarmathy János deák, a beiktatást végrehajtották, az arról kiadott bizonyosítevélben neve nincs megemlítve.

Az előadottak után a családfa így alakult:

(A családfát l. a 63. lapon.)

Itt megszakad a leszármazás folytonossága, mert az 1579- és az 1640-ik évek közötti időből egyetlen okmányt sem sikerült felfedezni, a melynek segítségével a későbbi nemzedékek az előbbiekkel összeköthetők lennének.

Egy *Petrovai Petrovay János* 1616-, 1617-, 1619- és 1622-ben alispánja volt Máramarosnak, de nem merjük őt azonosítani a táblán álló *III. Jánossal*, még ha bebizonyítható lenne is, hogy neve a nagypataki beiktatási bizonyosítevélből nem elhalálása miatt maradt ki, nem merjük azonosítani pedig azért, mert 1580-ban már szolgabíró lévén, amivé abban a korban ifju embert még nem választottak, alig hihető tehát, hogyha élt is 1622-ben, még akkor is megyei tisztséget viselhetett volna.

Ismét más személynek tartjuk azon *idősb Petrovai Petrovay Jánost*, a ki 1627-ben egyik gyámja volt *Dolhay IV. György* gyermekeinek, a ki 1630-, 1631-, 1638- és 1639-ben alispán,⁴ 1636-ban táblabíró, 1631-ben⁵ és 1645-ben pedig követ volt az erdélyi országgyűlésen.⁶

¹ Eredeti kelt Szigeten, 1580 márczius 15.

² Szigeten, 1593 június 28-ikán kelt eredeti aláírása dr. Mihályi János úrnál.

³ Besztercze város levéltárából közli dr. Werner Gyula a Budapesti Hírlap 1890. december 25-iki számában.

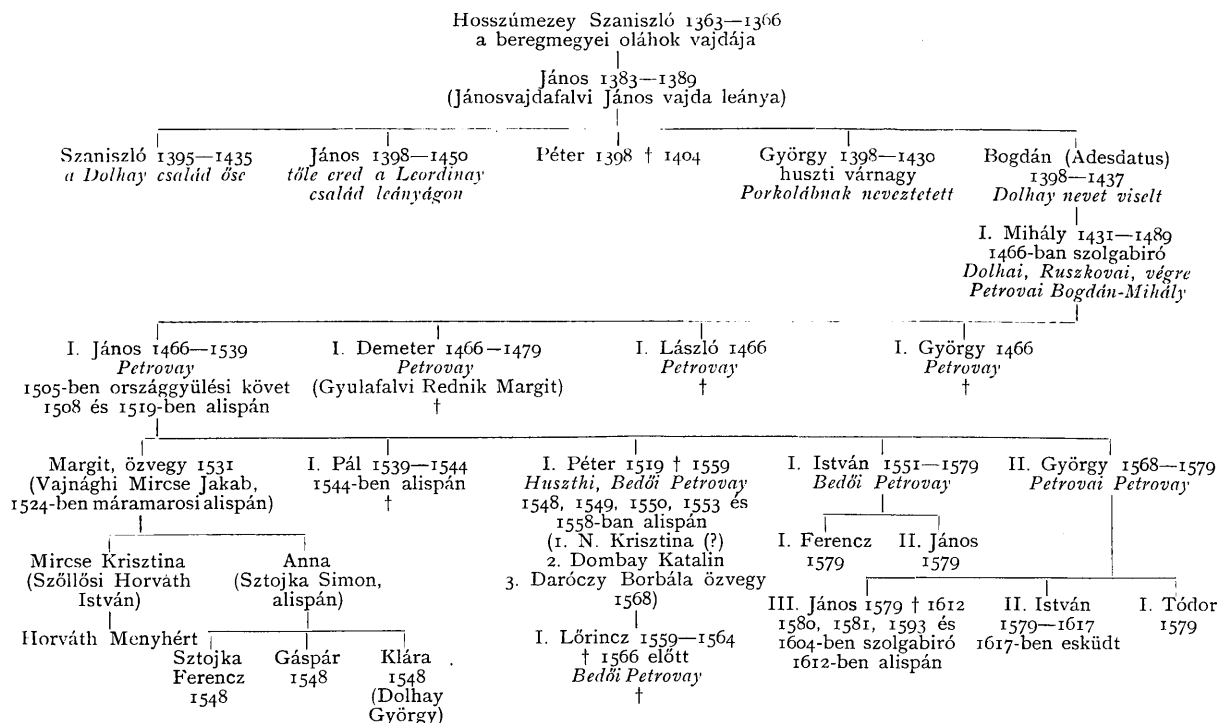
⁴ Eredeti oklevelek néhai Szilágyi István gyűjteményében.

⁵ U. ott.

⁶ Máramaros megye jegyzőkönyve.

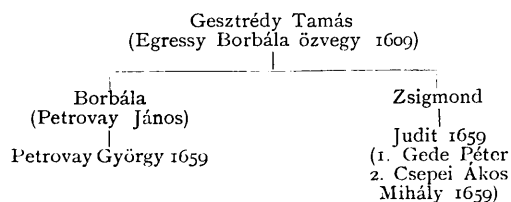
I. TÁBLA.

Ezen *Jánost* már csak azért sem tarthatjuk egy személynek az előbbeni *János* alispánnal, mert míg az előbbeni a neve alatt kiállított leveleket nem írta alá s így bizonyosan nem volt irástudó, az utóbbi *János* alispán, mint 1630-dik évi aláírása eléggé bizonyítja, jól tudott bánni a tollal.

Ezen *János*, kit *IV. Jánosnak* fogunk nevezni, kétszer nősült. Első neje *Gesztrédy Borbála* volt,¹ ettől született fia, *III. György*, második ismeretlen nevű nejétől pedig két fia maradt, *I. Illés* és *III. István*.

¹ A *Gesztrédy* család eredete és leszármazása ismeretlen. Úgy látszik, ősei voltak s a Hunt-Pázmán nemzetről váltak ki *Gesztrédy Derzs* fia, *László*, aki 1339-ben, és *Baloghy Miklós* fia, *Péter* mester, a ki 1331-ben említettnek, mint *Gesztréd* birtokosai. (Anjoukori okmtár, III. k., 216. és 566. lapokon.) *Gesztrédy Borbála* leszármazását és rokonságát ide iktatjuk.

III. Istvánról és utódairól majd *III. György* ágának ismertetése után fogunk szólni.

I. Illés 1663-ban és 1668-ban táblabíró, 1665-, 1670-, 1673-, 1674-, 1675- és 1676-ban pedig felsőjárású főszolgabíró volt, s mint ilyen halt meg Petrován 1676 november 17-ike előtt néhány nappal.

A *Szaplonczay*-családból származott ismeretlen keresztnévű nejétől hat fia maradt: *I. Zsigmond*, *VI. János*, *II. Péter*, *I. Niczétász*, *IV. István* és *V. György*.

VI. János, *II. Péter* és *I. Niczétász* gyermektelenül haltak el.

IV. Istvánnak két fia ismeretes: *I. Gergely* és *II. László*, de ezekről, valamint *V. Györgyről* sem tudunk semmit, pedig ez utóbbinak több gyermeke maradt, de még neveiket sem ismerjük.

I. Zsigmond 1652-ben született, 1676 november 17-ikén atyja halála után, annak helyébe felsőjárású főszolgabíróvá helyettesített, 1679-, 1686- és 1690-ben táblabíró volt. 1679-ben két alsóronai jobbágytelket vett zálogba a rajta ülő jobbágyokkal együtt *Sztójka Zsigmond*, *Gábor* és *Györgytől* 300 forinton, melyeket utóbb

1690-ben Szojka Zsigmond és fia, László, 322 magyar forintot váltottak vissza.¹ Állandóan Petrován lakott. Nejétől, *Szarvaszói Koruly Kalinától* (Klára), ki mint özvegy még 1713-ban is életben volt, egy fia és két leánya maradt: *VI. György, Mária, Kozárvári Rácz Péterné* és másik *Mária* (Marikucza) *Alsóvissói Pap Jónás* felesége. *Koruly Kalina* leszármazását a következő tábla mutatja:

Szarvaszói Birtók Griga
|
Birtók Mária
(Koruly Gábor)
|
Szarvaszói Koruly Petrás
1688-ban főszolgabíró
(1. Koruly Iván leánya Fémika
2. Petrovay Mária 1688 † 1702)
|
1-től Koruly Kalina 1700
(Petrovay Zsigmond)
1713. özvegy.

VI. György neve 1700-ban említetik először, 1741-ben Máramarosmegye egyik követe volt Lengyelországban. 1743-ban már nem élt. Állandóan Szarvaszón lakott. Gyermekai nem maradtak.

III. György (a II. táblán álló IV. János legidősebb fia) született 1612-ben. Testvérével, *Illéssel* és *Istvánnal* úgy osztozott meg, hogy neki a bedői, öcscseinek pedig a Petrova vidékén lévő birtokok jutottak. Megyéjét odahagyva, a hadi pályát választotta, de hogy merre járt és hol vitézkedett, arról semmit sem tudunk s csak 1665-ben találkozunk vele, mint Tokaj vára alkaptányával; az volt 1667-ben is. Azelőtt Sáros vármegyében is lakott, Kakasfálván, nejének, *Szinyei Merse Ilonának* a birtokán, kit mint Csuda András gyermekes özvegyét vett volt nőül. 1652-ben elzalogosította bedői birtokát 895 magyar forintig Pap András, Vajnághy Jancsi, Vajnághy András, Tivadar Mihály, Tivadar János, Markos György, Nemes János, Nemes Ferencz és Orosz Simon nevű bedői nemeseknek. 1656-ban eggyességre lépett mostoha gyermekeivel, Kakasfalvi Csuda Istvánnal, Andrással és Annával, Makay Jánosnéval, ezeknek jószágai, a sárosvármegyei Demete és Kakasfalvára nézve s ezek elismerik, hogy úgy a birtokokból, valamint az ingóságokból mostoha

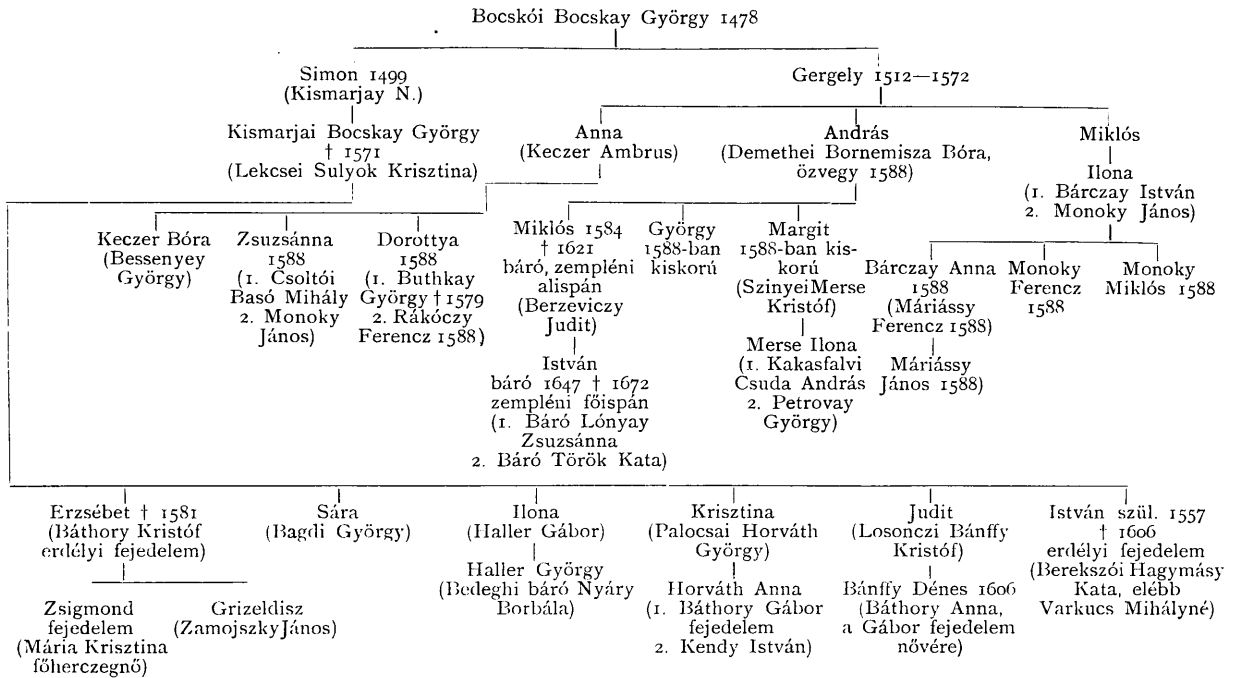
¹ Eredeti, kelt Szigeten, 1690 április 23-ikán.

atyjuk által teljesen ki lettek olgítve, s hogy a kakasfalvi udvarházat, melyet 90 magyar forintban birt volt zálogban Csuda Andrástól, annak fizetés nélkül visszabocsájtotta, ezért aztán beleegyeznek, hogy édesanyjuk kakasfalvi birtokát második férjétől való két fiának, *Petrovay Jánosnak* és *Györgynek* hagyományozhassa. De a kakasfalvi udvarház megint csak visszakerült neje birtokába, mert azt olvassuk egy levélből, hogy utóbb az ungmegyei darmi részirtokért adta át cserébe fiának, Csuda Istvánnak, hanem 1664-ben ismét megvette tőle 500 magyar forintért s ebből 400 forintot le is fizetett, 100 forintban pedig továbbra is nála hagyta. Ez időtájban, úgy látszik, Darmára tette át lakását *Petrovay György* s ezt abból következtetjük, mert 1660-ban egy kis birtokot zálogba vett Korláth-Helmeczen 12 magyar forintért Székes Annától, Korláth Gábornétól és ifjú Korláth Lászlótól, 1670-ben pedig gróf Esterházy Máriaától, gróf Homonnay György özvegyétől vette zálogba 800 magyar forintot az ungmegyei egész Orosz-Mocsár nevű falut. 1659 november 2-án adományba kapta mindkét ágra Wesselényi Ferencz nádorispántól, nagybátyja Gesztrédy Zsigmond magvaszakadtán, annak ugocsa-megyei, sásvári udvarházát tartozandóságaival és a nevetlenfalubeli részirtokokkal együtt. Pár héttel később azonban (december 29-ikén), azt rendelte el a nádorispán, hogy Ugocsa-megyei tisztkara osztoztassa meg *Petrovay Györgyöt* a nevezett birtokokon unokanővérevel, *Gesztrédy Judittal*, Csepey Ákos Mihály feleségével. A nádori adománylevél ma is megvan a család levéltárában, de a beiktatásról sehol sem tétetik említés és ezen birtokok sohasem is kerültek a család kezébe, valószínűleg azért, mert az adománylevélben Nevetlenfalu neve egy más, kivakart név helyére van írva. 1665-ben felkérte a nádortól Gáthy Mihály özvegyének, Dobszay Juditnak Tokajban lévő házáat és a tokaji és keresztúri hegyeken lévő szölleiket, de ezekhez sem juthattott, mert Rákóczy György fejedelem özvegye, Báthory Zsófia és fia, Ferencz választott fejedelem kérelmére a Nádasdy Ferencz országbíró által elrendelt tanukihallgatás beigazolta, hogy azon ház és szőlők mindenkor az özvegy fejedelemné és fia birtokaihoz tartoztak s hogy azoktól taksát fizettek.

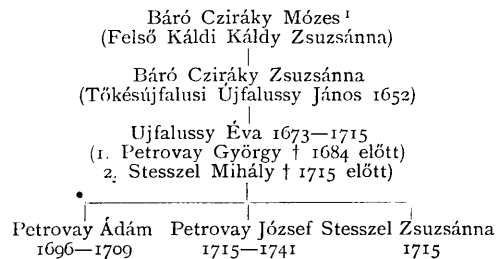
1666-ban hivatalos volt Rákóczy Ferencz és gróf Zrinyi Ilona lakodalmára. 1672-ben Homonnán lakott, élt még 1677-ben is, a midőn Pánthy István elismeri és megnyugtatta az iránt, hogy azon 100 forintot, melynek erejéig Lipóci

István deákért kezességet vállalt volt, teljesen megkapta.

Említett nejétől, kinek negyedizig való rokonságát az ide csatolt tábla is mutatja, két fia maradt. *V. János* és *IV. György*.

IV. György Homonnán lakott Zemplén vármegyében, 1677-ben megvette Krompachi Holló Zsigmondtól 1000 magyar forintért a zempléni megyei Porubka falut és Oreskán egy szőlőt, 1679-ben pedig a homonnai felső mezőn bírt földjeihez egy holdat vett 6 forintért Baloghy Mihálytól, 1684-ben már nem volt életben. Neje *Tökés-Újfalusi Újfalussy Éva* visszavonta 1673-ban az egri káptalan előtt azon reája nézve sérelmes egyességét, melyet nem rég kötött volt osztályos atyjafiával, Újfalussy Ádámmal. 1684-ben már Stesszel Mihály felesége volt, élt még 1715-ben is, mint második férjének is özvegye, a mikor visszavonta a leleszi konvent előtt azon egyességét, melyet Tabódy Mihálylyal és feleségével, Tussay Katával kötött volt egy homonnai kőház iránt. *Újfalussy Éva* leszármazását és utódait az ide jegyzett táblácska mutatja:

¹ Tévedett néhai kiváló tudósunk, Nagy Imre, midőn a Vezekényi nemzetség és a gróf Czirákyak című dolgozatában (Turul, 1883. évf. 4. és 57. ll.) báró Cziráky Ádám anyját Niczky Orsolyának nevezi, mint az báró Cziráky Mózes végrendeletéből kitűnik.

Báró Cziráky Mózes betegen fekvén Győrött, Wragonith Magdolna Sicy János özvegye házában, ott 1627 június 22-ikén élőszóval tett végrendeletet két káptalanbeli tag előtt; a káptalannak július 13-án erről kiadott levele megírásakor már nem élt. Neje, Káldy Péter leánya, Káldy Mihály soproni plébános nővére, *Zsuzsánna* volt. Csakis ettől született gyermekei voltak a végrendelet-

IV. Györgynek említett nejétől két fia maradt: I. József és I. Ádám.

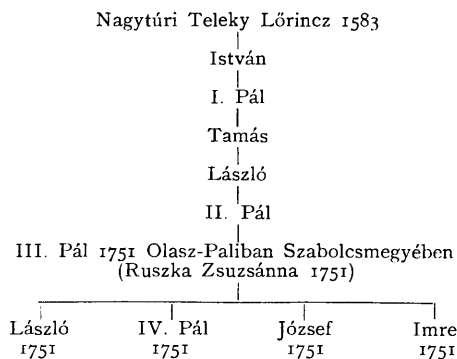
I. Ádám iskoláit az ungvári jezsuitáknál végezte, utóbb Léva várában vitézkedett, 1707-ben pedig Zemplénmegyei biztos volt. Oreskán lakott Zemplénmegyében, a hol egy Panykó nevű jobbágyot és Ujfalussy Jánostól két pusztajobbágytelket szerzett volt. Izbugyán is szerzett egy részbirtokot és birta egész Porubkát, de melyet gróf Keglevich Terézia elfoglalt tőle, miért is beperli a grófnét és Rákóczy Ferencz fejedelem rendeletet menesztett érdekében Zemplénmegye közönségéhez 1707 június 1-én a sajkörömi táborból. Nejétől, *Horváth Fusztinától* csak egy fia maradt: II. Ferencz, a ki már 6 éves korában elhalt. *Horváth Fusztina* utóbb Danca Andrásához ment nőül.

I. József a katonai pályára lépett s 1716-ban Temesváron állomásozott, 1727-ben százados volt, 1741-ben pedig, mint a Dessewffy-ezred egyik századosa, Sziléziában hadakozott. Bilitzről 1741 május 3-ikán hazaküldött levelében írja, hogy: Prussusba nem mernek belekapni, mert erősebb és fülük hallatára ágyúzza a Prik nevű várost, várnak 15,000 lovast és gyalogost, várnak százokat és muszkákat is. A németek Naisz körül állanak, a magyarok pedig Naisztól két mértföldnyire. Április 29-ikén elfogta a Prussus Nagy Sándor hadnagyot négy emberével. A birodalmi választók állítólag ráirtak a Prussusra, hogy takarodjon ki Sziléziából. 1718-ban törvényesen megintette testvérének, *Ádámnak* özvegyét. *Horváth Fusztinát*, ekkor már az ungmegyei Izbugyán lakó Danca András feleségét, hogy az orcskai birtokot és a Petrovay-család leveleit adja ki s e végett 1727-ben újból is megintette. Neje *Nagytúri Teleky Zsu-*

tételkor életben: *Ádám, Magdolna, Éva* és *Zsuzsánna*. A Niczky Orsolya gyermekei báró Cziráky Mózes halálakor már nem voltak életben, sőt utódaik sem maradtak. Hogy pedig a báróságot Cziráky Mózes szerezte, az is kitünik a végrendeletből, melyben a *kiskorú Ádám* «nagyságosnak» címzettetik.

zsánna volt, de a ki gyermektelenül halt el 1741 április 14-ikén. Nemsokára maga I. József is elhalálozott, nem tudjuk, Sziléziában esett-e el, vagy pedig itthon végezte be életét, csak annyi bizonyos, hogy 1758-ban már néhainak iratott.

A Nagytúri Teleky család nyolcz ízen való leszármazását a következő táblázat mutatja:

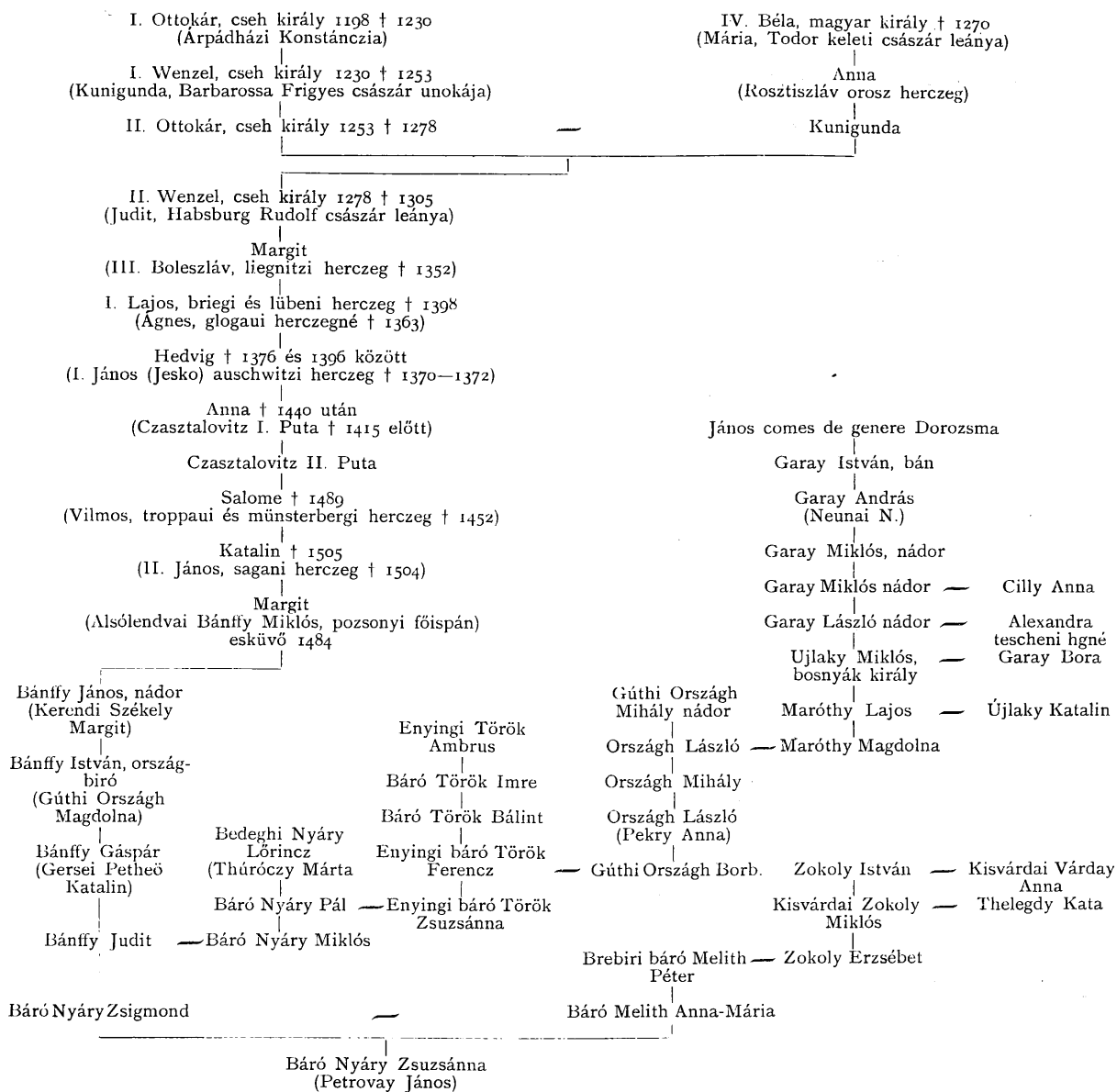
Teleky Zsuzsánna, Petrovay József felesége valószínűleg II. Pál testvére volt.

III. György fia, V. János, 1688-ban Ungmegye alispánja,¹ 1693-ban másodalispánja,² 1700-ban pedig Rákóczy Ferencz tályai gondviselője volt. 1683 április 15-ikén az elébb május 12-ikére, Lőcsére bizonyos peres ügyek elintézésére nézve kitűzött határnapot Thököly Imre fejedelem Szerencsre tette át s oda idézte meg *Petrovay Jánost* is a Klobusiczky család panaszára. 1692-ben óvást emelt *Petrovay János* a leleszi társas káptalan előtt azon egység ellen, melyet néhai Széki gróf Teleki Mihály *Dolhay György* összes birtokait családjára részére megszerezte, minthogy *Dolhay Györgynek*, neki kétségtelen osztályos atyjafia lévén, azon birtokok ötét és rokonait illetik. Meghalt 1710-ben. Neje *Bedeghi báró Nyáry Zsuzsánna* volt, kinek leszármazását a következő táblák mutatják:

¹ Ungvármegye bizonyítványa. Kelt Ungvártt, 1838 január 25-ikén.

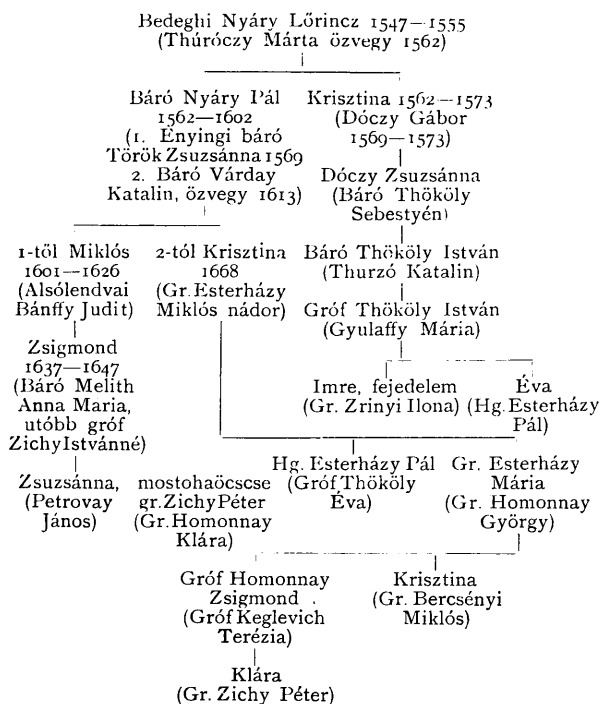
² Eredeti.

Báro Nyáry Zsuzsánna, özanyja, *Gúthi Országh Borbála* által, — a mint a táblázaton látható, — *Garay László* nádor nejétől, *Alexandra tescheni hercegnőtől*, — nagyanyja, *Bánffy Judit* után pedig Bánffy Miklós nejétől, *Margit sagani hercegnőtől* származván le, ereiben az árpádházi magyar királyok, a lengyel és cseh királyok, a sziléziai és orosz hercegek, a német és a keleti császárok, a Habsburg-ház és a Cilly grófok vére folyt. A magyar családok közül pedig ősei voltak a táblán feltüntetettekén kívül az Ártándyak, Bulayak, Losonczi Bánffyak, Bárczayak,

Büdyek, Chaholyiak, Eszenyi Chapyak, Álmosdi Csirék, Homonnai Drugethek, Hunyady János atyja, Vojk, a Nánai Kopolthok, Pálóczyak, Perényiek, báró Podmaniczkyak, Ráskayak, Rozgonyiak, Sarmasághyak, Sulyokok, Felsőlendvai Széchyek, a Tolcsvayak s több mások, kik által az Aba, Ákos, Balogh, Boksa, Buzád, Csanád, Dorozsma, Guth-Keled, Kátha, Nádasd, Subich, Tétény és Tomaj nemzetségekből származott. Rokonságát pedig a negyedik izig ezen táblázat mutatja :

Nagy Iván még nem ismerte — nagy műve kiadásakor — a Bedeghi Nyáryak bárói rangját, melyet 1580-ban kaptak volt, s csak Istvánt, a kassai generálist nevezi bárónak, pedig ezen István magát grófnak írja. Azt is tévesen állítja, hogy *Petrovay Jánosné, Nyáry Zsuzsanna* elébb *Thelegdy Gáspárné* lett volna, mert Thelegdyné más Zsuzsanna volt, s a Petrovayné atyjának, Nyáry Zsigmondnak volt a testvére, de más anyától.

Nyáry Zsuzsanna atyja után részt örökölt az elpusztult szucsányi várban és annak tartományában, Szucsán városban, Podhragyán, Nyolczován, Szent-Mihályon, Ivánkafalván, Nedozeron és Bodorfalván, Tót-Prónán és tartozékaiban, Borczfalván, Dubován, Rudnán, Brestyán, Jessenován, Lesnyán és Hadvigán Turóc vármegyében, Felső-Teszéren, Hazás-Teszéren, Pusztapíren és Kis-Peszeken Hont vármegyében. Ezen birtokok a Túróc-Szent-Mihályi Thüróczy családról szállottak a Nyáry családra, mint Thüróczy Márta, Nyáry Lőrinczné hozományá. Továbbá örökölte a kihalt *Gúthy Ország-családról* az *Enyingi Törökökhöz*, s erről a *Nyáryakhoz* került birtokok egy tizenhatod részét; ezek a következők voltak: Atkár, Fegyvernek, Fokoró, Gyanda, Vámos-György, Kőtelek, Mátrahegye,

Mósóhalom, Tisza-Roff, Szent-Jakab, Sár, Szakállas, Szent-Iván, Tar, Terebes, Visonta, Visznek, Domszli, Tót-Nána, Tarna-Eörs, Déva-Ványa, Nagy-Körül'egész faluk, Alcsi, Szászberék, Tarján fél faluk és részbirtokok Patán, Gyöngyösön, Gyöngyös-Halászon, Benén, Kompolton, Hevesen, Pélyen, Átányon, Szajlán, Sirokváralján, Markazon, Felső-Rozsnokon, Kőkúton, Verpeléten, Nagy-Bereken, Kis-Hevesen, Pásztón, Ráczfaluban és Püspökiben, mind Heves vármegyében, egész Szécsény, Baglyasallya, Batka, Dobrócz, Dolyán, Drágh, Endrefalva, Farkas-Almás, Fejérvő, Farkasfalva, Hidegkút, Hollókő, Jobbágyi, Keresztúr, Kis-Csitár, Nagy-Csitár, Kovácsi, Lapújtó, Ó-Básth, Patvarócz, Pusztalmás, Rimócz, Sámsonháza, Somoskő, Sipek, Strass, Újfalva, Várallya, Varbó, Varsány, Vendéghegy, Zsúm, Zsúm-Almás, — fél Aba-Lehota, Ecseg, Kármánháza, Konczhida, Libercse, Madacska, Negyelistye, Sztregova, Súlye, Színyóbánya, — egyharmad Lucsin, Kis-Bárkány, Nagy-Bárkány és Pusztatapas, mind Nógrád vármegyében, fél Rimaszombat, Alsó- és Felső-Szkálnok, Türesz, Hac-Lehota, Kokova, Kraszkó, Pereszlény, Rimabánya, Tiszolcz, Visk, Szemeréd, mind Hont vármegyében és Megyer felé Pest vármegyében.

Anyja után részt örökölt Szerednyén, Eszenyben, Hlubokán, Gyöczön, Császlócson, Ág-Telken, Köbléren, Dobrókán, Andrasócson, Ignéczen, Iglinczen, Somban, Lehócson és Szlatinán, nagyanyja, *Zokoly Erzsébet* után pedig a kisvárdai, litkei, bezdedi, pátrohai, döghei, berencsi, ajaki, papi, dombrádi, demecseri, kékcsei, gégenyi, thassi, veresmarthi, rozsályi, szakolyi, paszabi, samosszeghi és márokpapi részjóságok szállottak reája. Azonban csak az ung-, bereg-, szabolcs-, szatmár- és turóczmegyei birtokokhoz juthatott hozzá, a Hont- és Nógrádmegyékben fekvőket még Török István zálogosította el nagyobbbrészt bár kis összegben (2500 forintért), Uzapanits Dósa Tamásnak, a hevesmegyeiek pedig a törökök kiverése után «jus armorum» czímen leginkább katonáknak lettek eladományozva, s csak idők múltán, sok utánjárással s a beirati összegek lefizetése mellett lehetett azokat a Neoquistica Commissio előtt folytatott perrel visszazerezni.

Petrovay János, úgy látszik, eleinte Darmán

lakott, s csak midőn nejével Császlócson bir-
tokhoz jutott, tette át ide lakását, felépítvén
ott azt a házat, melynek, utóbb lebontatván,
egyik sarokköve ma is eredeti helyén áll em-
lékül.

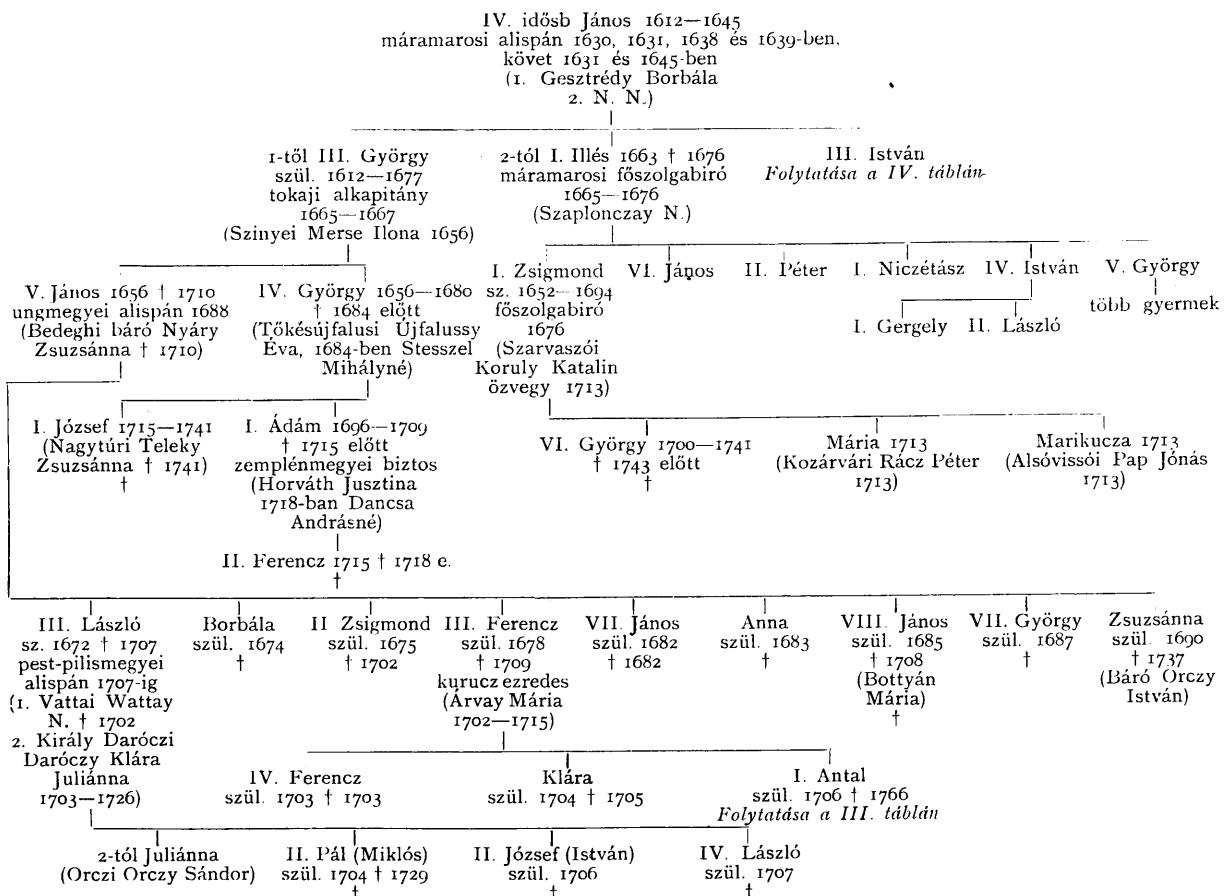
Nyáry Zsuzsánna férjével közel egyidejűleg
1710-ben halt el Császlócson. Kilencz gyermeke
született, úgy mint: *III. László*, született Szent-
Mártonban, 1672 szeptember 8-ikán, *Borbála*,
született 1674 február 1-én, *II. Zsigmond*, szü-
letett Ungvárott, 1675 január 10-ikén, *III. Fe-
rencz*, született 1678 július 24-ikén, *VII. János*,
(idétlen) született 1682 július 24-ikén, *Anna*,
született 1783-ban, *VIII. János*, született 1685 jú-
nius 6-ikán, *VII. György*, született 1687 jú-
nius 10-ikén és *Zsuzsánna*, született Császlócson,
1690 október 6-ikán.¹

Borbála, *VII. János*, *Anna* és *VII. György*
kis korukban haltak el, *II. Zsigmond*, 1702 ja-
nuár havában hunyt el.

Zsuzsanna 1707-ben Budán tartózkodott test-
vérbátyjánál, *Lászlónál*, ott láthatta meg *Orczy*
István akkor, midőn túl a Dunára utazván, Bu-
dán a császárpártiak által Rákóczynek nézet-
vén, elfogatott. *Zsuzsánnát* még azon évben haza
vitték szülei Császlócra s ott ünnepelték meg
eljegyzését *Orczy Istvánnal* 1708 január 18-ikán
nagy fényvel, mely alkalommal a koszorú fut-
tatásban Roffi Borbély Mihály nyerte el a díjat
gyors alföldi paripáján. *Orczy Istvánné* 1737-ben
halt el Tarna-Eörsön és Gyöngyösön temette-
tett el a Szent-Bertalan templomban április 2-ikán.

A Petrovay család leszármazását IV. Jánostól
kezdve a következő táblázatban mutatjuk be:

II. TÁBLA.

PETROVAY GYÖRGY.

¹ Petrovay János sajátkezű feljegyzései.

CSALÁDTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

(Első közlemény.)

I.

Az Ajton nemzetség.

Bizonyos *János*, kinek nevén kívül mit sem tudunk, öt fiút hagyott hátra maga után, kik a gömörmezei Szuha-vidéken szerepeltek és számos családot alapítottak; e fiak: *Albert*, *Heym*, *János*, *László* és *Demeter*.

a) *Albert*, ki 1287-ben a «Szuha» nevet viseli, Ákos nb. Ernő bán fiának, Istvánnak, a későbbi nádornak hű embere volt, kivel együttesen Aba nb. Finta fogságába került, melyből csak 60 márka váltságdíj fejében tudott kiszabadulni; ezért, és István szolgálatában szenvedett sebeiért, megkapta Istvántól 1287-ben annak Borsodmegyében fekvő felbárczai birtokát.¹ Négy gyermekét ismerjük: *Gergelyt*, *Tamást*, *Jánost* és *Lucziát*.

Luczia Gergely fia, István fia, Mihálynak a neje. Fivéréi *Gergely* és *Tamás*, az *Ajton* (Ohtun) nb. *Albert* fiai 1329 július 20-ikán kijelentik a csanádi káptalan előtt, hogy *Felszöls* nevű Csanádmegyében fekvő örökölt birtokukat nevezett sógoruknak kezéhez bocsátják. *János* nevű fivérük, úgy látszik, már nem volt akkor életben, mert mondják, hogy János e birtokot szintén ily értelemben hagyományozta. Egyéb rokonaik, kik ebbe beleegyeznek: *Demeter* fiai: *Beke*, *Tamás*, *Antal* és *Péter*.²

Luczia férje, Ószőlősi Mihály, 1352 június 27-ikén a csanádi káptalan előtt ó-szőlősi birtokát, melyet Hermann nb. László, a székelyek volt ispánja hatalmasul elfoglalt s mely Ajton és Serjén nevű csanádmegyei birtokokból leánynegyed fejében nejének, *Lucziának* kezéhez jutott, *Felszöls* Szede fia *Petőnek* elzalogosítja, mely elzalogosításba fia, Bertalan beleegyezik.³ 1355 december 16-án *Szuha* Albert leánya, *Luczia* saját és fiai: *Miklós*, Bertalan és *János* nevében ó-szőlősi birtokát Pósa leányának, Mar-

gitnak, Hermann nb. László második nejének adja el.⁴ Utoljára ráakadunk Felbárczai Albert leányára, *Lucziára*, 1373 december 23-ikán, midőn rokonaival, *Zubogyi Bekével* és fiaival az 1287-ből való okiratot átiratta.⁵

b) *Albert* fivére, *Szuha* *János* egyetlen egyszer lép fel: 1283-ban, midőn az egri káptalan fivéreit, *Demeter*t és *Heym*ot a gömörmezei *Zubogy* birtokába beiktatta.⁶

c) *Albert* fivéről, *Szuha* *Lászlóról* tudjuk, hogy 1296-ban *Endre* fia *Andrásnak* gömörmezei *Kázmértelek* nevű birtoka felét zálogba vette és hogy *László* magvaszakadása folytán a kázmérteleki birtokra való jogigényei fivérére, *Demeterre* szálltak át.⁷

d) *Heym*-mal 1278 augusztus 16-án találkozunk először, midőn fivérével, *Szuha* *Demeterrel* és *Lőrincz* fia *Miklóssal*, a *Vadásziak* őseivel együttesen *Bebek* nb. *Detre* fiai *Detre* és *Benedeknek* borsodmegyei *Szuhogyi* birtokát (melyet atyjuk, *Detre comes* 1229-ben a királytól kapott) zálogba veszi, mely ügyben ugyanazon társaival 1281-ig többször szerepel.⁸ 1282-ben megkapja *Demeterrel* együttesen szerzett érdemei elismerésül IV. *Lászlótól* a mag nélküli *Dama* várjobbágnak gömörmezei *Zubogy* nevű földjét, melynek birtokába 1283-ban beiktattatott.⁹ Utoljára említik 1297-ben, midőn a *Csákániai* birtokcseréje ügyében szomszéd birtokosként beleegyeznek.⁷

Két fiát ismerjük: *Lukácsot* és *Miklóst*. *Lukács* 1323-ban *Zubogyi* birtokos; *Miklós* 1335-ben merül fel, midőn *Csoltói Egyedtől* annak ragályi birtokrészét zálogba veszi.⁸

e) *Szuha* *Demeter* 1278-tól 1281-ig fivérével, *Heymmal* és *Miklós* zólyomi főispánnal együtt-

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 410. és 457. ll.² Árpádkori új okmtár, XII. k. 461. l.³ Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 53. l.⁴ Id. h., III. k. 83. l.⁵ Id. h., I. k. 41., 42., 48. ll.⁶ Id. h., I. k. 51/53. ll.⁷ Árpádkori új okmtár, X. k. 282. l.⁸ Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 249. l., III. k. 86. l.¹ Wenzel, Árpádk. új okmtár, XII. k. 460. l.² Anjoukori okmtár, II. k. 418. l.

Anjoukori okmtár, V. k. 593—594. ll.

tesen a szuhogyi birtok zálogbavétele ügyében szerepel. Heymmal együttesen megkapja 1282-ben a gömörmegyei Zubogy-ot, (l. f.) melyről utódai nevüket veszik. Utoljára ráakadunk 1297-ben, midőn (még mint Szuhai Demeter) a Csákániai birtokcseréjébe beleegyeznek (l. f.).

Chaba nevű leányán kívül négy fiát ismerjük: *Beke*, *Tamás*, *Antal* és *Pétert*.

Chabáról csak azt tudjuk, hogy Tolvaj Lászlónak az anyja. E Lászlónak leánya, Dorottya nemzette Annát, kinek (hevesmegyei) alsószótláti Wethky Györggyel kötött házasságából alsószótláti Wethky Miklós született. E Miklós 1467 július 8-ikán az ellen tiltakozik, hogy fiverei és osztályos rokonai a gömörmegyei Zubogy nevű birtokukat elidegenítsék.¹

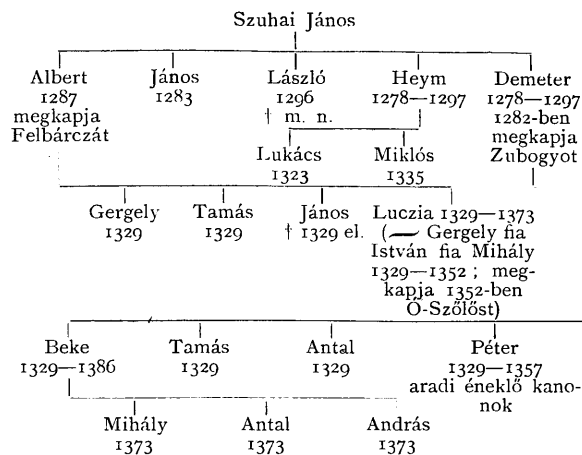
Demeter fiai, Beke, Tamás, Antal és Péter legelőször 1329-ben merülnek fel, midőn, mint fentebb láttuk, a csanádmegyei szőlősi birtoknak Lucia férjére való átruháztatásába beleegyeznek.

Péter 1353-ban aradi éneklő kanonok, mely minőségben a zubogyi birtokról szóló (1283-ban kelt) adományozási levelet az egri káptalannal átiratja.²

Zubogyi Beke saját és testvére, Péter, aradi éneklő kanonok nevében 1357-ben a gömörmegyei Kázmértelek határai iránt a Csoltóiakkal egyezkedik.³ Utoljára ráakadunk Bekére 1386 június 15-ikén, midőn Szentkirályi Deák Györggyel együttesen az 1281-ben kelt, Szuhogyról szóló záloglevelet átiratja; megjegyzendő azonban, hogy Beke is, György is még más birtokokról szóló okmányok átirását követelték, és hogy e birtokok a következők: Szentkirály, Szuha, Márkréte, Lócz és Linte (Gömörmegyében).⁴

Beke fiai: *Mihály*, *Antal* és *András* előfordulnak 1373-ban, midőn rokonukkal, felbárczai Albert leányával, Lucziával, a Felbárczáról szóló, 1287-ben kiállított adománylevelet átiratják.

Az eddigiek szerint tehát a következő nemzedékrendi táblatörédéket kapjuk:

II.

Batk utódai.

a) *A Lengyéndiek.*

II. András király Bánk nádor idejében, tehát 1212—1213-ban, *Batk* fia *Tamásnak*, a Hevesmegyében fekvő, Lengyénd nevű földet adományozta. Tamás azelőtt Szepsin (vagy Szepesen?) kapott bizonyos lakatlan földet, melyet aztán, miután rajta két nagy falut népesített, a fennebbi Lengyéndért a királynak cserébe adott. Lengyéndnek egyik része Dorog helységgel volt határos; az adományozást András király 1216-ban erősíti meg.¹

1231-ben *Batk* lengyéndi birtokát végrendekezés útján három fiára: *Tamás*, *Merzsa* és *Szeped*-re hagyományozta.²

Már most az a kérdés, hogy a három örökös közül ki folytatta a szorosabb értelemben veendő *lengyéndi* ágazatot?

Merzsáról majd meglátjuk, hogy más családokat; alapított Szeped, úgy látszik, a Vadásziak és Ivániaknak az őse, — a legnagyobb valószínűség tehát a mellett szól, hogy a Lengyéndiek Tamástól származnak. Összefüggő nemzedékrendi láncolatot nem adhatunk ugyan, de a következő adatok mindenesetre segédeszközül szolgálhatnak egy idővel összeállítandó egységes tábla szerkesztésére:

¹ Melczer cs. okmtára, 95. l.

² Gr. Zichy cs. okmtára, II. k. 537. l.

³ Id. h., III. k. 80. l.

⁴ Id. h., IV. k. 317. l.

¹ Árpádk. új okmtár, XI. k. 139., 215. ll.

² Id. h. 238. l.

a) Lengyéndi *Márton és Beden*¹ 1297 június 5-ikén az egri káptalan területén tanuk minőségében szerepelnek. Az időszámítás szerint Tamás fiai lehettek.

b) 1342 július 8-ikán Druget Vilmos nádor a következőket mondja:² *Bechk fiai, György és Miklós*, lengyéndi és szajlai birtokrészeiket valamely peres ügy következtében elvesztvén, a nádor ezeket a győztes ellenfélnek, Kellemesi Pósa fia, Miklós fia, Domonkosnak ítélte oda; mivel azonban Lengyéndi *Márton fia János* és Lengyéndi *István* fia *János* e birtokokra vonatkozó *kiváltási jogát* érvényesítette, a nádor nevezett Lengyéndieknek fennebbi napon a kiváltási határnapokat kitűzi.

Ez okiratból látjuk, hogy mind a három fél rokon. A Kellemesiekről majd lent lesz a szó; János és István pedig azért rokon a Bechk fiaival, mert ezek peresztett birtokainak kiváltására jogot igényel és azt meg is kapja. «Bechk» pedig semmi esetre nem más, mint a már ismert Batk (Bothk) névnek a variációja s úgy látszik, hogy az 1297-ben említett «Beden»-nel azonos.

c) Lengyéndi *János* fia *Imre* és Lengyéndi *István* fia *János*-nak a hevesmegyei *Fancsal* nevű birtokba történendő beiktatásakor Szúcsi János fiai,³ Mihály, Miklós és László 1347 június 14-ikén ellenmondanak.

d) 1413-ban a Lengyéndieket örökösödési perbe találjuk belekeverve.

Erdőteleki Pelbárt, nejének Annának nevében, a hevesmegyei *Lengyénd*, *Bátöny* és *Fancsal* nevű birtokokból anyai osztályrészt kért. Igényeit azzal támogatta, hogy nejének szülei: Gutai Miklós és Erzsébet, Erzsébetnek anyja, Baga pedig Lengyéndi *Márton* fia, *János*-nak a leánya. Azonkívül arra is hivatkozott, hogy Lajos király nevezett Erzsébetet, Lengyéndi Márton fiainak, István,⁴ Tamás és Jánosnak leányai-

val, Kata, Katina és Ilonával együttesen rokonaik: néhai István esztergomi örkanonok, György egri éneklőkanonok¹ és Imre pálosi szerzetesnek lengyéndi, bátonyi és fancsali birtokaiban fiusította. Az alperesek, a) Lengyéndi *Kilián* fia, *Péter* fiai, *Miklós* és *István*; b) Lengyéndi *Pál*, fia, *István* és c) *Verebi Péter* (al)vajda fia, *Pál* azzal védekeztek, hogy Baga leányát, Erzsébetet és rokonait a három pap birtokában, igaz, hogy fiusították, csakhogy nevezett Erzsébet Gutai Miklósnak nem volt az anyja (itt nyilván tévedés van, mert felperes állítja, hogy Erzsébet Gutai Miklósnak a neje); Erzsébetnek t. i. . . anthrenewi (valószínűleg Latrántrévi) András volt a férje, maga Erzsébet pedig örökösök hátraahagyása nélkül halt meg. Alperesek állításuk bebizonyítása céljából többi között Batknak már ismert végrendekezésére és Lőrincz fiainak 1296-ban történt, alább érintendő osztályos egyezkedésére hivatkoztak.²

Az itt említett Lengyéndiek kétségtől Batknak férfiágon utódai; a Verebiek azonban valószínűleg csak anyai ágon jutottak a vitás helységek birtokába.³

b) *A (Felső-) Vadásziak, Ivániaiak és Lakiak.*

Fent láttuk, hogy Batk 1231-ben lengyéndi birtokát három fiára, *Tamás*, *Merzsa* és *Szeped*-re hagyta. 1296 január 10-ikén pedig arról értesülünk, hogy *Lőrincz comes fiai*: *Chamaz*, *János*, *Szeped* és *Tombold*, *fivérüknek*, *Miklósnak fivával Miklóssal*, *Iván*, *Dorog*, *Vezekény*, *Füzes*, *Emberesd* és Homokterenne nevű *hevesmegyei* birtokaikat maguk között felosztották.⁴

E Lőrincz fia *Miklós* V. István alatt 1271 tavaszán a csehek ellen harcolván, Mosonynál súlyosan megsebesült. V. László alatt részt vett 1273-ban a győri ostromban, hol szintén megsebesült; 1274-ben jelen volt a főenyi csatában; utoljára hősieskedett 1278-ban a csehek

¹ Hazai oklevéltár 157. Beden ügy látszik sajtóhiba; helyesebb lehetne Bedeu = Bedő.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 240. l.

³ Anjoukori okmtár, V. k. 92. l. Szúcsi Jákó fia, János, 1275-ben hevesmegyei birtokos. Fiai: István, Miklós, Mihály és László fajzati birtokukat még 1328 előtt veszítik el.

⁴ Egy Lengyéndi *István* él 1390-ben. Temesm. okmánytár, I. k. 351. l.

¹ Előfordul 1371-ben, Fejér, Cod. dipl. IX/VI. 166. l.

² Árpádk. új okmtár, XI. k. 238. l., XII. k. 598. l.

³ Vereb vagy Verebély, nógrádmegyei helység, melynek első tulajdonosa, Verebi Zakáriás fia Henthe, 1227-ben neje, Száth (= Zách) nb. leány révén a nógrádmegyei Hartyán helységben birtokrészt kap. U. ott, VI. k. 455. l.

⁴ U. ott, XII. k. 599. l.

ellen Morvaországban, hol számos ellenséget részint megölt, részint megsebesített. Mindezen érdemeinek elismeréseül megkapta IV. Lászlótól 1279-ben a borsodmegyei *Ormos*, az abaújmegyei *Vadász*, *Gyanda*, *Che . . .*, *Demenyeföld* és a hevesmegyei *Vezekény* nevű birtokokat, új adományozás czímén.¹ 1279-től 1283 augusztus 5-ikéig Zólyommegyének ő a főispánja s ez időből a következőket tudjuk felőle: 1278 augusztus 16-ikán még csak mint Lőrincz fia, Miklós comes *Szuhai János fiaival*, *Heym és Demeterrel együttesen* a Csetnekiek és Bebekek őseitől ezeknek *szuhogyi* birtokát veszi zálogba. 1279 augusztus 25-ikén még mindig csak comesként szerepel,² de már ugyanazon évben zólyomi főispán.³ — 1280-ban megkapja az 1278-ban a morvamezei csatában szerzett érdemeiért IV. Lászlótól az abaújmegyei *Jánostelki* nevű birtokot;⁴ 1283-ban pedig a birság czímén kezéhez jutott turóczmegyei Ujfalu nevű jószágot eladja;⁵ 1283 augusztus 5-ike után elvész a nyoma. Zólyomgye főispánja 1285 óta a Katisz nb. Demeter. († 1312.)

Miklós főispán két fiút hagyott maga után: Miklóst és Lököst.

II. *Miklósról* már tudjuk, hogy 1296-ban nagybátyjaival az örökölt birtokokat felosztotta; azonkívül találkozunk vele még 1299 június havában, midőn Roland nádor előtt a borsodi megyei közgyűlésen többrendbeli birtokügyeit előadja. Azzal vádolja t. i. Kurityáni Pál fiait: Lukácsot, Miklóst, Albertet és Lászlót, hogy *nyárádi*, *ormosi* és *szuhogyi* birtokain garázdálkodtak és hogy a nyárádi birtokához tartozó, a Szuha völgyében fekvő Buskföldet jogtalanul tartják elfoglalva. Pál fiai erre azt állították, hogy *Lőrincz fia*, *Szeped* comes (Miklós nagybátyja) ez ügyben már a király törvényszéke előtt akarta valamikor igényeit érvényesíteni, de hogy perét elvesztette; mindamellet kibéültek a felek, a mennyiben Miklós Buskföldet visszakapta és a Kurittyániak garázdálkodásait kártérítés nélkül megbocsátotta. Második

panasza Szuhavölgyi Sebestyén fia, vörös Jákó ellen irányult, a kiról azt állította, hogy szintén valamelyik birtokát erőszakkal tartja elfoglalva. Jákó védekezett ugyan azzal, hogy e birtokot volt urától, Miklósnak már elhalálozott atyjától kapta, de mivel állítását csupán Miklós iránti tiszteletből nem akarta esküvel bebizonyítani, jónak találta a vitás földet Miklósnak birtokába visszabocsátani.¹ II. Miklós esetleges utódait nem ismerjük.

Lökösről, Miklós főispán másik fiáról, nevén kívül mit sem tudunk, és mivel fia László egyik alkalommal azt mondja, hogy atyjának halála után igen zsenge korban maradt vissza, joggal feltehetjük, hogy Lökös fiatal korban halt meg.

Lökös fia, *I. László*, legelőször tűnik fel 1323-ban,² midőn (Ajton nb.) Szuhai Heym fiát, Lukácsot és az Ákos nb. Bebek Domonkost a gömörmegyei Zubogy birtokra nézve tilalmazza; ugyanezt teszi 1325 július 25-ikén.³ 1329-ben Jánostelki és Vadász (máskép Miklósfalva) nevű birtokait határoltatja.⁴

1347 június 4-ikén örökösödési pere kezdődik *Iváni Chamaz fia*, *Lőrinczczel*. Iváni Lőrincz azt állította, hogy ő, mint *Vadászi László* (ez az első eset arra, hogy az okiratok így nevezik) *nemzetségbeli rokona*, annak birtokaira igényeket emelhessen és állítását azzal támogatta, hogy a köztük már történt osztályról a László kezében levő okiratok tanuskodnak. László azért, mert *fia*, *László*, jelen nem lehetett, halasztást kért, melyet 1347 szeptember 15-ikéig kapott s melyet később 1348 január 8-ikára kiterjesztettek; de mivel fia, László, akkor urának, Miklós választott esztergomi érseknek kíséretében a pápához utazott, újabb halasztást kapott 1348 június 15-ikéig. Nevezett határnapon kijelentette öregebb László, hogy ő atyja halála után oly zsenge korban maradt vissza, hogy az esetleges osztálylevelek csakis a nála korosabb Chamaznál, Lőrincz atyjánál lehetnek, mit Lőrincz azonban kereken tagadott. Hosszabb szünet után

¹ Gr. Zichy cs. okmtára, III. k. 3., 4. ll.

² U. ott, I. k. 41., 42. ll.

³ Árpádkori új okmtár, XII. k. 255. l.

⁴ Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 44. l.

⁵ Hazai okmtár, VI. k. 286. l., VIII. k. 227. l.; Árpádk. új okmtár, XII. k. 255., 334., 364. ll.

¹ Árpádk. új okmtár, X. k. 340., 341. ll. XII. k. 635—638. ll.

² Zichy cs. okmtára, I. k. 249. l.

³ U. ott, 272. l.

⁴ Id. m., IV. k. 624. l.

vége 1351 május 20-ikán Miklós nádor döntött ez ügyben, a mennyiben kimondta, hogy László nagyatyja, Miklós, zólyomi főispán a felmutatott okirati bizonyítékok szerint Ormos, Vadász, Gyanda, Vezekény, Che . . . és Demenyefölde nevű birtokokat IV. László királytól saját érdemei és hűsége elismeréséül kapta és hogy Miklós rokonai ez adományozásban részesek nem voltak, — továbbá, hogy László nemzetségének ősi birtokainak jelenleg nem tulajdonosa és hogy ennek következtében sem Lőrincz, sem más rokona Miklós főispán szerzett birtokaira jogos igényt nem emelhet, a mibe Iváni Lőrincz bele is egyezett.¹

László 1359-ben saját és *fiai, a két (II. és III.) László* nevében óvást tesz az ellen, hogy a Rudabányaiak *Ormos* és *Ujfalú* nevű birtokait háborgassák.² Utoljára ráakadunk I. Lászlóra 1363 november 18-ikán, midőn egyik menyének hozományi követeléseit kielégíti.

Nejéről, *Erzsébet*-ről, nevén kívül mit sem tudunk.

Négy gyermeke volt: II. László, III. László, János és Katalin.

Katalin a Bogát-Radván nb. Monoki Jánoshoz ment férjhez. E házasságból Orsolya nevű leány született ki a Kaplyon nb. Czékei László fia, Lászlóhoz ment férjhez. Orsolya 1406 június 20-ikán már özvegy és nevezett napon Perényi Imrét arról nyugtatja, hogy anyai leánynegyed és nagyanyai hitbér és hozomány fejében tőle pénzbeli kielégítést nyert, a mit Orsolya fia, Czékei György, 1408 április 28-ikán tanúsít.³

I. László fiainak egyike, László 1363 november 18-ikán már nem él. Özvegye, Ratold nb. Putnoki Rajnald leánya, *Anna*, akkor már Hanva nb. Szkárosi Andrásnak neje, nevezett napon első férjének atyját, Lökös fia, Lászlót, a hozománya megváltása fejében kifizetett 150 aranyforintról nyugtatja.⁴ — A valószínűség a mellett szól, hogy e László ugyanaz, ki 1347—1348-ban Miklós, esztergomi érsek kíséretében Rómába utazott. (L. fent.)

A másik *Lászlóról* épen oly keveset tudunk,

mint fivérééről, I. *Jánosról*. Erről csak azt találok, hogy 1369-ben a Ratold nb. Putnoki Mihály ellen valami pöre van.¹ I. Jánosnak öt fia volt: *Zsigmond*, IV. *László*, II. *János*, *Imre* és *Péter*.

Vadászi László fia János fiai: *Zsigmond*, *László* és *János* 1381 augusztus 5-ikén Laki Sinkát (= Simont) és Bekét gyandai birtokuk elfoglalásától tilalmazzák;² ugyanazt teszik 1387 november 14-ikén Vadászi János fiai: *Zsigmond*, *Imre* és *Péter*.³

1392 június 5-ikén László fia, János fiai: *Zsigmond*, *Imre* és *Péter* már a «*Felvadászi*» névvel élnek.⁴

Imre részt vett 1403-ban Debrői Istvánnak Zsigmond király elleni felkelésében és 1403 közepén vagy végén örökösök hátrahagyása nélkül halt meg, mire a király 1403 november 5-ikén Vadász, Jánosdi (Abaújmegyében), Balázsháza, Ormos, Nyárad, Tövisses, Kelecsény (Borsodmegyében) és Németmező (Hevesmegyében) nevű birtokait Perényi Imre pohárnokmesternek adományozta.⁵

Zsigmond többi fivérének sorsát nem ismerjük.

Az eddigiekből a következő tűnik ki:

1. A (Fel) Vadásziak kétségtől Batk utódai.

2. Az összeköttetési kapcsot a Szeped név képezi. Tudjuk, hogy Batk fia Szeped 1231-ben él és hogy Lőrincz fia Szeped 1296-ban néhai Miklós zólyomi főispán fivéréként szerepel. II. Szeped tehát valószínűleg I. Szepednek az unokája.

3. Miután Miklós, zólyomi főispán, a Vadásziak őse, több ízben az Ajton nb. Szuhaiakkal együttesen a szuhogyi birtokügyben szerepel, majdnem biztosra vehetjük, hogy ez együttszereplés a közös nemzetségbeli származásnak kifolyása, és hogy ennek alapján *nemcsak a Vadásziak, hanem a velük nemzetségileg rokon Ivániaiak és Lakiak is az Ajton nemzetséghez tartoznak.*

A *Lakiak*-ról t. i. a következőket tudjuk:

¹ Gr. Zichy cs. okmtára, III. k. 1—5. ll.

² Id. m. 152—154. ll.

³ Id. m. V. k., 451., 535. ll.

⁴ Id. m. III. k. 218. l.

¹ Fejér, Cod. dipl. IX/VI. k. 151. l.

² Gr. Zichy cs. okmtára, IV. k. 196. l.

³ U. ott, 340. l.

⁴ U. ott, 495. l.

⁵ Id. m. V. k. 346., 359., 368. ll.

Lőrincz fia, II. *Szeped*, Miklós zólyomi főispán nagybátyja, 1296-ban az iváni, dorogi, emberesdi, homokterennei, füzesi és vezekényi (hevesmegyei) birtokokból kap részt; 1299-ben azt mondják róla, hogy a buskföldi (helyesen talán Batkfölde) jószág ügyében pörösködött s hogy pörét elvesztette volt. 1350 május 28-ikáról pedig a következőket olvassuk: ¹ *Szeped fiának, Mihálynak*, három gyermeke volt: *Laki Miklós*, *Laki Péter* és *Anna*; ez utóbbinak a férje, «Gór» András fia: Terperi Miklós, Miklós egri püspöknek tisztje.

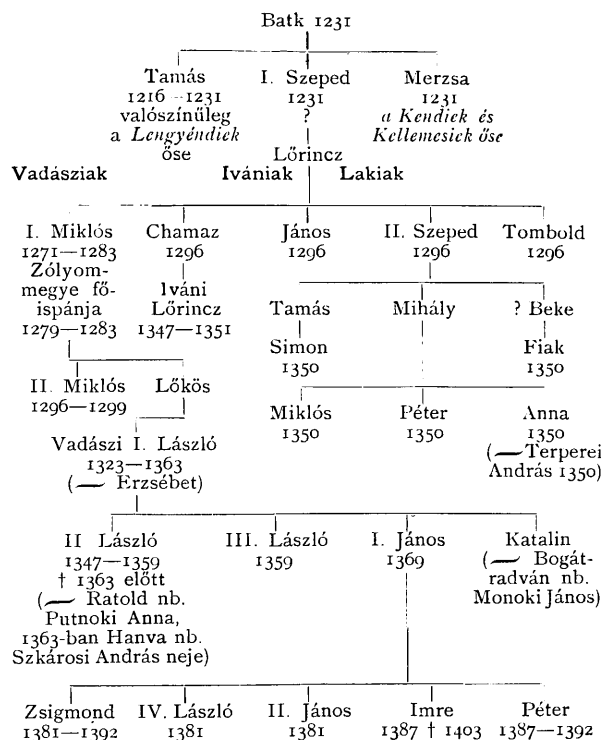
Mihály gyermekei, valamint fennebbi *Szeped fia Tamás fia, Simon* és *Wekes* (ez csak Beke!) *fiai* néhai nagyanyjuk leánynegyedi illetősége fejében, Aba nb. Gereven fia, Mihály fia Pétertől 160 mk. kassai garast és a hevesmegyei *Gyanda* nevű birtokot kapták. Laki Miklós már most azért, mert Anna a pénzüsszezből őt illetett részét fivéreinek átengedte, fennebbi napon saját és fivérének, Péternek, gyandai birtokrészét Annának engedte át.

Miután az erről kiállított okiratot Mátyás király 1486 november 10-ikén Verebi (Verebélyi) György kérésére átírta és a Verebiek 1413-ban a Lengyéndiek rokonaiként szerepelnek, kétséget nem szenved, hogy a Lakiak (Lak nevű hevesmegyei helység még 1377- és 1447-ben is fordul elő),² őse Szeped a Vadásziak ősenek nagybátyjával azonos.

Az *Ivániak*-ra vonatkozólag megjegyzendő, hogy *Chamaz* 1296-ban az ismert osztályozáskor szerepel és hogy fia, Iváni *Lőrincz*, (1347—1351), a Vadásziak nemzetségbeli rokonának nevezi magát.

Az Ivániak 1426-ban a hevesmegyei *Iván*, *Ujfalú*, *Szuha* és *Füzes* helységekben birtokolnak; később birtokosokul feltűnnek ismét: 1441-ben *Szuhán* s a *Ratold nb.* Pásztóiaktól zálogban, Pásztó egy részében; 1463-ban megint *Szuhán* és (Nád) *Újfaluban*.³

Az eddigiek alapján (Batk fia, Szeped fia) *Lőrincz* utódainak nemzedékrendje a következőleg alakult:

c) *A Kendiek és a Kellemesiek.*
(*Merzsa utódai.*)

Batk fia, Merzsa, 1231-ben tűnik fel, midőn atyja lengyéndi birtokát közte és fiverei, Tamás és (I.) Szeped között felosztja. Többet nem tudunk róla.

Unokája, *Lökös*, 1342-ben nagyanyjáról, Aba nb. Markvart (a Szikszaiaiak ősenek) leányáról szól,¹ de abból még nem lehet határozottan megállapítani, hogy nevezett Aba nb. leány Merzsának a neje, mert Merzsa menyének anyja (Pósa anyósa) is lehetett.

Pósa nevű fián kívül még egy Erzsébet nevű leányt is hagyott maga után.

Erzsébet-ről csak annyit tudunk, hogy unokái: Varasói Márton fia, «Kántor» János és Varasói Péter fia, *Lőrincz Merzsa* utódaitól (a Kendiektől) 1359-ben nagyanyjuk után járó örökségüket megkapták.²

Merzsa fia *Pósa* legelőször 1280 május 8-ikán merül fel, midőn a hevesmegyei Bolyai Mi-

¹ Anjoukori okmtár, V. k. 381. l.

² Csánki, Hunyadiak kora, VI. k. 66. l.

³ Id. h. 79 l.

¹ Anjoukori okmtár, IV. k., 276. l.

² Melczer cs. okmtára, 50. l.

hály és ennek rokonai közt Mihály védnökeként a Bátornyal határos Bolya helységet felosztja.¹ 1283-ban megkapja IV. Lászlótól számos kül- és belháborúban kivívott érdemei elismeréséül és azért, mert a királynak 52 lovat adott, a hevesmegyei Bátor helységet, mely adományozást IV. László 1285 május 31-ikén újra megerősített.² 1284 november 14-ikén bevezeti őt Buchk nb. Mathk fia Lénárt kir. ember a hevesmegyei bolyai birtokba.³ 1295 május 29-ikén *fiával* együttesen bátori birtokát az egri püspöknek adja oda és megkapja érte az utóbbinak *bátonyi* és földemesi jószágait.⁴ E birtokcsere még jobban bizonyítja, hogy atyja, Merzsa, csakugyan Batk fia, mert Bátor — mint fennebb láttuk — még 1413-ban Batk utódai kezében van. 1299 október 29-ikén megkapja fiának Istvánnak hősiei tettei elismeréséül a sárosmegyei *Kende* nevű helységet;⁵ utóljára találkozunk vele 1302 január 30-ikán, midőn bolyai birtokát vétel útján gyarapítja.⁶ 1319-ben már nem él.⁷

Hat fia volt: István, Miklós, Mihály, László, Egyed és Lőrincz, ez utóbbi azonban később (1319 óta) mindig Lökös néven szerepel.

István kiváló katonának vált be. Részt vett 1298-ban azon magyar segélyexpedícióban, melyet III. András, Katisz nb. Demeter pozsonyi és zólyomi főispán vezetése alatt osztrák Albert javára Nassaui Adolf ellen a Rajnavidékbe menesztett; innen visszatérve, Csák nb. Péter, volt nádor fiai, Máté és Csák ellen harczolt Holics vára előtt, hol 1299-ben hősieien el is esett. Az ő érdemei alapján megkapta Pósa 1299-ben a kendi birtokot.

¹ Árpádkori új okmtár, IX. k. 289. l.

² U. ott, 352., 423. ll.

³ Id. m. IX. k. 399. l. «Buchk» úgy látszik, Batk-kal azonos. E Lénárt különben «Varaszói» néven ismeretes (Hazai oklevéltár 122. l.) és a mint fent láttuk, Merzsa leánya, Erzsébet, a Varaszóiak nagyanyja.

⁴ Árpádkori új okmtár, X. k. 200. l.

⁵ Melczer cs. okmtára, 6., 7. ll.

⁶ Anjoukori okmtár, I. k. 23. l.

⁷ Pósa nevének nyomára esetleg a következő adat is vezethetne: a zemplénmegyei Csernei Detre fia, Miklós fiai Péter és Demeter 1277-ben abaujmegyei Redmecz nevű birtokukat *Marcha comes fia Pous comesnek* és ennek nővérüktől született fainak: *Miklós, Egyed, István* és *Domonkosnak* adják. Árpádkori új okmánytár, IV. k. 91. l.

Pósa fiai, *Miklós*, sárosi várnagy, *Mihály*, *Egyed* és *Lőrincz* (a későbbi *Lökös*) 1310 január 11-ikén birtokaikat következőleg osztják fel: 1. Miklós megkapja a sárosmegyei *Kellemes-t*, a hevesmegyei két *Csehi* nevű falut, 2. Mihály, *Egyed* és *Lőrincz* (*Lökös*) a sárosmegyei *Kende-t*, a hevesmegyei két *Al-Sók*, *Zsiva* és *Bolya* nevű helységeket.¹ Azóta két főágra oszlik a család, a Kendi- és a Kellemesire.

a) A Kendiek.

Pósa fiai a sárosi vár megvédése alkalmából kifejtett működésük alatt Károly királylyal szemben oly királyellenes magaviseletet tanúsítottak, hogy Károly őket összes sáros- és hevesmegyei birtokaiktól megfosztotta. Mihály erre jónak találta a várat a király kezébe visszaszármaztatni s ennek alapján visszakapták a fivérek 1314 márczius 18-ikán összes jószágait. 1322-ben a fivérek még közösen szerepelnek, midőn az Abauj vármegyében, Eperjes mellett feküdt Kendi nevű birtokot vétel útján szerezték.²

Egyed utóljára merül fel 1319 november 8-ikán,³ midőn Lökössel együttesen bizonyos Miklós fia, János ellen, a szepesi káptalan előtt esküdni kellett volna.

Mihály 1327 április 27-ikén már nem él; akkor már fiaival: *János*, *Tamás*, *László*, *Jakab*, *Henrik* és *Pál*-lal találkozunk, kik nagybátyjaikkal, Lőrinczczel és Miklóssal együttesen Károly királytól az 1314-ben kiállított adománylevélre nézve megerősítést kapnak.

Mihálynak *Futka* (= Judit) nevű leánya is volt, ki (zemplénmegyebeli) Possai László nevű fiút hagyott maga után. E Lászlónak a fia, Possai Péter, 1412-ben nagyanyja után a Kendiek birtokaira igényeket emelt, de Garai Miklós nádor 1415 november 24-én az alperest, Kendi Lászlót, felmenté.⁴

Tamás 1344 augusztus 1-én már nem él. Leánya, *Klára*, elismeri e napon, hogy anyjának hitbérét és hozományát Tamás fivérei, László, Jakab és Henrik, kiadták. Klárának rokona és

¹ Melczer cs. okmtára, 15. l.

² Id. m. 18., 25. ll.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 536. l.

⁴ Melczer cs. okmtára, 47—52. ll.

gyámjaként Kaplyon nb. Nagymihályi László szerepel. Kendi *Jakab*-nak ez az utolsó szereplése.¹

Henrikről különös feljegyezni valót nem találunk; utoljára ráakadunk 1359 május 8-ikán, midőn a Varaszióiak örökösödési követeléseit kielégíti.

László szintén akkor (1359 május 8-ikán) tűnik fel utoljára. Két gyermekét ismerjük: *Lászlót* és *Erzsébetet*.

Erzsébet a *Tököle* nb. *Tamásfalvi* Gergely fiához *Bertalan*-hoz ment férjhez, mely házasságból *Benedek* nevű fia született. E *Benedek* 1412-től 1415-ig *Possai Péterrel* együttesen, anyja után örökösödési igényeket emelt a Kendiek birtokaira. 1415-ben azonban elállt a pör folytatásáról. Úgy látszik, hogy örökösök hátrahagyása nélkül halt meg, mert nagybátyjának fia: *Tamásfalvi András* 1423 május 29-ikén *Erzsébet* rokonaival annak nászhozománya és jegyruháiban dolgozott.²

László 1393 június 1-én tűnik fel először.³ 1412 május 16-ikán a maga és rokonai jogait *Possai Péter* és *Tamásfalvi Benedek* örökösödési követeléseivel szemben védi; *Possai Péter* el is vesztí a pört. 1423 május 29-ikén *László* saját és a vele együtt érdekelt felek nevében elismeri, hogy nővérének, *Erzsébetnek*, hitbére és hozománya dolgában *Tököle* nb. *Tamásfalvi András*sal egyezkedett. A vele érdekelt felek a következők: 1. *Terjékfalvi Tegzes Domonkos*, 2. *Delnei Horvát György* neje, *Ilona*.⁴

Neje, *Anna*, *Aba* nb. *Lapispataki Péter* leánya, 1470 előtt halt meg. Házasságából két fiát: *Gergelyt* és *Lászlót* és egy leányát: *Margitot* ismerjük.

Margit-nak, ki 1470-ben már nem élt, *Orsolya* nevű leánya lett, ki 1470-ben, mint *Nagyhidai Szabó Bertalan* neje, a jászói konvent előtt elismeri, hogy anyja leánynegyedére és nagyanyjának, *Lapispataki Annának*, hitbére nézve *Kendi Gergely* és *László* részéről készpénzzel kielégítettett.⁵

Gergelyt és *Lászlót* azonkívül még csak egy

¹ Anjoukori okmtár, IV. k. 400., 434. ll.

² Hazai oklevéltár, 376 l.

³ Melczer cs. okmtára, 43. l.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott, 99. l.

hasonló természetű, 1469 április 18-ikán lezajlott ügyből ismerjük. Az egyenes genealogiai kapocs hiányzik. Az ügyállás a következő:

a) *Annának*, jelenleg (1469) *Dobai Zsigmond* nejének leánya, *Veronika*, b) *Katalin* leánya, *Ilona*, ternyei *Hubói Miklós* neje és c) *Aba* nb. *Bertóti Boldizsár* özvegye, *Anna*, saját és fiai, *Szaniszló* és *Zsigmond* nevében kijelentik a szeptesi káptalan előtt, hogy *Kendi László* fiai, *Gergely* és *László* által az őket illető hitbér, hozomány, kelengye és leánynegyedre nézve kielégítetttek.¹

Pósa fia *Lőkös* (előbb *Lőrincz*) fivérei társaságában 1299-től 1327-ig részt vett minden, az összcsaládot érintő ténykedésben. Onállóan 1340-ben lép fel, midőn bizonyos bolyai határügyben pervesztes lett;² akkor a «*Váraljai*» («*Pósváraljai*») névvel él (e név megfelel a mai hevesmegyei *Pósvár* nevű pusztának). 1342 február 17-én a «*Kendi*» nevet viseli.³ 1350 július 26-ikán még él; 1351 márczius 2-ikán és május 8-ikán már halottnak mondják és ügyei *Miklós*, *László*, *Péter*, *Domonkos* és *Egyed* nevű fiaira szállnak át.⁴ Ezekon kívül 1359 május 8-ikán még *István* nevű fiáról is tesznek említést, míg 1412-től 1413-ig még *Mihály* nevű fia is szerepel.⁵

László, *Miklós* és *Péter* 1351 december 31-ikén az abaújmegyei *Rozgon-Hidvég* vagy *Tótfalu* nevű birtokot veszik zálogba.⁶ *Miklós*, *László*, *Péter*, *Domonkos* és *István* előfordulnak 1359 május 8-ikán, midőn a *Varaszióiaknak* örökösödési követeléseit kielégítik s akkor a «*Pósváraljai*» névvel élnek.⁷ 1415-ben csak *László* és *Mihályra* akadunk még. *Miklós*, *Domonkos*, *Péter* és *István* akkor tehát már nem élnek, *Mihály* azonban akkor a következő, vele egy és ugyanazon nemzetségből származókra hivatkozik:

1. *Szenterzsébeti Boldizsárra* (Hevesmegyében).

2. *Kellemesi Miklós* fia, *Kelemenre* (Sárosmegyében).

¹ Melczer cs. okmtára, 97. l.

² Anjoukori okmánytár, IV. k. 48. l.

³ U. ott, 192. l. v. ö. 204., 276. ll.

⁴ Id. m. V. k. 433., 465., 466. ll.

⁵ Melczer cs. okmtára, 47., 48., 50. ll.

⁶ Anjoukori okmtár, V. k. 537. l.

⁷ Melczer cs. okmtára, 50. l.

3. *Dobszai Domonkos fia, Andrásra* (Zemplénmegyében).

4. *Kellemesi Fülöp fia, Miklósrá* (Sárosmegyében).

Dobszai András atyja, Domonkos, kétségkívül Lőkösnek hasonnevű fiával azonos.

β) *A Kellemesiek.*

Pósa fia, Miklós, sárosi várnagy, ki az 1310-ben történt birtokosztás alkalmával *Kellemes-t* (Sárosmegyében) kapta, 1327-ig fivérei- és unokaöccseivel együttesen szerepel. 1342 február 17-ikén fiaival: *István, Domonkos, László, Miklós* és «Bosó» *Péter*-rel találkozunk.²

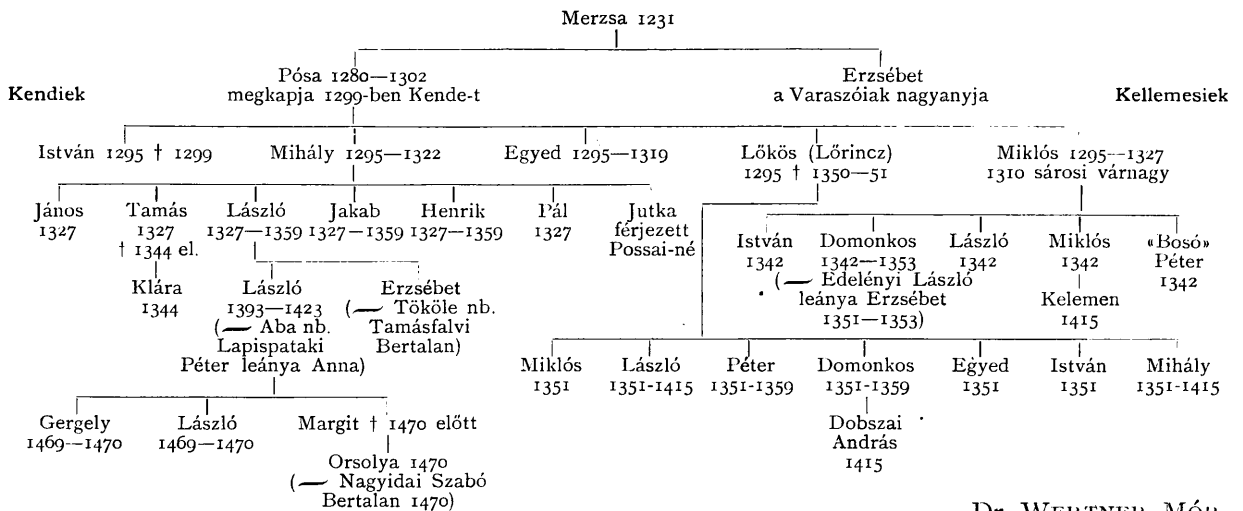
Domonkos, ki 1353 május 15-ike óta «nagy» melléknévvel él, utoljára 1353 október 16-ikán említetik. Neje, *Erzsébet*, (borsodmegyei) Ede-

lényi László leánya, 1351 május 2-ikán Sáp nevű (borsodmegyei) birtokból az anyja és nagynénje után őt illető hitbéri és leánynegyedi illetőségre nézve Erzsébet királynétól kap kielégítést. Ugyanazon évben (május 22-ikén) megkapja Erzsébet a nagyanyja, *Földán*, Aba nb. Gagyí Gyereven leánya és Ládi Domonkos neje után őt illető leánynegyedi járandóságot.¹

Fennebb láttuk, hogy 1415-ben Kellemesi *Miklós fia, Kelemen*, és *Fülöp fia, Miklós* a Kendiek nemzetségbeli rokona; Kelemen, kétségkívül Miklós sárosi várnagy unokája, Fülöpöt meg nem határozhatjuk.

Merzsa utódai tehát: a *Kendiek*, (*Pós*) *Vár-aljaiak*, *Dobszaiak* és *Kellemesiek* és a többi Batk-utódokkal együtt valószínűleg az Ajton nemzetség tagjai.

Nemzedékrendi táblájuk az eddigiek szerint a következő:

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Melczer cs. okmtára, 48. l.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 193. l.

¹ Anjoukori okmánytár, V. k. 463. l., VI. k. 79., 118. ll.

A BLAGAY CSALÁD SZÁRMAZÁSRENDJE ÉS CZÍMERE.

(Tizenégy rajzzal.)

A Turul 1894-iki évfolyama 180. lapján Pór Antal a rendelkezésére álló anyag alapján igen jól összeállította a Blagay család származásrendjét Duimig, mint a kitől a Blagay néven tovább folytatódott család ered. Mi a Blagay-oklevéltár¹ szerkesztése közben az okleveles anyagnak is felhasználásával megszerkesztettük a család teljes származásrendjét s az oklevéltárban adjuk a bizonyító adatokat. Könnyebb hozzáférhetés és bírálat céljából bemutatjuk e helyen is a család teljes származásrendjét, fájdalommal jelentvén, hogy a család utolsó sarja, gróf Blagay Lajos, ki az okleveleket a magyar tudományosság rendelkezésére bocsátotta, f. é. február 26-ikán Laibachban meghalt.

Bemutatjuk egyuttal tanulmányunkat, mely a család címeréről szól. Mindkét mutatványt az oklevéltár megjelenése óta is megbővítettük, úgy hogy e közlemény bizonyos tekintetben átdolgozása a munkának.

I.

A család származásrendje.

A Blagay család — mint a Blagay-oklevéltár élén közölt első tanulmányban² kifejtettük, — egyike azoknak a családoknak, melyeknek származási legendája köztudattá vált s a fejedelem részéről közbizalmi elismerésben részesült. Megmutattuk, hogy szlavón eredetűek, kétségtelen hitelű oklevelek alapján igazolván állításunkat. Tény azonban, hogy már a XV. század folyamában — a római származás divatja korában — az Orsiniakkal való összeköttetés kölcsönös elismerésére vezetett az atyafiságnak, úgy hogy a Blagayak a XVI-ik század elején már mint Ursiniak szerepelnek s I. Miksa király ezt az atyafiságot egy álmúvel megbélelt oklevél alakjában úgyszólván adományba iktatja 1571 november hó 7-ikén.³

A kérdés a hagyományos atyafiság keletkezésére nézve azon fordul meg, hogy miképen jutottak Orsiniék s Blagayék a kölcsönös rokonság eszméjéhez?

Blagayak a XIV. század derekán már jártak

Rómában, nevezetesen Blagay Duimnak két fia: Miklós és János, meg ennek a fia Péter részt vettek Lajos király nápolyi hadjáratában. Mindez azonban még nem ok annak a föltevésnek az igazolására, hogy az atyafiságot már ekkor pedzették volna. Sokkalta valószínű, hogy az említett Miklósnak a fia László (élt körülbelül 1437-ig), Zsigmond királynak vitéz testőre, külföldi vállalataiban hú kísérelője, 1414—1417 között személyesen érintkezett Ursini Bertholddal, a kiről tudjuk, hogy 1416 június 21-én Garay Miklóssal együtt indult Párisba.¹ Ebből legalább is annyi következik, hogy a Blagayak s az Orsiniak a XV. század elején színről-színre látták egymást. Minthogy pedig a Blagayoknak a görzi grófokkal való kétségtelen atyafisága Észak-Olaszországban ismeretes volt, Velence révén a híre Rómába is eljutott. A XV. század végén az Orsini-czímer főalkatrésze, a rózsza díszlik a Blagay-czímerben, s a XVI. század polyhistorai csak azt mondják el, a mit Orsiniék s Blagayék maguk hittek kölcsönös atyafiságukról.²

Munkánkban kifejeztük abbéli nézetünket, hogy az Orsiniak római levéltárában ez atyafiságra vonatkozólag lenni kell valamelyes feljegyzéseknek, de hogy ez atyafiságnak történeti alapja nincs.³ Munkánk írása közben nem fektettünk nagy súlyt e tétel megokolására, annyival inkább, mert az Orsini-levéltár zárva lévén, be kellett érünk a levéltárnok vázlatos értesítésével. Most azonban a Blagay család levéltára krajnai részének átvizsgálása alkalmával megtaláltuk ugyanazt a csomagot, melyet Rómában az Orsiniaknál másolatban őriznek, mint a két család atyafiságának igazoló iratát. Ebből kitűnik, hogy az atyafiságot Imre király megbővített új szerkesztésű oklevelére alapítják, s hogy ez iratok a XVII. századból valók. Azt állítják ugyanis, hogy Mattheus Orsinus római szenátor 1150 táján élt s ennek a *testvére* volt Nicolottus Orsinus ugyancsak római szenátor, a ki «pertaesus turbarum, quæ Romæ contra pontificem erant concitata, discessit Roma anno 1160, *uti diploma regis Henrici regis Hungariæ insinuat.*» Megjegyzni azonban a genealogus: «An fuerit hic Nicolottus frater vel patruelis Matthiæ, mihi

¹ A Blagay család oklevéltára. Bevezető tanulmány-nyal a család történetéhez. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkesztették Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, kiadja a Magyar Tud. Akadémia. 1897. (Magyar Tört. Emlékek, I. okmánytárak, XVIII. k.) 8-r. 6 + CCXCIV + 598 l.

² Bevezetés, VII. s köv. ll.

³ Oklevéltár, CCLXIII. sz.

¹ Windeck krónikájának legújabb (1893.) kritikai kiadásában a 67. lapon.

² J. Sansovino, Degli uomini illustri della casa Orsini. Velence, 1565. — Ferrari J. B., Orat. 35. Mikor Sansovino munkáját megírta, a Blagayak már Orsiniaknak érezték magukat; munkája egykorú kötésben IX. 31¹/₄ jelzet alatt megvan könyvtárunkban.

³ Bevezetés, XI. l.

nondum constat.» Tehát a *XVII. századbeli* genealogus sem tudta bizonyítani az atyafiságot.

Mindez azonban nem volt akadálya a két család atyafiságos — jóhiszeműségen alapuló — érzésének. A *XVII.* s *XVIII.* század folyamán alig volt névnap, újesztendő, a mikor a két család vezérlő tagjai ne váltottak volna barátságos leveleket,¹ látogatták egymást, ajánlgatták rokonaikat. 1657 január 20-ikán a bracciano-i Orsini megküldötte a család genealogiáját gróf Orsini-Blagay Eberhard Lipótnak s levelezésükben kétségtelennek tarták a közös leszármazást. 1679-ben Blagay Ferencz krajnai kincstartó dr. Schönleben János Lajosnak megengedte, hogy a családi iratok és levelezések alapján összeállítsa az Orsiniakkal rokon családok, tehát a Blagay s a Rosenberg családok vonatkozásait. Így keletkezett 1680-ban az ismeretes: Rosa Ursina című összeállítás.² Azt hisszük, hogy Schönleben volt az első, a ki a levéltárat rendezte. A mi munkájának a becsét illeti, kétségtelen, hogy több oly darabot ismert, mely ma már nincs meg a levéltárban s így figyelembe kell vennünk, mindamellett, hogy kritikátlansága s az oklevelek olvasásában való járatlansága most már nyilvánvaló. Kitűnik ez abból, hogy komponál neveket, mikor az eredeti máig is fennmaradt oklevelet idézi, melyben nyoma sincs a névnek. Klasszikus nevelésű ember, a ki a régi humanizmus méseit mind elfogadja ott, a hol a régibb korról van szó,³ s abból a szempontból nézte az okleveleket, hogy az Orsini-féle atyafiságot igazolja. Eljárását menti, hogy előtte királyi privilegiumok (1571) fekdtek, melyek az atyafiságot elismerték, olvasta a nagyhírű Orsini család bibornokainak leveleit, s az immár kétszázéves atyafiságos egybeköttetés, az akkori színvonalat értvén alatta, tudományos köztudattá vált. Schönleben e munkáját teljes hitelűnek vette a genealogiai irodalom s a család. A Rosa Ursina alapján írta meg munkáját 1684-ben Zennegg György Kristóf,⁴ s ennek az adatait ugyancsak recipiálta a Blagay család.

Bevégződven ugyanis a török ellen vívott győzedelmes háboru (1716—1710), melyben Savoyai Eugen hadai a Balkán félszigeten, jelesül Boszniában is diadalmasan törtek előre, a győzelmek hatása alatt folyamodott gróf Blagay Weikard Lipót a maga és Zsigmond öcscse nevében a

¹ E csomag a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában, a családi letétek közt.

² Laibach, 1680. 35. l.

³ Annales Carniolæ sacro-profani ab orbe condito usque ad annum Christi 1000. Laibach, 1681. 2-rét. E munkája még zavarosabb szerkezetű, mint a XVI. század compilatoraié.

⁴ Ursinische Rosen oder Beschreibung deren vornehmsten Zweygl des Uhaltens vnd Welt-berühmten Ursinischen Rosen-Stocks. Ajánlva gr. Ursini-Rosenberg Farkasnak. 44 l. A nyomtatás helye ismeretlen.

császárhoz, hogy a családnak a töröktől visszavett területen lévő egykori birtokait adassa vissza nekik, jogutódjaiknak. A származás igazolására Schönleben munkáját idézik a folyamodók. A folyamodásnak nem lett ugyan eredménye, mert a vodicsai régi kerületnek visszakerült részét katonailag igazgatták 1739-ig, de a család származásának a tudata, melynek immár az 1680-iki összeállítás lett az alapja, ébren megmaradt: Orsiniaknak és magyar főuraknak tartották magokat.

A Blagay családnak ez az Orsini-atyafisága érdekes genealogiai tünet, mely meggyőződésünk szerint teljes jóhiszeműségen alapul s az oklevéltár közzététele után nem is szorul czáfolatra. Előre bocsátottuk mindezeket annak az igazolására, hogy miért írtuk az alábbi I. számú származási tábla élére a mesés Nicolottust, a ki lehetett ugyan Miklós, de nem volt Orsini. Az első történetileg igazolható ős: *Goriczai István*, a ki 1209 előtt halt meg. E nemzékrendben 20. és 22. szám alatt az oklevéltár II. Miklóst és I. Pált közli III. István fiaul. Jelen összeállításunkból azonban elhagyjuk e két tagot: mert a Hazai Okmánytár VIII. k. 295. lapján közölt oklevélből meggyőződünk, hogy Gút-Keledék, s nem Goriczai-Vodicsaiak.¹

(A családfákat I. a 81. és 82. lapokon.)

II.

A Blagay család czímeréről.

A Blagay-oklevéltár megszerkesztése alkalmából módunkban volt áttekintenünk a családi pecséteknek, ha nem is teljes, de annyiban mégis elégséges sorozatát, hogy már ezekből az adatokból is képet adhatunk a családi czímer fejlődéséről, illetőleg az evolució egyes mozzanatairól. Lényegesen előmozdította e részben tanulmányainkat az a körülmény, hogy az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportja részére t. barátunk és kartársunk, Károlyi Árpád páratlan igyekezettel és szakértelemmel összeállította a bécsi titkos levéltár gyűjteményeiből a magyar magánpecséteknek eddigelé nagyobb részében teljesen ismeretlen anyagát s ez által a magyar pecsétant külső s belső terjedelmében egyaránt gazdagította. A Babonikok családjából három ilyen pecsét került elő, ezek után odaillesztve a többi előttünk ismeretes pecsétek sorozata mellé, utba igazitanak a Blagay-czímer szövevényes alakulásaiban.

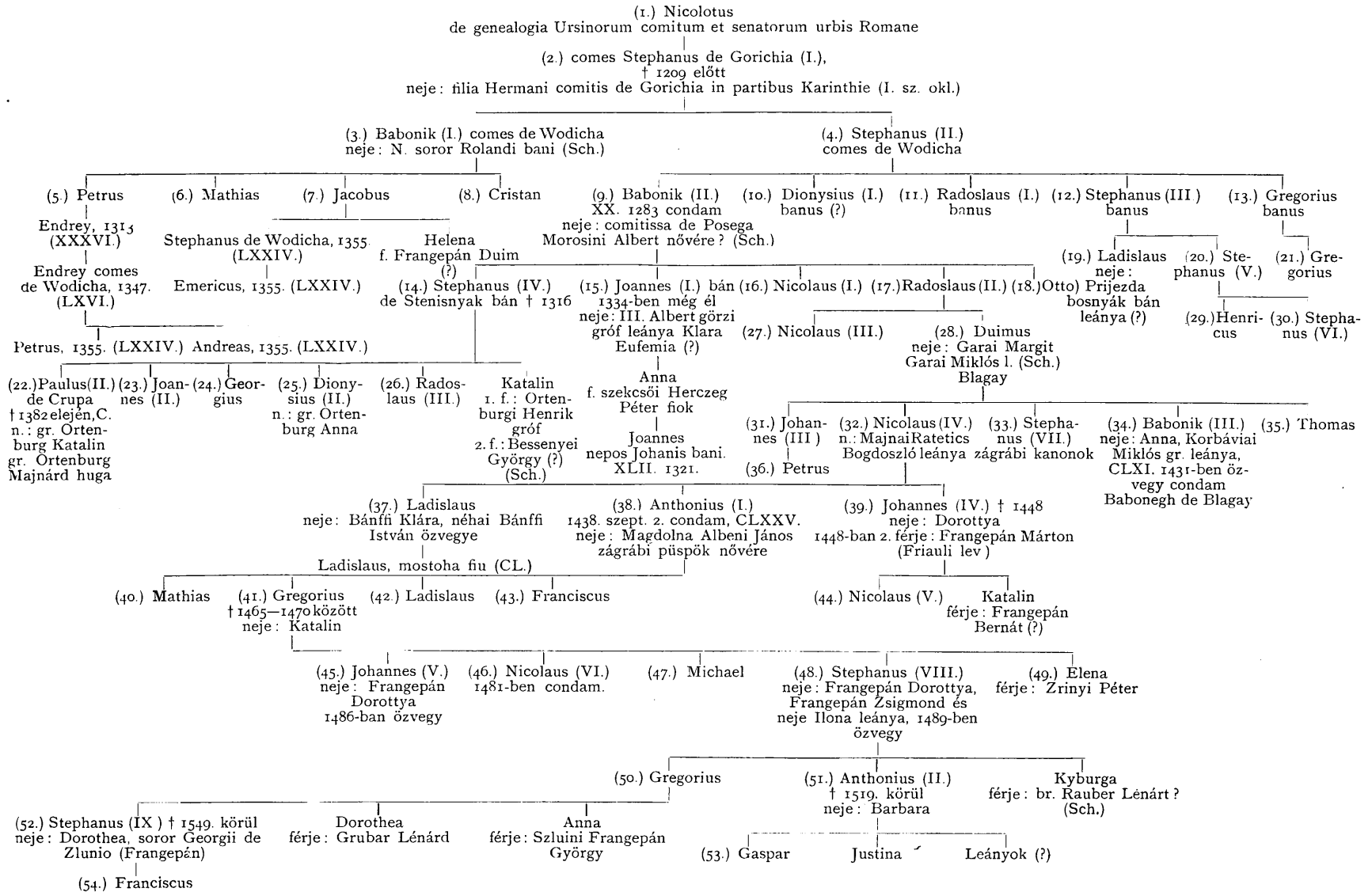
Éleve is megjegyezzük, hogy a pecséteknek ugyan sokszor kiváló szerep jut az egyes család-

¹ V. ö. Oklevéltár, CIV. sz. 1. jegyz.

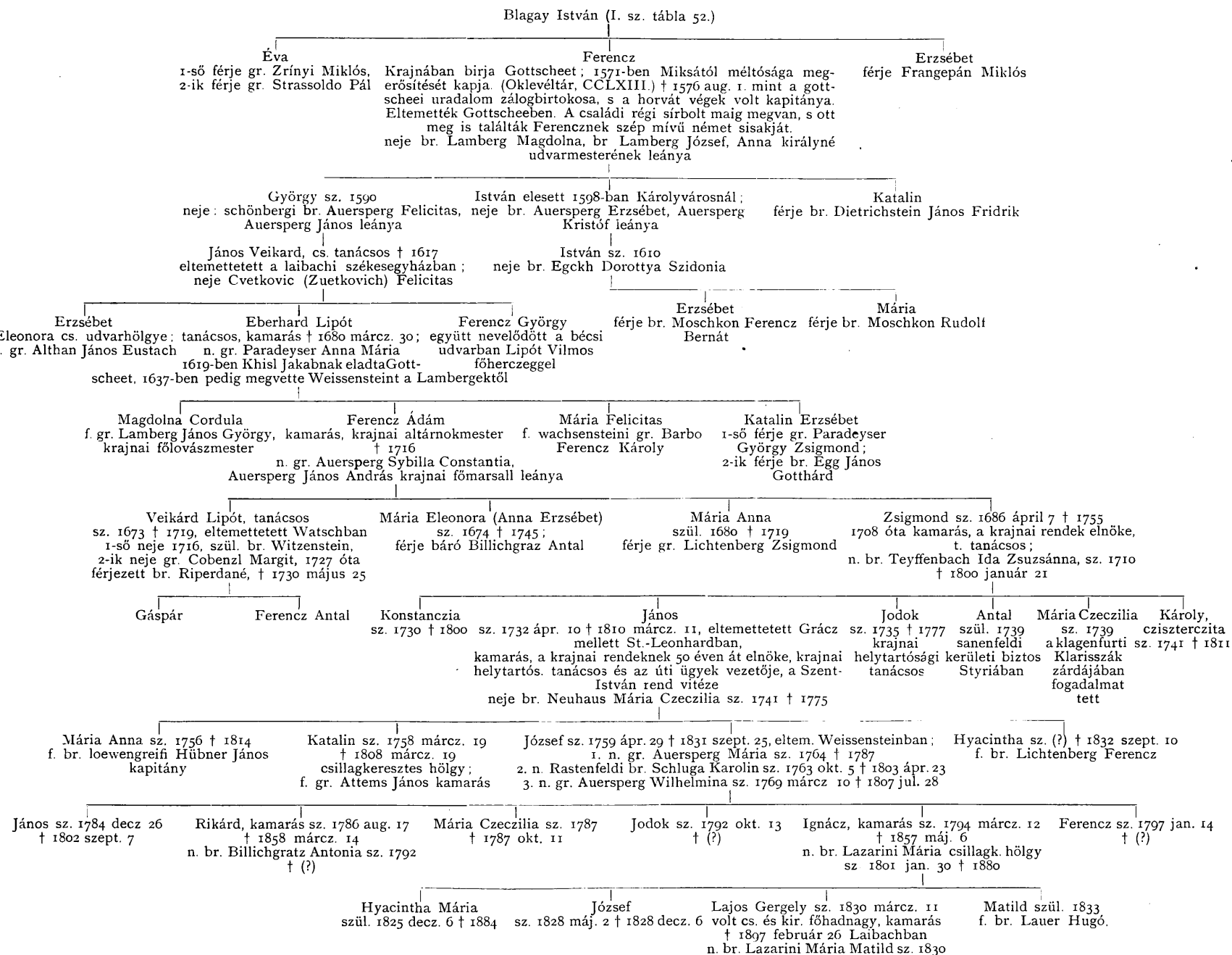
I. TÁBLA.

A Blagay (comites de Gorichia és Wodicha) család származásrendje Blagay Ferenczig, a magyar ág utolsó tagjáig.

Tunul. 1897. II

A Blagay család krajnai ágának származásrendje, a weissensteini levéltár összeállítása alapján.

tani kérdések megoldásában, de föltétlen bizonyító erősségük csak a leggondosabb kritika alkalmazásával juthat érvényre. Mert míg az oklevelek kiállítását tekintetében a szokásnak úgyszólván átörökítő hatása van, mely alól az oklevél szerkesztője s írója alig vonhatja ki magát, addig a pecsét készítője, ha hódol is a divatnak, de mindig vegyít belé valamit a maga énjéből. Meglát egy más pecsétet, annak a cifráságai megtetszenek neki, átveszi, de nem egészen. Olykor szolgál módjára anachronistice vési meg a rábízott pecsétnyomót, máskor meg művésziességgel, valami apró eltéréssel kedveskedik megrendelőjének. S épen ez a kis eltérés alkot precedenst a további fejlődésben. Látok p. o. magam előtt két pecsétet, egyikben a harántgerendák jobbról balra, a másikban balról jobbra szelik a mezőt, a címer alakja az egyikben áll, vagy fut, a másikban növekedő helyzetben van. Az összetételben van a változat, de az alap-tényezők azonosak. Most már meglehet az, hogy a kétféle összetételű címer közül az egyik az anyaczímer, a másik a változata, avagy meglehet az is, hogy véletlen hasonlósággal van dolgunk s a két címer már eredetileg eltért egymástól az összetételben. Ily esetekben apodiktikus eredményről csak akkor lehet szó, ha oklevelek és egyéb történeti bizonyítékok állanak rendelkezésünkre.

Mindezeket szükségesnek találtuk elmondani, hogy úgyszólván magunk előtt mentegessük azokat a lékeket, melyeket mi látunk legvilágosabban. A történetvizsgálónak tisztéhez tartozik, hogy a kutatásnak — a hol magának nincs módjában — az irányát legalább nagyjából megjelölje.

Kétségtelennek tartjuk, hogy a Blagay család már akkor, mikor első ősük kivált a Goriczai nemzetségből, rokonsági összeköttetésben állott a karantán, krajnai és istro-görzi többé-kevésbé hatalmas hűbérurakkal. I. Istvánra nézve csak sejtelmek vannak,¹ II. Babonek² neje bizonytalan, de fiaival Morosini Albert atyafiságot tart, Stenisnyáki IV. István³ bánnak két fiáról oklevelekből tudjuk, hogy Ortenburg leány volt a feleségük, II. Pálé⁴ Katalin, II. Dénesé⁵ Anna, leánya Katalin pedig első ízben gróf Ortenburg Henrikhez ment férjhez. A híres I. János bánról⁶ pedig azt sejtjük, hogy III. Albert görzi grófnak a leánya, Klára Euphemia — III. Endrének, szlavón hercegnek a jegyese — volt a felesége. Erre vall a család szereplése is a nyugati vége-

ken, I. János friauli vitézkedése s a még kellőleg legalább nem végig igazolt hagyomány. Mindezekhez a bizonyítékokhoz járul a görzi grófoknak a címere, mely egyes alkatrészeiben annyi analogiát mutat a Blagayakéval, hogy a kettőt nemcsak külső okoknál fogva, de a tárgy érdemére nézve is egybe kell vetnünk.

A) A görzi grófok címere.

A görzi grófok (1090—1500) uralkodó családjának származását nem ismerjük. Rendesen Lurngau háznak nevezik, s az a sejtélem, hogy az Eppenstein grófokkal voltak atyafiságban s Tirol pusterthali vidékéről erednek. Tény, hogy 1090-ben Görznek már urai (comites) s az aquilejai patriárkáknak hadnagyai, birtokaik védelmezői, hűbéri kötelezettséggel (Schutzvogt).

A görzi grófok első ismert pecsétje egy 1197-ben kelt oklevelen függ kék zsinóron. Ez oklevelet Henrik «comes de Materei» állította ki barátjainak, Meinhart és Engelbert görzi grófoknak a kérésére.¹ Ez a matreii gróf a lienzi vár alól keltezi az oklevelet, melyről az ő pecsétje s Meinhard görzi grófé függ.

Henrik matreii gróf 1197-iki pecsétjének körirata: HENRICVS COMES DE LEHSGEMÜNDE.

A körirat olvasását s megfejtését Károlyi Árpád t. barátomnak köszönöm. A Lechsgemündei grófok birodalmi közvetlen grófok, várak a Lech és Dome összefolyásánál állott. Mint ilyenek, az andechsi grófokkal rokonok. A matreii várát

¹ «rogatu amicorum meorum videlicet comitis Meinhardi et fratris eius Engelberti comitum de Gorz» szabadon bocsát egy sereg szolgát.

¹ I. szárm. tábla 2. sz.

² U. ott, 9. sz.

³ U. ott, 14. sz.

⁴ U. ott, 24. sz.

⁵ U. ott, 27. sz.

⁶ U. ott, 15. sz.

sógorság révén örökségbe kapták. A «comes de Materei» család megkülönböztetendő attól a hűbéres lovagcsaládtól, mely matreii birtokát az Andechsiaktól bírta.

A pecsét képe jobbra fordult stilizált párducz, (Panther) körvonalaiiban. Átmérője hosszúságban: 56 cm., szélességben 45 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban (Repert I.), egy 1197 augusztus 19-ikén Lienzben keltezett oklevélről függ fakult kék selyemzsinóron.

A másik pecsét II. Meinhard görzi gróf pecsétje, archaikus kivitelű, ló s lovas esetlen alakokat tüntetnek föl. II. Meinhard — a Czoernig szerint 1187 tájban kimúlt II. Engelbert fia — az 1187—1232. években uralkodott együtt öcscsével, III. Engelberttel.

Körirata: ✱ COMES MEINHARDVS DE GORICIA. Pecsétképe jobbra vágatató pánczélos vitéz, jobbában lobogós kopja, balján címeres pajzs. Címere háromszögletű pajzs, jobbról balra harántosan szelve, a jobb szelvényben pólyák körvonalai, a bal felső szelvényben álló oroszlán körvonalai. A pecsét annyira homályos nyomású, hogy az oroszlán helyzete alig határozható meg pontosan. Átmérője 85 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban, (Rep. I.) egy 1197-iki oklevélről függ kék fakult selyemzsinóron.

II. Meinhardnak csak leánya maradt, öcscsének III. Engelbertnek a fia III. Meinhard, ezé meg IV. Meinhard (1258—1295) karantán herceg,

Tirol és Görz grófja, az aquilejai egyház, Trient és Brixen hadnagya (Vogt, advocatus). Ettől már művésziesebb kivitelű pecsét maradt fenn, a címér élesen kivált alakokat tüntet fel.

Körirata: S · MEINHARDI COMITIS GORICIE ⁊ TIROLIS ADVOCATI · A . . . TRIDINT. Pecsétképe jobbra vágatva pánczélos vitéz, jobbában kopja, balján címeres pajzs. Címere háromszögletű pajzs, jobbról balra harántosan szelve; a jobb szelvény hatszor pólyázva, a bal felső kisebb szelvényben jobbra futó oroszlán. Sisakdíszé koronára illesztett pávatollas taraj. Átmérője 75 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban (Repert. I.) őrzött, 1259 november 9-ikén kelt adománylevélről függ vöröszöld selyemzsinóron.

Ugyanez a pecsét maradt meg, csakhogy épebb állapotban, a bécsi titkos levéltárban őrzött 1273-iki oklevelen.¹ Ebből, valamint egy másik példányból kiegészíthetjük a köriratot is:

✱ S · MEINHARDI · COMITIS · GORICIE · ⁊ · TIROLIS · ADVOCATI · A · Q · I · L · B · R · I · X · ⁊ · N · TRIDENTI.

E Meinhardnak az öcscse II. Albert, kit 1295—1304 között egyedül uralt a grófság. Pecsétje a bátyjéénál nagyobb, átmérője 8 cm., körirata: S · ALBERTI COM · GOR ET TIROLI · A · Q · V · I · L · B · R · I · X · ⁊ · T · R · I · D · I · A · D · V · O · C · A · T · I · S · A · Q · I · L · B · R · I · X · ⁊ · N · TRIDENTI. A címér teljesen egyezik, csakhogy a vágatató lovas jobbában látszik a lobogós kopja, a lobogó kettős szárnyú, a sisakdísz élesebben látszik.²

¹ A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyűjteményében, d. 128. sz.

² U. ott, d. 44. sz.

II. Albert fia, János Albert († 1327) atyja életében 1303-ban már bizonyos részletekben eltérő pecsétet használt.¹ Az 5 cm. átmérőjű pecséten — körirata: **S · IOHANNIS · COMITIS · GORICIE ET TIROLIS** — a címér maga egyezik, az oroszlánnak álló a helyzete, de a sisakdísz kétoldalt szárnyas, a pecsét alapján meg virágos indadísz látszik.

E sisakdísz azzal a változattal, hogy a két szárny közti mezőben ötágú csillag (ötszirmú rózsát is példázhat) látható, megmaradt János Albert fiának, VII. Meinhardnak († 1385) a pecsétjén.² De már itt a címér is eltér némely részletében, a szelt pajzs jobboldalán négy pólva (6 helyett), az oroszlán pedig már határozottan ágaskodva tűnik elő.

A XV. században már csúcsíves ízlésben készült a görzi grófok pecsége, s annyiban módosul, hogy a pajzs már egyforma nagyságú, két egyenlő szelvényre oszlik jobbról balra, a jobb oldalon négy pólva, a baloldali szelvényben ágaskodó oroszlán látszik, a sisakdísz hosszan kinyúló csimbókos párta.³

A Habsburg-ház uralma alá került hercegecsített görzi grófság modernizált címere jobbról balra szelt pajzs, a jobboldali szelvényt hat ezüst vörös jobb-bal harántpólva (gerenda) borítja, a baloldali kékezejű szelvényben jobbra ágaskodó aranykoronás oroszlán.⁴

Nagyjából tehát Görz címere nem változott, a szelés vált egyformává s az eredeti pólvak szelvényben harántgerendákká, pantallérokka lettek, s az oroszlán ágaskodó helyzetbe jutott. A harántgerendás szelvény következetesen jobbra esett, míg az oroszlán mindig balról látszott.

B) A Blagay család címere.

Fentebb idézett tanulmányunk eredményeképpen megállapítottuk, hogy a Blagayak eredeti nemzetsége a szlavón Goriczai nemzetségben keresendő, melyből a vodicsai s a szlavón ág vált ki. A szlavón ág feje II. István,⁵ kinek III. István nevezetű fia⁶ legelőbb 1278-ban van bánnak említve.

¹ A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyűjteményében, d. 42. sz.

² Körirata: **✠ S · MEINHARDI · COMITIS · GORICIE ET TIROLIS**. átm.: 3,4 cm. U. ott, 1368. d. 65.

³ IV. Henrik elsőszülött fiának, Jánosnak († 1462) pecsége; átm. 3,5 cm. körirata: **✠ · IOHANNIS · COMITIS · GORICIE · ET TIROLIS**. U. ott, d. 61.

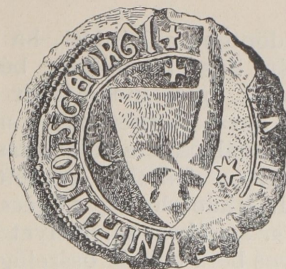
⁴ «Ein schräg rechts durchschnittener Schild, welcher zur Rechten sechsmal schräg links von Silber und Roth gestreift ist, zur Linken aber einen güldnen gekrönten Löwen im blauen Felde darstellt.» Titulatur und Wappen Seiner öst. kais. und kön. apostolischen Majestät. 1806.

⁵ I. sz. szárm. tábla 4. sz.

⁶ U. ott 12. sz.

A bánságban megelőzte testvérét I. Radoszlót,¹ ki csak 1292-ben szerepel e minőségben, de bátyja Dénes,² a ki már 1285-ben néhai, 1274-ben állítólag egész Szlavónia bánja.

A (II). István ispán ivadékainak családi címere ekkor «még csak pólvakkal metszett pajzs», írja Pauler,³ a főntebb említett Dénesé, kinek

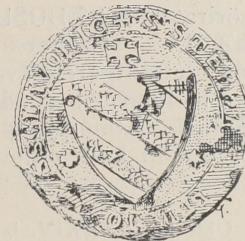

családi hová tartozandósága kérdés tárgya, ugyan-csak szerinte⁴ oroszlán, tehát a Babonikok s később a Blagayak címérének egyik alkatrésze.

Ez itt kisebbítve közölt pecsét (MODL. 845) köriratából mi teljes biztossággal csak az: **.....INI · FILII · COIS · GEORGI ✠** sort tudjuk kiolvasni. A pecsétbeli pajzs képe csak nagyon elmosódottan látszik, némi képzeléssel jobbra fordult ágaskodó oroszlán is lehet. Jellemző azonban a jobb oldalon látható félhold s a baloldali hatágú csillag. Ez a pecsétdísz okvetetlenül szlavóniai vonatkozást jelent. Adtuk e címert, mert a sorozatot kiegészíti s a Györgyfi származása kutatásánál irányt adhat.

A legelőbb 1278-ban említett István bán 1295-iki pecsétében három-három jobbról balra harántos gerenda (2—4—6 damascirozott) vagy ha ú. t. metsző pólva a címér, tehát ez tekintendő a Goriczai-nemzetség *alapcímérének*.

Egyezés nincs e harántgerendák s a görzi grófok pólvai közt, mindamelllett a genealogiai összeköttetés következtében hasonlóságot nem-

csak lehet, de míg czáfolata nem akad, kell is feltételeznünk.

III. Vodicsai, illetőleg Goriczai István bán

¹ A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyűjteményében, 11. sz.

² Vitás voltáról l. a LXXXVI. l. 2. j.

³ A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt, II. k. 702. l.

⁴ U. ott.

1295-iki pecsétjének körirata: Φ S · STEPHAN(BI) BAI · TO(CIV)S · SCLAVONIC. Czimere három rostélydíszítésű, jobbról balra forduló harántgerendával (pantallér) szelt háromszögletű pajzs, fölötté kereszt, alant a czímer talpától balra hatágu csillag, jobbra kereszt. Átmérője 6 cm. Eredetije a krajnai múzeum 1295 január 13-ikán kelt oklevélén függ.¹

Végleg eldöntené a kérdést, ha az 1278 november 6-ikán Zágrábban kelt békeoklevélről függő tíz pecsét épen megmaradt volna.² Így azonban csak hozzá vethetünk, a mennyiben a körirat olvasásánál csak a találgatásra vagyunk utalva. Ugyanis a fentebb említett III. István testvérének, I. Radoszlónak a pecsétjét véljük mi rejteni az 5. sz. ábrában, melyet itt közlünk. A körirat egyes betűinek az összefüggését az oklevélben említett sorrend szerint konstruáltuk meg s ez esetben megkapjuk a czímerfejlődésnek is a nyitját.

A pecsét körirata: S RADOSLAI FILII (comitis?) STEPHANI. — Czimere jobbról balra két, illetőleg négy harántgerendával szelt háromszögletű pajzs, a melyen a gerendák jobbra fordult oroszlánt födnek. Átmérője 4 cm. Eredetije 1278 november 6-ikán kelt oklevélről zöld selyemzsinóron függ.³

¹ Közölve az Oktár CLXXXIV. lapján, Okl. függ. I. sz. a. V. ö. Pauler, id. m. II. k. 229. l. Schumi, Archiv, I. k. 62. l. Truhelka C., Glasnik (Sarajevo, 1897.) I. 75 l. A pecsét ábráját felényire kicsinyítve adjuk.

² Oktár, XV. 29. l. A Goriczaiak e békeoklevélben: István bán és Radoszló (II.) István fiai, Babonek fiai Miklós István és testvéreik a Jelenk, Gárdony és Arlandfiak. A pecsétek gondosan be vannak varrva, de kibontatván, a közbe tett puha szövetre rászáradt a czímerkép s a legenda. Ezért kellene a konzerválandó pecséteket időnként beolajozni. Szerencsére legalább egy megmaradt reprodukálható állapotban.

³ Oklevéltár, 29. lap.

Ezen a pecséten a család alapczímerének megtaláljuk a főalkatrészét, t. i. a harántgerendákat jobbról balra menő irányban, csak a harmadik, illetőleg a hatodik maradt el s ebbe a térbe illesztették az osztás vonalából kinövő helyzetben az oroszlánt. Ez az oroszlán, meglehet, valószínű, s föltevésenként mindenestre úgy értelmezendő, hogy a görzi atyafiság révén átvett *czímerbővítés*. Ha Istvánnak, a Radoszló testvérének a czimere is megmarad ez oklevélben, az esetben a Goriczai, illetőleg későbbi Blagay-család czímerének ezt a típusát minden kétséget kizárólag 1278, illetőleg a XIII. század 70-es éveire tehetnők. Így azonban csak a Radoszló pecsétjéből indulhatunk ki. Mindamellett bizvást feltehető, hogy a hatalmas lett I. Radoszló czímeré maradt meg a családra nézve vezérlő típusnak, mert hisz testvére István még 1295-ben is használja a bővítés híjával való czímert.

I. Radoszlónak fia nem maradt, s a családi hatalom a II. Babonik fiaira, jelesen a hies Stenisnyáki IV. Istvánra, I. Jánosra, II. Radoszlóra s Ottóra szállott.

Ezek közül ismerjük a Stenisnyáki (IV.) István és az (I.) János pecsétjét.

(IV.) István czímerében nagybátyjának (I.) Radoszlónak czímer-alkatrészei annyiban módosulnak, hogy a jobb-bal irányu harántgerendák balról jobbra szelik a pajzsot, de az oroszlán, melyet előbb a gerendák úgyszólván födtek, most a harántgerendákból kinövő helyzetbe jutott. A pajzsban a (III.) Goriczai István pecsétje mezejére a kereszt helyett hatágu csillag jutott, míg a sisakdíszként¹ egy gombos díszítésű virág szerepel, IV. István pecsétjén tehát két csillag van, ezek felületesen vagy czélzatosan szemlélve, rózsáknak is nézhetők, de nem azok. A pecsét vésője nem élezte ki a csillagnak az ágait, hanem domboruan véste, úgy hogy szíromnak is beválik. Pedig nem is lehet egyéb csillagnál. Ugyanis a szlavón báni pénzekben, jelesen a IV. László s III. Babonik fia, István báni veretein csillag és kereszt szerepelnek a mellő lap balra fordult nyestje fölött. Ezt a díszítést látjuk a pecséten is.² IV. István bán elhagyja a keresztet s két csillagot tétet oda. A csillag s a kereszt, valamint a félhold s a csillag, majd ez utóbbinak gömbös díszítésű formája a báni pénzek vereteinek a jelvénydíszei, vagyis ez a dísz jele annak, hogy báni veret van előttünk. Ezt a rózsának vésett csillagot, mely a pecsét mezejének a dísz, *czímer-alkatrésznek* tekinték s bevették a *pajzsba*: nem csil-

¹ Egykoru magyar pecséten (1304) az Igmándi Lőrincz sisakdíszé három pávatoll, a pecsét mezejét pedig folyondáros dísz ékíti. Arch. Ért., 1879. évf. 23. l.

² Truhelka C., Slavonski banovci. Glasnik (Sarajevo, 1897.) 104 l.

lagnak, hanem *rózsának*, s ebből támad az Orsini atyafiság *főérve!*

De lássuk a pecsétet magát:

Körirata: ✱ S · COMITIS STEPHANI FILII COMITIS · BAB [ON] EG. Ezt eddig úgy olvasták, hogy FILII RADOSLAI. Ez azonban, bár az elmosódott betűkből könnyen megmagyarázható a tévedés, nem lehetséges, mert I. Radoszlónak fiát nem ismerjük, II. Radoszlónak pedig nem volt István nevű fia. Egyébként előttünk a pecsétlenyomatból a végső EG világosan kitűnik, a minthogy IV. István II. Babonik (Baboneg) fia volt. Czimere jobbra dőlt háromszögletű pajzs, balról jobbra harántosan szelve, az alsó szelvényben négy haránt pólya, a felső szelvény oszto vonalából jobbra fordult koronás oroszlán kinövő alakja. A pajzstól balra s fölötté a sisakdíszből jobbra ötágú csillag. A pajzs bal csücskére helyezett csöbörorsak díszé pontozott díszítésű pávatollforgó, jobbról, balról mellette virágos galyak. Átmérője 5 cm. Eredetije 1308 márczius 15-iki oklevélről függ a bécsi titkos levéltárban. (Rep. I.)¹

IV. István testvéreinek, I. Jánosnak pecsétje oly homályos lenyomatban maradt meg, hogy a címert biztosan meghatározni nem lehet. Bi-

¹ Leírta s közölte Varjú Elemér: Turul, 1896. évf. 148. l. Czimertani és sphrag. eml. az ezs. orsz. kiállításon. I. tábla, III. sz. Leírása ekképen szól: «A kerek pecsét mezején jobbra dőlt, csúcsíves, balról ferdén vágott pajzs felső osztályában a metszés vonalából kinövő jobbra fordult koronás oroszlán, az alsó rész háromszor vágva, a pajzson kis csöbörorsak, pávatollforgóval s e mellé tűzött hét leveles és virágos galylyal. A pajzs mellett j. b. — I — ötszirmú rózsák.» A derék szerző megtévedt a köriratban, tévedés továbbá, a mit a Babonikok eredetéről ír, mondván, hogy azok dalmáciai eredetűek, holott szlavóniaiak; írja, hogy első ismert ősök Baboneg, holott István; nem világos az sem, a mit a család nevééről ír, hogy «Baboneg a XIII. sz. első felében, mint tehetős nemes építi hasonnevű folyó mellett azon várat, melyről a család nevét vette». Baboneg folyó nincs, ha pedig Blagaj várat érti, az sem épült a XIII. sz. első felében, legalább is nincs róla adatunk.

zonyos, hogy a pajzs négyelt, a 2. és 3. mezőben I. Radoszló (5. ábra) czímeralakja van, az 1. és 4. alakja bizonytalan. A sisakdísz elült a IV. Istvánétól, a mennyiben két sasszárny közé foglalt három pávatoll van rajta. Az eredetiről konstatálta ezt Károlyi Árpád, mi a gyöngye lenyomatról eredtileg csak három szárra tűzött karikát láttunk rajta.

Nyílt kérdés marad, hogy a Subicók sasszárnyát vette-e föl János, vagy teljesen a maga kedvére választotta ki sisakja díszét. Tudomásunk van arról, hogy János olyan gyűrűpecsétet használt, mint sógora vagy rokona, Henrik görzi gróf.¹ Ámde ezt magunk nem láttuk, s így csak Joppit nevezzük meg, ki látván a pecsétet, azt mindenben egyezőnek vette a görzivel.²

Ez alkalommal újból meg kell említenünk a IV. István és I. János báni pénzeiből folyó címertani tanúságokat.

Ugyanis míg Goriczai III. István bán pénzein csak Szlavónia jelvényét — fölötté s alatta csillaggal — látjuk a mellső lapon, IV. Ste-

nisnyáki István veretén a nyest fölött látjuk *családi* czímerének fődarabját, a növvő oroszlánt, a nyest alatt pedig az Anjou-liljomot.³

I. János, a föntebbi IV. István öccse ugyan csak veretett denárokat, melyeken ugyanez a képveret látható. Sajnos, hogy megmaradt pecsétje rendkívül homályos, s így nem is elemezhető kellőképen.

II. Babonik fia I. János 1316-iki pecsétjének körirata: ✱ . . . OMITI . . . OHIS FILII · COMITIS · BABONEC. — Czimere jobbra dőlt háromszögletű négyelt pajzs; az 1. és 4. elmosódott, a 2. és 3. mezőben jobbra fordult oroszlán alakja. (Nem biztos.) Pecsétmezeje j. b. a pajzs mellett szögletes és köralku, váltakozó, szegélybe foglalt virágos lombdísz, (a virágok rózsák). A sisakdísz a pajzs jobb csücskére illesztett csöbörorsak jobb s bal oldalán sas szárny, közepén három

¹ Joppi V. udinei jeles történetíró magánközlése.

² II. Radoszló (Ladislaus) és Ottó testvéreinek pecsétjeit nem ismerjük. Ottórol azt gyanítók, hogy Krajnában maradt, s bírta krajnai felsőség alatt Sichelberg várát. Kezünkbe kerülvén azonban a Schumi-féle Archiv (I. k. 47. l.) közölte 1285-iki oklevél, a pecsétről immár konstatálhatjuk, hogy a Sichelbergi urak (domini de Sibirberk) nem Goriczaiak.

³ Truhelka, id. m. 112. lap. Két tipuson fölül a (Goricza-Vodicsai) Babonik-czímer oroszlánra, alól csillag, a közlöttön lilium; nincs kizárva, hogy a szövegünkben közlött már a IV. István öccsége, Jánosé.

pávatoll. Átmérője 7 cm. Eredetije a bécsi titkos levéltárban őrzött, 1316 február 18-ikán kelt oklevélről függ pergamenszalagon.¹

Stenisnyáki (IV.) István bán († 1316.) fiainak, jelesül II. János,² György,³ II. Dénes⁴ és II. Pálnak⁵ 1321 szeptember 22-ikén Zágrábban kiállított oklevelén⁶ három pecsét függ: a Jánosé, a Györgyé s a Dénesé.

II. János pecsétjének körirata: ✠ S · CITIS . . . . h ꝥ · FILII STEFANI BARI ✠ Az oklevél első kiadója Schumi (Archiv, I. k. 64 l.) így olvasta: ✠ S. COIT . . . . BAR FILII STEP · AN . . . . Czimere jobbra dőlt háromszögletű pajzsban balról jobbra szelő alsó gerenda. A pajzs jobb s bal oldalán leveles dísz (öt levelű). Sisak-

¹ V. ö. Turul, 1896. évf. I. tábla, IV. sz. Varjú az 1. és 4. mezőben rózsát gyanít; a sisakdíszről: «A cöbör-sisakon nyitott szárnypár között három pálczára tűzött karika.» U. ott, 148. l.

² I. szárm. tábla, 25. sz.

³ U. ott, 26. sz.

⁴ U. ott, 27. sz.

⁵ U. ott, 24. sz.

⁶ Oklev. függ. IV. sz. Az oklevél eredetije a laibachi múzeumban.

dísze csöbör-sisakból kinövő jobbra fordult ágaskodó oroszlán. Átmérője 6,5 cm.

György pecsétjének körirata: S · C · GEORGII FILII STEFANI BA BO RH. Czimere balról jobbra két harántgerenda alkotta szelvényből kinövő balra fordult oroszlán. A pajzs jobb és baloldalán leveles dísz. A sisakdísz finomabb kivitelben ugyanaz, mint az I. János báné. Átmérője 4,5 cm.

Dénes pecsétjének körirata: S · DIONISII · F · STEFANI (i bani Scl) BARI. Czimere és sisakdísz mint a Györgyé.¹

Az oklevélben említett negyedik fiúnak, Pálnak a pecsétje hiányzik. Megvan azonban egy 1336-ban kelt oklevelén, melyről ime közölhetjük s ekképen Stenisnyáki (IV.) István bán leszármazói pecsétjeinek sorozata teljes.

Az 1336-iki pecsét körirata: ✠ S · COMITIS · PAVLI · F · STEFANI · BARI ✠ Czimere: Háromszögletű pajzs, balról jobbra harántosan szelve, az alsó szelvényben négy haránt pólya, az 1. és 3. ××× díszszel, a felső szelvényben, az alsó szelvény osztó vonalából jobbra fordult, (sejthetőleg) koronás oroszlán kinövő alakja. A címer s a köriratot tartalmazó szegély közti felső térben csillag (4 vagy 5 águ?). Méretei a felső szélességben 3,5 cm., a pecsétfészek szélességében 4 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltár 1336 január 7-ikén kelt

¹ E leírás a Schumié, tehát megbízhatatlan.

okleveléről pergamen-szalagon függ. (Rep. I.) Az oklevél kivonata Lichnovskynál: *Gesch. des Hauses Habsburg*, III. k. 1060. l. Egész terjedelmében kiadta Pór A.: *Századok*, 1894. évf. 23. 1.¹

A közlöttük címerleírásokból kiderül, hogy az I. Radoszló használta címer, mely megfordított rendben s az oroszlánra nézve más nagyságban tartalmazza a görzi címet, immár állandóvá lesz a családban. Csak a pecsétmezőnek a díszes meg a sisakdísz változik. II. János oroszlánt használ sisakdísznek, György és Dénes megtartják az I. János *sasszárnyait*. E részben tehát bizvást kimondhatjuk, hogy a sisakdísz külső formája egyéni ízlés dolga volt.

Kár, hogy nem ismerjük a XIV. és XV. századbéli családtagok többi pecséteit, mert *ez időben került belé az eredetileg csillagos pecsétdíszítés rózsza formájában a pajzsba*, így forrt össze a heraldikai legenda a származás kérdésével, egyikkel érveltek a másik mellett. A szlavóniai csillagból Orsini-rózsa lett, a harántgerendákból az Orsiniaknak immár harántpólyái, az oroszlánból medve. Blagay István gyűrűpecsétén már Orsini címet használ, 1492-ben² a rózsza már címeralkatrészszé vált benne. 1527-ből pedig Blagay Istvánnak egy nagy függő pecsétjét ismerjük. Kőrirata: ✱ STĚPHANUS ✱ COMES BLATOVY ✱ kifelé fordított betűkkel, «czigány munkája», mint Károlyi Árpád megjegyzi. A stilizált háromszögletű pajzs metszett, felül a rózsza, alól hat balról jobbra lefelé irányuló harántpólya. A pajzs két oldalán S. B. betűk. Átm. 7 cm. Kétségtelen tehát, hogy a XVI. század elején már eljutottak az Orsini-címerhez.

Ez az Orsini-rózsa ugyancsak komoly bizonyítékká lett a Rosenbergek Orsini atyafiságának a megállapításánál is. A teljesség kedvéért

¹ Pór Antal (Turul, 1894. évf. 179. l.) ekkép írja le ezt a pecsétet: «A pecsét sárga viasz, fészke vörös viasz, pajzs háromszögű.» A kinövő alakot — szorint két b. j. harántgerendából — medvének tartja. Medvét semmi esetre sem ábrázol, tény azonban, hogy ezen a pecséten a kinövő állat feje farkához hasonlít inkább, mint oroszlánhoz. Ezt a körülményt azonban inkább a pecsétvéső stilizálásának tudjuk be, mint címeralakváltozásnak. Varjú Elemér (Turul, XIV. évf. 149. l.) konstatálja, hogy a címer azonos az István bánéval, (I. tábla. IX. sz.) de fölveti azt a kérdést: «Ki volt ez, azonos-e a fentebbi István bánnal, adatok híjján megállapítani nem tudjuk.» Már pedig ugyan-csak a Turul 1894. évf. 179. l. s a Századok id. éviolyamában Pór A. megállapította, hogy ez a Pál Stenisyáki István bán fia.

² Az 1492-iki békekötés oklevele a bécsi udv. levéltárban; az 1527 január 1-én tartott csetini gyűlés oklevele (Okl. függ. XVI. sz.) Ugyaníly címer van Blagay Mihálynak egy 1498-iki gyűrűpecsétjén. (Okl. CCXXIII. sz.) Ha a XV. századbéli összes Blagay-pecsétet ismernők, bizonyára megmondhatnók az Orsini-címer végleges átvetelének az idejét is.

adjuk a Rosenbergek címeres pecsétjét is, mint egyikét amaz ágaknak, melyek az Orsiniakkal való atyafiságot elismerték.

E pecsét kőrirata: SIGILLUM WILHELMII DE ROSENBERG. Pecsétalak: jobbról-balról, s fönt a kőriratba domborúan benyomuló virágos alapú, sárga viasz-fészekbe foglalt vörös viaszpecsétmezőben balra vágató, baljában pajzsot védőleg maga elé, jobbában hegyes tört tartó pánczélos vitéz. Címere és a sisakdísz ötszirmú rózsza, a Rosenbergek beszélő jelvénye. Átmérője 4,5 cm. Eredetije Wittin-gauban, a herczeg Schwarzenberg-féle levéltárban, fehér selyemszalagról függ egy 1556 április 4-ikén kiállított fazekas-czéh-kiváltság-levelen.

Mindezekből kitűnik, hogy a Blagay-család címerében az egyes alkatrészek — eltérő elhelyezésben¹ — azonosak a görzi grófok pecsétjein látható címerekével; bizonyos az is, hogy rokonság is volt közöttük, mindazonáltal csakis hipotézis-számba megy, hogy a görzi grófok címerével bővítették ki a magok alapcímerét, lehetetlen azonban a heraldikai hatást eltagadnunk, ha a két család történelmét párhuzamosan tárgyaljuk.

A Blagay család történelmi tudata a XV és XVI. században nem erre a görzi összeköt-

¹ A hirhedt Ritter-Vitezović, Banologiájában, a Babonikok címerét akkép adja, hogy a jobbra fordult oroszlán pólyából nő ki.

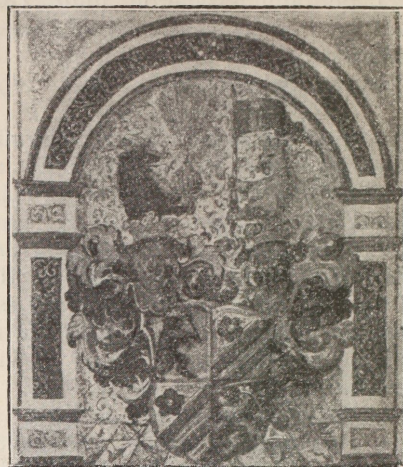

tetésre irányult, ők már akkor — mint előbb fejtegettük — Ursiniaknak tartották magokat s ez a vélelem köztudattá lett. Blagay Ferenczet, a Blagay István Krajnába szakadt fiát már Ursininak hívják szélében s midőn I. Miksa 1571 november 7-ikén czímerbővítést adományoz neki, csakis a közismeretes élő hagyomány szellemében járt el.

Az 1571-iki grófi czímer hivatalos leírása:

«Scutum videlicet militare in quatuor coeuales areas seu spatia in modum crucis partitum, in cuius dextra binarum arearum parte per medium scilicet perpendiculariter distincta, superior illarum aureo colore expressa continet erectum ursum clavam militarem gestantem, inferior autem pars, quae est albi se[u ol]ivei coloris, superstrata est tribus lineis rubicundis obliquo modo sursum ad laevam æquo ordine tendentibus, licet longitudine disparibus, quas una rosa rubea in alba superficie posita . . . et terminat; caeterum in sinistra ora supernus campus omnino est inferiori dextro conformis, atque is, qui subtus illum est, nigro depictus co[lore] fulvum leonem integrum erectum faucibus adaperitis et cauda sursum reflexa conspicuum ac dextro anteriori pede districtum gladium tenentem continere cernitur; scuto super impendent duæ] apertæ cassides coronatæ, exadverso invicem oppositæ, quarum dextra dimidiatum ursum tenentem galeam auream pennis ardearum qu[od v]ocant refertam, sinistra vero leonem similiter dimidium rubeum banderium cum insigni albæ pennæ struthionis sustententem, ambos coronis decoros (*így*) et invicem torvis oculis aspicientes protulisse visuntur; a summitibus galearum laciniis seu teniis hinc nigri et aurei, illinc vero albi et rubei colorum in utramque scuti ambagem defluentibus illudque decentissime exornantibus.»¹

A négyelt pajzs 1. mezéjében aranyban balra fordult álló fekete medve, jobb mancsában buzogányt, (kelevézt) tart. A 2. és 3. mezők ezüstben (sötétebb színezetű) három balról jobbra irányult vörös harántgerendával párhuzamosan szelve, a felső szelvényben öt szürmu, ezüst magvu piros rózsza. A 4. mezőben feketében sötétsárga (arany) jobbra fordult kimeresztett karmu oroszlán, jobb lábával görbe kardot visel. A sisakdísz: A pajzs két csücskére illesztett koronás szembe állított rostélysisak, a jobb sisakból balra fordult kinövő fekete aranykoronás medve két mancsával kócsagtollas süvegformájú aranyos sisakot tart; balról szembe fordulva kinövő ter-

mészetes színű aranykoronás oroszlán vörös lovas zászlót tart, melynek közepét fehér strucztollbokréta ékíti. A foszlányok jobbról: fekete-arany, balról ezüst-vörös.

A bővítés abból állott, hogy az Orsini-medve s a rózsza belekerültek a czímerbe s a növvő oroszlán teljes alakjában kardot kapott a kezébe. A medve beleillesztésére is meg volt a heraldikai tradíció. Ugyanis a régi IV. István-féle pecséten s fiának Pálnak pecsétén az oroszlán alakját bármi vadállaténak tulajdoníthatta a XVI. századbeli tág lelkiismeretű heraldikus, a bizonyítás alkalmával nem bíralt senki, akkor csak hittek, vagy nem akartak hinni.

A régi czímerből csak a bal-jobb harántgerendák maradtak meg. A sisakdísz a czímeralakok szerint módosult.

Történt pedig ez a czímerbővítés és elismerés *magyar* jogon, a magyar kancellária útján, s a kitüntetett Krajnában birtokos, de honn született, magyarul nevelt Blagay Ferenczet még éltette a remény, hogy az ő idegen földre vándorlása csak megpróbáltatás. Azalatt pusztulásnak indultak az ősi birtokok, ősi várában idegenek: pogányok ültenek el. Legutolsó sarjáig: Blagay Lajosig mindegyik családtag hitte a bosnyák birtokok visszaszerzésének a lehetőségét s a régi fénynek újra felragyogását. A sirig hitték. Ma már rom a régi Blagaj vára, azonkép pusztúl, mint az az ősi család, melynek neve hozzá fűződik.

THALLÓCZY LAJOS.

¹ Oktár, 514—15. l.

A BÁZNAI CSALÁD CZÍMERE 1434-BŐL.

V E G Y E S.

A Báznaai család címeres-levele 1434-ből.

(Színes címerképpel.)

Zsigmond király számos, eredetiben reánk maradt címéradományos levelei közül immár a harminczharmadikat mutatjuk be e helyen t. olvasóinknak, Báznaai János és Antal armálisában, melyet e két testvér Baselben, 1434 április 20-ikán kapott Zsigmondtól, mint római császártól.

Az armális eredetije Sopron város múzeumában őriztetik, és több más érdekes középkori címéreslevéllel együtt — mik közül néhányval már volt alkalmunk e folyóirat hasábjain megismerkedhetni — néhai Paur Iván hagyatékából került oda.

Szövege a következő:

Sigismundus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, providis Johanni de Baszna et Anthonio fratri suo, fidelibus nostris dilectis, gratiam suam et omne bonum. Fideles dilecti. Quamvis imperialis celsitudinis magnificentiam cum sole deceat quottidie relucere et iugiter aliquid agere, ex quo cesarea nostra gloria possit attolli, illud tamen thesauris eius signanter opponitur, per quod personis ydoneis circumspeditionis industria et morum honestate preditis honor impenditur et digna meritorum premia tribuuntur. Sane attendentes multiplicia merita probitatis, quibus nos et sacrum Romanum imperium ac coronam regni nostri Hungarie diligentibus studiis honorastis necnon sincere fidelitatis obsequia nobis et sacro Romano imperio ac corone regni nostri Hungarie exhibita et futuris temporibus per vos et heredes vestros ferventius exhibenda, idcirco animo deliberato sanoque fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra scientia vobis, predictis Johanni et Anthonio et heredibus vestris legitimis arma sive nobilitatis insignia, videlicet clipeum cum campo diviso seu bipartito a cornu sinistro partis superioris eiusdem clipei per medium et usque deorsum blavei et albi colorum, in quo unicornis in parte anteriori albi et parte posteriori blavei seu lazerei colorum continetur, et super clipeum galeam seu cassidem cum tectura, super qua ale blavei et albi colorum habentur, dedimus, concessimus, damus, concedimus et auctoritate Romana cesarea vigore presentium gratiosius elargimur, prout hec pictoris magisterio figuris et coloribus congruis in presentis littere medio clarius et distinctius sunt depicta, decernentes et hoc Romano cesareo statuente edicto, quod eadem arma et nobilitatis insignia gestare et deferre possitis et ipsi more aliorum nobilium militarium uti ac frui in preliis, bellis, duellis, hastiludiis, anulis, sigillis, signetis et alias ubique locorum ac terrarum tam ad serium quam ad iocum iuxta vestre beneplacitum voluntatis impedimentis quorumlibet penitus procul motis. Nolumus tamen ut per presentem armorum concessionem alicui hominum quantum ad arma sua preiudicium aliquod generetur. Gaudeatis

igitur favore cesareo et de tanto pietatis munere etiam proles, posteritas et heredes vestri exultent et tanto fideliori studio ad nostrum et imperii sacri ac corone regni nostri Hungarie honorem vestra et heredum vestrorum semper solidetur intentio, quanto ampliori preventos vos conspiciatis munere gratiarum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre donationis, largitionis, concessionis et gratie paginam infringere aut vi quavis cursu temerario contraire, prout nostram indignationem gravissimam voluerit omnimode evitare. In cuius rei memoriam et robur presentes fieri iussimus et sigillo imperialis nostre maiestatis communiri. Datum in civitate Basiliensi, anno domini millesimo quadragentesimo tricesimo quarto, proxima feria tertia ante festum sancti Georgii martiris, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie decimo quarto, imperii vero primo.

Alul a hártya hajtásán, a jobb szegletben: Ad mandatum domini imperatoris, domino Casparo cancellario referente, Petrus Kalde prepositus Northusensis. *Hátán a birodalmi registratura jele:* R^{ta}.

A címerkép: jobbra dőlt, balról jobbra hártosan kékkel és fehérrel osztott pajzsban jobbfelé néző, ágaskodó egyszarvu, a pajzs váltakozó színeinek megfelelőleg fehér felső- és kék alsótesttel, a pajzs bal csucsán aczélsisak, kék-fehér turbánszerűleg összecsavart fejkendőből kiemelkedő két (jobbról kék, balról fehér) sas-szárnnyal és fehérrel bélelt kék takaróval — aranykeretbe foglalt, halvány lilával damaskolt sötétlila-színű alapra festve, a címéres-levél közepét foglalja el, mint az a római birodalmi címéresleveleknél rendszeren szokás. Összeállítása, stilizálása, a mily egyszerű, ép oly korrekt; az egyedüli eltérés a rendes konvenczióktól, hogy a heraldikai ezüstöt az egész címerben a fehér szín helyettesíti.

Az armális egy újabb adattal gyarapítja Zsigmond király azon, magyar alattvalóinak osztott római birodalmi címéradományait, melyekről, a folyóiratunkban e kérdésben felmerült csöndes vita tanúsága szerint,¹ különböző formulázással ugyan, de általánosan el van ismervé, hogy ha szoros címerjogi tekintetből nem is, minden más címertani szempontból azonban hazánk középkori heraldikája becses forrásai közé sorozandók. Hogy a címéradományos Báznaai János és

¹ A mellékelt hasonmás tévesen aranysisakot tüntet fel; a tévedésre a Paur Iván hagyatékából kezünk közé került, egyébként hajszálig pontos másolat adott okot, melyről hasonmásunk készült; ez ismertetés alkalmával azonban, Sopron város levéltári hivatala szivességéből, módunk volt az eredeti oklevelet láthatni s a tévedést így könnyű volt konstatálnunk.

² V. ö. Turul, 1896. évf. 36. és 94. ll.

Antal magyar emberek, vagy legalább is Zsigmond magyarországi alattvalói voltak, bizonyítja maga a címeres-level, midőn kétszer is említi a magyar szent korona szolgálatában szerzett érdemeiket. Sajnos, ez érdemek mibenlétéről, s a címeradományosok származásáról, családi és egyéb viszonyaikról nemcsak az armális, de összes reánk maradt hazai emlékeink is hallgatnak. Maga Bázna, mint helynév, egyetlen egyszer, 1257-ben jön elő, mint a zalavári apátság-hoz tartozó föld,¹ Mirag folyó közelében, tehát valószínűleg Zala vármegyében, a hol azonban ma sem e helynek, sem a folyónak nyoma sincs. E névről pedig egyetlen családot sem ismerünk. Egy évvel armálisunk kelte előtt, 1433-ban találkozzunk egy Báznai Jánossal, Pálóczy György esztergomi érsek kancellárjával, a ki Budán volt, mikor a magyar főurak Zsigmond távolléte idején, nyár elején, országos ügyekben tanácskoztak, és e tanácskozások folyamatáról igen érdekes jelentést küldött Pozsony városának.² Az ügyekről való tájékozottságából ítélve, melyet e levele elárul, a kormány benső emberei közé kellett tartoznia, s így, bár az esztergomi érsek kancellárjában inkább papot keresnénk, míg az armális szövege határozottan világi egyénre utal, nem nehéz feltételeznünk a személyazonosságot a címerszerző Báznai Jánossal, a ki, a mint látszik, a Rómából Baselbe utazó Zsigmond környezetében volt, mikor testvérével, Antallal a római birodalmi nemességet és címert elnyerte.

SCHÖNHERR GYULA.

A markusfalvi templom címeres emléktáblái.

(Három rajzzal.)

Három 77 centiméter átmérőjű kerekpajzs alakú deszkára festett címer díszítette, majdnem négy századon át, a legközelebbi időig a márkusfalvi templom falait. Az idő jól megviselte őket s ha a sors nem juttatja régi helyükről oly jó kézbe, mint a mostani tulajdonosuké, rövid időn elpusztultak volna, mint a többiek. Mert több mint valószínű, hogy eredetileg legalább még kettő — a Máriaassy Istváné és Szapolyai Istváné — készült velük egyszerre.

Nézetem szerint Máriaassy Istvánné csináltatta az emléktáblákat férje és férje pártfogói, a Szapolyaiak iránti kegyeletből s ha ez áll, nem felejtkezhetett meg sem férjéről, sem Ist-

¹ «Bazna, terra ecclesie b. Adriani de Zala.» Wenzel, Árpádkori új okmánytár, II. k. 296. l.

² 1433 július 25-ikén kelt levele Fraknoi Vilmos gyűjteményében. V. ő e sorok írójának «Az Anjou ház örökösei» cz. művét: A Magyar Nemzet Története, III. k. 580. l.

ván nádorról, a tescheni Hedvig férjéről s két fia, János és György atyjáról, a kiknek címeres emlékei megörökítéséről gondoskodott.

Hogy mikor készültek, pontosan nem tudhatjuk, mert évszám nincs rajtuk, de valószínű, hogy Máriaassy István halála után és Szapolyai Istvánné halála előtt, tehát 1516 és 1521 között, mert az egyiken Máriaassy Istvánnéról mint özvegyről, a másikon Szapolyai Istvánnéról mint előőről emlékezik meg a körirat. Az előbbeni 1516-ban lett özvegygyé, az utóbbi pedig 1521-ben halt meg.

A hol eddigelé e táblákról szó volt, többnyire epitaphiumnak mondattak, tévesen, mert a fenmaradt három tábla köriratából látszik, hogy azok életében készültek, a kiknek címerét ábrázolják s a kiknek neve olvasható a köriratban.

A szakértelemmel kijavított címeres emléktáblák az ezredéves kiállítás csütörtökhelyi kápolnájában, hozzájuk méltó környezetben, költötték fel a szemlélőben a mult idők borus emlékeit.

Tulajdonosuk, báró Máriaassy János szivességéből a kiállítás után alkalmam volt ez emlékeket közelebről szemügyre venni, s most az alábbi sorokban és képekben van szerencsém őket bemutatni e folyóirat tisztelt olvasóinak.

Mind a három a heraldikai hanyatlás korából való, mindazonáltal, — különösen kettő közülök — heraldikailag is nagyon érdekes, mert két nevezetes magyar család címerkérdéséhez szolgáltatott fontos adatokat.

I.

Volt-e csaholyi Zcambai nevű család?

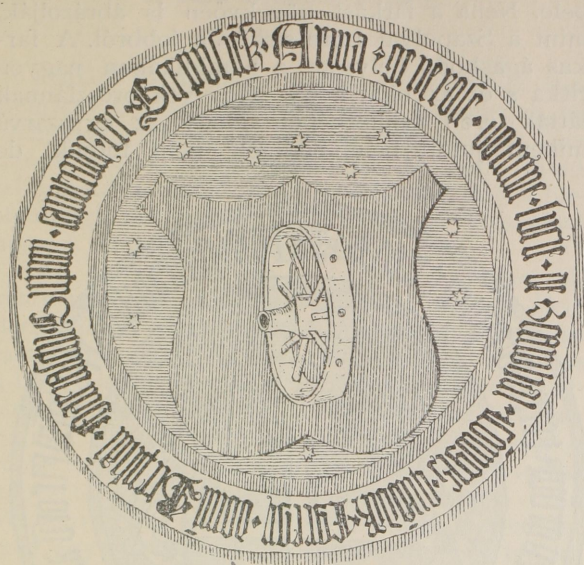
Az itt első helyen bemutatott tábla Máriaassy Istvánné címerét — vörösben arany kerék — ábrázolja s bizonyos körülményeknél fogva különösen érdemes figyelmünkre. E körülményekkel s a címbe foglalt kérdésre való felelettel ismerkedünk meg az alábbi sorokban.

Wagner Károly «Analecta Scepusii» című munkájának II. részében, a 353-ik lapon ismerteti a címeres emléket s köriratát következőleg olvassa:

«ARMA GENEROSÆ DOMINÆ LUCIÆ DE ZCAMBAI CONJUGIS QUONDAM EGREGII DOMINI STEPHANI MARIASSI SUPREMI CAPITANEI SCEPUSIENSIS».

Ennek alapján¹ Nagy Iván a Máriaassy család

¹ Nagy Iván nem az emléktáblára hivatkozik ugyan, de a sírkőre, nyilván tévedésből, mert a Máriaassy István

leszármazási tábláján Máriássy Istvánnét Zcambai Lucziának nevezi, s a szövegre vonatkozó idézetben azt mondja, «hogy Kayser, a Máriássyak történetírója, a sírkő teljes föliratát nem közlé, elhagyva azon sort, hol M. István neje említetik; tán azon okból, mert ő István nejéül Csa-holyi (és nem Zcambai) Lucziát állította. Egyéb-iránt lehet mind a kettő is.»¹

A Történelmi Társulat márkusfalvi bizottsága 1872. évi jelentésében főlemlíti, hogy Máriássy István neje Csa-holyi Zcambai Lucia volt s hogy czímere a markusfalvi templomban egy paizsalakú kerek deszkára van festve.²

Csergheő Géza a Káta nemzetségről írott cikkében³ az elmondottakban nem kételkedvén, a Csa-holyi Zcambai családöt kétségtelenül léte-zettnek tekinti s a Siebmacher-féle czímeres könyvben mint a Káta nemzetséghez tartozót

márványsírkövén, a markusfalvi templomban, nejéről nincs szó. A sírkövön következő felírás olvasható:

«Stephanus hac Tumba positus Máriássy jaceo hoc generi statuens Monumentum perpetuum ut sit Posteris ossa tegendi: Gratus eram Patriæ, atque Domui Zapolyianæ, ast jam mortale reddens Telluri Corpus, Animam magne quæso, suscipe Pater et Coeli optata parte repone MDXVI. Sepultus XXX. Aprilis.»

Igy közli Michæl Kayser, Compendium Historiæ Familiæ Máriássy de Márkusfalva című munkájában, és így van feljegyezve az «Extractus Chronologicus Documentorum Inclytæ Familiæ Mariassy» című kéziratban, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.

¹ Nyilvánvaló Nagy Iván tévedése, ő a Wagner által leírt czímeres táblát és a Kaysertől leírt sírkövet egynek vette, az elsőből elfogadta a «Zcambai» olvasását s a második feliratát hiányosnak tartotta, holott nem az. Megjegyzendő, hogy Kayser a czímeres fatáblákról nem tesz említést.

² Századok, 1872. évf.

³ Turul, 1889. évf. 3. füzet.

mutatja be s azt mondja, hogy e család a Csa-holyiaknak egyik mellékága.

A Csa-holyiak czímerének színeiről pedig azt mondja, hogy a Zcambai czímer színeiből következtethetők.¹

A Zcambai név különössége, vagy talán jobban mondva, lehetetlensége, a köriratban a Zcambai nevet megelőző *de* particula (a melynek csak akkor volna ott helye, ha Zcamba után *i* nem állana), továbbá az a körülmény, hogy a szóban forgó Lucziának sem apját, sem családjá többi tagját nem hívták Zcambainak² arra indítottak, hogy az eredeti czímerfestményt megnézzem, meggyőződést szerzédő arra nézve, vajjon helyesen olvasta-e Wagner e nevet.

Ezt a köriratot Wagnertől s követőitől eltérőleg, következőleg olvastam:

«ARMA GENEROSE DOMINE LUCIE DE ZCAWHAL CONJUGIS QUONDAM EGREGII DOMINI STEPHANI CAPITANEI TERRE SCEPUSIENSIS.»

Wagner tehát a Zcawhal (Csa-holy) nevet Zcambainak olvasta, a «terre» szót kihagyta s a köriratban egyszerű E-vel írt genitivusokat Æ-vel irottaknak látta.

A névre vonatkozó, tehát legjelentékenyebb tévedését az magyarázza meg, hogy a W betű könnyen olvasható M-nek, a H B-nek és az L I-nek, de hogy mégsem M, B és I, hanem W, H és L van a szóban forgó névben, látszik az ide mellékelt pontos rajzból.³ E táblából ismertük meg a Csa-holyi czímer színeit.

Az elmondottak szerint tehát Máriássy István felesége, Lucia de Zcawhal, azaz Csa-holyi Lucia volt s a Csa-holyi Zcambai családöt, a mely a jelen század elejétől maig a Káta nemzetség-beliek között foglalt helyet, bizvást törölhetjük a névsorból.

II.

Szapolyai István nádor özvegyének s két fiának czímeres emlékei.

A következő ábrán látható czímer Hedvig tescheni hercegnőé, az 1499-ben elhalt Szapolyai Imre nádor özvegyéé, kinek egyik fia, János, Magyarország utolsó nemzeti királya volt. A czímer arany mezőben ezüst sas, a Piasztok tescheni mellékágának czímere.

¹ Siebmacher, Supplement, 32. l.

² Lásd Nagy Ivánnál a Csa-holyiak nemzedékrendét.

³ Varjú Elemér úr «Czímertani és sphragistikai emlékek» című cikkében helyesen szintén Csa-holyinak olvasta. Turul, 1896. évf., II. füzet.

Megjegyzendő, hogy a család tagjai, valamint Kayser, soha sem hittek Zcambai Lucia létezésében.

A sziléziai Teschen hercegség 1282 óta önálló volt s a Piaszток egy mellékága uralkodott rajta 1625-ig, a mikor a Lengyelország történetében oly nagy szerepet vitt Piaszt család ezen, a királyi ágat 255 évvel túlélt mellékágának is magva szakadt.¹

A címekép ugyanaz, a mi a lengyel Piaszтокé, csak a mező színe más, ott veres, itt arany, tehát címertörést mutat. A címer egyszerűen kétes címer (armoiries à l'enquerre), mert a címer képe fém s fém a mezeje is. — Feloldott körirata:

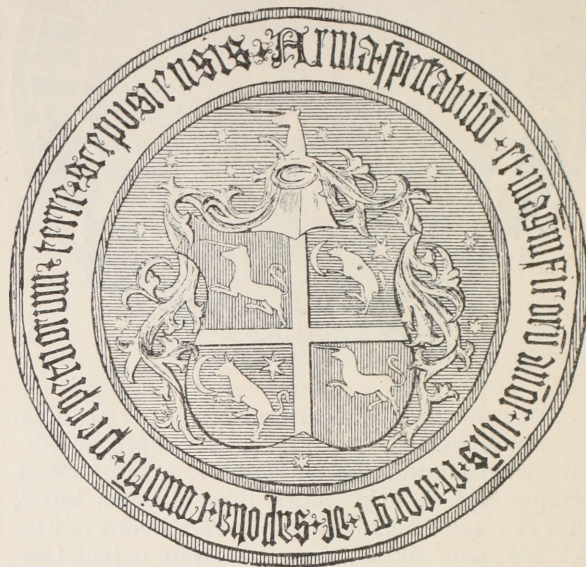
«ARMA ILLUSTRIS DOMINE HEDVIG DUCISSE TESCHENIENSIS QUONDAM SPECTABILIS ET MAGNIFICI DOMINI STEFANI DE ZAPOLIA COMITIS PERPETUI ET PALATINI RELICTE.»

Az utolsó ábrán a bővített Szapolyai-címer látható. E tábla, mely az előbbiektől abban különbözik, hogy bas-reliefszerűen van faragva, már csak azért is becses, hogy belőle lehetett meghatározni a Szapolyai-címer színeit.

A veressel és késsel felnegyedelt paizsban, az 1. és 4. helyen ágaskodó egyszarvú, a 2. és 3. helyen ágaskodó farkas van, holdsarlótól és csillagtól kísérve. A farkas a Szapolyaiak ősi címere, az egyszarvú mint címerbővítés jutott

¹ A Piaszток kihalása után e hercegség a cseh koronára szállt s VI. Károly császár 1722-ben Lotharingiai Leopold József Károlynak adta, róla fiára, Ferencz Istvánra, a későbbi I. Ferencz császárra szállt, a ki leánya, Mária Krisztina kezével Albert szász hercegnek adta; ettől pedig 1822-ben Lipót császár és király harmadik fia, Károly főherceg rökölte.

bele. Néha a farkast növekvően is ábrázolják, mint a Szapolyai Imre sírkövén jobbról. A farkas ágaskodó helyzete a heraldikában nagyon ritka s ez az oka, hogy némelyek oroszlánnak látták ezen címeképet. Hogy az egyszarvú miként jutott bele, eddigelé nem tudjuk, de

annyi bizonyos, hogy az ismert Szapolyaiak harmadik generációja már használta. Szapolyai Imre pecsétén e két címekép már egyesítve van, két paizsban egymás mellé tétele által, de itt még a farkas van a főhelyen. Azt hiszem, hogy az egyszarvú Szapolyai Imre ismeretlen nevű anyjának vagy nagyanyjának, Szapolyai Lászlónénak, illetőleg Jánosnénak címere s hogy e nyom talán rávezet a genealogiai kérdés megoldására. A címek feloldott körirata:

«ARMA SPECTABILIIUM ET MAGNIFICORUM DOMINORUM JOHANNIS ET IEORGI DE SAPOLYA COMITUM PERPETUORUM TERRE SCEPUSIENSIS.»

* * *

Úgy látszik, hogy mind a három címekes emléket egy kéz készítette, és pedig szepességi német mesteré. Ezt látszik bizonyítani a köriratokban használt helyesírás, a hol Máriáss *sch*-val, Georgii helyett pedig Jeorgi van írva.

A paizs alakja és a sisakhoz mért aránytalan nagysága; a sisak és oromdísz kicsinysége, mind a heraldikai ízlés és értelem hanyatlását mutatják. Mindazonáltal nagybecsűek ezen emlékek, mert egy rejtélyes név és két heraldikai színekérdés megfejtésére vezettek.

BÁRCZAY OSZKÁR.

A báró Brudern család.

(Egy czímerrajzzal.)

Családi hagyomány szerint a Brudernek ősei Belgium Brabant tartományából származtak be Dél-németországba, s wallon nemzetiségű nemesek voltak. Németországban Brudern János tekinthető a család megalapítójának, kit a fürstenbergi tartományi gróf a német birodalom nemesi rendébe vett fel.¹

Az ebbeli diploma a háborús időkben elveszván, Brudern János Ferdinánd unokája Brudern Simon részére József Wenczel fürstenbergi tartományi gróf újította meg azt 1762 június 3-ikán kiadott s a nagyobb függő pecséttel ellátott czímeres okirattal, újólag felvevén Brudern Simont s nejét von Borg Mária Erzsébetet a római szent birodalom nemesi, hűbér- és torna-képes lovagjai rendjébe, nekik egyúttal a «von Wallon» előnevet adományozva s czímerüket még egy második nyílt tornasisakkal bővítve ki.

Brudern Simon, kinek elei, mint az alább említendő diplomák mondják, Ortenau grófságban tekintélyes polgári hivatalok viselésével szereztek érdemeket, maga is jeles férfi volt, s a Badeni örgróf udvarában foglalt el kiválóbb állást, fia Ferencz József pedig kora fiatalságában katonai pályára lépve, mint a császári hadsereg kapitánya Bécsbe jött, s itt Haller Antónia grófnővel — előbb báró Révaynéval — megismerkedvén, őt nőül vette, s ezen házasság által a magyarországi Brudernek törzsatyjává lőn.

Brudern Ferencz Józseffel Mária Terézia egy igen érdekes levele ismertet meg, melyet 1768-ban éppen a most említett házasság ügyében a menyasszony atyjához Haller Sámuel grófhoz intézett, s melyben a királynő ismeretes érdeklődése a házassági frigykötések iránt, de egyúttal tisztelete s kegyelete a családi kapcsokból eredő köteleességek tekintetében élénken s megkapó egyszerűséggel nyilvánul, s melyben a környezete magánboldogulására irányzott rendkívüli kegyessége s jósága a leggyöngédebb női tapintattal s egyúttal fejedelmi méltósággal jut kifejezésre.²

A latin nyelven szövegezett, egyszerű nyolczadrét levélpapírosra írt a királynő sajátkezü aláírásával ellátott levéltartalma következő:

«Bécsben 1768. december 15-ikén. Kedves gróf Haller! Leánya özvegy Révayné előadásából értesültem, hogy második házasságra lépni nem idegenkednék, s én ezen érzelmeit nem helytelenítem, sőt lelkemből kívánom, hogy előbbi házasságának balsikere után egy máso-

esetre kívánatosabbnak tartván fiatal özvegyekre nézve az ismét férjhezmenetelt a magányos létbeni maradásnál. Habár az, kihez hajlandósággal van, nem hírneves főrangú, — de mégis a birodalomban tekintélyes állással bíró egyik nemes és vitézlő családból származik, mihez járul, hogy édes atyja saját érdeménél fogva a badeni örgróf udvaránál tekintélyes állásra emelkedett, fia pedig méltó utódjaként Miksa fiam ezredében a kapitányi állást feljebbvalóinak meglegedésére viseli, s tisztos erkölcsseinél s életmódjánál fogva jó hírnévnek örvend, úgy hogy méltán számíthat további előléptetésre, melyben — ha-hogy leányával házasságra lépne — hogy mielőbb részesülhessen, az én gondom leend. — Egyébiránt távol legyen tőlem, hogy midőn azt, mi leánya hajlandóságának kedvezne, szemei elé tárom, atyai jogait legkevesébb is befolyásolni kívánjam; sőt midőn leánya jelzett szándékát csakis az atyai beleegyezés áldásával óhajta elérni, ebbeli tartozó engedelmességét s alávetését teljes mértékben helyeslem, — arról pedig önt biztosítani kívánom, hogy ez esetben úgy az atya, mint leánya meglegedésének előmozdítására mindkettejüknek segédkezni fogok, s önöknek császári és királyi kegyelemmel kiválólag hajlandó maradandok. Mária Terézia.»

Ezen legfelsőbb útmutatás, bármily gyöngyden volt tartva, nem tévesztette el hatását, a házasságkötés megtörtént, s a királynő ígéretének teljesedése sem késett. Alig két év alatt Brudern kapitány már alezredessé s a Berlichingen nevelt viselt vértess-ezred parancsnokává léptetett elő, s csakhamar újabb s kiváló királyi kegyben részesült.

Ugyanis Mária Terézia királynő Bécsben 1770 február 11-ikén kelt, s a császári, királyi és főhercegi nagyobb függő pecséttel ellátott diplomával Brudern József alezredest az örökös királyságok s tartományok bárói sorába vette fel, törvényes leszármazóival együtt, kiemelvén az oklevél során, hogy Brudern József a hadapródi szolgálatba lépésétől eltelt tizenöt év alatt minden reá bizottakban, úgy béke, mint háború idején, magát különösen kitüntette, az előfordult csatározások és ellenséges támadások alkalmával rettenthetlen hősiességet tanúsított, s mindenkor törhetlen hűségének, csodálatra méltó bátorságának s a hadászatban való alapos jártasságának szolgáltatta tanúságát, s folytonos jó magaviseletével is fokozatos előléptetésre méltónak bizonyulván, érdemei méltánylásául valóságos alezredessé s ezredparancsnokká lett ki-nevezve.

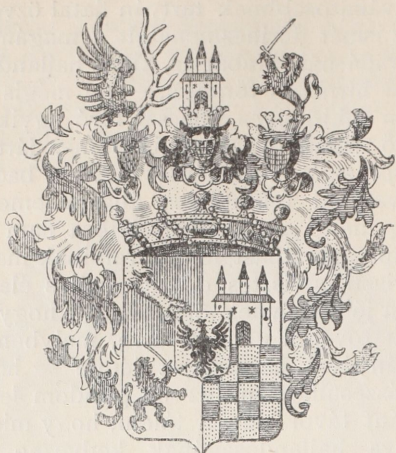
Az ezúttal nyert czímert az ide mellékelt ábra mutatja, s következő leírás ismerteti.

«Egyenest álló, négy részre osztott pajzs, egyikben találjon boldogabb sorsot, — minden-

¹ A Fürstenberg-ház fejének ebbeli joga III. Ferdinánd királytól 1642 november 10-ikén nyert aranypecsétes kiváltságlevelen alapult.

² Eredetije gróf Sztáray Nep. János úr birtokában.

nek hátrafelé eső alsó mezeje hosszában négy rét, keresztben öt rét arany és kék színben sakk-táblaszerűleg kockázott; az elől felőli felső mező piros, s egy jobbra dülő arany keresztgerendát mutat, mely alul s felül egymás felé fordított oroslánfejek torkába illeszkedik; az ez alatti ezüstsín mezőben balfelé fordúlva vörös oroslán ágaskodik, tátott torkából vörös színű nyelve nyúlik ki, farka felfelé csavarodik, jobb lábával kivont kardot emel; a hátsó felső mezőben, mely szintén ezüstsín, egy, három hegyes gömbölyded toronynyal, vörös kapuval s ugyanily színű fedéllel bíró fehér várerőd áll. A pajzs közepét egy szívalakú kiseded arany pajzs tölti ki, melyben egy jobb felé fordított egyszerű fekete sas látható. A főpajzsot öt gyönggyel díszített bárói korona tetőzi, melyen három nyílt tornasisak van egymás mellett elhelyezve, melyek közül a középső fekete-sárga, az elől felőli vörös- és ezüstsínű, a hátulsó pedig kék és arany színben tarkázottan leomló sisaktakaróval van díszítve. A közbenső előre fordított sisakon áll az előbb említett várerőd; az első balra fordított sisakon előlről egy balfelé fordított vörös sasszárny, az előbb említett, de balra fordított rézsutos keresztgerendával, hátul egyenest felmeredő hatos szarvas agancscsal, természetes színében. Végül a hátsó jobbfelé helyezett sisakon az előbb leírt, de itt jobbra fordított vörös oroslán látható, derekáig.»¹

Báró Brudern József házassága gróf Haller Antóniával két fiú- s egy leánygyermekkel lett megáldva, s minthogy neje jogán Heves és Pest megyékben terjedelmes javak birtokába jutott s neje nővérei révén, kik közül egyik gróf Hunyadyhoz, másik báró Orczyhoz ment

¹ A diploma igen fényesen van kiállítva, művészi rajzokkal s festéssel díszítve, vörös bársonyba kötve, az arany zsinóron függő nagy pecsét aranyozott bronz tartóba helyezve.

nőül, ezen kiváló családok tagjaival sógorsági viszonyba lépett, csakhamar helyét és szükségét látta annak, hogy a magyar honosságot megszerezze, s ez iránt a királynőhöz folyamodva 1778 február 6-ikán, már mint ezredes, magyar honossági diplomát nyert, melynek során Mária Terézia ismét kiemelve ifjú korától kezdve 22 éven át, s különösen az utolsó porosz háborúban szerzett érdemeit, halálmegvetéssel párosult vitézségét s a vezényletben tanúsított hűségét és állhatatosságát, egyúttal pedig a magyar nemzet iránti hajlandóságát, szeretetét és szolgálatrátörékvését, őt, s általa fiait Ferencz Józsefet és Sámuel s leányát Antóniát s mindkét nembeli maradékaikat Magyarország s társországai régi kétségtelen honosai (indigenái) sorába felveendőknél határozta, meghagyván neki, hogy II. József választott római császárnak s magyarhoni örökös hercegnek, valamint Mária Terézia özvegy császárné, Magyarország apostoli királynőjének a szokásos hűségi esküt letegye, s a magyar országrendek által leendő felvétel s törvénybe czikkelyezés végett a legközelebbi országgyűlés előtt jelentkezzék.

Az alkotmányos állapotnak József császár idején bekövetkezett szünetelése miatt báró Brudern József vezérőrnagy honosításának becikkelyezése csak az 1790/1-iki országgyűlés 75. törvényczikkében történhetett meg. Az ezzel járó taksza fele része báró Brudern József ipjának, báró Haller Sámuel¹ cs. kir. tábornagynak érdemeire való tekintettel az 1792. évi 22. t.-cz rendelkezése szerint elengedtetett, a fél taksát ezer arannyal, vagyis 4500 rajnai forinttal báró Brudern József 1792 június 23-ikán befizette.²

Ugyanekkor lépéseket tett báró Brudern József a német birodalmi báróság elnyerésére is, minek folytán Károly Tivadar bajor választófejedelem, mint a német császári trón akkori megüresedettsége idején a rajnai sváb- és frankhoni tartományok helytartója (vicarius) által 1792 július 4-ikén kelt diplomával a német birodalmi régi bárók (Reichsfreiherr) sorába is felvételre, s egyúttal megerősített bárói címérének viselésére s minden előjogok s kiváltságok élvezésére a római szent birodalom s a választófejedelemség tartományaiban is feljogosított.³

¹ Haller Sámuel tábornagy itt bárónak címeztetik, holott Mária Terézia fenti levelében grófnak szólította, mi csak úgy magyarázható, hogy német birodalmi grófi rangja Magyarhonban nem volt törvényesítve.

² Lipót főherceg nádor s királyi helytartó e napon kelt bizonyítványa szerint.

³ Fényesen kiállított diploma kék bársonyba kötve, kék selyem és ezüst zsinóron függő s ezüst tartóba helyezett nagy pecséttel. A megerősített címér csakély eltéréssel azonos a Mária Terézia által adományozottal. A bárói rang- és címéradományozás báró Brudern József

Báró Brudern Ferencz József így megelégedéssel tekinthetett vissza életműködésére; fényes eredményeket mutatott fel az úgy a katonai pályán, melyen vitézsége által annyira kivált s vezénylő tábornoki rangra emelkedett, mint szintén a polgári s társadalmi létben, melyben rang, vagyon és családi boldogság jutott osztályrészül. Házasságából két fia, József és Sámuel, s egy leánya Antónia, később gróf Draskovichné származott, kik mindnyájan koruk kitünőségei közé tartoztak.

Báró Brudern József e század első harmadában egyike volt a legismertebb s legtiszteltebb hazafiaknak. Előkelő modorral párosult nemes jelleme, magas műveltsége, nagyúri hajlamai s életmódja nagytekintélyű állást szereztek neki a társadalomban s népszerűséget a lakosság minden rétegében. Pesten az úri utczában két házzal bírt, melyek egyikét most Párisi-utca név alatt ismerjük, azonkívül számos telkei voltak a főváros határán. Vidéki székhelyét Gyöngyösön tartotta, hol fényesen berendezett lakása s udvartartása volt, s hol vendégszeretetét a legtágabb mértékben gyakorolta. Ritka műkincsekkel, nagybecsű könyvtárral, kép- és fegyvergyűjteménnyel bírt, melyek nagy hírnévnek örvendtek. Nagy javai voltak Hevesmegyében, hol részint ősi, részint a gróf Hunyadyaktól s másoktól vett síroki, kőkúti, szajlai, rozsnoki, tarnóczai, nánai és verpeléti birtokai kiterjedése többet tön egy négyszög mértföldnél, ezeken kívül bírt kisebb-nagyobb javakat Gyöngyös mezővárosában, Gyöngyös-Patán, Tarjánban, Halászon, Detkén, Ugrán, Visontán, Vámos-Györkön stb.

Ezen birtokai kezelése s beruházása körül szintén valódi nagyúrnak bizonyult, ki a jószágkezelést nem egyedül saját hasznára, de a közjó előmozdítására is irányozza, és széles látkörű,

fivérére Benedekre is ki van itt terjesztve, azon nyilván téves előadással, mintha a Mária Terézia által történt rangemelés Brudern Benedekre is vonatkozott volna, holott fentebb láttuk, hogy a Mária Terézia-féle diplomában Brudern Benedek neve nem foglaltatik. Brudern Benedek életpályájának legérdekesebb szaka felől csak gyér adatokat találunk a család irataiban, ő ugyanis a francia forradalom kitörésekor a strassburgi püspökség kamarai titkos tanácsosa s Rohan herceg, bibornok, strassburgi püspök bizalmasa volt, s mint ilyen, a forradalom első éveiben közelről érintetett a bibornok viszontagságai által. Több rendbeli levél s hiteles okmánykivonat bizonyítja az 1789—1791. évek alatt a jószág-kormányzási válságok elhárítása körül kifejtett tevékenységét, mely feladat teljesítése részéről is anyagi áldozatokat követelvén, ezeknek megtérítése később hosszadalmas perekre szolgáltatott okot a bibornok hagyatéki tömege ellen. Bizonyára a mindinkább bonyoluló politikai viszonyok okozták, hogy Brudern Benedek 1791 nyarán beadta lemondását, mely a bibornok által elfogadtatván, Brudern hivatalától megvált s Magyarországra költözött, s itt Pozsonyban 1810 körül végezte be életét. Neje, született d'Horner Strassburgban maradt s még 1820-ban életben volt.

Turul. 1897. II.

mély belátású gazdának, ki működésével nem csupán a jelenkori viszonyok számbavételére szorítkozik, de eszmevilágában megelőzi korát, s a jövő haladás alapjait veti meg. Bő tudását s gazdag tapasztalatait, melyeket részint fényes neveléséből merített, részint nagy külföldi utazásai alatt szerzett, egy lelkes hazafi tetterejével igyekezett javai beruházása körül is érvényesíteni, úgy az akkor még bölcsőjében levő gépipar meghonosítása,¹ mint az állattenyésztés nemésítésére irányzott törekvései által, melyeknek valószínűsítésénél sem pénzt, sem fáradságot nem kimélt. Úttörője lőn a nyugat-európai színvonal felé törekvő gazdasági fejlődésnek, az akkori állapotot messze fölülmúló mintakezelések életbe léptetése, juhpepineriák, ménesek alapítása által. Az általa nagy áldozatok árán külföldről beszerzett nemes juhállományok meghonosítása egyik nevezetes alapját képezte a finomabb juh-tenyésztés mostani állapotának. Kőkúton felállított nagy ménese — más kezekben ugyan — máig is fennáll, s a legnemesebb lóanyagot szolgáltatva, melyből nemcsak saját, az időben országos hírnű fogatait állította össze, de a külföldre is tett szállításokat, így a württembergi király számára is, ki őt barátságával tüntette ki.

Nyilvánvaló, hogy ily nagyszabású és sokoldalú tevékenységből mily nagy haszon hármlott egész vidékek gazdasági állapotaira, annál is inkább, minthogy Brudern báró vezületett nagylelkűségénél, de hazafias meggyőződésénél fogva is a szűkkeblűségtől távol állván, a liberálisabb módon tette hozzáférhetőkké a javaiiban elért haladás eredményeit. S helyesen ismerve fel azt, hogy fenforgott honi állapotainknak javítására s emelésére egyesek buzdító példaadása, áldozatkész tevékenysége lelkesítőleg hathat ugyan, azoknak rendszeres fejlődése s tartós felvirágzása azonban csakis az előrehaladó kor szellemi vívmányainak elsajátítása, a tudományos műveltség s közhasznú ismeretek terjesztése s általánosítása által biztosítható; s hogy főleg a matematikai s mechanikai tudományok terén elért eredmények azok, melyeknek alkalmazásával hazánk áldott földjének termő erejét eddig nem is sejtett mértékben kiaknázni s a közjólét emelésére gyümölcsözővé tenni lehet: bölcs előrelátással igyekezett közzéhatni arra is, hogy ezen akkoriban nálunk még

¹ Már 1810-ben az ő megrendelésére készített el Langerreiter nevű oldenburgi származású technikus és felaláló, ki mint gépmester herceg Eszterházy Miklós udvarában volt alkalmazva, egy kicsinyített gőzgépet, «melyet aztán Bécsben az udvar előtt is bemutatott, hol az a legnagyobb dicséretet aratta, s bámulatot keltett azzal, hogy minden részével s tartozékaival egy közönséges nagyságú kocsira alkalmazva, abszolút hatása csökkenése nélkül minden irányban mozgatható volt». (A Vasárnapi újság közleménye, 1897. évf. 8. szám.)

nagyrészt parlagon fekvő tudományokban való képzés, tehetséges és szorgalmas ifjaknak a külföldön való utaztatása s tanulmányozásuk által lehetővé téessék.

Legyen szabad erre vonatkozólag idézni báró Brudern József 1833-ban kelt végrendeletének 8. pontját, melyben a rokonai javára tett hagyományokat felülmúló szerzeményi vagyonáról intézkedik, s mely emelkedett szellemirányának, hő hazafiságának, sőt korát megelőző mély belátásának ékesen szóló bizonyítéka:

«Minthogy teljes életemben a közjónak, a nemzeti iparnak, egyszóval a haza boldogságának előmozdításán igyekeztem; holtom után is néminemű részt kívánván ebben venni, a fentebbi legátumoktól felmaradandó minden értékemet hagyom édes magyar hazámnak, olyformán, hogy annak kétharmad része¹ örökös fundatióul szolgáljon a végre, hogy az érdekesen tettes Pest vmegye által is kinevezendő két jeles s iskoláit dicsérettel végzett, akármely vallású — habár zsidó is — s bármely nemzetbeli, ha idegen születésű ifjú is, csak hogy a magyar hazának kötelezze elégséges garancia mellett szolgáltatját, mathematicus s főképen hydraulicus és geometricus, úgyszinte mechanicus s technologicus végből és célra, külföldre utazásokat tehessenek, a kik is a szükséges úti költségeiken felül, rajzolatok, planumok, machinák megszerzésére szükséges summákat kapjanak. Ezen szerzeményeket, két évig tartandó utazásuk után visszajöven, addig is, míg polytechnicum institutum — holott ezeknek conservátatniok kell — felállíthatatnék, a nemzeti museumban bétenni kötelesek lesznek, hogy a haza közboldogítására fordíthassanak. Ezen ifjak azonban utazásaik ideje alatt is minden évben legalább kétszer tartozni fognak tapasztalásaikról tettes Pest vmegyének tudósításaikat beküldeni s költségeikről számolni. Ezen intézetnek planumát magam óhajtom ugyan életemben még kidolgozni, ha mindazonáltal bármely akadály miatt azt nem tehetném, a nmélt. helytartó tanácsot: hogy egyet tanácsosai közül előlülőnek, tettes Pest vmegyét pedig: hogy három értelmes táblabírákat kinevezni méltóztassanak, egész

¹ A végrendelet szerint báró Brudern az ősi javakon fekvő s azok örökösei által neki megtérítendő 1.059,933 váltóforintnyi inhærens summát, továbbá két pesti házát s az ott bírt telkeket az adósságok lefizetésére rendelte fordíttatni; a tisztán fenmaradandó vagyont pedig az általa acquirált fekvő javak, a marha- és juhállomány s más nevezetes fundus instructus, a nagybecsű ritkasággyűjtemény, a könyv-, kép- és fegyvertár, s a függő termések képezték volna. Ezen szerzeményi vagyon, a mennyiben az a fivére gyermekei javára hagyományozott 105,000 pengő forintot s a környezete ellátására szánt, szintén jelentékeny kielégítési összegeket meghaladta, képezte az ország javára eső értékét.

bizodalommal megkérem, a kik az ædilis directionak tagjai, vagy más mathematicusok által, külön-külön kidolgozandó planumokat megvizsgálván s bírálván, a legcélszerűsabbat megalapítsák s foganathba vétessék. Hogy pedig ezen megbíráásban kikerültessek a részrehajlásbeli emberi gyarlóság, neve a szerzőnek mindaddig pecsét alatt rejtve tartassék, valameddig a bírálás meg nem történt, a mikor a legjobbnak ítéendő szerző harmincz darab aranyból álló jutalmat kapjon.»

Ezen érdekes rendelkezésnél tehát báró Brudern máris szem előtt tartotta a felállítandó polytechnicum és technologiai muzeum eszméjét, a következő 9. pontban pedig szerzeményi vagyona harmadik harmadrészét is közzélokknak szánja, azt rendeli ugyanis, hogy ha részvénytársulás útján nyilvános pénzintézet létesíttetés, a tőke ily részvények vásárlására fordíttassék, s az osztalékból befolyandó összegek ismét tőkésíttessenek mindaddig, míg valamely az országgyűlés által elhatározandó közhasznú intézet létesítésére elégségesek lesznek, midőn aztán a részvénytőkével együtt egy ilyen intézet felállítására léssen fordítandó.

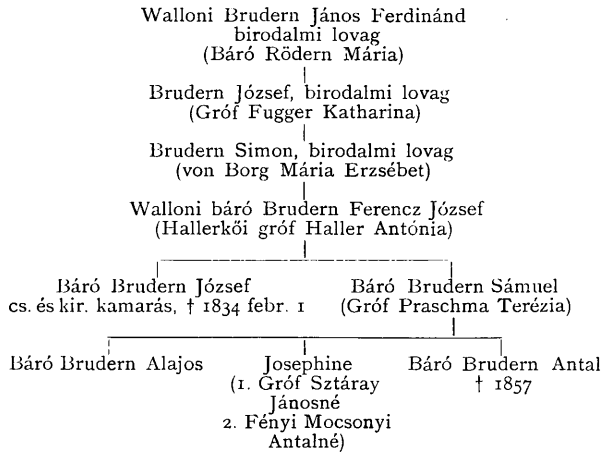
Bőkezűleg járult báró Brudern József a Ludovika-akadémia létesítésére szánt alapítványok növeléséhez is, s e célra már 1808-ban 5000 forintnyi alapítványt tett. Végrendelete 7. pontjában ezen adományát annyira rendelte szaporíttatni, hogy annak kamatjából egy becsületes, erkölcsös s tanulásban igyekvő ifjú, legyen az nemes vagy nem nemes, polgári vagy jobbágyorsús, valláskülönbség nélkül, egyszer katolikus, másszor protestáns, neveltethessék fel, s kijelölésük Pest vmegye rendjeitől függjön.

Mennyiben valósultak báró Brudern József fentjelzett hazafias szándékai, ennek meghatározására elégséges adat nem áll rendelkezésemre, felemlítendőnek tartom azonban, hogy már 1820 június 26-ikán kelt s Heves megyénél betáblázott kötvénye szerint közművelődési célokra 73,500 váltóforintot ajánlott fel, melyet egyik örököse Draskovich Károly gróf 1863-ban ki is fizetett.

Méltán sajnálhatjuk, hogy Brudern bárót már a következő 1834. évben elszólította a gondviselés és földi pályáról, melyen oly sok hasznosat és jót létesített, s mint a fentebbiekből látjuk, bizonyára még létesítendő volt; — így is sokoldalú s nagy érdemekkel örökítette meg nevét, s fényes bizonyosságát szolgáltatatta annak, mily hő szeretettel csüggött hazája javán, s mily buzgón igyekezett azt előmozdítani. Tetemei a gyöngyös-tarjáni sírboltban nyugszanak.

Báró Brudern József cs. és kir. kamarási méltóságot is viselvén, az ennek elnyerése végett készített, gróf Csáky József m. k. alkanczellár,

gróf Amadé Ferencz, gróf Erdődy Károly és báró Barkóczy Ferencz kamarások mint ajánlók által aláírt s közjegyzőileg is hitelesített nemzedék-rendi kimutatás szerint leszármazása következő:

Báró Brudern József nőtlen maradt, s a családot fivére Sámuel vitte tovább, ki Praschma Terézia grófnővel, előkelő sziléziai főúri ház leányával lépven házasságra, két fiú- s egy leánygyermeknek lett atyjává. Sámuel báró a magyar közéletben nem szerepelt, fiatal éveit katonai pályán töltötte, s arról mint a Merveld nevet viselt ulánus-ezred századosa vonult a magánéletbe. Felváltva Bécsben, Pozsonyban s Pesten tartotta lakását, s mint szenvedélyes lókedvelő, fényes fogataival feltűnést keltett s különben is pazar életmódot folytatott. Ennek következményei élte utolsó éveiben káros kihatással voltak vagyona állapotára, mely 1834 körül bekövetkezett halála után igen megterhelve szállott gyermekeire. Idősb fia Alajos 1846-ban mintegy 6000 holdnyi hevesmegyei birtokát

gróf Károlyi Györgynek adta el 155,00 forinton, s Boroszlóban telepedvén le, ott végezte be napjait. Fivére, Antal cs. és kir. kamarás és huszárszázados, kinek a verpeléti birtok kétharmadrésze s más ehhez tartozó javak jutottak osztályrészül, ezeket utóbb szintén gróf Károlyi Györgynek adta el, s 1857-ben halálozott meg. Mindketten nőtlen maradtak s velük a magyarországi Brudernek fiága kihalt.

Nővérük, Josephine, 1832-ben gróf Sztáray Jánoshoz ment nőül s házassága első éveiben férje felsőmagyarországi birtokai egyikén, a zemplénmegyei Domasán tartotta lakását, később azonban a Brudern örökség rendezése, mely körül Sztáray János gróf sokat és sikeresen fáradozott, a hevesi javakon való tartózkodást igényelvén, Verpelétet választották állandó lakhelyül s ott díszes otthonot teremtettek. Ezen házasságból három gyermek származott, kik közül Elek még tanuló korában, Béla élte delén mint családapa halálozott el, gróf Sztáray Nep. János pedig férfikorának teljében jelenleg is életben van. Első férjének 1839-ben történt halála után 1841-ben második házasságra lépett Fényi Mocsonyi Antal volt cs. kir. huszárszázadossal és boldog családi életet élt férjének 1890-ben bekövetkezett haláláig. Fiai közül Zeno krassószőrénymegyei bulcsi uradalmán tartja lakhelyét, Géza külföldön él. Öt évi özvegység után 1895 április 26-ikán báró Brudern Josephine csillagkeresztes hölgyet, nemzetsége utolsó tagját is jobblétre szólította a gondviselés, határt szabva földi pályájának, melynek folyamában mint fenékolt lelkületű példás nő, gondos anya, s az övéi iránti szeretetteljes gyöngédségben s a csendben, zajtalanul, de következetesen gyakorolt jótékonyságban felülmulhatlan úrnő, köztiszteletet érdemelt ki s emlékének maradandó kegyeletet biztosított.

BERZEVICZY EDMUND.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 29-ikén báró *Radvánszky Béla* elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen *Szilágyi Sándor* másodelnök, *Aldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Ivány Zoltán*, *Szimyeyi József*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérfataky László* titkár voltak jelen.

Az elnök megnyitván az ülést, *Aldásy Antal* vál. tag felolvasta *Karácsonyi János* vál. tagnak «Bethlen

Gábor ősei» című értekezését, mely jelen füzetünkben olvasható.

Ezután a titkár mutatta be a Hetey családnak aragoniai címeres nemeslevelét, melyet több más család tagjaival Ferdinánd királytól 1415-ben Perpignanban kapott akkor, mikor a Magyarország és Aragonia királyai között a történelemből ismeretes találkozás történt. A nagyérdékű címereslevelet folyóiratunk fogja ismertetni.

A titkár a folyóügyek élén bejelentette azt a nagy veszteséget, melyet a tudomány és társulatunk *Torma*

Károly vál. tagnak f. évi márczius hó 1-én Porto d'Anzióban, *Véghely Dezső* vál. tagnak április 22-én Abbaziában és *Szilágyi István* társ. tagnak április 12-én Máramaros-Szigeten történt elhalálózásával szenvedett. A választmány a bejelentést szomorú szívvel tudomásul vehén, a nagy veszteség felett érzett mély fájdalomnak jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

A társaság új tagjaivá a következők választottak. Pártoló tagul: gróf *Almássy Dénesné* szül. *Károlyi Ella* grófnő Gyulán (ajánlja báró Radvánszky Béla). Évdíjas tagokul: Homoródszentpáli *Szentpály Miklós* Nagyszöllősen (ajánlja Komáromy András), *Miskolczy Imréné* Vönöczkőn (ajánlja a titkár) és dr. *Esztegar László* Budapesten (ajánlja a jegyző).

A titkár bemutatta a pénztárnok kimutatását, mely szerint az ülés napjáig volt bevétel 1237 frt 41 kr., kiadás 755 frt 74 kr. Készpénz tehát 481 frt 67 kr. A társaság vagyonának összege 14,681 frt 67 kr. A választmány a pénztárnok kimutatását tudomásul vette.

Ezután a titkár felolvasta *Daróczy Zoltán* társ. tag levelét, melyben a Nemzeti Zsebkönyv folytatására bizonyos módokat és feltételek mellett ajánlkozik. A választmány a kérdést beható vita tárgyává tette és az ügyben javaslatételre bizottságot küldött ki, melynek tagjai báró Radvánszky Béla elnöke alatt Makay Dezső, Tagányi Károly vál. tagok, a titkár és a jegyző.

A választmány a titkár előterjesztésére beleegyezett abba, hogy a társaság tagjainak névsora a jelen füzethez mellékeltesék.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Nagy Gyula* és *Szimyei Főzsef* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

Véghely Dezső.

(1841—1897.)

Egyre fogy azon érdemes férfaink száma, a kik részt vettek társulatunk megalapításában és igazgató-választmányunkban a megalakuláskor helyet foglalva, azóta három lustrumon keresztül működnek együtt velünk tudományos törekvéseink megvalósításában.

Véghely Dezső, a kiváló történetbuvár, f. évi április 22-én meghalt, s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság legelső igazgató-választmányi tagjai egyikét gyászolja az elköltözöttben.

Mint a hogy a legelsőek egyike volt azon lelkes férfiak között, kik 1867-ben a Magyar Történelmi Társulatot létrehozták, épen oly lelkesedéssel és buzgalommal karolta fel 16 évvel később a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság megalakításának eszméjét,

és kiváló megtiszteltetésnek tekintette, hogy az ifju, de életerős társaság őt, régi levéltáraink fáradhatatlan buvárárt, a szakavatott oklevél-kiadót igazgató-választmányja tagjainak sorába választotta.

Véghely nem volt a szó szoros értelmében író; az ő tudományos működése első sorban a történelem forrásainak, az okleveleknek és kéziratoknak felkutatására és közzétételére szorított; de a munka, melyet ez irányban évtizedeken át lankadatlan buzgalommal végzett, a hazai történelem nem egy kérdésének megoldásában vált termékenyítővé s oklevélkiadásai a lelkiismeretes pontosság tekintetében a legszigorúbb kritikát is kiállva, nélkülözhetetlen forrásaivá váltak a nemzetünk múltja felderítésén fáradozó történetíróinknak.

Életrajzi adatait a következőkben ismertetjük:

Véghely Dezső, fejér- és veszprémmegyei birtokos nemesi család ivadéka, Veszprém-ben, 1840 november hó 28-ikán született. Atyja Véghely Imre, Veszprémmegye helyettes alispánja, anyja Pázmándy Karolina volt. Középiskolai tanulmányait a pápai ref. kollégiumban, a jogi tanfolyamot a pesti egyetemen elvégezve, az ügyvédi pályára lépett. 1869-ben Veszprém városának főjegyzője lett, 1878 január 3-ikán Veszprém vármegye főjegyzőjévé, 1881 márczius 7-ikén egyhangúlag alispánná választott, s e díszes állását, melyben 1883-ban a kir. tanácsosi címmel tüntettetett ki, haláláig viselte.

A közigazgatás terén kifejtett tevékenysége mellett kezdettől fogva talált időt a hazai történelem művelésére. Mint a dunántúli történetkedvelők társaságának buzgó tagja, három éven át kutatva a marczaltői régi levéltár kincseit, szorgalmasan dolgozott a Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben. 1865-ben Ráth Károly, Nagy Imre és Paur Iván vele együtt indították meg a Hazai Okmánytár vállalatát, melynek mindig sürűbben keresett első négy kötete legbecsesebb terméke a hatvanas évek tudományos irodalmának. 1867-től pedig a Magyar Történelmi Társulat kebelében, mint az igazgató-választmány tagja, folytatta tudományos működését. Szorgalmas munkatársa volt a Századoknak és Nagy Imre s Nagy Iván társaságában részt vett a gróf Zichy család oklevéltára első kötetei szerkesztésében. Bár a vármegyei élet mindinkább igénybe vette idejét és munkaerejét, az oklevélpublikációk terén mindvégig a régi buzgalommal működött; utolsó műve e téren, a Nagy Imre és Nagy Gyula társaságában szerkesztett Zalai oklevéltár két kötete, az 1886. és 1890. évek folyamán jelent meg.

A korán elhunyt rendkívül becses oklevél- és kéziratgyűjteményt hagyott maga után, legnagyobbbrészt forrástanulmányi anyagot Veszprém vármegye monografiájához, melynek megírásához kora ifjúságától ritka

kitartással gyűjtötte az adatokat. Ha e gyűjteményt sikerülne a nemzet közkincsévé tenni, ez volna kétségkívül a legalkalmasabb mód munkás élete emlékének megörökítésére.

SZAKIRODALOM.

Fejér vármegye története. Írta Károly János apát-kanonok, I. kötet XVI és 617 lap, 10 képpel és egy színyomattal. Ára 2 frt, kapható az alispáni hivatalban.

A vármegyei monografiák megírásához már régen megállapított ugyan egy tervet a magyar történelmi társulat, mely szerint az írónak ki kell terjeszteni tanulmányát a megye területének őslakóira is; az ősemberek azonban, az ő kő- és bronzeszközeikkel, fegyvereikkel, apró ékszereikkel, konyhahulladékaikkal és rengeteg cserepeikkel, valamint a kelták és rómaiak sem tartozhatnak vármegyéink történetének a keretébe, minthogy a vármegyék a magyar királyság megalapítása előtt nem léteztek, de még a magyar nemzet történetében sincsen helyük, mert azok az ősemberek nem voltak magyarok. Maradjanak tehát a kő- és bronzkorszakbeliek a régészeknek, a kelták és rómaiak pedig az általános világtörténelemnek, ott aztán az őket megillető helyen rájuk akadhat, a ki éppen érdeklődik irántuk. Fejér vármegye történetének írója helyesen cselekedett, midőn az őslakókat, a keltákat és a római korszakot csak röviden tárgyalta, s emléküknék mindössze 123 lapot szentelt, bár szerintünk egészen is elhagyhatta volna.

A mű kiállítása, tiszta nyomása, szép papirosa becseületére válik a nyomdának, a szerző pedig jó és folyékony magyarsággal írta meg, csak azt sajnáljuk, hogy az országos és muzeumi levéltárakat nem kutatta át, a hol bizonyosan sok érdekes adatot talált volna vármegyéje történetéhez, különösen pedig a nagyon is hiányos főispáni névsor és a tisztikar kiegészítéséhez.

Főispánt hatvanhármát sorol fel a szerző, de ezek közül is ötöt ki kell hagyni. A 4. szám alatti *Gáll* maga törli a «javítások» között, mi pedig a következő négyet töröljük a főispánok sorából: A 10. szám alatti *Tamást*, a ki különben is csak elnézésből kerülhetett ezen helyre, egy személy lévén a 2. szám alatti *Tamással*, a mit hivataloskodásának éve is eléggé bizonyít. Töröljük a 17. szám alatti *Soust*, a kinek igaz neve Solumfia *Pous*, s a ki 1227-ben Béla ifjabb király tárnokmestere és Fejér vármegyének ugyan, de az Erdélyben fekvőnek volt főispánja. Töröljük a 23. szám alatti *Severint*, mert ez bizonyára azonos az utána megnevezett *Sejfriddel*. Végre töröljük a 48. szám alatti *Mari Jakabot*, kiről el nem hihetjük, hogy

főispán lett volna, és pedig annál kevésbbé, mert szerző az alispánok között is felsorolja ugyanazon 1408. és 1409. évekre.

Nem lehet feladatunk minden egyes főispán hivataloskodásának pontos idejét megállapítani, a kimaradtakat pedig helyükre iktatni, s csakis azon adatok és helyreigazítások közlésére szorítkozunk, melyeket más tárgyra vonatkozó kutatásaink alkalmával feljegyeztünk.

1348-ból *István* bosnyák bánt ismerjük fejérvármegyei főispánnak, de hogy ezen adatot honnét vettük, annak most nem tudjuk urát adni.

1399-re és 1400-ra be kell sorolnunk *Csáki* (és nem *Csák*) *Györgyöt* és főispán társát *Marczali Dénest*. Ezeket a szerző alispánoknak tartja, pedig az általa közlött XXVII. számú oklevél szövegéből világosan kitűnik, hogy főispánok voltak, mert *nagyságosoknak* címzettenek s az mondatik rólok, hogy *egyéb tisztségek között* Fejér vármegyének is ispánjai. A nagyságos cím nem illette még meg akkor az alispánokat, sőt a főispánokat is csak úgy, ha *vászlós urak* voltak, különben csak *vitézlőknek* (egregius) tiszteltettek. Azon sem kell felakadni, hogy ketten állottak a vármegye élén, nem volt ez akkor szokatlan. *Csáki György*, a mai gróf *Csákyak* őse, 1401-ben székely ispán,¹ 1402-ben pedig szatmári és ugocsai főispán volt.²

Az 1. szám alatt megnevezett *Szónokot*, bár semmi írott adat sem bizonyít mellette, elfogadhatjuk Fejér vármegye főispánjának, előlegezve nekik és utódainak a főispáni címet, melyet pedig a mohácsi vész előtt nem viseltek, sőt még utána is jó ideig ispánoknak nevezettek.

A 2. szám alatti *Tamást* főispán csak 1103-ban említették első ízben, nem pedig 1088-ban, mely évre megnevezi ugyan Fejér György ismert okmánytárában, de indokolás nélkül.

A 6. szám alatti *Tiborcáról* feljegyezhetjük, hogy a fejérvármegyei ispánságról a bodrogvármegyeire ment át, a helyét elfoglaló *Ochúzról* pedig, hogy a Vázsony nemzetségből származott, s hogy 1206-ban zalavármegyei ispán volt,³ a mikor *Tiborc* ismét visszaült a fejérvármegyei főispáni székre, s ugyanakkor a királynéi udvarbírósgot is viselte.⁴

A 12. szám alatti *Miklósról*, Moys testvéréről elmondhatta volna a szerző, hogy ő volt őse a Dáróy családnak, s hogy testvére, a nevezett Moys, utóbb 1228-ban nádorispánságra emeltetett.

¹ Székely oklevéltár, I. k. 58. l.

² Gr. Zichy cs. okmtára, V. k. 294. l.

³ Árpádkori új okmtár, XI. k. 85. l.

⁴ U. ott, de a hol tévesen «Comes curialis regni»-nek van írva.

A 15. szám alatti *Bánk bán* országbíró, szerző szerint, 1221-től 1223-ig ült a főispáni széken, de minthogy 1222 november 30-ika előtt a 16. szám alatti *Márton* állott a vármegye élén, az országbíró pedig Botcz volt,¹ Bánk bánt 1223-ból törölni kell, mert az Árpádkori új okmánytár XI. kötetében kiadott 112. számú oklevél, melyben Bánk bán mint országbíró és fejérvármegyei főispán van megnevezve, 1221-ben kelt, a mint az a szövegben olvasható is, és nem 1223-ban, amire önkényesen változtatta az évszámot Wenzel Gusztáv, s ezt, úgy gondoljuk, azért tette, mert a levél II. András király uralkodásának 18. évében adatott ki, s szerinte ennek az 1223-ik év felelne meg, holott uralkodását 1204 november 30-ikától számítva, a 18-ik év már 1221 december 1-én kezdődik.

A 18. szám alatti *Mihályról*, Ompud fiáról, a ki nemcsak 1234-ben, de már 1233 decemberben is ispán volt,² felemlíthette volna a szerző a Turul XIII. évfolyamának 91. lapján írottak után, hogy anyja Meráni Bertold herczeg leánya és így II. András király első neijének, Gertrudnak nagynénje volt, s hogy testvére *Dénes* 1227-ben és 1228-ban nádorispán volt, a mikből önként következik, hogy a Fejér vármegyében 1326-ban élő besenyő Ompúd és fiai nem lehettek összeköttetésben ezen királyi rokonságú családdal, mely véleményünk szerint a Tomaj nemzetséghez tartozott.

A 27. szám alatti *Salamonról* megjegyezhetné volna a szerző, hogy mester címet viselt, hogy az 1214-ik évi főispánnak Miklósnak volt az unokája, s hogy 1270-től 1272-ig a királyi étekefogók kancellári tisztségét viselte.³

A 30. szám alatti *Péterről* nem írja meg a szerző, hogy 1275 január 21-ikén királyi főpohárnok volt.⁴

A 34. szám alatti *Miklós* nádorispánról meg kellett volna említeni, hogy azonos a 37. szám alatti Miklós nádorispánnal, Henrik bán fiával, de a ki alig viselhette Fejér vármegye ispánságát 1284-től 1291-ig szakadatlanul, minthogy ezen időközben őt izben lett a nádorispánságtól elmozdítva, s akkor valószínűleg a vármegye-ispánságot is elvesztette.

A 37. szám alatt 1293-ban szerepelteti szerző utoljára *Miklós* nádorispánt, mint fejérvármegyei ispánt, pedig ezen tisztséget a nádorispánsággal együtt még 1295 május 6-ikán is viselte.⁵

A 41. szám alatti *Drugeth Jánost* is csak 1324-ig

ismeri a szerző mint főispánt, holott még 1330-ban, nádorispán korában is ő állott a vármegye élén.¹

A 42. szám alatti *Olivérről* nem említi szerző, hogy atyja Mátyás és Rátold nemzetségből származott, hogy a Paksy család őse volt, s hogy utóbb tárnokmester lett. Azt ugyan írja róla, hogy a fejérvármegyei főispánsággal egyidejűleg a királyné udvarbírója is volt, csakhogy tévesen királynéi országbírónak nevezi.

A 43. szám alatti *Leustách* nem viselte az Ilosvai (helyesebben Ilsvai) nevet, szintén a Rátold nemzetségből eredt, fia volt az ifjabb Lóránd nádorispán fiának, Lóránd sopronyi főispánnak s mielőtt fejérvármegyei főispán lett, Soprony, Vas, Somogy és Tolna vármegyék élén állott.²

A 45. szám alatti *Ilsvai*, vagy Jolsvai (és nem Ilosvai) *Leustách* nádorispán az előbbennek közel rokona volt, atyja Gedői Péter unokatestvér lévén a fentebbi Leustáchal. Róla megjegyezhetjük, hogy nem 1394-től volt Fejér vármegye főispánja, hanem viselte már ezen tisztséget 1393 január 13-ikán is.³

A 46. szám alatti Pelsőczy *Bebek* (helyesebben Böbek) *Detre* nádorispán nem állott 1401-ig Fejér vármegye élén, 1398 márczius 11-ikén találjuk utoljára ezen állásban.⁴ 1399-ben és 1400-ban Csáky György és Marczali Dénes voltak a főispánok, a mint azt már ki is mutattuk.

A 47. szám alatti *Péthi Pült* eddig *Péczi* Pálnak ismertük, szerzőt terheli, hogy a Péthi név helyességét kimutassa, valamint azt is, hogy alispánból lett főispán, ez ma már nem ritkaság, de abból a korból három ilyen esetet sem ismerünk.

A 49. szám alatti *Rozgonyi István* még 1440 augusztus 2-ikán is viselte a főispánságot.⁵

Minden főispán neve után közli a szerző azon oklevelek rövid kivonatát, melyekben a főispán mint ilyen van megnevezve, e helyett sokkal érdekesebb lett volna azt kimutatni, hogy milyen tisztségeket viseltek előbb és milyeneket nyertek el utóbb Fejér vármegye főispánjai, az említett oklevélkivonatokat pedig annál is inkább elhagyhatta volna, mert azok nem is vonatkoznak Fejér vármegyére.

A kötetet 47 oklevél zárja be, csak az a kár, hogy nincsenek évszám szerinti sorrendben közölve, s hogy az eléjük írt magyar nyelvű kivonatok nem mindig megbízhatók, így például a XXVI. és XXVII. számú okmányok kivonatai szerint György és Dénes testvérek

¹ Hazai okmtár, V. k. 10. l.

² Árpádkori új okmtár, XI. k. 257. l.

³ Fejér, Codex Dipl. V/I. k. 85., 265. ll.

⁴ Hazai okmtár, VIII. k. 174. l.

⁵ Árpádkori új okmtár, X. k. 191. l.

¹ Zichy-Codex, I. k. 335., 365. ll. Zalavárm. okmtár, I. k. 247. l.

² Sopron vm. okmtára, I. k. 135., 141., 144. ll.

³ Gróf Sztáray cs. okmtára, I. k. 519. l.

⁴ Gróf Zichy cs. okmtára, V. k. 422. l.

⁵ Hazai okmtár, II. k. 296. l.

fiai lettek volna Marczali Csák Istvánnak, holott a szövegből világosan kitűnik, hogy György Csáki Istvánnak, Dénes pedig Marczali Istvánnak voltak a fiai.

Ezek után még csak néhány megjegyzésre szorítkozunk.

Szerző még mindég *Geyzának* írja első királyunk atyjának a nevét, holott Nagy Géza már régen bebizonyította,¹ s ellenfele, a Gecse névalakot vitató dr. Karácsonyi János is elismerte utóbb,² hogy e nevet az egykorúak *Gyejcsának* ejtették. A két tudós között ma már csak annyi véleménykülönbség van, hogy Karácsonyi szerint a Gyejcsa névnek, ha folyvást használatban maradt volna, — a helynevek alakulásából következtetve — ma Gyécsének, sőt Décsének kellene hangzani, s ez okból a Gyécsa alak használatát ajánlja; Nagy Géza ellenben nem hiszi, hogy a Gyejcsa név végső «a» hangjának okvetlenül «e»-re kellett volna változnia, s ezért a Gyejcsa vagy Gyécsa nevet tartja helyesnek. Szerintünk Nagy Gézának van igaza, anynyival is inkább, mert nem az a kérdés, hogy mire változott, esetleg mivé torzult volna el valamely ősmagyar személynév, hanem azt kell kimutatni, hogyan ejtették az egykorúak, s a szerint kell azt nekünk is kimondani. Szent-István atyját tehát határozottan *Gyejcsának* kell neveznünk, a saját gyermekeit azonban nevezheti, a ki épen akarja, ezután is Gejzának, Gézának, sőt akár Décsének is. Szintén tévesen nevezi szerző Árpád egyik unokáját *Válnak*, erről is kimutatta Nagy Géza,³ hogy neve *Falís* vagy *Falicsínak* ejtendő. A Takson fejedelem korában beköltözött besenyővezér neve sem *Thomizuba*, hanem *Thonuzoba*.

Végre még csak azt jegyezzük meg, hogy az, a mit szerző a 142. lapon ír, úgy, a hogy ott mondva van, meg nem állhat. Szerinte ugyanis Árpád körül telepedtek meg a családjához tartozók és a nemzetségek fejei: Taks, Tas, Solt, a Thekule törzs, a Théthhen nemzetség s az Érd család. Úgy de Solt (Zoltán) fia, Taks (Takson) és Tas pedig unokái voltak Árpádnak, a Thekule és Théthhen nemzetségek fejei (helyesebben ősei) pedig legfeljebb csak Szent-István korában elhettek.

Petrovay György.

Georgius T. Turchányi S. J. Tabellae Chronographicae ad solvenda diplomatum data. Oeniponti, librari aacademica Wagneriana. Kis 8-r. XVI oldal és IV táblázat.

Majdnem minden esztendőben megjelenik egy-egy «összevont», «zsebben hordozható», «levéltári kutatásokhoz való» korszámító könyvecske, hogy miért, azt

¹ Turul, 1892. évf. 42. l.

² Id. m. 1894. évf. 20. l.

³ Id. m. 1891. évf. 121. l. 1893. évf. 138. l.

legfeljebb a szerkesztők tudnák megmondani, de a használók bizonynyal nem. A ki okleveleket használ valamely levéltárban, az kétségtelenül csak adatokat keres, melyeknek helyben való feldolgozásáról szó sem lehet, nincs tehát szükség dátumaik feloldására sem, a miből világos, hogy a szóban forgó könyvecskek meglehetősen fölöslegesek.

Ilyen levéltári használatra szánt időszámító-táblák felkúsznak most is előttünk. Szerzőjük sokalotta a szokott 35 naptártáblát, nagyinak, hordozhatatlannak az illet tartalmazó kézikönyveket s összevonta az egészet egy kis füzetkébe és 4 táblára. Csakhogy míg p. o. Horváthnál a táblák formátuma kis 8-rét, s az egész füzet kényelmesen zsebbe tehető, addig Turchányi atyáiéi tokba téve nagy 8-rétet adnak ki (160 × 126 cm.) és zsebben nem igen lehetne hordani őket.

Hogy aztán a dátumok feloldása ezen táblák segítségével sokkal nehezebb, mint a 35 naptáros munkákkal, az összevont voltuknak természetes következménye. A munka berendezése és használati módja különben a következő:

Van négy tábla, kettőn (*Ia, Ib*) a mozgó ünnepek vannak felsorolva, keresztsbe tett rovataikban az epacták számaival és a vasárnapi betűkkel. A harmadik tábla (*II.*) a vasárnapi betű és az epacta kikeresésére való, ugyanez tartalmazza az indictiókat. A negyedikén (*III.*) pedig az álló-ünnepek vannak feltüntetve.

Ha már most egy mozgó-ünnepes keltezés akarok feloldani, úgy a *II* számú táblán egyik rovatban megkeresem a századot, másikban az évet, a kettő találkozásánál lelem a szükséges epactát és vasárnapi betűt. Aztán a szerint, a mint a keresett ünnep május 21 előttre vagy utánra esik, az *Ia* vagy *Ib* táblát veszem elő, melyen az első függőleges vonalközben megkeresem az előbb talált epacta-számot, a mellette levőben a hozzá legközelebb eső megfelelő vasárnapi betűt, s ennek vonalán a 35 rovatból a szükséges dátumot. Megjegyzendő, hogy ha véletlenül a keresett vasárnapi betű és az epacta egymás mellé esnének, úgy a lejjebb eső legközelebbi ugyanazon betű veendő.

Ily móddal, még nagy gyakorlat mellett is, még egyszer annyi időbe kerül egy keltezés megoldása, mint a 35 tábla segítségével, de a hiba még sem ebben, hanem abban rejlik, hogy a tévedést a legszigorúbb vigyázat mellett is alig lehet elkerülni. 1330 kis rubrika 1 és 30 közt mozgó számokkal telve, 14 × 37 cm.-nyi területen! A szerző, a ki saját szavai szerint, két évi használattal győződött meg táblái jóságáról, maga is elvétene száz esetből legalább tizenötöt.

Még kevésbbé praktikus az álló-ünnepek kikeresésére való tábla. Ez t. i. egy összeragasztott borítólappól s egy közbetett mozgatható táblából áll. A felsőn van az egyházi naptár, a napok számai mellett kivágott nyílással, melyen át a hét napjainak az alsóra nyomott nevei látszanak. A margón négy nyílaskán látható a vasárnapi betű, a melyet a *II.* táblán kikeresvén, addig igazítjuk a *III.* tábla mozgó-lapját, míg a szükséges vasárnapi betű bukkanik ki a lapszél nyílásán, ekkor van az egész a keresett év naptárára beállítva. Ha azonban a mozgólap húzásánál a borítékot nem épen közepén fogjuk meg, úgy a tábla félre mozdulván, a lap egyik oldalán p. o. az *A*, a másikon a *B* jelenik meg vasárnapi betű gyanánt. Gyors munkánál tessék már most ilyesmikre ügyelni!

Turchányi chronographikus táblái mindenestre

mutatják, hogy készítőjük nagy szorgalmú és ügyességű, de — igen sok idővel rendelkező ember; munkájának is csak hasonlóképp sok idejű tudósok vehetik hasznát. A kiknek drága az idejük, azok maradnak a régi módszernél és könyveknél. *Varjú.*

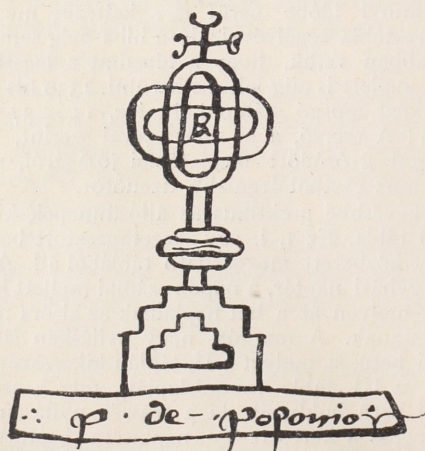
Dr. Friedrich Leist. Die Notariats-Signete. Ein Beitrag zur Geschichte des Notariates, sowie zur Lehre von den Privat-Urkunden. Leipzig und Berlin (1896).

Utolsó munkája a nálunk is ismert diplomatikusnak, kinek közkézen forgó Urkundenlehre-je megjelenése idején nem kis feltűnést keltett. Világosan és röviden tárgyalja a közjegyzői jelvények keletkezését és fejlődését, bár a munkán némi befejezetlenség vehető észre, a mit annak tulajdonítunk, hogy a szerző még a mű megjelenése s valószínűleg teljes elkészülte előtt (1895-ben) elhunyt.

A közjegyzői intézmény a XII. századig nyúlik vissza, de csak a XIV-ikben vált általánossá. Eleinte az uralkodó nevezi ki a notariusokat, később a császár által erre felhatalmazott palotagrófok, kiknek száma s ennek következtében a jegyzőké is, idővel annyira felszaporodott, hogy 1512-ben Miksa császár szükségesnek látta megrendszabályozásukat.

A közjegyzők működési köre jóval kisebb térre volt szorítva, mint a káptalanok és konventeké s oklevél-kiállítási joguk csak bizonyos megszabott oklevélnemekre terjedt ki. Okleveleik kiváló érdekességét a pecsétek helyett használt *jelvények* képezik, melyeknek változatos, sokszor elmés ábráiból az előttünk fekvő kötet 210-et mutat be.

E jelvényeket a XVII. századig szabad kézzel rajzolták rá az oklevelekre, innen kezdve mind gyako-

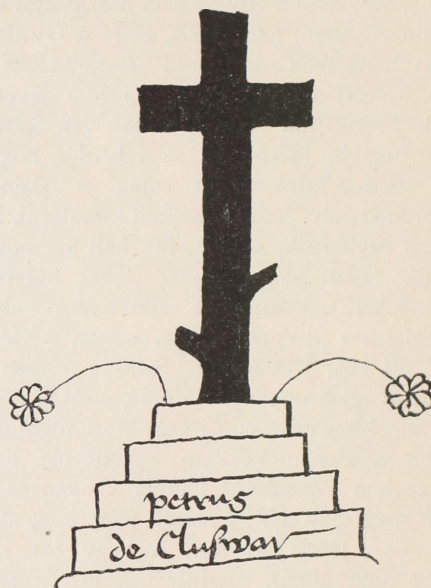

riabbá válnak a kivágott minták vagy bélyegzők segítségével készültek, míg végre a XVIII. században ezeket is kiszorítják a rézmetszetű papírlapocskákra nyomtatott ábrázolások, melyeket az oklevelekre ráragasztottak.

Sajnálatos, hogy a pompás fénynyomatú másolatokban bemutatott jelvényekről a tulajdonos nevén és az évszámon kívül semmi felvilágosítást sem találunk. Mindenesetre érdekelték volna bennünket a 210 közt található egyetlen magyar signumra vonatkozó egyéb adatok is, főként szeretnénk volna tudni, hol őriztetik az oklevél, a melyről másolatot.

Abban a reményben, hogy a magyar motívumok jelvényei is gyűjtőre találnak, adjuk ennek felényire kisebbített másolatát. A kiállító jegyző neve Petrus de Posonio, az oklevél kelte pedig 1366.

A szerkesztő urak szívességéből ezúttal bemutatunk egy ennél jóval későbbit is, a mely azonban annyival érdekesebb, hogy kiállítója kétségtelenül magyar ember.

A jelvény egy 1445 február 14-ikén «*Petrus Michaelis Serthew de Cluswar clericus Transsylvaniaensis dioecesis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus*» által Nagybányán kiadott oklevélen látható, a mely Nagy-Lajos királynak 1347-ben Nagybánya város részére adott kiváltságlevelét tartalmazza s a város előljáróinak kértére iratott át. Úgy a Nagy Lajos-féle eredeti, mint az itt említett közjegyzői átirat Nagybánya város levéltárában őriztetik. *Varjú.*

Kérelem.

Folyóiratunk n. é. olvasóközönségéhez azon alázatos kérelemmel fordulok, hogy a *Kempelen-családra* vonatkozó netán birtokukban levő okmányokat eredetiben vagy legalább másolatban nekem elküldeni szíveskednének.

Zsadány (Abauj-Torna m.), 1897 július havában.
Kempelen Béla.

A SISAKDISZEK ÉS EGY KÖZÉPKORI MAGYAR SISAKCZIMER.

(Színes melléklettel és a szöveg közt négy ábrával.)

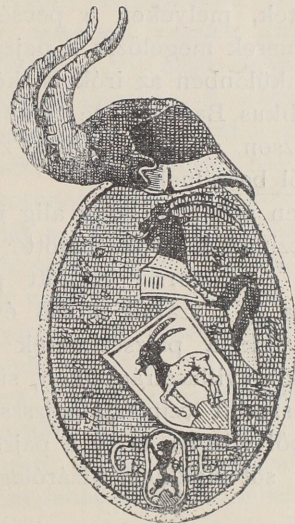
Henszlmann Imre *Magyarország csucsives stülű műemlékei* című munkájában a soproni benzések templomát is leírván, elmondja, hogy a templom karzatának közepére egy bőrből készült, festett pajzs van alkalmazva, melynek használt voltára mutatnak a hátsó részen levő karpántok. «Az elypticus pajzs színe a fekete-térvonuló sötétszürke gyász-szín; e pajzson látjuk a tulajdonképi régi monor czimer-pajzsot s ezen zöld hármashegyen a ballagó kecskét, feje és nyaka fekete, többi teste aranyos, szarva vörös, a pajzs alapja ezüst. E fölött a csuporsisak alja ezüst, felső részét az előbbihez hasonló színű növekedő (előláb nélküli) kecske teszi, még pedig sisakdiszként; a sisaktakaró, melybe végződik, szintén fekete és aranyos. Hasonló ehhez a harmadik, az elypticus pajzson megjelenő harmadik kecskefej, mely arany galléros takaróval van betakarva, lehajlott elhelyezése mintegy az alkalomhoz mért gyászt fejez ki.»

E leíráshoz Henszlmann az itt látható ábrát mellékeli.

Legkevésebbé sem csodálandó, hogy ez a rajz és leírás heraldikusainknak fel nem tűnt. Mindenki azt hihette, hogy az egész, úgy a mint az ábrán látható, rá van valami emléktáblára festve, s nem régebb a XVII. század közepénél.

Valószínűleg az én figyelmemet is elkerülte volna, ha egy ízben *Hefner-Alteneck* nagy munkáját a *Trachten, Kunstwerke und Geräth-*

schaften III. kötetét forgatván, meg nem látom a *kreglingeni* templom Hohenlohe-czimereinek ábráit. A három, teljesen egyforma, hosszas négyszögű, csucsbamenő pajzs középsőjén ezüst egyszarvu fővel díszített sisak, a két szélsőn pedig a sisakon levőhöz hasonló egyszarvu fők foglalnak helyet. A rajz és a leírás minden két-

séget kizárólag mutatják, hogy úgy a sisak, mint a három egyszarvu fő plasztikus, bőrből készült, s a két fő valódi középkori sisakdisz. Ezeknek a sisakdiszeknek formája s állása annyira hasonló a Henszlmann közölte rajz kecskefőjéhez, hogy megpillantásukkor rögtön eszembe ötlött: hátha a soproni halotti pajzsra is valódi, középkori sisakdisz van erősítve?

Ettől fogva nem volt nyugtom, míg a soproni sisakdiszt meg nem láttam. A legközelebbi alkalommal Sopronba utaztam, hol is első dolgom volt a benzések kis, de pompás gothikus architektúrájú templomát meglátogatni. A templomba lépve, az első pillantás meggyőzött arról, hogy reményeim nem csaltak meg s a karzatra erősített temetési pajzson egy valódi, plasztikus sisakdisz van.

A házfőnök, főtisztelendő Lóskay Fidél ur kitűnő szivességgel, melyért ez uton is kifejezem hálás köszönetemet, megengedte úgy a pajzs mint a sisakdisz levételét s így alkalmam nyílt ezen páratlan emlék pontos megvizsgálására és lerajzolására.

* * *

A heraldika legkiválóbb ismerői megegyeznek abban, hogy a czimer, középkori értelemben véve, egy alaptól, kerettől független jelvény, nem pedig jelvényt nyel ellátott pajzs, mint azt a régibb iskola hívei vallották. Megerősítik ezt az elvet első sorban az emlékek, nevezetesen a pecsétek, melyeken a pecsét mezejére helyezett czimerek megelőzik a pajzsra tett czimereket, nemkülönben az írók is, köztük a legrégibb heraldikus Bartolus de Saxoferrato, kik mindig a pajzson, sisakon, vérten, zászlón stb. levő czimerről beszélnek.

Kétségtelen azonban, hogy alig néhány évtizeddel a czimerek szokásbajötte után már mutatkoznak a czimerrel ellátott pajzsok is, s körülbelül a XII. század utolsó évtizede óta általánossá válik a pajzsczimerek használata. Pecséteken, könyvillusztrációkon, sírköveken a lovagok rendszerint czimeres-pajzsokkal ábrázoltatnak, a miből világos, hogy a pajzs a czimernek kedvelt, sőt majdnem kizárólagos helyeül tekintetik.

Ez a szokás két okra vezethető vissza. Egyik a czimer azon sajátosságában rejlik, miszerint tulajdonosának eredetét, családi hovatartozóságát vagy személyét megmutatja, mintegy hitelesíti, pótolva a középkorban szokatlan családnevet, mely sajátosság miatt különösen ruhán és fegyveren ismertető jelül viselték. A XII—XIII. századi fegyverzetben pedig mondhatni az egyedüli hely, a hová a czimert alkalmazni lehetett,

a *pajzs* volt. A másik ok a pajzsnak, különlegesen pedig a lovasság által használt csucsives (normann) pajzsnak, mint kizárólag *lovagot* megillető fegyverdarabnak, nemesi, lovagi jelvényül való használata.

Állításunkat számos példa igazolja. Maga az, hogy czimert csak csucsos, lovassági pajzson találunk, de soha a nem nemesekből, jobbágyokból, szolgálkból álló gyalogseregek kerek pajzsain, mutatja, hogy a lovas pajzsnak valamely symbolikus jelentése volt. A pajzs ezen karakterizáló voltából folyik, hogy még aránylag késői időből is van emlék, a melyen a nemes, nem hadi öltözetben, de pajzsokkal, még pedig czimertelen pajzsokkal ábrázoltatik. A számos ilyen fajtájú pecsétképről nem is szólva, csak azon pompás siremléket hozzuk fel, a mely a pegauai Lőrincz-templomban az 1124-ben elhunyt Groitschi Vilmos gróf emlékére állíttatott.¹ A XIII. századból származó sírkövön a gróf teljes nagyságban látható. Feje fedetlen, testén drágaköves, majd bokáig érő köntös, vállán palást, pánczélnak az egész alakon semmi nyoma; bal kezében tartja a csiszolt kövekkel és ékes verettel cifrázott de czimertelen hadipajzsot, jobbáiban pedig a zászlót. Ez utóbbi hűbéruri, a pajzs pedig lovagi rangjának jelölésére szolgál. Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül azon érdekes pecsétet sem, a melyet Demay közöl, (Inventaire des Sceaux de la Flandre. Paris, 1873. Nro. 962.) s mely állításunk mellett a legerősebb bizonyíték. A pecsét Mainsendé, Gommegniesi Gobert nejéé volt. Kerek, mezejére egy veretes, de czimertelen pajzs van téve, e fölött pedig az urnő lóháton ülő alakja látható.

A pajzs ezen rangjelző voltára mutatnak a legrégebb városi és polgári pecsétek is, melyeken a czimer mindig a pecsétmezőre van helyezve.

Idővel azonban kezdtek a nem-nemesek is használni a lovagi pajzsot czimerük alapjául. Részben, mert ők is lovassági szolgálatot teljesítvén (például mint valamely város őrserege) tényleg viselték a lovas-pajzsot, részben, mivel mind több-több, a lovagi jelvények viselésére

¹ Gerlach und Bösch. Todtenschilder und Grabsteine (Bécs, 1896.) 13. tábla.

jogosult nemes telepedett le a városokban s mintegy bevitte oly módon a polgárság közé azok használatát. A XIV. század elején már egész közönséggé válnak a pajzsczimeres polgári pecsétek és sirkövek. Ujabb megkülönböztető jeltől kellett tehát gondoskodni s ilyenül legalkalmasabb volt a sisak, még pedig ennek azon fajtája, melyet kizárólag a nemesek viseltek: a fazéksisak.

A fazék- vagy, mint sokan nevezik, a csöbörsisak egy vékony pléhből készült s csak az arc részén megerősített fejfedő, melyet a láncszövetű csuklyára, vagy a később e helyett használt vassüvegre borítottak. Célja, hogy az arcot a lándzsadöfés ellen megvédje, s csak azóta van divatban, mióta a lándzsatorés szokásba jött. Ez pedig a XIII. század elején történt s összefügg a tornáknak ugyanezen korba eső végleges kifejlődésével. Még a bayeuxi szőnyegen könnyű, hajító-lándzsákat látunk, a hadban később is ilyeneket hordtak, de legtöbbször csak kardot. A hitelesség tekintetében minden XIV. századi kéziratot felülmúló Codex Balduineus csataképein kizárólag karddal harcolnak a lovagok. A hónalj alá szoritott lándzsának különben is csak az első rohamnál lehetett volna hasznát venni; a mint a csapatok összegabalyodtak, a lándzsát el kellett dobni. Valószínűnek tartjuk tehát, hogy a speciálisan tornákon divott lándzsatoréshez való fazéksisak is különösen torna-fegyver.

Mint torna-fegyver pedig kizárólag nemesek által viselhető, miért is eleinte csak második, később, a czimerpajzs közönséggé válása után, első helyet foglal el a lovasság jelvényei között. Ezt az első, kiváltságos helyet a tornasisak részben még azután is megtartja, midőn a pajzsczimeresek újra divatba jönnek, ugyszólván a legujabb időkig, mert minősége, állása és diszitésmódja szerint a nemesség rangfokozatainak jelzésére szolgál.

Az első fazéksisakok lovaspecséteken fordulnak elő, s teljesen disztelenek. Nemsokára azután feltűnnek az ágakkal, tollakkal és szárnyakkal felczifrázottak, már ezen diszitéstük által is elárulva, hogy nem hadi-, hanem torna-sisakok.

Általában el van terjedve az a téves nézet, hogy a XIII—XIV. század lovagjai a csatába

is felczimerezett sisakkal indultak, elterjedt pedig ez a miniált kéziratok csataképeiről, a hol gyakorta látni ütközeteket oromdiszes sisaku lovagokkal. Pedig a *czimeres* sisak tornaviselet, s hadban, ütközetben csak elvétve használtott. Természetesen sisakok oldalukra festett czimerekkel nem jönnek számba.

A czimernek a sisakon ütközetben csak két-féle célja lehetett: vagy ismertető jelül, vagy diszül szolgált.

Ilyen ismertető jelre a közembernek nincs szüksége; fegyverzetéről bajtársai úgy is felismerik s nem vágják le ellenség gyanánt. Különben is már kétszáz küzdő lovag közt annyi lenne az egymástól csak aprólékosságokban különböző oroslán-, sas-, szarv- és szárny-oromdisz, hogy erről valakit felismerni alig lehetne. A vezéreknek inkább illik és szükséges ilyesféle jelvényt vagy ismertetőjelt hordani, valószínű, hogy csakis ezek hordtak czimeres sisakot háboruban; de csakis *háboruban*, nem *ütközetben*, a hol ők is szívesen letették, mert a könnyen felismerhető vezér kétszerannyi veszélynek volt kitéve, mint más. Ott van rá a példa a Képes Krónikában. Károly Róbert *«mutaverat armorum suorum insignia, quibus induerat Desev»* a kit aztán agyon is vertek az oláhok a király képében. A szöveghez illő képen világosan látható a mint a czimeres sisaku Dezső elesik, a czimertelen (de felismerhetés kedvéért koronás) vassüvegű király pedig menekül. Tehát a király, a kinek az egész seregben *egyedül* volt czimeres sisakja, azt hű vitéze czimertelen vassüvegével cserélte el.

Komolyan, életre-halálra oromdiszes sisakban nem is lehetett volna verekedni. Már a fazéksisak, rátéve a csak az arcot szabadon hagyó, láncz-nyakvédős vassüvegre, annyira kényelmetlen, oly igen akadályozza a hallást és látást, hogy el sem lehet képzelni, miként küzdhetett az ily módon megbénított vitéz. Bizonyos, hogy a hadi sisakok sokkal kisebbek voltak a tornákon használtaknál, kevesen is viselték őket, de még így is hajlandók vagyunk azt hinni, hogy az ütközet elején ki-ki sietett azt letenni. Hátha már most a sulyos és kényelmetlen sisakra ráerősítettek egy pár hatalmas ökor-szarvat, lebegő sasszárnypárt, félméteres állati vagy emberi tagot, csörgős állványokat stb.

stb. képtelenség lett volna karddal, csákánynyal viaskodni; ha a lovag egy tisztességes csapást akart mérni, saját sisakdiszébe kellett fegyverének megakadni, s ha a sisakot ily módon félrebillentette a fején, vagy a kardját megfogta a sisakján diszelgő szarvasagancs, akkor el volt veszve, védtelenül állt ellenfelével szemben.

Állításunk mellett szólnak a kódexek csataképei is. A már említett Balduineumban csak a vezéreknek van diszitetlen fazéksisakjuk, a többiek a vassüveg fölött vagy semmit sem, vagy széles karimájú vaskalapokat és csőrös arcvértű sisakokat viselnek. A Képes Krónikában csak a királyon látunk czimeres fazéksisakot. De ennek és más kéziratok képein látható czimeres sisakoknak ugyanolyan jelentősége van, mint a királyok koronáinak, melyet a középkor naiv ábrázolása szerint még az ágyban is viselnek. Mindkettő, korona és czimer arra szolgál, hogy az egyforma öltözetű alakok közül kiismerhetők legyenek azok, a kikről a szöveg névszerint is emlékezik.

A németek, igen helyesen, czimerszerűnek (wappenmässig) nevezik azokat a pajzsokat és sisakokat, a melyekre a cimerek ráillenek s a melyek czimeresen használtattak. Mi a sisakokra nézve azt is kimondhatónak véljük, hogy csakis a tornákon viselt sisakok nevezhetők czimerszerűeknek, mert a czimeres sisak kizárólag tornákon szerepelt.

Lássuk mármost röviden a czimerszerű sisakok és a sisakdiszek fejlődését.

A legrégebbi czimeres sisakok a lapos tetejű fazéksisakok; előrészüik domboru, alkalmazkodik az arc alakjához, középen s néha a szemnyílások körül erős érczpánttal vannak ellátva. A menyire a pecsétek és képek mutatják (mert eredeti tudtomra nem maradt fenn), nem voltak nagyok s nem értek le a vállakig. Ezek a sisakok valójában nem egyebek, mint orrvédő helyett arcvérttel ellátott s meglapított tetejű vassüvegek (bassinet). Heraldikai diszítésük rendszerint a színes csikokkal való befestésben állott; nem ritkán oldalukra volt a tulajdonos cimere festve, végre néha kiemelkedő diszszel vannak ellátva, mely diszek közt a fagalyak, szárnyak, tollak, czimeres zászlócskák és táblák (Schirmbretter) játszá a főszerepet. A XIII.

század harminczas éveitől kezdve a sisak mind nehezkesebbé, formátlanabbá válik. A könnyű rostélyszerű, átluggatott és az arcához alkalmazkodó előrész helyett merev, élbe menő s vastag pléhből készült jön szokásba, a melyről könnyebben csuszhatik le a lándzsa vége. Az egész századon keresztül ez a forma marad meg, többféle változatban, de mindinkább nehezebbé, alaktalanabbá válva. A sisak már akkora, hogy nem a fejen, hanem a vállon nyugszik s a fő szabadon mozoghat benne. Még a század elején használt sisakdiszekon meglátni, hogy nagyobbára a sisak tetejére alkalmazott hüvelybe vannak tűrve s onnan bármikor levehetőek, de később az enormis nagyságu szarvak s az egész sisakot körülfogó toll- és zászlóbokréták, csengős, szalagos alkotmányok szükségkép rá vannak erősítve a sisakra s így az ilyen sisakok kizárólag tornán voltak használhatóak.

A XIII. század vége felé már erősen szembe-tűnik a torna- és hadisisak közti különbség. A harczjátékokon mindig a régi modoru fazéksisak szerepel, e hadban már csak ritkán és czimertelenül. Gyakori ellenben az arcvértés vassüveg és a vaskalapok több faja. Hefner-Alteneck és Meyerfels szerint a tornasisakok nem ritkán bőrből készültek s csak előrészüik volt vaslemezből. Mennyiben van igazuk, adatok híján megállapítani nem lehet, az általuk felhozott kreglingeni børsisak csak temetési jelvénynek látszik. Tény azonban, hogy a gyűjteményekben előforduló fazéksisakok közt alig akad olyan, a melyen a sisakdisz megerősítésére szolgáló nyílások, lyukak vagy pántok volna láthatók. Én csak egy, a XIII. század végéről vagy a XIV. század elejéről való, ilyen sisakot ismerek, melyet Lincz környékén letek egy patak medrében s a mely most is az ottani múzeumban őriztetik,¹ ennek tetején a sisakdisz feltűzésére szolgáló pánt ma is meg van.

A XIII. század végéig használt sisakdiszeknek mindössze csak annyi közül van a czimer-tanhoz, hogy egyik-másik később a teljes czimerbe felvétellett, s valódi sisakczimerré vált. Heraldikus oromdiszekül csak azok tekinthetők, a melyek akár a régi czimeralakot vagy annak

¹ Hefner-Alteneck. Trachten etc. 163. tábla.

valamely részét, akár pedig egy ujonnan választott czimert plasztikusan ábrázolnak s a melyek a pajzson viselt czimerek minden jogi tulajdonságaival fel vannak ruházva.

Hogy miért kezdték a czimert a tornasiskon hordani, azt már fentebb megmutattuk. A sisak kiszorítja a közönségessé vált pajzsot. Egy ideig a pajzs, kivált pecséteken, alig szerepel; a tornákon a heroldok a sisakczimereket vizsgálják meg a helyesség szempontjából (Helmschau) s az uralkodók sisakczimereket adományoznak. Különösen észlelhető a sisakczimer ilyenén kizárolagossá válása a magyar heraldikában.

A sisakczimerek a régi cifraságokat mihamarább kiszorítják a használatból. A tollak és forgók helyett bőrből formált alakok jelennek meg a tarka szövettakarókkal is diszitett sisakokon. Tisztán csak technikai nehézségek okozták, hogy a czimeralaknak többnyire csak egyes darabját helyezik a sisakra; a középkori ember azonban az ilyen részt rendszerint az egész helyett vette s az «előtörő» vagy «kinövő» sisakdiszeknek egész alak felelt meg a pajzsczimerben.

A XIV. század végén a fazéksisak átalakul csőrsisakká (Stechhelm), a mely a XV. század második felében éri el teljes kifejlődését. A feltüzött oromdiszek ritkává válnak, a csőrsisakra a plasztikus czimer úgy van ráhelyezve, hogy az mintegy a sisak folytatásának látszik. A XV. században szokásba jövő kard- és buzogány- (helyesebben bunkó-) tornához a rendszerint bőrből készült rostélysisakokat használják. Ezek mindig oromdiszszel voltak ellátva, melyet vivás közben a lovagok leszelni vagy leütni igyekeztek.

A hovatovább álarcosjátékok rangjára súlyyodó tornákon a XV. század dereka óta, a czimerek helyett fantasztikus sisakdiszeket kezdenek viselni. Bár a német czimerlevelek szokott kifejezése szerint a czimerek «zu Schimpf und zu Ernst» egyaránt használhatók, mégis sokak előtt visszatetsző lehetett a czimernek tréfás játékok céljaira való felhasználása. Az ismert czimerek viselése különben sem felelt volna meg a «Mummerey» céljainak.

A XVI. század első harmadával elmulik a sisakdiszek divatja s a czimer fontos részévé

lett oromdiszes tornasisaknak ezentul már csak ábrázolásai használtak.

A sisakdiszek készítése a XIV—XV. században a festők munkakörébe tartozott. Ismerjük I. Lajos király udvari czimerkészítőjének nevét, a ki egyik oklevélben cimerariusnak, másikon pictornak neveztetik, s a ki sopronmegyei medvesi birtokos volt.¹ A cimerarius kétségtelenül sisakdisz-készítőt jelent, a mint hogy Róbert Károly király czimeradományozó oklevelei világosan megmutatják, hogy a czimer szó még az ő idejében *crisidá*-t jelentett.

A készítmésmódról érdekes felvilágosítással szolgál a XV. század elején élt *Cennino Cennini da Colle di Valdelsa* «Trattato della pittura» czimű műve.² Az erről szóló fejezetet fordításban ide iktatjuk.

«Tornákhoz és ünnepélyekhez való sisakdiszeket és sisakokat készíteni:

Ha netalán a tornákhoz avagy a felsőbbség által tartatni szokott ünnepekhez való sisakdiszeket vagy sisakokat kell készítened, úgy először is fehér bőrre van szükséged, de a mely ne készült légyen mással, mint afonyával vagy gubicscsal. Feszítsd ezt ki s rajzold rá a sisakdiszt tetszésed szerint. Rajzolj ily móddal kettőt, varrd őket egymáshoz, de hagyj akkora darabot nyitva, hogy azon át az egészet homokkal tölthesd és egy pálcácskával elegygethesd. (Itt kimaradt a magától értetődő utasítás, hogy a bőr megnedvesítették.) Ha ezzel készen vagy, tedd ki több napon át a napra s ha jól megszáradt, szedd ki belőle a homokot s vond be a sisakdiszt a gipszszel való alapozáshoz használt enyvvel kétszer-háromszor. Azután végy durva, enyvvel egybeörlött gipszet, gyurd egybe kócczal, hogy körülbelül olyan legyen, mint valami tészta. Ezt a gipszet kezd felrakni s vele mintegy vázlatot készíteni, s emberi vagy állati formát, akár pedig egy madárét, úgy a mint kell, adva a sisakdisznek, lehetőleg a valódihoz hasonlóan. Ez megtörténvén, végy az enyvvel egybeörlött durva gipszből, mely olyan legyen, hogy az ecsetből folyjon és vond azzal be háromszor

¹ Magyar Történelmi Tár, IX. k. 118. és 120. ll.

² Quellschriften für Kunstgeschichte, I. kötet. (Bécs, 1888.)

vagy négyszer. Ha ez megszáradt, vakard és simítsd, mint a hogy a fatáblára való munkát készíted. (T. i. a fára irt képek gipsz alapját.) Ugy a mint a képeknél mutattam, finom gipszszel alapozd a sisakdiszt is. Ha száraz, (ujra) simítsd és vakard meg. Hogyha üveg szemeket kell betenni, erősítsd meg őket a domborművekhez való gipszszel . . . » stb. A befestés ugyanolyan módon és eszközökkel történik, mint a képek festése.

Ezen készítmód általánosan el volt terjedve. A fenmaradt néhány sisakdisz és a számos, azok módjára készült plasztikus halotticzimer nagyobbára így van csinálva.

Az eredeti sisakdiszek igen pusztuló anyagból lévén készítve, kevés kivétellel megsemmisültek. Alig egynehány példány maradt korunkra, ezek is mind csak temetéseknel használt s tornákban soha sem forgott sisakczimerek. Ezekkel szemben a soproni, kétségtelenül látható lévén rajta a használat nyoma, mint egyedül ismert *valódi* sisakczimer, különös figyelemre méltó.

A nevezetesebb s az irodalomban ismert sisakdiszek a következők:

A XIV. század derekáról való, kétségtelenül hiteles fazéksisak, egy nem rá tartozó és nem hozzá illő, Boenheim által XV. századnak mondott sisakdiszszel ellátva; a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Eredetileg a seckau templomban a *Prankh* család egyik tagjának halotticzimere fölött állott, miért is az irodalomban a Prankh-sisak néven ismeretes. Az oromdisz egy hosszukás teknőforma alpból kinövő szarvpár; a szarvak félkörösen fogazott tarajjal vannak ellátva. A szarvak aranyosak, a taréj ezüst. Az egész fából van, bőrrel s ezen felül vászonnal bevonva; a festés, illetve aranyozás kréta alapon történt.¹ Nagyon valószínű, hogy az egész sisakdisz csak XVI. századi munka, mert a XV. században, a mikor még a fazéksisakok nem tartoztak a ritkaságok közé, nem illesztették volna azt olyan ügyetlen módon a sisakra, mint a hogyan van.

Három darab sisakdisz a kreglingeni templomban. Fentebb már emlékeztünk róluk. Hogy

¹ Jahrbuch des heraldisch-genealogischen Vereins Adler. V. évf.

csak emlékül szolgálnak s legfeljebb csak valamely temetésnél, a koporsóra téve tehettek szolgálatot, azt a középső kétségen kívül igazolja. A bőrből készült s aránylag igen kicsiny egyszarvu fő ugyanis egy hasonló bőrből való drótpántos, esetlen bőrsisakra van erősítve, a mely tornán soha sem szerepelhetett. A másik két sisakdisz az elsőhöz teljesen hasonló, de sisak már nincs alattuk, egyszerűen rá vannak egy-egy temetési pajzsra szegezve. Anyagukról és készítmódjukról Hefner-Alteneck alig mond valamit. Leírásából mindössze annyi tűnik ki, hogy a sisakdiszek bőrből vannak s igen összezugorodtak. Ő korukat a XIV. század végére teszi, de ezen feltevést kizárja a sisak alakja, melynek a valódi fazéksisaktól merőben elütő formája, valamint az egésznek kinézése mutatja, hogy ezen minden körülmények közt nagyérdékü emlékek legalább egy századdal újabbak.

Mint teljes biztonsággal ismert koru emlékek, igen becsesek az eredetileg a bécsi Szent-István templomban, jelenleg Bécs város múzeumban őrzött osztrák tartományi czimerpajzsok, hozzájuk való czimeres sisakokkal, számszerint husz darab.² Közülök öt IV. Albert osztrák főherceg, a többi IV. Frigyes császár temetésén 1463., illetve 1493-ban használtatott disztési czélokra. Az újabb sisakok mind koronával s abból kiemelkedő czimerrel ellátott rostélysisakok, az 1463-ikiak pedig igen egyszerű készületü csörsisakok tetejükből kinövő diszkekkel. Valamennyi disznóbőrből készült, a mely valószínűleg a Cennini által leirt módon formáltatott ki. A sodrott beszegést, valamint a rostélyzatot vastag kender-kötél szolgáltatta. A sisakdiszek részben bőrből, részben fából vannak csinálva s a sisakokkal egyetemben gipszszel bevonva, melyre azután a heraldikus befestés alkalmaztatott. Egykoru feljegyzések tanúsága szerint e sisakokat a temetésekben a koporsók előtt vitték.

Meyrick egy XIV. századi czimeres sisakról tesz említést,² a mely egy sir fölött volt a Prankh-sisak módjára elhelyezve s mely később a Tower-be került. A sisak maga eredeti,

¹ Színes ábrákkal ellátott ismertetésük: Heraldisch-Genealogische Zeitschrift, III. k. (Bécs, 1873.)

² Critical enquiry into ancient armor.

HELLMANN J. BUDAPEST.

XV. SZÁZADI MAGYAR SISAKDÍSZ A SOPRONI BENCZÉSEK TEMPLOMÁBAN.

közönséges fazéksisak, a rajta levő oromdisz legjobb esetben a XVI. század produktuma, ha ugyan nem modern hamisítvány.

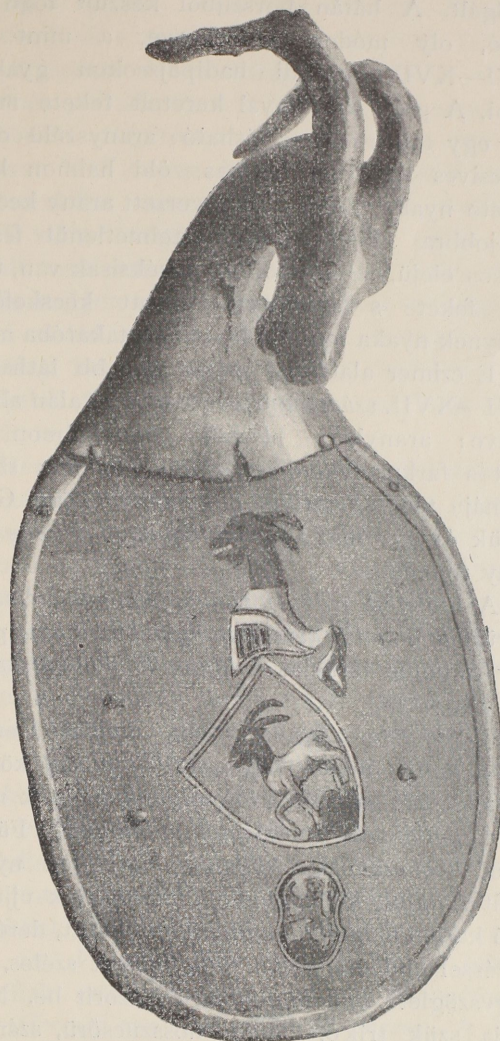
Demmin, a kinek kritikátlansága és felületessége eléggé ismeretes, közöl «Die Kriegswaffen» stb. című munkájában a párisi Musée d'artillerie-ből két, kétségen kívül hamis, oromdiszszel ellátott fazéksisakot s egy ugyancsak hamis, XIII-ik századnak mondott címeres vassüveget a madridi Armeria Real-ból. Ez utóbbinál még neki is kételyei vannak a hitelességet illetőleg.

Ennyi mindössze, a mit eredeti sisakdiszek felől az irodalomból össze tudunk szedni. Az ismertek közt egyetlen egy sincs, a melyről kétségtelenül meg lehetne állapítani, hogy tornajátékon használatban volt, sőt a hitelesekről biztosan tudjuk, miszerint csak temetésnél szerepeltek s akkor sem valakinek a fejére huzott, hanem csupán használhatatlan, modern szóval élve cachirozott sisakon.

A Sopronban feltalált magyar sisakdisz tekinthető tehát az első ismert valódi, torna-sisakon viselt címére-nek, a mely tehát ezért megérdemli, hogy vele kissé bővebben foglalkozzunk.

Sisakdiszünk egy csinosan formált bakkecskefőt ábrázol. Vastag, durva bőrből készült, kétségen kívül a Cennini ajánlotta, fentebb ismertetett módon. A nyak hátsó részén borda fut végig, az összevarrás helyét mutatva. Az egész gipszes anyaggal van bevonva s ezen felül be van festve. A festés hátul még a régi, elől meg van ujitva, mely ujitás egykoru lehet az emlékpajzszal, a melyre a kecskefő rá van szegezve. A fő különben fekete, vörös szarvakkal és szájjal, alól tenyérszerű széles sárga (elől arannyal átfestett) szegélyvel, mely hátul, leffentyüserüleg lévén ott a bőr meghosszabbítva, körülbelül még egyszer olyan széles. Az egésznek a leffentyüvel együtt számított magassága fél méter, a jobb szarv tövétől hegyéig 29 cm. Alsó nyílásának átmérőjét mai helyzetében megmérni lehetetlen. A széleken meglátszik a szögek helye, melyekkel egykor a kecskefő valamely sisakra volt erősítve.¹ A nyak bal oldalán egy befodott,

vágás vagy lándzsadöfés szakította nyílás mutatja, hogy sisakdiszünk egykor tornákon használtatott.

Az idő különben eléggé megkimélte a romlékony emléket, bár a pajzsra való felszegezés következtében az egész kelleténél jobban meggörbült s a gipszburok az óságtól helyenként fölrepedezett.

A pajzs, a melyre az oromdisz durván rá van szegezve, 63 cm. magas és 57 cm. széles; alakja hosszas kör, anyaga vékony, a kiszáradás következtében homorúan hajló deszka, be-

¹ A sisak minden bizonynyal a XV. században használt csőrsisak volt; fazéksisakra a kor miatt nem

gondolhatunk, a rostélysisakok pedig bőrből készült és lapos tetejük miatt mindig egy szárból kiemelkedő diszszel voltak ellátva.

lül vörösesbarna, erős disznóbőrrel, kívül durva vászonnal bevonva. A vásznat vékony gipsz- vagy kréta-réteg fedi, mely a festés felvételére szolgált. A hátán bőrsziból készült fogó látható, oly módon felszegezve, a mint azt XVI—XVII. századi hadipajzsokon gyakran látni. A pajzs arannyal keretelt fekete mezején egy teljes czimer látható: aranszélű ezüst csucsives pajzsban hármas zöld halmon lépő, fekete nyaku, vörössel fegyverzett arany kecske. A jobbra dülő pajzsos értelmetlenül festett rácsos elejü, jobbra fordult fazéksisak van, tetején fekete s arannyal vágott kecskefővel, melynek nyaka hasonló mázu kis takaróba megy át. E czimer alatt egy másik, kisebb látható a XVI—XVII. század modorában idomtalan alakra festve: aranyban, hármas zöld halmon álló kettős farku, fekete oroslán, valamely szarvformájú tárgyat tartva. E czimer mellett G. L. betűk és egy már teljesen lekopott felírás halvány nyomai.

A temetési pajzs a rászegezett sisakdiszszel együtt a benzés templom karzatának közepére, egy térdeplő férfialakot ábrázoló szobrocška alá van akasztva.

Az 57 cm. magas szobor, melyet Henslmann annak idején elég gyarló rajzban közölt, homokkőből készült, közepes, művészinek nem, de ügyetlennek sem mondható munka. Fürtös haju, körszakállas s bajuszos, meztelen nyaku férfit ábrázol, kinek törzsét hosszú szűk ujjú, az alsó karokon kerek gombokkal ellátott, derékon kevéssel alul érő kabát fedi, melyet széles, elől négyszögletű csattal ellátott öv szorít be. Nadrágja szűk trikó, lábain hosszucsőrü, szárnélküli cipők. Kabátjára kurta, bőrrödőjü mantilla van vetve, melynek olasz divatu csuklyája egykor a köpenynél is hosszabb lehetett, ma azonban le van törve. A mantillát elől öt nagy gomb tartja össze. Az alak egy sziklához támaszkodik s kezeivel feje fölé félkörben gördülő mondatszalogot tart, melyen felírásnak semmi nyoma.

A csinos szobrocskát számos festék-réteg fedi. Eredetileg vörösre volt mázolva, úgy mint az egész templom. Ezen három vagy négy átfestés vehető észre. Mai színei a XVII. századból valók, a mikor is az olasz ruhából magyart csináltak. A kabátot zöldre, a köpenyt

fehérre mázolták; ez utóbbi piros és zöld szalaggal van beszegve. A nadrág ugyancsak zöld,

lábaira pedig rövid száru sárga csizma van festve. A csuklya és a cipők hegye le levén törve, felületes szemlélő nem is ismeri fel a ruha olaszos szabását. Henslmann a XV. század magyar viseletét vélte a szobrocskán felfedezni.

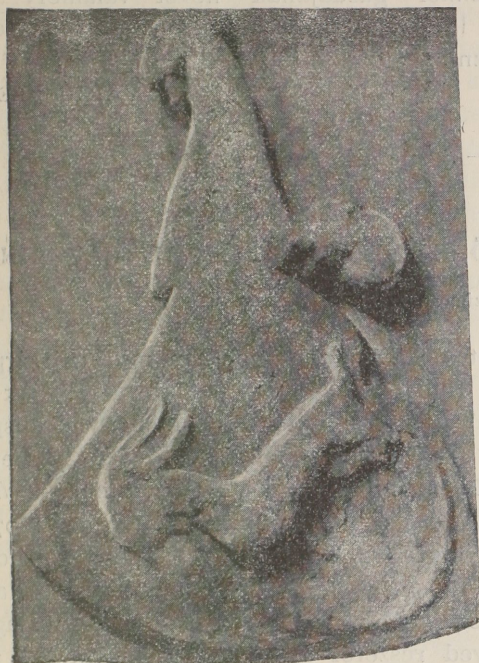
E szobor kétségkívül a templom egyik jóltevőjét, valószínűleg átépítettőjét ábrázolja s az alatta lógó sisakdisz egykor az ő tulajdona lehetett és az ő emlékére akasztották azt képe alá. Feltevésünkben megerősít a templom egyik pillérjén látható faragvány: repülő angyal, bal-karjára füzött már kivehetetlen alaku és ábrájú pajzsossal, jobbával kecskefős sisakot (melynek eredeti formája már szintén meghatározhatatlan) tartva.

Ugy a szobor, mint a pilléren levő dom-bormű a XV. század végén készülhetett, a mikor a templom karzata épült s az egész templom átalakított. Van azonban a templomban egy jóval régiebb, a templom építése idejéből, a XIV. század elejéről való kőczimer, a mely eredetileg a torony kapuja fölé volt illesztve, de onnan Storno Ferencz által a torony «res-

taurálása» alkalmából levétetett s egy nevetségese módon nem az eredeti helyre, hanem a karzatra akasztott, XVI—XVII. századi pajzshoz hasonló czimmerrel helyettesített.¹ Még furcsább, hogy Henszlmann nem az eredeti, hanem a Storno-féle czimer rajzát közölte, miért is szükségesnek láttuk azt itt az eredetiről vett képben bemutatni.

A homokkőből készült, már igen rongált² czimer csucsives pajzson naturalisztikusan ábrázolt kecskét mutat. A pajzson aránylag kicsiny fazéksisak van, czimerül kecskefővel és ebből

lefolyó rövid takaróval diszitve. Szemmel látható, hogy a templomban levő pajzs czimere ezen kőczimer rossz másolata.

A két czimer, t. i. a toronyra való és az egyik pilléren levő, a templom egész történiáját elmondja. A templom eredetileg a ferenczrendiek tulajdona volt, a kik a XIII. század derekán telepedtek meg Sopronban s kiknek első temploma a mostani mellett állott, róla bő leírást találhatni Henszlmann idézett művében káptalan-

¹ Az eredeti most a benczés kolostor lomtárul használt XIII. századi kápolnájában, egy sarokba dobva hever.

² A törések jórészt frissek s a toronyból való levétel idejéből származnak.

ház (!) czim alatt. Idővel ez szüknek bizonyulván, a XIV. század első harmadában a barátoknak valamely gazdag patronusuk akadt, a ki számukra a mostani templomot építtette. Ennek a pártfogónak a czimere volt a toronyba falazva. A patronátus innen kezdve ugyanezen család kezében maradt, mert a XV. század vége felé eszközlött átépítést is ez végezteti, a miről a pilléren levő czimer és az ekkor készült karzat szobrocskája tanuskodik. Hogy a család a XVI. század végén vagy a XVII. elején már kihalt, arra mutat a sisakdisz alatt levő czimerpajzs, melyen rajta van ugyan még a templom-építő család czimere, de alatta ott van a valószínűleg leányági utódé is, a ki ősei iránti kegyeletből helyeztette a pajzsot az ősök által emelt templomba.

Henszlmann meghatározta a család nevét is, de nézetét hitelesnek egyáltalán nem tartjuk. Ő ugyanis egy Rómer Flóristól kapott XV. századi *festmény* alapján a czimert a Szent-Gróti családnak tartotta. E «*festmény*» pedig nem más, mint a *Grünenberg Konrád* czimeres könyvének LVI. lapja, (a mit azonban Henszlmann nem tudott), melyen a következő három czimer látható: fehér és kékkel hasított pajzson váltakozó színű, jobbra néző egyfejű sas. Sisakdisz a sas kinövőleg. Fehér és vörössel hasított pajzson váltakozó színű egyfejű sas; sisakdisz pirossal és fehérrel kockázott hegyes, felhajtott szélű süveg, tetején piros-fehér strucz-tollakkal. Az első felett: *Herczog von der Linden in Vngern* góth felírás, (ez a lindvai Bánffiak czimere akar lenni), a másodiknál: *Der Herczog von Limppeich in vngern*. A harmadik czimer: fekete mezőben ezüst szarvu koronás arany kecskebak, sisakdisz ugyanaz elötörőleg. Felirata: *Herzog Zangerol vs der Furffig*. Ebből a *Zangerol*-ból kisütötte Henszlmann, hogy az *Szent-Grót*-ot jelent. Ő azonban nem ismerte a Grünenberg-féle czimer színeit s nem tudta azt, a mi pedig az oklevelekből kitünik, hogy a zalamegyei Szent-Gróti család még a XV. század vége előtt kihalt. Különben is igen merész kombináció volna azt hinni, hogy egy Zala vármegyében birtokos család Sopronban építtessen templomot s legyen annak több mint másfélszáz éven át patronusa. Egy *Girolt* vagy *Gerolt* nevű község volt Sopron

megyében is, róla nevezte is magát egy vagyonos nemes család a XIV. században, ez azonban számításba nem is jöhet.

A Fürffig nem más, mint Fürth vagy Pfyrrth grófság s igazolja, miszerint Grünenbergnek egyáltalán nem volt szándéka ott valamely magyar család czimerét ábrázolni.

Minden fáradozásom daczára sem voltam képes a soproni czimerek és a sisakdisz tulajdonosát meghatározni. A Sopron környékén székeltek nemes családok közül a nevezetesebbek, a melynek ilyen templom építésére elég vagyonnal rendelkeztek, jobbára az Ost, Csák, Ráthold, Győr, Gutkeled és Héder nemzetségeiből származtak, czimereiket ismerjük, de azok a szóban forgótól merőben különböznek. Van

ugyan egy vasmegeyi család, a melynek Sopronmegyében is voltak birtokai s a mely kéken fekete bakkecskét viselt, de erre ép ugy nem lehet gondolni, mint akár a hasonló czimmerrel élő Berzevicziekre.

Vizsgálódásaink eredményét tehát a következőkben foglaljuk egybe:

A soproni benczések templomában egy a XV. század végéről származó eredeti és használatban volt sisakdisz őriztetik, melynek tulajdonosa, bár szobra és kőbe vésett teljes czimere is fennmaradt, ismeretlen. Remélhető azonban, hogy a czimer gazdájának nevét valamely most még lappangó pecsétből sikerülni fog meghatározni.

VARJÚ ELEMÉR.

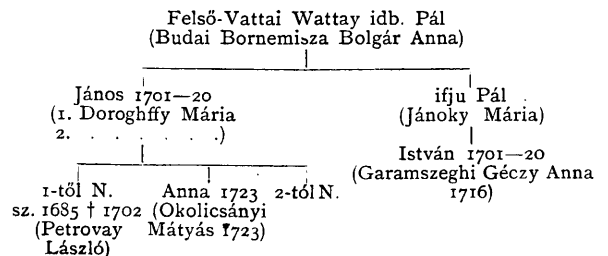
A DOLHAI ÉS PETROVAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

(Második közlemény, hét czímerrajzzal.)

III. László 1672 szeptember 8-ikán született Szent-Mártonban, épen a zenebonakor, megkereszteltetett Ungvárt. Keresztatyja Putnok Ferencz volt, keresztanyja pedig Nádasdy Julia. Iskoláit Kassán a jezsuitáknál végezte, a kiktől 1693 szeptember 15-ikén ájtatosságát és jó erkölceit dicsérő szép bizonyítványt kapott.¹ Ezután anyai nagyatyjának, báró Nyáry Zsigmondnak unokatestvére, herceg Esterházy Pál nádorispán és Pest-Pilis-Solt megyék főispánja maga mellé vette, s egyike volt azoknak, a kiket a nádorispán 1700-ban máramarosmegyei jobbágytelkek összeírására kiküldött, a mely alkalommal a nagyatyja *Petrovay György* által elzálogosított bedői birtokra 100 magyar forintnyi auctiót vett fel.² 1701- és 1702-ben Bécsben járt a «neoquistica commissio»-nál Hevesmegye megbizásából és mint a báró Nyáry örökösök meghatalmazottja,³ sőt már 1697-ben is fáradozott ebben az ügyben Rakovszky Menyhérttel együtt.⁴ Előbb Gyöngyösön lakott, utóbb 1702-ben házat és majort építtetvén Karácsondon, oda tette át la-

kását, de a honnan 1703-ban, mint császárpártinak, Budára kellett menekülnie a felkelők elől. Ekkor már Pest-Pilis és Solt megyék alispánja volt s hevesmegyei birtokait Rákóczy Ferencz fejedelem 1704-ben testvéröccseinek, *Petrovay Ferencznek* és *Jánosnak* adományozta. 1707-ben arra kérte levélben öccsét *Ferenczet*, hogy a Pest-Pilismegyében szerzett birtokairól, az akkor elpusztitva lévő egész Tétényről és Apostag egy negyed részéről kérjen a fejedelemtől a maga nevére adománylevelet, nehogy ezen birtokok idegen kezekbe kerüljenek. 1701 június 6-ikán nőül vette *Felső-Vattai Wattay János* ismeretlen keresztnevű 16 éves leányát,¹ de a ki már 1702-ben épen házasságuk évfordulóján elhalálozott Gyöngyösön s ott temettetett el nagy

¹ Leszármazása következő:

¹ Eredeti okiratok.

² U. az.

³ U. az.

⁴ U. az.

fénynyel 1702 június 13-ikán. 1703-ban ismét házasságra lépett *Király-Daróczi Daróczy István-nak*, tolnamegyei alispánnak, tatai vicekapitány-nak és paksi harminczadosnak Sokoray István néhai vitéz tatai kapitány ismeretlen nevű leányától született leányával, a 14 éves *Klára Juliánnával*, a ki az akkori viszonyokhoz mérten igen jó nevelésben részesült a pozsonyi apácánál s a ki németül is jól beszélt és irt is. *Petrovay László* megmaradt a császári párton élte fogytáig; mint Pest-Pilismegye alispánja halt el Budán 1707-ben, s ott temettetett el május 17-én a Mátyás-templomban a Szent-István király oltára alatti sirboltban.¹ Sirkövét nem lehetett megtalálni, sőt azon helyet sem tudták 1889-ben megmutatni, a hol Szent-István király oltára állott. A templom ujtásakor összeszedték a sirboltban talált csontokat s együvé hantolták el a temetőben. Első neje gyermektelenül halt el, a másodiktól azonban egy leánya és három fia maradt: *Juliánna*, *Orczi Orczy Sándorné*, valószínűleg Gyönyösön vagy Karácsondon született 1703-ban; *II. Pál* (Miklós), született Budán, megkereszteltetett 1704 december 7-ikén, keresztapja volt Söter Ferencz, Pest-Pilis és Solt megyék volt alispánja, keresztanyja neve olvashatatlan; ² *II. József* (István), született Budán, megkereszteltetett 1706 január 21-ikén, keresztatyja gróf Koháry István tábornok, keresztanyja pedig Pironini báró Kuschlan Julia volt,³ és *IV. László* (utószülött), született Budán, megkereszteltetett 1707 szeptember 30-ikán, keresztatyja báró Pfefferhoven Ferdinánd, keresztanyja pedig báró Kuschlan Rozina volt.⁴ Az özvegy, *Daróczy Klára Juliánna*,⁵ előbb Landskron Sándor kapitányhoz (1714), ennek halála után pedig

¹ A budavári Nagy-Boldogasszony-templom anyakönyvéből.

² U. onnan.

³ U. onnan.

⁴ U. onnan.

⁵ Leszármazását ezen tábla mutatja:

Király-Daróczi Daróczy Zsigmond 1663
(Pákosi Paksy Anna 1663)

István † 1709-ben Budán
(Sokoray . . .)

Klára-Juliánna sz. 1689—1726
(1. Petrovay László
2. Landskron Sándor 1714
3. Báró Schleinitz Gottlob 1717)

Katalin 1700—1743
(Báró Száraz György
1726—1731)

báró Schleinitz Gottlobhoz (1717) ment nőül, élt még 1726-ban is.

II. József (István) és *IV. László* kis korukban haltak el.

II. Pál (Miklós) 1726-ban tiltakozott a váczai káptalan előtt Száraz György ellen (a ki 1731-ben báróságot kapott) Tétény falu elfoglalása miatt.¹ Élt még 1729-ben is, de utóbb gyermektelenül halt el.

VII. János (V. János és báró Nyáry Zsuzsanna fia) 1685 június 6-ikán született,² a grammatikát az ungvári jezsuita kollegiumban tanulta, 1702-ben bátyja *László* mellett volt joggyakorlaton, 1707-ben jelen volt a felkelők sajkörömi táborában.³ Ugyanazon évben adományt kapott Rákóczy Ferencz fejedelemtől bátyjával *Ferenczcel* együtt testvərbátyjuk, a császárpárti *Petrovay László* hevesmegyei birtokaira.⁴ 1705-ben nőül vette *öreg Bottyán János* és Závody Erzsébet leányát *Máriát*. Meghalt 1708 július 8-ikán Gyönyösön s ott temettetett el fényesen a barátok templomában, temetése 244 forint 83 denárba került.⁵ Gyermekai nem maradtak. Özvegye utóbb Almásy Ferenczhez ment nőül.

III. Ferencz (V. János és báró Nyáry Zsuzsanna fia) 1678 július 24-ikén 9 óra tájban született. Keresztatyja báró Perényi János volt, keresztanyja pedig báró Barkóczy Istvánné Dessewffy Klára.⁶ 1694- és 1695-ben az ungvári jezsuita kollegiumban tanulta a retorikát, hol mint az «alma sodalitas Beatæ Mariæ Virginis ab Angelo» tagja oly erkölcsös és ájtatos életet folytatott, hogy a sodalitas vicerektorának választott meg, miről 1696-ban igen magasztaló bizonyítványt kapott. 1697-ben jelen volt mostoha nagybátyja (édes anyjának mostoha öccse) gróf Zichy Péter szabolcsi főispán kíséretében, midőn az leánynézőbe Homonnára utazott gróf Homonnay Zsigmondékhoz.⁷ A felkeléskor, miután Ungvár is meghódolt, a fejedelemhez csatlakozott; tábori felszerelése 600 forintba került.⁸

¹ Váczai káptalan, Contradic. C. Anni 1726. pag. 459.

² Atyjának sajátkezű feljegyzése.

³ Onnan keltezett eredeti levele.

⁴ Eredeti.

⁵ Eredeti.

⁶ Atyjának sajátkezű feljegyzése.

⁷ Eredeti levele.

⁸ Eredeti.

1706 április 23-ikán már ezredesnek (vicekapitány) írta magát, a midőn Nagy-Szombat táján táborozott, de már ekkor betegeskedni kezdett,¹ 1708 december 28-ikán megvizsgálván hadait, azokat téli szállásra Szabolcs vármegyében helyezte el.² Meghalt aszkórbán 1709-ben Ungvártt, s ott temettetett el december 4-ikén; ugyanakkor tömegesen haltak el Ungvártt pestisben, de egyedül csak őt temették el nagy pompával, temetése 180 forint 48 polturába került — a többi halottak egyházi szertartás nélkül közös sírokba földeltettek el.³ Nejétől, *Árva Mária*tól,⁴ kit 1702-ben vett nőül, s ki mint özvegy 1715-ben még élt, három gyermeke született: *IV. Ferencz*, született Ungvártt 1703 október 9-ikén, meghalt másnap,⁵ *Klára*, született 1704 szeptemberben, meghalt Ungvártt 1705 október 2-ikán⁶ és *I. Antal*.

I. Antal valószínűleg Császlócson született 1706-ban vagy 1707-ben. Iskoláit bizonyosan Ungvártt kezdette meg. 1726-ban Pesten volt joggyakorlaton a királyi táblánál.⁷ Járt az olasz egyetemeken is, s onnét két kitűnő hegedűt hozott magával, melyek egyikét fia *József*, az akkori híres ungvári cigánynak és magyar zeneszerzőnek, Tyutyunak ajándékozta, a kinek utódainál teljesen elpusztult, a másik hegedűt 13 év előtt adta el *Petrovay Ákos* egy ismeretlennek, kitől 1886-ban Bodó Károly borsod-baltoni római katolikus lelkész birtokába került. *Petrovay Antal* maga is hegedüs lévén, annyira kedvelte a zenét, hogy élte fogytáig minden-hová elkísértette magát veres egyenruhába öltöztetett cigánybandájával. 1730-ban Ungmegye aljegyzője, 1733-ban hadi pénztárnoka és fő-

jegyzője, 1740-ben főpénztárnoka, 1741-ben főjegyzője és egyik országgyűlési követe volt. 1742-ben másodalispánná, 1747-től pedig haláláig, 1766-ig első alispánná választatott mindenkor egyhangulag, mint ezt Ungvármegye jegyzőkönyvei tanúsítják. Árván maradván 3 éves korában, édes anyja *Árva Mária* és nagynénjének férje, a később bárói rangra emelt Orczy István gyámsága és gondnoksága alatt nevelkedett. Nagykorúságra jutván, igyekezett még a nagyszülei által elzálogosított részjóságokat kiváltani, 1730-ban a litkei Pap Ferencz nevű jobbágyot, 1734-ben az eszenyi Gonda Mihály-féle és a bezdédi Nagy Mihály-féle telkeket, 1735-ben egy pinczerészt a szerednyei hegyen, 1736-ban az eszenyi Orosz János-féle pusztatelket, 1737-ben az ágtelki Tóth Gábor-féle telket, 1752-ben egy andrasóczi és egy szerednyei pusztatelket, 1756-ban a bezdédi Kemecei Ferencz-féle telket, 1761-ben a kisvárdai paputczában lévő telket és 1765-ben az egyik eszenyi pusztát váltotta ki a zálogból.

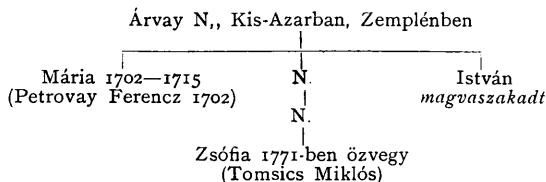
Birtokait szerzeménnyel is gyarapította. 1731-ben megszerezte a szerednyei Soltis nevű szőlőt, 1733-ban egy rétét váltott magához Alsó-Baranyán Szeghi Kis Gáspártól, 1734-ben zálogba vette *Petrovay Julianna* bezdédi Pap nevű jobbágyát, de a ki akkor távol volt Debreczenben a szücsmesterséget tanulni. 1734 Tabódy Gábertől, Katától és Sándortól egy udvarházat, egy jobbágyot három fiával és egy pusztát Darmán, 1736-ban Ferenczy Antaltól ennek Bezdeden lévő Pásztori nevű pusztáját és Császlócson Homoky Andrástól a Kiskomoki nevű rétét, 1737-ben szintén Császlócson Fodor Imrétől két darab szántóföldet a szigetben, 1738-ban Pap Mihálytól Szerednyén a Cságh nevű szőlőt, 1745-ben Kis Ferencztől Bezdeden két darab szántóföldet és 1746-ban ugyancsak Bezdeden Csobay Istvántól három darab szántóföldet szerzett meg zálogba. Kényelmesebb használhatóságot cserébe adta 1734-ben a császlóczi udvarháza szomszédságában fekvő Vékony Pál nevű pusztáért Muraniczi báró Horváth Ádámnak a Perényi, másképp Nagy Ferencz nevű pusztáját, 1748-ban pedig az ungvári hegyen fekvő szőlőjét cserélte el Makó Jánossal, annak Felső-Domonyán a Sárkány hegyen levő szőlőjeért. Birtokai jövedelmét jobbágyok telepítésével emelte. 1743-ban

¹ Eredeti levele.

² U. az.

³ Az ungvári r. kath. plébánia-templom anyakönyvéből.

⁴ Leszármazása következő:

⁵ Az ungvári r. kath. plébánia anyakönyvéből.

⁶ U. ott.

⁷ Eredeti aláírása.

Morkászkzy Lukács, 1754-ben Pahodics Ferencz, 1757-ben Dosztovszki János, 1758-ban Korodnicsák Iván, 1759-ben Majoros Mihály és Veletik Fedor, 1760-ban Balics Iván és Jahás András, 1761-ben pedig Markuszin, másképp Popovics Iván, Jaczko Mihály, ifjabb Iván és Péter adták magukat örökös jobbágyul.

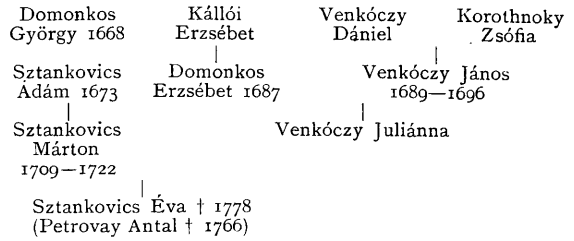
Vallásosságát bizonyítja azon pápai levél, melyet 1762-ben szerzett volt.¹ Meghalt 1766-ban. Nejét, a híres szépségű s még nem egészen 13 éves *Sztankovics Évát*, a ki 1719 októberben született, 1732 szeptember 27-én vezette oltárhoz Ungvárott, násznagyok Csató Imre másodalispán és Keresztes László megyei főjegyző

¹ A levél szövege a következő: Beatissime Pater, ... (e helyre kellett volna a kérvényező nevét írni.) Romæ præsens et brevi discessurus humillime supplicat Sanctitati Vestræ gratia Indulgentiæ Plenariæ in articulo mortis pro se, suis Consanquines ac Affinibus in Primo Gradu necnon duodecim Personis infra nominatis Sacramentaliter Confessis ac Sacra Communione reflectis; et si non potuerint saltem vere contriti Nomen Jesu ore, aut corde devote invocaverint; quam Deus etc. (Itt ki van hagyva a 12 személy nevének egy-egy sor.) Sanctissimus benigne annuit die 18. Mensis Decembris. Anno 1762. (Az aláírás vízfolt miatt eltörldött s ezért olvashatatlan.)

A szöveget díszes ábrák veszik körül. Legfelül Szent Péter és Szent Pál képei között a kendő Krisztus arczképével, e felett a Szentlélek galamb alakja, jobboldalt (heraldice) felül Szent-Péter temploma «S. Pietro» felirással, alatta a pápa arczképe «Clemens XIII. Rezzonicus Pontifex Maximus» körirattal, ez alatt a laterani egyház «S. Gio Laterano» aláírással. Baloldalról felül Szent-Pál temploma «S. Paolo» felirattal, alatta egy imádság-jelenet «Ad azione del Pontifice assiso sopra l'Altare Maggiore di S. Pietro» aláírással, ez alatt Mária temploma «S. Maria Maggiore» aláírással. Alól ünnepélyes menetben a pápát trónuson hordozzák körül, aláírása következő: «Ordine col quale si transporta il Papa sopra la Sedia Pontificia dalla Capella Sestina alla Basilica di S. Pietro.» Ez alatt papirba nyomott pecsét, mely papi kalappal fődött czimerpajzsot mutat, a pajzs alakja magas fán ülő sas, melyet két oroslán ostromolni látszik.

Félreértés következménye, hogy a 12 idegen személy neve helyett a következők lettek beírva időnként: (Idegen ismeretlen kézírással:) I. Vice Comes Antonius Petrovay, II. Eva, Consors ejus, III. Antonius Petrovay, IV. Josephus Petrovay, V. Franciscus Orosz (Petrovay József írásával): VI. Joachimus Orosz, VII. Veronica Eördög. (Petrovay Farkas írásával:) VIII. Wolfgangus Petrovay. (Petrovay László írásával:) IX. Stephanus Petrovay, X. Ladislaus Petrovay. (Petrovay János írásával:) XI. Johannes Evang. de Petrovay, XII. Álmos de Petrovay.

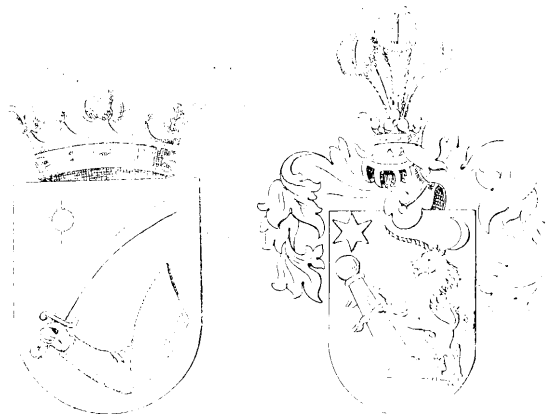
voltak.² *Sztankovics Éva* leszármazását a következő tábla mutatja.

A nemességet Sztankovics Ádám szerezte 1673-ban, fia Márton 1709 július 31-ikén vette nőül Ungvártt Venkóczy Juliánát,² 1710-ben gyalogsági hadnagy volt, 1722-ben pedig az ungvári uradalom provizora. Domonkos György 1668-ben Rákóczy vencesellői gondviselője, 1678-ban pedig tokaji udvarbíró volt. Egyetlen leánya Erzsébet 1687 január 1-én még hajadon, utóbb Venkóczy Jánoshoz ment nőül.

Venkóczy Dánielnek Korothnoki Zsófiától született két fia, ifjabb Dániel és János 1689-ben osztottak meg. János 1696-ban ungvári harminczados volt. Egyik leányát Erzsébetet Pap Mihály vette nőül, a másik, Juliánna, mint már elmondottuk, 1709-ben Sztankovics Mártonhoz ment férjhez.

Ezen Domonkos család eddig kiadatlan czimerét Domonkos Erzsébet pecsétjéről és a Ven-

kóczyak czimerének a Siebmacher's Wappenbuchban közlöttől eltérő változatát hű rajzban mutatjuk be.

¹ Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

² U. onnan.

1767-ben kiváltotta a kincstár *Sztankovics Evától*, már mint özvegytől, 4200 forintot az ungvári uradalomban birt ingatlanokat, de még ugyanazon évben visszaadta neki 1000 forintért Ungvárt a Hid-utczában lévő kőházat az alatta lévő bolttal és pinczével. 1768-ban megvette báró Orczy Lőrincztől azon öt eszenyi jobbágyot, kiket Orczy az édesanyja után örökölt volt. Meghalt Császlóczon 1778 márczius 7-ikén. Több kis korukban elhalt gyermekeinek még neveiket sem ismerjük. Csak egy leánya és két fia nevezkedett fel: *II. Antal*, *III. József* és *Éva*.

Éva születési évét nem tudjuk megmondani, 1758-ban már neje volt *Csicseri Orosz Gábor* fiának *Ferencznek* s 1762 előtt halt el himlőben. Örökségül Darmán, Katergényben, Sztatinkán, Iglinczen és Bezdéden kapott jószágokat, de ezek egyetlen fiának, Orosz Joachimnak halála után, kinek nejétől, Borovszky Klárától gyermekei nem maradtak, vissza kerültek a család birtokába.

II. Antal (Ferencz) 1748 május 9-ikén született Ungvárt,¹ 1763-ban a poesist, 1764-ben pedig a rhetorikát végezte az ungvári jezsuiták collegiumában. 1775-ben Bezdéden lakott Szabolcsmegyében. Élt még 1793-ban is, utóbb nőtlenül halt el, de hogy mikor, azt nem tudjuk. Vallásos buzgalmát tanusítja egy «ének az oltári szentségről», mely az ő kezeirásával maradt meg a családi levéltárban.²

¹ Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

² Talán saját szerzeménye ezen ének, azért egész terjedelmében közöljük:

Imádlak oh szent ostya,
Kiben test s vérét osztja
Bús lelkemnek mennyei irgalmasság,
Végzetlen nagy jószág
Én szivemnek.

Azt hogyan érdemltem,
Hogy erre méltó lettem
Bűnös lélek!
Annyit vétettem
Halálra feszítettem
Azért élek.

A szent testével táplál,
Ki bére örök halál
Mily kegyesség!
Szent vérevel harmatoz
Igy szelidít magához
Ez Istenség.

Csodálják az angyalok,
Kilencz mennyei karok
E szentséget.

III. József született Ungvárt 1750 november 22-ikén.¹ Keresztatyja báró Leppel Henrik, keresztanyja pedig Berzeviczy Borbála volt. 1763 és 1764-ben Ungvárt, 1766-ban pedig Kassán tanult a jezsuiták collegiumában. 1773 és 1774-ben Ungmegye aljegyzője, 1776-tól 1790-ig pedig főszolgabírája volt, ekkor a rendszer miatt leköszönvén, többé megyei tisztséget nem vállalt. 1802-től 1805-ig megyéje egyik országgyűlési követe volt. 1809-ben kiküldetett Berzeviczy Ambrussal az önkéntesek megvizsgálására. 1814-ben felkérte báró Fischer István egri érsek, Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék örökös főispánja, hogy október 22-ikén jelenjen meg az Egerben tartandó megyegyűlésen és vállalja el az első alispáni jelöltséget, de távollakása s egyéb körülményei miatt ezen ajánlatot nem fogadta el.

Az ősei által elzálogosított birtokok közül 1777-ben Császlóczon a Pirocsák Iván és Nagy Mihály-féle telkeket, 1781-ben az ágtelki Tóth István nevű pusztát, 1786-ban egy kisvárdai telket, 1787-ben ugyanott a Pap-utczában levő telket, 1789-ben egy szerednyei telket és házat, 1791-ben egy pátrohái telket, 1799-ben pedig Eszenyben egy fél pusztát váltott vissza. 1781-ben egy Vári János nevű jobbágyot utó-

Ezeknél méltó lettem
• A ki annyit vétettem
Test s vér ellen.

Údvözlégy örök Manna,
Ennél ki többet adna
Nincs mód benne.
Sem teljes szent háromság
Égi mindenhatóság
Nem tehetne.

Jöj hozzám égi kenyér,
Oh ártatlan drága vér,
Szánd lelkemet.
Bár hajlékom nem méltó
Elég tölled csak egy szó,
Vedd szívemet.

Soha többé nem vétek.
Ez égi ital s éték
Lesz paizsom.
Fogadom leborúlván
Sűrű könnyeim hullván
Lesz oltárom.

Azért édes Istenem,
Légy mindenkor én bennem
Én Krisztusom.
Buzgón ütöm mellyemet
Porrá töröm szívemet
Légy Jézusom. Amen.

¹ Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

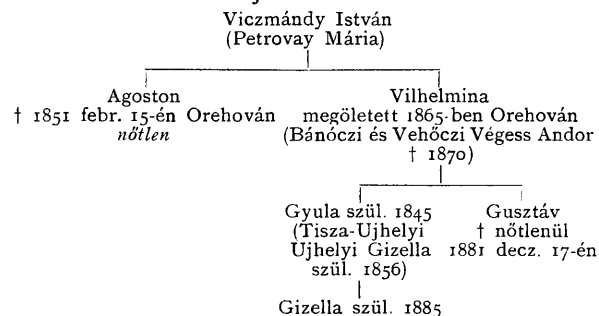
daival együtt, 1786-ban pedig két jobbágytelket vett Császlóczon báró Bémer Antaltól. 1793-ban zálogba vette Csicseri Orosz Joachimtól annak darmai, 1795-ben pedig eszenyi telkét. Ezekon kívül Császlóczon 29 darab irtás földet és 3 darab irtás rétet, Kis-Dobronyban egy kertet a Latorcza partján, Nagy-Szlatinán 3 irtás földet, Iglinczen egy egész telket, Ignéczen 49 irtás földet, 2 telket és 3 házat a hozzá való földekkel együtt, Szlatinán 7 irtás földet, Kis-Gejóczon 3 irtás földet és egy rétet, Andrasóczon szintén egy rétet és egy irtás földet, Dubrókán 19 irtás földet, egy rétet és egy egész jobbágytelket, egy szilvás és ojtványos kertet vett meg, sőt Hlubokán és Putka-Helmeczen is szerzett irtás földeket. 1779-ben kezdte meg báró Orczy Lőrincz ellen, a szülei által elzálogosított, Heves-Külső-Szolnok, Nógrád, Gömör és Kis-Hont megyékben fekvő birtokai iránt a zálogváltási pert, mely 11 évig tartott el s 5000 ezüst forint költségbe került. A birtokok a következő helységekben feküdtek: Gyöngyös, Pásztó, Domoszló, Sár, Vámos-Györk, Tarna-Eörs, Tar, Heves, Átány, Pély, Kőtelek, Szent-Iván, Nagy-Körü, Fegyvernek, Déva-Ványa, Sirok, Kőkut, Nagy-Berek, Alsó- és Felső-Rozsnok Heves és Külső-Szolnok megyékben, Buda-Lehota, Gergelyfalva, Polichna, Sztrászka, Kokova és Hacsava, Nógrád, Gömör és Kis-Hont megyékben.

Császlóczon a szépatyja által épített lakóházat lebontatván, újabbat emeltetett, mely ma is fennáll. Nagy-Gejóczon 3 pár kőre járó vizi malmot, Hluboskán is egy vizimalmot, Császlóczon szeszégetőt és hizlalót, Szlatinán fürdőt, Császlóczon pedig templomot és alatta családi sirböltöt építtetett.

1815-ben megcserélte Nyujtódi Farkas Károlytól annak Tót-Nána és Szajla hevesmegyei faluk egy-egy nyolczad részéből álló birtokát, adván érte Szabolcsmegyében a rozsályi pusztában való részét, Kis-Várdán 6 egész telket és Szerednyén a Kis hegyen lévő Lesko nevű szőlőt, megtoldva 4000 forinttal váltó pénzben. Végre megvette a császlóczy és gejőczy kamarai birtokokat. A szatmári káptalannál 250 forint alapítványt tett, melynek kamataiért atyja, anyja és testvérbátyja lelke üdvéért 4—4 kis mise, a saját és felesége lelkéért pedig 2 énekes és 10

kis mise mondandó évenként. Végrendeletét 1826 február 10-ikén írta meg, melyhez 1831 február 12-ikén pótlást csatolt. Meghalt 1832 november 11-ikén Császlóczon, s ott temettetett el az általa építtetett családi sirböltben. Nejét, *Lászlófalvi és Mikeföldi Eördögh Veronikát*, a ki 1754-ben született, 1773 július 31-ikén vette nőül.¹ Ez ki szintén Császlóczon halt meg 1831 április hó 30-ikán s szintén a családi sirböltben tétetett örök nyugalomra. Három fiuk és három leányuk maradt: *I. Farkas, V. István, V. László, Mária, Borbála és Zsuzsanna*.

(Anna)-*Mária* született 1783 május 29-ikén, keresztatyja nagybátyja Petrovay Antal, keresztanyja pedig Eördögh Zsuzsanna volt. Örökségbe a bezdédi birtokot kapta. 1808 márczius 27-ikén férjhez ment *Buthkai és Viczmándi Viczmándy Istvánhoz*, meghalt 1836 február havában. Utódait ezen táblázat mutatja:

¹ A kisvárdai róm. kath. plébánia anyakönyvéből. Eördögh Veronika leszármazása következő:

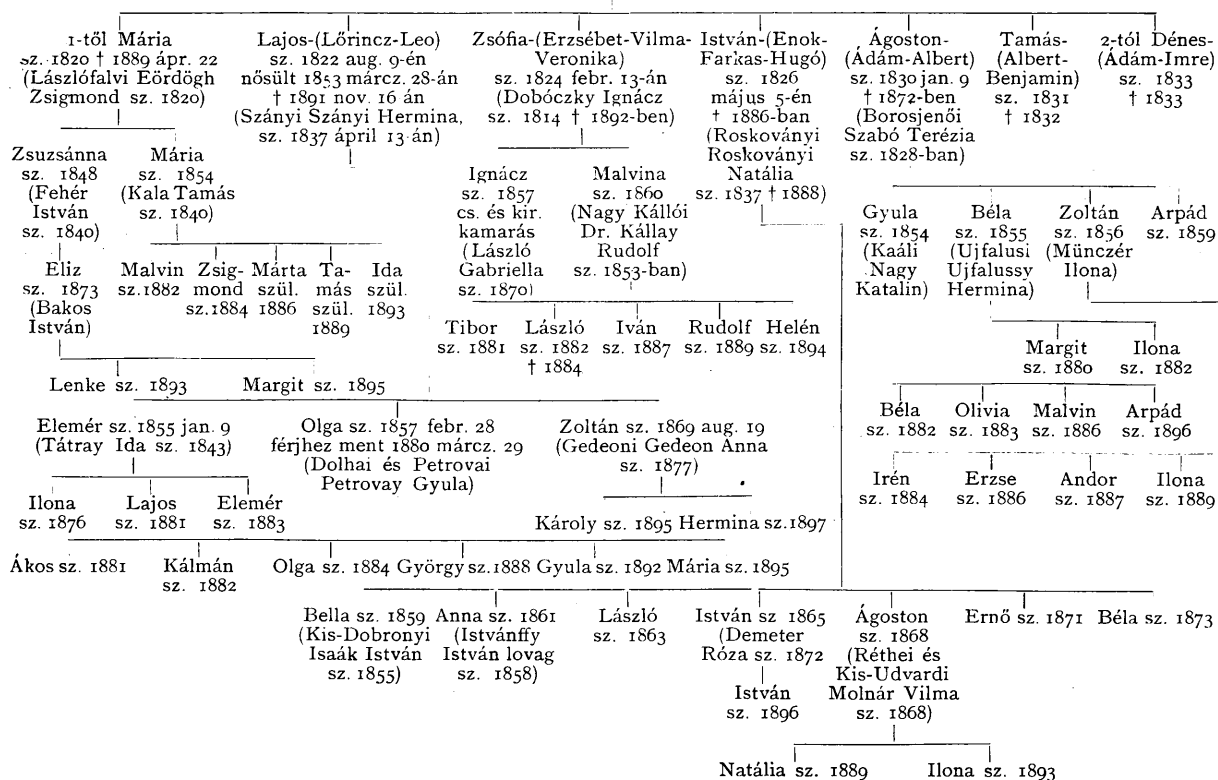
Eördögh Imre 1728 augusztus 22-ikén született s 1753 szeptember 23-ikán vette nőül Wittkay Zsuzsannát.

Borbála-(Mária) született 1786 december hó 8-ikán. Keresztatyja Sárossy József, keresztanyja Buday Magdolna volt. Örökségébe a szajlai, hevesi, átányi, pélyi, siroki, felső-rozsnoki, kökuti, nagy-bereki, gergelyfalvi, polichnai, budalehotai, sztráskai, tiszolczi, kokovai és hacsavai birtokok jutottak. 1836-ban férjhez ment *Óvári és Szent-Miklósi báró Pongrácz Miklós* nyugalmazott huszárcapitányhoz, a ki 1840 április havában halt el Ungvártt. Maga *Borbála* gyermektelenül halt el utóbb.

Zsuzsánna-(Terézia-Johanna) 1793 június hó 28-ikán született. Keresztatyja Bölcsei Buday István, keresztanyja pedig Jászay Klára volt. 1817 szeptember 28-ikán férjhez ment *Csicseri Orosz Imréhez*, az esketési szertartást báró Bémer László, a későbbi nagyváradi püspök végezte. Osztályrésze volt a pappi, köbléri és lehóczy birtok, Kis-Várdában és Fényes-Litkében egy-egy telek, a lehóczi pincze és Szerednyén a «Kmosko» és az «uj szálló». Meghalt 1831 október 10-ikén. Utódai ezen táblázaton láthatók:

Csicseri Orosz Imre
 (1. Petrovay Zsuzsánna † 1831
 2. Vajai Vay Magdolna † 1833
 3. Csicseri Ormós Klára)

I. Farkas-(József) született Császlóczon 1784-ben. Iskoláit Kassán kezdette meg, a jogi tanulmányokat is elvégezte, azután a magyar királyi testőrségbe lépett, onnan a Lichtenstein-huszárokhöz ment át s ott szolgált nyolcz évig mint főhadnagy. 1809-ben első kapitánynak neveztetett ki az ungmegyei önkéntes lovas században, s azt igen rövid idő alatt harczképessé tette. Az egyenruha kék csákóból, kék ingből fekete nyakendővel, buzavirágszínű nadrágból, sarkantyus

csizmából és fehér köpenyből állott. A században egy másodkapitány (Ajtay Imre), egy főhadnagy (Csicsery László), két alhadnagy (Horváth Gáspár, Predanóczy István), egy trombitás, két őrmester, 15 káplár és 137 közlegény volt. Utóbb rangja megtartásával kilépett a hadseregből, de 1829-ben rangját is letette. 1836 november 1-én saját négyes fogatán külföldi utra indult, bejárta Hollandiát, Belgiumot és Párisban is hosszasan tartózkodott. Öröksége Domszóló egy nyolczad-

részből és a felső-nánai, vámos-györki, sári, tari és pásztói birtokokból állott, melyeket 1838-ban zálogba adott 32 évre özvegy Sturmánnának 60,000 ezüst forintért. Meghalt Domoszlón 1861 április 4-ikén este 9 órakor, s ugyanott temettetett el április 6-ikán. Első neje, kit 1825-ben vett nőül Bécsben, *bárá Lahrbusch Friderika* volt, gróf Gaisruk Ágoston mostoha leánya; ezen házasság, melyből gyermekei nem születtek, csakhamar felbomlott, de a törvényes válás csak 1848-ban mondatott ki, miután mind a ketten a helvét hitvallásra tértek át. Második nejével, a Braunauban született *Häufler Rózával* 1848 december 26-ikán kelt egybe Gyöngyösön a helvét hitvallás szertartása szerint. Második nejétől egy fia és három leánya maradt.

Szerena-(Blanka-Róza-Paulina-Hermina) született Pesten 1839 augusztus 1-én, *Vitilís Mór*hoz ment férjhez.

Gabriella-(Zsófia-Éva-Veritász) született Domoszlón 1842 márczius 18-ikán, 1865 november 21-ikén *Kis-magyarai báró Kempelen Gyulával* lépett házasságra.

(József-Ferencz)-*Fusztus*-(Vérusz) született Domoszlón 1845 április 15-ikén, jelenleg a magyar földhitelintézet hivatalnokja Budapesten.

(József)-*Felicitás*-(Amanda) született Domoszlón 1847 augusztus 15-ikén, *dr. Rajner Gézához* ment nőül.

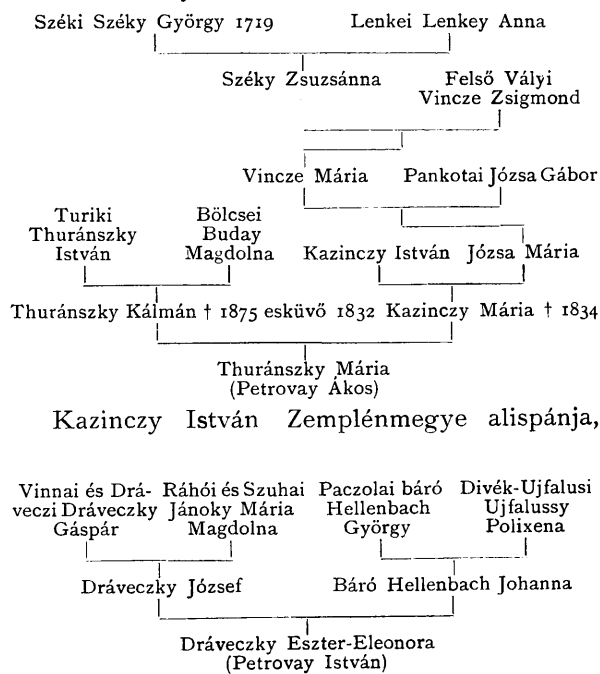
V. István született Császlóczon 1788 szeptember 24-ikén. Keresztatyja Tahy József, keresztanyja Buday Magdolna volt. 1817-ben Ungmegye főszolgabírónak választotta, 1828-tól 1831-ig megyei főjegyző volt, 1831-ben alispánná választott. 1830 és 1832-ben megyéjének egyik országgyűlési követe volt. Utóbb kassai kamarai tanácsosnak neveztetett ki, 1837-ben már királyi tanácsos s 1838-ban kassai kamarai adminisztrátor volt. Osztályrészüln kapta a császlóczy, nagygejőczy, darmai, ketergényi, szlatinkai, hlubokai, eszenyi, ágteleki, ignéczi birtokokat, Köbléren egy jobbágytelket, a szerednyei birtokot a pinzével és három szőlővel, a Molnárka, Öreg és Siskáné nevűekkel. Meghalt Császlóczon 1853 január 20-ikán. 1819 október 26-ikán vette nőül *Vinnai és Dráveczi Dráveczky Eszter*-(Eleonorát),¹

¹ Dráveczky Eszter négy őst következő táblácska mutatja:

a ki 1797 május 21-ikén született Vinnán és 1866 szeptember 7-ikén halt meg Császlóczon s ott temettetett el férje mellé a családi sírboltba. Hat gyermekük született: *I. Lökös*, *I. Ákos*, *Malvina*, *II. Lökös*, *I. Bogdán* és *II. Bogdán*.

I. Lökös-(Énok-József-Gyula) született Császlóczon 1820 július 27-ikén, meghalt ugyanott 1830 február 24-ikén reggel 7¹/₂ órakor.

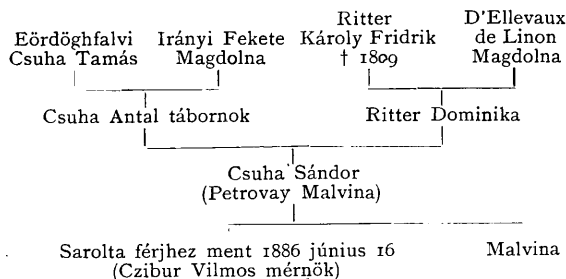
I. Ákos-(Farkas-László) született Császlóczon 1823 február 15-ikén reggel 2 órakor, keresztatyja a nagyatyja Petrovay József volt, keresztanyja pedig anyai nagyanyja, báró Hellenbach Johanna, Dráveczky Józsefné. 1848—1849-ben honvédőrnagy volt Bem alatt Erdélyben, 1861-ben Ungmegye alispánjává választatott, utóbb volt országgyűlési képviselő is. 1877-től 1884-ig kataszteri kerületi felügyelő volt Budán, 1885-ben pénzügyi titkár címet kapott, 1887-ben nyugalmaztatván, császlóczyi birtokára vonult; ott halt el 1893 márczius 31-ikén s a családi sírboltban temettetett el. Nejét, *Turiki Thuránszky Máriát*, a ki 1834-ban született s jelenleg mint gyermektelen özvegy él Császlóczon, 1854 április hó 30-ikán vette nőül. Leszármazását az alábbi táblázat mutatja:

Dráveczky József aransarkantus vitéz született 1770-ben, nősült 1793-ban. Meghalt 1830 január 23-ikán. Báró Hellenbach Johanna született 1772-ben, meghalt 1846 június 26-ikán.

Thuránszky István Ungmegye főjegyzője, Thuránszky Kálmán pedig Ungmegye főszolgabírája, alispánja és árvaszéki elnöke volt.

(Geyza) - *Malvina* - (Verona - János) született Császlóczon 1825 márczius 24-ikén délután 3¹/₂ órakor. Férjhez ment *Eördöghfalvi Csuha Sándor* cs. kir. sorhajóhadnagyhoz, a porosz veres sas és több rendjelek tulajdonosához, a ki 1831 október 27-ikén született St. Pöltenben s 1884 december 21-ikén halt meg Császlóczon. Leszármazása és leányai ezen táblázaton láthatók:

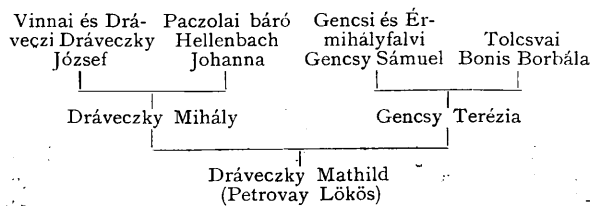
II. *Lökös* - (Vincze-József) született Császlóczon 1830 augusztus 31-ikén reggeli 5 órakor, keresztatyja Czvik Vincze huszárörnagy, keresztanyja pedig Dráveczky Amália Szirmai Sándorné volt. 1848/49-ben honvédhadnagy volt, 1861-ben pedig Ungmegye főszolgabírának választotta. Meghalt 1875 április 12-ikén Nagy-Gejőczön, eltemetett április 14-ikén Császlóczon a családi sírboltban. Nejétől, *Vinnai és Draveczi Dráveczky Matildtől*,¹ kit 1861-ben vett nőül, három gyermeke született: *VI. István*, *Eszter* és *I. Béla*.

VI. *István*, született 1863 november 3-ikán, meghalt másnap.

I. *Béla*, született 1883 márczius 1-én, meghalt még aznap.

Eszter, született 1865 november 19-ikén, 1885 augusztus 29-ikén férjhez ment *Kölcsei Kende Zsigmondhoz*.²

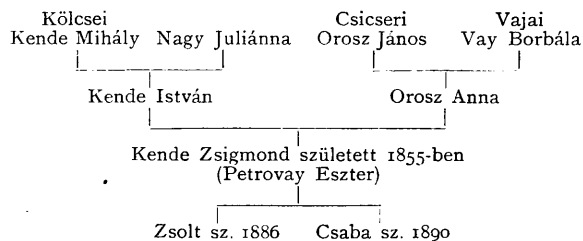
¹ Dráveczky Matild négy ősét ezen tábla mutatja:

Kende Zsigmond négy ősét szintén bemutatjuk:

II. *Bogdán* - (József-Farkas-Bálint) született Császlóczon 1835 december 11-ikén reggeli 9 órakor. 1861-ben Ungmegye tiszteletbeli főjegyzője volt. 1867-ben magyar királyi bánya-grófsági titkárnak neveztetett ki s mint ilyen halt meg 1873 december 5-ikén Budán s ott is temetett el december 7-ikén.

V. *László* - (Imre-János) született 1791 december 21-ikén Császlóczon, keresztatyja Sárosy József kis-ráthi plébános, keresztanyja pedig Bölcsei Buday Charitász volt. Iskoláit Ungvárt, Egerben és Pesten végezte. 1813-ban ügyvédi oklevelet kapott. 1819—1822-ig Hevesmegye tiszteletbeli alügyésze volt, azontul nem vállalt megyei tisztséget, de mint táblabíró a törvénykezésekben élénk részt vett. Osztályrészül Nagy-Körü egy nyolczadrészét kapta a tarna-örsi, szent-iványi, fegyverneki és déva-ványai birtokokkal együtt. Meghalt Nagy-Körüben 1866 augusztus 5-ikén s ugyanott temetett el. Nejét, *Ehrenbergi báró Cannal Johanna* - (Eleonora-Erzsébet)¹ — a ki 1810 február 21-ikén született

¹ A Cannal-család az ausztriai főhercegségben római szent birodalmi nemesi, lovagi, bárói és grófi vonalakon virágzott, melynek azonban bárói és grófi ága már kihalt, eredetét az ősrégi velencei *Cannale di Ferro* patriczius családból vette, melynek első ismert törzse *Doimo de Canale* 1070 táján élt. Ennek egyik utóda *Thechmiro Surcito de Canale* 1114-ben mint raguzai nemes fordul elő (Árpádk. új okmt., VI. k. 78. l.). Ennek unokája lehetett *Marco da Canale*, a ki 1163-ban aláírta Velenczének Veglia szigetéről szóló s Frangepán Bertalan és Guidó részére kiadott adománylevelét. (U. ott, XI. k. 40. l.) Valószínűleg fiai voltak *Pedro* és *Angelo*, a kik 1187-ben a magyar király ellen folytatott háboru költségeire 250 velencei libra segélyt ajánlottak meg. (U. ott, VI. k. 170. l.) *Andrea de Canale* 1225-ben tagja volt a velencei tanácsnak. (U. ott, XI. k. 187. l.) *Marino de Canale* pedig 1227-ben volt tagja a negyvenes tanácsnak. (U. ott, XI. k. 204. l.) *Bartholomeo da Canal* aláírta 1232-ben a Frangepánok oklevelét, melylyel a végliai grófság kormányzatát szabályozták. (U. ott, XI. k. 248. l.) *Jeanne de Canale* egyike volt azon velencei követek

Bécsben és 1885 július 30-ikán halt el Nagy-Körűben — 1825 január 12-ikén vezette oltár-

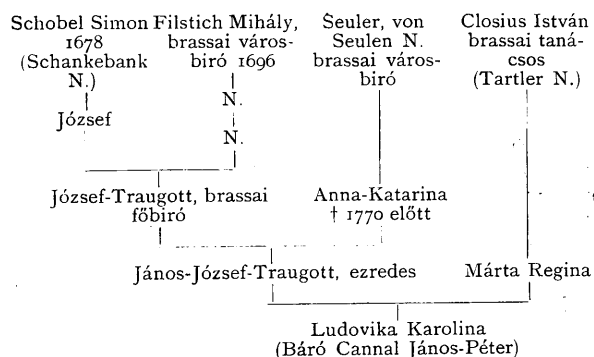
nek, a kik 1247-ben Zárától a hűségesküt átvették. (U. ott, XI. k. 358. l.) *Jacobo de Canali* egyike azon velencei nemeseknek, a kik 1260-ban Vegliára vonatkozólag a Frangepánokkal egyességet kötöttek volt. (U. ott, XI. k. 488. l.) *Guido de Canale* 1313-ban «procurator de St. Marco» czimet viselt. *Roger de Canaly*s törvény- és hittudor 1388-ban VI. Orbán pápa magyarországi adószedője volt. (Fejér, Codex Dipl. X/I. k. 437. l.) *Nicolao de Canalle* 1463-ban velencei követe volt XI. Lajos francia királyhoz, (Századok, 1897. évf. 357. l.) 1469-ben pedig, mint velencei tengernagy, épen láttárvolban állott hajóhadával, midőn a törökök Negropontét ostromolták és el is foglalták s bárha még a szél és a habok is kedveztek volna neki, még sem támadta meg a törököket, féltvén egyetlen fia *Péter* életét, a ki vele volt a hajón, ezért aztán száműzetett s ugy halt el idegenben. *Hieronimo Cannale* 1513-ban helyre hozta mint velencei tengernagy a Negroponténál elkövetett mulasztást, fényes győzelmet aratván Alexandriai Mór török tengernagy felett, azonban ezen győzelmet rosszkor vívta ki, mert ép akkor nem akarta a signoria II. Szolimán szultánt magára haragítani s kicsibe mult, hogy *Hieronimot* tisztjétől meg nem fosztották. Fia *Antonio* szintén tengernagy volt. *Augustino Cannale* is ősei nyomdokába lépett s oly erélylyel üldözte az uszkókokat, hogy bizonyosan teljesen kiirtja, ha idő előtt, 1612-ben meg nem halt volna. A XVII. század elején *Marco Antonio Cannale* Zára kormányzója, *Zacharia Cannale* 1727-ben pedig Velenczének elébb génuai, utóbb franciaországi követe volt. (Morery földrajzi. genealogiai, történeti művének 1740-ik évi francia kiadása, C betű, 500 l. — edler, Universal-Lexicon, Hall és Lipcse 1733. — Sgreddo, Ottomanische Pforte, II. k. 57. l. — Morosini, Hist. Venet., IV. k. 18. l. — A. de la Houssaye, Hist. du govern. de Venise, 463., 524., 537. ll. — Histoire des Uscoques, 60., 147., 171. ll. — Leupold, Allg. Adels-Archiv der österr. Monarchie, I. Theil, II. Band 167—176. ll.)

Ezen ősrégi család utódai ma is élnek Olaszországban. Az ausztriai ágat *Gabriel de Cannal* alapította, a ki 1600 táján költözött be Karinthiába. Fiai *Bernát*, *István* és *András* III. Ferdinánd császár által 1640-ben *von Cannal* néven, javított czimerrel, a római szent birodalmi nemesek sorába emeltettek *István* 1654-ben halt meg Villachban, egyik fia *Bertalan* Malburgethben telepedett meg s 1672-ben Leopold császár által *von und zu Cannal auf Ehrenberg* czimmal és bővített czimerrel római szent birodalmi lovagi rangra emeltetett, s a «comes palatinus» méltósággal díszített fel. Nejétől, *von Kaltenprunn Mária Reginától* született fia: *János-Bertalan*, a kinek nejétől, *bárá Locatelli Margit-Erzsébettől* csak egy fia maradt: *János-Menyhért*, a ki 1697 július 10-ikén született és 1765 márcziusban halt el. Neje *von Prevenhüben Mária-Francziska* volt, kitől egyik fia *Xav. Ferencz-József* 1732 április 5-ikén szü-

hoz Bécsben a Szent István-templomban. Tiz gyermekük született: *IX. János*, *Ludovika*, másik

letett Gráczban. Ennek neje *von Stolz Terézia-Jozefa* volt (született Neustadtban 1734 április 7-ikén, Stolz György-Sebestyén a Sale melletti Neustadt főpolgármestere és Siebenbeutel N. leánya, kitől egyik fia *János-Péter* Csehországban Landskronban született 1712 december hó 1-én, a ki 1807-ben cs. kir. asztalnoknak nevezetett ki, 1809-ben pedig Ferencz császár által javított s diszített czimerrel az ausztriai tartományok bárói sorába emeltetett. Nejétől, *von Schobeln Ludovika-Karolinától* született leánya *Johanna-Eleonora-Erzsébet Petrovay Lászlóné* 1810-ben született, két testvérbátyja nőtlenül halván el, a *Cannal* család bárói ága megszakadt.

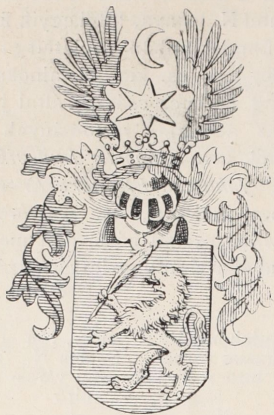
Schobeln Ludvika-Karolina leszármazását ezen tábla mutatja:

A *Schobel*, utóbb *Edle von Schobeln* nevű család, melynek egyik ága *Schobel von Schobelnhausen* czimet is viselt, egyike azon számos erdélyi szász családoknak, melyek a nemzeti fejedelmek által érdemeik jutalmául nemességre emeltettek. Lakóhelye Brassó szabad kerület és királyi város volt. Első, a kiről tudomásunk van, *Schobel Simon*, udvari kancelláriai jegyző, Apaffy Mihály fejedelemtől Fogarason, 1678 február 8-ikán kelt czimeres nemeslevelet kapott, mely kihirdettetett október 24-ikén az országgyűlésen. Az ekkor nyert czimert, mint eddig kiadatlant ezennel bemutatjuk. *Simonnak Schankebank Márk* ismeretlen keresztnevű leányától született fia *József*, *Filstich Mihály* brassai főbíró szintén ismeretlen nevű unokáját vette nőül, kitől fia *József-Traugott* 1770-ben, mint brassai főbíró Mária Teréziától nemessége megerősítését nyerte *de Schobeln* (Edler von Schobeln) előnévvel és bővített czimerrel, mely a Siebmacher's Wapenbuch 405. tábláján helyesen van közölve s csak annyiban tér el az eredetitől, hogy a pajzs 1. és 3. osztályában levő czimer-állatok az eredetiben befelé fordulva vannak ábrázolva, s hogy a szarvas lábai alatt zöld talaj látható. Nevezett *József-Traugott* iskoláit ott-hon kezdette meg és külföldi akadémiákon végezte be, honnét hazatérve 1741-ben városi titkárr, majd városi jegyző lett, az 1756 és 1757-ben dühöngő ragályos járvány alatt pedig mint tanácsos oly hasznos szolgálásokat tett, hogy főbírónak választott. 1780 december 3-ikán

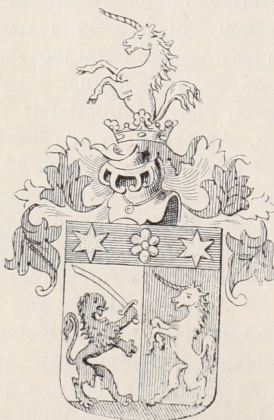
Ludovika, III. Zsigmond, I. Gábor, II. Lőrincz, II. Ádám, Tamás, VII. György és VIII. György.

II. József császár által az Olasz Ferencz elhalálozásával megüresedett erdélyi alpohárnokmesteri méltóságra emel-

tett. Nejétől, *Seuler von Seulen Anna-Kataritától* született egyik fia *János-Főzsef-Traugott* 1770-ben magyar királyi testőr volt, innét a hadseregbe lépven, utóbb a báró Lattermann gyalogezred ezredese lett. 1774 augusztus 3-ikán nőül vette *Closius István* brassai városi tanácsos leányát *Márta-Reginát*, (a 45. számú gyalogezred anyakönyve Bécsben), kitől egyetlen leánya *Ludovika-Karolina* 1778-ban született január 10-ikén, s 1796-ban *Ehrenbergi báró Cannal János-Péter*hez ment nőül.

A *Schankebank* család, melyből *Schobel Simon* neje származott, szintén az erdélyi szászok közül való, eddig még nem közlött czimerét itt bemutatjuk. Közülök *Márk*

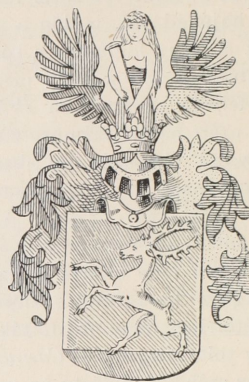

brassói városbíró adományba kapta fiu-, s ennek kihaltával leányágra is Rákóczy Zsigmond fejedelemtől 1607 április 17-ikén azon királyhalmi és szunyogszeghi udvarházakat tartozékaikkal és a vladeni részbirtokkal együtt, melyeket néhai Szunyogszeghi Nagy Tamástól annak fejváltóságába 1500 forintért már ugy is zálogban birt volt.

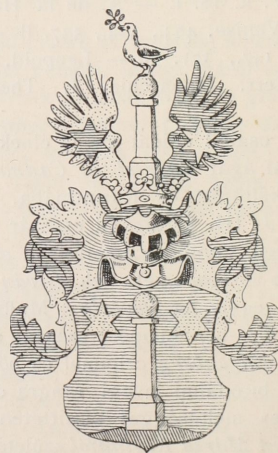
Ezek közül *Ludovika*-(Eleonora) született 1827 május 29-ikén, meghalt még ugyanazon

Márknak két fia maradt: *Bertalan* és *György*. Ezek egyikének fia volt *Jakab*, ennek *András*, ennek *Sámuel*, ennek pedig *Jakab*, a ki 1771-ben Rákóczy Zsigmond ezen adománylevelének másolatát a fejérházi káptalantól kivette.

A *Filstich* családból, melyből *Schobel Főzsef* neje származott, *Mihály* brassói főbíró, fia *István* és ennek fiai *János* és *Mihály* kapták a czimeres nemeslevelet 1696 május 4-ikén Lepold császártól, az akkor adományozott czimert itt bemutatjuk.

A *Seuler* családból, melyből *Schobel Főzsef-Traugott* házasodott, *Seuler Lukács* és neje Albrich Kata, fiaik *Lukács* és *János-Traugott*, valamint *Lukács* elhalt testvérének *Bertalannak* fia *Bertalan* szerezték a czimeres nemeslevelet a «Seuleni» (von Seulen) előnév használata mellett VI. Károly császártól 1716 április 20-ikén. A czimert ide rajzoljuk. *Lukács* iskoláit a külföldi aka-

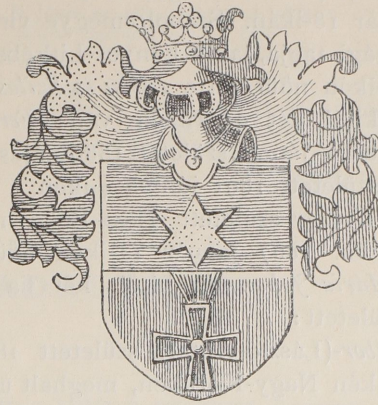
démiákon végezte s ott ugy a jogi, mint az orvosi tudományokból tudori oklevelet nyert. Haza térve, elébb néptribun, utóbb bíró lett, testvére *Bertalan* pedig kisebb hivatalok betöltése után főbíróvá választatott.

évben augusztus 7-ikén, *Ludovika*-(Wilhelmina) született 1829 január 13-ikán, meghalt 1831 július 27-ikén, *III. Zsigmond*-(József) született 1830 szeptember 23-ikán, meghalt ugyanazon év december 13-ikán, *I. Gábor* született 1832 július 7-ikén, meghalt Pesten 1857 december 21-ikén, eltemettetett Nagy-Körűben december 24-ikén, *II. Lőrincz* született s meghalt 1833 november 25-ikén, *Tamás* született 1837 április 2-ikán, meghalt ugyanazon év szeptember 1-én, *VII. György* született 1841 október 30-ikán, meghalt negyednapra.

IX. János-(Imre-Lajos) született 1826 május hó 6-ikán Fegyverneken, megkereszteltetett Tisza-Beőn május 7-ikén. 1848 június 10-ikén beállott a II. önkéntes zászlóaljba (még akkor nem nevezték honvédeknek), közlegénynek. A zászlóalj a rácok ellen küldetvén, részt vett július hó 19-ikén a földvári, szeptember 21-ikén a szent-tamási, 1849 február 24-ikén pedig a futaki ütközetekben, valamint Nugent tábornok, a rácok és Jellasich bán ellen 13 csatározásban. 1849 márczius 28-ikán tizedesnek neveztetett ki őrmesteri ranggal, április 8-ikán pedig hadnagy lett a 33. számú Gyulay nevet viselő ezred III. zászlóaljában. 1849 szeptember 7-ikén feladatván Pétervárad, betegsége miatt, mint hadi szolgálatra alkalmatlan, haza bocsájtatott, de már 1850 február 4-ikén besoroztatott a császári hadseregbe, s csak 500 ezüst forint lefizetése után szabadult meg 1850 december 17-ikén. 1861-ben Hevesmegye rendszerinti esküdtté választotta. 1858 január 18-ikán nőül vette *Müller Fridt*. Jelenleg Pozsonyban lakik. Egy fia és négy leánya született: *Álmos*, *Etelka*-(Jolán), *Jolán*, *Zenga* és másik *Zenga*. Ezek közül *Etelka* született 1859 márczius 5-ikén, meghalt mint hajadon 1880 május 7-ikén Bazinban. *Álmos* született Fegyverneken 1861 május 10-ikén; elvégezvén a bécs-ujhelyi cs. kir. katonai akadémiában tanulmányait, 1882 augusztus 18-ikán hadnagygyá neveztetett ki, 1894 május 1-én pedig százados lett a 48. gyalogezredben. *Jolán* született 1862 október 2-ikán Fegyverneken, 1883 május 14-ikén férjhez ment *Bánóczi és Vehőczi Végess Sándor*hoz, de kitől 1887 május 11-ikén törvényesen elválván, 1888 június 9-ikén egybekelt *Novothny Alajossal*, a ki 1889 február 13-ikán meghalván, 1892 december 19-ikén harmadszor

is házasságra lépett *Barancsi Józsa Viktor* honvéd főhadnagygyal, Józsa János nyugalmazott huszárőrnagy és Lipchey József leánya Mária fiával (született Welsben 1859 december 29-ikén) a kinek czimerét ide rajzoljuk.

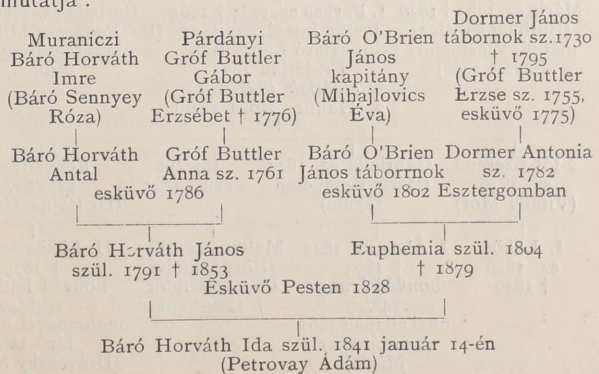

Zenga született 1865 szeptember 5-ikén, meghalt 1866 február 3-ikán.

A másik *Zenga* pedig 1871 október 19-ikén született és 1874 július 30-ikán halt el.

II. Ádám 1835 január 21-ikén született. 1845-ben a váczi katonanevelő-intézetbe lépett, 1850 márczius 30-ikán beállott mint hadapród a 16. gyalogezredbe, 1854 június 21-ikén hadnagy, 1859 február 18-ikán pedig főhadnagy lett, mely állásáról azonban 1860 május 1-én lemondott. 1863 január 21-ikén nőül vette *Muraniczai báró Horváth Idát*,¹ de a kitől 1887 december 14-ikén törvényesen elvált s utóbb *Felső-Szopori és Kis-Geresdi Thalabér Amáliával* lépett házasságra. Előbbi nejétől egy fia és egy leánya született: *X. János*-(Antal-György) és *Ilona*.

¹ Báró Horváth Ida leszármazását ezen táblázat mutatja:

Ilona, született 1866 november 4-ikén Fegyverneken, 1885 június 4-ikén férjhez ment *Vid-Irinyi Irinyi Csaba* eperjesi aljárásbíróhoz, meghalt 1889 május 2-ikán Girálton, eltemetett május 5-ikén Fényes-Litkében.

X. *Fános*-(Antal-György) született Pappon 1864 január 18-ikán. Szabolcsmegye virilis megyebizottsági tagja, lakik Fényes-Litkében. 1888 június 27-ikén nőül vette *Pilisi és Szilasi Pilisy Saroltát*, kitől két gyermeke van: *Ferdinánd*-(Béla-Benedek-János), született 1889 május 15-ikén és *Ilona*, született 1891 június 4-ikén.

VIII. *György* született Tisza-Beőn 1845 január 30-ikán. 1867 január 14-ikén nőül vette *Krejci Mária-Johannát*, kitől két fia és két leánya született:

II. *Gábor*-(László-Antal) született 1867 október 25-ikén Nagy-Körűben, meghalt ugyanott 1887 december 24-ikén mint harmadéves joghallgató és egyéves önkéntes.

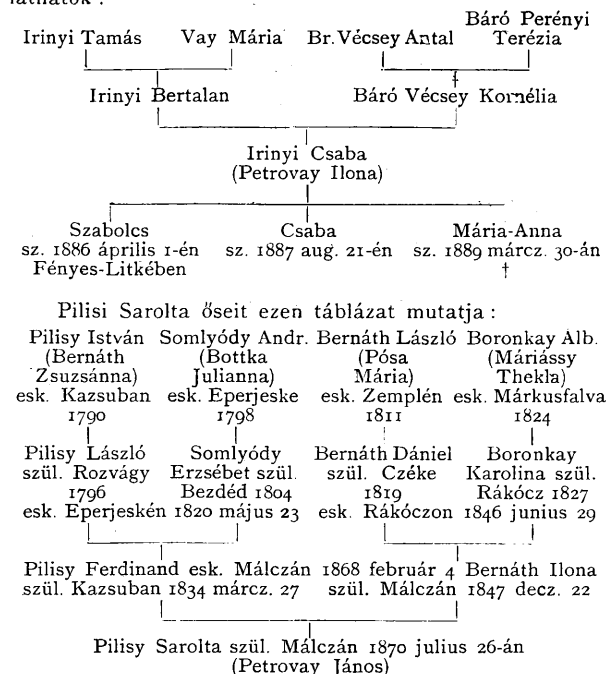
II. *Béla*-(Hyacinth-Mária) született Nagy-Körűben 1884 április 8-ikán.

Margit-(Mária-Johanna) született Nagy-Körűben 1880 október 25-ikén.

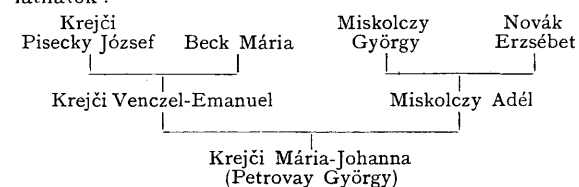
Ilona-(Mária-Anna) született Nagy-Körűben 1888 április 5-ikén, meghalt április 18-ikán.

Mielőtt a máramarosi ágról szólanánk, bemutatjuk az eddig megnevezett családtagok lezármazási tábláját. (L. III. táblát.)

Irinyi Csaba négy őse és gyermekei ezen táblán láthatók:

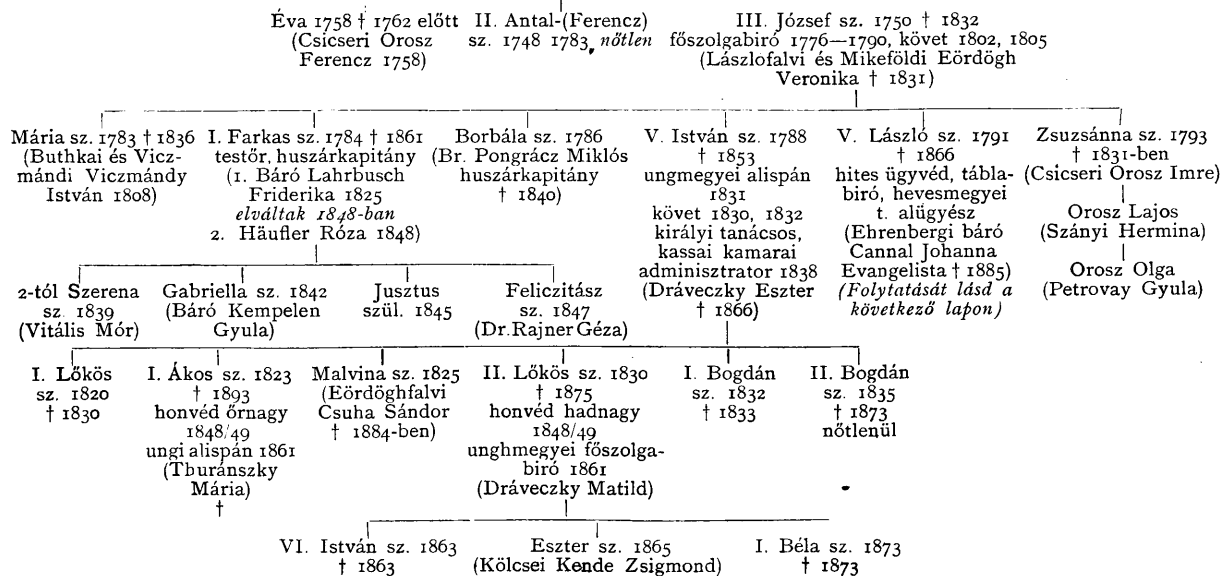

Krejci Mária Johanna nagyszülei pedig ezen táblán láthatók:

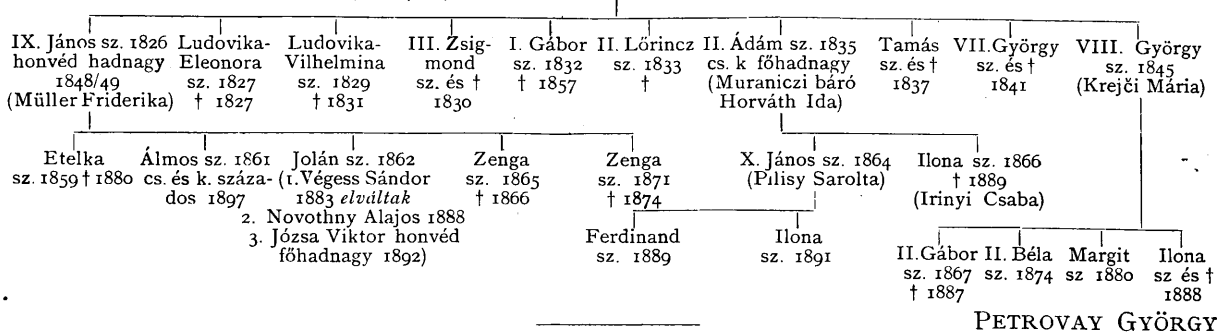

III. TÁBLA.

I. Antal sz. 1706—07 † 1766 a ki a II. táblán ungmegyei első alispán 1742—1766, követ 1741 (Sztankovics Éva † 1778)

V. László

CSALÁDTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

(Második közlemény.)

III.

A berekszói Hagymás család elei.

Pál fia, Beregi Dezső, 1321-től 1332-ig Bereg megye főispánja és az alatt egyszer (1332-ben) munkácsi várnagy is.¹ Korábbi családi viszonyait nem ismerjük; csak annyit tudunk, hogy bizonyos *Dama* nevű rokona (vagy fivére «frater») volt, de erről közelebbi adatokkal nem rendelkezünk.

1327-ben megkapja Dezső a bereg megyei Nagy-Bulcsu, Csombortelek és Csama nevű helységeket; érdemeit Károly király abban találja, hogy trónlálépte óta vagyont és személyét számos alkalommal a király rendelkezésére bocsátotta és több vár ostromlása alatt saját és rokonai hősiességét tanúsította. 1332 márczius 12-ikén megszerzi vétel útján a bereg megyei Halábor birtokot.

Özvegyén kívül négy fiut hagyott maga után: *Miklóst*, *Jánost*, *Pétert* és *Domonkos*.

Özvegye 1335-ben a «schismaticusok»-tól való félelmében egy birtokjogairól szóló okiratokkal telt ládát királyi engedéllyel a váradi konvent sekrestyéjében helyezett őrizet végett, mely ládára bizonyos Benedek fia, Péter, szerémi és temes megyei birtokos, azon ürügy alatt emelt igényeket, hogy rokona, Pósa fia László, ha-

lála előtt e ládát a nevezett konvent őrizetébe bizta. Az e miatt folyt pör 1338 november 27-ikén Dezső özvegyének győzelmével végződött.¹

Péter fivéreivel együttesen 1349-től 1361-ig szerepel; 1353-ban a «Gelényesi» nevet viseli.²

Domonkos-t 1347-től 1371-ig ismerjük. 1361-ben kir. testőrtiszt; 1369-ben bizonyos birtokügy rendezésében királyi ember; 1353-ban a «Gelyényesi», 1369-ben a »Berekszói» nevet viseli.³ A Temes megyei Okmánytár évnélküli okmánykivonatban közli, hogy Berekszói D. és «Hagymás» János a bereg megyei Gelényes-t Csáki Miklós erdélyi vajdának eladta és ez okmánykivonat keltét (a rubrumban) 1399-re teszi. Határozott véleményt e szerint nem adhatunk.

A családot csak Miklós és János folytatta.

Dezső fia, *Miklós*, 1335-től 1349-ig szerepel. 1349 május 13-ikán három fivérével együttesen Pál fia, Mihály fainak, László és «Boya» Mihálynak, és anyjuknak Katalinnak, a temes megyei *Belberek* birtokot engedi át, minek fejében Mihály fiaitól az ugyanazon megyében feküdt Aranyásó (vagy Zaramaz) és Kerek nevű birtokot kapja.⁴ 1349 augusztus 22-ikén Temes megye főispánja⁵ s ez a róla szóló utolsó hír.

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 637. l., II. k. 303., 307., 574. ll., Fejér, Codex dipl. VIII/III. k. 424 lap. Zalamegyei okmtár, I. k. 325. l. Gróf Zichy cs. okmtára I. k. 128. (tévesen 1310 körül), 385., 386. ll.

¹ Temes megyei okmtár, I. k. 59., 64. ll.

² Id. h. I. k. 100. l.

³ Id. h. I. k. 283. l.

⁴ Anjoukori okmtár, V. k. 276. l.

⁵ Temesm. okmtár, I. k. 76. l.

1347-ben a «Gelyénesi», 1349-ben a «Bulcsui» névvel él.

Egyetlen egy fiát ismerjük, Berekszói *János*, ki 1412 április 14-ikén torontálmegyei birtokait határoltatja és utoljára 1414 október 27-én szerepel.¹

Dezső fia, *I. János*, ki 1347-ben a «Gelyénesi», 1349-ben a »Bulcsui» és 1353-ban megint csak a «Gelyénesi» nevet viseli, 1361 július 17-ikén Temesmegye főispánja és temesvári várnagy. E minőségben megkapja nevezett napon saját és fivérei (Péter és Domonkos) nevében a *vele egy és ugyanazon nemzetségből származott és örökösök hátrahagyása nélkül elhalt Péter fia «Vér» János* nak Szerémmegyében fekvő *Lipócz* és *Szirmos* és a Körösmegyében fekvő *Verenicze* nevű birtokait, mely adományozást Lajos király 1362 február 15-ikén neki és Domonkosnak újra megerősített.² Úgy látszik, ő azon Berekszói Hagymás János, ki állítólag 1399-ben Berekszói D(omonkos)-sal együttesen a beregmegeyi Gelyénest Csáki Miklós erdélyi vajdának eladta (l. f.), azt pedig, hogy ő már a «Berekszói Hagymás» névvel élt, a Temesmegyei Okmánytárban (I. k. 480. l.) olvasható okirat bizonyítja.

Fia, *II. János*, 1412-ben torontálmegyei Vámhalom, Galád és Kókénd (Kikinda) nevű birtokait határoltatja; 1414-ben a szerémmegyei Kőváló birtok tulajdonosa;³ 1415 április 17-ikén utoljára szerepel.⁴

Nejére vonatkozólag a következő adat szolgálhatna: Osl nb. Asszonyfalvi Ferencz saját és fia, László, nevében, továbbá Berekszói Hagymás László (Jánosnak a fia), 1426 augusztus 25-ikén a győri káptalan előtt Hermann nb. Kerekegyházi Mihály és László birtokainak adományozása ellen, melyek őket anyai jogon illetik, tiltakoznak.⁵ János neje tehát valószínűleg Hermann nb. Laczkfi-leánya volt.

¹ Id. h. 463., 469. ll.

² Id. h., 99—102 ll.

³ Kőváló eredetileg Mikola fiáé Andrásé volt; ennek halála után a koronára szállt. IV. László király 1274-ben Petres fia Pósnak adományozta, mert egyik fivére, Biró (Judex) 1273-ban Győr ostromlása alatt elesett. Arpádkori új okmtár, XII. k. 96. l.

⁴ Id. h. 469., 478., 479., 480., 484., 487., 510. ll.

⁵ Zalamegyei okmtár, II. k. 454. l.

Két fia maradt: László és Domonkos, és egy leánya *Justina*, ki 1419-től 1421-ig alsólendvai Bánfi János özvegyeként szerepel.¹

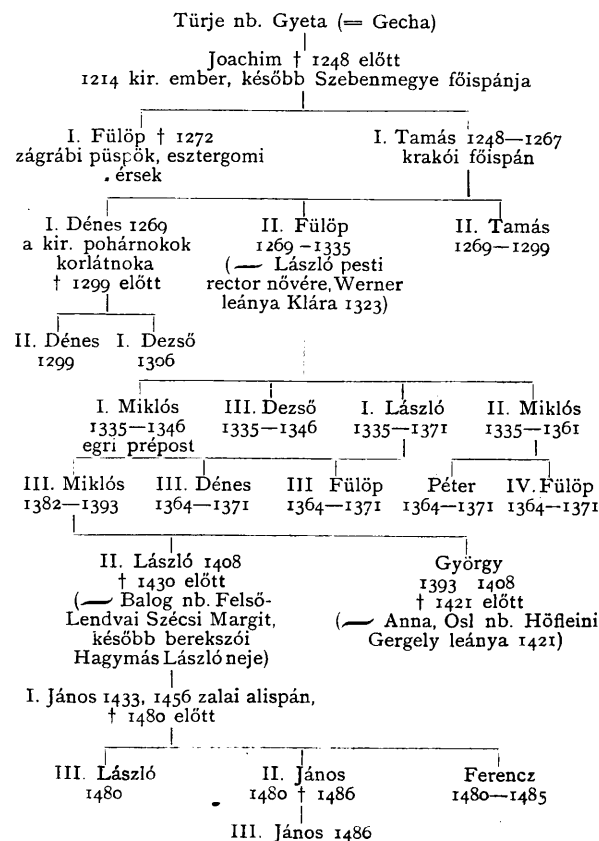
Domonkos legelőször tűnik fel 1414 márczius 29-ikén, utoljára pedig 1420 január 27-ikén,² a nélkül, hogy róla valami nevezetes feljegyezni valónk volna.

László szintén 1414-ben tűnik fel 1438-tól 1440-ig. Temesmegye főispánja, 1446-ban még a temesmegyei Bozsúr nevű várost szerezte meg. Felesége *Margit*, Balog nb. felsőlendvai Szécsi János leánya, azelőtt Türje nb. Szentgróti László neje. E házasság révén a két család között később a legbensőbb összeköttetés keletkezett.³ Margit 1430-tól 1433 december 21-ig szerepel Hagymás László nejeként. Első férjének János nevű fiut szült, Hagymás Lászlónak pedig Miklós nevűt.

¹ Blagay cs. okmtára, 237. skk. ll.

² Temesmegyei okmánytár, I. k. 558. l.

³ E két család között létrejött szoros összeköttetés indokoltá teszi, hogy a Szentgrótiak ama bizonyos ágát a következő stemmatörédék alakjában bemutassuk:

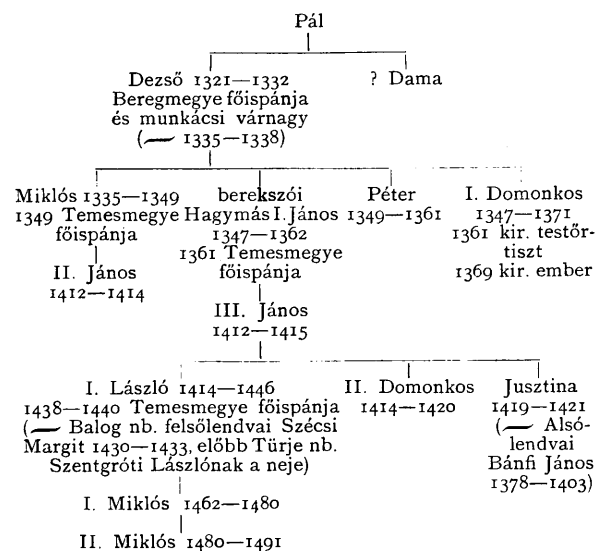
E *Miklós* 1462-ben anyai révén való fivérét, Szentgróti Jánost testvérül fogadván,¹ kölcsönös örökösödési szerződést kötöttek. 1471 május 17-ikén Miklós még a zalamegyei Mihályfalvát veszi zálogba; utoljára találkozunk vele 1480 június 27-ikén, midőn fiával, *Miklóssal* és másokkal együttesen néhány zalamegyei birtokot feloszt.

Fia, *Miklós*, 1491 január 24-ikén még szerepel; úgy látszik, hogy az 1517-ben működő hasonló nevű erdélyi alvajda vele azonos.²

I. Ferdinánd király 1556 december 29-én Hagymás *Kristóf*-tól, mivel Izabella királyné és fiának pártját fogta, szentgróti váraban lévő negyedrészt a hozzátartozó birtokokkal elvévén, azokat Maczedónai Péternek és Pécsi Gáspárnak adományozta, mely adományozásnak Hagymás *Leustách* ellenmondott.³

Miksa király 1571 márcziusában Berekszói Hagymás *Kristóft* arról értesíti, hogy közte és az elhalt erdélyi fejedelem közt egyezés történt.⁴

Az első Berekszói Hagymások nemzedékrendi táblája tehát a következő:

¹ Csánki, id. m., VII. k., 80., 275. ll.

² Árpádkori új okmtár, VII. k. 310. l. Zalamegyei okmtár, II. k. 467., 478., 480., 594., 612., 631. ll.

³ Hazai okmtár, IV. k. 456., 457. ll.

⁴ Történelmi Tár, 1895. évf. 451. l.

IV.

Ratold nb. I. Roland nádor és utódai.

Alig szenvedhet kétséget, hogy Kálmán magyar királynak Buzilla szicíliai királyleánnyal (1097-ben) kötött házassága olasz elemeknek Magyarországra történt bevándorlását eszközölte. Ily nagy jelentőségű bevándorlásról tanuskodnak a krónikások, midőn mondják, hogy Kálmán idejében Olivér és Ratold jöttek Magyarországra; a tudósítók egy része azt állítja, hogy a két jövevény Apuliából való, egyetértőleg azonban mondják, hogy Casertából jöttek és hogy a casertai grófok családjából származtak. Utódaik Magyarországon a Ratold nemzetség ivadékaiknak vallották magukat; tőlük származik sok család.

A két jövevényről és legközelebb, illetőleg legrégebb elágazásairól biztossággal majdnem másfél századig mit sem tudunk; e nemzetség első ivadékaik csak a 13-ik század első negyedében merülnek fel.

Bizonyos Rolandnak, kiről nevén kívül mit sem tudunk, két fia volt: Roland és Gyula; előbbiről szólnak e sorok.

Roland a tatárjáráskor már országnagy volt, a mennyiben 1241 szeptember 23-ikán már királyi pohárnokmesterként működik¹ és ez évben azok sorában található, kik IV. Bélát a tengervidékbe követték. Mostantól kezdve mindig valamely országos méltósággal van felruházva. 1242 márczius 14-től 1245 december 12-ig tálnokmester és (1242 november 16-ikán) Vasmege főispánja; megjegyzendő, hogy Fejér (IV./I. k. 264. l.) Sol tálnokmestert ismeri, de ez téves, *Sol helyett Rol(andus)nak kell állnia*; 1243. (január 29-ikétől november 26-ikáig) nyitrai és 1244 június 15-ike óta soproni főispán.² Hogy 1246-ban is lett volna Sopronmege főispánja, azt az okiratok ugyan nem mondják, de biztosra vehetjük, hogy az volt, mert ez év eseményei bizonyítják. Ő védelmezte 1246-ban a pozsonyi és soproni várat osztrák II. Frigyes

¹ Árpádk. új okmtár, VII. k. 117. l.

² Anjoukori okmtár, III. k. 290 l. Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 250., 293., 324., 388. ll., XI. k. 406. l. Árpádkori új okmtár, II. k. 144. l. VII. k. 133., 137., 157., 169. ll., XI. k. 340. l., XII. k. 689. l.

herczeg támadásai ellen és midőn a herczeg és IV. Béla között Bécsujhelynél döntő harcra került a dolog, ő volt az, kinek kipróbált kezébe Béla a főparancsnokságot bizta; tudvalévő dolog, hogy a csata Frigyes halálával végződött.

1247 június 2-ikán és október 28-ikán Roland az országbíró,¹ de sokáig meg nem tartja e tisztséget, mert 1248 második felében a legmagasabb méltóságot, a nádori tisztet kapja, melyet — pozsonyi főispáni állásával egybekötve — (ritka eset akkori időben!) félbeszakítás nélkül 1260 őszéig kezében tartott.² Igaz ugyan, hogy IV. Béla 1257 december 18-ikán³ Roland volt országbíró és jelenlegi nádornak 1256 október 17-ikén kiállított ítéletét⁴ megerősíti, de az 1256. kelet *lehetetlen, hogy helyes legyen.* Czáfolhatatlanul be van bizonyítva számos okirattal, hogy Roland 1256 június 24-ikén és november 6-ikán nádor és pozsonyi főispán volt. Miután azonban 1247-ben vele mint országbíróval találkozunk, alig szenvedhet kétséget, hogy fennebbi ítélet 1246-ból való, a mi annál valószínűbb, a mennyiben az 1246-ban szerepelt országbíró: Gutkeled nb. István még 1246-ban a nádori méltóságot kapta; ennek következtében megüresedett az országbírói hivatal s nincs arról tudomásunk, hogy azt más, mint Roland kapta volna.

Nádori és pozsonyi főispáni állásában érte őt azon felette fontos megbízás, hogy először (többekkel együttesen) 1254-ben, azután a kroissenbrunni vésteljes csata után IV. Béla nevében II. Ottokárral az ismeretes békealkudozásokat kezdeményezte és vezette.

¹ Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 454. l.; Árpádk. új okmtár, X. k. 328. l. (év nélkül, *de nem mint a rubrum véli, 1298 körül, hanem 1247-ből* való, mert az okiratban szereplő Osl-nembeliek 1247-ben éltek).

² Fejér, Cod. dipl., IV/II. k. 98., 156., 218., 421. ll. IV/III. k. 18. l., VII/III. k. 34., 35. ll. XI. k. 355. l.; Hazai oklevéltár 18. l.; Hazai okmtár, II. k. 7. l., IV. k. 35. l., VI. k. 60., 84., 89. ll., VII. k. 74., 87. l., VIII. k. 60. l.; Knauz, Mon. Strig., I. k. 400., 425. l.; Soproni okmtár, I. k. 23. ll.; Árpádk. új okmtár, II. k., 209., 216., 228., 233., 245., 256., 258. ll., VII. k. 260., 320., 369., 436., 503., 516., 542. ll., X. k. 425. l., XI. k. 427. l.; Zalamegyei okmtár I. k. 28. l. — Fejér, IV/III. k. 251. (1264) és 307. (1265) ll. téved az évszám-ban, mert Roland akkor már szlavóniai bán.

³ Fejér, Codex. dipl. IV/II. k. 451. l.

⁴ Árpádk. új okmtár, XI. k. 429. l.

A kroissenbrunni csata után, melynek ő, IV. Béla oldalán, a Morva magyar partján szemtanúja volt, a legfőbb országos méltóságok betöltése dolgában nagy változások történtek és miután 1260 november havában Güssingi Henrik már nádor és pozsonyi főispán, kézzelfogható, hogy Roland még 1260-ban más méltóságot nyert. Okiratilag azonban csak 1261-ben látjuk őt a szlavóniai báni széken s ez állásban félbeszakítás nélkül egészen 1267 április 12-ig találjuk; a mellett 1266-ban még spalatói városkapitány is volt.¹

Ez időszak nagy és fényes pályájának legnehezebb részét képezte. Béla és fia, István, között a XIII. század hatvanas éveinek első felében kitört nyílt viszályok alatt Roland az István iránti jóakarát oly ügyesen tudta érvényesíteni, hogy mind a mellett állását egészen 1267-ig megtarthatta; 1267-ben azonban sikerült egynéhány elleneinek őt Bélánál annyira kegyvesztetté tenni, hogy báni méltóságától megfosztotta s innen magyarázható, hogy a nagyérdemű férfiú, korának egyik legnemesebb alakja, 1268 óta IV. Béla alatt már nem kapott országnagyit hivatalt.

V. István trónraléptével ismét az események előtérén találjuk; igaz ugyan, hogy István alatt sem kapott országos közhivatalt, de találkozunk vele diplomata téren.

Már Istvánnak Székesfejérvárt történt koronázása alatt az ott összegyűlt főrendek Roland érdekében oly nagyszerű bizalmi manifesztációt rendeztek, hogy István annak behatása alatt majdnem apotheozissá vált okirattal² Rolandnak a körösmegyei kemléki várt és ennek hozzátartozóját adományozta.

Az 1271-ben lezajlott események Rolandot a politikai mozgalmak előtérbe tolták. II. Ottokár és V. István megunták már az e nyár folyamában köztük hosszasan és változó szeren-

¹ Fejér, Cod. dipl. IV/III. k. 156., 260., 325., 429. ll.; (a 132. lapon az 1263. évszám téves.) Hazai oklevéltár, 41. l.; Hazai okmtár, VII. k. 94. l., VIII. k. 88., 95., 104. ll.; Soproni okmtár. I. k. 25. l.; Árpádk. új-okmtár, III. k. 106., 153. ll., VIII. k. 73. l., XI. k. 496. l. (határozottan mondja, hogy Roland már 1260 végén más mint a nádori méltóságot kapott) 510., 538., 543., 560., 562., 571. ll.

² Fejér, Cod. dipl. VII/I. k. 12—16. ll.

csével folyt harcot és komolyan szándékoztak, hogy elejét vegyék minden további háboruskodásnak. Roland mindjárt kezdettől fogva Pál veszprémi püspökkel együttesen meg volt bízva az alkudozásokkal, mire júniusban még Aba (?) nb. Egyed tárnokmester, Karácson titeli kanonok és Benedek aradi prépost és kir. alkanczellár hozzájuk csatlakoztak. Az általuk és a cseh király megbízottjai által létrehozott békeokiratot V. István aztán 1271 július 3-ikán pozsonyi táborában szentesítette.¹

V. István halála a legfőbb országos méltóságok állandóságán nagy rést ütött, s így találjuk meg Rolandot a tényleges országnagyok sorában. 1272 november 26-tól 1273 márczius 30-ig nádor és macsói bán,² de a magyar udvarnak akkori időben erősen ingadozó áramlatai nem engedtek az országnagyoknak sok időt. 1273 májusában más lett a nádor s Roland egyelőre hivatal nélkül maradt, — csak hogy ez sem tartott sokáig, a mennyiben 1273 június 7-től október 26-ig megint a nádori széken találjuk.³

Utódja szintén nem ült sokáig e széken, mert Roland 1274 december havában csak megint a nádor,⁴ mely méltóságban (a mellett még soproni főispán is) 1275 június 4-ig — de most már utoljára — találjuk.⁵ A helyett a vas megyei főispánsággal kellett megelégednie, melyet 1275 júniusában kapott.⁶ 1275 december 4-ikétől 1276-ig azonban már megint magasabb állást kapott, a mennyiben a királyné tárnokmestere

és Szánamegye főispánja.¹ 1277 augusztusában országbíró,² de mivel őt 1277 november havában már Pécz Dénes váltja fel és 1278-ban róla már mint halottról beszélnek, kétségtelen, hogy a nagyérdemű férfi 1277-ben halt meg. 1277 július 13-ikán még tagja volt azon magyar küldöttségnek, mely András királyfinak Habsburgi Klementinával való eljegyzését Bécsben közvetítette.

Nejét nem ismerjük; túlélte férjét. Gyula országbíró tanúsítja t. i. 1278 márczius 2-ikán, hogy néhai fivérének, Roland bánnak fiai pozsegamegyei Orjavicza birtokukat anyjuknak, Roland bán özvegyének átengedték.³

Két fia volt: Ratold és Mátyás.

Ratold legelőször 1266 április 11-ikén merül fel; akkor már elvált nejétől, Sándor comes leányától s ez már Frangepán Jánosnak a neje.⁴ *Mátyás*-sal 1278 márczius 2-ikán találkoztunk. Azóta mindkét fivér igen gyakran fordul elő közösen, utoljára egyenesen 1290-ben, midőn veszprémmegyei, perei birtokukat eladják. 1293-ban Pozsegamegyében fekvő, gromacsni birtokukat örökítik el; 1296 áprilisában olvasuk, hogy Roland bán fia, Ratold mester szőlősi birtokán, melyet a Mátyással eszközölt felosztás alkalmával kapott, 34 hold földet a veszprémi káptalannak zálogba adott. Ezen eladások és elzálogosítások eléggé bizonyítják, hogy a két fivér atyjuktól örökölt és szerzett birtokaival nem igen takarékosan gazdálkodtak.

Ratoldnak esetleges utódai ismeretlenek; Mátyásnak csak Olivér nevű fia volt.

Ez *Olivér* 1336-tól 1357-ig a királyné udvarbírája, a mellett 1347 óta tárnokmester és több vármegye (Fejér, Zólyom, Vas, Sopron, Szatmár és Ugocsa) főispánja. Fiai: *István*, *János*, *Roland*, *Miklós* és *Ferencz* 1366-ban fordulnak elő; István akkor ó-budai prépost. János 1366-ban Somogymegye főispánja, előfordul még 1382-ben. Olivér fiai *Eusták* (?), *János* és *Ferencz*

¹ Árpádk. új okmtár, III. k. 247—255. ll. Fejér. Cod. dipl. V/II. k. 100. l.

² Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 51., 57. ll.; Hazai oklevéltár, 65. l.; Hazai okmtár, VIII. k., 148. l.; Árpádk. új okmtár, IX. k. 3., 5., 11. ll., XII. k. 71. l.; Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 32. l.

³ Hazai okmtár, II. k. 11., 14. ll., VIII. k. 152., 153. ll.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 21., 23. ll., IX. k. 19., 22., 23. ll., XII. k. 76., 85., 90. ll.

⁴ Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 2., 219. ll.; Hazai okmtár, VIII. k. 170. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 38. l., IX. k. 75. l., XII. k. 113. l.

⁵ Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 240., 245. ll., VII/II. k. 39. l.; Knauz, id. m., II. k. 50. l.; Suppl. Annal. Scepus. II. k. 13. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 52. l., XII. k. 116. l.

⁶ Hazai okmtár, VI. k. 207. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 50. l., XII. k. 115. l.

¹ Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 256., 278. ll.; Hazai oklevéltár, 72 l.; Hazai okmtár, VII. k. 161. l.; Knauz, id. m., II. k. 53. l.; Árpádk. új okmtár, IX. k. 114., 117. ll., XII. k. 135., 144. ll.; Zalai okmtár, I. k. 84. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 227. l.

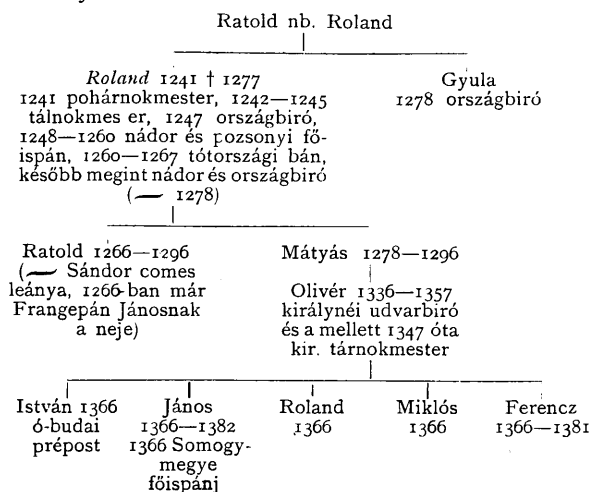
³ Árpádk. új okmtár, XII. k. 234. l.

⁴ U. ott, XI. k. 562. l.

1381 november 5-ikén az «apostaghi» nevet viselik.¹

Az eddigiek szerint a következő táblát rajzolhatjuk:

V.

Az első (Pécz nb.) Marczaliak.

A Pécz nemzetség első tagjaiként 1240 április 2-ikán *Márk*, *Mátyás* és *Domonkos* szerepelnek, midőn azt állítják, hogy a veszprémmegyei Kajár helység az ő ősi birtokuk és IV. Béla ez állítás ellenében a nevezett jószágot a bakonybéli apátságnak ítéli.² *Mátyás fiáról* 1265-ben tesznek említést, de az illető okirat³ — sajnos — meg nem nevezi őket; csak annyit mond, hogy Mátyás fiai a zalamegyei Zsigér falu mellett birtokosok. Domonkos esetleges utódairól mit sem tudunk.

Márk még 1275 júl. 27-ikén szerepel és akkor mint Peech nb. Márk comes fia megkapja csere útján IV. Lászlótól a zalamegyei «Pazaka» földet,⁴ melyért a már régen birt Jurk nevű falut a királynak adta. Miután «Pazaka» helység sem 1275 előtt, sem utána az okiratokban nem említetik, miután a Zala folyó mentén feküdt és miután száz évvel később (1374)⁵ bizonyos Lorándot pozbai birtokosnak ismerjük és Berzenzei Loránd tényleg 1374-ben mint Pécz nb.

¹ Fejér, Cod. dipl. IX/V. k. 459. l.

² Arpádk. új okmtár, II. k. 100. l.

³ Hazai oklevéltár, 46. l.

⁴ Zalai okmtár, I. k. 76. l.

⁵ Id. h., II. k. 120. l.

Márk dédunokája és zalamegyei birtokosként szerepel, világos, hogy a nyomtatott okiratban említett Pazaka, az ismert zalamegyei Pozva helységgel azonos. Arra pedig, hogy az 1275-ben szereplő Márk az 1240-ben előfordulóval azonos, szolgáljon ama körülmény, hogy Pécz nb. Márk fia, Gergely, már 1266-ban felnőtt ember, holott ez, ha az 1240-ben szerepelt Márkot nagyatyjának vennők, időszámítási szempontból nem igen volna valószínű.

(II.) Márk comesnek a veszprémi káptalanak 1289 szeptember 17-ikén kiállított oklevele szerint¹ négy fia volt: Gergely, István, Lukács és Apor.

Apor 1283-ban erdélyi vajda és szolnoki főispán; 1284 november 26-ikán címzetes vajdaként a királyi tanácsosok sorában foglal helyet. Azon túl sem az országnagyok, sem a királyi tanácsosok sorában nem találjuk, mert a Güssingiekkal együtt a királyelleniek pártját fogta. 1286 végén a pozsonyi várat elfoglalván, innen a királyi hívek birtokait mindaddig pusztította, míg általuk legyőzve, megsebesült és futásnak indult. III. András uralkodása kezdetén «Apor mester» a zalamegyei Keszthelynek birtokosa. 1291 okt. 9-ikétől 1292 március 23-ikáig Pozsonymegye főispánja, 1293 július 11-től 1297-ig országbíró, 1298 július 29-ikétől 1299 május 2-ikáig nádor. Utoljára ráakadunk 1304 augusztus 24-ikén, midőn mint címzetes nádor Károly király pártfogóival egyetemben Rudolf osztrák herczeggel szövetségre lép.² 1304 után elvész a nyoma. Tőle származnak az Ibrányiak és a Pécziek.

Lukács 1289-től 1291 július 10-ikéig Zalamegye főispánja és (1291 július 10-ikén, királynéi tárnokmester, 1291 október 9-ikén csakis királynéi tárnokmester, 1298 július 29-ikén ismét Zalamegye főispánja s ez az utolsó róla szóló hír.³ Tőle

¹ L. Palóczy Mátyás nádornak 1435-ben kiállított és gyűjteményemben lévő ítéletlevelét. V. ö. Századok, 1897. évf., 364., 365. ll.

² Fejér, Cod. dipl. V/III. k. 344. l., VII/V. k. 502. l. (tévesen 1292-re téve), VIII/I. k. 160. l.; Hazai okmtár, VI. k. 443. l., VII. k. 211., 344. ll., VIII. k. 380. l.; Knauz, id. h., II. k. 318. l.; Arpádk. új okmtár, IV. k. 262. l., IX. k. 385. l., X. k. 31., 70., 197., 261. ll., XII. k. 451., 510., 56. ll.; Zalamegyei okmtár, I. k. 101. l.

³ Fejér, Cod. dipl. VII/V. k., 502. ll. (tévesen 1292-re téve). Hazai okmtár, VI. k. 346. l., VII. k. 220. l.; Arpádk. új okmtár, XII. k. 510. l.; Zalamegyei okmtár, I. k. 101. l.

származnak a Devecseriek, a Kustániak, a Tádékaiak, mely utóbbiak később (1353-ban) a «Szentgyörgyi» nevet viselik.

István-ról, kit a későbbi kútfők kivétel nélkül mindig «Lég» Istvánnak neveznek, csak azt tudjuk, hogy 1296-ban fivérével, Gergelylyel együttesen királyi adományozásban részesül. Négy fia volt: István, Demeter, Márk és János, kik 1330-ban a nemzetségbeli rokonukkal, Marczali Istvánnal birtokot cserélnek. Odaadják Istvánnak a veszprémmegyei Marost, a zalamegyei Hidvéget és Borolföldet, s megkapják Istvánnak körösmegyei Musina, Migléc és Csezmicze nevű birtokait.¹

Lég István utódai felveszik a (somogy megyei) *Berzenczei* nevet. Unokája, Márk fia Roland (Loránd) folytatja a családot.

Gergely, Márk fia, 1266-ban kitüntette magát V. Istvánnak egyik bolgár hadjáratában, melyben főparancsnok minőségben a bolgár Vrača (Vrchov) várt bevette.² István trónra léptével országos méltóságot nyert, a mennyiben 1270-től 1272 augusztus 3-ikáig a királynéi tárnokmesteri és a vasmegyei főispáni állásban találjuk.³ István halála után Gergely az özvegy királyné elleneihez pártolván, rokonával, Egyeddel, volt kir. tárnokmesterrel és pozsonyi főispánnal a cseh Ottokár udvarára szökött.⁴ Itt azon-

ban nem sokáig tartózkodott, mert már 1272 november 27-ikén megint Magyarországon találjuk, hol a barancsi és kučevoi bánági hivatalt 1273 május 14-ikéig viseli.¹ 1273 május 12-ikétől 1274 szeptember 25-ig megint Vasmegeye (és 1273 június 26-ikán Pozsegamegye) főispánja,² mely állásban alkalmat nyit Gyórt (1273 nyarán) visszafoglalni és számos ellenséget fogságba ejteni.³ 1274 február 18-ikán csak mint címzetes bán működik választott bíró minőségében, bizonyos somogy megyei birtokügyben.⁴ 1275 június 17-ikén és július 27-ikén somogy megyei főispán és címzetes bán,⁵ de ez év végén felváltja őt Moys országbíró, ki a somogyi főispánságot 1276 márczius 25-ikéig kezében tartja. Gergely bánt csak 1276 augusztus 9-ikétől találjuk e főispáni széken 1277 első feléig.⁶ IV. László alatt nem találjuk őt többé az országnagyok sorában. László mondja ugyan egyik okiratában,⁷ hogy Gergely bán országbíró bizo-

előtt, vész el, holott a többi 4 fivér még 1289-ben is él. Ha már most Egyedet Gergely fivérének vesszük, magától értetődik, hogy Aba fia Aba nem nemzetségbeli rokona, s hogy Egyedben szintén a Pécz nemzetség egyik tagját kell hogy felismerjük, a mi azon körülménynél fogva, hogy Gergelylyel azonos érdekeket ápolt, — hogy Gergely a Fejérenél V/III. k. 157. lapján olvasható okirat bizonyossága szerint az 1273-ban Győr előtt magát kitüntetett vasmegyei főispánnal azonos és hogy Pécz nb. Márk fia Lukácsnak szintén Egyed nevű fia lett, nagy valószínűséget nyert.

¹ Hazai oklevéltár, 65. k.; Hazai okmánytár, VIII. k. 148. l.; Knauz id. m., II. k. 21. l.; Árpádkori új okmtár, IX. k. 5. l., XII. k. 11. l.; Gróf Zichy cs. okmtára, I. k. 33. l.

² Fejér, V. k. 2., 154., 238. l. (tévesen 1275.); Hazai okmtár, II. k. 11. l., VI. k. 189., 197., 200., 202., 205. ll. (tévesen 1275); VII. k. 141., 142., 143., 144. ll. VIII. k. 152., 155., 159., 164., 168. ll.; Knauz, II. k. 30., 32., 43. ll.; Tkalčič, Mon. civit. Zagrab. 47. l.; Árpádkori új okmánytár, IV. k. 23. l., IX. k. 18., 22., 34., 51., 54., 60., 63. ll., XII. k. 76., 78., 80., 84., 92., 93., 100. ll.; Zichy cs. okmtára, I. k. 35. l.

³ Fejér, Cod. dipl. V/III. k. 157. l.

⁴ Árpádk. új okmtár, IX. k. 48. l. (év nélkül), v. ö. id. h., 222. l.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 209. (tévesen 1274), 248., 397. ll. (tévesen 1277); Hazai okmánytár, VI. k. 207. l., VIII. k. 179. l.; Árpádkori új okmtár, IX. k. 115. l.; Zalai okmtár, I. k. 78. l.

⁶ Fejér, V/II. k. 366. l.; Knauz, II. k. 59. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 94. l., IX. k. 185. l.

⁷ Árpádk. új okmtár, IX. k. 553. l.

¹ Zalamegyei okmtár, II. k. 98., 99. l.

² Fejér, Cod. dipl. V/III. 157. l.

³ Fejér, Cod. dipl. V/I. k. 138. l.; Hazai okmtár. I. k. 57. l., V. k. 46., 48. ll., VI. k. 185. l., VIII. k. 145., 439. ll. Tkalčič, Mon. civ. Zággráb, 47. l.; Árpádk. új okmtár, VIII. k. 287., 301., 343. (tévesen György), 346., 380., 382., 384., 386., 389., 390., 393. ll., XII. k. 50., 53., 71., 695. ll. Zichy cs. okmánytára, I. k. 30. l.

⁴ A régiebb irodalom Egyedet és Gergelyt «Budaméri»-nak nevezi; újabb íróink is hozzá vannak szokva, hogy Egyedet és Gergelyt Aba nb. fivéreknek tartásák. Ennek némi okirati támaszát találjuk a Hazai okmánytár VII. k. 141-ik oldalán, hol Gergely, Vasmegeye főispánja 1273 május 27-ikén Egyed macsói bán testvéreként (frater) szerepel és Wenzel VIII. k. 379. lapján, hol Egyed tárnokmester és pozsonyi főispán 1272-ben a felvidéki Aba fia Abát szintén testvérének mondja.

A mi már most a kettő közötti «fraternitas»-t illeti, nincsen kizárva, hogy Egyed és Gergely édes fivérek lehettek, mert a veszprémi káptalannak 1289-ben adott nyilatkozata, mely szerint Pécz nb. Márknak Lukács, Gergely, István és Apor nevű fiai voltak, az ötödik fiú, Egyednek létezését még ki nem zárja. Egyed 1289-ben már alig volt életben, mert nyoma már sokkal előbb, 1289

nyos birtokügyben szerepelt, de az évet meg nem jelöli (úgy látszik azonban, hogy 1285). 1283-ban László részéről birtokadományozásban részesült, de Fejér (V/III. k., 157. l.) az adományozott jószágokat meg nem nevezi.

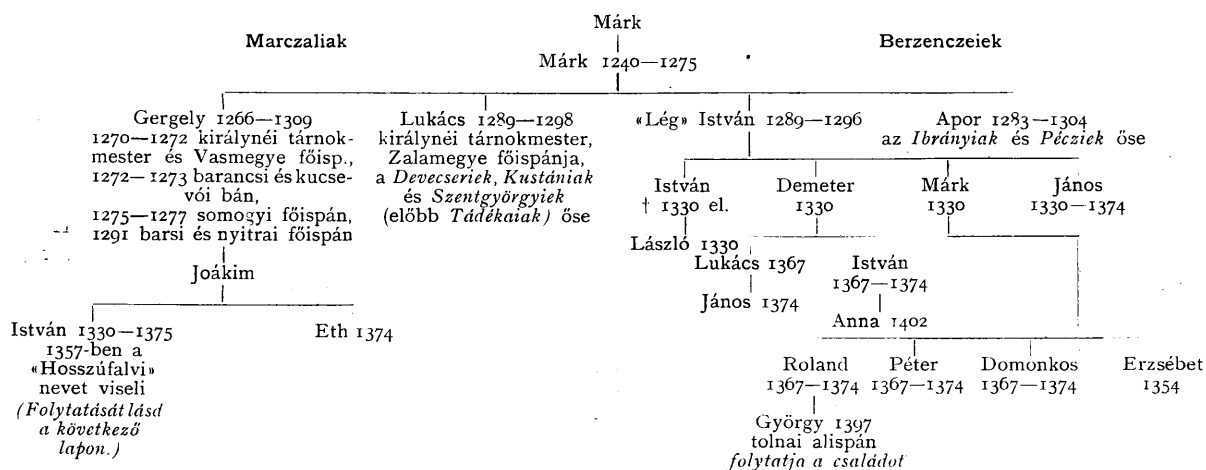
III. András alatt megint találjuk őt a közszereplés terén. 1291 július 10-ikétől október 9-ikéig címzetes bán, Bars- és Nyitramegye főispánja s e minőségben Csák nb. Domonkos volt nádorral egyetemben megköti augusztus 26-ikán Haimburgban az András és osztrák Albert között kitört háború után a békét.¹ Mindennek daczára megszűnik e nagy ténykedésével III. András alatti szereplése, mit csak így lehetne magyarázni, hogy a békekötés után esetleg András elleneihez szegődött.

1296 október 6-ikán azonban a király kegyelmében találjuk.² András e napon okiratot állít ki, melyben tekintetbe vévén László fiainak, István, László és Ugrinnak (somogy megyei emberek, a Torvajaiak és a torvaji Ugronok ősei) hűtlenségét, különösen pedig, hogy Márk comes fiainak, Gergely bánnak és (Lég) Istvánnak birtokain garázdálkodtak, ezért összes birtokaikat s ezek közt a magbanszakadt Peech birtokait, melyeket eddig hatalmasul elfoglaltak, tőlük el-

veszi s Márknak nevezett fiainak adományozza. Ez oklevélre azonban megjegyzendő, hogy Garai Miklós nádor ítéletlevelében 1433-ban az oklevélnek azon részét, hol «*possessiones Peech sine herede decedentis*» mondatik, hamisnak mondja; szerinte eredetileg úgy lett volna írva: «*possessiones Petri sine herede decedentis*», mert itt a Peech szóban csak az első két betű P és e valódi, a többi betű pedig bárki előtt is későbbi vakarás és edzés által bepiszkoltnak tűnik fel.

Utoljára 1309 július 21-ikén akadunk reá,³ mely napon mint címzetes bán, Szenyéri Pongrácz, Eddei Péter, Győr nb. Ders és Bertold fia, Domonkos társaságában a (somogy megyei) terebezdí birtok ügyében választott bírói minőségben működik.

Egyetlen fiáról, *Joákim*-ról, csak azt tudjuk, hogy Güssingi Gergely fia, András, Károly király idejében bizonyos várát elfoglalta és hogy Joákim rokona, Bés bán fia, László, akkor András fogságába került.² Joákim-nak két fia volt: István és Eth. István legelőször 1338 május 19-ikén szerepel «*Marczali*» néven;³ tőle származnak a hírneves Marczaliak, kiknek nemzedékrendjét a következő tábla ábrázolja:

¹ Fejér, Cod. dipl. VI/I. k. 180. l.; Hazai okmtár, VII. k. 219. l., VIII. k. 306. l.; Árpádk. új okmtár, V. k. 25. l., XII. 510. l.

² Árpádk. új okmtár, V. k. 150. l.

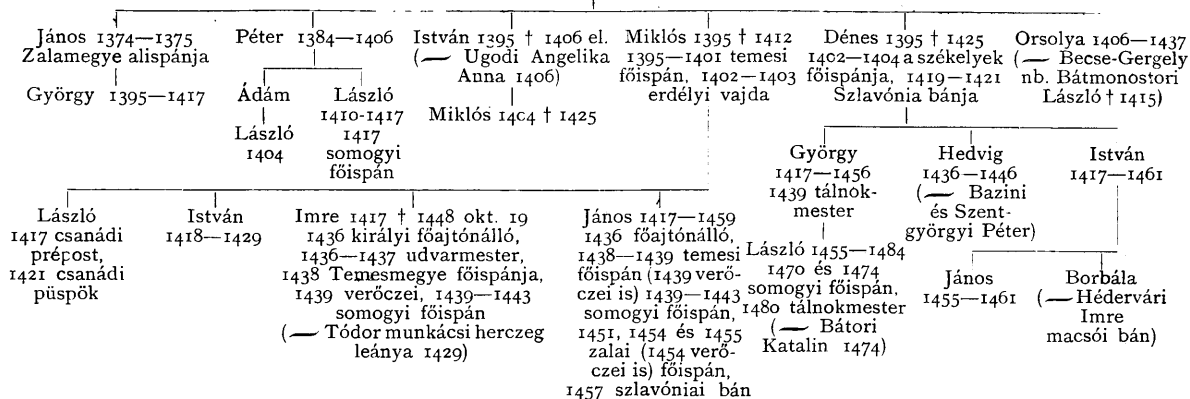
¹ Knauz, id. h., II. k. 602. l.

² Sopronm. okmtár, I. k. 86. l.

³ Anjoukori okmtár, III. k. 462. l.

István

VI.

A vöröskői és óvári Wolfurt család eredete.

Tudjuk, hogy a külföldi Wolf(a)urt-család ősei I. Lajos király idejében, különösen pedig annak olasz hadjáratai alatt Magyarországon kitüntették magukat,¹ de a család eredetét és hazáját maig még nem ismertük. Jelen soraimmal akarom e kérdést tisztára hozni, megjegyezvén egyuttal, hogy az idevágó adatokat többnyire Ströhl H. G., ismert bécsi heraldikus szívességének köszönhetem.

Wolfurt jelenleg a volt bregenzi grófságban fekvő község, a mellette fekvő hasonló névű vár ma csak romban hever. A «Wolfurt»-család valamikor Vorarlbergben, az Ach-völgy torkolatán, Bregentzöl egy órányi távolságban lakó lovagi nemzetség sarja volt.

Legrégibb tagjai sorából ismeretesekek:

1. Wolfurti **Cunrad**, ki a 13-ik században a Ragaz felett fekvő pfäverszi zárdának egy családi címerével díszített kelyhet adományozott.
2. **Cuonrad** 1265-től kezdve pfäverszi apát, † 1282.
3. **Rudolf** 1295 december 28-ikán, kinek Ueberlingenben (a Bodentó mellett) is voltak birtokai.
4. **Egelolf** 1325—1330 pfäverszi apát.
5. **Wölfi** (Farkas) 1344 január 21-ikén.
6. **Burkard** 1348.
7. **Henrik** 1353 május 2-ikán.
8. **Ágnes** (1364—1390) lindai (a Bodentó mentén) fejedelemsasszony.

¹ V. ö. a Turul 1892. évfolyamában (69—72. ll.) e családról közzétett dolgozattal.

9. **Burkard** (1386—1416) pfäverszi apát.

10. **Klára** (1392—1410) lindai fejedelemsasszony.

1402-ben a család anyagi hanyatlása már nagymérvű. Wolfurti **Hans** (János) 1402 december 12-ikén wolfurti várának felét s a hozzátartozó földeket és jogokat 500 font filléért V. Henrik mereraui apátnak és annak konventjének örökös birtokába bocsátja. Wolfurti **Ulrik** és **Wolf** (Farkas) giesseni várukat 1405-ben 3000 forintért a lindai ispotálynak adja el. A XVI. század első felében az egész wolfurti kastély vétel útján már Kilián st.-galleni hercegapát († 1530 augusztus 30.) kezébe került.

Tudjuk, hogy az okiratok a család magyarországi ágának nevét némelykor «*Wolfurt*» alakban is írják és hogy 1351 és 1365 között az Ulrik, Konrád, Rudolf és Eglolf nevek a család ez ágában dívók voltak, s így tehát nem szenvedhet kétséget, hogy *Lajos király vitézei a vorarlbergi Wolfurt-család ivadéka*.

Hátra volna még a családi címérkéje.

Az ősrégi Wolfurt-család címere a 13-ik században: kék farkas arany mezőben; így mutatja pl. a Konrádtól a pfäverszi zárdának ajándékozott kehely; a farkas is felugró állásban van rajzolva.

Ágnes lindai fejedelemsasszony (1364—1390) címérében járkáló farkast látunk. A köriratból még «S. DICTI. WOLFVRT» olvasható.

A felugró farkast a lindai nemzetségi könyv is mutatja; szintúgy Henriknek 1353-ból való pecsétje. A zürichi címertekercs (298. sz.) pedig következő címert mutat: ezüst pajzsban víz hullámok felett két egymás felett futó kék

farkas; sisakdísz: kék farkasfej. Grünenberg Konrád címerkönyve (Konstanz, 1483) a családnak két ágát ismeri: a Lindau melletti giesseinit és a wolfurtit. Előbbinek a címere nála: arany mezőben kék fennálló farkas, a sisakon kék farkassal kirakott arany szárny; utóbbi ágé pedig: aranyban barna farkas, sisakon növekvő és a takaróba átmenő farkas. A berlini «Herold»-egylet címer-kódexe szerint a család Churvalen és Graubündenben lakott; címere a következő volt: aranyban barna farkas, a sisakon fekete farkasnyak; sisaktartó: fekete-fehér.

Ströhl véleménye szerint a zürichi címerterkersen és Rudolfnak 1295 december 28-ikán kiállított okiratán lévő pecsétjén található két farkassal kirakott pajzs az eredeti címer. A variációk valószínűleg a család szétágazásainak folyománya. Megjegyzendő, hogy azon későbbi Wolfurt-családok tagjainál, kik a régi lovagnemzetséggel semmi vérbeli összeköttetésben nem voltak és csak birtokaikon alapuló jogutódságuk révén a Wolfurti nevet viselték,¹ szintén farkas képezi a címer főalakját.¹

A magyarországi ágra nézve csak annyit tudtam kipuhatolni, hogy Wolfurti Ulrik, mosony-, sopron- és vas megyei főispánnak 1351 május 4-én kiállított, jelenleg Sopronban őrzött okiratának pecsétjén (onnan nyert értesítés szerint) rézsutos pólyával osztott pajzs és mindegyik felén (az egyikben 3, a másikban 5) az ismert Anjou-liliomok láthatók.

E címereltérés azonban a tiroli és magyar családok azonosságát alig teszi kérdéssé. Mert egészen eltekintve attól, hogy Ulrikon kívül a többi magyar családtagok tán a farkast használták címeralaknak, a liliomok (ha ugyan liliomokkal van dolgunk) eredete könnyen érthető, a mennyiben elhihetjük, hogy Ulrik e címert csak Magyarországon érdemei elismeréséül királyi hála jeléül kapta s hogy ennek következtében családjának ősi címérét mellőzte.

Záradékol legyen még kiemelve, hogy Héderváry Miklós leánya, Katalin, Wolfurti II. Ulriknak a neje.

¹ Ezekről is vannak adataim, de helyszűke miatt be nem vettem.

VII.

Sinister (Balog) Miklós és utódai.

1249 május 23-ikán¹ megjutalmazza IV. Béla király *Miklóst*, István trónörökös tárnokmesterét és Dubiczamegye főispánját. Korábbi hivatalos pályáját nem ismerjük. Egy Miklós előfordul 1237-ben és 1240-ben Kálmán herceg tárnokmestere és (1240-ben) tótországi banként, 1247-ben egy-egy Miklós Zala- és Vas megyének főispánja, de vajjon e Miklósok egyike a dubiczai főispánnal azonos-e, nem tudjuk.

Midőn Miklós 1249-ben a királyi adományozásban részesült, akkor már igen érdemdús multra tekinthetett vissza. Részt vett 1241-ben a sajói ütközetben, elkísérte Bélát a partvidékre, honnan több követségi ügyben többször útra kelt, harczolt (1244—1246) a boszniai hæreticusok ellen és részt vett 1246-ban a Frigyes osztrák herceg ellen Bécsújhelyen vívott csatában. Mindezen érdemeiért megkapta fennebbi napon a baranyamegyei szársomlyói várt és a várnépek harsányi földét. 1251 november 23-ikán és 24-ikén kir. asztalnokmester, mely minőségben 1254-től 1256 február 15-ikéig találjuk.²

1255-ben maga nevezi magát «Sinister» Miklósnak, a mi a magyar «Balog»-nak megfelel;³ de minden más bizonyíték hiányában még *nem szabad őt ennek alapján a Meissenből bejött Balog nemzetség tagjának, a Szécsiek rokonának tekinteni* és pedig azért sem, mert a Balog melléknevet kivülről még más árpádkori ember is viseli, és mert a Balog-nemzetség birtokai Gömör-megyében feküdtek, holott az 1249-ben kiállított okirat elég világosan kimondja, hogy Miklósunk rokonsága szintén Baranyamegyében, Szársomlyó és Harsány vidékén birtokolt.

1256 után már nem találjuk őt az országnagyok sorában; az asztalnokmesteri hivatal tulajdonosa 1256 augusztus 25-iktől 1258-ig az ismert Moys, a későbbi nádor, az 1258-ig működött hasonló nevű vas megyei főispán pedig tőle különböző ember; az 1262-ben szereplő Miklós, szabolcsi főispán, V. István embere azonban talán

¹ Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 50. l.

² Fejér, Cod. dipl. IV/II. k. 218. l.; Hazai okmtár, V. k., 26. l.; Árpádk. új okmtár, II. k. 262., 264. ll. VII. k. 371. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 63. l.

azonos lehetne vele. A legnagyobb valószínűség pedig a mellett szól, hogy 1256-ban meghalt. 1265-ben mondja IV. Béla,¹ hogy Sinister Miklós comesnek valamikor a baranyamegyei Gétmonostor kegyuraságát adományozta, mely kegyuraság Miklós kezében, addig míg élt, megmaradt és utána fiainak *Miklós*-nak és *György*-nek birtokába átment. Ebből minden kétséget kizáró módon kiviláglik, hogy *Sinister Miklós asztalnokmester 1265-ben már nem élt s hogy benne az 1270-ben felmerülő Miklós országbíró nem szabad felismernünk*; ez úgy látszik, Gútkeled nb. István bán fia, Miklós, a későbbi bán.

Két fián kívül még egy *Kata* nevű leányt is hagyott maga után, kinek (tolnamegyei) Gyönki Lászlóval kötött házasságából Gyönki László született. Ez az anyja leánynegyede fejében kapott bójai és babócsai (Baranyamegyében fekvő) birtokrészeit 1313-ban Güssingi Miklósnak adta el.²

Fiait, II. *Miklóst* és *Györgyöt*, Béla király 1265-ben említi, midőn mondja, hogy a gétmonostori kegyuraságért őket Szederjes és Monád birtokokkal kárpótolta.³ II. (Sinister) Miklós 1267-ben Mária királynénak udvari embere.⁴ 1270 szeptemberében megerősíti V. István mindkét fivérnek az 1265-ben kiállított okiratot.⁵ Kelet nélküli okiratokban⁶ II. Miklós Győr nb. Óvári Konrád birtokügyeiben szerepel.

II. Miklós fia, *Mihály*, ki szintén kelet nélküli okiratban⁷ Óvári Konrád birtokügyeibe bele van keverve, 1287 előtt halt meg, anélkül, hogy fiutódot hagyott volna maga után, mire IV. László király 1287-ben Mihály vejének, Lőrincz nádor fia, Keménynek (a Cseményiek őseinek) a szársomlyói várt a hozzátartozó Ug-Permán, Tótvölgy, Perekcse, Bója, Hidvég és

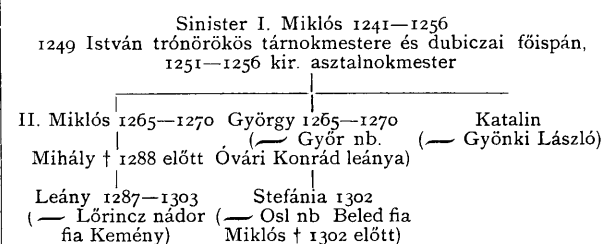
Szentmihálymonostorral adományozta.¹ Kemény özvegye, Mihály leánya, 1303 október havában kinyilatkoztatja, hogy baranyamegyei Fejértó nevű birtoktól, melyet atyjától, Balog Miklós fia Miklóstól (ez tévedés, Mihálynak kell lennie) kapott és férjének, Keménynek hozott s mely férje halála után árva fiai fentartására és két leánya kiházásítására reá szállt, nyomasztó inség miatt rokonának (baranyamegyei) Hencsei András fia Lászlónak elzalogosította s miután ki nem válthatja, előörökíti.²

György szintén csak leányt, *Stefánit*t, hagyott maga után, kinek családi viszonyairól a következő adatok szólnak:

a) 1302 július 31-én³ Kemény fiai, Lőrincz és Konrád (a Cseményiek és a Matucsinaiak ősei), harsányi lakosok azon meghagyással idéztek a pécsi káptalan elé, hogy azon okiratokat mutassák be, melyek Sinister Miklós fia, György leányának, Óvári Jakab egyik nőrokonának hitbére és leánynegyedére vonatkoznak.

b) 1302 augusztus 22-ikén⁴ a pécsváradi konvent előtt *Stefánia*, Óvári Konrád unokája (nep-tis), Sinister Miklós fia, György leánya (Osl nb. *Beled*-fia, *Miklós özvegye*) rokonát, Óvári Jakabot, azzal bizza meg, hogy hitbéri, hozományi és leánynegyedi követeléseit Lőrincz nádor fia, Miklós és testvéreinek, Keménynek fiai ellen képviselje.

Sinister Miklósnak nemzedékrendi táblája tehát következőleg alakul:

¹ Hazai okmtár, IV. k. 41. l.

² Zichy cs. okmtára, I. k. 144. l.

³ Hazai okmánytár, IV. k. 42. l.

⁴ Fejér, Cod. dipl. IV/III. k. 401. l.

⁵ Hazai okmtár, IV. k. 48. l.

⁶ Árpádk. új okmtár, X. k. 443. l.

⁷ U. ott, X. k. 442. l.

¹ Hazai oklevéltár, 105. l., v. ö. Fejér, Cod. dipl. VI/I. k. 138. l.

² Anjoukori okmtár, I. k. 63. l.

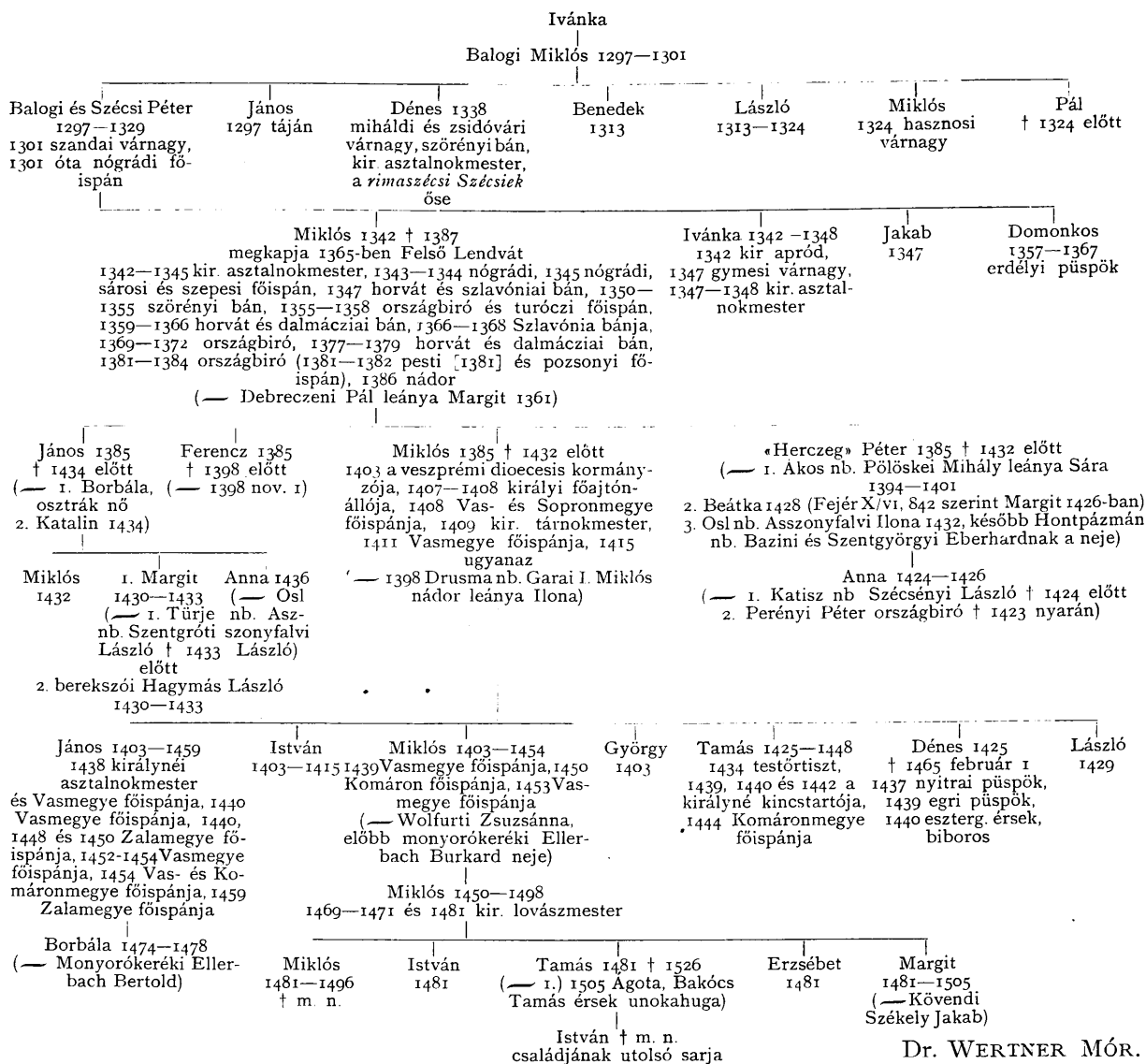
³ Anjoukori okmtár, I. k. 36. l.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 37. l.

VIII.

A Balog nb. felsőlendvai Szécsi család nemzedékrendi táblája.

ERDÉLYI CSALÁDTÖRTÉNELMI ADALÉKOK.

(Második közlemény.)

IV.

A nagyváradi Horváth család.

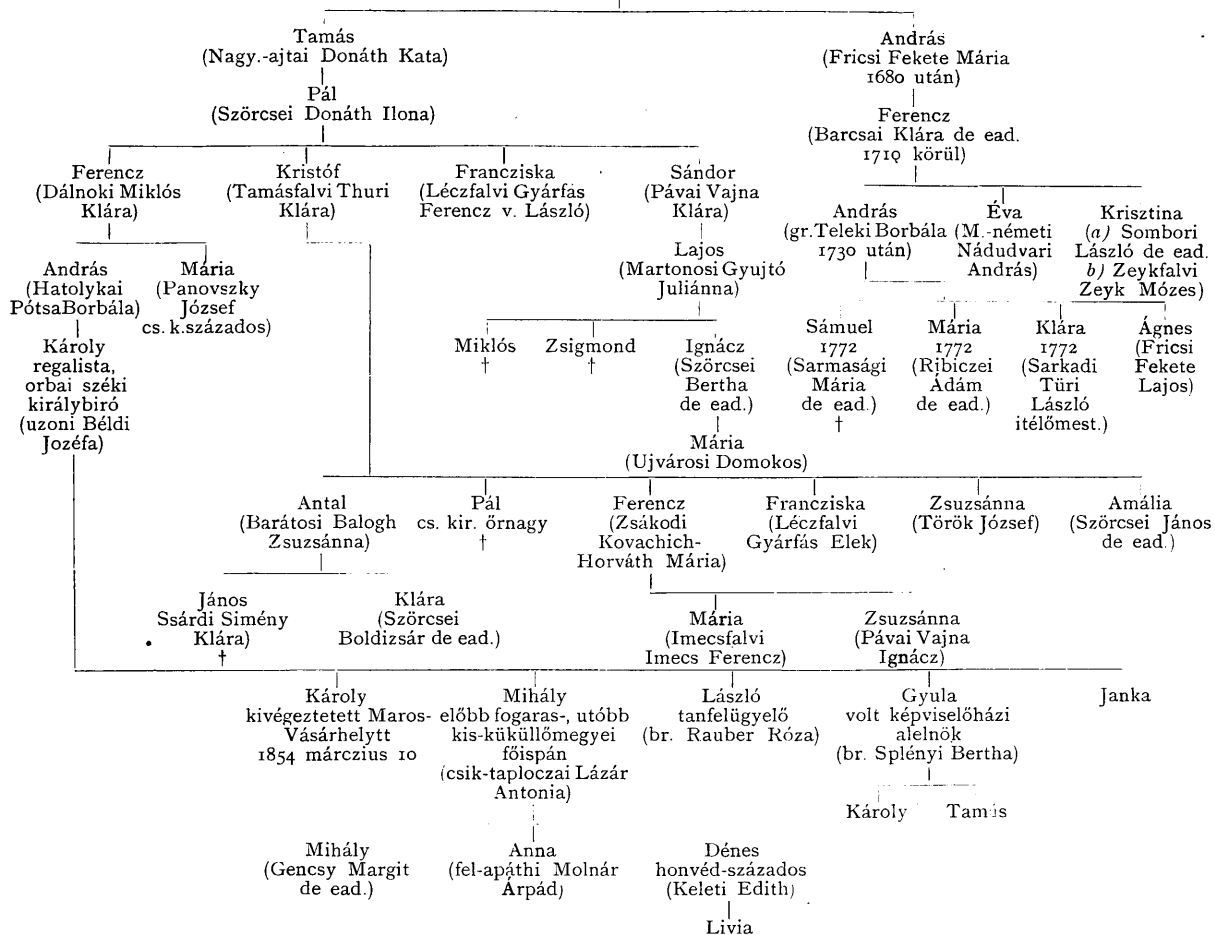
Szintén Erdélyben virágzik, előbb *utsai* előnévvel, mely a régi okmányokban a *nagyváradi* váltakozik, majd aztán a Majtai Dónáthokkal házasodván össze a család, egyik ágának a háromszéki Telek lett fészkévé, hol mint ottani

primorok a *teleki* előnevet is fölvevén, ezen ágát ma már *nagyváradi és teleki* előnévvel látjuk.

A XVII. századbéli mozgalmakban menekült Erdélybe Váradi Horváth Menyhért két fiával, miután protestáns vallásra tértek át s birtokaik elkoboztattak.

Tőlük a következő leszármazás ismeretes:

Horváth Menyhért

A Horváth András és Fricsi Fekete Máriától lejjövő ágnek Fogaras vidékén volt (a Horváth Mihály nyug. főispán ur szivességéből nyert értesülés szerint) birtoka, mely ez ág kihalása folytán a fiscusra szállott, egyéb nem csupán fiágot illető birtokai pedig a levelekkel együtt a leányörökösökre, kiktől a másik ágbeli fiutódok a levéltárt vissza sem szerezhették, mert az 1848/49-iki oláh forradalom azt Oláh-Ujfaluban végleg megsemmisítette.

Ezért ez ágra nézve a család értesülései, melyekből a másik ág nemzedékrendét meritettük, hiányosak is, s az ifjabb Horváth Andrásnak, kit nagyatyjával, az idősb Andrással összetévesztenek, gróf Teleki családból való nőt tulajdonitanak ugyan, de nem Borbálának, hanem Juliánnának nevezik. Már pedig úgy a Teleki grófok nemzedékrendéből, mint a vargyasi Dániel család csak az imént megjelent oklevéltárából kétség-

telenül kiderül, hogy ezen Horváth Andrásné telenül kiderül, hogy ezen Horváth Andrásné gróf Teleki Borbála volt. Fiának Horváth Sámuelnek szintén egy gróf Teleki leányt — Ilonát — tulajdonit hitvesül a családi értesítés, de ilyent a Teleki grófok családfáján nem talállok; s így habár nem lehetetlen, hogy Sarmasági Márián kívül egy gróf Teleki Ilona is neje volt e Horváth Sámuelnek, mivel még sem láttam egészen biztosnak, ezért a táblán mellőztem. Különben ez ágnek nemzedékrendét a Barcsay és Zeyk családok eredeti oklevelei alapján állítottam össze, melyekkel Mike S. genealogiai kézírata is e részben teljesen egyezik.

Van azonban e családnak még egy ága, mely Alsó-Fejérvármegyébe származott, s melynek hozzátartozandóságáról megvan ugyan hagyományos tudomása, de kiágazását nem tudják megállapítani. Ez azon ág, mely Nagy Iván munkájában is előfordul s Nagyvárad Horváth Fe-

renczről, ki Alsófehérben számvevő volt, két fiára, az 1849-iki piskii csatában hősi halált halt Miklósrá, s ennek fivérére Jánosra száll; mely utóbbi Felső-eőri Pyerker Johannát vevén nőül, egyik fia, Miklós, nőtlenül elhalt, a másik pedig, László, Diódon birtokos.

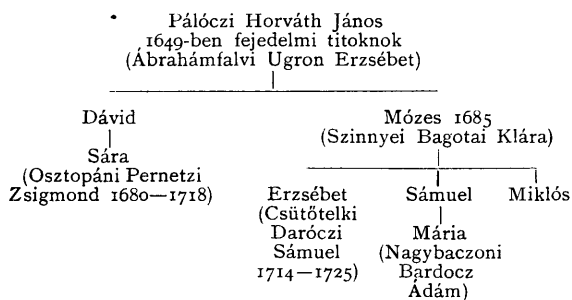
Különben, hogy a közlött családfa korántsem teljes, abból is látható, hogy találunk még Nagyvárad Horváth-leányokat más családok nemzedékrendén, kik itt nem fordulnak elő. Így, miként látni fogjuk, úgy a Zeykek, mint a Gyárfások hitvesei közt is vannak ilyenek, s ezekről megjegyezzük, hogy az egyik Horváth-leányra nézve, ki Gyárfásné lett, a két táblán a keresztnévben eltérés is van.

A család cimere hármass dombon álló daru, mely jobb lábában követ s csőrében halat tart.

V.

A pálóczi Horváth család.

Hogy a Horváth családok sokféleségéből a genealogiai kutatásokra háramló fennebb is érintett nehézségeket lehetőleg oszlatni segítsünk, de iktatjuk azt a — noha alig pár izre terjedő — nemzedékrendet is, melyet ez ungmegyei család Erdélyben szerepelt ágáról a Szentpáli, Ugron és Zeyk családok levéltárainak eredeti okleveleiből biztosan megállapítani sikerült.

VI.

A léczfalvi Gyárfás család.

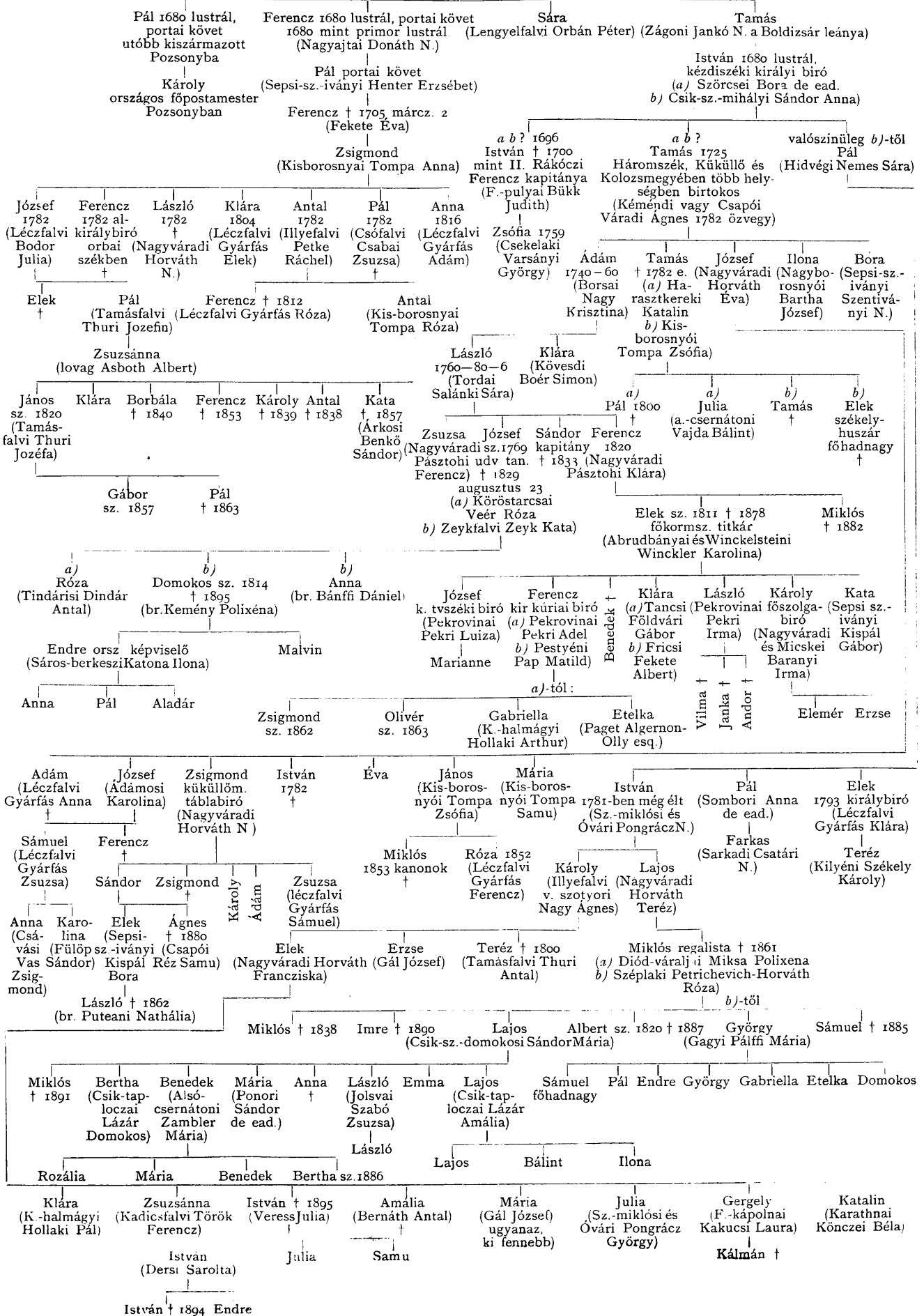
A székely családok genealogiájának megvan azon nehézsége, hogy még a XVI. században is divatozott ott, miként sok oklevélből látható, ama szokás: hogy az atya keresztnévéből lett, «fi» képzővel, gyermekeinek családneve; s így a különféle keresztnévek szerint a belőlük alkotott családnév is izről izre változott, s már az unokatestvéreket is egymástól merőben különböző vezetékneveken említették, míg végre nagy későre, többnyire csak a XVI. század vége felé, vagy a XVII-ben egyik vagy másik iznek elnevezése megállandósult s maradandó családnévvé lett, vagy pedig más állandó vezetéknevezéshez jutottak. Olyanformán volt ez, mint az oroszoknál a «-vics» képzővel ma is divatozó elnevezések; s mivel a régi székely oklevelekben e különnevű nemzedékek összetartozását s eredetét mutatható törzsnév nem igen volt használatban, s mivel úgy az adományozási rendszer hiányánál, mint azon körülménynél fogva, hogy ugyanazon helységben több egymással rokonságban nem álló család volt lakos és birtokos s ezek tagjai vagyoni állapotukhoz képest majd az egyik, majd a másik rendben lustráltak, a helységekről való elnevezés is csak ritkán nyújt biztos támpontot: ez okok következtében a székely családok nemzedékrendét bárcsak a XVII. század elejénél valamivel régebb időre is fölötté nehéz biztosan megállapítani.

Szerencsés kivétel az, hol valamely név korán családnévvé állandósult; s ez eset áll a Gyárfás családra nézve is, mely előkelő székely családnak a XV. század végére visszamenő s egyik családtag, a lelkiismeretesen kutató Gyárfás Zsigmond által oklevelek alapján elkészített nemzedékrendét Kadisfalvi Török Pál szives közleménye folytán itt bemutatom:

István
czimert nyer 1609-ben, 1635-ben mint primor hadnagy lustrál

Pál
1609

VII.

A zeykfalvi Zeyk család.

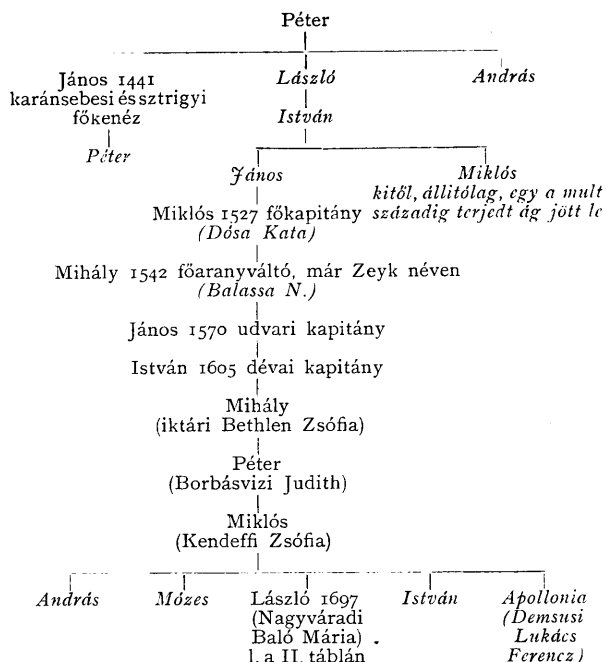
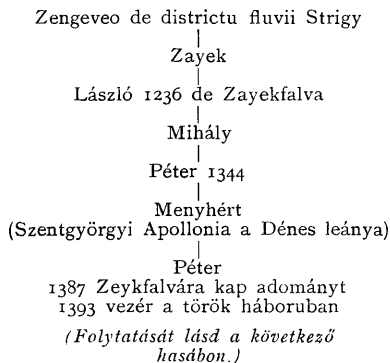
Levéltára az 1848/49-iki oláh dulásokban elpusztult. Csak az idősb ágbeli Zeyk Elek utódainál maradt fenn annak egy részlete, mely azonban a Zeykeket illetőleg csak a XVII. század legutolsó éveitől kezdve tartalmaz okiratokat.

Van azonban ezek közt két genealogica deductio, melyek egyikét 1799-ben Zeyk Imre őrnagy készítette, a másik pedig úgy látszik, hogy csak ennek részleges másolata, itt-ott egyes kiegészítésekkel is.

E nemzedékrend, le egészen a XVII. század zártával élt Lászlóig, meglehetősen megegyezik a Kővári-Nagy Iván-féle táblákkal s azoknál nem is kimerítőbb. Az eltéréseket alább jelezni fogjuk. Az említett Lászlótól kezdve aztán merőben okleveles alapon állítottuk össze a további genealogiát, mert erre az Elek ágánál talált oklevelek elég anyagot szolgáltatottak. Lehet azonban, hogy a többi ágakon s az első izeknél voltak még Zeyk-leányok, kikre kutatásainkban nem tudtunk rátalálni; mert a levéltárban talált Zeyk Imre-féle genealogiák csakis a család férfitagjaira vonatkoznak, s így a leányok iránt ezek épen semmi adatot nem szolgáltatnak.

Lássuk tehát mindenekelőtt a régi nemzedékeket a családi levéltár genealogiai deductiója szerint, melytől a hol Kővári, Nagy Iván vagy Bőjthe nyomán eltérést vagy pótlást teszünk, azt *dőlt betűkkel* különböztetjük meg.

I. TÁBLA.

Hagyjuk, míg talán adatok látnak napvilágot egyelőre így e leszármazást; mert az iróinknál eddig megjelenteket, ha ellenkező bizonyítékokra biztosan nem támaszkodhatunk, nem lehet egyszerűen felforgatni.

Miként e táblán is feltüntettem, azonkívül, hogy a család 1799-iki genealogusa a Balassa és a Dósa családbeli hitveseket nem említi (s talán nincs is elfogadható nyom, mely ezek létezésére vezetne), különbség van még a családi feljegyzés és az eddig megjelent genealogiák közt az 1387—93-iki Péter ivadékait illetőleg, egészen az 1527-iki Miklósig, kitől elkezdve aztán tovább ismét egyeznek.

A Zeyk Imre 1799-iki genealogiája s a családi levéltárbeli másik névtelen genealogia is Péternek *János* nevű fiától, az 1441-iki főkenéztől hozzák le az 1527-iki Miklóst, mint annak unokáját, megnevezetlen fiától; ellenben Kővári és az ő nyomán haladók e János főkenéznek egy Péter nevű fiát feljegyzik és aztán nem is folytatják tovább ágát, az 1527-iki Miklóst pedig a fennebbi táblán látható izeken át a János főkenéz testvéreül irt *Lászlótól*, mint ez utóbbinak kisunokáját hozzák le. A család genealogusai ezen Lászlót s fiát és unokáit, valamint András-ként irt testvérét fel sem említik.

Ezeknek megjegyzése mellett, a fentebbi

táblán a Kővári-féle leszármazást mégis meghagytam, mert lehet, hogy a család valamely más ágánál talált ugyanolyan családi genealogiai tábla szolgált alapjául, mint a milyenek az Elek ágának levelei közt az én kezemhez jutottak, s ez utóbbiaknak nincs okom a már általános ismeretűvé vált másik levezetés fölött előnyt tulajdonítani, míg újabb adatok egyik vagy másiknak helyességét el nem döntik.

Azzal sem akartam bonyolítani a dolgot, hogy a Kaprinay feljegyzése alapján¹ Nagy Ivánnál (IV. k. 167., 7. l.) közlött oklevélben említett Mothonoki Zayk Lászlót, ki testvére István szörényi bán és Sandrinnaal együtt, mint a Karánsebes körüli Mothnok, Malomfalu, Osestija, Zederjes, Magura, Radulencz, Csernotha, Almásza birtokosa, a Fiáthok elődével, Örményesi Lászlóval kölcsönös örökösödési szerződésre lépett, e táblára befoglalni megkísértem; pedig a korra nézve megfelelőnek látszik az itt említett István a táblán látható János főkenéz ilynevű unokaöccsével. Azonban mivel Jánost nemcsak sztrigyi, hanem karánsebesi főkenéznek is írja a családi genealogia, kérdés, vajjon nem épen fia volt-e neki az 1467-ben ugyanazon vidéki birtokok tulajdonosául látott három Zayk-testvér? S ekkor, ha az említett eltérő részletnél a családi genealogusoknak van igazuk, nem pedig Kővárinak, ez esetben az 1527-iki Miklós is e testvérek valamelyikének lehetett volna fia.

Különben ezen Miklós és az I. táblánk végén látható 1697-iki László között bizony igen rövidnek látszik az időköz, hogy abba, miként itt már egyezőtleg teszük a családi deductiók, szintegy mint a Kővári-féle táblák, nyolcz nemzedéket szerepelni elképzelhessünk. Itt, lehet, hogy közösen mind egyformán hibáztak s az ott felsorolt Zeykek nem mind egyenes vonalbeli sorozatban, mint leszármazók, hanem egyikük vagy másikuk oldalrokonként is állhattak kapcsolatban egymással. A családi genealogiák azon hivatkozásai is, melyeket a táblán is feltüntetett évszámokra vonatkozólag e Zeykeket illető oklevelekre teszünk, csak azok viselt tisztségeire, nem pedig a filiatúra birtokai vonatkozással.

Ellenben a főkenéz Jánost megelőzőleg a családi genealogusok ily hivatkozásai mind nem-

zedékrendi természetűek, olykor több izekre is visszamenve.

Először is idéznek egy oklevelet IV. Bélától 1236-ból, melyben ez van írva: «Ladislaus filius Zayek, filii Zengevoij de districtu fluvii Strigy.»

Azután I. Lajos király levelét 1344-ből, mely szól «Petrus filius Michaelis filii Ladislai de Zayekfalva» felől.

Végre idézik Zsigmond király donatióját (talán nova donatio lehetett) 1387-ből, melyben Zayekfalvát adományozza «Petro, filio Melchioris Zayek ex Apollonia filia Dionisii de S. Georgio».

Ezzel aztán meg is szűnnek a genealogiai vonatkozású idézetek, mert a Jánosnál említett 1441-iki oklevélből, mely Hunyadinak egy commissiója, csak e czimzés van idézve: «Joanni Zayek supremo kenezio in Karansebes et ad districtum fluvii Strigy».

Ugy látszik ezekből, hogy a család egykor igen érdekes oklevelekkel birt. Sajnos, hogy ma egyik tagja sem érdeklődik a genealogia iránt; pedig talán más magán- vagy közlevéltárakban fedezhetnének még fel valamit családjuk oklevelés emlékeiből.

Igy a legrégebbi oklevél, melyet ma e családra vonatkozólag ismerék, comes Ladislaus filius Musad de Almásnak 1362-iki beiktatásáról szól a hunyadmegyei Zalasdra, midőn is Péter alvajda Hátszezen 1363 (feria 6-a prox. ante Dom. Oculi) kelt levele szerint összehivatván Hátszeg vidékről az összes oláh kenézek és seniorok, Sztroja és Zayk kenézek e beiktatásnak ellene mondanak.¹ Nagy Iván idéz még néhány későbbi oklevelet is.

Mielőtt a II. táblán bemutatnám a már teljesen biztos oklevelés alapon készült nemzedékrendet, — mely egy-két leánytagnak, (például azon Zeyk Zsuzsánnának, ki 1815-ben Csulai Károlyné volt) fel nem találhatása miatt, ha talán még most sem egészen teljes, de hibás nem lehet — az előbbi I. táblára vonatkozólag még megjegyzem, hogy némely más családi levéltárakban talált idevágó nemzedékrendi töredékek szerint Borbátvizi Judith lett volna Zeyk Miklós neje, nem pedig Kendeffi Zsófia, s ő lett volna a II. táblát megkezdő Lászlónak anyja.

¹ Mss. t. 4. pag. 9.

¹ Fejér, Codex Dipl. IX/3. k. 380. l. és gr. Kemény J., Dipl. opp. III. k. 18. l.

Igy találtam ezt a báró Jósincziak levéltárában kapott egy régi leszármazási táblán is, s így adja elő a Borbátvizi családnál Bőjtthe is «Hunyadmegye sztrigymelléki részének és nemes családainak története» című munkájában a Buda család oklevelei alapján, honnan a Zeyk Miklós többi gyermekeinek neveit is a II. tábla élén álló László mellé előbbi táblámra be is iktattam. A kérdés eldönthetőségig azonban a Kővári-Nagy Iván-féle nemzedékrenddel s a Zeyk Imre 1799-iki genealogiájával egyezően Borbátvizi Judithot a Zeyk Péter, Kendeffi Zsófiát pedig a Zeyk Miklós nejéül hagytam meg.

Azon másik Zeyk Miklósnak Kővári szerint a mult századig terjedt ágáról, kiről a mult század végén kelt családi genealogiában még csak említés sincs, semmi nyomra nem tudtam akadni. Alig is fordul elő oly Zeyk, ki a most bemutatott táblákon kívül állva, ez állítólagos kihalt ág tagjául volna tekinthető. Hanem ha ilyenek tekintjük azon Zeyk Ilonát, ki 1602-ben Váradi Zsigmond neje lett volna s azon Zeyk Józsefet, ki Váradi Klárát vette volna nőül, ki azonban sem a táblánkon látható Péternek fia, sem Miklós doktornak atyja nem volt, noha Nagy Ivánnál így van jelezve. Ezen Miklós doktornál is hibás a Nagy Iván-féle tábla, hol ne-

jeül szintén egy Váradi leány van írva, holott e tudós nőtlenül halt el.

És most következék itt az oklevelekből összeállított nemzedékrend az 1697-iki Lászlótól kezdve napjainkig, a családi oklevelekből s feljegyzésekből kitűnő életrajzi adatokat is röviden magába foglalva.

(A családfát l. a 145. lapon.)

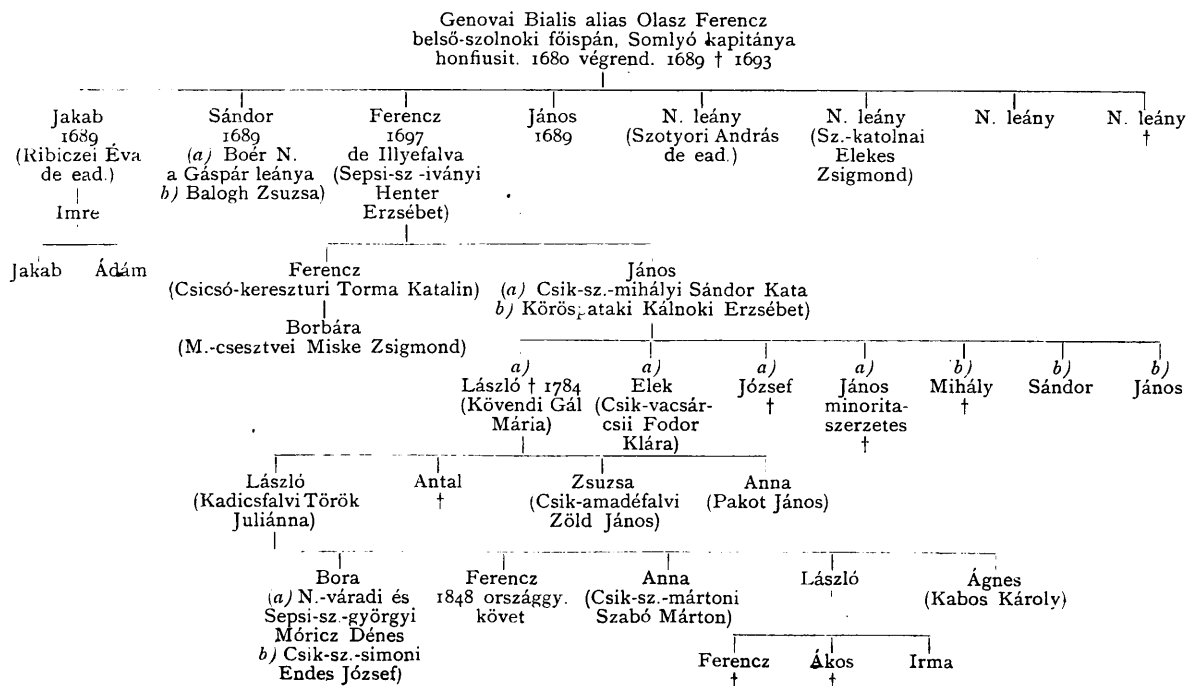
VIII.

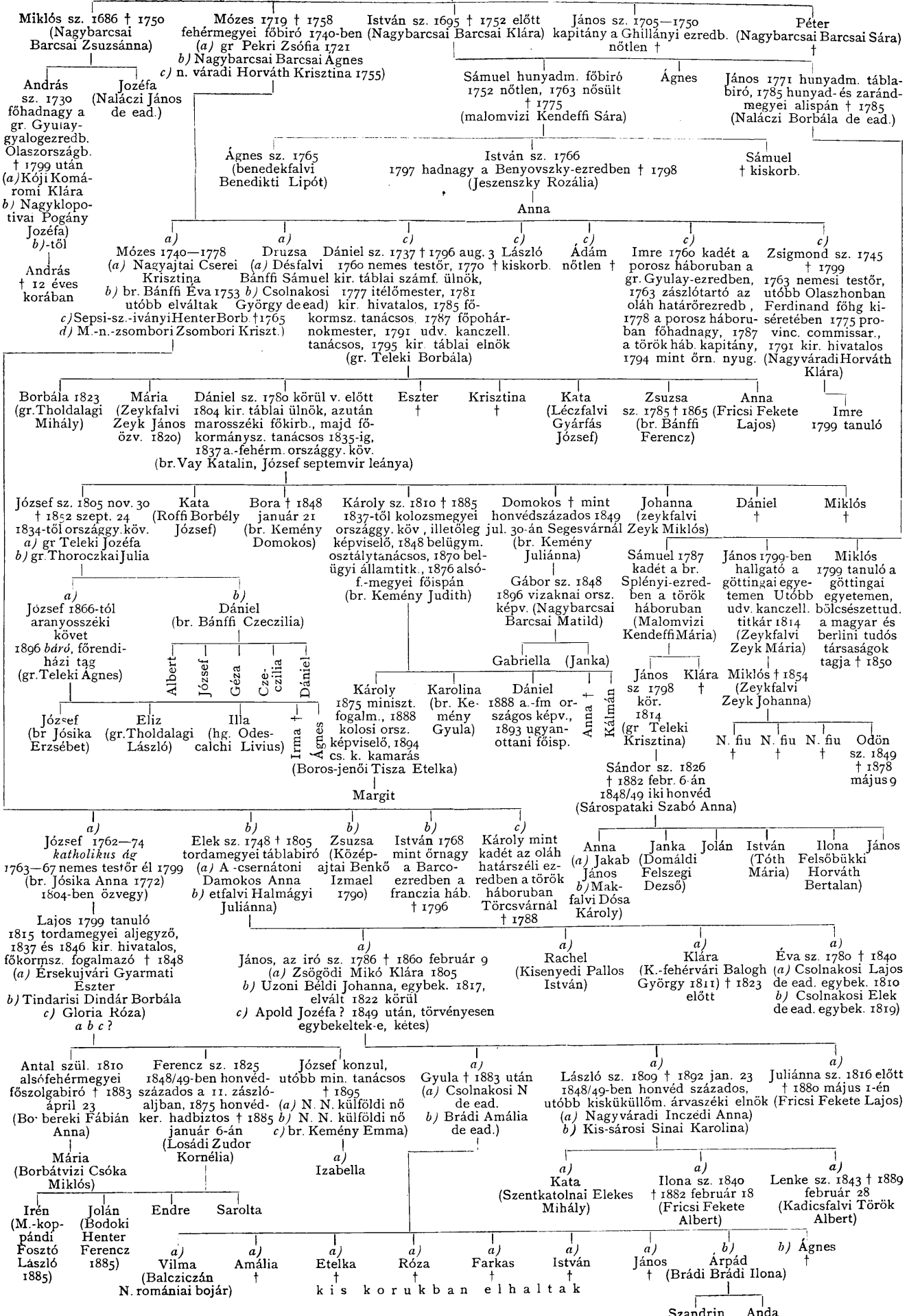
Az illyefalvi Biális család.

Még egy család igen rövid nemzedékrendét kívánom itt megismertetni, czáfolatául a napjainkban sokszor hangoztatott állításnak, mintha a magyar társadalomnak itt Erdélyben asszimiláló ereje nem lett volna.

Ez az Illyefalvi Biális, másképp Olasz család, melynek törzse, *genovai Biális Ferencz*, valamiképp Erdélybe kerül Olaszországból, Rákóczi, Kemény és Apaffi alatt vitézül harcol, miért 1680 márczius 10-én honfúsitják, s itt a somlyai vár kapitányságát s Belső-Szolnokmegye főispán-ságát viselve, miután végrendeletét 1689-ben megírta, 1693-ban meghal.

Tőle a következő család származott:

Láthatjuk ebből a Kadicsfalvi Török Pál nagy szorgalmu fiatal genealogustársam által a Biálisok levéltárának szorgos átkutatása után összeállított nemzedékrendből, hogy e külföldi, merőben idegen férfiúnak családja mily gyorsan és mily teljesen beleolvadt Erdély tőzsgyökeres magyar s kiválólag annak székely vérű családába, s maga is teljesen székelylyé vált, csak nevében tartván fenn idegen eredetének emlékét.

* * *

Mindezek után még egy pár szavunk volna.

Habár némelyek kicsinylőleg meddőnek nevezik a genealogiát, ez még azon értelemben sem áll, mintha e tudomány szaknak ma már gyakorlati becse s használhatósága nem volna. A gondolkozó ember abból igen sok becses következtetést vonhat le, sok gyakorlati jelentőségű tanulságot szerezhet, sok tévedést kiküszöbölhet.

Mit tapasztalunk csak e szerény cikksorozatból is?

Azt, hogy a magyar előkelő osztálynak, a nélkül, hogy erre czélzatosan törekedett, vagy mesterséges eszközöket használt volna, megvolt itt Erdélyben is asszimiláló ereje és tevékenysége, s a kik vele érintkezésbe, jog- és érdekközösségbe jöttek, érezték annak hatását.

Tapasztaljuk azt, hogy a magyar társadalom faji tekintetben sem volt exclusiv, vagy miként ma mondani szokták, chauvinista. A tiszta magyar eredetűeken s a rokon székelyeken kívül olasz, német, oláh, horvát stb. törzseket tanulunk megismerni, melyek életüket és jövőjüket ez ország sorsához kötik, de javaiban is részesülnek; hazafiságuk utján, eredetükre való tekintet nélkül, a legmagasabb polczokig juthatnak s megalkotó elemei lesznek az ennyiféle vérből keletkezett, de egy nemzeti közszellemben összeforrott előkelő magyar társadalomnak.

S az idegen vérből származott, de már magyar családokat a modern nemzetiségi szenvedélytől elvakított s a magyar ellen gyűlölködő irók csak rövidlátásukban és igaztalanul nevezik renegátoknak; mert e családok őseit nem eredetüknek megtagadása, vérüknek szégyenlése — a régi korban ilyesmi ismeretlen volt — tette magyarokká: hanem magyarok voltak, mint e

haza egyenjogu fiai, mely akkor a mai értelemben vett nemzetiségi különbségeket nem ismerte; magyarok, mint állásuknál, összeköttetéseiknél fogva az akkori egységes előkelő társadalom tagjai, melynek jellegét egyedül a magyar haza adta meg. «Membrum sacræ coronæ» volt mindenik, elválaszthatatlanul összeforrva e hazával; tehát magyar!

Azért e családok ma se tekintsék árnyéknak családfájukon, ha a kutatásaiban részrehajlatlan s elfogulatlan genealogia föl is tárja eredetüket; mert voltak legyen németek, oláhok, tótok vagy olaszok, vagy bármi fajból valók, kettős dicsőségük az, hogy idegen vérük daczára e hazának úgy tudtak szolgálni, hogy nagyjai közé emelkedve, századokon át ott állották meg helyöket. Eredetüknek takargatása csökkentése volna érdemeiknek.

A történetírás pedig ne legyen elfogult; vizsgálja tárgyilagosan s a jelen politikai szenvedélyei és félszégeire való tekintet nélkül a multat, s ne igyekezzék abból a ma talán nem tetszőket leokoskodni. Hiszen Magyarországra nézve nem kevesebb dicsőség, ha például oláhból tudott Hunyadiakat teremteni, mintha ezek tiszta magyar törzsűek lettek volna.

S ha felülemelkedünk az elfogultságokon, ha az újabb kor szerencsétlen politikai viszonyai közt nagyra nőtt nemzetiségi szenvedélyek egy ilyenektől ment s talán ezért is oly hatalmas multnak tüzetesebb ismerete folytán csendesülni kezdenek; ha leszokjuk e hazában mi a megvetést, mások a gyűlölködést, melyek a mohácsi vész utáni korban mindinkább elharapódtak s hova-tovább mesterkélt módon is mind nagyobbra fejlesztve erőinket, bomlasztják; ha az idő és köz állapotok tovább vezetnek a gyászos emlékü közelmulttól, melynek sötét képe ma még elfedi előttünk a régmult magasztos hátterét, melyet mind együtt emeltünk oly nagygyá: akkor talán ismét *lenni fog* az a régi hatalmas, egy évezred viharaival is dacolni tudó Magyarország, melyben ha volt is széthuzás és pártoskodás, azt nem a fajok rivalitása okozta, s melyben a vér legkülönbélebb vegyüléke mellett is mindenki magyar hazafi volt.

Európa nyugati nagy nemzetei, az angolok, francziák szintén-különböző népfajokból forrtak össze, hatalmas közszellemmel bíró államokat

alkotva. Nálunk az összeforrás a nyelvre ugyan nem terjedt ki általánosan, s ez egy sajátosságunk; de a mostani új évezredben, midőn a kiváltságok megszűntével nemcsak mint hajdan, a magyar előkelő osztály képezi a bármi fajbeli előkelők összfoglatát, hanem a magyar nemzet e haza bármi vérü, de egyenjogú összességét, —

Magyarország is akkor lesz igazán nagy, mikor minden előítélet és féltékenykedés megszűntével, e hazában is a különböző eredet csak a családok tradíciója és történeti emlék fog lenni s mindenki, mint e hazának fia, boldogan magyarnak fogja érezni magát.

BACZKAMADARASI KIS BÁLINT.

VEGYES.

II. Endre arany bullájának czimere.

Folyóiratunk egyik közelebbi száma,¹ buzgó kutatónk, Kropf Lajos tollából egy kis dolgozatot tett közzé, mely a II. Endre arany pecsétjén látható magyar czimer alakjairól, egy végzetes olvasási hiba alapján, téves nézetet hirdetett.

A tévedést nem Kropf ur követte el, hanem az az író, kinek adatait átvette, melyeknek alapján aztán egész helyesen vont le a következőt.

Sebastiano Paolinak Luccában 1733—37 közt közzé tett nagy diplomatariuma, mely a jeruzsálemi vitézek okleveleit tartalmazza, a többi közt II. Endre királyunknak 1217. évi aranypecsétes oklevelét is közli Aliottus Uguiccionis császári közjegyző 1266. évi átiratában, mely a pecsétet — a régi közjegyzők dicséretes szokása szerint — a legapróbb részletekig pontosan leírja. Ebben a leírásban Paoli úgy közli a szöveget, hogy — bár kissé erőltetve — de csakugyan azt lehet belőle kiolvasni, a mit Kropf ur olvasott ki.

A pecsét czimeres felét a közjegyző — Paoli szerint — így írja le: «a pecsét második oldalán pajzs látszik, fasciákkal (pólyákkal); a fasciák közül hárman két-két kis oroszlán látható, egymással szemben nézve, a két oroszlán között pedig kis pajzsocska van; a *melyeken* (Paoli szerint: *in qualibus*, pedig ha csakugyan ez volna az értelme, helyesebb lenne: *in quibus*) és az alsó fascián kis oroszlán látható, mely hátrafelé fordítja fejét».

Ebből a leírásból folyik azután a következőtetés, hogy tehát a pecsét fasciáin látható pajzsocskában is ép olyan oroszlán van, mint a legalsó fascián; hogy ez az ismert egy-két arany bulla lekopása miatt ugyan nem látható többé, de eredetileg megvolt; hogy tehát Nyáry Albert tévedett, mikor az oroszlánok közötti alakot hulló hárslevélnek nézte, mert az pajzs, még pedig hátra néző oroszlánnal megrakott stb. Hogy azután miként volt képes a XIII. század

első évtizedeinek pecsétviselője az igen apró «scutulum»-ra a technika akkori eszközeivel még egy világosan kivehető oroszlánt is vézni: erre nem gondoltunk tovább, valamint arra sem, hogy épen a három oroszlán-alak miként tűnhetett el «kopás» által és miért maradt meg a negyedik és általában maga a pecsét oly ép, kopástalan állapotban?

Egy szónak, a *qualibus*-nak hibás olvasásán fordul meg minden, meg a hibás pontozáson. Nem *qualibus* az, hanem *qualibet*; és nem eléje, hanem utána teendő a vessző.

Bárczay Oszkár t. társunk szivességének köszönhetjük, hogy a tévedést, mely könnyen gyökeret verhetett volna, immár helyreigazíthatjuk. Említett társunk szives volt Máltából, a La Valletai angol kir. levéltárból az érdekes közjegyzői hitelesítést fényképben megszerezni s azt rendelkezé-ünkre bocsájtani. Ebből látjuk, hogy Paoli közlése nemcsak az értelmet kifordító *qualibus* szóban, hanem egyebekben, kivált a pecsét köriratában is hibás; s ezért indokoltnak tartjuk azt újból, helyesbitve közzétenni.

A közjegyző hitelesítése a következő:

(*Jegyzői jegy.*) Ego Aliottus Vguiccionis imperiali auctoritate iudex et notarius publicus, illud autenticum sacrum privilegium, unde hoc exemplum a me sump-tum est, vidi et legi, sanum et integrum, non viciatum nec cancellatum neque in aliqua parte sui corruptum, bullatum cum serico rubeo et pendentibus bulla aurea, in qua ex una parte apparebat ymago regis coronati sedentis et tenentis in una manu virgam cum lilio desuper, et in alia tenens pomum, habens ex uno latere signa ad modum lune et stelle, et ex altero signum ad modum solis, taliter circumscripta: ¹

✱ ANDREAS · DĪ · GRĀ · VIŪTĒ · DALĪM ·
CHŌÆ · RAIŪ · SVĪE · GALĪC · LODOMERIE ·
Q · REX.

¹ A legendában a pecsét köriratának megfelelő betűösszeszorítások (coarctatio, contignatio stb.) fordulnak elő, melyeket Paoli figyelmen kívül hagyott.

¹ Turul 1896. 134. l.

Ex altera quidem parte patebat figura admodum scuti ad fascias : et in tribus ex fasciis apparebant figure bine ad modum leonuncolorum respicientium unus alterum, parvo scutulo mediante in qualibet;¹ et in fascia inferiori apparebat ymago quasi parvi leonis aspicientis retro se, talibus litteris circumscripta :

✱ SIGILLVM · SĒCVNDI · TRDREE · TERCII · BELE · REGIS · FILII.

Et prout in eo inveni, hic supra fideliter de verbo ad verbum transcripsi et exemplavi, nullo addito vel diminuto ; ideoque subscripsi et ad maiorem rei evidentiam atque robor signum mee manus rogatus imposui. Apud Accone vicesimo septimo die mensis Octobris, decime indictionis, anno domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Et ubi superius in prima linea in nominatione *Dalmatie, Crohatie* correctum apparet, ego ipse propria manu feci.

Nos Guillelmus divina miseratione sacrosancte Jerosolimitane ecclesie patriarcha, apostolice selis legatus, quia illud originale privilegium bullatum bulla aurea, prout superius est per singula designata, vidimus sanum et integrum, non viciatum nec cancellatum nec in aliqua parte sui corruptum vidimus et legi et ascultari cum prenotato transcripto fecimus diligenter, et illud invenimus per nominatum Aliottum publicum notarium fideliter exemplatum, de verbo ad verbum nullo addito vel diminuto, idcirco ad preces religiosi viri fratris Hugonis Reuel venerabilis magistri domus hospitalis sancti Johannis Jerosolimitani huic transcripto sigillum nostrum iussimus superponi ad futuram rei memoriam et evidentiam.

A szöveg, a pecsét leírása egészen világos, teljesen érthető. Tehát: «a pecsét másik oldalán pajzs látszik, fasciákkal; három fascián két-két egymással szembe néző kis oroszlán látható; ezek (t. i. az oroszlánok) között mindegyiken (t. i. mindegyik fascián) kis pajzsocska van; az alsó fascián pedig kis oroszlán látható, mely hátrafelé fordítja fejét».

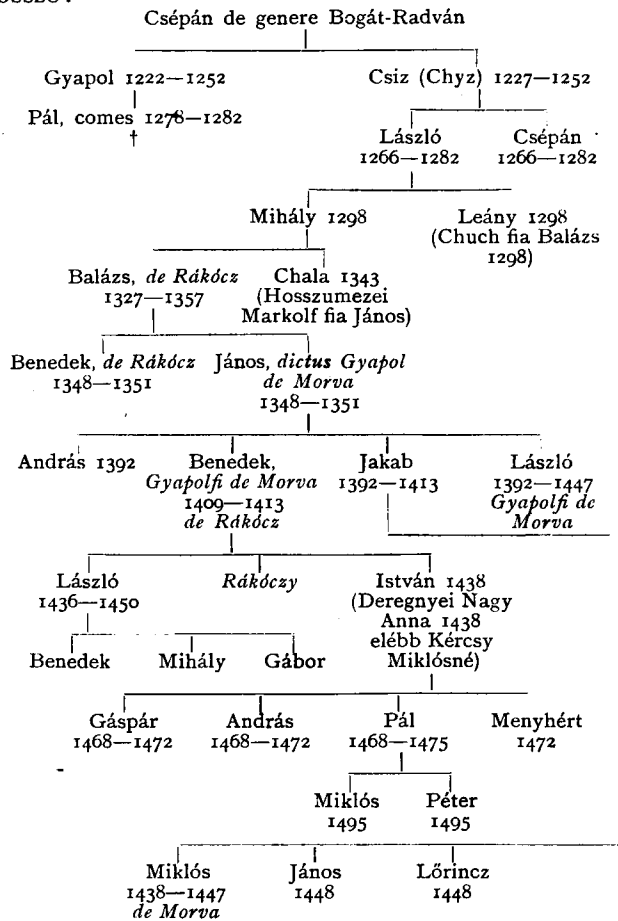
Az 1266. évi leírás szakasztott olyannak mondja II. Endre arany pecsétjének czimerét, a milyennek a reánk maradt eredetiek után mi is ismerjük. Főlöszleges tehát a kopást okozni, mely a pajzsocskákról az oroszlánokat eltüntette vagy esetleg II. Endrének oly aranybulláját feltételezni, mely a reánk maradtaktól ábrázolásában eltért. Az egész félreértésnek egy fatális olvasási hiba a szülője, mely *qualibus*-t látott *qualibet* helyett.

FEJÉRPATAKY.

¹ Paolinál : . . . parvo scutulo mediante, in qualibus (t. i. fasciis) et in fascia inferiori etc.

A rákóczi és felső-vadászi Rákóczy család leszármazása.

A *Bogát-Radván* nemzetségből eredő fényes *Rákóczy* család leszármazása még mindig hézagos; a Pallas Nagy Lexikona XIV. kötetében is kétszeri megszakítással közöltetik a családfa. Ez indított arra, hogy közzé tegyék egy teljesebb nemzedékrendet, mely Fejér György Codex Diplomaticusa, az Árpádkori új okmánytár, a Hazai, az Anjoukori okmánytárak, a gróf Sztáray és a gróf Károlyi családok oklevéltárak s a Századok (1873. 622) adatai alapján következőképp állítható össze :

Ebből látható, hogy *István*, a Deregyei Nagy Anna férje, nem *Leukusnak* (mint a Pallas Lexikonja írja), hanem *Benedeknek* volt a fia. Most már csak azt kellene még kimutatni, hogy a Felső-Vadászt megszerző Zsigmond fejedelemnek ki volt az atyja, s kész lenne a *Rákóczyak* szakadatlan leszármazása a XII. század vége felé élő Csépántól kezdve.

PETROVAY GYÖRGY.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 28-ikán Dr. Szilágyi Sándor másodelnök elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Aldásy Antal, Bárczay Oszkár, Boncz Ödön, Csánki Dezső, Hajnik Imre, Illéssy János, Makay Dezső, Nagy Gyula, Schönherr Gyula, Szinnyei József* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, felhívja *Aldásy Antal* vál. tagot *Varju Elemér* társ. tag «A sisakdíszek és egy középkori magyar sisakczimer» című értekezésének felolvasására. A tetszéssel fogadott értekezés folyóiratunk jelen füzetében olvasható.

Ezután *Schönherr Gyula* vál. tag mutatta be a br. Radák családnak 1514. évi, kivált kosztüm-tani tekintetben nagy nevezetességű czimereslevelét, mely a kihalt család levéltárával egyetemben, mint örök letétemény, a Magyar Nemzeti Múzeumban helyeztetett el. Majd a titkár ismertette azon 1266. évi közjegyzői hitelesítést, melyben II. Endrének 1217. évi arany bullája pontosan leiratik s melynek a máltai levéltárból szerzett fényképi másolatát *Bárczay Oszkár* vál. tag volt szíves rendelkezésre bocsájtani. Az ismertetés, mely egy hibás olvasásból eredő téves föltevést rektifikál, jelen füzetünkben olvasható.

A folyó ügyek sorsán a titkár bejelentette a következő tagajánlásokat: pártoló tagul ifj. *Justh György* orsz. képviselőt *Neczpálon* (ajánlja *Graenzenstein Béla*); évdíjas tagokul: *Bilkei Lípcey József* orsz. iparművészeti múzeumi titkárt *Budapesten* (aj. a titkár), *Szent-Imrey Tamást* *Máramaros-Szigeten* (aj. a titkár), *Rohács János* városi levéltárnokot *Verseczen* (aj. *Nagy Gyula*), *Závody Albint* *Szegzárdon* (ajánlja a titkár), gr. *Teleki Sándor* orsz. képviselőt *Budapesten* (ajánlja dr. *Schönherr Gyula*), *Fördögfalvi Csuha Malva* urnőt *Császlócson* (aj. id. *Petrovai János*), *Páris-Pápai Paraicz* Gyulát *Budapesten* (aj. a titkár). Az ajánlottak a társaság tagjaiul megválasztottak.

A pénztárnok kimutatása szerint volt okt. 28-ig:

Bevétel	1882	frt	91	kr.
Kiadás	1567	«	84	«
Készpénz	315	frt	07	kr.

A társaság vagyona 1897. okt. 28-án:

1. Értékpapírok névleges értékben	10,800	frt	—	kr
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2,600	«	—	»
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500	«	—	«
4. A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira két takarékpénztári könyvre elhelyezve	300	«	—	«
5. Készpénz	315	«	07	«
Összesen	14,515	frt	07	kr.

A titkár javaslatára a választmány elhatározta, hogy az évi nagyülés decz. 8—12-ike közt oly alkalmas napon tartassék meg, mikor az akadémiai terem rendelkezésre áll. Tárgyai pedig a következők legyenek: 1. Elnöki megnyitó. 2. A társaság elnökének és egyik másodelnökének, kiknek öt évi mandátuma lejárt, megválasztása. 3. *Bárczay Oszkár* vál. tag emlékezéséde *Csergheő Géza* vál. tag felett. 4. Titkári jelentés 5. Pénztári kimutatás.

A titkár végül bejelentette, hogy a társaság igazgató-választmányában két hely (*Torma Károly* és *Véghely Dezső* helye) van üresedésben és hogy e helyekre az ajánlatok az iménti határozat értelmében a november 25-iki választmányi ülést megelőző napig adandók be a titkári hivatalnál. A választmány a bejelentést tudomásul vette.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Aldásy Antal* és *Nagy Gyula* vál. tagokat kérvén meg, az ülés végét ért.

SZAKIRODALOM.

A Blagay család oklevéltára. Bevezető tanulmány a család történetéhez. A M.T. Akad. tört. bizottsága megbízásából szerkeztették Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, 1897.

Folyóiratunk olvasói ez oklevéltár bevezető tanulmányának egy részével csak nem rég ismerkedtek meg, azzal t. i. mely a Blagay család származásrendjéről és czimeréről szól. Genealogiai s heraldikai szempontból tehát e munkához hozzá nem szólunk, utalván folyóiratunk említett közleményére.

A család származásrendjéről s czimeréről szóló részen kívül a bevezető tanulmány beszámol a közlött anyag nyomán a család származásáról, hol az általánosan elterjedt Orsini-leszármazást czáfolja meg szerző, továbbá a család történeti szerepléséről, mely a bevezetésnek legterjedelmesebb része. A közlött okmányok alapján összeállítja a helyrajzi adatokat is, melyekhez egy áttekintő térkép van csatolva. Ez a rész a történelmi topografia tekintetében valóban megbecsülhetetlen, értékét növeli az említett térkép és az ügyes csoportosítás. Egyébiránt e bevezető tanulmány külön is napvilágot látott.

A tulajdonképeni oklevéltár anyaga javarészből a családi levéltárból magából került ki, és csekély azon okmányok száma, melyek kiegészítésképpen más levéltárakból vétettek. A családi levéltárról az előszóban történik említés; azóta a levéltár is gazdát cserélt, a mennyiben az a család utolsó férfinakja gróf Blagay Lajos halála után a Magyar Nemzeti Múzeumba került örök letéteménykép.

A közlött oklevelek száma összesen 265. A kor, melyből ezek származnak, 1200-tól 1578-ig terjed. Főlemlitendőnek tartjuk itt azt, hogy ez oklevelek közül II. Endre 1218-iki oklevele hamisítvány, s hogy IV. Bélának 1241-ben kelt oklevelét Thallóczy szintén gyanusnak tartja, s ebbeli véleményét mindkét oklevelet illetőleg a bevezető tanulmányban nagy apparátussal támogatja.

Külön kell megemlékeznünk az oklevéltár indexéről is, mely valódi mintaképe annak, hogy kell egy családi oklevéltár indexét szerkeszteni. Egyébiránt ez magáról az egész munkáról is áll, mely a Blagay családra vonatkozólag a lehetőségig teljes oklevéltárat nyújt, s azon óhajt kelti fel, vajha többi családi oklevéltáraink is ily tökéletes formában kerülnének a szaktudós kezei közé.

—y.

Az erdélyi nemesség czimeres könyve. Siebmacher nagy vállalata «Siebenbürger Adel» címet viselő sorozatának szerkesztését Csergheő Géza elhunytával, mint tudjuk, az eddigi szerkesztőtárs, *Bárczay Oszkár* tagtársunk vette át. Az ő hivatott szerkesztésében legutóbb három füzet hagyta el a sajtót. E három (8—10.) füzetben a Makrai névtől az Ugray-ig terjedő anyag nyert nagy gonddal járó nagy feldolgozást. Igaz ugyan, hogy ez óriási anyag egy részét a magyar Siebmacherben is feltaláljuk, de meg kell jegyeznünk, hogy e füzetek érdemes szerkesztője, — a hol csak tehetette — jelentékeny javításokkal pótolta az abban elhibázott, vagy téves adatokat. A füzetek érdekes voltát emelik a négy genus, u. m. a Nádasd, Nána-Beszter, Teköle (Teköly) és Tomay nemzetségek czimerére vonatkozó adatok. Középkori czimereslevéllel mindössze csak négygyel találkozunk; ezek: a Tamásfalviaké 1415-ből (Nagy Iván gyűjteményében), Pogányoké 1447-ből (a M. Nemz. Múzeum gróf Bethlen cs. levéltárában), Schirmer Jánosé 1507-ből (az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában), és végül a Salczer családé 1525-ből (az orsz. levéltárban; valamennyit már korábbi közlésekből ismerjük. Jóval több azon középkori czimerek száma, melyek közléséhez az alapot egykoru pecsétek vagy más emlékek szolgáltatták. Végig tekintve az egész anyagon, heraldikai szempontból (az előbb említett középkoriakat kivéve), alig találunk figyelemre méltót, ellenben nagy számmal meglehetősen izléstelen tultömött czimert; ritkább heraldikai alkotásként megemlíthetjük a Bethlen Gábor által 1625-ben adományozott Radák-czimert (kétfejű leopárd); a Szapolyay-czimerrel a főmotívumban teljesen megegyező kevendi és ormódsi Székely, azonkívül a bályoki Szénási-Hegen czimert.

Adományozók szerint csoportosítva a czimeranyagot, következő számarányt kapjuk: János Zsigmondtól van 3, I. Ferdinándtól 1, Miksától 2, Báthory Istvántól 4,

Báthory Zsigmondtól 30, Rudolftól 1, Báthory Endrétől 1 czimeradomány; a XVII. századból Bocskay István 20, Rákóczy Zsigmond 17, Báthory Gábor 38, II. Mátyás 3, Bethlen Gábor 70, II. Ferdinánd 4, Brandenburgi Katalin 4, I. Rákóczy György 44, III. Ferdinánd 2, II. Rákóczy György 185, I. Lipót 18, Barcsay Ákos 10, I. Apaffy Mihály 49, a XVIII. századból III. Károly 9, Mária Terézia 5, II. Lipót 2 és I. Ferencz 2 adományozással szerepelnek a füzetben.

E főbb vonásokban röviden ismertette a három füzet gazdag anyagát, meg kellene emlékeznem néhány kisebb-nagyobb hibáról is, minők a keltezés megoldásában, egyes nevek írásában elkövetett tévedések, a fejedelmek (Báthory és Bethlen Gábor, I. és II. Rákóczy György) neveinek felcserélése stb.; de ezek olyan hibák, melyeket ily óriási anyag egybeállításánál majdnem lehetetlen kikerülni, s melyeket a figyelmes olvasó amugy is magától könnyen kijavíthat. Komolyabb kifogás alá eshetik már, a munka könnyebb használhatósága szempontjából, a tudós szerkesztőnek az az eljárása, hogy tömeges czimeradományoknál, a hol (pl. a Máng, Márián, killyéni Molnár, IV. Nagy családoknál) 200-nál több adományostárs is szerepel, ezekre nem utal; ez okvetlenül a sorozat teljességének rovására megy.

Két határozott adatbeli tévedést pedig kötelességemnek tartom e helyütt kijavítani: A *III. Mikó* név alatt a szerkesztő oly czimert közöl, melyet II. Mátyás 1613 márczius 10-ikén egy ma már ismeretlen vezetéknevű Jánosnak és véreinek adományozott, s melybe az eredeti név helyett a Mikó nevet később, meglehetősen ügyetlenül hamisították bele. Az eredeti armális nem Fejér vármegye, hanem a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában van; kihirdették Abauj vármegye 1613 június 10-iki és Sáros vármegye 1629 július 4-iki közgyűlésein. A *Szöke* család neve alatt pedig nem két, hanem egy czimeres levél őriztetik: a Magyar Történelmi Társulat gyűjteményében, mely ez idő szerint a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában van elhelyezve; és így a II. jelzetű Szöke czimert, mely az I-től csak is az oroszlán előlábaiban tartott kard és nyilak helyzetének fölcserélésében különbözik, mint nem létezőt, törölnünk kell a czimertárból.

H. S.

Kézdivásárhely s az ottani Jancsó családok története. Irta Szentkatolnai Bakk Endre, vizaknai plébános, Ferencz Főzsef-rend lovagja. 441 l. 8° Kézdivásárhely. Ifj. Jancsó M. könyvny.

A kissé dagályos előszóban olvassuk, hogy ezt a könyvet szerzője a Jancsó család egyik tagjának megbízásából «a nemzet ezer éves ünnepére» írta meg. Természetes, hogy a család főóhajtása az volt, hogy a rá vonatkozó adatok mentől nagyobb mennyisége

legyen együtt, s hiszszük, hogy a plébános ur vaskos kötete ebben az irányban a legmagasabb igényeket is kielégítette a család körében. Igazán elismerésre méltó szorgalommal, gondnal és utánjárással szedett össze minden a család történetére vonatkozó kis adatot; lelkiismeretessége az adatok csoportosítása, s a leszámazási táblázatok összeállításában határt nem ismerő. Szóval ennek a munkának szerzője nem vette a dolog könnyebbik felét. Legnagyobb hibája szorosan összefügg ezekkel a körülményekkel. Minthogy minden adatot fölhasznál, túltömötté lesz, s nem egyszer a kicsinyesség ingoványába téved s a család történetének olyan momentumaira terjed ki, a melyek igazán csak a legeslegszükebb körben kelhetnek érdeket. Ez azonban majdnem minden családtörténeteink közös hibája, a melyeket nem hivatásos historikus vagy genealogus, hanem tárgyhöz érzelmekben is közel álló műkedvelő ír.

Az előttünk fekvő könyv első része a Kézdivásárhelyre vonatkozó történeti adatoknak igen gondos összeállítása, nem csak az irodalom nyomán, hanem önálló kutatások eredményeinek fölhasználásával is. Ezután következnek a kézdivásárhelyi Jancsók eredetéről, a név származásáról szóló, s mindaddig egészen elmés fejezet, a míg a Jancsó család jelentőségének «természeti jellemé»-nek «karaktervonása»-nak és «külalakja»-nak ismertetésénél a jelzett hibába nem esik. — A munka zömét és legbecsesebb részét a szorosan vett családtörténet teszi: mely a kézdivásárhelyi Jancsó családdal foglalkozik. (A nyujtói ággal már foglalkozott más alkalommal a szerző.) A család czimeres nemes levelét 1613 július 13-án Báthori Gábortól Jancsó János kézdivásárhelyi lovas nemes kapja. A család idáig ismert legrégebb tagja, őse Jancsó Simon (1541—1580.) s innen kezdve a legszövevényesebb elágazások után jutunk a mai napig. Ennek a feladatnak megoldásával szerző a történetírásnak is szolgálatot tett. Összeállításai mindenütt a teljes megbízhatóság hatását keltik. Még a család tagjainak sírköfelirataiból is összegyűjtött egy kis csomót a fáradhatatlan szerző. A könyv utolsó része Kézdivásárhelynek az 1848—49-iki szabadságharc alatti állapotait ismerteti, s ebben a részben is számos új adatot szolgáltat a magyar történetírásnak. E—r.

A nyomdászczimer. A Grafikai Szemle idei 5—8. füzeteiben érdekes közlemények olvashatók a nyomdászczimer eredetéről, különféle változatairól s más ezzel összefüggő kérdésekről. A májusi füzetben *Major István* terjedelmes dolgozatban ismerteti a nyomdászczimer történetét. Faulmann, a kinek munkája nyomán (*Gesch. der Buchdruckerkunst*) halad a czikkíró, a nyomdászczimer eredetéről legelőször Birkennek 1668-ban megjelent «*Spiegel des Erzhauses Oesterreich*» című művében talált említést. «A mint nekik III. Frigyes császár aranyat viselni megengedte, nemkülön-

ben őket a nemesekkel és tudósokkal egyenlő rangra emelte és nevezetesen a szedőknek egy sást; a nyomóknak pedig egy griffet, egyik lábának karmai között a festékező labdával — mindkét czimert nyílt sisakkal — adományozott». Ez az állítás hosszas vita tárgya lett. Némelyek azt hiszik, hogy ez a czimer egyedül Gutenbergnek adatott volna. 1840-ben dr. Falkenstein szászországi főkönyvtáros említi föl «az oly sokszor felhozott, de sehol okiratilag be nem bizonyított állítást a nyomdászoknak általánosságban adományozott czimert illetőleg, s azt hiszi, hogy ezen mondához a Mentel János számára történt czimeradományozás szolgált alapul. E czimer, melynek leírása Chmelnél, *Regesta Friderici III.* 4720. sz. alatt található meg, vörös pajzsban egy kapaszkodó sárga oroslán, kiöltött kék nyelvvel, felvetett farokkal és kék karmokkal, fején kék koronával; a pajzs fölött sisak, vörös és arany lombdiszszel, ezen egy a pajzsban levőhöz hasonló oroslán ülő helyzetben koronájából kiszökellő vörös, kék és sárga strucztooll-bokrétával. Hogy Frigyes császár Gutenbergnek czimert adományozott volna, már abból az okból is valótlanszínű, mivel G.-nek, ősnemesi családbeli származásu lévén, már volt czimere; az meg épen lehetetlen, hogy a czimer egy olyan testületnek adományoztatott volna, a mely azon időben még nem is létezett. Részletesen ismerteti a dolgozat a nevezetesebb adatokat és véleményeket, s rátér a dr. Falkensteinéra is, a ki a nyomdászczimerre vonatkozó mondát szintén a Mentelnek történt czimeradományozásból magyarázza s ennek a czimernek más nyomdászoknál előforduló módosulásait egyszerűen árujegyeknek nézi. Így pl. Singrenius bécsi könyvnyomtató (1510—1545) az oroslán karmai közé egy festékező labdát helyezett, hogy jelvényét a Schottféléltől megkülönböztesse. Hofhalter egy szárnyait kiterjesztő sást választott, mely csőrében pecsétgyűrűt tart. A czikkíró végig halad a kérdés egész történetén, hű reprodukciókban mutatva be a nevezetesebb árujegyeket és cimereket. Mert a nyomdászczimer kérdése véglegesen még mindig nincs eldöntve. Még mindig kétséges, hogy részük volt ebben a kiváltságban vagy nem. Heraldikai szempontból érdemesnek tartjuk ide jegyezni a nyomdászczimernek 1740-beli leírását (*Schmeitzel M. Oeffentliche Jubelzeugnissen*): A pajzsban fekete egyfejű sas van kiterjesztett szárnyakkal, farkkal és lábakkal, arany mezőben jobb oldali karmai közt természetes színű szedővasat, balról pedig két egymás felé illesztett fekete festékező labdát tartva. A sisak ezüstszínű, rácsal van elzárva és arany koronával ékítve, melyből ezüst griff emelkedik ki, a mely karmaival két egymás fölött levő festékező labdát emel. A sisaklomb jobbról arany és fekete, balról ezüst és vörös színű».

A júniusi, júliusi és augusztusi füzetek *Faragó* «Czimerünkről és egyébről» című közleményeit tartalmazzák. Az I-ben azt ajánlja, hogy a magyar nyomdászok, a dánok, svédek, francziák és olaszok mintájára a kétfejű sas helyett az egyfejűt használják. A II. rész felvilágosít arról, hogy Hofhalternek *családi* czimere az, a melyikben a pecsétgyűrűs sas előfordul, s hogy ennek a kiváló nyomdásznak, — kinek életére vonatkozólag is elmond egy pár érdekes adatot a *Faragó* cikke — külön árujegye vagyis «nyomdász jelvénye» volt. Közli is reprodukcióban a júniusi füzet. Igen becses a III. rész, a mely a magyar nyom-

dászelvényekről szól s nagyon ügyesen állítja össze az ide tartozó, sokszor önálló kutatások révén szerzett adatokat. Dolgozata végén felsorolja azokat, a kik Magyarországon a nyomdászat körül szerzett érdemeikért kitüntetést kaptak.

—g—

Válasz Kiss Iván bírálatára.

A Turul f. évi 1-ső füzetében megjelent könyvbírálat, mely szerény családtani munkámtól epébe mártott tollal megtagad minden elismerést, nem annyira sértő reám, mint azon kitünőségeinkre, a kik elismeréssel nyilatkoztak szerény munkámról, mert ezekről mondja: «hogy a dicséretekkel éppen nem fukarkodók, különben sem foglalkozván a családtörténettel» — nem vették észre munkám hiányait. E bírálat szerint tehát báró Radvánszky Béla, Szilágyi Sándor, Bubicz Zsigmond, Szily Kálmán, Majláth Béla stb. köztiszteletű tudósaink, továbbá a Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság igazg. választmánya, a mely 1891 január 29-iki ülésén foglalkozott közérdekű szerény munkámmal s elismerést szavazott részemre, s buzdított a nagy munka befejezésére, végre a Magyar tud. Akadémia tört. bizottsága, a mely kegyes volt részemre a még hiányzó adatok beszerzésére 300 frt segélyt nyújtani, s így e két tudományos társulat vezérférfiai, közéletünk s tudományosságunk e kitünőségei, a bíráló szerint mind kis emberek, s nem értenek annyit a családtörténethez mint munkám bírálója Kiss Iván. Kár, hogy eddig tudományát véka alá rejtette, hogy én is tanulhattam volna tőle.

Tudom én azt, hogy a ki nyilvánosan a közönség elé lép munkájával, az a közbírálat tárgya s az igazságos bírálatot, bárkitől jött, hálás köszönettel vettem, mert könyvem megjelenése alkalmával 20—25 fővárosi és vidéki lap ismertette a Lónyayakat, és bár általában nagy elismeréssel nyilatkoztak róla, de azért egy-kettőben volt jóakaratu figyelmeztetés hiányára nézve, a mit én hálás szívvel fogadtam.

Könyvem bírálója a czimerrajzokról is azt mondja: hogy nem művészi és nem heraldikus. A rajzok művészi kivitelét Barabás Miklós és Doby Jenő ismert jeles művészeink, a kik gyönyörködtek benne, csak megtudják úgy bírálni, mint Kiss Iván. Hogy a heraldikának megfelel, elég annyit felemlítenem, hogy bold. eml. Csörghető Géza nagy czimerekönyvébe sok családi czimer került gyűjteményemből, és hogy Németország egyik legjelesebb heraldikusa, Gritzner Miksa ezelőtt 16 évvel engem kért fel, hogy a magyar főuri családok czimereit nagy heraldikai műve részére küldjem meg, ezekért cserébe kaptam tőle a magyar indigena családok czimereit. A tudós Gritzner munkájából megjelent Lipcsében: «Wappenbuch der Gräflichen Familien, Deutschlands und Oestereich-Ungarn» pazar fényel kiállított négy kötetes munka, a melyben a

magyar grófi családok czimerei nagyrészen *tőlem* került e diszes munkába.

Abban sem mond igazat könyvem bírálója, hogy én követelném, hogy szerény munkám a tudományos munkák közt «nemis valami szerény, de előkelő helyet foglaljon el». Mert olvashatta a Lónyay család ismertetésével szétküldött aláírási felhívásomat, a melyben őszintén kinyilatkoztattam, hogy nem vagyok tudós, és csak magánkedvtelésből, szellemi szükségletem kielégítésére fogtam e közérdekű nagy munkához, és nem azért irtam, hogy bárkitől is elismerést s dicséretet nyerjek, — de hogy szolgálatot tehessek vele nemzetemnek. Életemből 28 évet s egy kis vagyont áldoztam fel önzetlenül, nem keresve, és nem is találva anyagi hasznot, sem méltó erkölcsi elismerést. Különben is e hosszú idő alatt beletörődtem a Kiss Iván-féle fenhéjazó lenezéshez s a pöff-szkdő nagyság kicsinyléséhez.

Hogy szerény munkám fogyatékos, azt is nyíltan beismertem a Lónyay családhoz irt «Bevezetés»-ben, mert a ki a családtani tudományban tökéletest akarna, az a Danaidák vagy a Sisyphus munkájára vállalkoznék.

Családtörténeti irodalmunkra a többi *ezertizenegy* főuri családról írott dolgozataim megjelenésétől Kiss Iván nem vár nyereséget, bár ennek épen az ellenkezőjét állította egyik jelesünk a Turul 1895. évf. 144. lapján, midőn a Lónyayakat ismertette, a többek közt azt írja: «A források pontos, s mint látszik lehetőleg teljes felhasználásával irt munka genealogiai irodalmunkra *valódi nyereség.*» De ne is fájjon a feje a munka megjelenéséért Kiss Iván urnak, mert 25—30,000 forintnyi költséges kiadásra magam szegény vagyok, a kiadásra vállalkozó könyvkiadó czégek által kivánt 400 aláíró pedig nem került össze nagy Magyarországon, a mi — sajnos — azt látszik igazolni, hogy a magyar főuri nemzetségeket (tisztelet a kivételeknek) őseik többé nem érdeklik, tehát féleleten keresztül hálátlan munkát végeztem, s így bírálóm örömére, esetleg hasznára kéziratban fog maradni. Nekem, mint 48-as öreg honvédeknek úgy is meg vannak már napjaim számlálva, s ha behunyom majd örökre a szemem, rám fognak majd illeni Talleyrand ama szavai, hogy a hála és elismerés virága csak a sirdombokon tenyészik.

Ennyit, annak a nagybíráló Kiss Ivánnak.

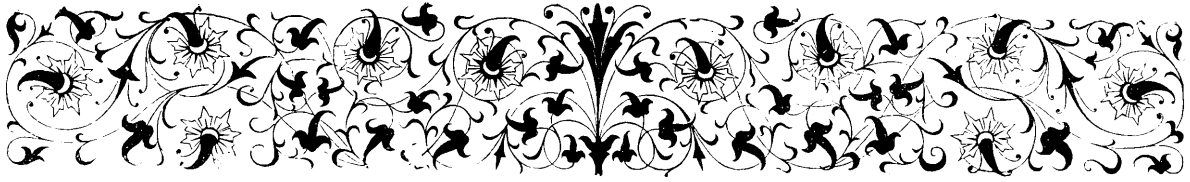
Doby Antal.

Kérelem.

Folyóiratunk n. é. olvasóközönségéhez azon tiszteletteljes kérelemmel fordulok, hogy a Konkoly Thege családra vonatkozó netán birtokukban levő okiratokat velem másolatban vagy csak rövid tartalomban is közölni kegyeskedjék.

Komárom, 1897 szeptember havában.

Dr. Konkoly Thege Balázs.

MAGYARORSZÁG CZIMERE.

(60 ábrával.) *

Magyarország czimerének eddig ismert változatai ötfélék és pedig chronologiai sorrendben a következők:

1. *Vágások és oroszlánok egy pajzsban egyesítve*, ú. m.:

Imre király aranypecsétén, 1202. évi oklevelen (1. ábra), melyen a pajzsmező nyolcszor vágott, tehát négy pólyát mutat, a páratlan számú részeken három, három, kettő, egy, összesen kilencz (jobbra) menő oroszlán.¹

II. *András* aranypecsétén. Egy 1223. évi oklevelen.² (2. ábra).

II. *András* pecsétén. Egy 1232. évi oklevelen (3. ábra), a melyen a pajzsmező tizszer van vágva, tehát öt pólyát mutat. Itt a pajzsmezőnek a pólyáktól el nem takart részein kettő, három, három, kettő, egy, összesen tizenegy (jobbra menő oroszlán van ábrázolva.³

Az 1223. évi pecsétről alább, hol Magyar-

ország czimerének alakjait és képeit tárgyaljuk bővebben lesz szó.

2. *Vágások egyedül*,¹ ú. m.:

II. *András* vezérkori, tehát 1205 előtti pénzein (4. ábra).

A csécsi falfestményen a XIII. századból (5. ábra). *(Arch. v. l. 1893. l. 325. l.)*

A magyar király tornaöltözetén az aranygyapjasrend czimerkönyvében.²

Zsigmond német római birodalmi pecsétén. Zsigmond arany és ezüst pénzein (6. ábra). Zsigmondnak Dürer Albrechtől festett arczképén.³

Erzsébet királyné (Albert felesége) pecsétén⁴ (10. ábra).

Albert pecsétén.⁵

I. Ulászló pecsétén.

I. Mátyás pecsétén. Egy 1475. évi oklevelen.

I. Mátyás pecsétén⁶ (52. ábra). Egy 1477. évi oklevelen.

* Mutatvány szerzőnek «A heraldika kézikönyve» című munkájából, mely a Magy. Tud. Akadémia történelmi bizottságának kiadásában e füzettel egyidejűleg jelenik meg.

¹ Egyetlen fönmaradt lenyomata egy, a bécsi udvari levéltárban őrzött oklevél aranybulláján függ. Galvanoplasztikai hasonmása a M. Nemzeti Múzeum levéltári gyűjteményében van.

² A Kállay család oklevelei között, a M. Nemzeti Múzeumban őrzött eredeti példány. Azon hiteles leírásból is ismerjük, a mely II. *András* 1217. évi adomány levele 1266. évi másolatának hátlapján olvasható.

³ A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

¹ Megjegyzendő, hogy pecséteken a vágások — egyedül — csak Zsigmond király idejében fordulnak elő, tehát későbbben, mint a kettős kereszt, mindazonáltal második helyen soroltam föl, mert pénzekben egyedül is látjuk.

² Párisi Nemzeti könyvtár. Lásd Turul, 1892. évf.

³ A nürnbergi városházán.

⁴ Bécsi állami levéltár.

⁵ A M. Nemzeti Múzeum régiségtárában. Eredeti példány.

⁶ Az 1475-ikinek elrendezése csak abban különbözik ettől, hogy rajta két oldalt lebegő angyalok tartják a középső vágásos pajzst s fölötte is angyal van a korona alatt. (Pray, XV. Tábla. 1.)

I. Mátyás titkos pecsétén⁷ (7. ábra). Egy 1465. évi oklevelen.

3. *Apostoli* (kettős) kereszt egyedül, ú. m.:

IV. Béla tatárjárás előtti pecsétén¹ (11. ábra).

IV. Béla pecsétén.² Egy 1247. évi oklevelen (14. ábra).

István ifjabb király pecsétén.³ Egy 1257. évi oklevelen (13. ábra).

IV. László pecsétén.⁴ Egy 1270. évi oklevelen (17. ábra).

III. András pecsétén.⁵ Egy 1297. évi oklevelen.

Venczel pecsétén⁶ (16. ábra).

Ágnes királyné pecsétén⁷ (9. ábra).

Róbert Károly pecsétén.⁸ Egy 1323. évi oklevelen.

Róbert Károly pecsétén.⁹ Egy 1334. évi oklevelen (18. ábra).

Nagy Lajos első pecsétén¹⁰ (21. ábra).

Nagy Lajos pecsétén.¹¹ Egy 1365. évi oklevelen (19. ábra).

Erzsébet pecsétén.¹² Egy 1362. évi oklevelen.

Mária pecsétén¹³ (15. ábra).

Szent Margit képe mellett pajzsban¹⁴ (8. ábra).

Zsigmond első pecsétén¹⁵ (20. ábra).

4. *Vágások a királyi ház nemzetségi czimerével egyesítve*, ú. m.:

Róbert Károly pénzén (51. ábra).

Erzsébet titkos pecsétén¹⁶ (24. ábra).

Nagy Lajos gyűrűpecsétén¹⁷ (12. ábra).

¹ A M. Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

² A Kállay család, a M. Nemzeti Múzeumban elhelyezett, levéltárának eredeti példánya.

³ Országos levéltár eredeti példánya.

⁴ A M. Nemzeti Múzeum eredeti példánya.

⁵ A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

⁶ A M. Nemzeti Múzeum eredeti példánya.

⁷ Pray, Tab. IX. 4.

⁸ Nyáry, Herald. Vezérf. X. Táb. 81. á.

⁹ Eredetije a M. Nemzeti Múzeumban.

¹⁰ A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

¹¹ Pray, Tab. II. 1.

¹² Az országos levéltár eredeti példánya.

¹³ Nyáry, Herald. Vezérf. IX. T. 74. á.

¹⁴ Némethy L. tulajdonában levő XV. századbeli kép.

¹⁵ A M. Nemzeti Múzeum galvanoplasztikai gyűjteménye.

¹⁶ Orsz. levéltár eredeti példánya.

¹⁷ A bécsi áll. levélt. eredeti példánya.

Az aacheni székesegyházi czimeres kapcsolokon. Nagy-Lajos pénzén.

Nagy-Lajos titkos pecsétén¹ (27. ábra).

Mária titkos pecsétén² (28. ábra).

A runkelsteini 1390. évi falfestményen (23. ábra).

Zsigmond pecsétén.³

Borbála királyné pecsétén⁴ (25. ábra).

5. *Vágások és az apostoli* (kettős) kereszt egy pajzsban egyesítve, ú. m.:

a) hasított pajzsban:

Nagy-Lajos pénzén (29. ábra).

Az ország rendjeinek pecsétén. Egy 1389. évi oklevelen (26. ábra).

A leleszi premontreiek kolostorának 1400-ban készült vasajtáján.

Mátyás titkos pecsétén. Egy 1458. évi oklevelen.

b) Felnegyedelt pajzsban:

V. László pénzén.

János király pénzén és pecsétén⁵ (30. ábra).

János Zsigmond pénzén.

* * *

Vágások és oroszlánok egyesítése. A fenti czim alatt felsorolt emlékeken két czimernek egyesítése látszik: a vágásosnak és az oroszlánosnak. A czimeregyesítés ezen nemét *egymásfőlé helyezésnek* nevezzük, és pedig itt czimerképnek (oroszlán) mesteralakra (vágások) való helyezését látjuk. Most csak az a kérdés, hogy kinek a czimere az egyik s kié a másik. Az eddig rendelkezésünkre álló adatok arra utalnak, hogy a vágásokat a királyi méltóság, az oroszlánokat az Árpádház czimerének tartjuk. A vágásos czimer egyedül is előfordul — habár később, mint a szóban forgó egyesített czimer — de az oroszlán, mint czimer, egyedül nem látható emlékeinken. A vágásos czimer meghatározásáról alább lesz szó. Mielőtt azonban a felsorolt pecséteken előforduló oroszlánok tárgyalásába bocsátkoznánk, lássuk II. András pecsétének a XIII. századból való leírását, mely egy 1217. évi oklevél hiteles másolatából ismeretes. Ebből világosan látjuk, hogy az oroszlánok itt czimer-

¹ Orsz. levéltár eredeti példánya.

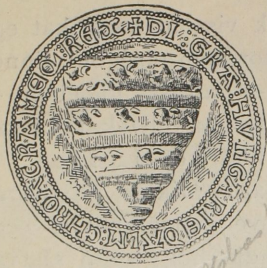
² U. ott.

³ Orsz. levéltár eredeti példánya.

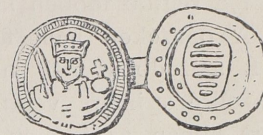
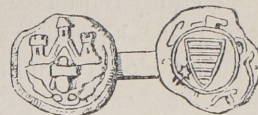
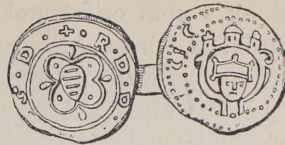
⁴ U. ott.

⁵ Eredeti pecsét Budapest főváros levéltárában.

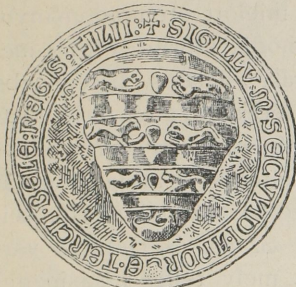

1. ábra.

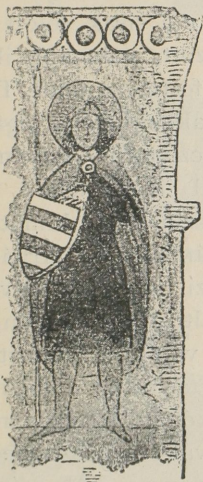
4. ábra.

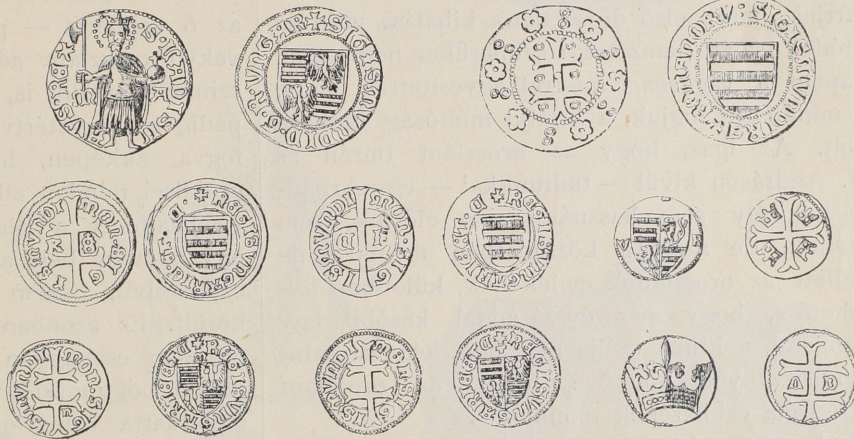
2. ábra.

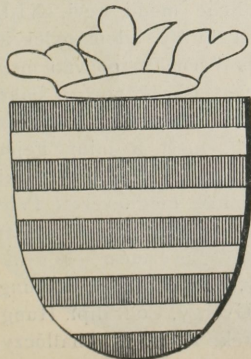
3. ábra.

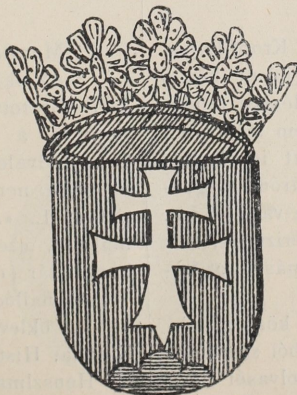
5. ábra

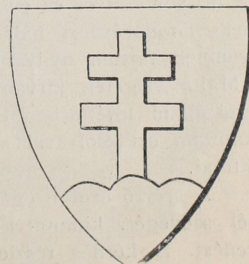
6. ábra.

7. ábra.

8. ábra

9. ábra.

képek s nem czifrázatok, mint azt eddig többen hitték. E leírást Aliottus Uguiccio császári közjegyző vezette rá azon másolat hátára,¹ melyet a János vitézek akkori nagymesterének kérésére II. Andrásnak 1217-ben kelt adománylevele után 1266-ban készített. Hitelességéhez e szerint kétség nem fér.²

Az eddig rendelkezésünkre álló czimeremlékeken hiába keressük az oroszlánt, egyedül nem fordul az elő sem mint az ország, sem mint a királyi ház czimere. Pedig, hogy meghatározhassuk, okvetlen kell eredetét ismernünk.

Az nem valószínű, hogy Imre király minden ok nélkül vette volna föl pecsétjébe, tehát nyomait a régiebb időben kell keresnünk.

A pénzekben nem fordul elő, de hiszen a XII. században még nem igen volt szokás a pénzekre czimert veretni, a pecséteken sem, mert ebben az időben a pecsétek még czimer nélküliek s rajtuk csak a király személyének képe látható, és mégis az Árpád-ház czimerének tartjuk, mert első dinasztiánk kihalása után az utódok saját nemzetségi czimerüket nem ezzel, hanem a vágásos czimerrel egyesítették, mely, a mint látni fogjuk, a királyi méltóság czimere volt. Az igaz, hogy az oroszlánt Imrén és II. András kivül — tudunkkal — egy Árpád-házi király sem használta sem előttük, sem utánuk, de azért a köztudatban mégis élnie kellett az oroszlánok emlékének, különben föltehető-e, hogy pár évszázaddal később egy hamisító, a kinek célja más nem lehetett, mint hamisítványát hihetővé tenni, az oroszlánt III. Béla czimerének mondja.

Az eset a következő:

A Blagajok magukat az olasz Ursinók-tól

¹ E másolatra, illetőleg a czimerleírásra, Kropf Lajosnak a «Turul» 1896. évi 3-ik füzetében megjelent közleménye tett figyelmessé. Beöthy Zsolt akadémiai rendes tag úr volt szíves ez év tavaszán ezt nekem leírásolni. Szíves fáradozásáért hálás köszönetemet itt is kötelességemnek tartom nyilvánítani. Később, nyáron, magam is Malta szigetén járván, mint a hol a la-valettai kir. angol állami levéltárban e bulla másolata őriztetik, volt alkalmam ezt elolvasni s róla fotografiai másolatot készíttetni.

² A szerző ezután egész terjedelmében közli az oklevél szövegét, kimutatva a hibás olvasásból származó tévedést. A kérdés részleteit folyóiratunk olvasói előző füzetünk egyik közleményéből ismerik. Szerk.

származtatják, az Ursinók viszont magukat egy hasonló nevű római senator nemzetségből. Ennek hihetővé tétele végett — annak idejében — hamis okleveleket készítettek.¹ Ezek közé tartozik az állítólag Imre királytól 1200-ban² az Ursino gróftól származó Miklós fia István részére kiállított czimerlevél is, melynek szövege a többek között azt mondja, hogy ezen «István vitézi tetteivel III. Béla hálás szeretetét biztosította magának, a miért a király neki saját czimerét adományozta, de mielőtt ezen adományozás a maga rendje és módja szerint végbe mehett volna, Béla király halálos betegségbe esett s végét közeledni érzvén, átok terhe alatt meghagyta fiának, Imrének, hogy e rendelkezést hajtsa végre. Ennélfogva ő atyja akaratát végrehajtván, megnevezett Istvánnak s örökösökének Vodicsát — mely Szana és Dubicza vármegyékkel ér össze, s mely teljes igaz joggal csak a királyt illette meg — egy más aranypecsétet levélben konszignálta s az atyja meg az ő czimerét — pajzsban s a sisak fölött növekvő oroszlánt adományozott, valamint ilyen czimeres zászlót is, minőt a festmény jelez. Tette pedig ezt egyetértve a főurakkal királyi jogánál fogva, akképen, hogy e czimerrel István és örökösök minden alkalommal élhessenek».³

Thallóczy a Blagajok czimeréről kimutatta ugyan, hogy belé az oroszlán nem az Árpádok czimeréből, hanem a «görzi atyafiság révén» került. Ez azonban nem változtat a dolgon, az oroszlán csakugyan benne volt s a hamisító a nélkül, hogy mások is annak tartották volna, nem mondhatta volna e czimerképet III. Béláéknak.

Ha valaki ma hamisítványt készítene, a melyről el akarná hitetni, hogy a XV. század-

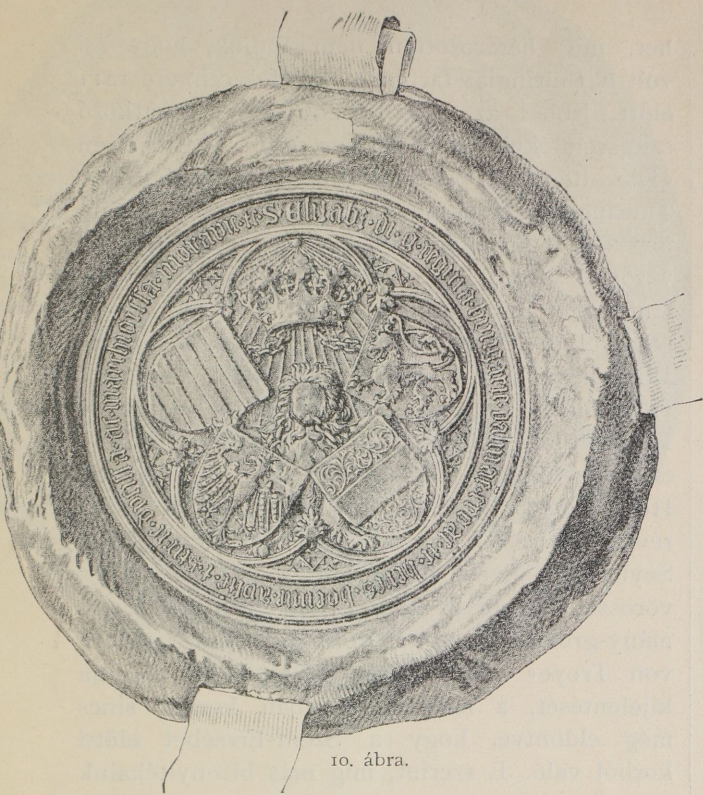
¹ Muratori, Antiquitates italicae medii aevi, XLII.

² Az oklevél 1571-ben Miksa király adománylevelében átiratott, ebben a keltezés évének 1200 van megnevezve, a király uralkodási évét elsőnek nevezi, holott Imre tudvalevőleg 1197-ben kezdett uralkodni. Az oklevél azonban nem kelhetett 1197-ben, mert a mint Fejérpataky L. «A kir. kancellária» című értekezésében kimutatja, ezen évben, nem a benne megnevezett Péter kancellár (1202—1204) volt az. Lásd Blagay oklevéltár.

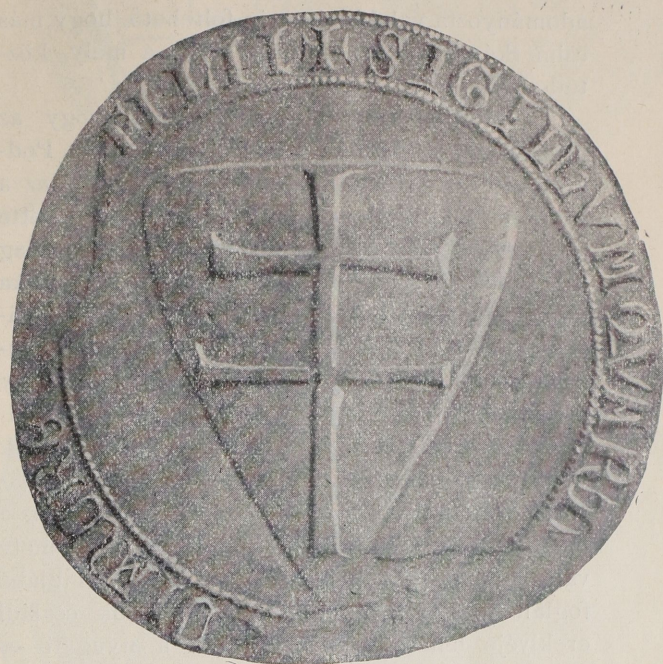
³ Thallóczy, Blagay oklevéltár. Bevezetés.

Az oklevelet közölték: Pray, Annales Regni Hung. Katona, Hist. Crit., V. k. Fejér György, Cod. dipl. Hung. II. Henszlman, Régészeti Emlékek, II. k. és Thallóczy, Blagay oklevélt. 1. l.

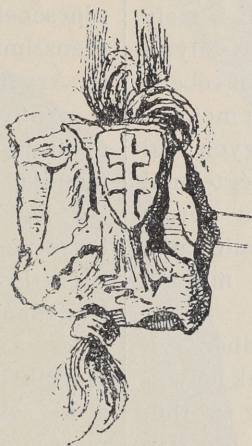
10. ábra.

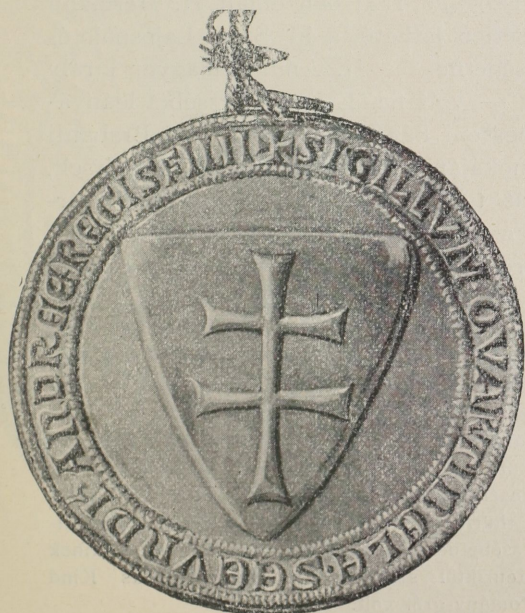
11. ábra.

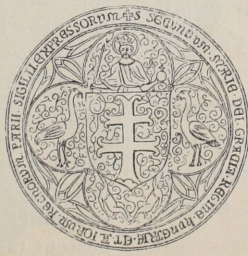
12. ábra.

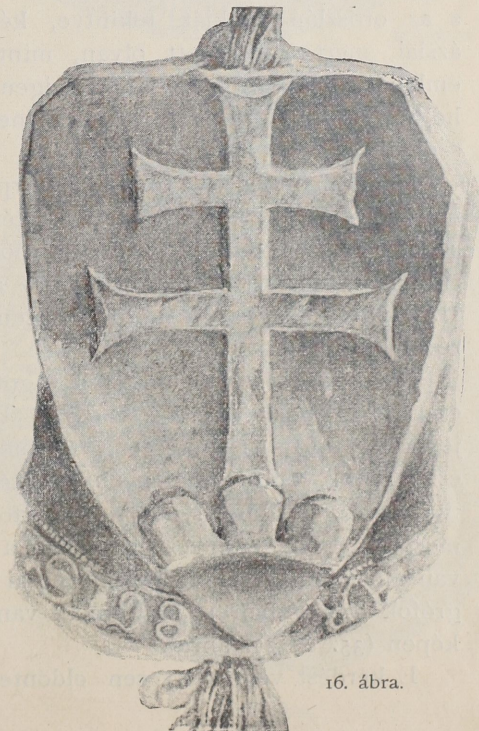
13. ábra

14. ábra.

15. ábra.

16. ábra.

ban kelt s benne I. Mátyás családi czimerképét adományozta valakinek, nem föltehető, hogy más czimerképről szólana, mint arról, a mely köz-tudomás szerint e királyé volt.

E szerint több mint valószínű, hogy az oroslán az Árpádház czimere, a mint azt Podhradczky és Henszlmann is hitték, csak az a kérdés, hogy mikor lett azzá s honnan vette eredetét. A kérdés második felére vonatkozólag hihetőnek tartjuk, hogy az Árpádház heraldika előtti jelvénye az oroslán volt, mert a koronázási jelvények egyik legrégebbi darabján, a buzogány gombjába (31. ábra) foglalt kristály metszésén oroslánt látunk. A legrégebbi krónikákból tudjuk, hogy a törzsek zászlain jelvények voltak s azon törzsé, a melyből Árpád származott, oroslán lehetett. Ez az oroslán van, a mint fentebb mondtuk, a buzogányon, a mely valószínűleg, ha maga nem is, de a gombjába foglalt kristály, hihetőleg az Árpádok családi ereklyéje lehetett. Mikor aztán a nyugati — pajzsba foglalt — czimerek nálunk is divatba jöttek, mi természetesebb, mint hogy királyaink azt a jelvényt választották czimerképül, a mely családi ereklyéjükön volt látható. E kristályról Czobor Béla legközelebb megjelent művében: «A magyar koronázási jelvények»-ben azt mondja, hogy «a X. századból való». Tehát nagyon régi s az oroslán alakját tekintve, kétségtelenül ázsiai, mert szakasztott olyan, mint a perzsa emlékeken látható oroslánok s igen valószínű, hogy az Imre pecsétje metszőjének mintául szolgált.

Henszlmann, a ki szintén az Árpádház czimerének tartja az oroslánokat, nézetének helyességét azon állítással is bizonyítja, hogy a thüringiai tartomány-grófok czimerébe az oroslán II. András leánya, a későbbi Szent-Erzsébet, révén jutott.

Ha a vörössel és fejjérel vágott oroslán csakugyan nem volt Erzsébetnek Thüringiába jövele, tehát 1211 előtt a tartomány-grófok czimerképe, akkor hatalmas bizonyíték. És mint ilyen azért is érdekes, hogy czimertörést mutat, mert míg II. András czimerében a czimerkép van a mesteralakon, addig a thüringiai tartomány-grófok czimerében a mesteralak van a czimerképen (35. és 37. ábra).

E kérdést végérvényesen eldönteni nem le-

het, míg határozottan nem tudjuk, hogy mi volt a thüringiai tartomány-grófok czimere 1211 előtt. Ebből az időből pedig erre vonatkozó czimeremlékek nem ismeretesek.¹ Michelsen «Die alten Wappenschilde der Landgrafen von Thüringen» című munkájában azt mondja ugyan, hogy a Thüringenek ősi czimere ezüsttel és vörössel vágott pajzsmező volt s hogy az oroslánt legelőbb Hermann vette belé 1209-ben, tehát előbb, mint Erzsébet Thüringiába jött, de állítását egykoru bizonyítékokkal nem támogatja. Hohenlohe és Seyler sem ismernek régebbi — Erzsébetnek Thüringiába való jövele előtti — czimeremléket, a melyen oroslán volna látható. Hohenlohe² a vágásokról mondja, hogy Erzsébet révén kerültek a magyar czimerből Thüringiába. Seyler pedig azt állítja, hogy az ezüsttel és vörössel vágott oroslán már Hermann tartomány-grófnak 1209-ben volt czimere s a «Lieth von Troye» című verses költeményre alapítja kijelentését, a melyről azonban koránt sincs még eldöntve, hogy a Szent-Erzsébet előtti korból való. E szerint, míg más bizonyítékaink nincsenek, legalább is valószínűnek tarthatjuk Henszlmann nézetét s a thüringiai oroslánt az Árpádok oroslánjának nézhetjük.

Annyival inkább, hogy C. P. Lipsius «Sphragistische Aphorismen» című munkájában azt mondja, hogy a thüringiai czimerben az oroslán legelőször az 1241-ben elhalt II. Hermann lovas pecsétjén látható, a ki Szent-Lajosnak és Szent-Erzsébetnek — II. András magyar király leányának — volt fia. E Szent-Erzsébet leányának s a hesseni ház megalapítójának, Brabanti Henrik unokájának fia, Ottó, magdeburgi érsek, a ki sokat tartott Szent-Erzsébettől való származására, a 32., 33. és 34. ábrákon látható pecsétjein oroslánt használ czimerében³ s ez nem

¹ Magam is irtam két németországi heraldikai társulathoz, de, úgylátszik, egyik sem tudott oly czimeremlékekről, a melyek az 1211 előtti időből valók s Thüringianak oroslános czimerét mutatnák.

² Hohenlohe-Waldenburg Das heraldische Pelzwerk im Mittelalter.

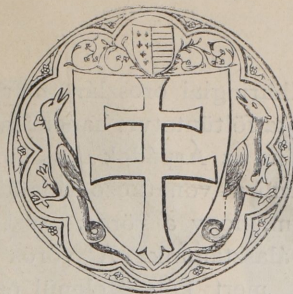
³ Az oroslán átment a Heinrich Raspe német királyban kihalt thüringiai ház czimeréből a hesseni ház czimerébe, Erzsébetnek Zsófia nevű leánya révén, a kinek Brabanti Henriktől született fia Heinrich das Kind hesseni tartomány-gróf volt.

Lásd az alábbi leszármazást:

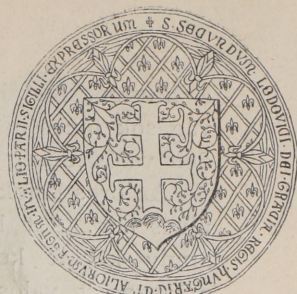

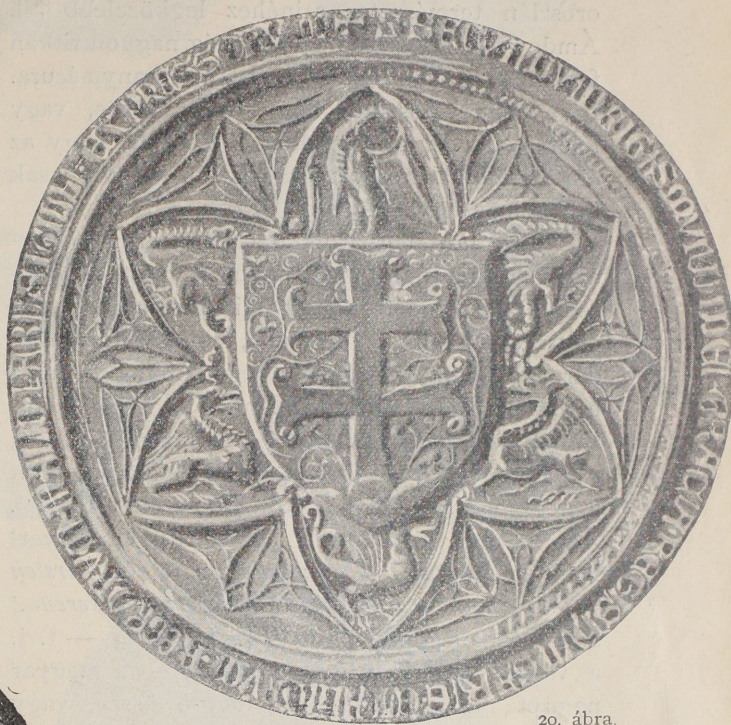
17. ábra.

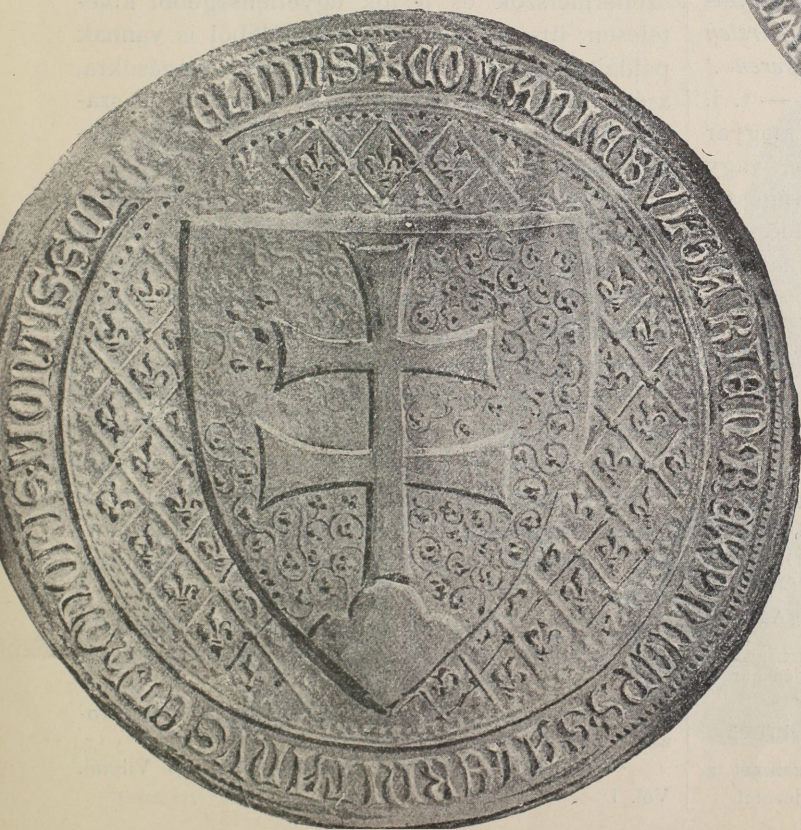
18. ábra.

19. ábra.

20. ábra.

21. ábra.

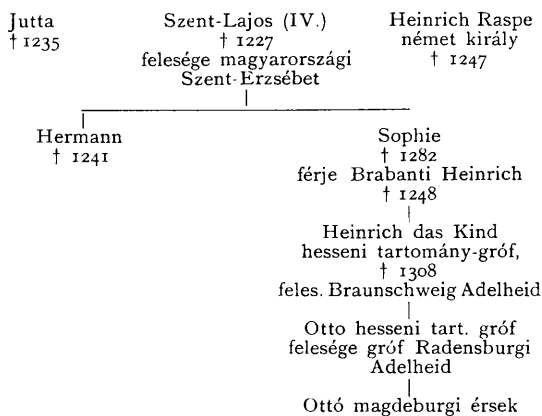
22. ábra.

a hesseni, illetőleg thüringiai oroszlán, mert a vágások nincsenek rajta föltüntetve, hanem minden valószínűség szerint az Árpádok oroszlánja.

Az oroszlánok mázaira vonatkozó adataink nincsenek. Azt hiszem, hogy a vörös, ezüst és arany között kell választanunk. A vörös és ezüst azért valószínű, mert kétségtelenül ezek az országczimer mázai, az arany pedig, mert az oroszlán természetes színéhez legközelebb áll. Ámde a XIII. század elején még nagyon ritkán festették a heraldikai oroszlánt aranymázura. Így tehát valószínű, hogy vagy vörös, vagy fejér volt. Az arany ellen szól az is, hogy az élő heraldika korában a pajzson mindig csak egy szín s egy fém volt.

A vágások. Magyarország czimere ezen mesteralakjának multjáról nem tudunk semmit, de valószínű, hogy eredete nem nyulik a kereszténység előtti időbe, mint az oroszláné, s talán a turul madárnak, őseink hadi jelvényének utóda. A turul ugyanis az egyesült törzseknek, az egész nemzetnek volt hadi jelvénye s nem azon törzsnek, a melyből Árpád származott. E jelvényt, mint a pogányságra emlékeztetőt, fölcserélték mással. Azt mondja legalább a német Muglen következő szavakkal: *«darnach begunden die fursten das vorgenant tsaihen verwandeln und verkeren»*.¹ S e másik jelvény a vágások. Hogy ez — t. i. a vágásos zászló vagy pajzsmező — a magyar nemzet régi szervezetével függ-e össze, vagy csak a véletlen okozta a hétszeres vágással keletkezett nyolcz pajzsmezőrészt? Eldönteni nem vagyunk képesek. De valószínűnek tartjuk,

¹ Lásd T. Nagy Gyula «Turul» című cikkét a Turul 1883. évi folyamában és Kovachich V. fejezetét.

hogy e czimer nem régibb, mint a XII. század utolsó tizedei, mert előbb két szín váltakozásával keletkezett mesteralakokat czimerül nem igen használtak. Különben is a vágó vonalak száma nagyon ingadozó a legrégebb czimeremlékeinken. Így például Imre pecsétén nyolcz, András régebbi pecsétén hét s a későbbin tiz, a csécsi falfestményen öt, Nagy Lajos pénzén (29. ábra) nyolcz, a rendek 1385. évi pecsétén (26. ábra) szintén nyolcz.

A mázok legrégebbi nyoma Villani 1295. évi följegyzése, a melyről alább lesz szó.

A XIV. század közepétől kezdve már a hét vágó vonalban állapodtak meg s ezt I. Lajos 1369-ben Kassa városának adott armálisa szövegében minden kétséget kizárólag látjuk, a hol ugyanis az mondatik, hogy: . . . . *ac de subtus quatuor lineas¹ ruffas et totidem albas lateraliter habentis in perpetuum gestare* stb.

A bécsi képes krónika ábráin a zászlók vörössel és fejérral hétszer vágottak, tehát a fent idézett czimerlevél: *«quatuor ruffas et totidem albas»* szavaival egyezők, mert hét vágással nyolcz részre van a zászló osztva. S habár a czimermetszők és festők ügyetlenségéből kivételesen itt-ott még az újabb időből is vannak példáink nyolczszoros, hatszoros stb. vágásokra, azért mégis a hétszeri vágást tekinthetjük szabályosnak, annyival inkább, hogy ebben állapodtak meg végleg.

Kétséget nem szenved, hogy a vágások által keletkező zászló- vagy pajzsmezőrészek mázai vörös és ezüst, mert egyetlen példánk sincs arra nézve, hogy más mázuaknak ábrázolták volna. E tekintetben csak a mázok sorrendjére vonatkozólag látunk ingadozást.

Villani² 1295-ik évi följegyzései is azt bizonyítják, hogy a czimer mázai vörös és ezüst voltak, s ha leírásában mindenképen lehetne bizni, a sorrendet illetőleg is legrégebbi adatunk lenne. De a mint az alább közlöttekéből láthatjuk, a czimer heraldikai leírása nagyon határozatlan.

«. . . per farglisi in contro Carlo Martello suo figliuolo re d'Ungheria, e con sua compa-

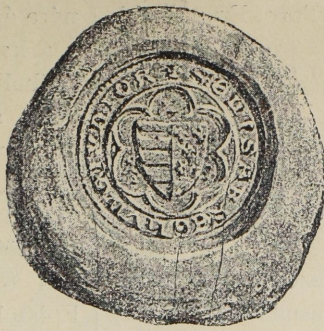
¹ Linea alatt nyilvánvaló nem vonalat, hanem a vonalak által határolt pajzsmezőrészeket kell érteni.

² Croniche di Giovanni, Matteo e Filippo Villani. Vol. I.

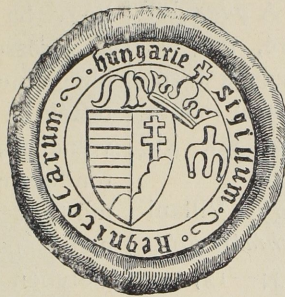
23. ábra.

24. ábra.

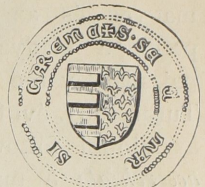
25. ábra.

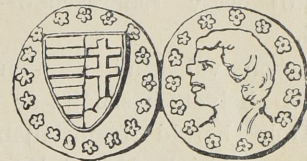
26. ábra.

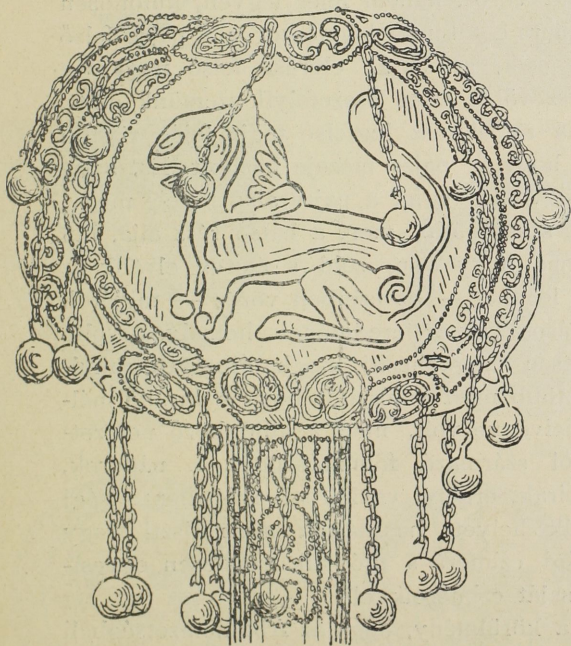
27. ábra.

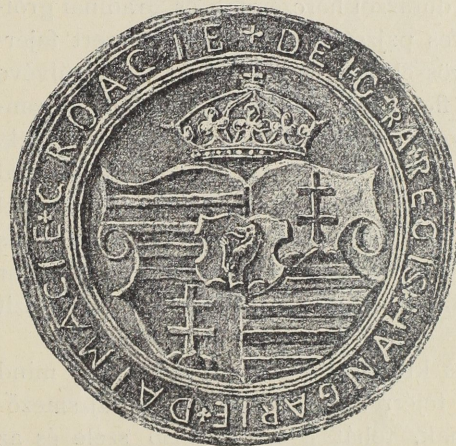
28. ábra.

29. ábra.

31. ábra.

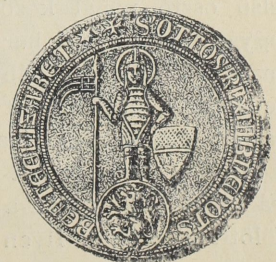
30. ábra.

32. ábra.

33. ábra.

34. ábra.

gnia ducento cavalieri a sproni d'oro, Franceschi, e Provenzali, e del Regno, tutti giovani, vestiti col re d'una partita di scarlatta e verde bruno, e tutti con selle d'una assisa a palafreno rilevate d'ariento e d'oro, coll'arme a quartieri a gigli ad oro, e accerchiata rosso e d'argento cioè l'arme d'Ungheria, che pave la piu nobile e ricca compagnia che anche avesse uno giovane re con seco etc.»

E szavakból a czimer szerkezetét nem lehet elképzelni, mert a *quartieri* (pajzsmezőnegyedek) ellentmond az *accerchiata* szónak. Nem tudhatjuk, hogy a felnegyedelt pajzsban van-e a magyar és az Anjou czimer egyesítve, vagy pedig a magyar vágásos pajzsra tett boglár pajzsban van-e az Anjou czimer, mint azt a Turul 1885. évi folyamában olvassuk. A *quartieri* az előbbi föltevést teszi valószínűvé, míg az *accerchiata* a második föltevést látszanék bizonyítani, ha nem tudnók, hogy ezt olaszul «sopra il tutto» vagy «soprascudo»-val szokták kifejezni.

Nagyon valószínű azonban, hogy Villani «bordata» helyett használja az «accerchiata» szót, mert Gelre herold Armoriáljában 1334—1372 a 396. lapon látjuk Martel Károly testvéröccsének, János durazzói hercegnek és gradinai grófnak czimeres pajzsában az Anjou czimert fejjel és vörössel összerovott rájával körülvéve (semé de fleurs de lys d'or à la bordure componé d'argent et de gueules) s azt hisszük, hogy Sánta-Károly és V. István leánya fiai mind ilyen czimerrel éltek. Így tehát Martel Károlynak Villanitól leirt czimere is fejjel és vörössel összerovott rájában mutatja magyar czimerházait, tehát a sorrendre nézve nem igazít utba.

A képes krónika képei, egyet kivéve,¹ mind vörössel és fejjel vágott zászló- és pajzsmezőket mutatnak, tehát a mező felső széle és az első osztó vonal közötti legfelsőbb rész vörös, ugyancsak a Züricher Wappenrollában látható magyar czimer is (36. ábra). Kassa város adománylevelének fent idézett szövege is e sorrendet tartja, de azért vannak középkori czimeremlékeink, a melyeken a fejjel és vörössel való vágás látszik, tehát a hol az első vágásvonal fölötti rész fejjel. Ilyen az armális szövege elle-

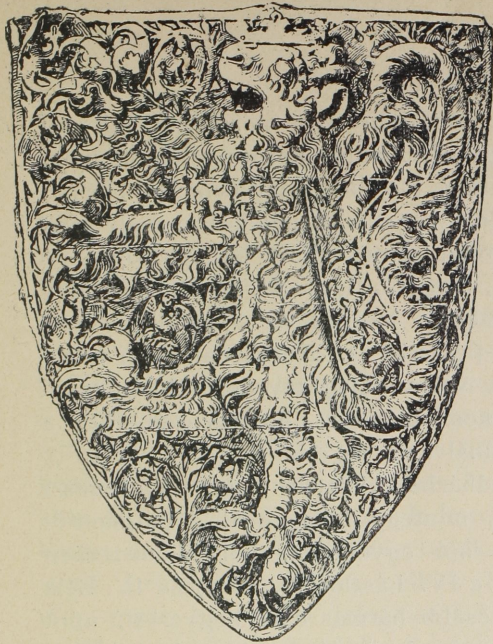
nére éppen Kassa város czimere (39. és 42. ábrák), s a kassai főtemplom szentségházának XV. századbeli magyar czimerei is. Továbbá Grönenberg 1483. évi czimerkönyvében Magyarország czimere (46. ábra). A mázoknak ezen sorrendjét látjuk még a Batthyány-könyvtár 1377. évi Missaléjának czimlapján, a magyar királyok tornaöltözetén, a thorni gimnázium könyvtárában őrzött Korvin-kódexen (Naldii Florentini Epistolae de laudibus Augustæ Bibl.), a versaillesi «Grande Salle des Croisades» pillérein, Margit királyné és II. András czimeres pajzsán, Solis Virgil 1555. évi Wappenbüchleinjében stb.

Így tehát mind a két sorrendre van elég példánk a régi időből, de be kell ismernünk, hogy ha csak a számadatok volnának döntők, a vörössel való kezdést kellene kétségtelenül elfogadnunk, mint a hogy a legújabb időben tették is. Ha czimerünkben a vágások egyedül volnának, bele is lehetne nyugodnunk e sorrendbe, mert ez heraldikailag éppen olyan szép, mint az ellenkező. De mert Magyarország czimeres pajzsa hasított, s a mező hátsó része, melyben az apostoli kereszt látható, szintén vörös, a két sorrend közötti választáskor a heraldikai esztétika is tekintetbe veendő, ez pedig a mellett szól, hogy a vágott pajzsmező felső része ne vörös, hanem fejjel legyen, különösen azért, mert a tekintet legelőször is a pajzs felső részére esik, s ott az előrész felső tagja s a hátsórész vörös színe összefolyik szemünk előtt, míg, ha az előrész legfelső tagja fejjel, rögtön látjuk, hogy a pajzs mezeje hasított. És, hogy a hasító vonal végig, a pajzs alsó széleig megy, szintén szembeötlő, mert a hátsó rész alja, hol a hármashegy van, zöld s élesen elválik az előrész legalsó — ez esetben vörös — tagjától. A vágásos czimer eredetének homályos volta lényegesen megnehezíti meghatározását, mindazáltal több mint valószínű, hogy a királyi méltóság jelvénye volt, mert a különböző nemzetiségekből származó főméltóságok: a nádorok, országbirák, erdélyi vajdák stb. saját nemzeti czimerük helyett használták mint tiszti vagy méltósági czimert s utódjaik rendszeren egyesítették saját czimereikkel.

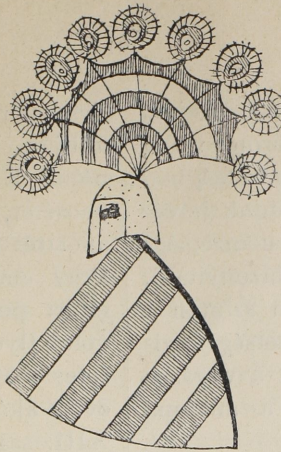
Az a körülmény, hogy az Aba nemzetségbeli Mokianus nádor 1282-ben (40. ábra), Amadé nádor (38. ábra), Dózsa nádor (44. ábra), Deme-

¹ Nagy-Lajos képe. 1. lap.

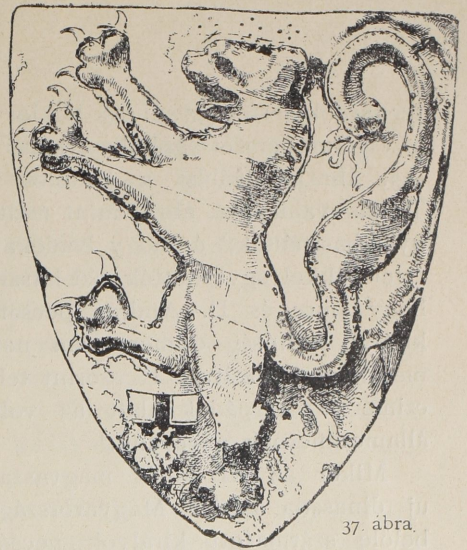

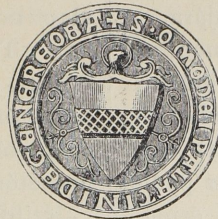
35. ábra

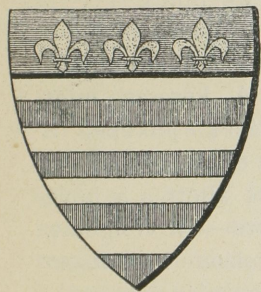
36. ábra.

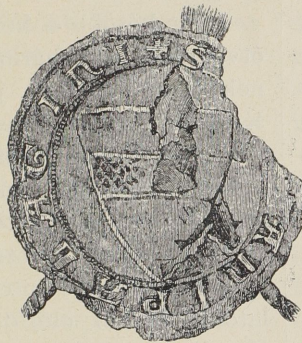
37. ábra

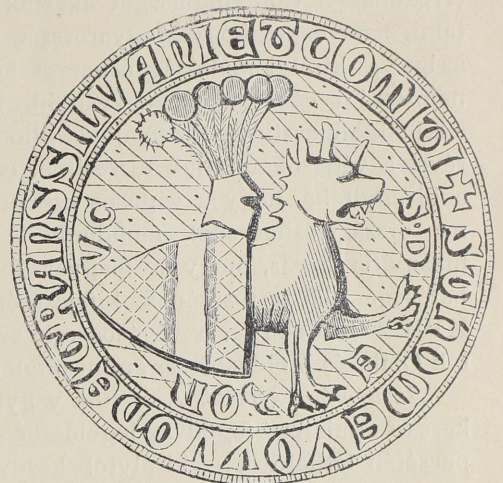
38. ábra.

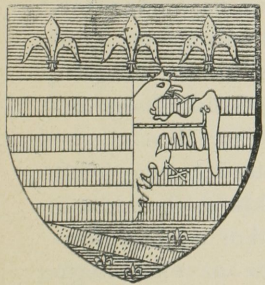
39. ábra.

40. ábra.

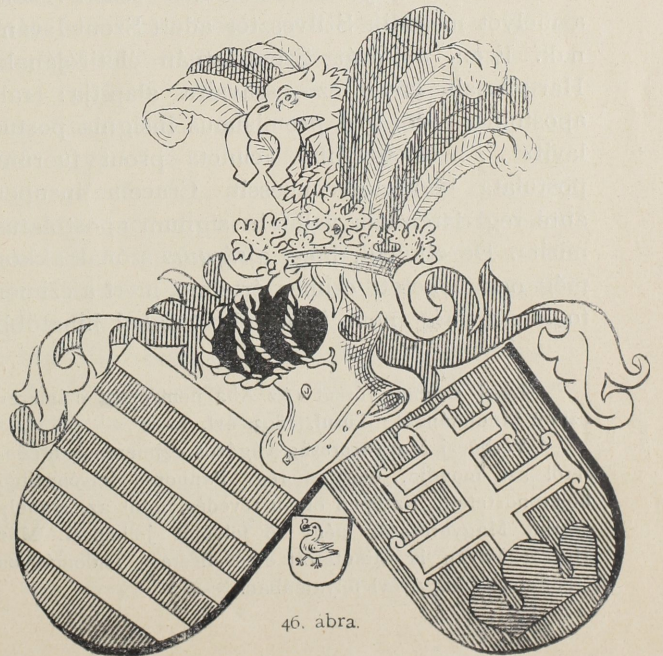
41. ábra.

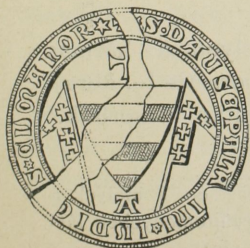
42. ábra.

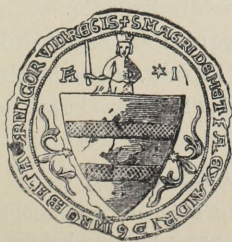
43. ábra.

46. ábra.

44. ábra.

45. ábra.

ter tárnokmester (45. ábra), Miklós erdélyi vajda, a Vigman nemzetségéből származó Lőrincz vajda (43. ábra), továbbá a Kacsics nemzetségbeli Tamás vajda (41. ábra) mint méltóságuk jelvényét használták,¹ és hogy ivadékaik nemzetségi czimerükkel egyesítették, azt látszik bizonyítani, hogy Imre és II. András pecsétein szintén a királyi méltóság czimere van nemzetségi czimerükkel egyesítve. E szerint tehát a vágásos czimer az Árpádok alatt az volt, a mit ma államczimernek nevezünk.²

Mikor az Árpádház magvaszakadtával egy új dinasztia került Magyarország trónjára, a belőle származott királyok pecsétein nem az Árpádházzal való rokonságát akarták dokumentálni, hanem azt, hogy Magyarország fejedelmei, s így a királyi méltóság czimerét kellett saját nemzetségi czimerükkel egyesíteni, nem pedig a kihalt dinasztiaét. Az Anjouk liliosos czimerével a vágásokat látjuk egyesítve, ez is annak a bizonyítéka, hogy a vágásos czimer az, a mit ma ország czimerének mondunk. E véleményt bizonyítja az is, hogy a magyar korona fenntartása alá tartozásának kifejezésére, még a XVII. században is, a vágásos czimert használták Oláh- és Moldvaország, mint oltalom-czimert.

Az apostoli kereszt. A kettős vagyis apostoli kereszt pajzsba foglalva legelőször IV. Béla pecsétén látható s e királytól kezdve Róbert Károlyig kizárólag ezt használták királyaink.

Eredetét Iványi azon keresztre vezeti vissza, a melyet második Szilveszter adott Szent-Istvánnak. Ezen állítását Szent-István életirójának, Hartviknak következő szavaira alapítja: «ab apostolica sede, que premisimus insignia postulavit» . . . és tovább: «cuncta prout fuerunt postulata benigne concessit. Crucem insuper ante regi ferendam velut in signum apostolatus misit». De elfeledi, hogy a *signum* szónak akkor még nem lehetett czimer értelme, mert a czimer fogalmát még nem ismerték. Sokkal hihetőbb

¹ Lásd Csoma József «Az Aba nemzetség czimere» czimű tanulmányát: Turul, 1893. évf.

² Verböczi Magyarország vágásos czimerének eredetéről azt mondja, hogy a régi Pannonia jelvényeiből kölcsönöztetett. Ez épen olyan tévedés, mint az, a mely szerint Magyarország négy fő folyóját jelképezi. Már Horvát István is rámutatott e tévedésre a Tudományos Gyűjtemény 1833. évi folyamában,

Schwartner és Podhraczký nézete, a kik azt állítják, hogy II. András kezdte czimerül használni. E király idejéből nem ismerünk ugyan pecsétet, pénzt vagy más emléket, a melyen az apostoli kereszt mint czimer látható volna, de Pray említi, hogy ő látta II. Andrásnak egy eltört pecsétét, a melyen az apostoli kereszt volt. Ilyen pecsétje II. Andrásnak nem ismeretes s Pray valószínűleg tévedett. Akár tévedett, akár nem, biztos az, hogy a czimerkép a XIII. századnál nem régiebb.

Az Árpádházbeli királyok pecsétein a kereszt alap nélkül, mintegy lebegve áll a pajzsmezőben. Talpa hol egyenesen, hol liliomszerűen vágott, mint a IV. László (17. ábra) és IV. Béla pecsétén. Később hármassal ékre hegyezett, mint a Károlyén (18. ábra). V. István neje Erzsébet pecsétén (22. ábra) virágcserepbe van állítva. E czifrázatok csak a metsző önkényétől származnak s heraldikai jelentőségük nincs.

Még később a keresztnek egy tartozéka jut érvényre s ez a hármassal halom, a mely a keresztnek naturalisztikus járuléka. A kereszt, mint Krisztus urunk kinszenvedésének jelképe, a czimerábrázolóknak eszébe juttatta egyszersmind azt a helyet is, a melyen a kereszt állott s a hová stációnként Megváltónk fölvitte — a Golgotát. A Golgotának illetően ábrázolása korántsem egyedül a magyar czimer keresztjével kapcsolatosan fordul elő, de a lovagrendek keresztjei alatt is látjuk azon alakításhoz hasonlóan formálva, a mely Venczel (16. ábra) és Ottó pecsétein látható. Itt a hármassal halom lebegő azon czimeren is, mely Grünenberg czimeres könyvében közölve van (46. ábra).

A lebegő helyzet, úgy látszik, nem felelt meg a magyarok izlésének, a kik a heraldikai fölfogástól idegenkedve, már jókor a naturalisztikus fölfogás felé hajoltak. Ez az oka, hogy Venczel és Ottó pecséteit kivéve, egy királyi czimeres pecséten sem látjuk a hármassal halmok lebegő ábrázolását.

Legrégibb emlékünknél, a melyen a hármassal hegy látszik, Ágnes királyné pecsétje (9. ábra), a melyet csak Pray közlése után ismerünk.¹

¹ Ágnes királyné három ismert pecsétén, a melyek a Nemzeti Múzeum galvanoplasztikai gyűjteményében láthatók, nincs hármassal halom a kereszt alatt.

Ezután következik Nagy Lajos pénze (29. ábra) s a rendek 1385. évi pecsége (26. ábra). E két utóbbin a hármashalomnak csak két kúpja látszik.

A keresztnek és halomnak máza most már végleg megállapodott. A kereszt t. i. fejér (ezüst), a halom pedig zöld. Kezdetben itt is ingadozás mutatkozott, a mennyiben a bécsi krónika képein a kereszt hol ezüst, hol arany, a halom hol egygyes, hol hármashal, hol zöld, hol fejér, hol arany. Ujabb időben a hármashalom középső kúpján mindig leveles korona van s ezen áll az apostoli kereszt. E koronát, mint a kettős kereszt alapját, először látjuk III. András egyik pénzén, de halom nélkül. Itt azonban még nincs heraldikai jelentősége, mert nincs pajzsba foglalva. Később Zsigmond 1389—1395. évi felségi pecsétén ismét előfordul az előlap kétoldali pajzsocskáján, de aztán II. Mátyás idejéig nem. E szerint czimerünkbe végleg a XVI. században jutott. Később is megtörtént ugyan, hogy elhagyták, mint I. Lipót egyik pecsétén.

Báró Nyáry Albert a vágásokról és az apostoli keresztéről azt mondja, hogy «amaz (a vágások) a magyar korona alatt egyesített összmonarchiának, emez (az apostoli kereszt) a szorosabb értelemben vett Magyarországnak, illetőleg a nemzet politikai eszméjének kifejezője». Részemről azt hiszem, hogy e finom megkülönböztetést azok, a kik e czimert fölvetették, nem ismerték, s hogy a kereszt is, épp úgy, mint a vágásos czimer, a királyi hatalom jelvénye. A kettő között legfeljebb az a különbség lehet, hogy az előbbi a világi, az utóbbi pedig az egyházi, vagyis a király legfőbb kegyúri hatalmának heraldikai kifejezője.

Czimerünk e két fő alkotó része, a vágásos pajzsmező és az apostoli kereszt között az első helyen fölsorolt a régiebb. Ezt bizonyítja a nyugati népeknél szokásos elnevezése. A vágásosat nevezik *ancienne Hongrie, Alt-Ungarn* stb.-nek, a kettős keresztet *nouvelle Hongrie, Neu-Ungarn* stb.-nek. De nemcsak régiebb, de tekintélyesebb is a vágásos czimer, mert ha a kettő együtt fordul elő, a vágásos foglalja el a főhelyet. Az ellenkező elrendezés csak kivételesen fordul elő.

Az eddig felsorolt czimerek: 1. a vágások és az oroszlanok, 2. a vágások és 3. az apostoli

kereszt, közül a második helyen említett vágások egyedül nem fordulnak elő Arpádházbeli királyaink pecségein, csakis pénzeiken. Az első helyen említettet csak két király: Imre és II. András használta, a harmadikat pedig IV. Bélatól kezdve valamennyi király III. Andrásig, őt is beleértve.

A vágások egyesítése a királyi ház nemzeti czimerével. A magyar czimer ilyen szerkezetét legelőször Róbert Károly ezüst garasán látjuk s Anjouházbeli királyok mindenike így metszeti pecsétét.

Ezek után a többi királyaink is egyesítették nemzeti czimerüket a királyi méltóság czimerével.

A egyes házbeli királyaink azonban nemcsak nemzeti czimerüket, hanem azon országokét is egyesítették Magyarország czimerével, a mely fölött uralkodtak, vagy a honnan származtak. Így például Zsigmond a brandenburgi sást, a cseh oroszlan; V. László és I. Mátyás a cseh oroszlan, Albert a morva sást és az osztrák pólyát; I. Ulászló a lengyel sást és a litván lovas stb.

Czimerünk alkotó részeit a Habsburgházbeli királyaink sokféle összeállításban és sokféle más czimerekkel egyesítve használták. E közjogilag helytelen szerkezetekkel itt bővebben nem fogunk foglalkozni, mert nagyobb részükben Magyarország czimere nem úgy van föltüntetve, mintha önálló országé lenne, hanem úgy, mint a német-római birodalom hegemoniája alá tartozó Habsburgházbeli örökös tartományé.

A vágások és az apostoli kereszt. A szóban forgó két czimernek hasított pajzsban való egyesítése tudtunkkal legelőször Nagy Lajos pénzén (29. ábra) s a rendek 1385. évi pecsétén (26. ábra) fordul elő. Főnegyedelt pajzsban is előfordult ugyan, de mert ez nem vált állandóvá, a hasított pajzsban való egyesítése pedig mai napig föntartotta magát, csak az utóbbival fogunk tüzetesebben foglalkozni.

A hasított pajzsmező eleje hétszer vágott és pedig a mai megállapodás szerint vörössel és fejjérel. Fentebb a vágásos czimer tárgyalásakor kimutattuk, hogy miért lenne helyesebb a fejjérel és vörössel való vágás s megmutattuk, hogy a régi időből erre való precedens esetünk is van elég, ennél fogva mi sem akadályozza,

hogy a mázak sorrendjét Magyarország czimeres pajzsa elejében megváltoztassuk. A pajzsmező hátsó részét az apostoli ezüst (fejér) kereszt foglalja el, alatta a zöld hármashalom, melynek középső kúpján arany leveleskorona van. A pajzsmező ezen részére egyéb észrevételünk nincs, mint hogy a hármashalmot ne naturalisztikusan formáljuk, hanem úgy, mint azt legrégebbi emlékeinken látjuk és a mint a középkorban a Golgotát formálták. Ne gondoljunk a Tátra, Fáttra és Mátrára, mert hazánk e három hegységének semmi köze sincs az apostoli kereszt alapzataul szolgáló halmokhoz. E két dolgot csak a későbbi időben hozták összefüggésbe, későbbben, mint Verböczy élt, a ki bár kereste szimbolikus magyarázatát czimerünknek s a vágásos czimerben a Dunát, Tiszát, Drávát, Szávát vélte látni,¹ még sem mondta e halmokról azt, hogy hazánk három jelentékeny hegységét jelképezi.

Ha valamit jelent s nemcsak azért került a czimerbe, mert a naturalisztikus észjárású őseink lebegve nem tudták elképzelni a keresztet, úgy nem lehet másnak a jelképe, mint a Golgotának, azon helynek, a hol Krisztus keresztje állott, a melynek emlékezetére van valamennyi kereszt. A Golgotát pedig a legrégebbi emlékeken nem naturalisztikusan ábrázolták.

* * *

Magyarország czimerének külső járuléka:

Az oromdiszes sisak. A legrégebbi magyar oromdisznek tekinthető az, a mely a Züricher Wappenrolle-ban ábrázolt magyar czimer (36. ábra) fölött van. Ez pávatollakból van összeállítva s arról nevezetes, hogy az ország főbb méltóságai fölvtették czimerükbe éppen úgy, mint a vágásos pajzst. Például Lőrincz vajda is viselte sisakján (43. ábra) s az az ismeretlen lovag is, a kinek révén e czimer (36. ábra) a Züricher Wappenrollé-ba került és a ki a magyar király nevében, mint lovagja, vett részt valamely németországi tornában.

Ezenkívül még csak az Anjouk magyar oromdiszét és sisakjait ismerjük. Ezek között van zászlós (47. ábra), strucz tollas (48. ábra) és végre a csőrében patkót tartó strucz. Ez utóbbival fogunk tüzetesen foglalkozni, mert erről közön-

ségesen azt tartják, hogy az Anjouk magyar ágának oromdisze, a többiek pedig csak ritkán használtattak s nem állandósodtak meg.

Ezen oromdisznek eredetét még csak megközelítőleg sem tudjuk meghatározni. Míg a pávatollakról valószínűnek látszik, hogy magyar eredetű, mert a pávatoll kedvelt motívuma a régi magyar ornamentikának, addig a struczfej nagyon is internacionális jellegű. Suchenwirt Péter XIV. századbéli herold műveinek kiadója, Primisser azt mondja ugyan, hogy ezen oromdisz keletkezésének az az oka, hogy Róbert Károlynak volt egy struczmadara, a melyet maga etetett, de ennél valószínűbb az, hogy Róbert Károly azért tartott struczot és azért kedvelte, mert oromdisze az volt.

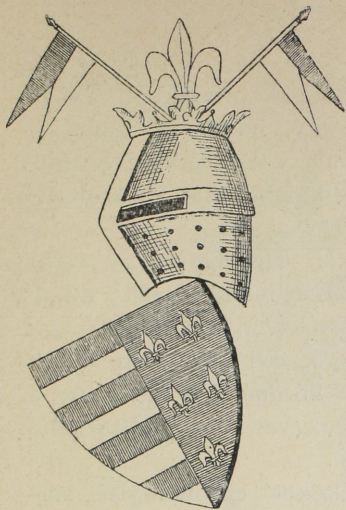
Az Anjouk czimerének és oromdiszének pontos leírását egy Nagy-Lajos korabeli heroldnak, Suchenwirt Péternek egykoru «Von Chunik Ludwig von Ungerlant»¹ című verses költeményében olvashatjuk. Az idevonatkozó rész így hangzik:

— — — — —
 Ain part di geit liechten schein
 Von perlein chlar und von rubein,
 Purliert, acht stukch sind dar geiait
 In parraweiz und vol berait,
 Di ander part ist hymel pla,
 Dar auf reichlich getziret da
 Sind lilygen reich von gold erhaben
 'Gestrewt, di dikche stewart gaben
 Den wappen mit ir reichen prehen,
 Die liepleich wol sind an zesehen.
 Seinz helmes dach gechrönet
 Mit gold ist reich beschönet,
 Dar in leit manich edel stain
 Verworcht und auch polliret rain;
 Tzwo strauzen vedern in der chron
 Gestakcht, da tzwischen sicht man schon
 Den strauzen hals hermleinen,
 Sein augen von rubeinen
 Glesten gen der veinde schar,
 Der snabel ist von golde gar,
 Dar inn er fürzt ze preisen
 Gestalt, als ein hüfeysen

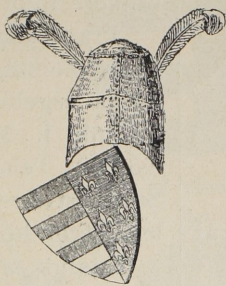
¹ Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhundert. Ein Beytrag zur Zeit- und Sittengeschichte. Zum ersten Mahle in der Ursprache aus Handschriften herausgegeben und mit einer Einleitung, historischen Bemerkungen und einem Wörterbuche begleitet von Alois Primisser, Custos des kk. Münz- und Antiken-Cabinettes und der k. k. Ambraser-Sammlung. Wien, 1827. Druck und Verlag von J. B. Walldhauser.

¹ Hármaskönyv, I. rész, 11. czikk.

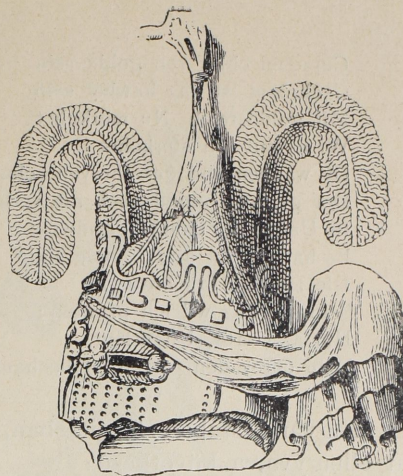

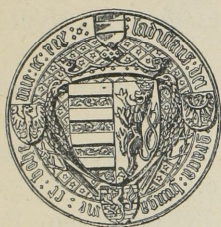
47. ábra.

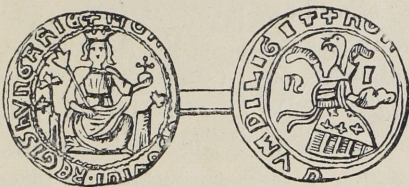
48. ábra

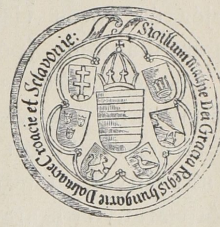
49. ábra.

50. ábra.

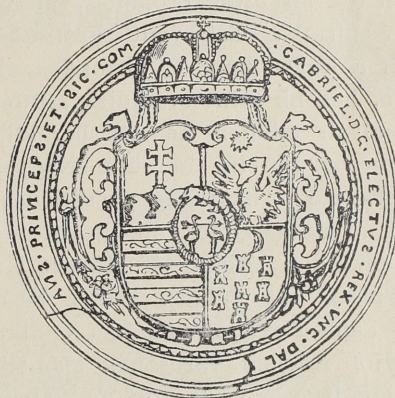
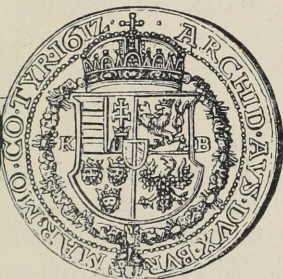
51. ábra

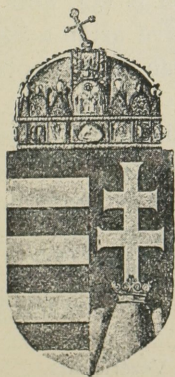
52. ábra.

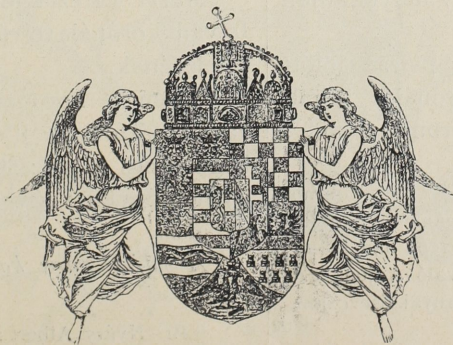
53. ábra.

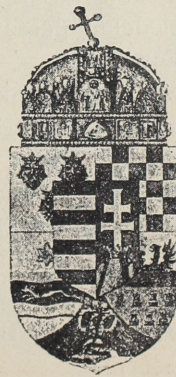
54. ábra.

55. ábra.

56. ábra.

57. ábra.

Gepogen chlar von golde vein
 Gechrönet ist daz hawbet sein
 Mit golde reich. Nu merkchet
 Wi er mit ern sterkchet
 Dy wappen und der chreyen schal.
 Der gernden mund auch nie verhal.
 In Ungerlant chunich Ludweig:
 Er hat gepent strazz unde steig
 Die tzu den ern laitten,
 Sein lob daz wil ich praitten:
 Hurta, Hurta, Ungerlant,
 Dein chrey den pesten ist bechant!

Ez magyarul szabad fordításban, a szóvirágokat elhagyva, a következő:

A két részre hasított pajzs egyik felében, mely gyönggyel és rubinttal van ékesítve, nyolcz fejr és vörös vízszintes rész látszik, a melyek gerendánként (pólyánként) csiszoltak. A másik rész égszinkék s benne aranyliliomok domborodnak ki. Aranykoronás sisakjának ormán két strucz toll között *hermelinmázu* aranykoronás strucznyak látszik, szemei rubinból valók, csőre aranyos s aranypatkót tart.

Struczfej oromdiszt látunk az angol heraldikában s a strucz toll oromdisz, mely Henne-gau hübér birtoka Ostrevant grófság czimeréből került a walesi herczeg birtokába, eleintén mint badge, később mint oromdisz, szintén előfordul, ugyszólván minden nemzet heraldikájában. — A struczot annyira becsülte Nagy-Lajos, hogy czimerképül is használta pecsétjén 1363-ban.

A mi czimeremlékeink közül — a melyen ezen oromdisz látható — Róbert Károly pénze a legrégibb (51. ábra). Ehhez hasonló látszik Nagy-Lajos sirkő töredékén (49. ábra) s az ezen királytól Aachen városának ajándékozott, általános ismert csattokon is. Használta ezen oromdiszt még I. Mária királyné is titkos pecsétjén.¹ Aztán a sisak és oromdisz divatját multa a fejedelmi pecséteken, hogy helyet adjon a királyi koronának.

A *korona*. Országunk czimeres pajzsa fölött eleintén nem a Szent-István koronáját alkalmazták, hanem a nyílt, leveles koronát, a mely-

¹ Azt hiszem, hogy a régi francia és angol armoriálokban, czimertekercsekben megtalálnánk ezen oromdisznek a nyomát és pedig vagy az 1060-ban kihalt, Anjouk, vagy a Gatinais nemzetségből való Anjouk czimerében, vagy Róbert Károly valamely anyai őse czimerében.

nek alakját ismerjük a sisakkoronákból. De ez nemcsak nálunk volt így, hanem a többi országban is, hol, a német császárt kivéve, minden fejedelem a heraldikai koronát ábrázoltatta czimere fölött.

Franciaországban II. Henrik (1547—1559), Spanyolországban V. Ferdinánd (1480) alkalmazta legelőször a zárt koronát heraldikailag.¹ Nálunk I. Mátyás 1470. évi pecsétjén látjuk először. Tehát a zárt koronát — de nem a Szent-István-félét — magyar király használta legelőször heraldikailag.

Lássuk azon emlékeket chronologiai sorrendben, a melyeken a czimeres pajzs fölött korona van:

Az ország rendeinek pecsége 1385. Nyílt leveles korona (26. ábra).

V. László pecsége. Nyílt leveles korona (50. ábra).

I. Mátyás titkos pecsége. Nyílt leveles. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XII. 6.)

I. Mátyás pecsége 1470. évi oklevelen. Pántos, zárt korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XIII. 2.)

I. Mátyás pecsége 1473. évi oklevelen. Nyílt, leveles korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XII. 7.)

I. Mátyás pecsége 1477. évi oklevelen. Pántos zárt korona. (52. ábra.)

I. Mátyás pecsége 1489. évi oklevelen. Nyílt, leveles korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XIII. 3.)

II. Ulászló pecségei 1491., 1506., 1511. évi okleveleken, a melyeken a zárt korona már a szent korona képét látszik mutatni.

II. Mátyás 1608. évi koronázási érmén már a szent korona látszik (53. ábra), ugyszintén a Bethlen Gábor királyi pecsétén is (54. ábra).

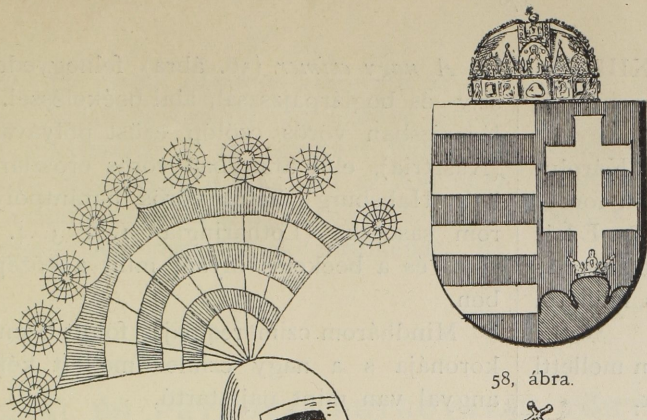
Mária Terézia idejétől kezdve aztán a Szent-István koronája elválaszthatatlan része az ország czimerének.

A mi a koronának a mai ország czimerén való ábrázolását illeti, azt a kifogást tehetjük, hogy nincs a pajzs-szal helyes arányban, a menyiben éppen vagy majdnem olyan széles, mint a pajzs.

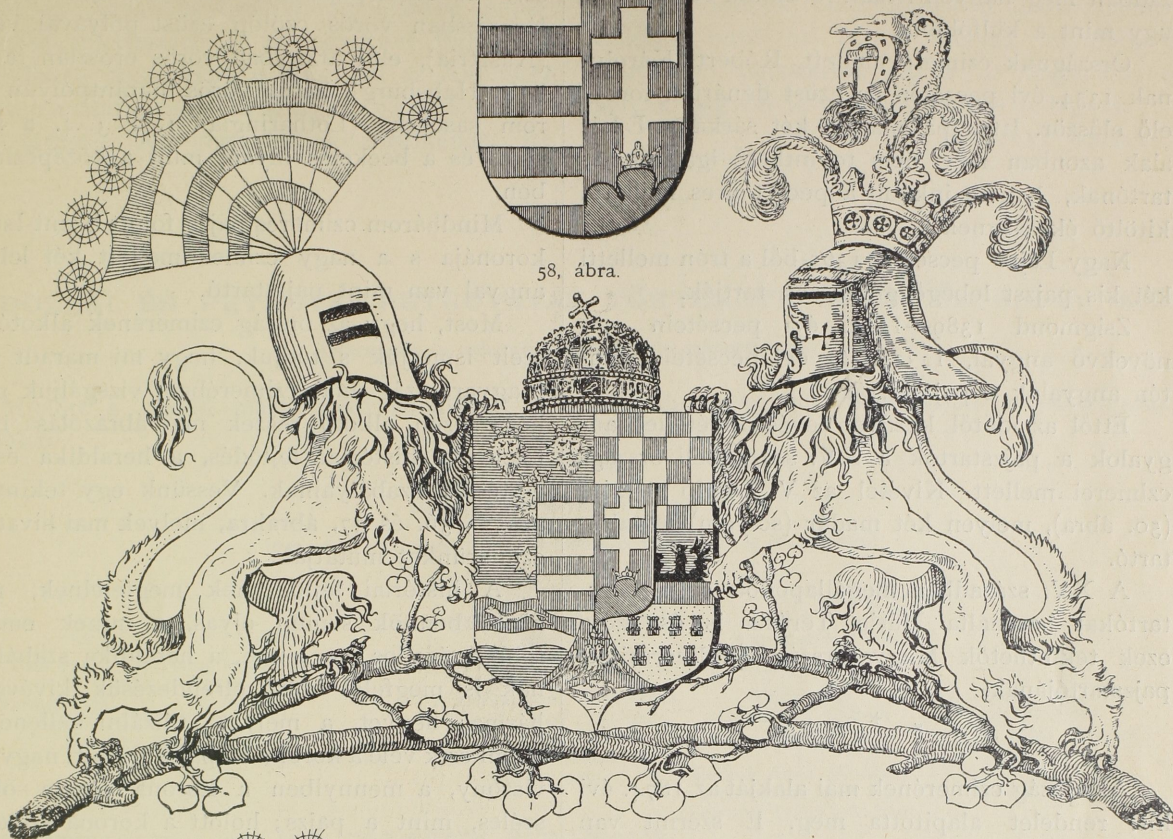
A *pajzs- vagy koronartartók*. A czimernek e

¹ Br. Nyáry Albert: A Herald. Vezérfonala.

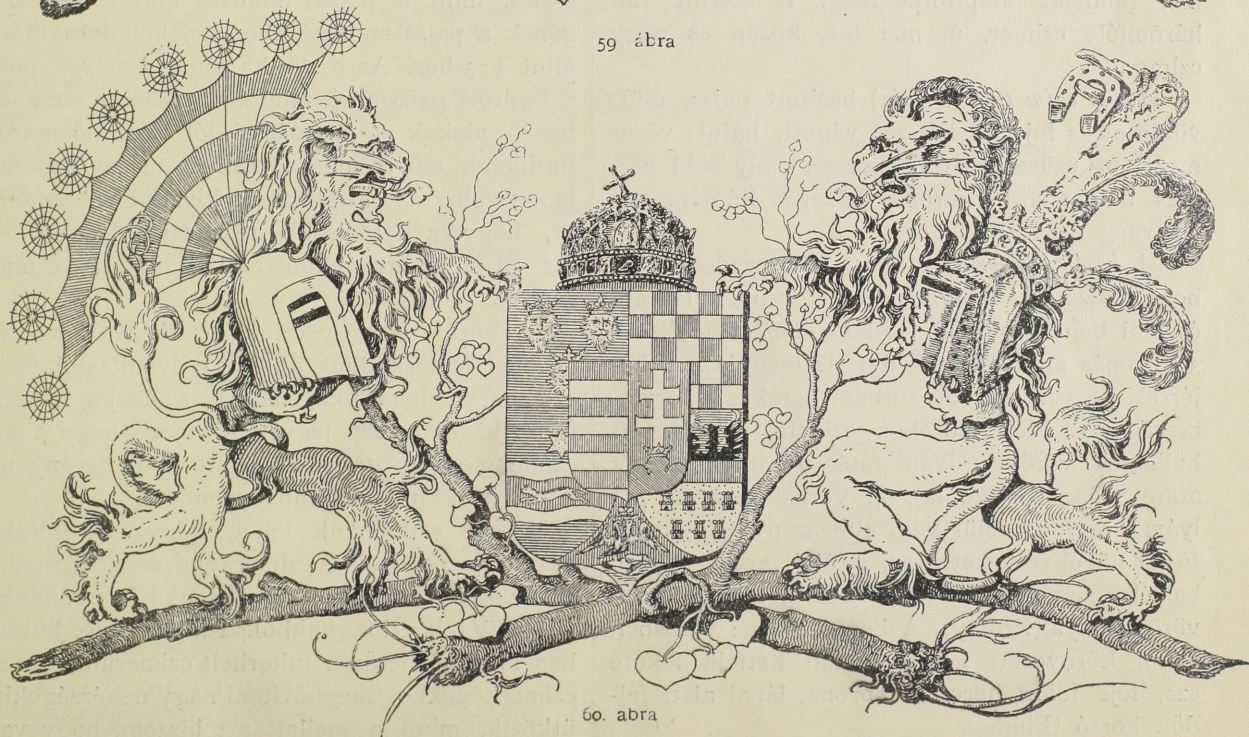

58. ábra.

59. ábra

60. ábra

külső járulécai — a mint tudjuk — a XIII. században még nagyon ritkán fordultak elő, nálunk ugy mint a külföldön.

Országunk czimere mellett Róbert Károlynak 1334. évi pecsétén és ezüst dénárján fordul elő először. Itt a pajzstartó: két sárkány. E két alak azonban még nem tekinthető igazi pajzstartónak, hanem inkább a pecsét üres felületét kitöltő ékességnek.

Nagy-Lajos pecsétén 1365-ből a trón melletti két kis pajzst lebegő géniuszok tartják.

Zsigmond 1389—1395. évi pecsétein egy növekvő angyal, 1432—36. évi pecsétein szintén angyalok a pajzstartók.

Ettől az időtől kezdve kevés kivétellel angyalok a pajzstartók a XV. századbeli országczimerei mellett. Kivétel az V. László pecsété (50. ábra), melyen két madár (sólyom) a pajzstartó.

A XV. században megállapodott ezen pajzstartókat használta Mária Terézia is és ezóta ezek tekinthetők Magyarország rendszeresített pajzstartójának.

* * *

Az ország czimerének mai alakját az 1874. évi kir. rendelet alapította meg. E szerint van háromféle czimer, ú. m.: kis, közép és nagy czimer.

A kis czimer (55. ábra) hasított pajzs, elül: vörössel és fejjel hétszer vágott, hátul: vörös mezőben ezüst apostoli kereszt, mely zöld három halom aranykoronás középső kúpjára van állítva.

A közép czimer (57. ábra) felnegyedelt pajzs, boglárpajzs, melyben a kis czimer látható és alul benyuló ékkel. 1. Kék mezőben 2. 1 = 3 koronás arany oroszlánfej (Dalmácia). 2. Fejjel és vörössel öt sorban kockás (Horvátország). 3. Kék mezőben ezüsttel szegélyezett hullámos vörös pólyán futó nyest, felül két aranycsillag (Szlavonia). 4. Vörös, keskeny pólyával osztott, felül kék, alul arany pajzsmező. Felül növekvő fekete sas, jobbról arany naptól, balról ezüst holdsarlótól kísérvé, alul 4. 3 = 7 vörös bástya (Erdély). A beékelésben: vörösben víztől környezett lapos sziklán kétfejű fekete sas, feje fölött hercegi korona, lábai alatt feldőlt korszó (Fiume).

A nagy czimer (56. ábra) felnegyedelt pajzs sziv- és boglárpajzs, alul beékeléssel. A boglárpajzsban vörös czölöp ezüst pólyával vágva (Ausztria), elül aranyban vörös oroszlán (a kihalt Habsburg), hátul vörös harántpólyán három sasocska (Lotharingia). 1. 2. 3. 4. a szivpajzs és a beékelés olyan, mint a középczimerben.

Mindhárom czimeres pajzs fölött Szent-István koronája s a nagy czimer mellett két lebegő angyal van mint pajzstartó.

Most, hogy az ország czimerének alkotó részeit ismerjük s tudjuk, hogy mi maradt meg Magyarország mai czimerében, vizsgáljuk meg, hogy ezen alkotó részek mai ábrázolása megfelel-e a történelmi fejlődés, a heraldika és az esztétika szabályainak. Vessünk egy tekintetet az 55., 56. és 57. ábrákra, melyek mai hivatalos czimerünket mutatják.

A történelmi fejlődésnek megfelelnek, mert nincs bennök semmi olyas, a minek emléke több százados ne lenne, a heraldika szabályainak is megfelel belső elrendezésük, kivéven a hármass hegyet, a melyet stilizálni kellene, de ellenkezik vele a korona és pajzs közötti nagyságviszony, a mennyiben a korona éppen olyan széles, mint a pajzs; holott a korona szélességének a pajzs szélességéhez úgy kell arányulnia, mint 1:3-hoz. Az esztétika ellen sem vét, mert a hasított pajzsmező mindkét felében a szemnek tetsző alakok s egymással jól összeillő mázok fordulnak elő, csakis az előrész mázai sorrendjében volna az esztétikának kívánni valója s ez az, hogy a legfelsőbb rész fejjel legyen. — Az 58. ábra így rekonstruálva mutatja czimerünket.

A közép és nagy czimer szerkezetére vonatkozólag tartózkodunk a nézetnyilvánítástól, mert ez nem a heraldika, hanem a közjog körébe tartozik, csak azt jegyezzük meg, hogy a kis czimer megváltoztatására vonatkozó indítványunk ennél is tekintetbe volna veendő.

Vége sajnálnunk lehet, hogy első királyi házunk, az Árpádok czimerképe és a legrégebbi oromdiszünk, továbbá az Anjouké is nyomtalanul eltűntek czimerünkéből. Tudjuk, hogy különben is meglehetősen tulterhelt czimerünket ezen czimerképekkel megővíteni nagy nehézségekbe ütközik, mind a mellett azt hiszem, hogy van

megoldás. És pedig nézetem szerint a következő: az Árpádház oroszlánjait lehetne pajzstartókul alkalmazni s az egyikkel legrégebb oromdiszes sisakunkat, a másikkal az Anjoukét lehetne tartatni, úgy mint az az 59. és 60. ábrákon látható. Az angyalok kiszorulnának, de

helyet adnának oly elemeknek, a melyek szorosabb történelmi összefüggésben állanak czímerrünkkel, mint ők és a melyek ennél fogva magyarabb pajzstartók, mint az angyalok, a melyek nagyon is internacionális jellegűek.

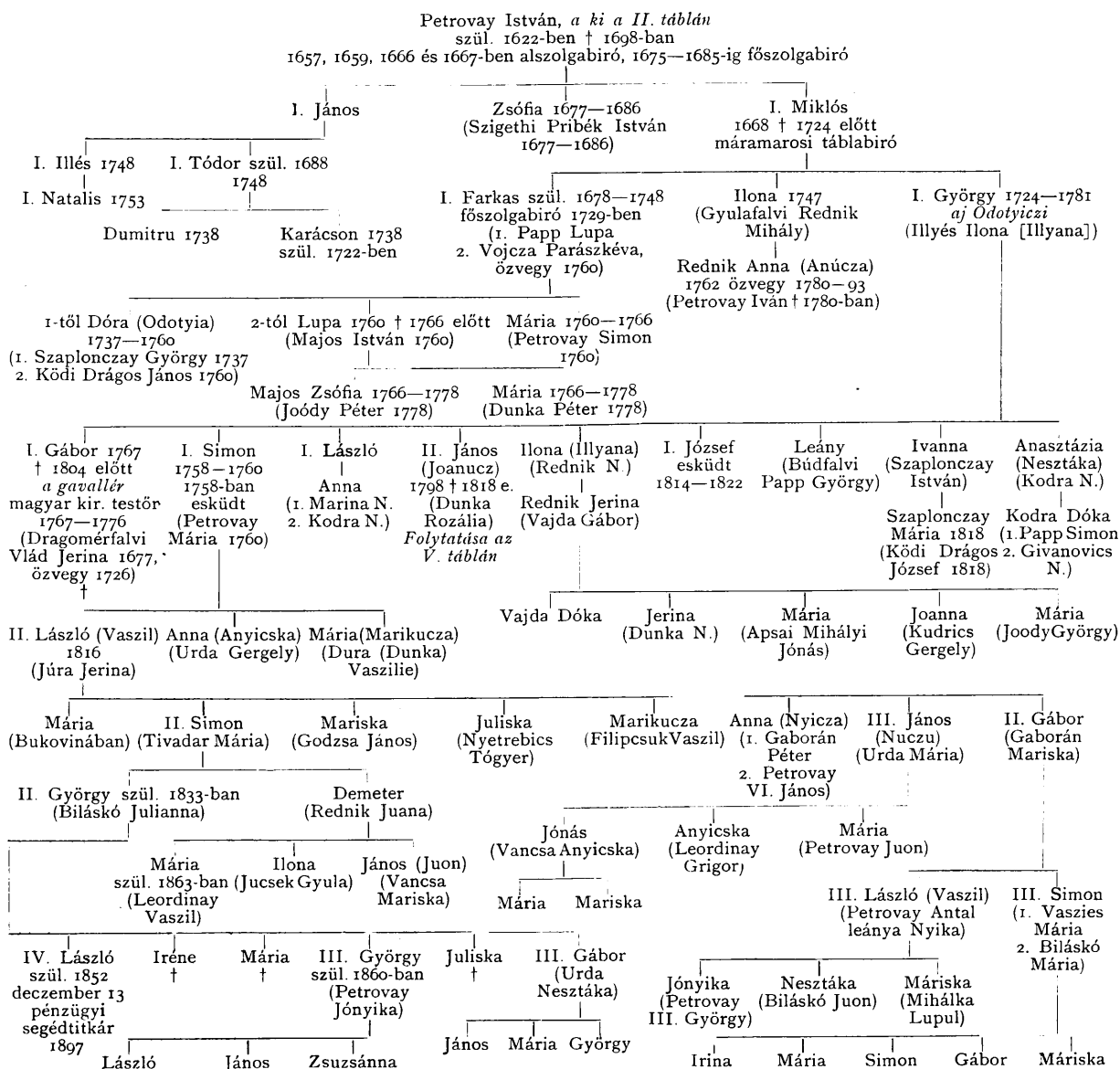
BÁRCZAY OSZKÁR.

A DOLHAI ÉS PETROVAYAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

(Harmadik és befejező közlemény, 16 címerrajzzal.)

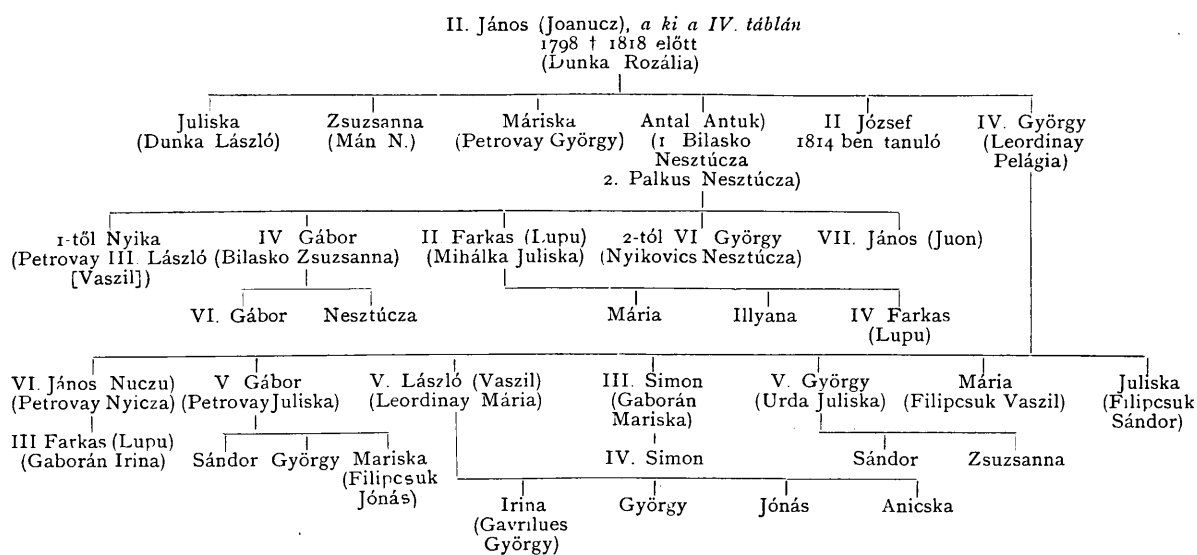
Mielőtt a család máramarosi vonalának ismertetéséhez fognánk, bemutatjuk a leszármazási táblákat:

IV. TÁBLA.

V. TÁBLA.

A tábla élén álló *I. Istrán* 1622-ben született, állandóan Petrován lakott s ott is halt el 1698-ban. 1656-ban esküdt, 1657., 1659., 1664., 1665., 1666. és 1667-ben alszolgabíró, 1675., 1676., 1681., 1684. és 1685-ben pedig főszolgabíró volt a felső járásban, közben 1661. és 1665-ben az alpenztárnoki tisztséget töltötte be. 1663-tól 1690-ig táblabírónak iratik. 1667-ben megszerezte 20 magyar forinton Kozák János leordinai birtokát, 1676-ban zálogba vette 30 magyar forintért *Dolhay György* ruszkovai malmát, 1677-ben pedig ugyancsak *Dolhay György* leordinai részét váltotta magához 400 magyar forinton. Két fia és egy leánya ismeretes: *I. János*, *I. Miklós* és *Zsófia Szigethi Pribék Istvánné*.

*I. János*nak két fia és három unokája a leszármazási táblán láthatók. Csak neveiket ismerjük, de egyebet nem tudunk rólok.

I. Miklós 1668 és 1667 között magyar és oláh verseket gyűjtött össze egy kötetben.¹ 1685-ben megyei esküdt volt. Élt még 1712-ben is. Két fia és egy leánya maradt: *I. Farkas*, *I. György* és *Ilona Gyulafalvi Rednik Mihályne*.

I. Farkas 1678-ban született, 1715., 1718. és 1727-ben szolgabíróságot, 1729-ben pedig főszolgabíróságot viselt. 1748-ban mint táblabíró még életben volt. 1724-ben öccsével *I. György*gyel együtt felszabadították 60 magyar forintért Bedőn lakó örökös jobbágyukat, Farkas Mihályt

és ennek fiát Györgyöt, de csak személyükre nézve és nem az általok művelt földekkel együtt is. Végrendelétét 1737 január 8-án írta meg Ungvárt s a leleszi konvent levéltárában tette le. Petrován lakott s ott két udvarháza volt, de Konyhán is birt egy udvarházat és ezeken kívül részjóságokat Leordinán, Ruszkován, Ruszpolyánán, Kis-Bocskón, Dragomérfalván, Rozsályán és Bedőn. Első nejét, *Papp Lupát*, Szacsalról hozta s vele 18 évig élt házasságban, de tőle csak egy leánya született: *Dóra*, a ki előbb *Szaplonczay György*hoz, utóbb pedig *Ködi Drágos János*hoz ment férjhez. Második neje *Vojcza Paraszkéva* Moldvából származott s ettől két leánya maradt: *Lupa Major Istvánné* és *Mária*, a kit unokatestvére, *Petrovay I. Simon* vett nőül.

I. György nevét 1724 és 1781 között említik az oklevelek. Neje az Erdélyből származó Illyés Györgynek, Petrovay Jónás és Szász Jerinka leányától, Petrovay Dókatól (Odotyia) született leánya, *Illyés Ilona* (Illyana) volt. Megkülönböztetésül más egykoru *Petrovay György*től anyósa után «aj *Odotyicz*i» melléknevet viselt. Öt fia és négy leánya maradt: *I. Gábor*, *I. Simon*, *I. László*, *II. János* (Joanucz), *I. József*, *Ilona* (Illyana) *Rednikné*,¹ *Anasztázia* (Nesztúka) *Kod-*

¹ A mint a leszármazási táblán látható, *Rednikné Petrovay Ilona* egyik unokája Vajda Mária, Apsai Mihályi Jónáshoz ment nőül. A Minályiak eddig kiadatlan leszármazását ide iktatjuk.

¹ Szilády Aron ur szives közlése.

ráné, *Ivanna Szaplonczayne* és egy névleg ismeretlen *Búdfalvi Papp Györgyné*.

I. *Gábor* Unghvárt nevedett *Petrovay Antal* unghmegyei alispánál. 1767 szeptember 22-én a magyar királyi nemes testőrző seregbe lépett, mint ilyen elkísérte 1773-ban Ferdinand főherceget Milanóba huszadmagával s ott maradt a főherceg mellett három évig. 1776 október 2-án nyugdíjaztatván, haza jött. 1783-ban gróf Kollonich Károly, valóságos kamarás, ezredes és m. kir. testőr főhadnagytól igen dicséretes bizonyítványt kapott a testőrségnél tanúsított buzgó szolgálatairól és kellő jártasságáról.¹ 1797-ben a máramarosi felkelt nemes seregbe másodkapitánynak választatott meg. 1777-ben nőül vette rozsályai birtokos, *Petrovay Gergely* (Grigorias) özvegyét, *Dragomérfalvi Vlád Ferinát*, kivel Rozsályára telepedett s ott is halt el 1804 előtt gyermektelenül. Haláláig a testőrző sereg egyenruhájában járt, ezért a megyebeliek által «gavallér»-nak neveztetett s még ma is e néven emlegetik.

I. *Lászlónak* csak egy leánya maradt: *Anna*, a ki előbb *Marinához*, utóbb *Kodrához* ment nőül.

I. *József* szintén Unghvárt nevedett *Petrovay Antalnál*. 1814-től 1822-ig máramarosi esküdt volt. Gyermekkei nem maradtak.

I. *Simon* 1758-ban megyei esküdt volt. Nejét — unokahugát — *Petrovay Máriát*, gyermekeiket és azok utódait a IV. táblán láthatjuk. Az utolsó nemzedékből IV. *László* 1852 december 13-án született, jogi tanulmányait a máramaros-szigeti akadémián végezte, elébb a

megyei közigazgatásnál szolgált, utóbb a pénzügyhöz lépett át, s jelenleg (1897) pénzügyi segédtitkár a lugosi pénzügyigazgatóságnál.

III. *Fános* fia *Fónás* Leordinára költözött; a többiek, valamint az V. táblán álló II. *Fános* utódai is mindannyian Petrován laknak, de birnak Ruszkován, Rusz-Polyánán, Rusz-Kirván, Leordinán, Sztatinkán és Mikolapatakon is.

Ennyi az, a mit összefüggésben elmondhatunk a máramarosi ágról.

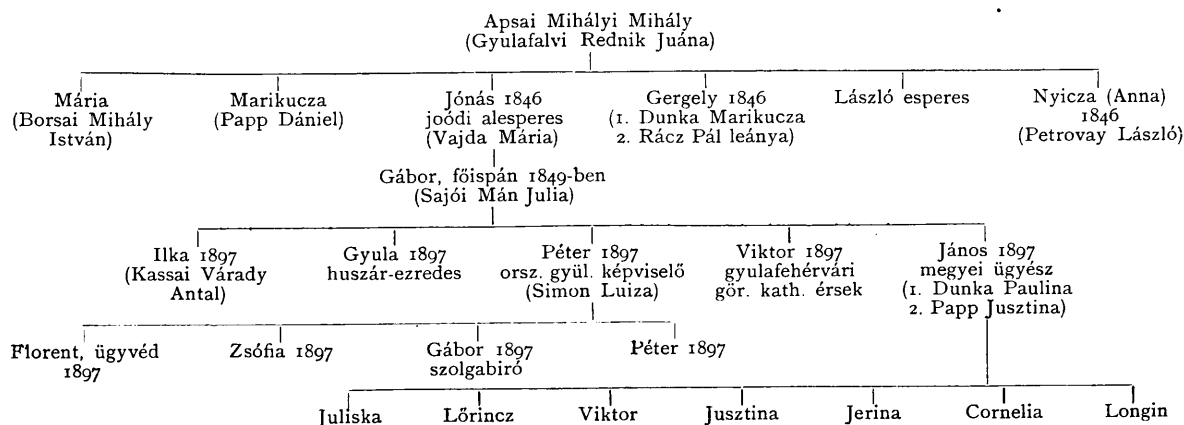
* * *

1627 és 1658 között éltek a családból *Jakab*, *Demeter*, *Fónásko*, *Filipásko*, *Miklós*, *Balázs*, *László*, *György* és *Gergely*, de ezeket, az azon korbéli okmányok hiánya miatt, a családfán elhelyezni nem tudjuk. Közülök:

László 1627-ben szolgabíró volt, valószínűleg más *László* az, a ki 1655., 1656. és 1661-ben főszolgabíroságot viselt a felső járásban.

Jakab 1629 október 2-án választatott meg felsőjárású főszolgabírónak s viselte ezen tisztséget 1631., 1632., 1639., 1640. és 1641-ben is. 1630-ban követ volt a gyulafejevári országgyűlésre. 1649-ben *Demeterrel*, a ki 1638. és 1639-ben Petrován lakott mint esküdt, *Fónásköval* és az I. táblán álló (Turul 1897, II. füz.)

IV. *Fánossal* az egész családot képviselve perben állott Sajói Mán Miklós, Stefán, Petrás és Mihályyal egy rozsályai Piskúr nevű telek vétett. 1648 márczius 21-én kötelezte magát *Demeterrel*, valamint Pogány Menyhért, Szaplonczay Simon, Bojér Miklós, Bartha Ferencz, Bálya

¹ Eredeti Mihályi Péter úrnál Szarvaszón.

Tivadar, Bálya János, Dunka Simon és Vlád Jakabbal együtt, hogy a rá következő pünkösd napján 1000 berbécszet és 150 tehenet adnak a fejedelemnek, a ki ezért beszünteti az ellenök indított keresetet.¹

Miklós 1630., 1631., 1632. és 1633-ban esküdt, 1640-ben pedig főszolgabíró volt a felső járásban, de a mely évben el is halálozott. Egy fia

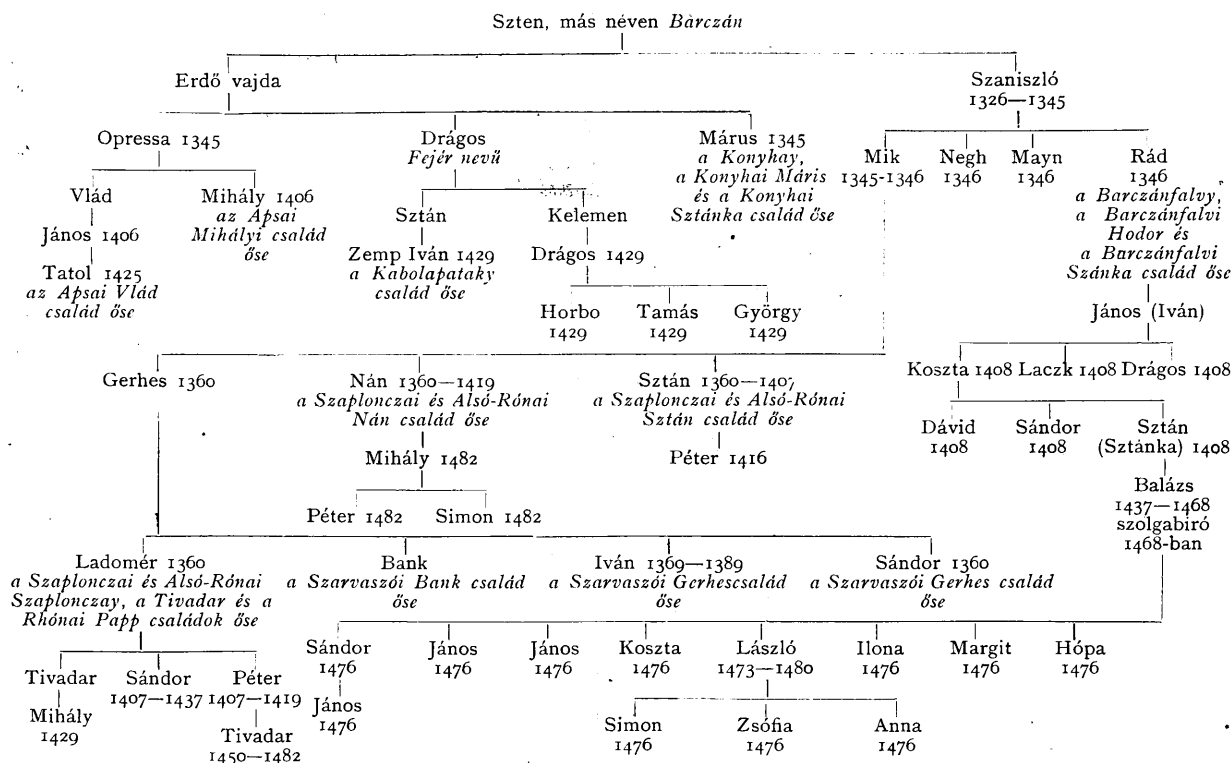
ismeretes: *ifju Fános*, a ki 1640., 1641., 1642., 1650. és 1651-ben felső járási alszolgabíró volt. Utódait nem ismerjük.

Balázs Petrován lakott, de birt Rusz-Polyánán, Konyhán és Kis-Bocskón is. 1640-ben átadta fiának, *Péternek* a konyhai és kis-bocskói jószágokat. 1641-ben még életben volt. Neje *Konyhai Sztánka Gergely* leánya *Theodora*² volt,

¹ Gyulafehérvári káptalan. Protoc. Ora et Labora. 301. és 302. lapjain.

² A *Konyhay* és *Barczán*, illetve *Barczánfalvy* családok közös őstől származnak. A törzs *Szten* volt, a ki a Bárczaságból származván, Máramarosban *Barczán*-nak is nevezetett. Két fia maradt: *Erdő*, a máramarosi oláhok vajdája és *Szaniszló*, a ki fiával, *Mikkel*, *Erdő* vajda két fiával, *Opresszával* és *Márussal* 1345-ben új adományt kapott Szarvaszóra. *Opresszától* az *Apsai Mihályi*, *Apsai Vlád*, *Apsai Dán* és *Apsai Simán* családok származtak, *Márus* pedig őse lett a *Konyhay*, *Konyhai Maris* és *Konyhai Sztánka* családoknak. *Erdő* vajda harmadik fiától, *Drágostól* eredett a *Kabolapataky*

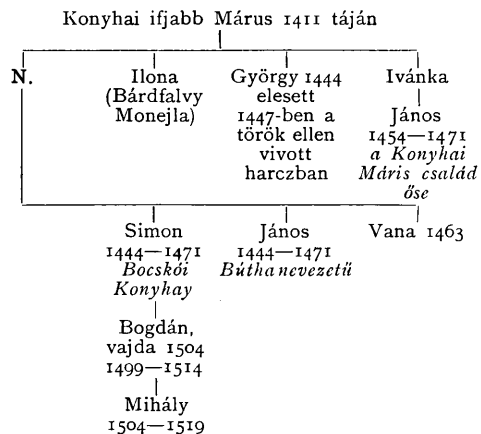
család. *Szaniszló* 1326-ban kapott adományt a máramarosmegyei Szurdokra, mely utóbb atyjáról, *Barczán*-ról, *Barczánfalvának* nevezetett, s arra fiai *Mik*, *Negh*, *Mayn* és *Rád* 1346-ban új adománylevelet szereztek. *Rád* unokái *Kosztla*, *Laczk* és *Drágos* 1408-ban Perényi Péter máramarosi főispán előtt az eredeti adománylevél felmutatásával beigazolták, hogy *Barczánfalvát* nemesi jogon bírják. *Miktől* származnak a *Szaplonczai* és *Alsó-Rónai Szaplonczay*, *Nán*, *Sztán Tivadar*, *Alsó-Rónai Papp* és a *Szarvaszói Gerhes* családok; *Rádtól* pedig a *Barczánfalvi Barczán*, *Hodor* és *Sztánka* családok vették eredetüket. A közös leszármazást ezen tábla világosítja fel:

kitől csak a már említett *Péter* nevű fiát ismerjük, s a ki 1638. és 1639-ben felső járási főszolgabíró volt, de azt már nem tudjuk, hogy maradtak-e utódai.

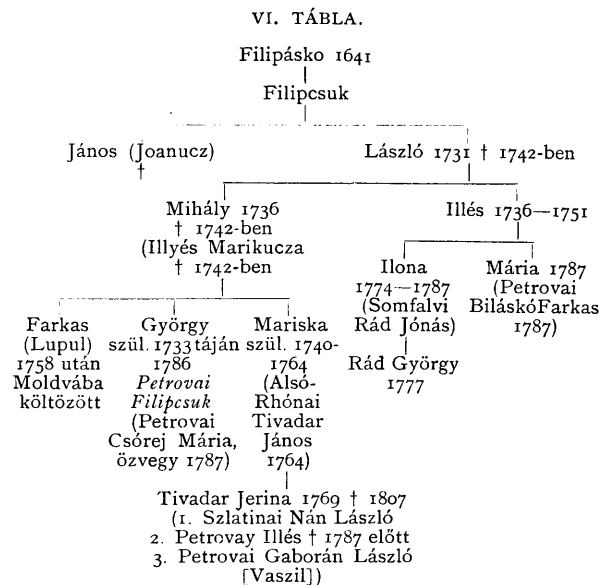
Márus ismeretlen nevű fiától való unokájának *ifjabb Márusnak* leszármazóit ezen táblán láthatjuk:

A Dolhayak történetének előadásában tévesen állítottuk (Turul, XI. 128. lap, 9. jegyzet), hogy Konyha nem a János vajda, hanem Bogdán vajda birtoka lett volna. A János vajdáé volt az, de hogy miként jutott *Erdő vajda* fiának, *Márusnak* utódaihoz, azt még ma sem tudjuk megmondani, csak annyi a bizonyos, hogy ők voltak a *kenézek* Konyhán, midőn 1411-ben adományba kapták Zsigmond királytól a Dolhayak aryai nagyatyjok, Jánosvajdafalvi János vajda birtokait s ezek között Konyhát is. Ennek birtokába azonban adománylevelük daczára sem iktattatták be magokat, hanem ifjabb *Márus* utódai kezén hagyták a kenézséget; *Márus* utódai tehát csak mint kenézséget birták Konyhát s annak jövedelmét, — az ötvened felét — valószínűleg a Dolhayaknak szolgáltatatták át, de *Márus* unokája *Simon* 1444-ben adománylevelet kért I. Ulászló királytól az általa, vagy már ősei által Konyha határában megtelepített Kis-Bocskóra, három év múlva pedig Hunyady János kormányzótól a konyhai kenézségre, nagybátyja, *Márus György* érdemeiért, a ki 1447-ben a törökökkel vívott egyik ütközetben esett el. Ezt már nem türték a Dolhayak, hanem jogaik védelmére keltek, a minek az 1454-ben *Simonnal* és rokonával kötött egyezség lett a vége, mely szerint Dolhay Szaniszló fiai Ambruzs és Mihály, Porkoláb György fia János, Bogdán fia (Petrovay) Mihály, Iváskó fia (Leordinai Orda) Mihály és másik öregebb Dolhay Mihály a konyhai kenézséget *Márus* unokájának és rokonainak adományozták hű szolgálataikért azon kikötéssel, hogy azok továbbra is hiven tartozzanak nekik szolgálni, kötelezvéni magokat, hogy ha Konyhára új adománylevelet szereznének a királytól, akkor a *Konyhayak megnemesítését* kieszközlik és a falu felét nekik átadják. (Kelt a leleszi konventben, 1454 június 17-én.)

György 1658-ban esküdt volt a felső járásban. *Gergelyről* (Grigori) is csak annyit tudunk, hogy egy *János* nevű fia volt, a kinek neje *Barczánfalvi Barczán Axenia*¹ 1700-ban mint szarvaszói birtokos említették. Utódait nem ismerjük.

Filipáskónak fia *Filipcsuk* után két unokája ismeretes: *János* és *László*, a kinek leszármazóit a VI. táblázat mutatja:

László Petrován lakott s ott halt el pestisben 1742-ben. 1736-ban cserébe adott egy darab földet Alsó-Rónán Szerencsi Hajnal Gersonnak, annak a szigeti határban, a Tisza mellett, az országút mentén Fejéregyházával szemben fekvő egy darab földjéért, mely alkalmas fenyűszál talpak kikötésére és sóval való megrakására. Birt Petrován kívül Szlatinán és Fejéregyházán, édes anyja jogán pedig Alsó-Rónán is. Atyja után «Filipcsuk László»-nak nevezte, megkülönböztetésül a hihetetlenül elszaporodott, más hasonló nevű családtagoktól; ezt a nevet aztán megtartották fiai és unokája is, a kinek utódait nem ismerjük ugyan, de ma is élnek *Filipcsuk* néven Petrován. *Lászlónak* két fia maradt, *Mihály* és *Illés*.

Illés katona volt, 1742-ben jött haza Petrovára, 1751-ben még élt. Két leányának s azok férjeinek nevei a táblán olvashatók.

Mihály nejével, *Illyés Marikuczával*, Illyés

¹ Ugyanaz.

György és Petrovay Jónás leánya, Odotyia leányával egyidőben halt el az 1742-ben pusztító pestisben. Két fia és egy leánya maradt; *Farkas* (Lupul), *György* és *Marika Alsó-Rónai Tivadar Jánosné*.

Farkas 1758-ban Petrován lakott, utóbb Moldvába költözött. *György* 1733 táján született, utódait nem ismerjük, de tőle származik a *Petrovai Filípcsuk* család.

* * *

Az alább megnevezettekről azt sem tudjuk kimutatni, hogy kinek a fiai voltak.

Gábor 1668., 1677. és 1683-ban felső járási esküdt.

Iván 1676-ban alszolgabiró.

Alexa 1684-ben felső járási alszolgabiró.

László 1700—1703-ig felső járási főszolgabiró.

Ifjabb László 1701. és 1702-ben szolgabiró.
Idősebb Miklós született 1637-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Közép János született 1641-ben, 1683—1699-ig Petrován lakott.

Gábor született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Farkas született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

László született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Idősebb Jakab született 1642-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Ifjabb Farkas született 1643-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

János született 1643-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Ifjabb László született 1644-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Nikita született 1645-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Öreg Gábor született 1646-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Oreg László született 1647-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Közép Farkas született 1649-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Farkas, esküdtl született 1649-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Jónás született 1652-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Máté született 1652-ben, 1683-ban Rusz-Polyánán, 1692-ben Petrován lakott.

Közép László született 1652-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Ifjabb Farkas született 1652-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Simon született 1654-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Ifju László született 1654-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Oreg Zsigmond született 1655-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Grigucza született 1656-ban, 1683-ban Rusz-Polyánán, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Oreg Jonathás született 1658-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Közép Jonathás született 1660-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Gábor született 1660-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Ifju István született 1692-ben, 1748-ban Petrován lakott.

Közép Farkas született 1693-ban, 1748-ban Petrován lakott.

György született 1708-ban, 1748-ban Petrován lakott.

Ifju György született 1716-ban, 1748-ban Petrován lakott.

Ifju Farkas született 1718-ban, 1748-ban Petrován lakott.

János született 1724-ben, 1748-ban Petrován lakott.

Stefán 1702-ben alsó járási esperes, valószínűleg ő az az «István pap», a ki *Szerafin* néven a máramarosi görög valláson lévők püspöke volt 1712—1715-ig.

Farkas (Lupul) 1695-ben mint felső járási főszolgabiró Petrován lakott.

Anna 1680-ban Szlatinán lakó *Nyegre Griga* felesége.

Gábor 1714-ben egy szlatinai telket zálogosított el Sztojka Lászlónak 12 magyar forinton, a mire fiai *György* és *Petrás* 1720-ban és 1723-ban aukciót vettek fel. Talán leánya volt *Marita*, 1727-ben *Nyegre György* pap felesége Szlatinán. Ezekkel közel rokon volt *Pál*, a ki 1694-ben született, 1731-ben megyei esküdt volt, 1748-ban

Petrován, utóbb pedig 1764-ben Rozsályán lakott, s a kinek fia *Farkas* 1715-ben született. Ezen *Farkasnak* lehettek a fiai *Palkus Mihály*, a ki 1740-ben és *Palkus László* (Vaszil), a ki 1744-ben született, s a kik 1808-ban mind a ketten Petrován laktak. Valószínűleg ezek egyikének volt az unokája *Palkus János*, a ki 1832-ben Rozsályán lakott.

Dániel és *ifju Farkas* 1709-ben 100 forintot vettek fel kölcsön Horthy Istvántól.

Jónás 1664-ben született, 1704-ben Sajón lakott.

Néhai *Illés* gyermekei *István* (Stefán) és *Mária*, Rozsályán lakó *Petrovay Farkasné* 1732-ben éltek.

Pál és neje *Petrovay Ilona* (Illyana) fiai *Mihály* 1693—1701-ig és *Jónás* 1705-ben említetnek az élők között.

Farkas 1732-ben alszolgabíró.

László született 1688-ban, 1748-ban Ruszkován lakott.

László (Bazil.) született 1704-ben, 1748-ban Ruszkován lakott.

Jónás 1748-ban Ruszkován lakott.

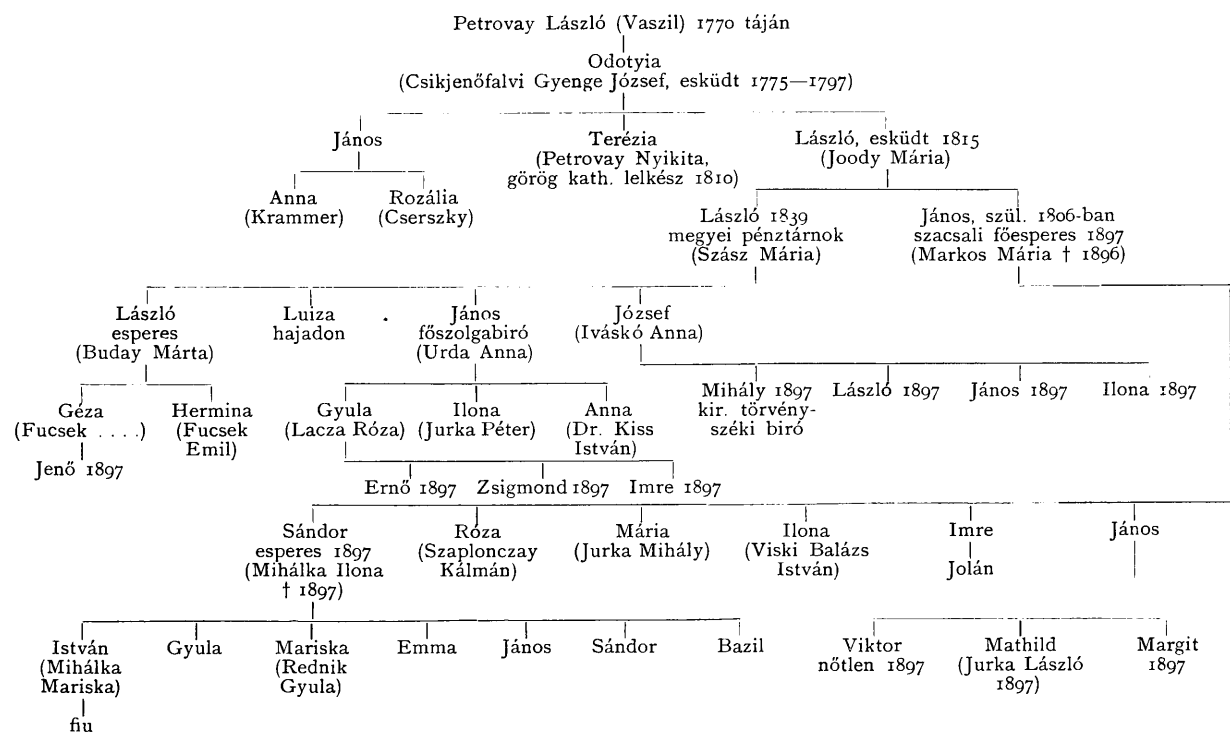
Todor fia *Farkas* (Lupul) és *László* fia *István* (Stefán) 1747-ben éltek.

István született 1678-ban, 1748-ban Petrován lakott. Unokája *Urda Grigor* 1764-ben említetik.

Gergely 1731-ben nemesek hadnagya Petrován.

János 1763—1768-ig Joodon lakott.

László (Vaszil) leánya *Odotyia* 1770 táján a Székelyföldről származott *Csikjenőfalvi Gyenge Józsefhez* ment nőül. Utódait, a Gyenge családot, ezen táblázat mutatja:

Petrovay Ferina 1769-ben mint *Valez János* özvegye élt Petrován.

Nakucza 1750 táján Petrován lakott.

István özvegye, *Ullics Pelágyie* 1770-ben Petrován lakott, ugyanakkor ott lakott *Pál* özvegye is *Rednik Pelágyie*, a ki 1731-ben született volt.

István fia *György* 1727-ben született, 1763-ban Petrován lakott.

György született 1729-ben, a piaristáknál járt iskolában 1738-tól 1742-ig Szigethen, a midőn ott pestisben elhalálozott.

Váncsfalván lakott 1778-ban *Petrovay Sisvár Jónás*, 1780-ban pedig *Petrovay László* lakott ugyanott.

Jónás 1787-ben nemesek hadnagya volt Petrován.

Iván Dumitru 1775-ben birtokos Felső-Polyánán.

Jónás, kiérdemült rendszerinti esküdt élt még 1795-ben.

László született 1730-ban, 1749—1751-ig a piaristáknál járt iskolában.

Jónás (Joanik) született 1730-ban, élt még 1808-ban is Petrován.

Simon született 1738-ban, 1749—1753-ig a piaristáknál tanult.

János született 1744-ben, 1757—1766-ig a piaristáknál tanult.

János, a *Farkas* fia, született 1744-ben, 1757—1766-ig a piaristáknál tanult, 1767-ben pedig Egerbe ment a jogot hallgatni.

János született 1745-ben, 1757—1762-ig a piaristáknál tanult.

János született 1754-ben Rozsályán, 1764—1771-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Tyimók született 1754-ben Rozsályán, 1764—1772-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Illés született 1757-ben Petrován, 1768-ban a szigeti piaristáknál tanult.

János született 1762-ben Petrován, 1770—1778-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Farkas született 1762-ben Petrován, 1776—1777-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Simon született 1763-ban Rozsályán, 1777-ben a szigeti piaristáknál tanult.

László született 1766-ban Rozsályán, 1778—1784-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Illés született 1771-ben Petrován, 1782-ben a szigeti piaristáknál tanult.

Todor született 1771-ben Petrován, 1784—1785-ig a szigeti piaristáknál tanult.

László született 1776-ban Petrován, 1785-ben a szigeti piaristáknál tanult.

Jónás özvegye, *Jura Marikucza*, Jura György és Jura Jerina leánya 1815-ben Petrován lakott.

György 1816-ban nemesek hadnagya volt Petrován.

Petrovay Vasziés Gábornak és *Illésnek* osztályos atyafia volt 1815-ben Gyenge László megyei

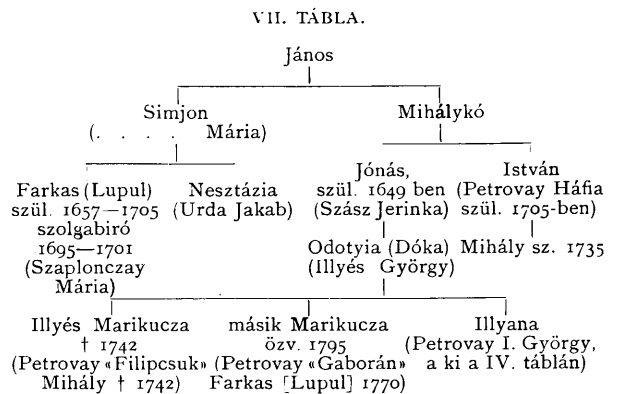
esküdt, mind a hárman az 1776 előtt élő *Petrovay Farkas* (Lupul), *Illés* és *László* (Vazul) egytestvérek utódai voltak. Az elébb nevezett 1815-ben élő *Vasziés Illésnek* 1839-ben öt fia és egy leánya volt életben: *Mihály*, *János* (Núczu), *Gergely*, *Gábor*, *György* és *Mária Petrovai Gaborán Bazilné*.

Marika, *Petrovai Biláskó György* özvegye 1796-ban élt.

Fuon (Ivanics) leánya *Mária* 1829-ben említetik.

Illés, *György* és *Jónás* «Ivanyik» melléknevével 1804-ben Petrován laktak.

Egyik *Jánosnak*, a ki 1600 táján született, utódait ezen VII. táblázat mutatja:

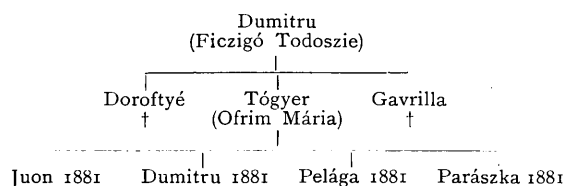

A tábla élén álló *János* unokája *Jónás* birtokos volt Petrován, Rusz-Polyánán, Glódon, Sajón és Sajó-Polyánán. Egyetlen leányát, *Dókat* (Odokicza, Odotyia), Erdélyből származó *Illyés György* vette nőül, a kitől három leánya született, a kik mind a *Petrovay* családba mentek férjhez.

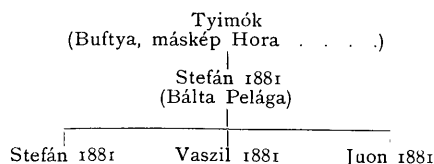
* * *

Házasság útján Dragomérfalván is birtokhoz jutván a család, egyik ága oda telepedett. *Miklós*, *István* és az 1708-ban született *János* 1748-ban már ott laktak. Ezek valamelyikének fia volt *Gergely*, a ki az 1763. és 1768-ban tartott vizsgálatkor nemességét beigazolta. Összefüggő lezármazásukat nem ismerjük s csak a következő töredék-családfákat közölhetjük.

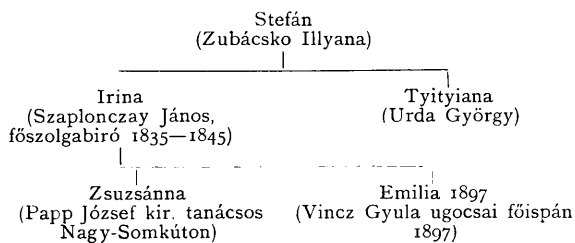
VIII. TÁBLA.

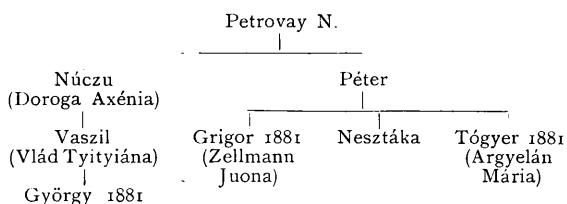
IX. TÁBLA.

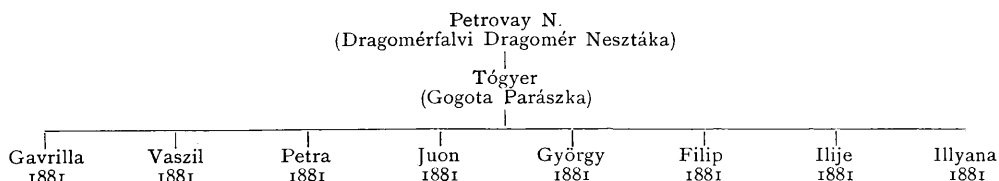
X. TÁBLA.

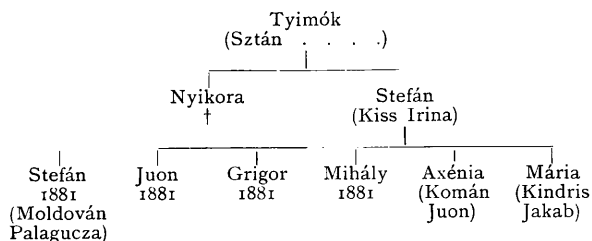
XI. TÁBLA.

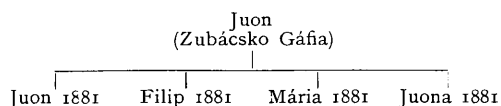
XII. TÁBLA.

XIII. TÁBLA.

XIV. TÁBLA.

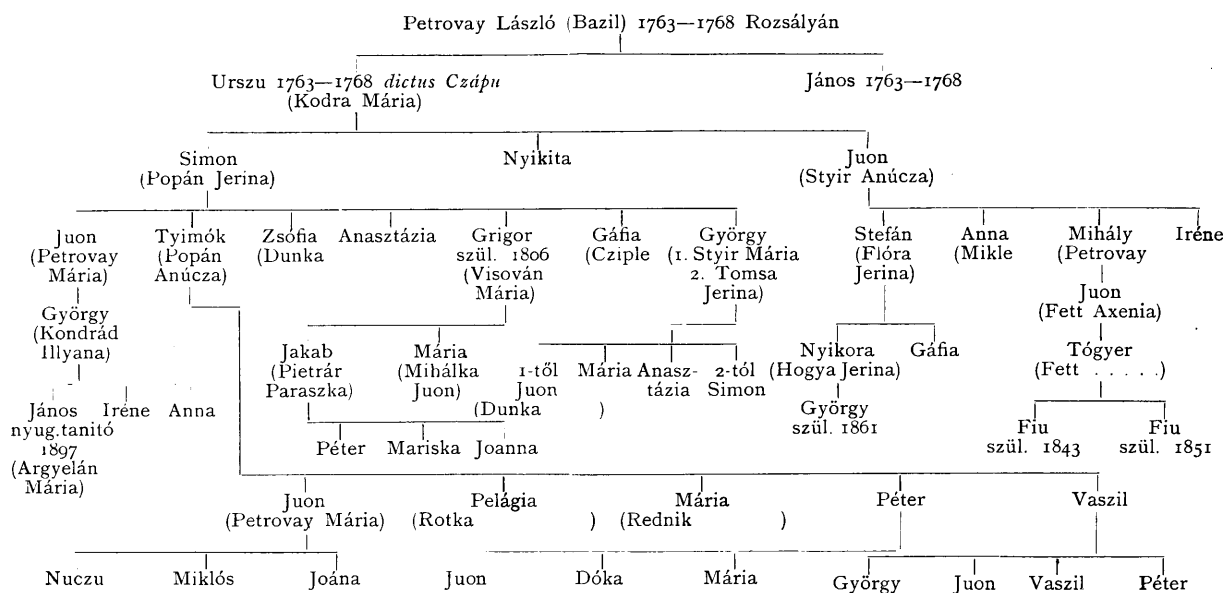

* * *

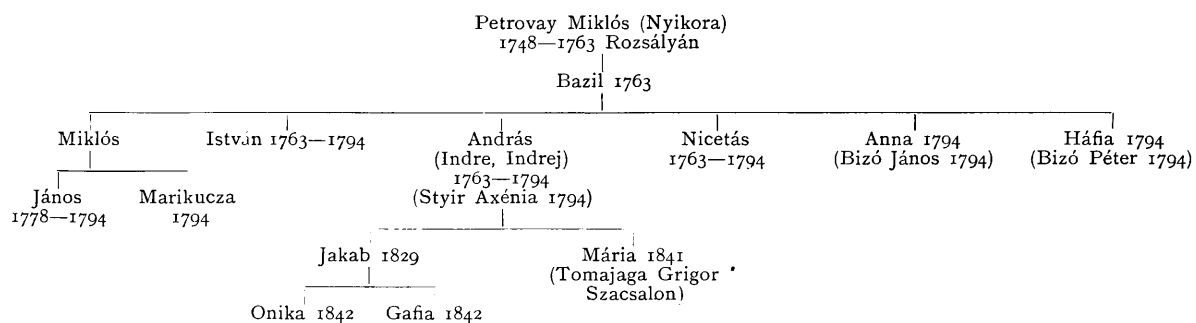
Rozsályán az 1411-ik királyi adomány alapján lett birtokos a *Petrovay* család. Közülök 1692-ben ott laktak *Prikop*, született 1642-ben, *Simjon*, született ugyanazon évben és *Juon*, született 1656-ban. Ezek valamelyikének unokái lehetnek *Gergely*, a ki 1718-ban született, s a kinek özvegyét, *Vlád Ferinát*, *Petrovay Gábor*,

a «gavallér» vette nőül, és *Farkas*, a ki 1731-től 1748-ig említették mint rozsályai birtokos, s a ki 1737-ben megyei esküdt volt. Valószínűleg az ő fiai voltak: *László* (Bazil) és *Miklós* (Nyikora), a kik 1763. és 1768-ban a vizsgálatkor nemességüket beigazolták. Mindkettő leszármazását az alábbi táblázatok mutatják:

XV. TÁBLA.

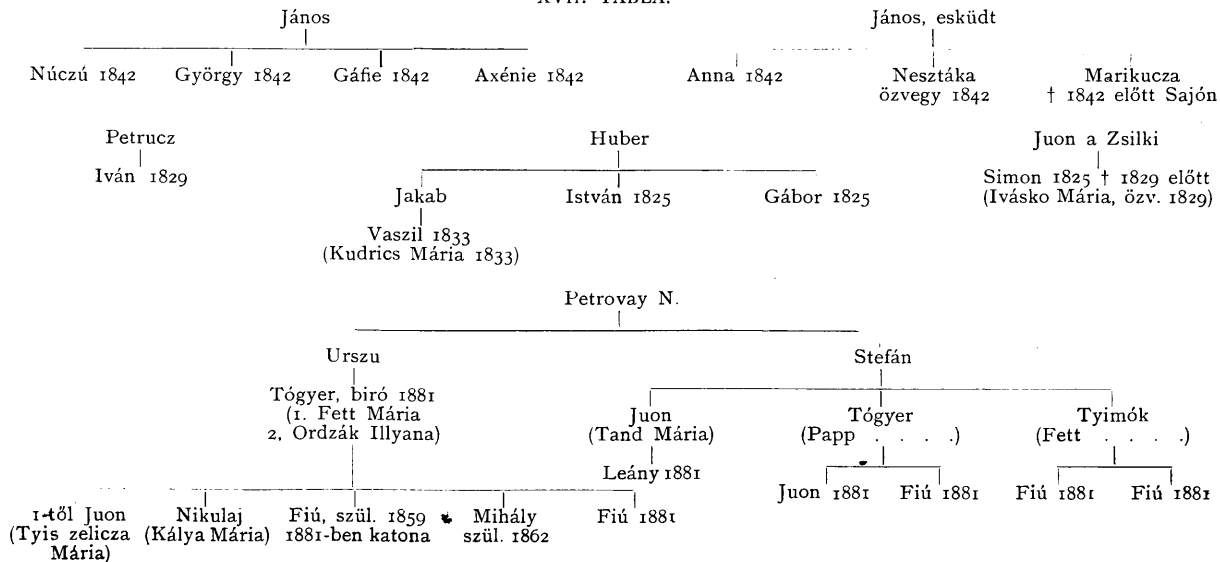

XVI. TÁBLA.

Ezen ághoz tartoznak még ezen töredékek is:

XVII. TÁBLA.

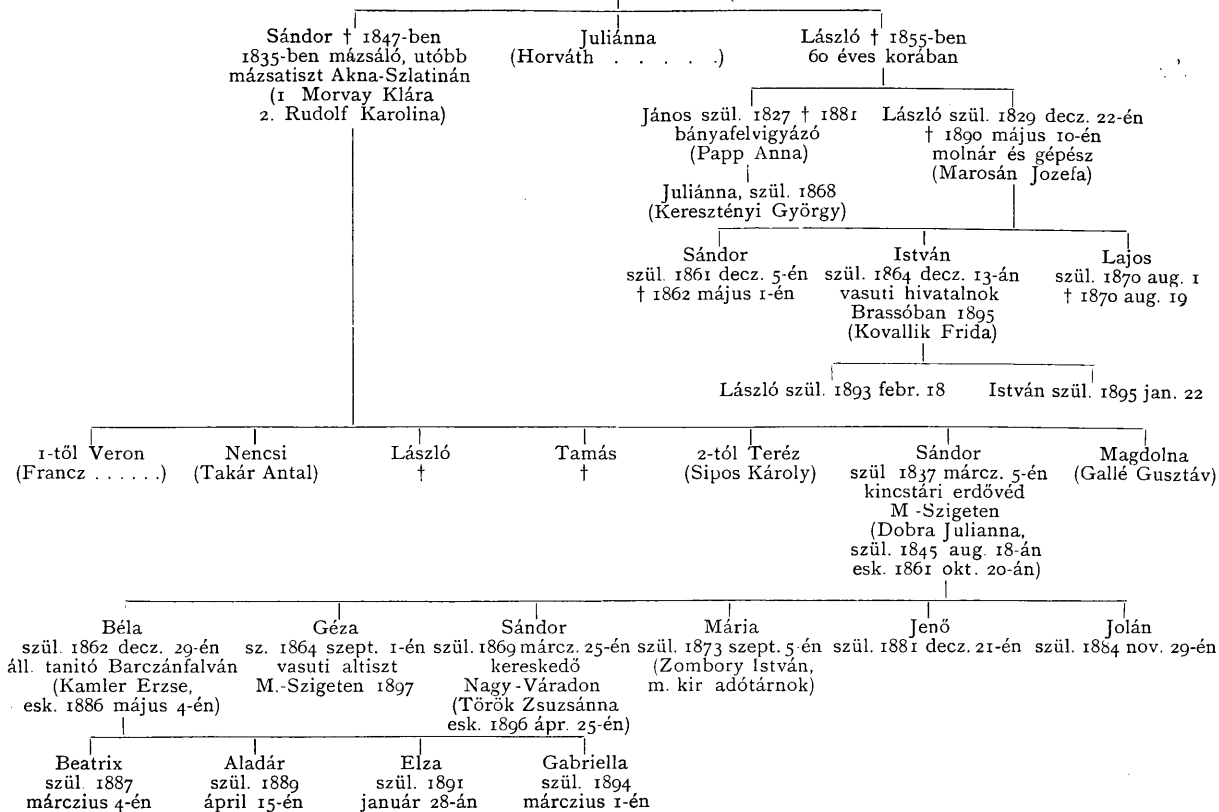

Nem tudjuk, melyik ágból származott *Nyikita*, a kinek utódait a XVIII. táblán mutatjuk be:

XVIII. TÁBLA.

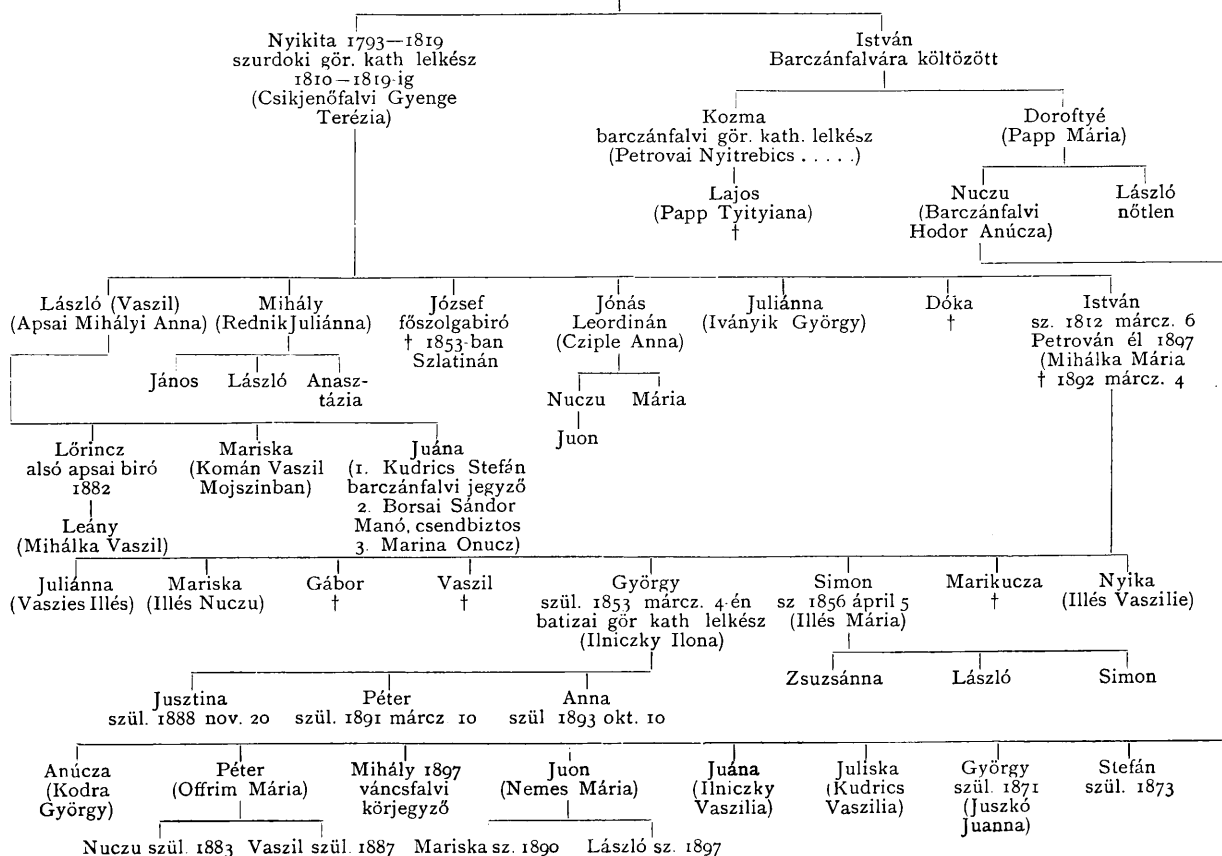
Nyikita

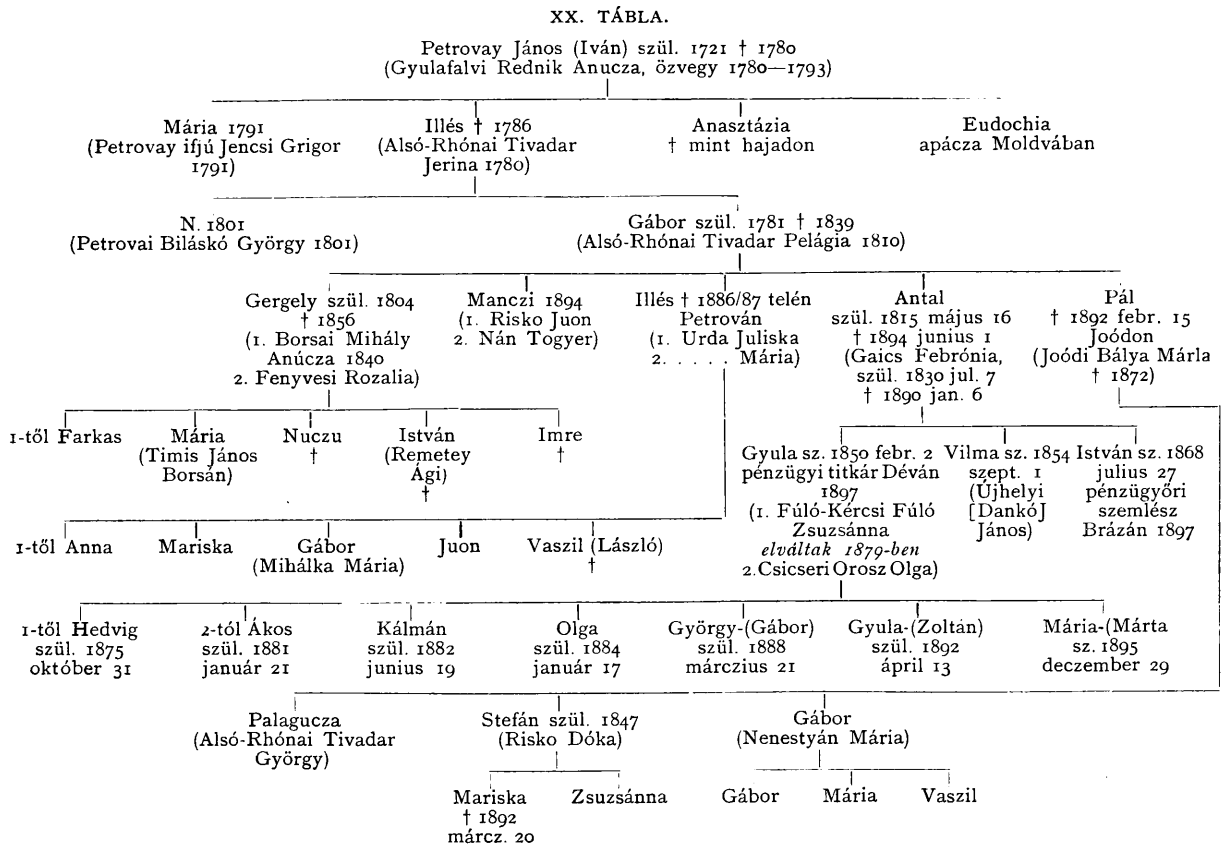
Egy másik ág így származott le:

XIX. TÁBLA.

Petrovay

Az alsó-rónai ág leszármazását ezen táblázat mutatja:

A tábla élén álló *János* «Berbestyánul» melléknevet viselt. 1751-ben a nemesi vizsgálatkor Petrován lakott, s ott is halt el 1780-ban. Neje, *Gyulafalvi Rednik Anucza*, Rednik Mihály és a IV. táblán látható *Petrovay Ilona* leánya volt. Fia *Illés* is Petrován lakott holtá napjáig, a ki *Alsó-Rhónai Tivadar Jerinát*, Szlatinai Nán László özvegyét, Tivadar János és a VI. táblán álló Petrovay Filipcsuk Mariska leányát vette nőül, özvegye utóbb *Illés* halála után Petrovai Gaborán Lászlóhoz (Vaszil) ment férjhez. Fia csak egy maradt, *Gábor*, a ki 1781-ben született Petrován, de később anyai birtokára, Alsó-Rónára telepedett s ott halt el 1839-ben. Az alsó-rónai Rohnyánszka nevű havas iránti pert még 1815-ben kezdette meg, mely — édes anyja egyetlen leány lévén — egészen ötét illette. Ezen havasnak eredetileg csak felét birta anyai nagyatyja Tivadar János, de még 1785-ben örököron megvette annak másik felét is mostoha testvérétől, Risko Máriától, Szaplóczay László

feleségétől. A mint már említettük, atyjának, *Illésnek* halála után édes anyja férhez ment *Petrovai Gaborán Lászlóhoz* s 1812-ben eladta a Risko és Lipcsey családoknak az egész Rohnyánszka havast, úgy mintha azt atyja, Tivadar János csak zálogba birta volna a nevezett két családtól, az adásvételi szerződést pedig második férjétől született fiával, a 11 éves *Petrovai Gaborán Fónással* is aláírta. *Gábornak* nejétől, *Tivadar Pelágiától*, Tivadar László (1780—1811-ig alsó-rónai gr. kath. lelkész) és Pásku Mária leányától, négy fia és egy leánya maradt: *Gergely*, *Illés*, *Antal*, *Pál* és *Mária* (Manczi) előbb *Risko Juon*, utóbb *Nán Togyer* felesége.

Gergely 1804-ben született Alsó-Rhónán, iskoláit Kassán végezte be s ügyvédi oklevelet is szerzett. 1833—1836-ig rendszerinti esküdt és mezei biztos volt, 1849—1851-ig az alsó-rónai főbírósgot viselte. Atyja halála után folytatta a Rohnyánszka havas iránti pert s annak felét meg is nyerte 1854-ben a máramarosi cs. kir.

törvényszék előtt, de az eperjesi cs. k. országos törvényszék' még ugyanazon évben az alperesek javára döntött s ezen ítéletet a bécsi cs. kir. legfelsőbb semmitőszék is helybenhagyta 1855 május 25-én. Első neje *Borsai Mihály Anucza*, Borsai Mihály István, borsai gr. kath. lelkész és Apsai Mihályi Mária leánya volt, ettől születtek a táblán látható fiai. Második nejét, *Fenyvesi Rozáliát* 1844-ben vette nőül, de ettől nem maradtak gyermekei. Meghalt 1856 február 16-án Alsó-Rónán s ott nagy diszszel temettetett el.

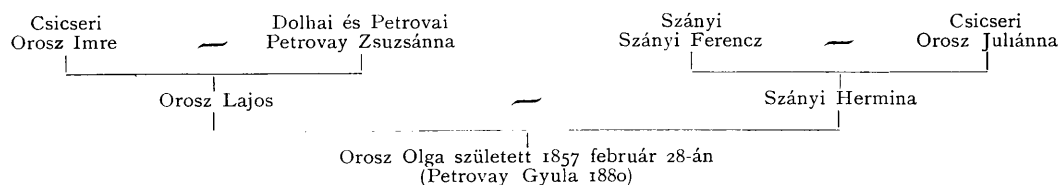
Illés és *Pál* utódait a táblázat mutatja.

Antal 1812 május 16-án született Alsó-Rónán. Császlóczon és Unghvárt neveltetett rokonánál, *Petrovay Józsefnél*, utóbb az erdési pályára lépett s 1880-ban mint közalapítványi erdész nyugalmaztatott. 1848/49-ben részt vett a szabadságharcban mint nemzetőr-hadnagy. Meghalt 1894 június 1-én az általa Ungmegyében, Felső-Domonyán szerzett birtokon. Neje

Gaics Febronia volt (született 1830 július 7-én, meghalt 1890 január 6-án). Két fia és egy leánya maradt: *Gyula*, *István* és *Vilma*, *Ujhelyi* (előbb Dankó) *Jánosné*.

István 1868 július 27-én született Magyar-Mocsáron, 1890-ben tengerész volt Pólában, utóbb a pénzügyőrségbe lépett s jelenleg (1897) szemlélsz Brázán, Fogarasmegyében.

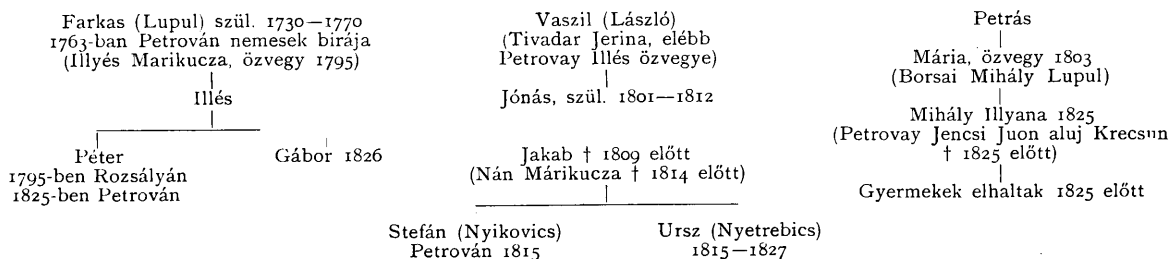
Gyula született 1850 február 4-én Felső-Domonyán, Ungmegyében. Előbb a theológiát tanulta, de ezt odahagyva, a jogi pályára lépett, utóbb pénzügyi számtisztté neveztetett ki, jelenleg (1897) pénzügyi titkár a dévai pénzügyigazgatóságnál. 1874 április 28-án nőül vette *Fülö-Kércsi Fülö Zsuzsannát*, Fülö János és Szegedy Katalin leányát, de a kitől 1879-ben elvált s 1880 márczius 29-én *Csicseri Orosz Olga*val lépett házasságra. Két nejétől született gyermekei a leszármazási táblán láthatók. *Orosz Olga* négy ösét ezen táblázat mutatja:

* * *

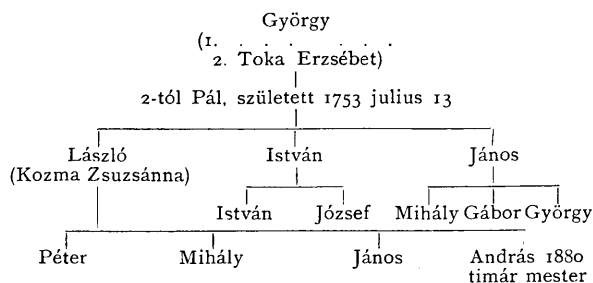
A család mód nélkül elszaporodván az ősi birtokon, megkülönböztető melléknevek felvétele vált szükségessé. Így támadtak a *Gaborán*, *Palkus*, *Ivanyik*, *Nyikovics*, *Nyetrebics*, *Biláskó*,

Filipcsuk, *Jencsi* és *Vasziés* nevek, melyek utóbb rendes családnevekké váltak *Petrovai* előnévvel. De már ezekről nincsenek adataink, csak a *Gaboránokról* közölhetünk apróbb töredékeket:

Még egy ágazat ismeretes, mely következőleg származott le:

Ezen ágat azonban nem illeti meg jogosan a család neve, mert őse *György, Toka Ferencz* nagy-kállói református lelkész leányát, *Erzsébetet*, a nélkül vette nőül, hogy a Máramarosban odahagyott előbbeni feleségétől törvényesen elvált volna. A Zoltán családnál volt gazdatiszt. Unokái Miháldon laktak Szabolcsban. Kis unokája, *András*, 1880-ban Budapest-Józsefvárosban az ör utca 2. szám alatti saját házában üzte a timármesterséget.

* * *

A család ősei a beköltözéskor a keleti egyház hívei voltak, utóbb a római katolika vallásra tértek át, a XVI. század elején pedig elfogadták a reformációt. A máramarosiak azonban visszatértek később a keleti egyház szertartásaihoz, az ungmegyei ág pedig a római katolika hitre s ebben meg is maradtak, kivéve a máramarosiak közül *Józsefet*, (a XIX. táblán) és *Gergelyt* (a XX. táblán), az ungmegyei, illetve hevesmegyei ágból pedig *Farkast*, *Jánost* és *Ádámot* (a III. táblán), a kik a helvét hitvallást vették fel.

* * *

A család czimerlevele még máig sem került napfényre, de pecsét nagy számmal maradt fel, ezek közül bemutatjuk itt rajzban *Petrovay Péterét* 1550-ből az 1. szám alatt, *III. Lászlóét* (a II. táblán) 1696 és 1697-ből a 2. szám alatt, 1701 és 1703-ból pedig a 3. szám alatt, *III. Ferenczét* 1708-ból a 4. szám alatt, *I. Ádámét* 1710-ből az 5. szám alatt, *I. Józsefét* 1741-ből a 6. szám alatt, *I. Antalét* 1734-ből a 7. és 1770-ből

a 8. szám alatt. *III. Józsefét* 1815-ből a 9. szám alatt, *V. Istvánét* 1817-ből a 10. szám alatt, *V. Istvánét* 1832-ből és *V. Lászlóét* 1850-ből a 11. szám alatt és végre *Bogdánét* 1870-ből a 12. szám alatt.

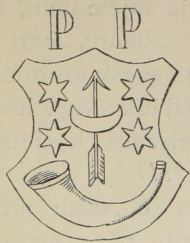
A mint ezen itt bemutatott pecsétekről látjuk, azok tulajdonosainak igen fogytékos tudomásuk volt a családi czimerről, s csak a vadászkiürt, a hold és a csillag volt előttük ismeretes, ezeket aztán megtoldotta egyik-másik egy magyar vitézzel, *V. István* pedig vörös közép pajzsban a Johannita rendlovagok fehér keresztjével. Egyedül *I. Péter*, máramarosi alispán ismerte még a pajzsban levő alakokat teljes valóságukban s 1550-ből felmaradt pecsétjének czimere mindenben megegyezik a *Dolkay Szaniszló* 1415-dik évi alispáni pecsétjén levővel.¹ *I. Péter* pecsétjén nincs sem sisak, sem oromdíz, a későbbiek egy része vadászkiürtöt vésetett hol egymagában, hol csillagok, félhold és nap által körülveve, három pecséten pedig magyar vitéz által kézben tartva. Eredetileg azonban az oromdíz nemcsak a kiürtből és csillagból, illetve csillagokból állott, hanem — a mint azt *Dolhay György* 1704 és 1705-ik évi két különböző vésetű pecsétje is igazolja — a pajzsban lévő összes alakokat viselték a sisakon, de az ilyen alakokból álló oromdísz — habár a pecsétnyomón ki is lehetett vésetni — a hadi sisakra, melyet a viadalokban és a tornákon használtak, közvetlenül rá alkalmazni nem lehetett, hanem elébb valami *segéd oromdísz*en kellett megerősíteni. Ennél a czimernél segéd oromdíszül mást mint a *sasszárnyat* nem választhattak.

A mi a pajzs színét illeti, az a czimertan szabályai szerint csakis kék, vörös, zöld vagy fekete lehetett, de biztosra vehetjük, hogy *kék volt*,² már csak azért is, mert a legrégebbi pecsét,

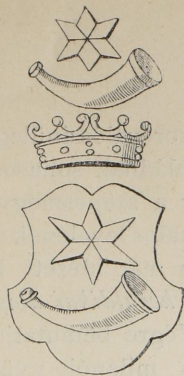
¹ Közölve a Turul XI. kötetének 131. lapján.

² A Siebmacher's Wappenbuch közli ugyan a 365-ik táblán *Petrovay Györgynek* 1669-ik évi, előttünk ismeretlen pecsétjén lévő, itt rajzban a 14. szám alatt bemutatott czimerét, melynek pajzsa ugy a rajz, mint a szöveg szerint is (Text 501. lap), *vörös színű*, de ez nem felelhet meg a valóságnak, mert 1669-ben még nem volt szokásban a pecsétnyomókon a pajzs színét megjelölni, a most használatban levő különböző irányú párhuzamos vonalakkal és pontozással.

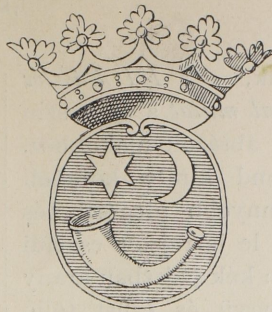
Nevezett munka azon közlése sem állhat meg, hogy az általa közölt s itt bemutatott czimert használta volna

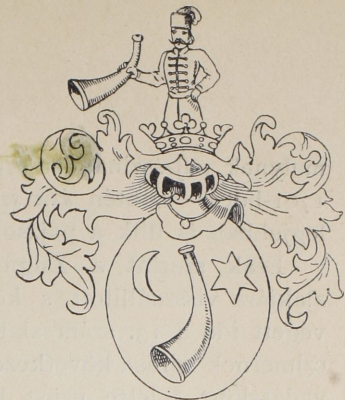
1. szám.

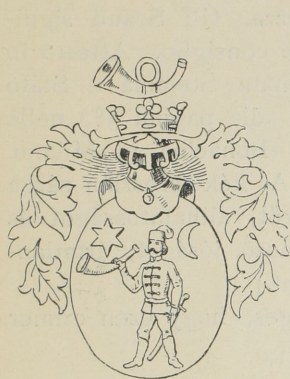
2. szám.

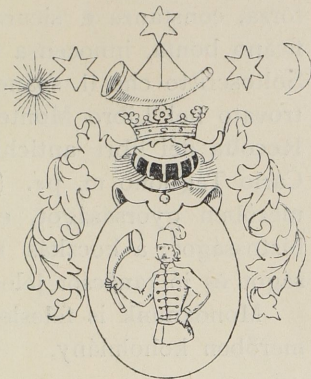
3. szám.

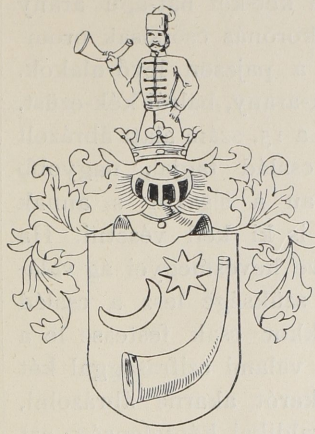
4. szám.

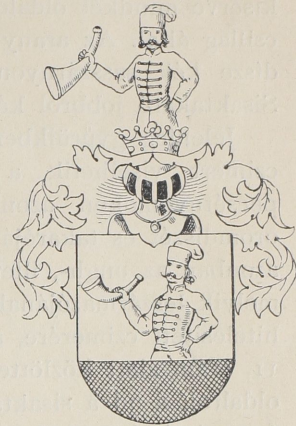
5. szám.

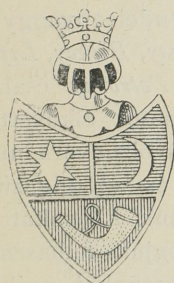
6. szám.

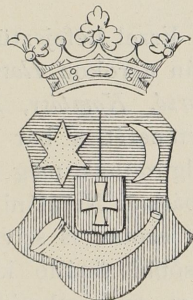
7. szám.

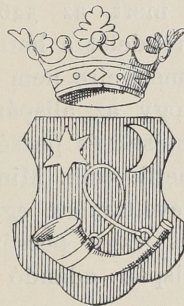
8. szám.

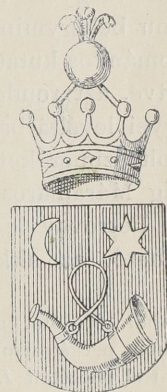
9. szám.

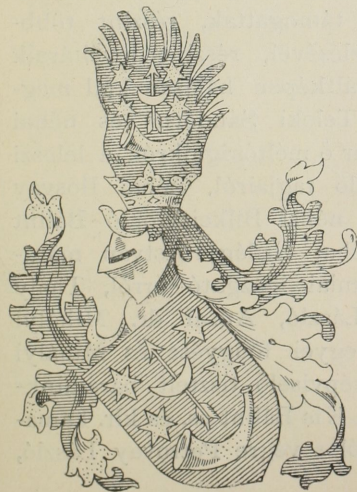
10. szám.

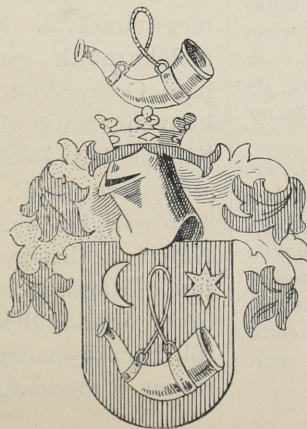
11. szám.

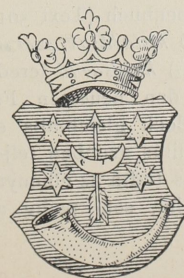
12. szám.

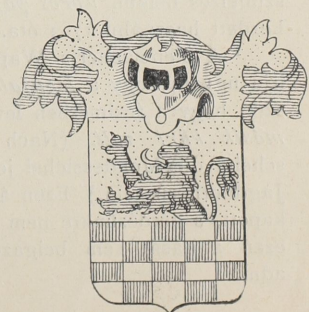
13. szám.

14. szám.

15. szám.

16. szám.

melynek pajzsszínét ismerjük, — a *III. László* 1701-ből — szintén *kék színt mutat* s ez a szín legjobban is illik a pajzson ábrázolt alakokhoz.

Ezek szerint a Zsigmond király korabeli alakjára visszaállított s könnyebb megérthetőséget végett ide a 13. szám alatt le is rajzolt családi czimernek leírása következő: kék pajzsban arany vadászkürt, felette ezüst hegyü és ezüst tollu arany nyilvesszővel átlőtt félhold¹ (holdsarló), kisérve mindkét oldalon két-két hat-águ arany csillag által. Az arany koronás csörsisak oromdíszé kék sasszárnyon a pajzson levő alakok. Sisaktakaró jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.

Jelenleg gyűrüikben a 15. szám alatt ábrázolt czimert viselhetik a család tagjai, nagyobb pecsétnyomókon azonban a sisakot s annak oromdíszét és takaróját is ki kell vésetni. Ha azonban az ungh-, illetve hevesmegyei ág valamelyik leszármazójának szüksége lesz a család hitelesített czimerére, akkor csak festesse le a 11. szám alatt közlöttet valami czifrasággal két oldalról, a mi a sisaktakarót akarná ábrázolni, de a mi sisak nélkül heraldikai képtelenség; ezt a hiányos czimert aztán hitelesíteni fogják az illető megyék alispánjai, mert az 52602/95. számú belügyminiszteri körrendelet a heraldikai tudományos kutatások eredményeire nem is hederítve, azt rendelte el, hogy az alispánok a megyei levéltárban lévő festések és pecsétekről rajzolt czimereket hitelesíthetik csak. Minthogy pedig Máramaros megye levéltárában egyetlen egy Petrovay czimer-festés vagy pecsét sem található, az akkori alispán adandó alka-

a család 1669 óta, sőt már valószínűleg előbb is, mert a mint a pecséttrajzokról láttuk, 1550-ben még a teljes czimerral pecsételt *I. Péter, László* 1701-ik évi czimerének alakjai egyeznek ugyan a Siebmacher-féleivel, csak hogy *kék pajzsban* vannak ábrázolva, a későbbi korban élők azonban másképp vésették czimereiket, s csak 1731-ben tért vissza *I. Antal* az 1669-ik évi alakra, de színjelzés nélkül. *Vörös pajzs* czimert csak *III. József* kezdett használni 1783 óta.

¹ A Siebmacher's Wappenbuch (Text 501 lap), azt írja ugyan, hogy a *legújabb kutatások szerint* úgy látszik, hogy a (czimerben levő) *holdsarló* (eredetileg) *egy másik kürt volt*. (Nach den neuesten Forschungen scheint die Mondessichel jedoch gleichfalls ein zweites Jagdhorn zu sein.) Ezen állítás azonban teljesen légből kapott, s kérdésünkre nem is tudta az elhunyt szerkesztő ezen állítását sem beigazolni, sem pedig annak urát adni,

lomkor valószínűleg azt fogja kijelenteni, hogy a családnak sohasem is volt czimere, mert hát, hogy a szepesmegyei alispán egyik ezen tárgy hivatalos levelének szavaival éljünk: «Igy kívánja ezt a már idézett belügyminiszteri körrendelet és a *heraldikai alaposág*.» (?!?)

Végre bemutatjuk még a 16. szám alatt a híres milánói gyűjteményből 1829 augusztus 4-ikén színes rajzban megküldött *Petrovay czimert*. Az eredeti leírás így hangzik: «Il leone in fondo giallo ostra ora significa prontezza, forza, costanza e sicurezza. Gli Scauli significano bonta, innocenza e consiglio. Attesto io Soltoscritto che il soanenata Stemma e Stato trovato nel Libro Monte alla pagina 388 nella Recolta dei libri antichi Bonacina in Milano. Carlo Taglioni m. p». (A kék oroslán sárga mezőben gyorsaságot, erőt, állhatatosságot és biztosságot; a kockás mező jóságot, ártatlanságot és jó tanácsot jelent.)

Mondanunk is felesleges, hogy ezen czimer merőben koholmány.

* * *

Ezzel befejeztük sok esztendei anyaggyűjtés után a rokon *Ilosvay, Kisfalusy, Bilkey, Lipcsey, Gorzó, Komlósy, Dolhay* és *Petrovay* családok történetét, s bár minden lehető elkövettünk, dolgozatunk még sem teljes s bizonyára nem is hibátlan. Netaláni pótlásokat és helyreigazításokat ezután is szívesen fogadunk s azokat egy későbbi önálló kiadásban fogjuk felhasználni. Nem mulaszthatjuk el köszönetünket nyilvánítani ezen helyen is mindazoknak, a kik fáradságos munkánkban támogattak, részint több-kevesebb adat közlésével, részint levéltáraik megnyitásával. Kiváltképen hálásan kell megemlékeznünk gróf Teleki Sándorné és néhai báró Orczy Andor úr ő méltóságaikról, a leleszi konvent főtisztelendő tagjairól, néhai Ilosvay Sándor bátyánkról, néhai Bilkey Gorzó Bálint szolgabíró urról, néhai Szilágyi István máramaros-szigeti akadémiai igazgató urról, Thaly Kálmán, Ilosvay László, Apsai dr. Mihályi János Máramaros megyei főügyész és Mihályi Péter országgyűlési képviselő tisztelt barátainkról, baczka-madjarasi Kis Bálint cs. és kir. kamarás ur ő méltóságáról s végre Petrovay László,

ULLMANN J. BUDAPEST

A HETTYEY CSALÁD ARAGONIAI CZÍMERE.

Mihály, György, Béla és csikjenőfalvi Gyenge Mihály kir. törvényszéki bíró kedves rokonainkról. Hogy azonban olyan családtagok is elég nagy számban vannak, a kik többszöri felkérésre sem közlik adataikat, azt mi is tapasztalhattuk.

PETROVAY GYÖRGY.

A HETTYEY CSALÁD ARAGONIAI CZIMERE.

(Szines czimerképpel.)

Egyetlen egy esetet tudunk hazai heraldikánkból, hogy Zsigmond király külföldi utazásai alkalmával a kíséretében volt magyarok közül valakit *idegen fejedelem* is kitüntetett czimeradományyal; pedig az 1414—1418 közötti évek gyakori fejedelmi látogatásai, már csak udvariasságból is, okvetlenül előidézték azt, hogy ne csak a látogatást tevő magyar király tüntesse ki azon fejedelem híveit, kinek vendégszeretetét élvezi, hanem hogy a vendéglátó király is viszonozza ezt az udvariasságot a magyar királyi kíséret tagjainak kitüntetésével. Más természetű kitüntetésekre van példa ez időkből; de külföldi czimeradományra az eddig ismert egyetlen egy eset a *Garai Miklós* nádoré, kit VI. Károly francia király Zsigmondnak Párisban időzésekor a magyar királylyal egyetemben bővített czimerrel örvendeztetett meg. Sajátságos módon, a czimeradományt a francia király és Zsigmond egyugyanazon napon, 1416 márczius 26-án, adják ki.¹

Zsigmond király perpignani tartózkodása (1415 szept. 18.—okt. végeig) is eredményezett czimeradományt az aragoniai királytól a magyar király kíséretének tagjai részére. Erről eddig nem volt tudomásunk. Nagy örömmel vette tehát folyóiratunk *Hettyey Gyula*, cs. és kir. kamarás úr szivességét, ki a *Hettyey Sámuel*, pécsi püspök úr birtokában lévő eredeti aragoniai czimerlevelet, mely családjuk ősei részére szól, közlés és tudományos felhasználás céljából rendelkezésünkre bocsájtotta. Fogadják ezért őszinte köszönetünket.

¹ A francia czimeradomány ugyan 1415 márcz. 26-án kelt; csak hogy a francziák újévöket a husvétal kezdték; ez pedig ebben az évben (1416) ápr. 19-ére esett, tehát márcz. 26-án még 1415-öt irtak. V. ö. Knauz Kortan 91. Ezt br. Nyáry Albert Heraldikájában (238. l.) nem vette észre.

A kissé megviselt eredeti czimerlevél I. Ferdinánd aragoniai királyé; kelt pedig 1415 október 20-án Perpignanban, tehát Zsigmond király ottani tartózkodásának vége felé. A czimert a Magyarországból eredő Hettyei (de Hethye) Péter fiai: Leustách, László, Illés és Balázs, Hettyei Miklós és Lőrincz, továbbá Bátéi (de Bactee) Egyed fia Benedek kapják; kik kétségtelenül mind Zsigmond király kíséretében voltak. Ezek az aragon király elé járnak és czimert kérnek tőle. A czimert magok választják. A király megfontolván, hogy messziről jött embernek kérését illik teljesíteni, kérésöket kedvezőleg intézi el és adja nekik — bőven leírván azt, az alapot képező kerettel együtt — a következő czimert: kék táblán négyszögü sárga keret van, minden sarkában kék mezőben kis vörös virágos ág. Ennek a táblának a közepén van egy vörös pajzs; ennek közepén koronás ezüst leopard, mely szájában vérző nyulat tart. Sisakdisz a fél leopard (korona nélkül) a nyullal. A koronás sisak takarója vörös (visszahajtásaiban fehér).

Igy blazonál az oklevél, tán kevésbbé heraldikus módon, de eléggé érthetően. Nemességet az oklevél nem ad, mert a kérelmezöket a nélkül is nemeseknek mondja; hanem bőven körülírja, hol, mikor viselhetik e czimert és hogy azt soha meg ne változtassák. Meg is hagyja mindenrangu aragoniai méltóságviselőnek, hogy e rendeletet pontosan tartsák meg.

Ime a szöveg:

Nos Ferdinandus dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac comes Rossilionis et Ceritanie. Regalem decet excellentiam ex innexa potestate illis, qui armorum insignia preter propria gestare desiderant, si ea devote poscantur, libenti animo et munifico licentiam elargiri. Cum igitur nobiles et devoti nostri Leustacius, Ladislaus,

Elias et Blasius Petri, *Nicolaus, Laurentius de Hethye ac Benedictus Egydii*¹ de Bactee, oriundi regni Hungarie, certis respectibus et motivis, honorem ipsorum dilatantibus, arma seu insignia nobilitatis antepicta deferre elegerint, nobisque inde supplicaverunt opportunam eis licentiam impertiri; advertentes quantum sit primordium hominibus volentibus esse claros singularem seu discretam armorum habere formulam, ab aliquo mundi principum eis indultam, et que in consimilibus principantium fama gloriosius divulgatur, eo potius, si ex remotis partibus talia conferunt oriundis: tenore presentis arma antepicta, quorum campus est blavi coloris, habens quadrangulare girum crocei coloris et in quolibet angulo quendam parvum stipitem bifrontitum rubei, cum quodam agello blavi colorum, in cuius campi inferiori parte depictus est quidam scutus (*igy*) rubei coloris, continens in medio quendam leopardum coronatum argenteum, tenens in ore quendam leporem saucium, in summitate [cuius clipe]i depictus est quidam elmus [seu] galea argentea, [cum quodam] coopertorio rubeo [ex fimbriis] frondiferis, cum quodam corona aurea, in cuius culmine per medium eminet quidam leopardus usque ad medium tenens in ore quendam leporem saucium, eisdem nobilibus et suis filiis, successoribus et heredibus ab eis legitime descendentibus, de certa nostra scientia et expresse desig[nando?] concedimus et donamus. Que quidem arma et insignia ipsi et sui premissi in singulis actibus, locis et rebus, in quibus moris est, deferant et portent affixa, vel inscripta, ullo unquam tempore immutanda, quorum pretextu, cum res accidat, in tutamine Christiane et orthodoxe religionis et sui veri domini naturalis illa experiantur fideliter cum honore. Nos enim mandamus illustri et magnifico Alfonso principi Gerunde, nostro primogenito precaro et in regnis et terris nostris generali gubernatori, et post . . . . . [gressus] nostros utinam, deo propitio, prosperos et longevos legitimo successoribus, ac nostris et eius successoribus quibuscunque, necnon maiori nostro conestabili, maescallis, armorum capitaneis, vexilliferis, alguatziis et aliis officialibus nostris et ipsius nostri primogeniti, ad quos spectet, et eorum vicesgerentibus seu locatentibus, tam presentibus quam futuris, quatenus nostrum presens indultum omniaque et singula in eo contenta teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant ab omnibus inconcusse, iuxta sui seriem pleniorum, et non contra faciant vel veniant, aut aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Perpiniani, vicesima die Octobris, anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo quintodecimo, regnique nostri quarto. Et propter indispositionem persone nostre signata manu nostri primogeniti. A(lfonsus) primogenitus noster.

Kancelláriai jegyzetek:

Az oklevél alsó behajtása alatt jobboldalt: *In gratiarum III°*. Azután: *Dominus rex mandavit mihi Paulo Nicholon . . . .*

A behajtás alatt baloldalt a címer próbarajza látható.

A behajtáson: *Registrata*.

¹ A *Nicolaus*-tól *Egydii*-ig terjedő rész razurára van írva.

A nagyérdékű címeradomány tehát, az aragoniai kancellária bölcs szokása szerint, regisztráltatott; még pedig az aragón királyi kegynyilvánítások registereinek, a «*Gratiarum*»-nak *negyedik* kötetében.

Tudva azt, hogy az aragoniai registerek teljes sorozata ma is megvan a barcelonai állami levéltárban, érdekesnek tartottuk utána járni annak, hogy benn van-e azokban tényleg a jelen oklevél szövege.

Nagy spanyol utazónk, *Thallóczy Lajos* t. barátunk szivességéhez fordultunk tehát, hogy egész Európára kiterjedő összeköttetései révén ez oklevél ügyére világosságot derítsen; annyival inkább szükség volt erre, mert az oklevélben ép a legfontosabb részek egyike, t. i. a nevek, a kiknek a címeradomány szól, jórészt razurára vannak írva és könnyen felmerülhetne a gyanu, hogy itt későbbi változtatással, az adományosok névsorának megmásításával van dolgunk.

Thallóczy Lajos ur lekötelező barátsággal utána járt a dolognak és Barcelonából rövid időre megjött a válasz. Az eredmény az, hogy az oklevél szövege tényleg szó szerint megvan az aragoniai registerek 2394-ik kötetében (minő gazdagság!) a 114—115. leveleken. A nevek sora pedig egyezik az oklevélben felsoroltakéval; tehát nincs későbbi változtatással dolgunk, hanem az oklevél valóban azoknak szól, a kiket felsorol. A javítás az eredeti oklevélben egykorulag, a kibocsájtás előtt, történt.

Sőt, mi több, ugyanazokat, a kiket a címerlevél felsorol, az aragón király még más kegyekben, ugylátszik, nemesi kiváltságokban is részesítette. A Barcelonából vett tudósítás szerint a címerlevélben felsoroltak a perpignani királytalálkozás alkalmával még kétszer kaptak I. Ferdinánd királytól oklevelet.

Ugyanazon, 2394-ik registerkötetből valók e hibás oklevélkivonatok:

Concessio nobilium Leustaci, Ladezlai Elie et Blazi Petri de Hete fratrum et Benedicti Egidi de Bactee, oriundi regni Hungarie, fol. 108.

Item. Nobilium Benedicti et Nicolai Egidi fratrum de Bactee et Leustaci Petri de Hetye, oriundi regni Hungarie, fol. 109.

A Hettyey és Bátéi családbeliek tehát I. Ferdinánd királyt többször foglalkodtatták; Zsig-

mond magyar kíséretének kétségtelenül kedvelt tagjai közé tartoztak.

Áttérve magára a címerre, nem mondhatjuk, hogy annak ábrázolására a spanyol czimerfestészet büszke lehet. A kompozíció heraldikailag nem szép; a kivitel gyarló. A czimeralak, a pajszbeli leopárd, a pajzs szélességéhez képest igen nyurga; a pajzs mezejét nem tölti ki; a sisak a pajzshoz képest igen vaskos; alsó nyílása nincs arányban a pajzs felső szélével. A stilizálás és festés igen kezdetleges; Zsigmond király egykoru czimerlevelei mellé nem állítható.

Az oklevél élére festett címer maga azonban magyar szellem terméke, magyar felfogást tükröz vissza. A Hettyey és Bátéi családbeliek maguk kéri I. Ferdinand királyt, hogy *ezt* a czimert adja nekik.

Nem is ismeretlen előttünk ez a czimerkép. Ugyanebben az évben, 1415-ben, Hothwafői, másképp Tamadócz (Tamás fia) Tamás, körösmegyei nemes, a királynő altárnokmestere, ugyanezt a czimerképet kéri Zsigmond királytól a maga, vérrokonai és a Doklinai Bothos családbeliek számára. Zsigmond király teljesíti a kérelmet, és június 23-ikán Konstanczban kiadatja a czimerlevelet.¹

A pajzs kék mezejében vörös nyakörvös (tehát szelidített) arany leopárd a czimerkép, mely első lábaival szájában egy vérző természetes (a szöveg szerint ezüst) nyulat tart. Egészen ilyen a Hettyey-czímer is. Csak a színek változnak, mintha czimertöréssel volna dolgunk. A kék mező vörösre változik, az arany leopárd ezüstre; a nyakörv elmarad, de helyette a leopárd koronássá válik; a sisakdiszben aztán ismét elmarad a korona.

Vérrokonságban voltak-e a Hettyeyek és

¹ Turul, 1884. 58.

Bátéiak a Hothwafőiekkel és Doklinai Bothosokkal vagy sem, és hogy ennek alapján kérték-e a hasonló czimert I. Ferdinandtól, nem tudjuk; de hogy ismerték a Hothwafőieknek négy hónappal előbb kapott czimerét: annyi tény. A nyulat fogó leopárd nem tartozik azon közönséges és szokásos czimeralakok közé, melyekkel lépten-nyomon találkozunk.

A magyar czimerlevélnek nincs oka a spanyol előtt szégyenkeznie. Mennyivel szebb heraldikai stilizálásban, ügyesebb kivitelben látjuk azon ugyanazt a czimerképet, mint a perpignani oklevelen. Egymás mellé helyezve a kettőt, Zsigmond királyunk udvarában a heraldikai érzék fejlettebb voltát látjuk. I. Ferdinand aragon király czimerlevele kontár czimerfestő kezére vall; pedig a festő az oklevél aljára körvonalakban előre oda rajzolta azt a czimerképet, melyet a távoli nemzet fiai az aragon királytól kértek. A kivitel még sem sikerült.

A czimertechnika e kevésbé fejlett volta nem von le semmit a Hettyey-család aragoniai czimerlevelének nagy értékéből; Zsigmond király idejéből a Garaiak francia czimer-adománya többé nem áll egyedül. A Garaiakban az ország zászlós urainak egyikét, a legtekintélyesebb, politikailag a legbefolyásosabb magyar főurat tüntette ki a francia király; a Hettyeyek és Bátéiak őseiben azonban a magyar királyi kíséretnek, a magyar köznemességnek tagjait érdemesítette kitüntetésre Aragonia királya.

Használta-e valaha a család az aragoniai czimert családi jelvényül, nem tudjuk; annyi azonban tény, hogy I. Ferdinand király parancsát, hogy az általa adott czimer «ullo unquam tempore immutanda», a Hettyey-család nem igen tartotta kötelezőnek, mert ma, a hogy a Siebmacherből látjuk, a család czimere egészen más.

FEJÉRPATAKY.

VEGYES.

Smaragd vajda és utódai.

Kézai krónikája mondja: «A Sumbukiak Franciaországból, a champagnei grófok családjából származnak.»

Miután e család bejövetele legkésőbb a XII.

század második felében történhetett, alig lehetne ma már kimutatni, vajjon az ősrégi champagnei grófok egy ága valóban kivándorolt-e Magyarországba, nem-e? — valószínűbb azonban, hogy ez esetben csak egyszerű champagnei lovaggal van dolgunk, kinek magyarországbeli ivadékai

leszármazásuk dicsfényét eredeti hazájuk dynastiájával való összekapcsolása által emelni akarták. Hogy pedig Sumbuk (a mai pestmegyei *Zsámbék*) a «Champagne» szónak ferdített alakja, több mint valószínű.

Már *I. Smaragd*, e nemzetség első magyarországbeli képviselője, 1166 október 24-ikétől 1167-ig az országnagyok sorában fordul elő, a nélkül, hogy a «comes»-i méltóságát közelebről ismernők.¹ Magas állásáról eltekintve, mit sem tudunk felőle.

Minden valószínűség a mellett szól, hogy *Egyed* és *II. Smaragd* nevű fiaikat hagyott maga után. A veszprémi egyházmegyéhez tartozó, Szent-Jánosról nevezett zsámbéki premontrei apátság kegyurai ök. Egyed adományozza neki Szerdahelyt (azelőtt Kenézrekesze, Temes megyében), Pátkát (Hódhalom mellett); Smaragd Répást, Szörént és *zsámbéki* birtokának harmadát; mind a két adományozást IV. Béla király a kegyurak ivadékaikérelmére 1258-ban megerősíti.²

II. Smaragd szerepet visz a közéletben, a mennyiben felette magas országos méltóságokat visel. 1205-ben már országbíró és szolnoki ispán,³ mely két méltóságban 1206-ig találkozunk vele. — 1206-ban erdélyi vajda;⁴ 1208—1209 években bihari ispán;⁵ 1213—1222 között pozsonyi,⁶ 1222-ben azonban még bácsmegyei ispán,⁷ 1222 után már nem szerepel az országnagyok sorában.

Ezeken kívül csak még azt tudjuk felőle, hogy a pannonhalmi apátságnak egynehány, a pozsony megyei Galantha s a jelenleg nyitramegyei Sempte közelében feküdt szántóföldet és erdőrészeket adományozott, mely utóbbi adományozás 1235 táján a pannonhalmi apát és a semptei várjobbágyok között pör tárgyát képezte, mely avval végződött, hogy az apát részére az apátságának Smaragdtól adományozott földeket a várjobbágyokéitól elkülönítve, Smaragdnak a Vágon túl feküdt kastélya közelében, megítélték.⁸

Vajjon Egyed vagy II. Smaragd folytatta-e a családot? — nem tudjuk; valószínű, hogy Smaragd tette, s ez esetben az 1258-ban említett testvérek: *III. Smaragd*, *I. Ajnárd* és *Gilét* az ő fiai.

III. Smaragd a papi pályát szemelte ki ma-

¹ Hazai Okmánytár, VII. k. 1. l.; Kubinyi, Árpádok. eml., I. k. 4. l.

² Fejér, Cod. Dipl., IV II. k. 382. l.

³ Hazai Okmánytár, I. k. 3. l., VII. k. 4. l.; Fejér, III/I. k. 22., 32. ll.; Wenzel, VI. k. 300. l., XI. k. 85. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 308. l.

⁵ Fejér, III/I. k. 166. l. és III/II. k. 470. l.; Wenzel, VI. k. 325. l.

⁶ Fejér, III/I. k. 163., 170., 272., 287., 320., 323. ll.; Wenzel, VI. k. 368., 402., 408. ll. és XI. k. 129., 156., 173. ll. (tévesen 1223.); Hazai Okmánytár, VI. k. 15. l.

⁷ Fejér, III/I. k. 370. l.

⁸ Wenzel, I. k. 315. l. (tévesen 1233), II. k. 20. l.

gának. 1244 márczius 30-ikán a veszprémi egyházmegyéhez tartozott hantai káptalan prépostja, mellette még pozsonyi prépost és a királyi alkanczellárja.¹ 1248-ban székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár.² 1253 januárban hantai és pozsonyi prépost; ez évben megengedi neki III. Incze pápa, hogy más egyházi méltóságért is folyamodhat, de ez esetben egyik prépostságról le kell mondania.³ 1255—1256. években székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár.⁴ 1257 első fele óta választott kalocsai érsek. Mint ilyen, a IV. Béla és István trónörökös közt kitört viszályok alkalmával az utóbbi pártjára állt, s így történt, hogy 1262—1263-ig Istvánnak kancellárjaként működik. 1254 szeptember 16-ikán (akkor még pozsonyi prépost volt) küldte őt IV. Béla III. Incze pápához, hogy ezt unokanővérenek IV. Béla ifjabb fiával, Bélával kötendő házasságára rábírra.⁵ 1265-ben saját szolgálói keze által mult ki.

Fivére, *I. Ajnárd*, 1244-től 1246 január 15-ig Valkó megye ispánja,⁶ 1257-ben Mária királyné lovászmestere és galgóczi ispán;⁷ 1258-ban szolgagyőri ispán. 1244-ben megveszi a bácsmegyei Szentmiklóst; 1272-ben azonban fiai *Miklós*, *IV. Smaragd* és fiának *II. Ajnárd* fia *I. János* a Valkó megyében feküdt *racsai*, *atyai*, *görögmezői* (ma a szerémmegyei Grk) és *kükei* (ma a szerémmegyei Kukujevcei) főbirtokokat osztják fel maguk között.⁸

I. Ajnárdnak ez ivadékaik három ág alapítói.

a) *Miklós* ága.

Miklósról 1272-ben történt fellépésén kívül mitsem tudunk. Három fia volt: *Beke*, *III. Ajnárd*, *László*, és egy leánya: *Aglent*.

Aglent a Ratold nb. «Porch» Istvánhoz (ez Mária királyné tárnok- és lovászmestere, később Erzsébet ifjabb királyné lovászmestere, ki 1265-ben V. Istvántól nagy kiterjedésű birtokokat kapott) ment férjhez, s ő tőle származnak női ágon a Pásztóiak, Tariak, Putnokiak, Kazai Kakasok és Kazai Gyulafiak. 1327-ben már özvegy; ez évben kijelenti a budai káptalan előtt, hogy fivéréi: III. Ajnárd és (Szár-) László, továbbá fivérének, Bekének fia *Domonkos* leánynegyedét 50 márka finom ezüst erejéig kifizették.⁹

E *László* 1328 május 12-ikén pestmegyei

¹ Wenzel, II. k. 151. l., VII. k. 181. l.

² Wenzel, VII. k. 261. l.

³ Fejér, IV/II. k. 177. ll.

⁴ Wenzel, II. k. 266. l., VII. k. 382., 410. ll.

⁵ Fejér, IV/II. k. 242. l.

⁶ Wenzel, VII. k. 181., 209. ll.

⁷ Wenzel, VII. k. 467. l.

⁸ Csánki: Századok, 1893. évf. 218. l.

⁹ Anjoukori Okmánytár, II. k. 339. l.

szolgabíró¹ és még előfordul 1348 május 16-ikán, midőn fivérével Ajnárdal és rokonával, Istvánnal együttesen Czudar Péterrel és Gutendorfi Jánossal egyenéhány Zsámbék melletti földek dolgában egyezséget köt.²

Fennebbi Beke fia Domonkosnak fiai *Tamás* és *Smaragd* (Somrák). Ez utóbbi a *Kükei* nevet viseli. Halála után († 1398) birtokait Zsigmond király 1398-ban Maróti János székely ispánnak adta. Ezeket a jószágokat a király azelőtt Atyai Vér Miklós fia Jánostól (Smaragd rokonától) elvette és Kükei Smaragdnak adta.³

III. Ajnárd-nak 1349 május 8-ikán a Zsámbék melletti Somodor ügyében pöre van, melyet 1350 május 30-ikán Ajnárdnak időközben megtörtént elhalálózása miatt halasztottak. Jogutódja fia: *János*.⁴

A Kükei ágból még Ajnárd fia Ferencz fia László (1409-ben) ismeretes.

b) *Smaragd* ága.

IV. *Smaragd*, ki 1272-ben I. Miklóssal és I. Jánossal együttesen osztozik, máskülönben ismeretlen. 1332 augusztus 19-ikén és 1342 február 21-ikén már *László* nevű fiára akadunk,⁵ kinek fia, *István* 1348-ban Szár-Lászlóval és III. Ajnárdal együttesen Czudar Péterrel és társával egyezkedik. (Lásd fent.)

c) *János* ága.

I. Ajnárd fiáról, II. *Ajnárd*-ról IV. László király 1276-ban azt mondja, hogy úgy V. Istvánnak, mint ő neki is kitűnő szolgálatokat tett,⁶ melyek elismeréseül zsenge fiát, *János*-t, azzal tünteti ki, hogy a Száva és Baza közt lévő jobbágysai bizonyos adók alól fel vannak mentve. 1291 október 9-ikén Bácsmegeye ispánja. Miután 1291 nyarán az osztrákok elleni hadjáratban részt vett s ott ki is tüntette magát, III. András király IV. László szabadalmi levelét 1291-ben megerősíti.⁷ 1297-ben már csak János «mester»; ez évben rokonától Bácsza nb. Péter fia Tamástól és fiától, Páltól (a Horvátiak őseitől) valkómegeyei Szat nevű ősi birtokukat kapja meg.⁸ 1310 márczius 20-ikán elmondja róla Károly király, hogy István szerb királyljal szövetségzvé, Ugrin, a király hű embere ellen, fegyvert ragadott és elvtársaival együtt a sze-

rémi és valkómegeyei vidéket mindaddig pusztította, míg a Drusma nb. Pál (a Garaiak őse) őt fogságba ejtette és Ugrin hatalmába kerítette.¹ Hogy Ugrin mit tett vele, nem tudjuk. Nem szenved azonban kétséget, hogy birtokait elvesztette és miután a IV. László és III. András királyok által számára kiállított adományozási okiratot a bácsi káptalan 1332 augusztus 19-ikén IV. Smaragd fia László számára átírja, valószínű, hogy nem is hagyott fiutódot maga után.

* * *

Láttuk, hogy IV. Béla 1258-ban Ajnárd, Smaragd és Gilét fivérek kérésére az elődeiktől a zsámbéki apátságnak tett adományozást megerősítette. Már most az a kérdés, hogy *Gilét*-ről mit tudunk? A nélkül, hogy az okiratok ezt határozottan állítják, mégis hiszem, hogy e Gilét (= Cletus) utódaira a következőkben ráakadhatunk:

1258 január 20-ikán I. *Gilét* IV. Béla tárnoka és Mária királyné bölényvadászainak a főnöke s valamely pozsegamegyei birtokügy rendezése alkalmával a királyné kiküldöttje.² 1266-ban már (vagy talán hasonló nevű fia) pozsegamegyei birtokos.³

II. *Gilét* 1290 június 28-ikán pozsegamegyei Zavarsia nevű birtokát Hippolit nevű tisztjére ruhazza át; az illető okmány Gilét fairól is tesz említést, a nélkül pedig, hogy megnevezné őket.⁴ Gilét fia Gilét még 1296 márcziusban pozsegamegyebeli nemesember és 1299 januáriusában ottani földbirtokos.⁵ Fiai *János* és *Miklós*.

János 1321 február 22-ikén és 1328 július 16-ikán valkómegeyei birtokos.⁶

Miklós, ki 1328 július 16-ikán a tordasi birtokot megveszi,⁷ 1330 márczius 25-ikén már a *Pozsegai* nevet viseli,⁸ 1335 augusztus 8-ikán már nem él. Özvegye *Klára* az Aba nb. Nekcsei Demeter országbíró leánya, kinek (és örökösinek) a nevezett országbíró 1336 május 3-ikán a pozsegamegyei Szentmártont és Bresztolczt mint leánynegyedi illetményt kiadja.⁹ 1348 június 18-ikán az Osl nb. Kanizsai János a pozsegamegyebeli Gilét fia Miklós özvegyének mindazon ékszeret és értéktárgyat, továbbá a körösmegyei Gyelekovecz birtokot visszaadja, melyet leánya kezével együtt megkapott.¹⁰ E szerint

¹ Anjoukori Okmánytár, I. k. 197. l.

² Wenzel, XI. k. 445. l.

³ Hazai Okmánytár, VI. k. 141. l.

⁴ Hazai Okmánytár, VIII. k. 280. l.

⁵ Wenzel, V. k. 214. i. X. k. 233. l.

⁶ Anjoukori Okmánytár, I. k. 599. l., II. k. 2. l.

⁷ Anjoukori Okmánytár, II. k. 367. l.

⁸ Anjoukori Okmánytár, II. k. 478. l.

⁹ Anjoukori Okmánytár, III. k. 191., 278. ll.

¹⁰ Anjoukori Okmánytár, V. k. 205. l.

¹ Anjoukori Okmánytár, II. k. 357. l.

² Anjoukori Okmánytár, V. k. 187. l.

³ Pesty, Eltűnt vármegyék, I. k. 307. l.

⁴ Anjoukori Okmánytár, V. k. 275., 383. ll.

⁵ Wenzel, XII. k. 604. l.

⁶ Wenzel, XII. k. 173. l.

⁷ Wenzel, XII. k. 509. l.

⁸ Wenzel, XII. k. 603. l.

hunc virtutis et industriæ caperent fructum, ad singularem itaque et fide dignam nonullorum fidelium consiliarium nostrorum relationem ac intercessionem, dictorum universorum et singulorum in regni nostri Transilvaniæ, eidem annexis Hungariæ ditionum nostrarum partibus existentium verbi dei preconum seu ministrorum omnes filios et filias de principalis nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali, antea etiam non ex obscuris oriundos parentibus, eximendos ac in cœtum et numerum verorum natorum et indubitatorum regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum *nobilium* annumerandos, aggregandos cooptandos et adscribendos duximus; decernentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut iidem præfatorum universorum et singulorum in regno nostro Transilvaniæ eidem annexis Hungariæ ditionum nostrarum partibus existentium verbi dei preconum seu ministrorum filii et filiæ omnes, ipsorumque hæredes et posteritates utriusque sexus universæ a modo in posterum quoque omnibus istis gratiis, honoribus, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri nati et indubitati regni nostri Transilvania et partium Hungaria eidem annexarum nobiles, quomodolibet de jure et ab antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudeant, uti, frui et gaudere perpetuis semper temporibus valeant atque possint. In cujus quidem nostræ erga ipsos exhibitæ gratiæ ac clementiæ principalisque munificentiæ testimonium et symbolum veræque et indubitatæ nobilitatis signum hæc arma seu nobilitatis insignia: *scutum* videlicet militare erectum cœlestini coloris, in cuius campo sive area leo dimidius ex nubibus tumultuantibus emergens, uno sinistro altari removens biblia, alteri dextro pedibus anterioribus angelus descendens acinacem, cui ad latus sinistrum hæc verba aurea scripta leguntur: «*Arte et Marte dimicandum*», præbere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem contegit diadema regium variis unionibus præciosissimisque margaritis exornatum. A summitate vero galeæ teniæ sive lemnisci hinc inde ad utramque scuti oram pulcherrime defluentes illud decenter ambiunt et exornant, prout hæc omnia in principio sive capite præsentium litterarum nostrarum pictoris manu et artificio propriis suis coloribus recte et decenter depicta esse cernuntur, eidem præannotatorum verbi dei preconum seu ministrorum filii et filiabus ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis benigne danda duximus et conferenda. Annuentes et ex certa scientia nostro animoque deliberato concedentes, ut iidem a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma sive nobilitatis insignia more aliorum regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum *nobilium* sub iisdem iuribus et prærogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri, nati et indubitati regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum nobiles vel natura et consuetudine hactenus quomodolibet de jure usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, ubique in præliis, certaminibus, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis omnibus et quibuscunque exercitiis militaribus et nobilitariis, nec non sigillis, velis, aulæis, annulis, vexillis, clipeis, tentoriis, domibus, generaliter vero quorumlibet rerum et expeditionum generibus, sub veræ ac sinceræ no-

bilitatis titulo, quo ipsos ac hæredes et posteritates ipsorum utriusque sexus universos ab omnibus cujuscunque status et præeminentia homines existant insignitos dici, nominari, haberique et reputari volumus, ferre, gestare, illisque uti, frui et gaudere, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentis litteras nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas *memoratis filiis et filiabus modernorum et futurorum verbi dei ministrorum seu preconum, hæredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas*. Datum in civitate nostra Alba Julia, die decimatertia mensis Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo novo. Gabriel mp. Stephanus Kovácsóczy, cancellarius.

Ezen hártján és függő pecséttel ellátva kibocsátott czimeres nemeslevél kihirdettetett Szolnok-, Kraszna- és Biharmegyék közgyűlésein még azon évben, bemutattatván *Keresztszeghi István, szilágy-kerületi* szenior által.

A czimer az előlapon van kifestve, mely e szerint katonai pajzs, melynek kék mezején veres márványszínű oltár látszik s azon nyitott biblia, melyre egy háborgó fellegekől kiemelkedő kettősfarkú fél oroslán bal lábát helyezi, míg jobbájában egy meztelen görbe kardot nyújt egy az oltár felett lebegő angyalnak, a kard pengéje felett pedig e mondat olvasható arany betűben: *Arte et Marte dimicandum*. A pajzs felett áll zárt vértessisak s a felett hármas levelű és öt águ korona; míg a czimert jobbról kék és arany és balról veres és ezüst foszlányok díszítik.

Bethlen fejedelem elhunytával néhány év multán Szántai Molnár Mihály, a tiszáninneni egyházak superintendense és Gönczy Milipao János, misztótfalusi lelkész, az Erdélyhez kapcsolt magyarországi részek összes lelkészei nevében kérték *Rákóczy György* erdélyi fejedelmet s a kapcsolt részek urát, hogy a fönnebb leirt Bethlen-féle czimeres nemeslevelet részökre erősítené meg; ki is ennek következtében az eredeti oklevelet kibocsátványába foglalván, azt minden részeiben jóváhagyta és megerősíté és pecsétjével ünnepélyesítetté Gyulafejerváron, 1642 május hó 10-ik napján. Aláírván azt ő maga, nemkülönben Szalárdy János altitkár is.

Majd huszonhat év multán, 1668. évben, midőn Apaffy Mihály ült az erdélyi fejedelmi széken, elébe járultak *Nógrádi Mátyás püspök, Mirlei Mihály* érmelléki és *Kisfalvi Tamás* bihar-kerületi egyházak szeniórai és kérték a kapcsolt magyar részekbeli összes református egyházak lelkészei nevében, hogy a Bethlen-féle czimeres nemeslevelet részökre erősítené meg. Ki is a kérelmet teljesítvén, a nemességet a lelkészek s azok fiai és leányai és mindkét nemű utódaik részére megerősíté, átiratván szóról-szóra az 1629-iki oklevelet megerősítő okmányába, mely

kelt Radnóth várában 1668. évi július hó 6-ikán; aláírván azt a fejedelem maga, úgy Bethlen János kancellár is s ünnepélyesítettván a díszes fatokban levő függő pecséttel.

Ismét elfolyt nyolczvannolcz év, midőn 1756. évben Mária Terézia királynő elé járult *Zouányi József*, a szilágy-kerületi református egyházak szenióra az összes lelkészek nevében s kérte a Bethlen-féle czimeres nemeslevelet a Rákóczy György és Apaffy Mihály megerősítő leveleivel együtt hiteles alakban való kiadatását; ennek eszközzésével legfelsőbbleg a marosvásárhelyi királyi ítélőtábla, melynek élén lonsonci *Bánffy Farkas* báró királyi kormánytanácsos állott, megbízatván, az azon évi május hó 16-ikán mind a három okmányt hiteles alakban a nevezett kérelmezőnek pecsét alatt kiadatta és kihirdettetett Közép-Szolnoknak 1756. évi június hó 24-ikén tartatott közgyűlésén.

Végre 1803-ban fürtösalmási *Debreczeni Dániel*, varsolci ref. lelkész kérelmére II. Ferencz császár és király meghagyta a szilágykerületi református tractus előjáróinak, hogy a levéltárukban állítólag meglevő azon nemeslevelet, mely a szilágysági református lelkészek neme-

sítésére vonatkozik, keressék ki s azt a kérelmezőnek jogai érvényesítése végett hiteles és hű másolatban adják ki. E parancs következtében tehát Fagygyas István, a szilágyi kerület főesperese és Dombi János azon kerület jegyzője, Magyar-Keczelen 1803. február hó 5-ikén az összes iratokat, melyek az erdélyi és kapcsolt magyar részeinek lelkészei nemesítésére vonatkoznak, egy füzetbe foglalván, azt kérelmező Debreczeni Dánielnek kiadták.

Vajjon ezen Debreczeni Dániel, kinek az okmány szerint atyja József és ennek atyja szintén József nevű volt, azon lelkészek közül származik, kik 1629-ik évben, midőn tudniillik Bethlen Gábor az összes erdélyi és kapcsolt részekbeli református papokat s azok mindkét nemű utódait megnesemíté, okmányilag nem említettik, de feltehető, mert csak így vonatkozhatik utódaira és reá az örökös nemesi kiváltság, mennyiben időközben a törvényszékek úgy magyarázták és állapíták meg a Bethlen-féle nemeslevél értelmét, hogy az csupán azok utódaira hathat ki, kik a nemesi okmány kiadásakor lelkészi állásban voltak.

LEHOCZKY TIVADAR.

TÁRCSA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 27-ikén Dr. *Szilágyi Sándor* másodelnök elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Aldásy Antal*, *Bánó József*, *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Illésy János*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Petkó Béla*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József*, *Szent-Ivány Zoltán* ig. vál. tagok, *Soós Elemér* lev. tag, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az ülés megnyitása után *Bárczay Oszkár* vál. tag felolvasta a magyar czimerről szóló értekezését, mely mutatvány megjelenőben lévő heraldikájából. Az értekezést jelen füzetünk közli.

Ezután *Illésy János* vál. tag olvasta fel a Koltay család 1431. évi czimerleveléről irt dolgozatát, melyet folyóiratunk egyik közelebbi száma fog közölni.

A folyóügyek során új évdíjas taggá gr. *Benyovszky Rezső* földbirtokos választatott (ajánlja Dr. Szűts Andor).

A jelen választmányi ülés lévén hivatva a választmány kiegészítésére és új választmányi tagok választására, felbontattak az üresedésben lévő két választmányi tagsági helyre beérkezett ajánlatok, melyek szerint *Békefi Remig* évdíjas tagot ajánlják Áldásy

Antal és Szinnyei József vál. tagok; *Berzeviczy Edmund* évdíjas tagot ajánlják Makay Dezső és Fejérpataky László vál. tagok; *Borovszky Samu* és *Baróti Lajos* évdíjas tagokat ajánlják Csánki Dezső, Tagányi Károly és Barabás Samu választmányi tagok. A bekövetkezett háromszoros titkos szavazás alkalmával abszolút többséget egyedül Dr. *Borovszky Samu* kapott (16 szavazatból 11-et), s így választmányi taggá csakis ő választatott; a másik hely betöltetlen maradt.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig volt:

Bevétel	---	---	---	---	1904	frt	16	kr.
Kiadás	---	---	---	---	1766	«	67	«
Készpénz	---	---	---	---	137	frt	49	kr.

A társulat vagyoni állapotában az utolsó ülés óta változás be nem állott; az alapítványok összege a fenti készpénzzel: 14,337 frt 49 kr.

Az évi számadások és a társasági pénztár megvizsgálására *Boncz Ödön*, *Nagy Gyula* és *Szinnyei József* vál. tagok küldettek ki.

A titkár bejelentésére a választmány elhatározta, hogy az évi nagygyűlést december hó 11-én, a mult ülésen meghatározott programmal fogja megtartani.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Bárczay Oszkár* és *Illésy János* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság december hó 11-én tartotta Br. *Radvánszky Béla* elnöktele alatt évi nagygyűlést, melyen jelen voltak: *Aldásy Antal, Bánó József, Bárczay Oszkár, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Illésy János, Kammerer Ernő, Komáromy András, Makay Dezső, Nagy Gyula, Óváry Lipót, Schönherr Gyula, Szenárei János, Szent-Ivány Zoltán, Szinyei József* vál. tagok, *Soós Elemér* lev. tag, *Bekefi Remig*, id. *Daniel Gábor, Dézsi Lajos, Dobos Kálmán, Esztegár László, Gaál István, Horváth Sándor, Puky József*, ifj. *Reiszig Ede, Reiner Zsigmond, Varju Elemér* társ. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, *Bárczay Oszkár* vál. tag felolvasta emlékbeszédét néhai *Cserghely Géza* vál. tag felett. Az emlékbeszéd folyóiratunkban fog megjelenni.

Ezután az elnök rövid időre felfüggesztvén az ülést, azt újból megnyitja és az elnöki szék elfoglalására, az elnök- és másodelnök-választás tartamára, *Bánó József* vál. tagot kéri meg.

Bánó József vál. tag elfoglalván az elnöki széket, felhívja a nagygyűlés tagjait, hogy szavazataikat az elnöki és egyik másodelnöki állásra titkosan adják be. A szavazatok beadatván és összeolvasatván, megállapítottatott, hogy 29 szavazatból Br. *Radvánszky Bélára*, mint elnökre esett 27 szavazat, Nagy Ivánra 1 szavazat, 1 szavazat pedig érvénytelennek nyilvánítottatott; a másodelnökségre beadott 28 szavazat valamennyije pedig Nagy Ivánra esett. E szerint *Báró Radvánszky Béla* a társaság elnökévé, *Nagy Iván* pedig egyik másodelnökévé öt év tartamára (1898—1902) újból megválasztatott.

Br. *Radvánszky Béla* elfoglalván újra az elnöki széket, köszönetet mond megválasztatásáért és felhívja a titkárt évi jelentése felolvasására. A felolvasott jelentés tudomásul vétetvén, jelen füzetünk azt egész terjedelmében közli.

Tóth Árpád pénztárnok felolvassa részletes jelentését a társulati pénztár állapotáról. E szerint a pénztári eredmény a nagygyűlés napjáig a következő adatokat mutatja:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1896. évről	306 frt 28 kr.
2. Értékpapírok kamatai (10,700 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% jelzáloghitelbanki nyer. kölcsönkötvény után)	432 " " "
3. Alapítványok kamatai:	
a) 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	90 " " "
Atvitel	828 frt 28 kr.

Athozat	828 frt 28 kr.
b) hátralék az 1896. évről	25 " " "
4. Pártoló tagdíjakból befolyt	1030 " " "
5. Évdíjakból	1130 " 60 "
6. A társulati kiadványok eladásából	62 " 40 "
7. Alapítvány befizetés	" " " "
8. Rendkívüli bevétel	3 " 88 "
Összesen	3080 " 16 "

Kiadás.

1. Személyi járandóságok	750 frt -- kr.
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	521 " 90 "
3. Nyomda	" " " "
4. Szinnyomatok készítése	" " " "
5. Metszetek, rajzok	231 " 50 "
6. Utánvételi expedíció	9 " 30 "
7. Irodai átalány	60 " -- "
8. Társulati szolga díjazása	60 " -- "
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	93 " 03 "
10. Tökésítés	101 " 15 "
11. Rendkívüli kiadás	7 " 29 "
Összesen	1834 frt 17 kr.
Készpénz	1245 " 99 "

A társaság vagyona.

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 21,400 korona, jelzáloghitelbanki nyereség kölcsönkötvény 100 frt)	10,800 frt
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2600 "
3. Kötelezvények nélküli alapítványok	500 "
Az alapítványok összege	13,900 frt -- kr.
4. A középkori cimerealbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira félretett összeg	300 " -- "
5. A fenti készpénz	1245 " 99 "
Összes vagyon	15,445 frt 99 kr.

Mint hogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Bárczay Oszkár* vál. és *Bekefi Remig* évdíjas tagokat kérvén meg, a nagygyűlés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1897. évben.

Tisztelt nagygyűlés!

Tizenötödik jelentésemet van szerencsém e helyről felolvasni. Visszatekintve e másfél évtizedes multra, megelégedés érzete tölthet el, hogy szaktudományaink felvirágoztatása körül megtettünk minden lehetőt. Mily öröme telnék az eredményben elhunyt jeleseinknek, br. Nyáry Albertnek, Csergheő Gézának, Ipolyi Arnoldnak, Nagy Imrének és még szaktudományunk számos halottjának, kik akkor fáradoztak működésünk terén, mikor az általunk napfényre hozott adatok nagy halmaza még ismeretlen volt. Csak most érkezett el az alkalom, hogy hazai heraldikánk sajtóságait egy összefoglaló kézikönyvben tagtársaink egyike megírja, csak most állt be az alkalmas idő arra, hogy az általános heraldika keretébe hazai czimereink tanulságait beilleszszük. Mennyivel más volna Nyáry Albertünk heraldikája, ha a sors megengedte volna érnie, hogy most, kiadványaink gazdag tárházából meríthesse. Abból az érdemből, mely a legközelebb megjelenendő magyar heraldika szerzőjét méltán megilleti, társaságunk is kiveszi a maga részét. A Turul tizenöt éves folyama, munkatársaink, barátaink fáradozása készítették erre elő a talajt.

Egy-egy esztendő tudományos eredménye szerénynek látszik. Anyagi eszközeink korlátoztak, és ezeket is egyes egyedül a más tereken is annyira igénybe vett magyar társadalomnak köszönhetjük, szakíróink sora nem hosszú, és őket is mindenféle hivatalos, társadalmi, irodalmi és tudományos kötelek fizik ezernyi más teendőhöz, kötelezettséghez, feladathoz és munkálkodáshoz; úgy, hogy valóban nehéz eldönteni, a társadalom vagy munkatársaink önfeláldozásának és áldozatkészségének tartozunk-e nagyobb köszönettel, midőn tizenöt esztendő multunkra tekintünk vissza. Az egy-egy évi szerénynek látszó tudományos eredmény tekintélyes lesz egyszerre, ha tizenöt éves következetes munkálkodás keretébe illesztjük; új, ismeretlen adatoknak gazdag tárházát bírjuk folyóiratunkban, mely tizenöt esztendő élete alatt szaktudományunk irodalmát, kivált a heraldikai részben, ugyszólván, egyedül képviselte.

Az új esztendőt a tavalyi történelmi nevezetességű év hatása alatt kezdtük meg. Abból a kincses bányából, melyet a magyar tudomány és szorgalom elbűvölő keretben ezredéves kiállításunkra összehozott, nagy mértékben merítettünk és meríteni fogunk még sokáig. Tavalyi nagygyűlésünket (1896 december 10-ikén) a szakunkba vágó emlékek és tanulságok méltatásának szenteltük. Fiatal munkatársunk, *Varju Elemér* szakavatottsággal, bő tudással méltatta a kiállítá-

sunkon egybegyűjtött czimertani és sphragistikai anyagot. Annak legbecsesebb darabjai: III. Béla arany pecsétje, melyet szaktudósunk II. Bélának tart; Imre királynak 1198-iki, terjedelemre nézve királyi pecsétjeink közt legimponálóbb pecsétje; II. Endrének 1213. évi, zöld viasz anyagu, s mint ilyen, királyi pecsétjeink közt e korban unikumnak mondható nagy pecsétje; a királyi, királynői, városi, főúri czimeres pecsétek galvanoplasztikai sorozatai, az eredeti armálisok tanulságos anyaga, alapos, beható, szakszerű ismertetésre találtak e dolgozatban, melyet folyóiratunk sietett még az emlékezetes évben közzétenni.

A kiállítás anyagát, a nemzeti czimerek szempontjából, tette vizsgálat tárgyává *Csoma József* vál. tag, melyben újabb adatokat talált az Aba, Beő, Buzád-Hahold, Hunt-Pázmán, Pécz, és a Sente-Mágóci nemzeti czimerének kérdéséhez. Nemzeti czimereink megállapításához a bécsi cs. és kir. államlevéltár által kiállított pecsét sorozat még sok becses anyaggal fog járulni.

Nagybecsű heraldikai emléket ismertett *Varju Elemér* társunk ugy felolvasás, mint közlés formájában, midőn az idevágó összes emlékek és a szakirodalom méltatásával bemutatta annak a XV. századi eredeti sisakdisznek érdekességét, mely a soproni benczések templomában őriztetik. Kétségtelen ebből, hogy e heraldikai ritkaság, melynek színes képét is közöltük, egykor tényleg sisakon viselt dísz volt, mely tornajátékoknál is hordatott; holott az eddig ismert néhány valószínű sisakdísz között a külföldön egyetlen egy sincs, melyről kétségtelenül és hitelesen ki lehetne mutatni, hogy tornákban is viselték.

Czimertani emlékeink közt érdekességre kiváló helyet foglalnak el a markusfavi templom czimeres táblái. Az 1516—1521. közt készült táblák a Káta nemből eredő Csaolyi, a Tescheni és a Szapolyai czimerek színeinek meghatározására nézve igen becses források s azok ismeretetője, *Bárczay Oszkár* vál. tag ez emlékeket fontosságokhoz képest méltatta is. Ez alkalmat felhasználta egy régi, már Wagner által elterjedt tévedés helyreigazítására: a Zcambai család nevét, mely a Csaolyi (Zcawhal) név hibás olvasásából keletkezett, kitorúlván a Káta nemből eredő családok közül.

Legértékesebb czimertani emlékeink, az 1526. előtti czimeres leveleink közül az elmúlt év folyamán ismét többel ismerkedtünk meg. A legrégibb ezek között a Hettyey családnak 1415. évi aragoniai czimereslevele, melyet a család ősei a perpignani királynakok emlékére I. Ferdinánd aragón királytól a mondott évben kapnak. Zsigmond király idejéből csak még egy hasonló emlék jutott korunkra, Garai Miklós nádor 1416. évi francia czimerlevele, melylyel a francia király a

párisi királylátogatás alkalmára örvendeztette meg Zsigmond kiváló hívét. A nagybecsű armalist a titkár mutatta be a választmány egyik ülésén.

Ehhez korra legközelebb a Kolthai család 1431. évi czimere esik, melylyel *Illésy János* tagtársunk volt szíves megismertetni. A czimer kivált ábrázolása által nevezetes. Ugy ezt, valamint a megelőző czimert is folyóiratunk egyik közelebbi számában fogjuk közzétenni.

Zsigmond idejéből való a Bászai család 1434. évi czimere, melyet színes hasonmásban megfelelő magyarázatokkal *Schönherr Gyula* tagtársunk méltatott. A czimer ábrázolásával a legszebbek, heraldikailag a legkorrektebbek közé tartozik; az által pedig, hogy Zsigmond azt mint római császár, birodalmi kancelláriája által adta ki, czimeradományaink azon érdekes kisebb csoportjához tartozik, melyekben Zsigmond, talán a magyar közjog nem minden sérelme nélkül, magyar hiveit birodalmi nemes-séggel és czimerrel tünteti ki oly módon, hogy a czimeradományozás ép oly érvényes a birodalomban mint Magyarországon.

Mátyás királytól is közöltünk egy színes czimerképet 1481-ből, az enyingi Török családot, *Áldásy Antal* tagtársunk magyarázataival. Társaságunk jegyzője bemutatta egyik vál. ülésünkön a br. Radák családnak 1514-ben II. Ulászlótól kapott czimereslevelét, mely nem annyira heraldikai mint viselettörténeti szempontból első rangú nevezetesség.

A lefolyt évben megjelentekkel együtt folyóiratunk eddig 51 színes czimerképet közölt 1526. előtti armálisainkról; e tekintélyes számból 35 darab Zsigmond király idejére esik. Minthogy Bárczay Oszkár t. tagtársunk alapos kutatásai nyomán a Mohács előtti időkből való, tényleg ma is létező és constatálható festett czimerleveleink száma a másfélszázad alig haladja túl: elmondhatjuk, hogy társaságunk ez anyagnak ugyszólván egy harmadát már közzétette. A tizenöt esztendő következőes működés ez eredménye valóben felülmulja azok várakozását, kik társaságunk megalakulásakor annak legelső működésében részt vettek s kik akkor tán még maguk sem hitték, hogy hazánk mily rendkívül gazdag heraldikai emlékekben.

A heraldika körét még több dolgozat képviseli társaságunk működésében. Így *Bárczay Oszkár* vál. tag legutóbbi vál. ülésünkön, mutatványképen legközelebb megjelenendő heraldikájából, felolvasta annak a magyar czimer fejlődéséről és történetéről szóló rendkívül tanulságos részét; míg a titkár ugyancsak az ő szívességéből rektifikálta egy rövidke cikkben azt a tévedést, mely II. Endre királyunk aranybullájának czimerképéről egy XIII. századi közjegyző leírásának hibás olvasása alapján elterjedőben volt.

Sphragistikai emlékeink méltatásával *Pór Antal* buzgó vál. tagunk foglalkozott, ismertetvén Demeter esztergomi bitoros-érseknek, Margit bajor hercegnőnek, István kir. herceg nejének Laczkfi István nádornak és Küküllői Jánosnak pecsétjeit. Az Anjou-korszak érdekes kutatója e közleményében is nagybecsű adalékokkal járult e korszak sphragistikai emlékeinek ismeretéhez.

Ennyi új heraldikai és sphragistikai adat foglalkoztatta társaságunkat az elmúlt évben. A hazai genealogia terén elért új eredmények sem maradtak az elmondottak mögött.

Két nagyobb dolgozat, *Petrovay György* lev. tagé az Ilosvayokról és *Makay Dezső* vál. tagé a Csanád nemzetség Waffa és Bogyoszló vonalairól befejeztetett. Mindkét nagyobb tanulmány, melyek közül az utóbbi különnyomatban is megjelent, tavalyi jelentésemben már ismerttettem; a most megjelent befejező rész az elsőnél tizenöt czimerrajzot, 1470-ig visszamenő* leszármazási táblákat, valamint oly családtagokat közölt, kik a táblákon elhelyezhetők nem voltak; az utóbbi dolgozatnak befejező része a zemléni Makók, a Tempesiek, a Kőkényériek, a Csücsködiék és a nemesszeghi Makók történetét mondta el.

Régi, történeti szerepű családjaink genealogiájával fáradhatatlan munkatársunk, *Wertner Mór* vál. tag foglalkozott. Egyik dolgozatában a Csák nemzetség szlavoniai ágának ivadékait állítja össze a XIII. századtól a következőnek közepéig. Az öt nemzedékre kiterjedő családfa érdekes adalék e nagyon elterjedt nemzetség elágazásaihoz. «Családtörténeti adalékok» címén az Ajton nemzetségből eredő Szuhaiak nemzedékrendjét állítja össze több generáción keresztül; Batk leszármazottjait, a Lengyéndiek, Vadásziak, Ivániak, Lakiak, Kendiek, Kellemesiek nemzedékeit a XIII. századtól a XV-ikig megállapítja; feltünteti a berek-szői Hagymás család őseit; szól a Rátold nembeli Roland nádor utódairól, a Pécz nembeli első Marczaliakról, a vöröskői és óvári Wolfurt család eredetéről, Balog Miklós utódairól és végül egybeállítja a Balog nembeli felsőlindvai Szécsiek nemzedékrendjét az ág kihaltáig. Becses adalékok ezek középkori legrégebbi stemmatographiánk ismeretéhez, családi összeköttetések, közös családi érdekek és érdekösszeütközések megértéséhez, melyekben a közlő szorgalma a kiadott oklevelekből egybegyűjtött czéljára vonatkozólag minden használható adatot.

Thallóczy Lajos vál. tagtársunk szíves volt folyóiratunknak átengedni közlésre azt a becses és e czélból tetemesen kibővített és átdolgozott tanulmányt, melyet a Blagay család oklevéltárának kiadása alkalmából a család történetéről és czimeréről irt. Az egykor hazánk déli részein fényes szerepet vitt, a XVI. század óta Krajnában

honos s napjainkban fiágon kihalt magyar főiri család multja, leszarmazása, de különösen czimerének kérdése, melyet tizenégy rajz világít meg, teljesen tisztázva áll előttünk e beható tanulmány alapján.

Az iktári Bethlenek fejedelmi családjának leszarmazását teljesen tisztázta *Karácsonyi János* vál. tag tanulmánya, melyet a fejedelem őseiről irt. Kétségtelen ebből, hogy az iktári Bethlenek, a rövid életű Lökös-ággal és a Neczpáliakkal egyetemben három testvértől erednek, kiknek ismeretlen atya a XIII. század elején élt. A Bethlenek ágát alapító testvér neve is ismeretlen; de ennek fia Bethlen a családnak nemcsak első ismert őse, hanem nevet is adó tagja. Ettől a Bethlentől azután a leszarmazás szakadatlan, mindvégig oklevelekkel indokolt.

Egy másik fejedelmi családnak, a felsővadási Rákóczyaknak leszarmazásához *Petrovay György* tagtársunk adott pótló és rektifikáló közleményt. Egy táblán egybeállította a XII. század végén élt Bogát-Radván nembeli Csépántól kezdve a család nemzedékeit, az egy vérbeli morvai Gypolfiakkal egyetemben; a szakadatlan sorrend csak egyszer, Rákóczy Zsigmond fejedelem atyjánál szakad meg; s ha egyszer sikerülni fog e hézagot kitölteni, a fejedelmi család leszarmazási sorrendje a XII. század végétől kihaltáig teljesen tisztázva lesz.

Ugyane buzgó tagtársunk ez évben is folytatta azon tanulságos családtörténet-sorozatot, melyet az ország északkeleti részének családtani bonyodalmairól már évek óta közzé tesz. Ez évben először is az Ilosvayakkal egy eredetű Kisfalusy család történetével foglalkozott. Ilosvai Karácson András utóbb Kisfaluról irta nevét s így kiválva az Ilosvay családból, a XV. század derekán egy új családnak lón megalapítója. A család a XVIII. század e'ején halt ki; de a vérségi kapcsolatot az Ilosvay családdal úgy a gyakori visszatérés az eredeti névhez, mint a czimerazonosság mindig fentartotta, Második nagy tanulmányának, mely a Petrovay-családról szól, közlését szintén megkezdtük. A család egy eredetű a Dolhayakkal, kiknek történetét az érdekes szerző folyóiratunkban már közölte. Ezeknek egyik sarja, Mihály, a XV. század derekán Petrovára tevéen át lakását, a lakó helyből nevet adó hely lett, melyhez a leszarmazottak következetesen ragaszkodtak. Az eddig megjelent két közleményben még be nem fejezett tanulmány, a lehető részletességgel, minden hozzáférhető kiadott és kiadatlan anyag felhasználásával adja elő a család multját; mely mint családtörténet, beleillesztve a szerzőnek már közzétett hasonló tanulmányai közé, stemmatographiailag nagyon érdekes terület családtani szövevényeit teljesen megvilágítja.

Az erdélyi családok történetével *Kis Bálint* vál. tagtársunk ismét szorgalmasan foglalkozott. Ez évben a sor a Vizaknai, a Sombori és Drági, a Széplaki Petrichevich Horváth, a nagyváradi Horváth, a pálóczi Horváth, a léczfalvi Gyárfás, a zeykfalvi Zeyk, és az illyefalvi Biális családokra került. Legnagyobb részt igen terjedelmes, bőven okadatolt családfák egészítik ki a közleményeket, melyeknek az erdélyi családtani viszonyok megismerését, tévedések elosztatását és genealogiai kérdések tisztázását köszönhetjük.

Rövid ideig virágzott, de maga után szép emléket hagyott magyar főiri családnak, a br. Bruderneknek emlékét ujitotta föl *Berzeviczy Edmund* tagtársunk. Az 1790/1 országgyűlés által honfiusított wallon eredetű család hazánkban csak két nemzedéken át virágzott; utolsó físarjában 1857-ben, leányágon pedig 1895-ben halt ki; de a honfiusított br. Brudern József tábornok kiváló hazafias érdemei a család nevét a leg-tiszteltebbek közé emelték.

Még egy érdekes közleményről kell megemlékeznem, melyet *Komáromy András* vál. tagnak köszönhetünk. A nagy Kazinczy Ferenczet mutatta be egy 1820-ban sajátkezűleg irt és egy 1833-ban hozzá intézett levél alapján mint a családtörténet iránt érdeklődőt. E két levél azt a nagy férfit, kinek részben irodalmunk ujjaszületését és az irodalmi izlés fejlesztését köszönhetjük, új oldalról ismerteti meg.

Ha még fölemlitem azt, hogy szakirodalmi rovatunkban tizenhárom műről adtunk beható ismertetést és bírálatot: ezzel beszámoltam a tudományos eredménnyel, melylyel társaságunk és folyóiratunk a tizenötödik évben a megelőző évek eredményeit gyarapította.

Társaságunk belső életének változását rövidre foghatom. Ügyrendileg meghatározott választmányi üléseinket február 27., április 29., október 28., és november 25-ik napján tartottuk meg. Ezek az üléseken számoltunk be a társaságunkat ért súlyos veszteségekről és az elért örvendeszes eseményekről. Sajnos, ez évben a vesztések felülmúlták az örömet okozó mozzanatokat.

Választmányunknak két tagját gyászoljuk. Mindkettőt távol otthonától ragadta el a kéréletlen végzet. *Torma Károly* önmagával meghasonolva és társadalmi összeköttetéseitől megfosztva márczius 1-én Róma mellett Porto d'Anzióban; *Véghely Dezső*, tetterős férfikorban, mielőtt tudományos terveit megvalósíthata volna, április 22-ikén Abbaziában tért örök nyugalomra.

Mindkettőben választmányunk oly tagjait vesztettük el, kik abban megalakulásunk óta helyet foglaltak, kik a kezdet nehézségeit velünk megosztották és a kik, a mig és a mikor tehatték, társaságunk céljait szellemileg és anyagilag

tőlök telhetőleg előmozdították. Kegyeletes érzésünk kísérje emlékeket!

A választmányunkban támadt ürt dr. *Borovszky Samu* évdíjas tag személyével töltöttük be. Míg azt a hézagot, melyet társasági tagjaink sorában a halál vagy az önkéntes kilépés okozott, új tagok belépésével pótoltuk. Az ápril havában közzétett névsor szerint tagjaink száma 533, kik közül 67 alapító, 156 pártoló és 310 évdíjas tag. Azóta e szám 1 pártoló és 9 évdíjas taggal növekedett. Alapítványi tőkénk tavaly óta 100 frnyei emelkedést mutat; annak összege jelenleg 13,900 frt, mely összegből 10,800 frt tényleg befizetett vagyon.

Tisztikarunkban nevezetesebb változás nem történt. Társaságunk jegyzőjét, dr. *Schönherr Gyulát*, a választmány február 27-iki ülésében újabb öt év tartamára megválasztotta; ugyanőt a folyóirat társszerkesztőjévé is ugyanannyi időre megválasztván.

Ezzel, t. nagygyűlés, elvégeztem beszámolómat az elmúlt esztendőről. Meggyőződésem az, a mit jelentésem elején is kifejeztem, hogy megtettük azt, a mit a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőkkal szaktudományunk érdekében tennünk lehetséges volt. Ebben a meggyőződésben kérem a t. nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Fejérpataky László,
titkár.

SZAKIRODALOM.

A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadja gróf Károlyi Tibor. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. V. kötet 1703—1707. Budapest, 1897.

Hosszabb időmegszakítás után vettük főúri családaink egyik legrégebbjének, a gróf Károlyi család oklevéltárának V. kötetét. A késelem — 1887-ben jelent meg az előző kötet — nagyrészt a jelen kötetben foglalt anyag mivolta, jobban mondva mennyiségében leli magyarázatát.

A Károlyi levéltár egyike a leggazdagabb családi levéltáraknak a Rákóczi kor történetére nézve. A család őse, Károlyi Sándor, ismeretes, hogy mily kiváló szerepet játszott II. Rákóczi Ferencz küzdelmei alatt, s azon belső viszony, melyben a fejedelemmel volt, okozta azt, hogy a család levéltárában nagy mennyiségben gyűltek össze azon iratok s levelezések, melyek a fejedelemtől eredtek, vagy tőle Károlyi Sándorhoz átküldettek. Nem csoda, ha ily módon Károlyi Sándor egy nagy levelesládát hagyott utódaira, mely az 1703—1710 közti évekből származó, a fejedelemmel folytatott korrespondenciát foglalta magában. Ez óriási anyag jelenleg nincs már együtt, hanem a levéltár különböző repozitóriumában van széjjel osztva, úgy hogy az anyagnak összeválogatása a levéltár egész anyagának átkutatását tételezte föl,

úgy hogy a kötet megjelenésének késedelme eléggé meg van magyarázva.

Le kell arról tennünk, hogy a kötet tartalmát historiai becsének megfelelően méltassuk, ezt e folyóirat jellege maga kizárja, s itt csak annak elmondására szorítkozunk, a mi ez oklevéltarra inkább általánosságban vonatkozik.

A Károlyi levéltár Rákóczi leveleinek vázát a fejedelem és Károlyi Sándor közt váltott levelezés képezi, mely 1703 szeptember 29-én veszi kezdetét. E levelezésből Géresi Kálmán 1707 végéig — mint a meddig a jelen kötet anyaga terjed — 380 darabot közöl egész terjedelemben. E számhoz csatlakozik még 238 darab levél, mely a levéltárban különböző helyeken őrzött Rákóczikori levélananyagból választott ki. Azonkívül még néhány nagyobb terjedelmű iratnak egyes részei is közölve vannak, mint Károlyi Sándornak az ország politikai és hadi kérdéseiről való «Csekély elmélkedése», továbbá a Károlyi-féle «Mustrakönyv», mely 23 ezred teljes fejenkénti létszámát, tisztikarát stb. tünteti fel, s bemutatja az ország keleti és éjszakeleti részéből, valamint Erdélyből a hadakozó kurucságot, több mint 20,000 embert név szerint. E mustrakönyvből csak egyes részek vannak közölve, az egész maga 790 folio lapot foglalván el.

A kötet tartalma első sorban a politikai s hadviselési történetre vonatkozó adatok gazdagságával tűnik ki. Azonkívül nagyon becses adatokat találunk az akkori családi életre, főleg Károlyi Sándor és felesége, Barkóczy Krisztina közti levelezésben, melynek több százra menő darabjaiból a kiadó a legérdekesebbeket válogatta ki. Főlöszleg szinte megemlíteni, hogy a kor kiválóbb vezérférfiira szintén találunk jellemzetes leveleket s adatokat. Az egész kötet 618 darab okmányt tartalmaz, melyek közlésénél Géresi a legnagyobb pontossággal járt el, egészben véve a mai helyesírást véve alapul, de törekedve a kor nyelve s kiejtésének hű feltüntetésére. Az oklevelek szövegét megelőző regesták rövidék s csak a legszükségesebbre szorítkoznak s Géresi valóban helyesen tette, hogy kimerítő kivonatot nem készített, mert ez a kötet terjedelmét csak főlöszleges módon növelte volna, miután a közlött levelek s okmányok között aránylag csekély a nagyobb terjedelműek száma, a rövidebbek meg amugy is gyorsan átfuthatók.

Az oklevelek kiadásánál Géresi szem előtt tartá s feltünteté az illető oklevél kiadott vagy kiadatlan voltát. Mert a Károlyi levéltár a történészek előtt egyáltalán nem volt ismeretlen. Főleg a Rákóczi levelek osztályából merített többek között Szalay László és Thaly Kálmán is. Az utóbbi által kiadott Archivum Rakocianum-ba a fejedelemnek Károlyihoz intézett leveleit is felvette, már t. i. azokat, melyek a fejedelemnek az Erdődy-Aspremont levéltárban lévő Leveleskönyveiben előfordulnak. Géresi szerint a jelen kötet által felölelt időpontig, 1707-ig, a Károlyi levéltár Rákóczi leveleinek jelen kötetben közölt 380 darabjából az Archivum Rakocianum csak 58 darabot közöl. Géresi ez utóbbiakat is közölte, még pedig nemcsak a családi oklevéltár teljessége miatt, hanem azért is, mert az Archivum Rakocianum-ban közölt levelek egynémelyike a Károlyi levéltárban lévő eredetivel nem egyezik meg teljesen, mely körülményt megmagyarázza az, hogy nem az eredeti, hanem a Leveleskönyv szerint voltak közzétéve, vi-

szont néhány esetben az utóbbiak a levéltári levelek hiányait egészítik ki. A kötetet pontosan szerkesztett név- és tárgymutató zárja be; a kötet kiállítása a grófi család bőkezűségét dicséri. Reméljük, hogy a Rákóczi-kori levelezéseket tartalmazó VI. kötet nem várokozhat majd meg annyi ideig, mint azt a jelen kötet tevő.

—y.

A Sajó-Galgóczi Galgóczy család munkácsi, ecsegi, nagytályai, bilkei négy ága, a Pökai Szikszay, Tegledi Csanády és Nagyfalusi Bajza család ismertetése, nemzedékrendekkel. A magyar nemzet 1896-dik évi ezredéves ünnepe alkalmára unokáinak *Galgóczy Károly*. Budapest, 1896. 8° VIII k. 202 l.

Nemcsak a mottó és előszó ad intim családi jelleget a könyvnek, hanem némelykor az is, a mi utánuk is jön. Ámbár igen sok benne az általános értékű; komoly és előkelően cziczomatlan munkálat a czimben felsorolt családok történetéről. Első a Sajó-Galgóczi Galgóczy családé, mely nevét a borsodmegyei Salgó-Galgóczy községtől vette s most Szabolcs-, Szathmár-, Zemplén-, Bereg-, Abauj-, Ung-, Pest-, Háromszék- és Hunyadmegyében vannak ivadéka. A családnak több ága van; a) Galánthai Galgóczy cs.; b) Galgóczy, alias Narancsik cs.; c) Freisztaszki Galgóczy cs.; d) s akart keletkezni egy ágost. evang. vallású Galgóczy család is, de ez hamar megszűnt. A Sajó-Galgóczi Galgóczy családnak három czimeres levele ismeretes, mindhárom III. Ferdinándtól. Könyvünkben a második igen közölve, mely «az egész családra egyetemlegesen terjed», a másik kettőből pedig csak a czimerleírás. Külön fejezetek foglalkoznak a Galgóczy név etimológiájával, a Sajó-Galgóczy család alakulásával, a törzsadományos Galgóczy Istvánnal s aztán következik a Sajó-Galgóczi Galgóczy család kifejlését tárgyaló rész. Az első törzság kezdődik Munkácsi Galgóczy Györggyel, a második Ecsegi Galgóczy Mártonnal, (az erdélyi ágazat Galgóczy Istvánnal), a harmadik Mádi, illetőleg Nagytályai Galgóczy Mihálylyal. A 4—6 törzságokról nincsenek adatok. A hetediknek őse pedig Bilkei Galgóczy Pál.

Mindemez ágak igen tisztán áttekinthető csoportosításban tűnnek fel ebben a könyvben s az egyes kiválóbb családtagok az őket megillető méltatásban részesülnek. De a mi igen érdekes, a könyv írója nemcsak az elismerés hangját ismeri, hanem a hol szükségesnek látja, a szigorú kritikától sem retten vissza s a család némely most is élő tagjáról ugyancsak világosan elmondja véleményét. Jól szerkesztett nemzedékrendi táblák gazdagítják a könyvet, melyben négy nagy család történetére vonatkozó adatokat gyűjtik össze a tevékeny rokoni szeretet és kegyelet.

—g—

Felelet Doby Antalnak.

A «Turul» folyó évi III. füzetében megjelent «Válasz Kiss Iván bírálatára» című felszólalásra untig elég volna egyszerűen csak arra kérni az érdeklődőket, hogy olvassák el figyelmesen Doby Antalnak a Lónyayokról irt munkáját, és arról a «Turul» folyó évi I. füzetében kiadott bírálatomat, azután — itélienek magok.

Eleg volna ennyi is, mert Doby Antal egyetlen állításom megczáfolását sem kísérlette meg s csak azt nem akarja elhinni, hogy a könyvében látható czimerek *nem művésziek és nem is heraldikusak*, s azt állítja, hogy *nem mondok igazat* abban sem, hogy munkája nem is valami szerény, de előkelő helyet kíván elfoglalni e nemű kiadványaink legjobbjaik sorában.

Ezeket szó nélkül már még sem hagyhatom.

Senki sem csalhatatlan, mindenki tévedhet és téved is, de hogy legjobb meggyőződése szerint mindig igazat mondok, azt, hogy elhiggye, Doby Antaltól is megvárhatom. Művét maga nevezi, — több helyen is, — *közérdekűnek*, minden sorából kitűnik, hogy azt hiszi is, számít hálára és elismerésre, igaz, hogy csak halála után. Ebben tehát igazat mondtam.

Hogy a czimerrajzok művészi kivitelében ismert művészek gyönyörködtek az lehetséges, de én nem Doby Antal *kézi rajzairól* szólottam, — azok lehetnek én tölem művésziek, — hanem a munkában kiadott *metszetekről*, a melyek nem művésziek, de, a mi pedig fődolog, nem is heraldikusak, a mit el fog ismerni minden heraldikus, a ki csak egy pillantást is vet a czimerekre. Erre több szót vesztegetni felesleges. Hogy Csergheó és Gritzner munkáiba sok családi czimer került Doby Antal gyűjteményéből, abban nem kételkedem, csak hogy azok az urak nem a beküldött rajzok *hasonmását* adták ki, hanem heraldikusan stílizálva közölték a czimereket.

Minden jó genealogiai munka megjelenésének talán én örülök legjobban, gyönyörködöm olvasásában, sőt hasznom is van belőle, mert megbízható adatait saját céljaimra is felhasználhatom, de nyilvánvaló valótlanságokat tartalmazó munka (Lónya Gurg, Keme nemzetség) sem reám, sem más genealogusra, sem pedig az irodalomra nézve nem lehet nyereség, s így, — mindig csak a Lónyayak történetéről itélve, — a többi 1011 főiri családról írott dolgozatai megjelenésétől a legjobb akarattal sem várhatunk semmit. 20—25 vagy akár mennyi fővárosi és vidéki politikai és közgazdasági lap elismerő ismertetését genealogiai munkáiról irányadónak senki sem tarthatja.

A 48-as öreg honvédeket más sem tisztelheti jobban, személyét nem sértettem, s bár a viszonyosság elvénél fogva jogom lett volna feleletemet a Doby Antal módorában megírni, — ettől tartózkodtam.

Kiss Iván.

Sajtóhibák.

58. lap, 1. hasáb 13. sor felülrol	<i>megszakadt</i> helyett olvasd: <i>magnvaszakadt.</i>
59. " 1. " 15. " " "	<i>Vissy Mikola</i> " " <i>Vissóy Mikola.</i>
60. " 2. " 13. " " "	<i>Sorpatak</i> " " <i>Soóspatak.</i>
67. " 1. " 1. " alólról	<i>Bulay</i> " " <i>Balay.</i>
68. " 2. " 24. " felülrol	<i>Tüvész</i> " " <i>Füvész.</i>
68. " 2. " 29. " " "	<i>Gyóczón</i> " " <i>Gejőczón.</i>
117. " 1 " 2. " " "	<i>Doszkóvszki</i> " " <i>Rosztovszki.</i>
117. " 2. " 3. " " "	<i>Kállói Erzsébet</i> helyett olv. <i>Szirmai Kálos Erzsébet.</i>
124. " A Schobel czimer rajzában kimaradt az oroszlán bal első lábával tartott királyi korona.	
125. " 2. hasáb, 1. jegyzet	<i>gr. Buttler Erzsébet</i> helyett olvasd: <i>gr. Buttlar Erzsébet.</i>